АРХИВ ВОЈВОДИНЕ
УГ *КУЛТУРА БЕЗ ГРАНИЦА*

БИБЛИОТЕКА
ПОСЕБНА ИЗДАЊА

Главни и одговорни уредник
др Небојша Кузмановић

Уредник
Трифко Ћоровић

Технички уредник
Татјана Цавнић

Рецензент
др Милан Гулић,
Институт за савремену историју у Београду

Лектор
Драгана Бокун

Дизајн корица
Студио *Хум*, Барајево

Издавачи
Архив Војводине
УГ *Култура без граница*

© Архив Војводине, 2025.
© Удружење грађана *Култура без граница*, 2025.

ГОРДАНА ЈАНИЋИЈЕВИЋ

КРАЈИНА
КОЈА НЕКАД БЕЈАШЕ

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ

КУЛТУРА
БЕЗ ГРАНИЦА

НОВИ САД – БЕОГРАД, 2025. ГОДИНЕ

Приликом посете аутора Његовој светости патријарху српском господину Павлу у Патријаршијском двору 6. септембра 1996. године током које га је упознала са садржајем књиге, добила је благослов за даљи рад уз обавезу да први примерак књиге уручи Његовој светости.

На сопствену велику жалост, аутор је окаснио, тешећи се да је то Божја промисао, али сећајући се одговора патријарха Павла на питање када ће књига да буде објављена: „Онда када буде време."

Ова мисао је тешила аутора све ове бројне године када је, очито, било невреме за ову књигу!

Пре него што почнеш судити о мени и мом животу,
обуј моје ципеле и иди мојим путем!
Прођи улице, брда и долине! Осети бол и срећу!
Прођи године кроз које ја пролазим,
падни преко сваког камена
који се мени нашао на путу!
Устани увек поново и иди истим путем, као што и ја радим!
И тек ми онда можеш судити.

+ Патријарх ПАВЛЕ

Мојим драгим родитељима
***Радмили** и **Ђорђу**,*
који су са страхом и зебњом
тешко преживљавали
сваки мој одлазак на ратиште
– велико хвала за све
и молба да ми опросте све лудости
које сам им приређивала!

РАТНИ ИЗВЕШТАЧ

Ратно време беше
она на терену,
тешко беше мени,
а тешко и њему.

Звони телефон
јавља се новинарка мала.
– Шта ради тата,
брзо је питала.

Ако стојиш – седи,
моја мајко мила,
да ти кажем
да сам данас
у Хрватској била.

Ију, црна Гордана!
Беше добро и паметно дете,
а сада оде на ратиште
где су бомбе,
тенкови и ракете.

Ништа није страшно,
у Винковцима сам била.
С Хрватима сам ручала
и кафу попила...

Наћи пролаз поред мина
то је страшна мука.
Ако нагазиш,
оде глава, нога или рука.

Наша беда велика
и велика страва,
сад у Книн оде
одатле да извештава.

Драги слушаоци,
у Книну је ратно стање.

Меци фијучу,
људи у склоништу,
завијају сирене,
падају бомбе и гранате,
промичу ракете...

Ето, тако извештава
са ратишта
наше лудо дете...

*Прва песма коју је моја покојна мајка **Радмила** написала 1997. године*

ВАНВРЕМЕНСКО СВЈЕДОЧАНСТВО

Монографија Гордане Јанићијевић сјетног назива *Крајина која некад бејаше* већ на основу самог наслова указује да говори о нечему што је било и чега више нема. Ратови деведесетих година 20. вијека су се, срећом завршили, Крајине више нема, али су ожиљци дубоки, а сјећања јака. Ожиљке зацјељује вријеме, онолико колико је то могуће, а сјећања остају трајна, онолико колико се чувају. Да би сјећања остала трајна потребно их је подстицати, преносити и записивати. Грађански рат на југословенском простору однио је десетине хиљада људских живота, расељио стотине хиљада људи, промијенио слику хиљада села и градова, опустошио многе крајеве и оставио трајне и дубоке ране на ионако крвљу натопљеној земљи. Човјек у својој природној жељи за сазнањем оправдано поставља питања како је до тога дошло и како се све одвијало. Одговори на та питања се дају већ годинама, а даваће се деценијама.

С обзиром да су се ратови на југословенском простору одвијали крајем 20. вијека у вријеме када су се медији већ развили до тог нивоа да су били свеприсутни, у извјештајима и написима новинара из тога времена, ако пажљиво читамо, можемо наћи драгоцјене информације, педантне описе и сувисле закључке. Баш због тога су новински написи и телевизијски и радио извјештаји незаобилазни елементи сваког истраживања када су ти догађаји у питању. Новинарство је и у позитивном и у негативном смислу тада заузимало позицију „седме силе". Нарочито драгоцјена свједочанства остала су везана за људе којих више нема, градове и села који више немају старе обрисе и крајеве које више не насељава становништво које их је насељавало вјековима. Од 1995. године без свог становништва српске националности остале су, између осталих, и простране области сјеверне Далмације, Лике, Кордуна, Баније и Славоније, области које су чиниле непризнату државну формацију под именом Република Српска Крајина.

Сада, 20 година након њеног трагичног нестанка, научници, истраживачи, политичари, новинари, учесници, као и сви они који су поријеклом са тог простора трагају за одговорима да ли је могло другачије и зашто је то било тако. О томе и даље пишу новинари, то је све више предмет проучавања историчара, о томе су писали учесници – политичари, официри, обични војници. О Крајини које више нема, а „која некад бејаше", и Крајишницима, који су сада далеко од своје Крајине, писала је у вријеме свих тих догађања и постојања Крајине и млада београдска новинарка **Гордана Јанићијевић**. У низу текстова који су се појављивали у штампи

на простору Републике Србије њени су били препознатљиви, а из данашње перспективе постали врло значајни. **Гордана Јанићијевић** је прокрстарила Крајину уздуж и попреко, видјела све оно добро што је у њој било, али и много лошег што је, на крају, и допринијело да она нестане са карте. Репортаже, интервјуи, анализе и закључци **Гордане Јанићијевић** нису и не би требало да буду избрисани. Њима је мјесто у књизи коју ауторка брижљиво припрема годинама.

Књига **Гордане Јанићијевић** представља мозаик радијских и телевизијских репортажа и новинских чланака који на врло пријемчив, допадљив, а опет утемељен начин слика Крајину „која некад бејаше". Њене приче су се видјеле и чуле на Радио-телевизији *Политика*, а могле читати у *Дуги*, *Политици експрес*, *Интервјуу*, *Новинама сербским*, *Свету*, *НИН-у*, *Блицу*. Међутим, нису њене приче намијењене хвалоспјеву никога и ничега, већ су ту да свједоче, подсјећају, појасне и осликају једно не тако давно прошло вријеме и један некада сасвим посебан географски простор и људе који су га чинили. Са Крајином се она први пут сусрела почетком децембра 1991. године и то посјетивши тада разорени Вуковар. Видјела је срушене куће, згаришта, свједочила о људским трагедијама, дубинама подјела, о људима и нељудима, разговарала са војницима југословенске и крајинске војске, а обрела се у два наврата и на „другој страни". На дан проглашења Републике Српске Крајине била је у Петрињи, на Банији, и свједочила о нечему што данас нема своје мјесто у корицама књига, а било је важно „обичним људима", становницима тога краја – о недостатку струје, воде, отежаном снабдијевању, али и пљачкама у недјељама безвлашћа. За потпуну слику догађаја тог тешког времена важно је проговорити баш о пљачкама хрватских, али и српских кућа.

Обилазила је **Гордана Јанићијевић**, па затим писала о Плитвичким језерима и свједочила о девастацији овог прекрасног националног парка у првим борбама на личком подручју, Бадње вече дочекивала у Кореници, боравила у Грачацу, обишла „дашак Далмације у кршу", како је назвала Бенковац, била у Глини, Војнићу, Крњаку, Плашком, Слуњу и Окучанима. Обишла је и манастир Крку и разговарала са тадашњим игуманом Бенедиктом. Разговарала је са заробљеницима, свједочила о раду међународних снага (УНПРОФОР), разговарала са Србима протјераним из градова и села који су остали у Хрватској тих тешких година. Међу њеним саговорницима били су: патолог **др Зоран Станковић**; **Вељко Вукелић**, предсједник Скупштине САО Западна Славонија; **Милош Вучковић**, предсједник СО Војнић; **Милош Живковић**, предсједник СО Крњак; **Миле Боснић**, предсједник СО Слуњ; **Драган Васиљковић**, познатији као Капетан Драган командант Наставног центра *Алфа* у Брушкој код Бенковца; пуковник **Коста Новаковић** из Главног штаба Српске војске Крајине; **Јован Опачић**; **Горан Хаџић**, предсједник Републике Српске Крајине; **Миле Паспаљ**

председник Скупштине РСК, **Слободан Јарчевић** министар спољних послова РСК, **Борисав Бора Ђорђевић** музичар; **др Војислав Станимировић** председник Извршног вијећа за Источну Славонију, Барању и Западни Срем; **Јурај Чижик** и **Филип Арнолд** гласноговорници УНТАЕС-а; **др Златко Крамарић** градоначелник Осијека; **Драго Хедл** новинар; **Милош Војновић** предсједник Заједничког вијећа општина; **Раде Лесковац** некадашњи предсједнички кандидат у РСК и лидер Српске радикалне странке РСК; **Вељко Џакула** некадашњи крајински министар из западне Славоније; **Вељко Кнежевић** први амбасадор Савезне Републике Југославије у Загребу; **Саво Штрбац** предсједник Информационо-документационог центра *Веритас*; **др Славенко Терзић** историчар.

Марта 1992. године **Гордана Јанићијевић** се обрела у Винковцима, на „другој страни" распламсалог фронта. За младу новинарку одлазак „иза непријатељске линије" био је значајан догађај, за читаоце храбар и невјероватан чин, а за историчаре путоказ и потврда да се и у „оно" вријеме могла и морала слушати „друга страна". Сликовит приказ тог необичног пута и боравка у Винковцима чини да он и данас код читаоца може створити узбуђење и нелагоду, готово исту онакву какву је и **Гордана Јанићијевић** тада, несумњиво, осјећала. Значајно свједочанство времена су и извјештаји и укључења дописника и извјештача из Крајине у тренуцима док је хрватски општи напад на западни дио Крајине био у пуном јеку. Директна укључења у програм Радио *Политике* **Милана Четника** из Книна, **Момчила Ножинића** из Костајнице, **Синише Стаматовића** са Кордуна, **Дамира Кожула** из Бенковца свједоче о драматичности догађаја у опсједнутој Крајини и ступњу информисаности београдске јавности. Њихово објављивање је један од најзначајнијих доприноса ове монографије. Обилазила је, затим, **Гордана Јанићијевић** колоне избјеглица које су се сливале у Србију, а наредних недјеља и мјесеци обавила са њима десетине разговора од којих су неки ушли и међу корице ове књиге.

Ипак, највише текстова посветила је источном дијелу некадашње Крајине – области Барање, Источне Славоније и Западаног Срема. Боравила је у Белом Манастиру и административном центру области – Вуковару, како током постојања РСК, тако и након што је Славонско-барањска област у процесу „мирне реинтеграције" у Републику Хрватску остала једини реликт државе у покушају уништене августа 1995. године. Њени извјештаји са тог простора у периоду од јесени 1995. па до краја 1997. године представљају изузетно свједочанство прелазног периода у којем је ова област, под надзором Уједињених нација, прелазила трновиту стазу која ју је одвела од Крајине до Хрватске.

Упорност и труд, продорност и сналажљивост, рационалност и информисаност красиле су новинарку **Гордану Јанићијевић** у вријеме када су ови текстови и репортаже настајали. Њени извјештаји и написи

укомбиновани са израженим приповједачким даром, осјећајем за причу и способношћу разумијевања, учинили су њене текстове и репортаже ванвременским и усмјериле их ка књизи која је пред нама. Управо због тога књигу *Крајина која некад бејаше* срдачно препоручујемо за објављивање јер то траже вријеме, истина, сјећање и људи жељни одговора да ли је могло другачије.

др Милан Гулић
научни сарадник Института за савремену историју
Београд, марта 2015. године

УМЕСТО УВОДА...

У Кистању 1989. основано Српско културно друштво ЗОРА.

– 17. 2. 1990. у Книну – основана Српска демократска странка (СДС). Циљ: очување идентитета Срба на овом простору, борба за културну аутономију. За председника СДС-а изабран **др Јован Рашковић**.

– У априлу 1990 – СДС је званично регистрован у Загребу.

– У мају 1990. Хрватска демократска заједница побеђује на изборима. Почињу отпуштања Срба, прети им се, а хрватска милиција почиње илегално да се наоружава.

– Српски сабор у Србу, 25. 7. 1990. доноси Декларацију о аутономији Срба у Хрватској и доноси одлуку о плебисциту српског народа на подручју САО Крајине, Горског Котара (13 општина).

– Хрватска полиција силом покушава да спречи српски плебисцит. Зато 17. 8. 1990. слови као датум отпочињања оружане борбе Срба на простору авнојевске Хрватске за опстанак на својим етничким и историјским просторима.

– Хрватски сабор 25. 12. 1990. у новоусвојеном тзв. Божићном уставу, Хрватску дефинише као „националну државу хрватског народа", а Србе „сврстава" под етничку заједницу, чиме је одузето раније устројено право српског народа на конститутивност.

– После одлуке Хрватске да на њеној територији не важе југословенски закони, 21. фебруара 1991. општине Српске аутономне области Крајине доносе одлуку о издвајању из Републике Хрватске.

– На насилнички упад хрватске полиције у Борово Село, 2. маја 1991. мештани одговарају колективном одбраном, коју је предводио **Вукашин Шошкоћанин**.

– На Светог Николу, 19. 12. 1991. Уставотворна скупштина у Книну усваја Устав и проглашава Републику Српску Крајину (РСК). За председника изабран је **др Милан Бабић**.

„АКО ПРЕДАМ ОРУЖЈЕ ДАБОГДА МЕ ЊИМЕ УБИЛИ"

18. септембра 1990. године

Група Книњана овацијама је дочекана на Сабору трубача у Прислоници:

Прислоница – лепо село надомак Чачка. Такмиче се трубачи, друже бројни гости из свих крајева земље (изузетак Словенија). Негде око подне – комешање. Убрзо и ми видимо стасите Книњане у традиционалној ношњи. Ведри, срећни што су у прапостојбини. Као поклон, домаћинима доносе балон далматинског вина. Преплићу се аплаузи, узвици и дувачи. Од руке до руке гостију иде чутура са домаћом препеченицом. Добродошлица. Госте отима тв екипа. Видимо их поново тек увече на позорници. Аплаузи, овације. Враћају се на позорницу. Иста слика. Одушевљење, поздрав храбрости, истрајности...

После приредбе, под једним шатором – чувене естрадне звезде, под другим – Книњани. Народ се тиска око шатора са Книњанима. А они срећни и пресрећни, само за тренутак. Новинар их је замолио за причу.

– Одушевљен сам. Немам ријечи којима бих исказао оно што осјећам. Ми у Лици већ дуго не смијемо да се веселимо, Хрвати не умију, па је за мене ово нешто сасвим ново. Уморни смо од пута и свега осталог, али вриједило је итекако дођ', видјети и доживјети све ово.

Неизбежно питање: „Како је 'тамо'?"

– А, како? Како би било – лоше! Оружје не намјеравамо предат', без њега никуда не можемо иђ'. Па, зар да им дам оружје, па да ме њиме убију?! Имају искуства у томе! Имам два сина, и 65 година. Рекао сам: „Ако предам оружје – дабогда ме њиме убили!"

– Што се тиче стања, споља изгледа нормално: ради се, снабдијевање је добро, дјеца иду у школу. С друге стране: ноћу и даље нема кретања, ограничено је. И лебди у зраку нешто. Влада нека неизвјесност, ишчекивање... Неко мора попустит'. Ми нећемо. Дуго смо тако радили. Сад је доста!

– Физички нас не дирају, али то психичко оптерећење је страшно! У колективима говоре како неће радит' са четницима; за сваку ситницу – оптужују Србе. Довели су, тобож, неке специјалце. Нису то никакви специјалци, већ олош, коју су покупили из затвора. До прије мјесец дана милиција је њих тукла, а сада ће они све те батине да врате нама – Србима. Постоје сулуди примјери. Иве Бенета, бивши полицајац, дуго у пензији, 61. му

година – јавио се као добровољац. Активирао се. Иначе је из села Ваћани. Даље, све ово о чему говорим можда не би требало ни да пишете. Права тема којом се нико није бавио је покрштавање.

– Не могу Петровићи, Милошевићи, Ковачевићи, Кнежевићи, Сладићи, Вранићи, Јовићи, Матићи да буду Хрвати – никако! Додуше, кућа до куће – два Матића. Један Србин, други Хрват! Па, ви видите! Ти покрштени су најгори. Рецимо: један Петровић (препознаће се, сада Хрват, заузима висок положај у Лици) рекао је да се неће смирити док има иједног Србина. Када смо већ код тога: Срба је 1939. било више него Хрвата. Сада нас, наводно, има 10 одсто. Гдје су се погубили? Многи су у јамама, а многи се данас моле Дјеви, док су се њихови стари молили Богородици.

– Ми смо под информативном блокадом. То што раде Хрватски радио и телевизија, то је за Уједињене народе! Више не плаћамо претплату, јер не желимо да плаћамо страни програм. Толико увреда, погрда на наш рачун! Па, ми смо буквално, грађани другог реда! Против нас се води прави пропагандни рат! Затровали су хрватску омладину. То се дуго неће искоријенит'. А, можда, никад! Страшно је све то што се догађа! Ми смо сви у Далмацији родбински повезани. Моји ујаци су Хрвати – прекинути су сви контакти. Више ме не познају. Комшија – Хрват, са којим сам дијелио посљедњу корицу крува, окреће сада главу! Одузели су нам и вјеру и нацију. Ми више нисмо политички народ – ми смо раја, пучанство, слуге... Е, ми то никада нисмо били, нити ћемо бити! Срби се никог не боје, нити бјеже! Ми смо ту и... чекамо. А стрпљиви смо. Чекамо већ педесет година... Некоме ће попустити нерви. А било шта да покушају – неће им успјети! Ни они сами не знају што их чека.

– Пјевали су на Малу Госпу: „Прославимо српску државност, Срби неће добити равноправност!" Имају право: Срби неће добити равноправност – избориће се за њу! Тачно је да њих има много више – али нека знају да нас много боли протеклих 50 година. Одатле ћемо црпити снагу! Ми немамо никакву мрљу на националном образу. Ниједан Хрват није насилно прешао у православље. Никада и никога нисмо угњетавали. Савјест нам је мирна! А њихова? Како ли ће пред Бога, коме се заклињу, са тако тешким гријесима? Како хрватски свећеници могу да благослове људе који на савјести носе толике убијене, заклане, испечене, мучене и покрштене Србе? Православни попови уче своје вјернике поштењу и праштању. У томе је разлика. И, за крај: било шта рекли, обећали, или чак урадили – СРБИ НЕ ВЈЕРУЈУ ХРВАТСКОМ ВРХОВНИШТВУ. Вјеровали смо једном и скупо смо то платили!

Прислоница изгледа некако другачије. Пожелели смо срећан пут гостима из Книна. Хоће ли разум проговорити уместо оружја? Многа детињства треба да доживе младост... И старост!

Зора

ОВАКО ЈЕ СВЕ ПОЧЕЛО

крај 1991.

На слике мртвих, измасакрираних полако се навикавате. После неколико месеци мало емоција изазове срушена кућа, улица, па и цео град. Навикли сте!

Моја редакција је извештаје преузимала од дописника који су већ били тамо, на терену. Са посебном пажњом сам ишчекивала извештаје **Мирка Станковића** о догађајима у Вуковару, мада се он у почетку налазио у Панчеву, а касније и у Београду. На њему знане начине долазио је до података о чијој веродостојности нисмо могли да судимо. Бестијално су тада сви медији лагали јер су га сви наводно укључивали из Вуковара. Још један у низу грехова које су медији учинили, али и доказ о дилетантизму и неспремности да се адекватно и професионално парира Хрватској која је увелико водила пропагандну медијску кампању против Срба и Србије.

Што су борбе у Вуковару бивале жешће, моја породица је бивала све забринутија. Зет је ту негде. Мобилисан је. Код куће је оставио два синчића: старији, тек напунио две године, а млађи – ни годину. Његов отац је безуспешно покушавао да добије неку дозволу, да оде и види да ли је жив.

Почетак децембра, 1991. године. Викенд сам провела у Умчарима, код родитеља. У кући – мук. И плач старијег сестрића: „Хоћу тату! Татаааа..." Одлучила сам да одем у Вуковар. И силе није било која би ме спречила. Била је недеља увече.

У уторак ујутро, са групом америчких новинара, била сам у Вуковару. Зета нисам видела, али сам сазнала да је, у онаквим условима, добро. Премештен је на другу линију фронта.

Вуковар! Каква разлика између слика са екрана!

И мој други одлазак на ратиште био је комбинација службеног и приватног. Отишла сам на Банију, у Доњу Бачугу. Ту живи породица моје другарице Маре, моја једина веза са Крајином и прелепа сећања на дивна лета и дружења (сада се дружимо у Сремској Каменици). Хвала Богу, живи су и здрави...

Није било лако, 19. децембра 1991. проговорити о, рецимо, пљачкама у Петрињи. Сви који су били тамо, знали су да се пљачке дешавају. И ћутали су. Петриња није била порушена онолико колико се дало претпоставити на основу ТВ снимака.

То је био почетак. Ко зна колико пута сам била у Крајини. Укупно, када се сабере цео терен, укључујући Босну и Херцеговину, а касније и Косово и Метохију – око 15 месеци. Ратом, политиком, политичарима, политикантима сам се тек узгред бавила. Смрћу, такође. Интересовао ме је живот, људске судбине, последице безумља, живот у ратним условима...

Случајно, испунила сам основно новинарско правило: чути другу страну. У марту 1992. обрела сам се у Винковцима, а у јулу 1997. и у Осијеку. Разговарала сам и са ухапшеним муслиманима у Глини. И први Хрват, тада новинар хрватског *Глобуса* **Жељко Гармаз**, био је уживо скоро пет сати гост у мом ноћном контакт програму *Строго поверљиво* на Радио *Политици*. Укључили смо 25 слушалаца.

Текстове нисам преправљала пост фестум. Због „накнадне памети" изгубили би се аутентичност и документарност.

Занимљиво је, у професионалном смислу, да су се први пут на једном месту нашли новински, радијски и текстови из телевизијских репортажа.

РАТ (УВЕЛИКО ТРАЈЕ)

ВУКОВАР

3. 12. 1991.

Ауто-пут празан...

Спустила се густа магла, суморна слика.

Шид – војска, тенкови, контроле, страже, рампе...

Село Негославци. Оштећене куће, камиони са кукурузом. Сеје се жито. Тенкови, страже...

Приближавамо се Вуковару, граду старом 760 година, названом по реци Вуки која овде налази смирај у некад лепом, плавом, Штраусовом Дунаву.

Надомак смо Вуковара, града – музеја који памти грофове, жупане, града традиције, културе, отмености.

Од тог града данас остало је само име и нешто људи. Од преко 40.000, само неколико стотина. Остали: побегли, побијени... У масовним гробницама, подрумима, катакомбама, Дунаву... Историја се понавља. Свака друга генерација плати данак у крви...

Лешеви у Циглани. У црним врећама, око 140 одраслих, 12 дечјих. Убијени, измасакрирани, жути и модри под зеленим шатором...

Др Зоран Станковић специјалиста судске медицине руководи службом за идентификацију у Циглани:

– До сада смо обрадили око 600 лешева, а још 100 чека на идентификацију. Радимо око 14 дана. Овде су три екипе: Института за патологију и судску медицину ВМА и екипа за судску медицину Медицинског факултета из Новог Сада. Радимо од јутра до мрака. Уз максималну ангажованост свих чланова екипе, успели смо да обрадимо оволики број случајева. Нашли смо неколико масовних гробница: преко пута болнице, код стадиона, на Јеврејском гробљу и ово што скупљамо по површини. Имамо проблеме са људима који носе лешеве више него са људима који раде на идентификацији. Нашли смо неке спискове и људе који нам помажу у овоме, па се надам да ћемо успешно привести крају посао. Екипе су мешовите, састављене од цивилних и војних лекара. Неке смо мобилисали. Они су махом са Медицинског факултета из Новог Сада.

Унезверени отац је дошао у Циглану по посмртне остатке свог сина.

– Хтио бих да поручим цијелом свијету, без обзира на народност и боју коже, да не доживе оно што смо ми доживјели овдје у Вуковару! Изгубио сам сина од дванаест година. Србин сам, жена ми је Хрватица. Син ми је остао у Вуковару, код жениних. Кћерка, 17 јој је година, дошла је из Београда гдје се школује. Кренула је по сваку цијену у Вуковар, по брата. Нисмо је могли задржати. Било је јако гранатирање 29. 10. 1991. Једна граната је била прецизна. Њега је убила, њу ранила. Кћерки је сада добро... Дошао

сам по сина да га сахраним. И њега и сина жениног брата. Тешко ми је... Поручујем свима: „Мржња не води ничему..."

Припадници Министарства унутрашњих послова и Збора народне гарде натерали су га да сахрани четворицу измасакрираних, па спаљених војника ЈНА. **Игор Јовановић**, дечак, 15 година, отац Србин, мајка Хрватица.

– Било је грозно зато што су били распаднути. Изгорјели су скроз. Комад по комад тијела смо сахрањивали. Прво су их опколили и тражили да се предају. Они су одбили јер би их заклали. Војници су онда почели да пјевају. Онда су их хрватски војници запалили. Запалили су кућу. Изгорјели су, онако, до пола. Послије су их бацали са тавана. То им није било довољно. Ми смо им рекли да ћемо их сахранити такве какви су. Они су рекли: „Не", па су их сјекли, а онда, палили и запалили. Након два дана, када су се сасушили, пустили су нас да их закопамо...

Вуковар. Куће без кровова, само зидови... Згариште, стакло. Изрешетани аутомобили... Разбацани папири, новац... Згужване завесе, згажена касета, гладно мече. Војници са пушкама, лопатама и гитаром. Рашчишћавају, спроводе унезверене, избезумљене, малобројне Вуковарчане који се полако враћају. Изврнута клупа. Ниједно цело дрво и ниједно живо у некад зеленом граду. Војници уређују парк, чисте га и разминирају. Понекад се и запуца...

Потпуковник **Милорад Војиновић**, командант одбране Вуковара.

– У Вуковару је ситуација још сложена. Углавном се ради на рашчишћавању од мина и лешева. Ради се на санирању појединих објеката. Иде се од објекта до објекта, чисти се и отклањају се пре свега експлозивна средства и мине различитих врста и калибара. Војска помаже свим својим средствима и снагама грађанима који су остали или се вратили на рашчишћавању и покривању кућа, у поправци путева и прилаза кућама.

– Живот се полако враћа у Вуковар, људи долазе. Вуковар је у овом тренутку безбедан, мада и сада има отпадника у мањим групама који се налазе у подрумима, нарочито према Митници. Мора се бити обазрив, јер се повремено оглашавају, нарочито у вечерњим часовима. Те групе су сада ван сваке контроле, команде, овлашћења. Војници су безбедни, јер се сами обезбеђују...

Два дана касније Танјуг је јавио да је потпуковник **Војиновић** рањен.

Митница. Брдо, водоторањ. На сваких пар метара мала врата од ходника дуж пута према Митници. Поред сваких – по неколико сандука муниције које су војници изнели, а које су Хрвати тајно уносили. Судећи по количини – годинама. И логично питање: како Срби то нису видели? Испод целог града су катакомбе, подземни ходници. Касније ћу сазнати да су то делом *Вупикови* подруми. Сабласно. Они који су ту боравили, у журби су побегли. Непоједена храна, неиспијено пиће, потопљен веш у

лонцу, празни сандуци од муниције припадника МУП-а и ЗНГ-а. Све – разрушено. Војници свуда около...

Славиша Пепић, из Кладња:

– Редовни рок ми је истекао. Сада сам у резерви. На ратишту сам три мјесеца. У Вуковару – два. Овдје на Митници је било жестоко. Тукли су са Дунава, из хотела. Има их још овдје по ходницима на Митници. Крију се. То су ти најмилитантније групе.

Зоран Томашевић из Дарувара:

– И ја сам два мјесеца у Вуковару и мјесец по другим ратиштима. Немам шта да кажем. Видите ове рушевине! Нема од овога ништа. Наилазимо на лешеве. Има их свуда. Ужасно је за видјети. Имам деветнаест година. Чини ми се да сам остарио бар десет година. Ово, ко није видио, ни доживио, никада не би рекао да је тако. Страшно је било...

Католичка црква у Вуковару. Саграђена је 1730. године, а данашњи звоник подигнут је касније. Црква је тробродна и садашњи облик добила је после преправке крајем 19. века по нацртима бечког архитекте **Рикарда Јордана**. Покрај цркве је Фрањевачки самостан с вредним уметничким инвентаром, богатом књижницом с ретким издањима и малом галеријом слика.

Војници око цркве чувају Светог Бону, скулптуру украшену драгим камењем и златом. Из ове цркве и из самостана се пуцало. Незамислива слика: часне сестре са бомбама...

Капетан **Александар Живковић**:

– Овде сам од 9. новембра. Учествовао сам у завршним борбама. Овде на Митници и код старе католичке цркве радимо на прикупљању доказа о боравку оружаних снага Хрватске. Уједно, с обзиром на то да се овде налази доста предмета од историјске и уметничке вредности – обезбеђујемо их од оштећења или нестанка. Овде су дуго боравили припадници оружаних хрватских формација. Ми смо јуче утоварили два камиона, носивости по 5 тона, углавном хране и то стране производње. Пре свега немачке и италијанске. Самостан им је био идеално место да сакрију 10 тона хране! Овај део овде, с обзиром да се налази на узвишењу, међу последњима је пао. Борбе су се водиле до 19/20. новембра.

РАДНИЧКИ ДОМ У ВУКОВАРУ

Зграду је подигао велепоседник **Алекса Пауновић** за хотел, по пројекту познатог архитекте **Владимира Николића**. Градња је завршена 1897. *Гранд хотел* је имао и позоришну дворану. Хотел је даван у закуп, а 1918. продат је **Миши Готфриду**. Годину дана касније закупљује га радничка организација.

Раднички дом данас. Бивши барокни стил.

На плочнику табла: адвокат **Андреј Георгијевски**, Раднички дом, 2. кат, соба 24.

Испред, на рашчишћавању, затичемо добровољце Српске радикалне странке.

– Ја сам **Бојан Тодоровић**, заменик главног и одговорног уредника *Уједињеног Српства*, листа СРС-а. У борбама за Вуковар сам учествовао, али с друге стране, са трпињске цесте. Из Трпиње смо нападали на Вуковар... А учествовао сам и у борбама око Осијека.

• У ком својству су овде добровољци СРС-а?

– Ми нисмо нека посебна војска, већ смо под окриљем Територијалне одбране Славоније, Барање и западног Срема.

• Колико вас има у Вуковару?

– Па, то је војна тајна. Довољно!

Слободан Катић, добровољац СРС-а из Земуна, заменик је команданта добровољаца СРС у Вуковару.

• Каква је координација између вас и ЈНА?

– Одлична. Ми смо под њиховом командом. Овде сада чистим терен, катакомбе...

Опанак и јастук на улици. Око нас трчкара теријер. Сузе у очима и метла у рукама жене која је уместо на огњиште, дошла на згариште.

– Тридесет три године сам овдје радила и кућила се. Узимали су нам од плата да изградимо град. Нисмо знали да себи градимо гробнице. Сада сам стигла. Ништа немам. Ни плату, ни пензију. Срећом, дјеца су ми жива, али шта ћу, од чега да почнем? Нама нико не вјерује! Коме смо ми криви? Је л' зато што смо вриједан, поштен и искрен народ? Туђини су нас завадили и натјерали да заратимо. Видите ли ви ово, шта је! Ово, да човјек сања, умро би, а не да доживи! Ђубрад једна! Нека дођу да виде шта је ово! Јао, Боже, Боже... Правда је спора, али достижна.

У Војном затвору, у Београду, на Коњарнику, забележили смо причу једног од ухапшених.

– Зовем се **Фрањо Крачак**, из Вуковара сам. Ожењен сам и имам двоје дјеце. Био сам заповједник кризног штаба у Сотину, то је мјесто поред Вуковара... Оптужен сам за дјело оружане побуне, рушење неких кућа и наводно, нека убиства... Гласао сам за тај ХДЗ, ту странку, демократску. У то вријеме сам мислио да је свака промјена добродошла. Демократија, коју смо ми хтјели, није била таква како је испало на крају. Ја сам, нормално, са групом људи четири куће дигао у зрак. Нису биле скроз порушене, већ само дјелимично оштећене. То су биле куће људи српске националности. Нормално, радио сам по наређењу мог заповједника који је тада био у Вуковару, и звао се **Томислав Мерчеп**...

Радио Политика

ЧЕДЕ И УЈЕ

Петриња, 19. 12. 1991.

Вече уочи проглашења Републике Српске Крајине. Срби, да би предупредили наговештене нападе Хрвата, нападају први. Небо је црвено. Гранате падају по Јабуковцу. Први пут сам у правом рату.

Свети Никола је „осванuо" сунчан. Не чују се пуцњи. Улазимо у Петрињу. Очекивала сам да ћу је видети у рушевинама. Центар јесте оштећен, али ни приближно онолико колико се дало наслутити на основу снимака који су се из вечери у вече вртели на малим екранима.

Полицијска станица. Командир је **Драган Санадер**. Разговарамо о проблемима којих је много. Највећи су крађе. Из хрватских кућа је однето све што се могло однети. На ред су сада дошле српске куће. Има много наоружаних који су изгубили све, па покушавају да се окуће. Има и других који преко, у Босни, продају оно што покраду. И једни и други. И Срби и Хрвати.

Проблем су и струја, вода, снабдевање, повратак избеглих. Град је готово пуст. Живо је око милицијске станице и касарне.

Полицајци се забављају: моторолом разговарају са противником на другој страни. Удаљени су неких 6-7 километара. Ословљавају се са „ујо" и „чедо".

Зоран Здјелар побегао је из Сиска. Има 24 године. Како каже, због издаје ЈНА изгубио је око и има метак у глави. На пролеће ће у Русију да га оперишу. Огорчен је. Пита се зашто се борио. Ко је крив за команду: „Крени–стани"? Не зна шта би са собом. Чека у полицијској станици. Не зна шта чека, ни зашто.

Нема славља због проглашења РСК у Книну.

Лебди питање: Шта ће бити сутра?

Радио *Политика*

ШЕСТА ЛИЧКА ПОНОВО У АКЦИЈИ

јануара 1992.

ПЛИТВИЦЕ

Национални парк, 15 одсто девизног прилива Хрватске од туризма. Запослени су за 12 дана рада у сезони зарађивали годишње плате...

Плитвице данас, пусте. Полупана стакла на хотелима, разбацане ствари, рупе од граната. Све што је могло да се однесе из хотела, док их војска није запосела, однесено је. Хотел *Плитвице*, поприште жестоког окршаја хрватских и српских снага у овом рату, делује сабласно. Језером плутају појасеви за спасавање. Бродићи су оштећени, ствари по њима разбацане.

У Дому шесте личке: војска, тенкови, борна кола, кантина...

Неки из некадашње Шесте личке, дошли су поново да помогну. Или да поново командују... Времешни, а прпошни... Један је био пресликан Сава Ковачевић. Са све озбиљним брковима и пиштољем о пасу...

КОРЕНИЦА

Пре рата овде је живело 14.000–15.000 становника. Данас се не зна колико их је. Многи су побегли у Србију, други су избегли из бројних српских села која су остала у Хрватској. Доста је војника, територијалаца, добровољаца из Србије. Неколико месеци Кореница је била без струје. Сада је има. Продавнице су празне. У апотеци – ни аспирина!

Бадње вече у Корениці.

У поноћ права канонада. Пуцало се из свих могућих оружја. Како све то одудара од свечане умчарске тишине која прати Бадње вече и Божић!

Овде, у зони одговорности Шесте личке, око Врховина, налази се пет батаљона ЗНГ: 111, 117, 119, 128. и 134. Батаљони су састављени од бораца из Ријеке, Пуле, Цриквенице, Сења, Оточца, Госпића, Перушића, Билаја, Ловинца, са Крка и Пага. Међу њима има и Срба. Командант 119. бригаде ЗНГ је Ђоко Ђапало, некада потпуковник ЈНА, сада допуковник ЗНГ.

После размене одређеног броја људи заробљених на подручју Оточца и Госпића, остао је неразмењен део припадника ЈНА и већи део цивила. Има довољно индиција да се они налазе у логору. Помиње се озлоглашено место из Другог светског рата – ЈАДОВНО.

Заробљени Срби у Госпићу су, незванично се сазнаје, изложени мучењу и сваковрсном иживљавању. Најчешће се по злом понашању према заро-

бљеним Србима помиње **Бранка Колак**, која је некада радила као шеф одржавања у Војно-стамбеном фонду Гарнизона у Госпићу.

Током преговора о размени заробљеника, хрватска страна је инсистирала да ЈНА врати команданта Гарнизона у Госпићу потпуковника **Миодрага Ђорђевића** и официра **Ахмета Краснићија** који се сада налазе у затвору ЈНА.

Куриозитет је да у засеоку Хинићи граница одваја куће од имања тамошњих Срба.

У Кореници су избеглице из Српских Моравица причале о двадесетак хиљада Срба који су остали на хрватској страни, тридесетак километара од линије фронта. О њима нема ни гласа већ дуже од месец дана. У тих 14 чисто српских села пре рата је живело око 40.000 становника. Половина је успела да побегне. А остали? Горњи и Доњи Косињ, Липова Главица, Горићи, Понови, Српско Поље, Врзићи, Прокике, Горњи Крај (код Брића), Дрежница са засеоцима, Јасенак, Гомирје, Љубошина...

ГРАЧАЦ

Снег, блато, војска... Војска је успела да у овом граду сачува касарну и велико складиште муниције. Уништена су углавном хрватска села: Свети Рок, Ловинац (ту су вођене најжешће борбе), Милетићи, Смолчићи, Ричице, Брничево, Церје, Плана Баленова, Лончари. Делимично су оштећени: Дренов Кланац, Мало Жабаре, Луг (засеоци Дабра) и Глибодол (био ослобођен, па изгубљен). И српска села су оштећена: Запоље (делимично оштећено), Подум, Главаце, Шкаре. У Старом Селу „зенге" су булдожером прекопале српско гробље.

Југозападна линија фронта:

Долина Гацке: Ново и Старо Село, Човићи, Синац, Рамљани и Госпић (линија фронта дуга око 60 километара).

Североисточна линија фронта:

Тукљаце, део Дабра, Глибодол, Синац, објекат Годача, Чанак (био ослобођен, па изгубљен), Ново Село (два пута разарано, два пута ослобађано, па изгубљено).

Заноћила сам у Штикади, селу надомак Грачаца на путу за Книн. Те вечери је председник Србије **Слободан Милошевић** послао писмо председнику САО Крајине **Милану Бабићу**.

Разговор те вечери:

– Знаш ли ти, новинарка, да сам ја продао једину краву, дакле узео дјеци храну, да купим пушку и сачувам им животе – говори сељак из Штикаде.

– Ма, ко ће нас разумити? Ево, нека будала се нашла да једном нашем мјештанину, Хрвату, опсује мајку усташку. А човјек има четири сина и сва четворица су у ЈНА. И зет му је Србин. Ej, човјече, петоро мушких на нашој страни, а будала му говори да је усташа! Стварно, ко ће нас разумит'?

БЕНКОВАЦ

Тог јануарског јутра 1992. Бенковац је био окупан сунцем. Дашак Далмације у кршу. Бенковац је насељен пре око 300 година. Пре рата овде је живело од две до три хиљаде становника. Већину су чинили Срби. Данас, иако је линија фронта 6-7 километара од Бенковца, по вреви, по пуним продавницама и 67 кафића, кафана и ресторана, не би могло да се закључи да је рат тако близу. У Бенковцу борави и неколико хиљада Срба избеглих из Задра. Они тврде да је сада Задар српски. Хрвати су побегли, Срби остали. Иначе, по њиховим речима, Срби су пре рата располагали већином капитала у Задру. „Али – кажу они – то нам нико није поклонио, већ смо радом стекли."

Радио *Политика*

СЛОБОДА ИЗНАД СВЕГА!

јануара 1992.

Захваљујући пуковнику **Младену Балаћу**, обишла сам део прве линије фронта код Врховина и Плитвица.

По повратку у Кореницу, разговарамо.

Пуковник **Младен Балаћ** је помоћник команданта Шесте личке. У мирно време предавао је на Високој војно-политичкој школи за социолошке и психолошке студије и истраживања у Београду. Његови студенти су академски образовани официри. Професуру је напустио када се заратило, пријавио се добровољно и дошао у Лику. Личанин је родом, из Личког Петровог Села. Каже да не ратује из освете, већ за српске националне интересе. Ратује да би се, коначно и дефинитивно, решило српско питање на овим просторима. Каже, доста му је гробница и геноцида. И њему и његовим Личанима.

Питајући га о циљевима Шесте личке, ословљавам га са „господине пуковниче" уз опаску да би ми било милије да га ословим са „господине професоре". Уз сетан осмех каже:

– И мени би било милије, но животни и ратни токови су непредвидиви... И ето мене сада у Лици. Ратујемо и покушавамо да остваримо циљ који је постављен пред Шесту личку дивизију. Циљ је лако објаснити. Он је једноставан за сваког ко реално просуђује о чињеницама данас у Југославији, односно, на овим просторима. Циљ Шесте личке дивизије је борба против усташа, а за коначно остварење слободе српског народа у Лици. И за слободу Лике. Ми Личани се управо за то боримо – за слободу Лике у склопу свих српских земаља. А како ће бити када се рат заврши – то остављамо политичарима да одлучују. Ми војници ћемо успешно, сигуран сам, завршити овај наш посао, јер то знамо, нажалост. Знамо да ратујемо, иако смо се надали да нећемо да ратујемо. С друге стране, војни теоретичари кажу да није војник онај који не ратује бар једном у свом војничком веку.

О устројству Шесте личке пуковник **Балаћ** каже:

– Највиши командни кадар чине официри ЈНА, махом Личани, мада их има и из Србије и осталих српских земаља. Ми смо се добровољно јавили, па су нас онда одредили да дођемо овде. Други део командног кадра чине резервни официри одавде из Лике, Коренице. Они сада командују нижим саставима: четама, батаљонима, водовима у склопу Шесте личке.

Проблема у пракси, на терену има много. Одудара све то од теорије, којом се бави **проф. Балаћ**.

– Највећи проблем је, логично, непријатељ. Међутим, проблем нам

представља и начин на који све људске и материјалне потенцијале Лике ставити у функцију циља: ослобађања Лике и РСК. Имамо проблема и са материјалним снабдевањем и старешинским кадром који је недовољан. Донекле имамо проблема и са обуком људи, сарадњом с цивилним властима и месним становништвом. Сарадња полако напредује. Проблем је и одржавање ратне технике. Све то решавамо у ходу. Посебан проблем чини политичка ситуација у Лици. Она је врло сложена и, рекао бих, не иде у правцу извршења циља о коме сам говорио. У Лици траје борба за власт и она нам отежава посао, јер се у њу покушава увући и ЈНА, без икаквог основа, пошто ЈНА у Лици практично и нема. Нема регуларних јединица ЈНА, осим нас, активних старешина, који чинимо командно језгро и нешто војника у стручним деловима Шесте личке дивизије, артиљераца, тенкиста... То су оне специјалности које нисмо могли да нађемо на овим просторима. А ми смо дошли овде да организујемо отпор ослањајући се пре свега на добровољце из Србије, којих има око 900 и на месно становништво, односно Територијалну одбрану.

И из Лике, као и из осталих делова Крајине, много је војних обвезника побегло у Србију.

– Не знам да ли је израз „побегли" добар. Било је ту оправданих и неоправданих разлога. Али, ја као Личанин, разочаран сам у моје Личане, јер се заиста мали број одазвао позивима које смо упућивали и ми и личке и кореничке власти. У односу на број оних који су отишли занемарљив проценат се вратио. Разочаран сам!

Назире ли пуковник **Балаћ** крај свему овоме?

– Све има свој крај. И овај рат мора имати свој крај. Ми, иако смо професионални војници, да кажем и ратници, прижељкујемо крај. Ни нама се не гине. Поготово нам је тешко када гину људи које водимо, када гине народ, када збрињавамо збегове, избеглице, људе који по други пут у свом веку доживљавају геноцид. И ми желимо да се овај рат што пре заврши, али спремни смо ако треба да наставимо с борбом. То значи – до коначног ослобођења ових простора и српског народа. Ми се надамо да ће ови преговори који су резултирали ваљда шеснаестим примирјем по реду, коначно довести до мира. Тек ће онда моћи да се преговара о политичким односима будуће заједнице или државе. Историја нас учи, али ми смо лоши ђаци, да се увек ратовало тамо где се није могло преговарати, или се мислило да се не може преговарати. А када су ратови завршени, опет се преговарало. И овде ће се морати преговарати. Слобода изнад свега, ту спора нема. Тек са те позиције, преговори ће бити могући. Треба имати у виду и чињеницу да се ван Крајине, у Хрватској налази неколико стотина хиљада Срба. Њихов проблем, њихов статус не може да се реши ратом, јер би то значило освојити целу Хрватску. Треба преговарати са хрватском страном о њиховом статусу тамо, као и о правима и положају Хрвата овде.

Биће мукотрпно и тешко, али је то једини начин. Треба омогућити иста права за све. Крај мора бити праведан. За све!

Пуковник **Балаћ** је био другачији од многих официра ЈНА. Неки су баш у Шестој личкој личили на некадашње политичке комесаре из Другог светског рата. Млади, а ваљда су им узори они стари генерали. Високи команданти су били у штабовима, ретко на терену. Многи су дошли на фронт из Словеније и Хрватске. Тамо су им остале породице. Растрзани између бриге о њима и ратних операција, били су у процепу. Тешко је било завести ред међу борцима. Било их је са свих страна: и територијалаца и добровољаца. Старији официри су желели да пресликају своја искуства из НОБ-а на овај рат. Стицао се утисак, неретко, да се понашају као глумци у неком филму **Вељка Булајића**.

У јануару 1992. команда Книнског корпуса (командант тада **Ратко Младић**) издао је наредбу да сви борци морају да имају на капама или петокраку или тробојку. Ко не буде имао та, већ нека друга обележја, биће разоружан. Слушала сам добровољце у Бенковцу како су били огорчени због такве одлуке. Носили су немањићки грб на капама. Говорили су ми да су у рат кренули због комуниста, а за српство. Многи од њих су преко годину дана били на фронту. Борци су оптуживали команду због нејасних циљева. Говорили су да не може неко да седи у Београду, Книну или Кореници и говори шта треба да се ради у Врховинама, рецимо. Многа места су освајана, па губљена, уз велике жртве.

Радио *Политика*

СУСРЕТ СА ГЕНЕРАЛОМ РАТКОМ МЛАДИЋЕМ

јануара 1992.

Мој први долазак у Книн био је крајем јануара, пар дана пре Светог Саве. Путовала сам ноћним аутобусом из Београда, преко Босанске Крајине, стигла око седам ујутро у Книн, отишла до старачког дома који је „глумио" хотел, сместила се и пожурила на конференцију за штампу. Кнински корпус ју је организовао како би представио претходницу мировних трупа УНПРОФОР-а, које су требале да дођу у РСК на основу Резолуције 743 Савета безбедности УН-а са задатком да успоставе примирје између две сукобљене стране, поготово по ободу и са примарним задатком да заштите мањинско (српско) становништво, по Венсовом плану.

Претходницу су чинили тројица официра: Рус, Швеђанин и Кенијац. Конференцију је водио ванредно унапређени (крајем децембра) генерал-мајор **Ратко Младић**, командант Книнског (Деветог) корпуса ЈНА. Представио је госте и обавестио новинаре да су, од последњег потписаног примирја између српске и хрватске стране, Хрвати чак 56 пута прекршили примирје. Мени је то било кључно. Колегијално сам сачекала да домаћи новинари питају шта их занима. Када су задовољили своју радозналост, јавила сам се и питала како може да докаже да су Хрвати 56 пута прекинули примирје. Погледао ме је запањено и поставио контрапитање.

– Па, не мислите да ћу ја ићи и сакупљати чауре?

– Богме, ако су оне доказни материјал, морали бисте – одговорила сам, присећајући се знања из криминалистике!

Није одговорио ништа конкретно, али по заршетку конференције за штампу, пришао ми је и рекао да жели да поздрави дрчну новинарку Радио *Политике*. У наредних пар месеци, сретали смо се увек на конференцијама за новинаре када су у Книн долазили бројни међународни посредници и мировњаци. Постоји још један занимљив детаљ из тог мог првог боравка у Книну.

Сећам се Светог Саве 1992. Литургији су присуствовала тројица официра – претходница УНПРОФОР-а. Дан раније, питала сам пуковника **Косту Новаковића**, задуженог за информисање и новинаре, имају ли некакав промо-материјал да им дају, како би сазнали нешто више о Светом Сави, али и о Храму Покрова Пресвете Богородице. Погледао ме је запањено, рекао да нема, али би било добро да ја пронађем нешто. Пристанем. Одем

у цркву, библиотеку и направимо три комплета. Преводиоци преведу на енглески и после литургије пуковник **Новаковић** им је то предао. Били су веома заинтересовани. И то је заправо детаљ који указује како смо олако, аматерски, незрело ушли у ту ратно-пропагандну причу.

Радио *Политика*

МОЛИТВА ЗА ПРАВОСЛАВНЕ И СВЕ ОСТАЛЕ...

јануара 1992.

Снег је оковао околна брда. Дувала је ледена бура. Предвече смо кренули у манастир Крку. Чим смо ушли у двориште манастира зачули смо појање. Тихо смо ушли у црквицу крај манастира. Тридесетак младића на вечерњој молитви. Молитва је трајала око четрдесетак минута. Иза ђака Богословије манастира Крка остао је мирис тамјана, док их је звоно позивало на вечеру...

Замолили смо протојереја-ставрофора **Миливоја Цветковића**, наставника Богословије у манастиру Крка да нам каже шта смо слушали.

– Вечерња молитва је сваког дана посвећена одређеном светитељу. Отуда и одређене стихире за сваку службу. То се зове месечни ниње. Иде из месеца у месец, из дана у дан. После *Блаїословљен Боі наш*, свештеник почиње молитву. Онда долази Псалм 103. Он се чита. Следи *Господи возвах* који се пева. Онда почињу стихире, у зависности од значаја празника, односно свеца – 4, 6, или 8. После тога иде *Слава и ниње*, обично посвећена празнику и Богородици. Затим се чита молитва *Свијеше тихи*, а потом следи прокимен дана, јер сваки дан има свој прокимен који се пева. После прокимена, свештеник, или ђакон који га мења, узима молитву *Исполни вечерњу молитву нашу* где се моли за свој народ, за све православне, за све хришћане и за сав народ Божји. После тога, служба тече као свака вечерња служба. На крају молитве *Помилуј мја Боже* свештеник се специјално моли за архијереја, за ктиторе овог манастира, за све оне који живе у овом манастиру. Моли се за сав православни наш српски народ и све хришћане, без обзира да ли су православни или нису. Ми у молитви то не раздвајамо. Управо је то и најважније у нашој цркви – да се молимо за све, да не заборављамо остале. Не мислимо само на себе, већ и на све друге људе без обзира на њихову вероисповест!

Примио нас је и стерешина манастира Крка **отац Бенедикт**. Уз чашу црног далматинског вина – прошека, потекао је и разговор о православљу на овим далматинским просторима.

– Далматинска црква је апостолска црква. Ученици светих апостола су ширили хришћанство овдје у Далмацији. Пошто знамо да православље датира од тих апостолских времена и траје до данашњих, далматинска црква била је православна. Православље има дубоке коријене у овим крајевима.

• **Из ког века датирају најстарије православне цркве у Далмацији?**

– Има их из 7, 8. и 9. вијека, мада, политика бивше Социјалистичке Републике Хрватске, а још више ове садашње, усташке, остатке тих цркава назива старохрватским црквама. То су старохришћанске, или, староправославне цркве.

• **Где могу да се виде ти први трагови православља на овом простору?**

– Највише што може да се сазна о почецима православља овдје, о животу српског народа на овим просторима, налази се управо овдје, у манастиру Крка. Ја често цитирам нашег владику Николаја који манастир Крку назива првом српском кућом у Далмацији.

• **Када је изграђен манастир Крка?**

– Манастир Крка је из 14. вијека, као и остала два српска далматинска манастира (Крупа и Драговић). Грађен је од 1345. до 1350. године а задужбина је кнегиње Јелене Немањић, рођене сестре цара Душана Силног, удате Шубић.

• **За ових шест и по векова шта је манастир Крка дао српству и православљу, овде и уопште?**

– Дуг је то период. Много је дато. Зато је и подигнут. Узмимо само најновије: Богословија је обновљена 1964. године. До данас, више од десет архијереја, владика српских је или овдје живјело или се овдје замонашило. Скоро половина Архијерејског сабора има чврсте везе са манастиром Крка. То је дио учинка за само ових тридесетак посљедњих година. То довољно говори шта је Крка значила и значи за српство на овим просторима и уопште, како рекосте.

• **И овде је, као и другде, православље спутавано. Колико сте моћни, вољни и спремни да поспешите и подржите повратак Светосавља на ове просторе?**

– Незахвално је у ово тешко, смутно, ратно вријеме давати било какве прогнозе, рећи шта је могуће, шта ће и како бити. Све зависи од политичке ситуације, од могућности да уопште радимо.

• **И поред свега овога што сте рекли, манастир, бар за сада, ради нормално.**

– Манастир Крка, Богу хвала, и у ово ратно вријеме, колико је то могуће нормално живи и ради. Богословска школа *Света три Јерарха* у манастиру Крка ради нормално и има стотинак ученика. То је, отприлике и капацитет школе, мада је прошле године било 130 ђака. То управо говори да не опада број ђака, већ због ове ситуације неке ученике родитељи нису пустили, или су их премјестили у друге богословске школе. Нормално се учи, ради, Богу моли. Узгред, треба рећи да је ово најстарија српска богословска школа. Са прекидима ради од 1615. године!

• **Манастир Крка је пре две године, у преломном тренутку по српски народ овде, био центар свих догађања.**

– Манастири су одувијек били центри народног окупљања и мјеста гдје су се сви битнији историјски догађаји утемељивали. Тако је остало и до дана данашњег. Манастир Крка је одувијек дијелио судбину овог народа овдје. Било је тешко. Мало је било мирних година. Иначе, одувијек су се овдје окупљали умни људи, народни прваци, вође, црквени великодостојници. Договарали су се шта и како даље, убудуће. Ово о чему говорите је само наставак онога што се дешавало кроз историју.

• Пре нас, овде је била једна војна делегација. Да ли и данас радите управо оно о чему сте говорили: окупљате све оне који се у овом часу, на било који начин, боре за српске интересе?

– Видите, и војска је у таквој ситуацији да схвата да не може сама, да не може без народа. И она види да је сав народ уз цркву и да је црква душа народна. Они су то коначно, Богу хвала, схватили и, опет Богу хвала, односи са војском су сада бољи него икада. Наравно, свако има свој домен рада, али заиста добро, добро сарађујемо, помажемо једни другима.

• Као духовник, видите ли излаз из свега овога?

– Питање је тешко и не знам колико ћу моћи на прави начин да одговорим. Ситуација је тешка, неизвјесност велика, па ја не знам икога ко би могао да предвиди расплет. Не знам да ли смијем да говорим о томе, јер ће се ово слушати у Београду... Но ипак, усудићу се, јер ме то боли... Разочарао нас је предсједник Србије, човјек у кога су се Крајишници, послије Светог Саве и крсне славе заклињали. Говорио је да ће се борити до краја да сви Срби живе у једној држави. Сада мијења плочу, па Срби у Крајинама остају гдје су и били. Не знам какав им се све статус нуди, углавном, какав је да је – за нас је неприхватљив. То нас је све разочарало, али можда и дало додатни подстрек да се боримо до краја. Можда смо се превише ослањали на друге, надали се њиховој помоћи, као да ће неко други да се избори за нас. Овако, сада се уздамо у Божју помоћ и сопствене снаге. Па, ваљда ће и наша матица Србија, када нам буде неиздрживо, видјети те наше муке и помоћи нам. Србија је увијек била на страни правде, па чак и када се радило о непријатељима, а камоли када су у питању своји људи. Јасно раздвајам власт у Србији и народ. То су различити појмови. Но, да не будем неправедан према предсједнику Србије, ми смо се још раније разочарали у неке опозиционе вође у Србији. Но, Крајишнике ово разочарање није толико забољело као оно у човјека коме смо безгранично вјеровали.

• Још један српски раздор? А опомена са српског грба оличена у СССС?

– То нам је на грбу, то би ваљало послушати и примијенити, ако нам ваља напријед, ако нам ваља у будућност!

Манастир Крка поседује изузетно богату ризницу. Ту је иконостас са 38 икона из 18. века, док су четири преостале иконе с краја 14. века. Иконе су радили критски, руски и српски зографи. Ту су драгоцени антиминси, цр-

квени текстил, вез из периода од 16. до 19. века. Везови су приказивани на многим светским изложбама. Велику уметничку драгоценост представља збирка панагија, дубореза, предмета од сребра и злата, путира и других црквених предмета. У манастиру се налазе портрети грчких игумана од 17. века до данашњих дана. Сачувана је значајна архивска грађа. Библиотека је богата и садржи рукописне и прве штампане књиге, као што су Мокропољско јеванђеље из 14. века, Октоих, штампан на Цетињу 1494. године, као и Зборник Божидара Вуковића из 1536. године. Манастир чува делове моштију светитеља који су благодатни извор за многе немоћне, болне и жедне, који овде налазе своју духовну храну.

– Оно што су болнице за тијело, то је манастир Крка, као лječилиште за душу рода нашега – каже проф. **Никола Шкрбић**.

Радио *Политика*

„ЖЕТВЕ ЈЕ МНОГО, ПОСЛЕНИКА ЈЕ МАЛО"

ИСУС ХРИСТОС

Книн, јануара 1992.

У очи Светог Саве у Книну сам разговарала са **Славком Зорицом**, парохом дрнишким и професором Богословије у манастиру Крка.

• Избегли сте из Дрниша?

– Да. Ја сам нека врста полуизбјеглице. Живим у Книну, а одлазим и посјећујем вјернике у Дрнишу. Служим с времена на вријеме у дрнишкој цркви. С обзиром на то да још нема добрих услова за живот у Дрнишу, не могу тамо да станујем. Но, пошто је Дрниш удаљен од Книна нешто више од 20 км није страшно, па опслужујем колико могу и колико услови дозволе.

• Колико је остало православних верника у Дрнишу?

– Тешко је рећи колико је вјерника остало у самом Дрнишу. Од око 200 српских кућа у Дрнишу уништено је око 60. За сада. Углавном су остали старосједиоци, који имају своје куће, нешто земље и стоке, па могу да живе у овим тешким условима. Сви они који то немају, који су били запослени и само од плата живјели, отишли су, јер немају услова за живот.

• Колико је Дрниш пре овог рата имао становника?

– Сам град Дрниш је имао око 5.000 становника, а цијела дрнишка општина око 18.000. Дрнишка општина је од оног рата наовамо, стагнирала. Сваки попис становника је биљежио мањи број становника од претходног и то не само српског, већ и хрватског. Што се тиче православних села око Дрниша, скоро у свакој српској кући има понеког. Дакле, дими се.

• Вратимо се који век уназад. Откуд име Дрниш? Чула сам да је Дрниш заправо Ниш са титулом доктора.

– Дрниш је турска ријеч. Долази од ријечи „дерниш", што значи „врата поља". Изграђен је на брежуљку, изнад Петровог поља. Налази се на обронцима Промине и на врху Мосећа. Зна се да је у 16. вијеку био искључиво турски град. Турци су ту боравили, али не као обични грађани већ у војном логору, дакле, као војници. Рецимо, зна се да је тада у Дрнишу било шест џамија. Овдје је пронађен једини минарет у цијелој Далмацији. Оштећен је доста, али је значајно свједочанство о боравку Турака у Дрнишу. Иначе, и римокатоличка Црква Св. Анте је првобитно била џамија, па је касније претворена у католичку цркву. Што се православља тиче, а ја сам компе-

тентан да само о томе говорим, а не о другим конфесијама, Срби су овдје још у 16. вијеку били значајна популација. Изградили су своју цркву 1610. у самом центру Дрниша. Крајем 19. вијека Срби су срушили ову цркву да би на њеном мјесту изградили велелепну, огромну Цркву Успења Пресвете Богородице. Ова црква је највећа православна црква у Далмацији, а спада у веће у српском православном свијету. Поред ове централне дрнишке цркве, имамо још десетак православних храмова у околни. У просјеку, ове цркве су старе између 200-300 година, осим двије. У селу Разуљу црква је подигнута 1976. а у Житнићу 1985. године.

• **Каквог културно-историјског блага има дрнишка парохија?**

– Дрнишка црква је богата, иако су то остаци остатака. Много се тога ружног издогађало овом народу, па је много тога уништено. Срећом, затрто није. Ми и данас имамо фонд икона, континуирано, од 15. до 19. вијека. Својевремено, носили смо се мишљу да са ондашњим регионалним заводом у Сплиту отворимо музеј. Конзервирано је неколико икона, онда је дошло све ово и стало се. У међувремену, конзерватор из Београда **Слободан Витковић** је наставио гдје су они стали са конзервацијом икона. Тренутно и то стоји. Иначе, имамо доста штампаних књига из 17. и 18. вијека. Углавном су наши вриједни калуђери те књиге доносили из Русије. То није необично, јер је Дрниш одвајкада био метох манастира Крка и одувијек га опслужују калуђери из овог манастира.

• **Да ли је та православна баштина из Дрниша, после свега овога, сачувана?**

– Није све безбједно, али је већина тога на сигурном. Међутим, проблем представљају Задар, Шибеник и Скрадин посебно. Скрадин и Шибеник имају огроман фонд икона, староставних књига и других сакралних предмета о чијој судбини ништа не знамо.

• **Професор сте у манастиру Крка. Настава се нормално одржава. Има ли наде у опстанак православља на овим просторима?**

– Да. Ми се надамо да ћемо у догледно вријеме попунити празнине које су настале сада, због рата. Не треба да се заборави да смо и прије рата били спутавани на разне начине. Међутим, сада се обистињују оне Христове ријечи: „Жетве је много, посленика је мало!" Немамо сада проблема са кандидатима, али су потребе много веће од могућности. Нама овдје треба много младих, образованих људи. Вапимо за интелектуалцима. На томе се ради и надамо се да ћемо и у томе успјети, ако Бог да и околности дозволе – закључује **проф. Зорица**.

Од оца Славка чух занимљиву причу. Већи градови дуж Далмације настајали су као нека врста одморишта за трговачке караване и налазе се на удаљености од тридесетак километара јер је то отприлике раздаљина коју караван може да пређе током једног дана.

Радио Политика

ДРАМА

13. марта 1992.

Случајно, неприпремљена, 13. марта 1992. обрела сам се на „другој" страни. Да бих што пластичније пренела атмосферу – изабрала сам форму драме.

Дванаести дан марта. Сутра у Шид. У неком оближњем хрватском селу преговараће представници ЈНА и Хрватске војске о размени заробљеника. То је била основна информација, али...

Јутро. Сунчано. Возач Бошко и ја крећемо у Шид. Уредно се јављамо потпуковнику Александру Михаиловићу, шефу преговарачког тима ЈНА. Пита:

• Где је ТВ-екипа?

Објасним да су све екипе у приправном стању због могућих догађаја око обележавања годишњице студентских демонстрација. Он на то каже да они имају камеру и да ћу ја то лепо да снимам.

– Камера-идиот, све сама ради, ви само изоштравате. Уосталом, показаћу вам то све у Мирковцима, док будемо чекали да пређемо на другу страну.

• Где идемо, запањено сам упитала.

– У Винковце.

Не би то нимало пријатно сазнање. Кроз главу су ми пролетеле многе ружне мисли. Али, све се тако брзо дешавало да нисам имала времена за страх и панику. Аутомобилом стижемо у Мирковце. Двестотинак метара до пруге и исто толико са оне стране ћемо да препешачимо. Касније ћемо схватити зашто. Пруга је граница. Мирковци су предграђе Винковаца. Прошла сам кратак снимателски курс. Највећи проблем је раме. Мрдало се, па је слика „играла". Стигли су и представници Европске заједнице. Они посредују. У белом су. Зато их сви зову „сластичари". Крећемо. Е, онда – нова препрека. Тих 200 метара до пруге је минирано.

– Пази на жичице, немој случајно да нагазиш на сламу или земљу. Испод је мина. Тзв. „паштета".

Прешли смо пругу. У Хрватској смо. Још двестотинак метара исто тако мињираном улицом, и стижемо до куће која је специјално за ову прилику разминирана. Све куће су мињиране. Ово је једна од ретких мало оштећених кућа у тој дугој улици која недалеко одатле увире у сам центар Винковаца. Прилазимо дворишту. Тридесетак људи нас дочекује. Поздрављамо се. Улазимо у некадашњу дневну собу, биће то сала за преговоре. На зиду – велика шаховница. Преговарачи се добро познају. До скоро су

били заједно у ЈНА. Полако се распоређују за столом. Новинари са „ове" стране, и колеге са „оне" стране: екипа ХТВ-а, РТВ *Ђакова*, *Хине* и *Вјесника*. Дозвољено нам је да снимамо пет минута.

Лица:
– Бивши официр ЈНА (БОЈНА)
– Винковчанин
– Херцеговац
– Србин, члан ЗНГ
– Новинар РТВ Ђаково, Миле Љубичић
– Стражар
– Репортер (ваш извештач)
– Место (сцена): славонско двориште
– Дува кошава
– 10-15 наоружаних стражара правилно окружују лица
– Време: 11.00 часова ујутро

ПРВИ ЧИН

РЕПОРТЕР: Дошли смо у Мирковце, прешли пругу и стигли на хрватску страну, у Винковце...

ВИНКОВЧАНИН: Хрватска страна је у Мирковцима. Ви сте прешли на хрватску страну чим сте прошли Шид, знате. Ту сте погријешили. Сад питајте шта желите.

РЕПОРТЕР: Ево, питам Вас одакле сте?

ВИНКОВЧАНИН: Ја сам из Винковаца.

РЕПОРТЕР: Овде сте близу границе, односно, линије фронта. Има пуцања, разноразних опасности. Када Вам је било најтеже?

ВИНКОВЧАНИН: Близу границе јесмо. Мислим да до Шида има 41 км. Кад ми је било најтеже? Па, за домовину никад није тешко ни борит се, ни бит рањаван, ни гинит, као што гину моји пријатељи... И ако треба, сви овдје који смо, сви ћемо изгинит, а ослободићемо Хрватску!

РЕПОРТЕР: Поменули сте пријатеље који су изгинули. Где су гинули?

ВИНКОВЧАНИН: Гинули су по цијелој Хрватској. Значи, од границе код Шида, па довде, гдје смо сада, гдје смо Вас зауставили, а брзо ћемо вас потјерати, ако сами не одете!

РЕПОРТЕР: Како предвиђате да све ово може да се заврши? Да ли је све ово требало да се догоди?

ВИНКОВЧАНИН: То није требало. Не мислим на Вас (смех). Није требало Србији. Мислим да је српски народ сад увидио у којој је заблуди био. И сви ови Срби који су били у Хрватској, ваљда су тек сада свјесни шта су направили од свог живота, свјесни шта су имали овдје, а шта сада имају. Гинули су овдје дечки из унутрашњости Србије који су мобилизирани и

тјерани у смрт, а они који су све ово изазвали, они су побјегли и сада су на сигурном, са пуним џеповима. Ја мислим да је то и Вама јасно.

РЕПОРТЕР: Како видите расплет свега овога?

ВИНКОВЧАНИН: Ја сам војник и мислим да је једино рјешење – војно. Значи, морамо вас поразити – тотално! Међутим, (смех), боље да се ово, ипак, у миру заврши (смех). Да се мир успостави (смех).

РЕПОРТЕР: Верујете ли да ће успостављању мира допринети УН, односно, „плави шлемови"?

ВИНКОВЧАНИН: Ја мислим да то баш неће пуно ваљати, мада се неће поновити оно што је било на Кипру и на осталим мјестима гдје су били Уједињени народи. Међутим, то је врло једноставно: уколико се Србија, односно српска армија, не повуче када дођу Уједињени народи онако како је договорено, ми ћемо опет у рат да очистимо Хрватску од непријатеља. А непријатељ је сваки онај ко непозван дође у Хрватску. Видите, Ви сте нам дошли позвани и Ви нисте непријатељ!

РЕПОРТЕР: Предсједник Хрватске Туђман је помињао суживот. Верујете ли да ће икада на овим просторима опет заједно живети Срби и Хрвати, после свега?

ВИНКОВЧАНИН: Суживот ће бити могућ само са онима који су заједно са нама овдје гинули, бранећи своју домовину. Са онима који су клали, убијали и жене и дјецу неће бити суживота!

РЕПОРТЕР: Поменули сте ове злочине. Несумњиво, постоје бројни докази, злочина је било и са друге, односно ваше стране.

ВИНКОВАЧАНИН: Ја нигдје на нашој страни нисам видио, а од почетка сам у рату, да су људи убијани као на другој страни. И ми смо заробљавали ваше војнике, али смо их увијек враћали, размјењивали. Чак смо их размјењивали и без да неко дође са друге стране. То могу потврдит официри ЈНА. Може Вам потврдит **Љешевић**, који је официр за безбједност. Рецимо, вратили смо једног вашег водника без размјене. Само смо га вратили. Наводно, тако нам је бар он рекао, човјек се збунио, па прешао на нашу страну. Био је и случај са три војника који су послати намјерно да их ми убијемо, да би Европска заједница, њени проматрачи, то могли снимит и нас онда оптужит. Значи, дечки су послати намјерно. Нису ни знали гдје иду. Ни њих нисмо убили, већ заробили и размијенили... У ствари, више Вам нећу причат. Све Вам говори Вуковар...

РЕПОРТЕР: Какав је био однос Срба и Хрвата пре рата у Винковцима?

ВИНКОВЧАНИН: У винковачкој општини има 12 посто Срба, точније 11,5 одсто, а сада су узели 52 одсто винковачке општине. Значи Хрвати су истјерани, побијени, поклани, опљачкани... То све говори.

РЕПОРТЕР: Господин са каубојским шеширом (ХЕРЦЕГОВАЦ, оп.а) је управо добацио: „Церић. Желите нешто о том селу да кажете?"

ВИНКОВЧАНИН: Церић је чисто хрватско село, гдје није било ниједног

Србина. Међутим, та славна југословенска војска је ушла у Церић и побила оно што није успјело побјећи од тих сељака. Они су тако „ослободили" Церић. „Ослободили" су Церић од Хрвата!

РЕПОРТЕР: Да ли у винковачкој општини има још таквих села?

ВИНКОВЧАНИН: Сад ћу вам све набројат: Торјанци, Антин, Нијемци, Илача, Славковци, Липовац, Церић, Нуштар, Подграђе, Ђелетовци... То су све чисто хрватска села. Сад, не могу се сјетити свих, али, понављам, све су то хрватска села!

РЕПОРТЕР: Ајмо сада, објективности ради, да окренемо све. Има ли са ове стране чисто српских села?

ВИНКОВЧАНИН: Нема чисто српских села, али има Срба који живе у тим селима и које нитко не дира. Чак има и Срба који се боре у нашим редовима, значи, у редовима хрватске војске. Има их јако пуно. Ево (показује на крупног црномањастог борца ЗНГ-а) овај мој пријатељ је Србин.

РЕПОРТЕР: (обраћа се Србину, члану ЗНГ-а) Значи, Ви сте Србин и борите се у Хрватским оружаним снагама?

СРБИН: Да.

РЕПОРТЕР: Које су Вам побуде?

СРБИН: Побуде су да браним своју земљу!

РЕПОРТЕР: Одакле сте?

СРБИН: Из Винковаца.

ХЕРЦЕГОВАЦ: Он је Хрват православне вјере (смех)...

СРБИН: Браним своје Винковце, а оно што је урадила ЈНА од ових мојих Винковаца – то је велика, велика жалост! Ја сам одгојен у партијском духу. Отац ми је од 1952. био члан партије. Ово што смо доживјели, како су људи извитоперили ту партију, то је велика жалост и велика срамота!

РЕПОРТЕР: Да ли има још винковачких Срба у редовима Хрватске војске?

СРБИН: Да и то на првим борбеним линијама!

РЕПОРТЕР: Срби који нису приступили ХВ, а живе у Винковцима, да ли су безбедни?

СРБИН: Јесу. Нико им ништа нажао није учинио. Осим ако са њихових кућа нису „радили" снајпери. Ја сам лично бјежао од снајперске ватре мојих сународника.

РЕПОРТЕР: Срба?

СРБИН: Да.

БОЈНА: Сматрам да до овога није требало да дође. А суживота може да буде само са онима који руке нису упрљали крвљу. Јер ипак морате да знате – Србија у Славонији никада није била. И Србија никада није била до Вировитице! Па неће ни бити! Мислим да је основ свих проблема управо та политика.

РЕПОРТЕР: Све време говоримо о границама! Шта су границе? Постоје ли оне само у људској свести? На крају смо 20. века. Европа ће у 21. век,

бар њен западни део, уђи без мења. Ви поменусте Вировитицу, а ја сада – Земун!

БОЈНА: Па, ја бих Вас замолио да то питање поставите када се вратите у Београд, јер ми питање граница нисмо постављали. То питајте Милошевића, Шешеља и остале.

ХЕРЦЕГОВАЦ: Је ли Хрватска напала Србију или Србија Хрватску? Ко је кога напао? Вас питам! Одговорите! Јесмо ли ми ишли у Србију и напали Београд? Јесмо ли ми правили нешто у Београду? Нисмо. Зашто ви увијек правите неке пиздарије у Хрватској?

Хрватски новинари из ХИНЕ, ХТВ-а, *Вјесника* и РТВ *Ђаково* су се смрзавали и досађивали чекајући да се преговори заврше. Једини, који је показао озбиљно интересовање за разговор са београдским колегом био је новинар домаће ТВ *Ђаково* Миле Љубичић.

РЕПОРТЕР: Када је РТВ *Ђаково* почела да ради?

КОЛЕГА: Па, откад је ова ситуација. Морали смо једноставно забиљежити све оно што се збива око нас. Морали смо забиљежити страдања људи, смрт, која се, једно вријеме, свакодневно дешавала у Ђакову.

РЕПОРТЕР: Шта сте конкретно забележили?

КОЛЕГА: Први мој сусрет са ратом, са ужасом, било је бомбардирање једне куће у Стризивојни. „Крмача" (врста гранате) је пала точно на једну кућу, трговину. Погинуло је пет особа, на знам колико је рањено. Колега сниматељ и ја смо и снимали, али и помагали да се спасу људи. Имамо све то документирано. Малопријe сам Вам рекао да дођете у Ђаково, па ћемо пустити све то да видите. Затим смо снимили како је једна привредна организација нападнута. Три човјека су извучена, морам Вам рећи – полускухана! Избио је пожар, ватрогасци су дошли, но, можете замислити исход! Једно вријеме су митраљирања била учестала. Ђаково није ратна зона. Било нам је чудно: зашто Ђаково, што се то у Ђакову битно дешава да би га требало туђ?

РЕПОРТЕР: Колико је Ђаково удаљено од линије фронта?

КОЛЕГА: Па, сигурна је удаљеност. То је осјечка опћина.

РЕПОРТЕР: Како коментаришете све ово?

КОЛЕГА: Питање је сувишно у овом тренутку! Тко ми може рећи да је ово требало? То може бити само болесна особа. Сва ова страдања... Али, у томе свему, мора се водити рачуна о томе како је све то почело.

РЕПОРТЕР: Како је све почело?

КОЛЕГА: Па, што Ви мислите? На концу, зна се гдје се води рат. Па и ако постоје разлике, чак и сукоби, не би требало овако да се рјешавају. Ако Ви и ја различито мислимо – треба ли сада да се тучемо или да се пробамо договорити?

РЕПОРТЕР: Ево, управо представници двеју армија преговарају. После свих сукоба, жртава, разарања, седи се за зеленим столом...

КОЛЕГА: Чујте, то сада треба објаснити оним људима који су остали без својих синова, супруга, дјеце. Њима треба образложит! Након свега, након што су сви они страдали, схватило се да се сви сукоби морају рјешавати за зеленим столом. Што мислите, како је тим људима? Или, како је обитељима оних који погину сада када је примирје? Ето, чули сте колегу који је рекао да је прије неки дан страдао један младић! Ето, то Вам је примирје! Што Ви о томе кажете? Мене управо Ваше мишљење занима!

РЕПОРТЕР: Мој допринос је у томе што сам дошла овде. И што бележим. Мислим да је и то нешто!

КОЛЕГА: У сваком случају јесте. Само, чињеница је да су медији у функцији политике. То Вам је сигурно јасно.

РЕПОРТЕР: Да ли су и хрватски медији допринели свему овоме?

КОЛЕГА: Без даљњега! Али, реците ми, која је земља нападнута, гдје се води рат? И, дозволите ми, ја сам као новинар дошао овдје да забиљежим што се дешава. Дошли сте и Ви. Ви ћете извијестити тамо, ја овдје. Хоће ли нам се верзије поклапати, Ваше и моје виђење овога? Ево, разговарали сте са дечкима, гардистима. Говорило се да су пијанци, да су дрогирани, да су усташе... Ево, видите човјека – Србина. Је л' он усташа? Треба ли на то одговорити? Ви објасните тамо је ли човјек усташа! Србин у Хрватској!

РЕПОРТЕР: У Хрватској су у јеку припреме за нове изборе. Из неких мени доступних извора, а скучени су, мада редовно читам *Вјесник*, јер стиже у Београд, популарност председника Хрватске др Фрање Туђмана опада. Долази до политичких превирања. Избори ће бити на јесен. Какве су Ваше процене?

КОЛЕГА: Ја бих исто то хтио знати и сваки свој сусрет са политичарима користим да бих то сазнао. Мишљења су различита.

РЕПОРТЕР: А какво је расположење у народу?

ХЕРЦЕГОВАЦ: Добро!

КОЛЕГА: Ето, чули сте. Било што да ја кажем, могло би се криво протумачити. Ето, можемо то провјерити. Идемо сад заједно у хотел на једну каву. Мислим да неће бити никаквих проблема. Идемо заједно направити једну анкету да ја Вама не причам, не мутим, не лажем. Ви ћете се увјерити сами!

РЕПОРТЕР: Добро. Но, прећимо на још једну занимљиву тему. Пре двадесетак дана, у Међународном прес-центру у Београду, конференцију за штампу је одржао **Иван Звонимир Чичак**. Помињао је бројна политичка превирања у Хрватској...

ХЕРЦЕГОВАЦ: Сада ће и **Парага** доћи! (смех)

РЕПОРТЕР: Помињао је и **Парагу**, и то у нимало лепом светлу – као екстремну десницу у Хрватској. Прокоментаришите, молим Вас, управо те екстреме: **Парагу**, и, евентуално неког његовог опонента на левој страни. Има ли уопште левице у Хрватској, има ли противника рата?

КОЛЕГА: Опћенито, могу прокоментират ту политичку борбу у Хрватској. То је сасвим нормално за једно друштво које настоји бити демократско. Било би жалосно када би се сви наши политичари, и они на власти и они у опозицији, лизали и слагали. То би била блага језа. Што је политичка сцена динамичнија, све смо ближе моделу праве демократске државе. То је сасвим нормално, као што је нормално да опозиција у Србији удара по партији на власти. Само би све то требало да се дешава без ових сукоба.

РЕПОРТЕР: Када почну преговори, да ли ће превладати разборитост?

КОЛЕГА: Мудри су мудри увијек! И само мудри преговарају... И да су мудри преговарали, можда до овога не би ни дошло! Не можда, него сигурно!

РЕПОРТЕР: Колико Вас је рат променио?

КОЛЕГА: Много! Но, ја Вам морам рећ да се нисам промијенио према колегама, пријатељима Србима, са којима сам се дружио и прије рата. И даље се нормално дружим са њима. Наравно, мислим на оне који су остали у Ђакову. Нормално, не могу се дружити са онима који су отишли из Ђакова, мада не схватам зашто су отишли. Е, то ми је битно: да као што смо прије ишли на пиће, идемо и сада. Као и прије, и сада да разговарамо, сукобљавамо и слажемо у размишљањима о разним темама. То је тако у Ђакову. А било је тако и у оним најгорим временима. Ја вјерујем да тако нешто постоји и у Србији. Треба омогућити свима да слободно, без страха живе... Но, дајте. Овдје људи оправдано живе у страху! Ја сам Хрват и ја се бојим! Ја сам јесенас страховао од сваког изласка из куће! Авиони лете... Очекујете: БУМ... и – готово! Нема вас. Јесте ли Ви доживјели то? Нисте! Е, видите, то треба доживјети! И то не једном, па тек онда разговарати. Овако, мени је занимљиво: нашао сам једног четничког новинара, Ви усташког, па, ајмо питати се, провоцирати међусобно. Но, то није сврха. Сврха је разумно разговарат, попричат...

РЕПОРТЕР: Неки статистички подаци за бившу Југославију говоре да је пет милиона бивших Југословена било родбински повезано. Да ли је ово, уз, како поменусте, пријатељства која и даље трају, основа од које треба кренути у будућност?

КОЛЕГА: Ма, нема никакве основе. Основа је човјек као човјек. Био он Југославен, Југословен, Македонац, Хрват, Србин... Чему ти статистички подаци? Ви ако сте познавали неког Хрвата прије, ако је прави био, ако сте били добри са њим, ако је тај ваш однос био на здравим основама па то ништа не може сломити! Ништа! Каква статистика! Ако ово што смо разговарали не објавите, ма чак није ни битно да објавите, биће ми драго да сједнете једном у Београду са друштвом и испричате како сте разговарали са неколико младих људи који овдје и сада размишљају на овакав начин. Не треба људе увјеравати преко медија већ овако, кроз разговор. Мени је

довољно да схватите да нисам геноцидан, да нисам усташа. И не желим се бранити. Ја немам везе са тим!

ХЕРЦЕГОВАЦ: Па, мој тата је погинуо у Јасеновцу!

СРБИН: Лако ми је било док су ме Хрвати угрожавали! Али кад су ме Срби почели угрожават... Боже сачувај!

РЕПОРТЕР: Шта то значи?

СРБИН: Значи да су ме бомбардовали са свих могућих страна, када су ме ослобађали. И још увијек сам читав!

ХЕРЦЕГОВАЦ: И нека те не бране више!

СРБИН: И немојте ме бранити више, молим вас. Бранићемо се ми сами, ако буде требало! Нека Срби фино живе на својој територији. А ком није добро у Хрватској, нека слободно иде! Ком је добро, нека остане. И да се прекине са овим, да се то оружје претопи у виљушке и кашике, да нема више тих глупости и људских канибализама!

БОЈНА: Илок је прије рата био чисто хрватско мјесто. Становништво је исељено. Са избјеглицама, ту је било око 20 тисућа људи. Како се код вас у Србији, у средствима јавног информирања тумачи исељавање толиког броја људи?! Како тумачите чињеницу да су ти људи морали потписат да добровољно то напуштају и да сву имовину остављају тој фантомској САО Славонија и Барања?

ХЕРЦЕГОВАЦ: То је ЋАО, Славонија и Барања! (смех)

РЕПОРТЕР: Како се онда тумачи егзодус Срба са Билогоре и Папука?

БОЈНА: То становништво нико није присиљавао да се исели. Тамо не постоји ниједан документ да су присиљени на то да своју имовину оставе Хрватској!

РЕПОРТЕР: А зашто су отишли?

БОЈНА: Отишли су без разлога, то слободно могу да кажем. Тамо има мјеста која нису напуштена.

РЕПОРТЕР: Несумњиво је да су били заплашени!

БОЈНА: То дозвољавам. Али, није било правило и тврдим да су без разлога то подручје напустили.

РЕПОРТЕР: Многи од њих говоре да нису хтели да се понови 1941. год. када су чекали, па после многи нису дочекали крај рата.

БОЈНА: Мислим да и та информација није точна. Или је само дјелимично точна!

РЕПОРТЕР: А како тумачите чињеницу да су многи Срби у Хрватској морали да потпишу некакав папир о лојалности Хрватској да би опстали, задржали посао, преживели?

БОЈНА: Хајде, дајте тај папир, покажите га, објелоданите га, али са жигом Хрватске! Такав документ, ја колико знам – не постоји!

* * *

РЕПОРТЕР: Како ви називате САО Славонију, Барању и Западни Срем?

ВИНКОВЧАНИН: Не зовемо никако, само се зезамо: ЋАО СЛАВОНИЈА! А биће касније и ЋАО ЗЕМУН и остало...

БОЈНА: У редовима садашње хрватске војске нећете наћи никакве амблеме или ознаке које су везане за усташтво. А ми, приликом извиђања, на супротној страни примјећујемо много четничких ознака.

РЕПОРТЕР: Двоглави орао је стари немањићки грб и неоправдано се назива четничким.

БОЈНА: Добро, с тим се слажем. Али је исто тако шаховница стари хрватски грб, а то није симбол усташтва!

РЕПОРТЕР: Али, ми говоримо о *У* (смех). Ја сам у децембру била у Вуковару и у фрањевачком самостану видела много реликвија, између осталог, и Светог Бону. Речено нам је да ће се све то вратити Хрватској. Иначе, војска је све то пријежно обезбјеђивала. Знате ли да ли је то предато Католичкој цркви?

КОЛЕГА: Једино Вам могу пренијети став Бискупског ординаријата у Ђакову. О томе је и монсињор **Ћирилкос**, ђаковачко-сремски бискуп, дао изјаву да никакав позив, упит, или што слично, није стигло. Ништа слично није званично стигло да нетко оде и преузме то благо.

РЕПОРТЕР: Шта је са благом Српске цркве на овом простору? Да ли су српске реликвије у црквама заштићене?

КОЛЕГА: Не знам о томе ништа опширније. Знам само засигурно, објављено је и у средствима информирања, да је, не знам точно о ком је подручју ријеч, благо на сигурном и да се чува. И мислим, без обзира о којој је страни ријеч, да само будала може тиме манипулирати!

РЕПОРТЕР: За крај ове званичне приче, чула сам да имате и један занимљив предлог?

ВИНКОВЧАНИН: Ево, изазивамо БЕЛЕ ОРЛОВЕ! Прва херцеговачка БОЈНА против БЕЛИХ ОРЛОВА у малом ногомету!

РЕПОРТЕР: Ко би судио?

ВИНКОВЧАНИН: Проматрачи.

РЕПОРТЕР: Како их, иначе, зовете?

ВИНКОВАЧАНИН: Сластичари. (смех)

РЕПОРТЕР: Да ли верујете да ће народ једном морати да пређе преко свега да би живео заједно, или један поред другог?

ХЕРЦЕГОВАЦ: Народ ће опростити, али заборавити неће никад.

ДРУГИ ЧИН

ХЕРЦЕГОВАЦ: Педесетак метара одавде је хотел па те могу, са особитим задовољством, водити на каву.

РЕПОРТЕР: Нека.

ХЕРЦЕГОВАЦ: (даје знак Србину) Ево, да не кажеш како смо нељубазни!

СРБИН: (сипа кафу из термоса) Изволи!

РЕПОРТЕР: Хвала.

Репортер и Херцеговац седе на клупи. Он почиње да јој се удвара. Из оближњег хотела доносе храну.

ХЕРЦЕГОВАЦ: (пружа репортеру нож) Изволи. Овим сам ножем заклао ко зна колико четника!

РЕПОРТЕР: (гледајући га у очи, полуиронично) По сценарију, ово ниси смео да кажеш. Не смеш да ме плашиш! (покаже на зграду преко пута и двојицу снајпериста на крову) Шта је ово?

ХЕРЦЕГОВАЦ: Па, они те чувају!

РЕПОРТЕР: Баш би ме сачували!

ХЕРЦЕГОВАЦ: Нервираш ме.

РЕПОРТЕР: Нисам дошла да те забавим!

ХЕРЦЕГОВАЦ: Ајде, сједи, да попричамо (следи прича о томе како је пре рата био приватник у Мостару, и како је готово искључиво сарађивао са Србима из Србије. А често је долазио на фудбалске утакмице у Београд).

* * *

(После 6 сати, преговори су завршени. Уприличена је краћа конференција за штампу.)

СРБИН: (повлачи репортера у страну): Ево ти конзерва сока за пут.

РЕПОРТЕР: Па, дај ми још једну за возача.

СРБИН: Ево ти. (тихо) Знаш, ја сам прије рата радио у Осигуравајућем заводу и имао 15 тисућа марака. Мени те новце Милошевић никада не може да дâ...

Припреме за одлазак:

СТРАЖАР: Да ли Ви сада одмах идете за Београд?

РЕПОРТЕР: Да.

СТРАЖАР: Могу ли нешто да Вас замолим?

РЕПОРТЕР: Како да не!

СТРАЖАР: Ја сам прије два мјесеца био у Босни и телефонирао својој дјевојци у Београд. Да ли бисте хтјели, ја ћу Вам дати број телефона, да јој само кажете да сте ме видјели и да сам добро?

РЕПОРТЕР: Наравно!

СТРАЖАР: Хвала.

(Сви се поздрављају. Преговарачи су задовољни. Херцеговац за успомену поклања репортеру четири новчанице новоштампане хрватске монете (куне и мање – липе), упаљач са шаховницом и једну малу шаховницу.

Репортер је размишљао шта би му радили наши војници када би видели овакве „сувенире".)

Радио *Политика*,
емитовано 18. марта 1992.

НАЈНЕВЕРОВАТНИЈА РАТНА ПРИЧА

11. маја 1992.

Коридор затворен. У Глини се обележава годишњица покоља у православној цркви у мају 1942. Једини начин да се доспе до Глине је ваздушним путем. Транспортни хеликоптер је требало да превезе путнике до аеродрома на Удбинама, где су чекали аутобуси како би их превезли до Глине. Е, сада замислите овакву сцену на батајничком аеродрому: свако је имао неког да га „убаци" у хеликоптер, а ја, иако на списку, акредитована, бар пет минута, стојећи на писти, сама самцата, сам се расправљала са официрима који баш само мене нису хтели да пусте у хеликоптер. Сви путници су ме видели и добро упамтили. Међу њима и владика захумско-херцеговачки **Атанасије Јефтић** и хор Богословског факултета из Београда. Док је хеликоптер узлетао, бесна улазим у аеродромску зграду, спремна на жестоку свађу. Дежурни официр, гледајући у моју личну карту, упита:

– Ви сте из Умчара?

– Да.

– Познајете ли **Витомира Жујовића**?

– Да, то ми је први комшија.

– Невероватно! И мени је био први комшија у Загребу. Поздравите га.

– Хоћу, хвала.

Уследила је награда, ничим изазвана.

– За 13 минута полеће *Кикаш* за Бихаћ. Ја ћу јавити да вас тамо чекају кола како би вас превезли до Глине.

Кикаш, онај заплењени угандски Боинг 707, који је преносио муницију за хрватску војску је потпуно празан. Седишта су избачена. Нас неколико путника седимо на гомили дасака.

Очас стижемо у Бихаћ. Кола су ме чекала. Несташица горива је помогла да пут буде скоро празан. На тзв. чекинзима су нас пуштали без контроле. У рекордном року обрела сам се у Глини. Схватила сам да путници из хеликоптера још нису стигли. У суманутој журби сам се сместила у некадашњи бордел који је, у недостатку икаквог другог, глумио хотел. Славодобитно сам села у башту „хотела", наручила кафу и сок и чекала. Али, пре него што сам дочекала несуђене сапутнике, пришао ми је официр за безбедност. Презивао се **Ковачевић**. Испитао ме је ко сам, шта сам, зашто сам... Заправо, хтео је да сазна по ком основу сам путовала *Кикашем* и зашто су ме чекала кола.

Када је завршио, препустила сам се уживању, наслућујући запањене погледе несуђених сапутника, јер био је рат, коридор затворен, оставили су ме на писти у Батајници – па како сам се онда обрела у Глини и то пре њих?!?

Тако је и било. Гледали су ме као да виде духа. Ја сам погледала у небо и рекла:

– Ви као да не верујете у Божја чуда?!

Дефинитивно, никоме није било јасно шта се и како догодило. Помислила сам да будући богослови морају да имају више вере у Господа.

МУСЛИМАНИ ИЗ БИХАЋА БЕЖЕ ОД ЧЕТНИКА У СРБИЈУ

У Бихаћу, око аеродрома гужва. Много војника, цивила и „мировњака".

• Ко су ови силни цивили?

– Муслимани из Цазинске Крајине, речено ми је.

• Куда иду?

– У Београд. Кикашем.

• Од кога беже?

– Од четника!

• Којих четника?

– Овдашњих.

Беже од четника у Србију!

Још један у низу наших сулудих апсурда!

Неколико дана касније, бихаћки аеродром је уништен. Образложење: да га не би користили Хрвати и муслимани. Коштао је, кажу, неколико милијарди долара...

„БОГ ВОЛИ ПОБЕДНИКЕ”

13. маја 1992.

Са *Поīледића*, старог глинског гробља, пуца поглед на озеленелу, црвеним крововима ишарану Глину. У хладу столетне липе пред цветањем, црни мермер покрива кости више од 2.000 оних којима је једини „грех” био што су се крстили са три прста. Поклани, побијени, набијани на бајонет, печени и паљени. Жене, деца, старци... Прво стрељање у Глини било је 13. маја 1941. Нетом по проглашењу НДХ, да би кулминирали у ноћима између 28. и 29. јула и између 4. и 5. августа 1941. (сурова симболика, оп.а) када је побијено и спаљено око 1700 Срба у глинској цркви Рођења Пресвете Богородице.

Чује се хор Богословског факултета из Београда, умилно цвркућу птице... Око споменика с траговима гелера лете пчеле. На надгробним споменицима ћирилицом исписано: Пелеш, Гаљан, Дмитровић, Мартиновић, Метикош... Свуда около деца. Црвени божур на гробу, црвена шнала у коси девојчице...

Чују се пуцњи негде у даљини. Пуцају војници из СРЈ који одлазе кући. Пуцају и матуранти који су претходне вечери славили матурско вече. Сви су у журби. Беспослених нема. Војници с плавим береткама се чуде. Представа коју су имали о овом рату и Србима, мења се. Почињу да их интересују приче о геноциду, о разлици између католика и православаца, о историји Срба и Хрвата. Не схватају откуд толика мржња.

Владика **Атанасије Јефтић** на помену у Цркви Мале Госпојине учи народ.

– Наша вера је вера у живот, а наша нада је свеколики васкрс. Једини наш пут је пут правде, поштења, чојства, јунаштва, доброте... Наш једини задатак је проверавати лик Божји у нама...

Неколико хиљада Глињана упија сваку реч.

– Господ Бог неће замерити и ако се чиста и искрена срца упустимо у борбу са њиме. Он не воли поражене, воли победнике. Победнике чиста срца, чисте душе, праведнике, мирне савеснике... Глинске и све друге српске и православне жртве нису узалуд пале, уколико се Српство избори за правду и достојанство. Уместо вођа који нас завађаху, нека нам водиље буду правда, чојство, јунаштво – православље.

Радио *Политика*

ОПОЗИЦИЈА „РАЗБИЛА" ХДЗ

Банија, 15. маја 1992.

Банијци када има струје, прате медије са „друге" стране.

Ваш репортер се задесио управо када се емитовала једна од најпопуларнијих емисија Хрватске телевизије.

Сучелили су аргументе Хрватски социјално-либерални савез (прва и најјача хрватска опозициона партија) и Хрватска демократска заједница, владајућа странка у Хрватској у емисји ХТВ-а *Сезона лова*. Убедљиво је победила ХСЛС.

У ТВ дуелу свака страна има право на по 3 минута увода, 15 минута расправе и по 2 минута за завршну реч. У ову минутажу нису урачунате интервенције „одвјетника", односно помагача учесницима у сучељавању. Након емисије телефон редакције 041/610-066 се „усијао". Гласање је анонимно, па је резултат, несумњиво, одраз расположења Хрвата уочи избора.

Како је представник Хрватског социјално-либералног савеза **Божо Ковачевић** тако убедљиво поразио представника ХДЗ-а **Миљенка Жагара**? Ево овако:

ХДЗ и председник **др Туђман** су оптужени за тоталитаризам, за губљење 30 посто територије, за прикривање праве истине о тренутној ситуацији у Хрватској (идеологијом се прикрива истина).

Када нема аргумената, опет се потежу идеологија и патриотизам.

Како изгледа „властодрштво" ХДЗ-а и председника **др Туђмана**, најбоље сведочи његова скорашња изјава да је рат завршен, уз образложење да су српски политичари коначно престали да руше хрватску власт! **Љубомир Антић**, „одвјетник" ХСЛС-а је оштро рекао да из те изјаве не следи борба за враћање територија које су запоседнуте и повратак стотина тисућа избеглица, већ бесомучна борба за останак на власти по сваку цену.

Надаље, **Божо Ковачевић** је инсистирао и на следећој чињеници: председник Хрватске има превелика овлашћења, често пренебрегава Сабор. Владу демократског јединства је формирао, не због интереса Хрватске, већ да би, у тренутку када му „трон" буде угрожен, на овај начин задржао власт.

Оштра полемика је вођена и око авиона **Туђмана**. **Ковачевић** је рекао да би се све избеглице у Хрватској три месеца могле хранити од новца који је утрошен за куповину авиона. Поменуте су и куће, односно, станови, које су могли да бирају подобни министри и чланови владе. Део дуела је посвећен и ратним профитерима, а судећи по речима Ковачевића, није их баш мало у Хрватској. Даље, за разлику од чланова осталих партија и

неопредељених, припадници ХДЗ-а уживају бројне повластице. Поменуто је да су они први добили оружје, али и, рецимо, гас-маске. На крају, ХДЗ је оптужен за бољшевизам.

Представник ХДЗ-а **Миљенко Жагар** је на почетку свог излагања рекао да је изненађен оштрином којом наступа ХСЛС. Главни аргумент **Жагара** био је да је ХДЗ, коначно, реализовао хрватски сан дуг 900 година – самосталну, слободну, суверену Хрватску. Даље, и у време страшног рата који се води на тлу Хрватске, ХДЗ организује, ето, и изборе. Да јој је стало до власти, како опозиција тврди, имали би потпуно оправдање да изборе одложи за нека мирнија времена, али ХДЗ-у је стало до демократије, па стога, расписује изборе. ХДЗ се бори за права човека, па у свим нашим стремљењима, али и на делу, човек је у средишту пажње. Што се тиче авиона, речено је да сви европски суверени, и мало богатији грађани, имају своје авионе, па зашто га не би имао и председник Хрватске.

Господин **Ковачевић** је реплицирао, рекавши да не би имао ништа против када би стандард грађана Хрватске био на тој европској разини. Реплика на реплику.

Жагар:

– Безбједност предсједника и чланова Владе је много важнија од тамо некаквих новаца. Наш заједнички задатак је у овом тренутку, заједничким снагама поразити непријатеља, а онда ћемо, опет заједно, градити сретнију будућност...

„Одвјетник" ХДЗ-а **Ђуро Видмаровић** је оштрим тоном замерио Ковачевићу што потпуно апсурдно плаши Хрвате тоталитаризмом ХДЗ-а, додавши да се ХДЗ клања вољи хрватског народа, а на изборе излазе ведра чела и чиста образа!

Био је то крај ТВ-дуела. После четрдесетпетоминутне епизоде *Несаломивих* јавно мњење Хрватске је рекло своје: аргументи ХСЛС-а су имали 901 поборника, а ХДЗ је својим чињеницама и виђењима привукао само 133 људи.

Овако је то изгледало пре избора у Хрватској. После избора било је другачије. ХДЗ је убедљиво победио на републичким, а опозиција пак, на мање важним – жупанијским изборима.

НЕОБЈАВЉЕНО

ЖИВОТ ПОБЕЂУЈЕ СМРТ!

авїуста 1992.

После забране летова над Босном, једини пут и начин да се допре до Србије био је коридор. Почетком маја 1992. хрватске снаге су запоселе део Босанске Посавине кроз који је пролазио коридор, једина веза између западног и источног дела Републике Српске, а тиме и Републике Српске Крајине. Блокада је била страшна, сурова, немилосрдна. Последња кап у препуној чаши била је смрт дванаесторо беба у бањалучкој болници због недостатка кисеоника. И поред бројних апела да се кисеоник пошаље из Београда у Бању Луку међународна заједница је остала нема... Двонедељне борбе су вођене око Брчког. Крајем јула коридор је пробијен.

Желела сам да управо отвореним коридором одем у Глину, а после и у Книн... Тада се мало ко усуђивао да крене аутомобилом. Указала се потпуно луда комбинација: конвој цистерни са нафтом и бензином. Идемо поред Саве. Ако буде погођена једна цистерна – летимо сви. И, кренула сам.

Конвој од 14 шлепера праћен милицијом РСК, креће од Кузмана кроз Босну пут Книна. Ресторан код *Каралиј*е – царина. Кратка контрола, и пут је настављен. Пролазимо кроз село Трњаци. У сеоском дворишту прва јутарња кафа. Улазимо у Дворове. Нема ни струје ни воде. Конвој прави паузу, као да хвата залет јер до Бање Луке неће бити заустављања.

Напуштамо Дворове. На изласку – градилиште. Зида се православна црква. Претичемо бициклисту са четири канте млека. Са обе стране пута пооране њиве и поодрастао кукуруз. Понека плантажа дувана. Испред дворишта пролазнике маме лубенице, диње, паприке. Идиличну слику на улазу у Бијељину квари силос оштећен од гелера. Испред ПАНАФЛЕКС-а десетине бицикала. Богу хвала, и поред рата ради се. Стоваришта грађевинског материјала су, углавном, пуна. Дворишта, балкони пуни ружа. Јабуке и шљиве свуда около. Испред нас, пут неба, прхнуло је јато голубова. Пут је готово поправљен. Кажу, био је оштећен од граната. У Вршанима се наводњава башта. Поглед се задржава на пуној штали и пуним амбарима. Стајемо код извора у селу Буквари.

Између Модриче и Брчког велики шлепери се боре са уским путем и макадамом. Модрича, прилично оштећена, остаје за нама. Добој се заобилази. Ниједан метак није испаљен. Излазимо из опасне ратне зоне. Пролазимо кроз Прњавор и већ смо надомак Бање Луке. Кратко задржавање у касарни *Залужани*. За ручак није био уобичајени пасуљ него паприкаш.

Део конвоја креће пут Книна, а неколико шлепера ка Глини и Петрињи. Бања Лука остаје за нама. Пролазимо кроз Козарац. Бивши Козарац! Некада лепо и богато село, сада је у рушевинама.

Босански Нови. Пуца се. Оштећене су многе куће и џамије. Са територије Републике Српске, преко чувеног моста са плавом оградом, прелазимо Уну и стижемо у Двор. На територији смо Републике Српске Крајине.

Двор је без струје и воде. Као да спава. Не тако давно, врвео је од војске. Војници из СРЈ и добровољци су се вратили кућама.

Упознајемо Смају, муслимана, директора хотела, јединог и оронулог у Двору. Од првог дана је са Србима. Каже да је то нормално. Када му је брат ухапшен у Новом, Срби су се окупили испред затвора и нису се мицали док га нису пустили. Каже да сви морамо да рашчистимо са својим кукољем. Ноћ прохладна, дрхтава светлост свеће. Тишину повремено запара покоји пуцањ и рафал.

Онда јутро. Аутобуска станица пуна аутобуса и тек покоји путник.

Улазим у аутобус на коме пише: *Глина*. Идемо редом: УНПРОФОР, оштећен пут, као и у мају када сам пролазила овуда, Горњи и Доњи Жировац... Линија фронта је близу. Још једна УНПРОФОР контрола:

– Има ли пуска?

– Нема.

– Мозе дале.

Глина, чудан град. Да има струје, сви погони би радили јер нису оштећени. И у рату су радили. Град није много оштећен. Једино, предграђе Видушевац. Овде су се водиле жестоке борбе. У Видушевцу су живели Хрвати. Нико више није остао. Глињане боли начин на који су били присиљени да оду. Њихови екстремисти су, за пример, убили неколико оних који су желели да остану са Србима. Више се нико није усудио ни на помисао о останку.

У Глини данас нормално живе и Хрвати.

Глина – ни у рату, ни у миру. Старији се плаше, а младост? Дискачи, кафићи, корзо, „шетање" минималних бикинија на обали реке Глине.

Рат јесте, али и августовска спарина...

Политика експрес

У ПОСЕТИ ГРАНИЧНОМ БАТАЉОНУ МИЛИЦИЈЕ РСК

КУПА – МЕЂА

авїуста 1992.

Спаљене куће, коров, патроле граничара РСК и Унпрофор. Између једних и других граничара око 800 метара ваздушне линије и река Купа... Због конфигурације терена – голим оком могу да се прате покрети са обе стране Купе. Док идете главном улицом Грачанице, чини вам се да сваког тренутка може да вас „скине" неки снајпериста са друге стране. Али, кажу у команди граничних јединица милиције РСК, већих инцидената није било од када су ту стациониране „плаве беретке" из Нигерије. Нигеријци и граничари са српске стране се друже. Играју фудбал. Срби не верују много Унпрофору.

Српски граничари су без воде и струје. Храном су задовољни, добијају редовна следовања цигарета и прибора за хигијену. Четири дана су на положајима, четири се одмарају. Незадовољни су исплатом плата. Из Книна обећавају да ће и овај проблем бити решен.

Командири граничних јединица, заједно са инжењерцима, још чисте терен од заосталих мина.

Већина граничара су крајишки добровољци. Тек понеки је мобилисан. Говоре о тактици, техници, оружју. Миру се надају, али у мир не верују. Ишчекују. Са Хрватима више никада неће да живе заједно. Са тим су начисто. Поред њих – можда, али уз Купу као међу.

Радио *Полиїика*

ПРИМИРЈЕ ЈЕ ТРАЈАЛО 50 ГОДИНА

авīуста, 1992.

У овом крају тек се, по свему судећи, очекује завршетак Другог светског рата. Примирје је трајало 50 година.

Вашем репортеру је било омогућено да уђе у неке хрватске куће. Изабрао је оне старе, банијске, дрвене. Разбацане ствари, документа, лекови. Тежак мирис. Коров, јабуке, шљиве, крушке зреле. У једној кући слике. Слика војника у усташкој униформи. У свакој кући слика Девице Марије са Исусом Христом у наручју. Бројне књиге о Госпи из Међугорја. *Глас Концила* и *Мали Концил*. А у њему: 10 Божјих заповести у стрипу. Нашли смо и оригиналну слику дечјег католичког хора. Те слике објављене су у немачком часопису *Heimat Rundschau*, датум 27. јул 1984. За образовање младих католичких нараштаја служи књига *Пјевајте Госпоīду ūјесму нову*. У листу *Гласник срца Исусова и Маријина* свако може да нађе „лек" за своје муке: љубавне, породичне, брачне, верске... Католички свештеници су имали одговор за све, савет за свакога. На крају броја – оглас: „Течајеви духовних вјежби за свећенике одржавају се у Опатији према сљедећем распореду..." У часопису се налази и песма **Данице Бартуловић** *О, Боже*. Госпођа Бартуловић, поред осталог, записала је и овај стих:

„О, Боже,
како су сиромашне душе које нису испуњене Тобом?
Оне су сасушене, стврднуте, неплодне.
Кроз њих никада неће ūросинути свјетлост..."

У једној од две куће у којима је 13. 12. 1991. масакрирано деветнаесторо Срба – налазимо *Даницу* католички календар за 1991. Тог 13. децембра по католичком календару имендан су славиле Луција, Јасна и Свјетлана... Ко зна где...

Из правца хрватског села Шишинец тукли су бесомучно овај део Грачанице.

Трагови крвавог пира видљиви су и данас. Тепих некада није био црвен. Нису биле ни тапете, ни намештај. Сада јесу. Иако је прошло осам месеци.

Многи старији Срби, а таквих је мало на овом подручју сада су у хрватским кућама пронашли своје ствари које су им Хрвати узели током Другог светског рата. Неки су знали ко им је шта узео, други нису. У Горњој Бачуги жену са малим дететом су претукли, однели њен „гердан" (мираз: наме-

штај од чисте храстовине) и запалили јој кућу. Педесет година је знала да јој је „гердан" код Јаге у Пецкој. Гори Јагина кућа у овом рату... Жена, сада старица, примећује: „Оде мој гердан..." И у овом рату су јој запалили кућу...

Сви су ћутали пола века... Срби нису обновили ниједну своју порушену цркву. Нису се крштавали ни венчавали по православним црквеним обичајима. Знали су све католичке светковине. Од својих, знали су када је Ускрс (Васкрс) и Божић. Знали су и коју су славу, некада, славили њихови преци. И сада, када су сахрањивали погинуле у овом рату, крстиле су се само старије жене. Млади тек уче како се и када крсти током обреда.

ЧЕКАЈУ ЛЕКАРЕ, ВОДУ, СТРУЈУ, МИР... ГОДОА

авїуста 1992.

Сабласни град до пре неколико месеци, оживео је. У децембру 1991. срели смо само троје људи на улици. Сада у Петрињи живи око 12.500 душа. У целој општини, процењује се да живи између 19.000 и 20.000 људи. Линија фронта је била на Купи – само 300 м од града. Према Сиску – на пет километара.

О актуелним проблемима разговарали смо са потпредседником општине Петриња **Драганом Војиновићем**, дипл. правником.

– Управо сам се вратио из Србије. Срео сам се са нашим људима који су побјегли. Обећали су да ће помоћи, а неки и да ће се вратити. Наш највећи проблем су управо стручњаци који су отишли. Прије рата смо, примјера ради, имали око 70 љекара. Сада их је у Петрињи десетак. Болница ради, али су нам потребни љекари свих специјализација.

Посебан проблем су струја и вода, као и свуда на Банији и Кордуну.

– Чим дође струја, *Гавриловић* почиње да ради. Запослићемо 700-800 људи. Могли бисмо и свих 4.000 колико их је било запослено прије рата. Али, људи су мобилисани, а многи су и побјегли. *Гавриловић* није оштећен. Имамо заокружен технолошки процес. Једино је проблем тржише. Када су Хрвати одлазили, из општине су однијели чак и печат, као и добар дио документације, тако да сада Влада РСК мора да нађе начин да ријеши ову правну непознаницу. *Славијатранс* се консолидовала, колико је то могуће у оваквим околностима. Ради се на санацији циглане, а дрвна индустрија *Финел* је у недефинисаном стању, јер је на самој граници. Раде и столарија и пекара, као и Комунално-канализационо предузеће. Формирали смо и Јавно предузеће *Водовод*, од ранијег локалног и регионалног водовода.

У Петрињи почиње акција уређења града. Застој је био условљен недостатком нафте. Санираће се кровишта, порушити зграде које не могу да се обнове. Расписан је конкурс за издавање у закуп пословног простора: за локале, услужну делатност, трговине... У школама и ове године ће се радити по програму који важи у Србији, мада се ради на пребацивању на црногорско-херцеговачку варијанту, због ијекавског. У оба случаја – враћа се роду и писму.

Проблем представљају нередовна примања и скупоћа. Тако је у целој Крајини. Оно, чега се Петрињци посебно прибојавају је асоцијално понашање и то пре свега младих. *Вијетнамски синдром* полако узима маха.

Прорадила је и јавна кухиња за најугроженије. Хране има довољно.

– Што се јавног реда и мира тиче, цивили су разоружани, милиција обавља своје редовне послове, а уз то, чува границу. Изабране су судије, па се ускоро очекује да на прави начин профункционише држава. Раде готово сви општински органи. У Небојану, селу удаљеном 6 км од Петриње, са хрватске стране ради „хрватска верзија" општине Петриња.

У Петрињи делује Клуб избеглих лица, ванстраначка организација која окупља око 3.000 људи, СДС и СРС. **Војиновић** каже да је свима заједнички СРПСКИ програм.

Фудбалери *Младости* из Петриње почели су да тренирају. Ускоро ће заседати и Скупштина овог фудбалског клуба на којој ће се одлучити о евентуалној промени имена. Клуб води група ентузијаста на челу са тренером **Јоцом Чучковићем**. Светски шампион, екипа *Црвене звезде*, обећала је помоћ петрињском лигашу. Разговараће се и са *Партизаном*.

Радио *Политика*
Политика експрес

ЗАТВОР – СПАС ОД РАТА

Глина, авīуста 1992.

Неколико муслимана који су бежали из босанског ратног пакла ухапсила је милиција РСК. Истрага је у току. Посетила сам их и попричала са њима.

Мидхо Зукић (21) из Санског Моста:

– Дошао сам из Аустрије прије 7-8 мјесеци. Назад нисам могао. Нису дали. Желио сам побјећи од рата...

Сафет Побрић (21) из Кључа:

– Радио сам прије рата као конобар. Бјежао сам од мобилизације. У Кључу није било већих проблема, али сам предосјећао да би и тамо могло да се закуха, па сам одлучио бјежати прије гужве. Поздрављам све Кључане. А, ваљда ће се све смирити. Мораће се живјет заједно...

Мидхо Ајкић (25) из Кључа:

– Радио сам као сезонац у Њемачкој и Швицарској. Имам кафић у Кључу. Кренуо сам у Њемачку да побјегнем од рата и да радим. Када све ово прође, вратићу се у Кључ. Вратиће се и сви који преживе. И даље ћемо живјет заједно. Што би друго? Најжалије ми је што у овом непотребном рату страдају невини. Прави кривци су давно склонили своје обитељи у иностранство. Сада их баш брига за рају...

Сеад Зукић (31) из Санског Моста:

– Жена и дјеца су ми у Словенији. Ја сам као сезонац радио у Аустрији. И сада сам кренуо у Словенију да их видим, па бих даље у Аустрију. Нисам желио да ме мобилизирају. Мислим да је све ово сулудо. Ми ћемо и даље живјети гдје смо и живјели. Само ће требати дуже времена да повратимо повјерење једни у друге...

Самир Кулосман (20) из Кључа:

– Одслужио сам војни рок у ЈНА. Нисам желио прићи у ТО. Од Нове године сам неколико пута покушао прићи у Њемачку гдје ми живе родитељи. Нисам успио, јер без потврде ТО БиХ не пуштају ван Босне. Неколико пута су ме вратили из Босанског Шамца...

Ермин Хоџић (21) из Санског Моста:

– Покушао сам побјећ у Словенију. Тамо ми живе родитељи.

Ибрахим Храпић (23) из Санског Моста:

– Прије Нове године сам дошао из Швицарске. Од тада, па све до сада покушавам се вратит у Швицарску, али нисам успио. Родитеље немам, а у Швицарској ми живе брат и сестра. Пошао сам њима преко Словеније...

Зухдија Чулић (38) из Бужима у Цазинској Крајини, до хапшења је продавао воће и поврће у Карловцу:

– Од Нове године не знам ништа о мојима. У Бужиму имам родитеље, жену и дијете. Више нисам могао издурат, па сам кренуо. Знате, ја имам хрватску особну карту, али ни са њом једно вријеме ниси могао ван Карловца, а ван Хрватске никако. Пошто сам радио на тржници, видио сам свашта. Могу вам рећи да нису само Србе провоцирали. Говорили су да треба пофатат и Србе и Албанце и Босанце па све у размјену. Зато смо радили што краће, па бјежали у стан. Што се самог Карловца тиче град је порушен, али има људи. Не знам коме је све ово требало...

О условима у затвору – кажу да су солидни.

Једном недељно Окружни затвор у Глини посећује цивилна полиција Унпрофора.

Политика експрес

ДА ЛИ ЋЕ ИСТОРИЈА ДА СЕ ПОНОВИ?

Обљај, августа 1992.

У окружењу са свих страна, у Цазинској Крајини живи близу 250.000 муслимана. Процењује се да је радно и за борбу способно око 50.000 људи. Обуку и припрему за пробој и окршаје обавља око 500 професионалних хрватских војника, који су се после пада Цетинграда, у новембру прошле године, повукли у Цазинску Крајину. Познаваоци прилика кажу да је њима једини циљ да се прикључе својима и да ће за то искористити муслимане.

Муслимани из Цазинске Крајине су можда мало другачији од осталих: ни у прошлом светском рату нису се одмах латили оружја. Тадашњи њихов вођа Хуска Миљковић трудио се да пре свега заштити животе својих људи. Приклањао се једнима, другима, да би га уставе на крају стрељале као партизана. А он то, кажу, никада није био.

Живот у Цазинској Крајини је, тврде очевици, изузетно тежак. Привреда је давно стала. Струје још има: судимо по томе што Радио Кладуша нормално емитује свој програм који је под јаким утицајем Хрватског радија. Додуше, чују се и Бајага и Бора Чорба.

Хране има довољно, али нема неких основних производа неопходних за живот па су, и поред драстичне контроле, бројни шверцери нашли своју „златну коку" у Цазину и Кладуши. Шверцују се нафта, пиће, цигарете... Цене су баснословне.

У граничном појасу између Цазинске Крајине и РСК налази се тзв. тампон-зона коју чине села: Глиница, Буковље, Горња и Доња Градина, Збориште и Стабануа у којима живи око хиљаду Срба, махом старијих. Ова села су непосредно после завршетка Другог светског рата била српска потпуно. Данас у њима живи једва 10 одсто Срба. У Обљају је пре 30 година било 300 ђака, а пре две године није било ниједног првака.

Са друге стране, у Цазинској Крајини је изузетно висок наталитет код муслиманског живља. Одмах су иза Косова. Поједине муслиманске задруге имају и до 30 чланова.

Срби из „тампон-зоне" и са друге стране су опрезни и неповерљиви.

У прошлом рату овде је заклано 10.000 Срба. Надају се и уздају у мирољубивост нових муслиманских нараштаја, али стрепе од хрватских и муслиманских екстремиста.

У Обљају је стационирана јединица граничне милиције Крајине. Ту су и припадници Унпрофора.

Многи Срби са Баније сматрају да је судбина Босне у кантонизацији и да ће Цазинска Крајина бити муслимански кантон.

Радио *Политика*

ЧУДНИ НЕКИ ТУРИСТИ У ТОПУСКОМ

ТЕШКО НИГЕРИЈЦУ СРБИН БИТИ

авīуста, 1992.

– Има пуска? Нема пуска. Мозе ици – тако су нас дочекале „плаве беретке" из Нигерије на узлазу у Топуско, чувену бању. Срећемо младиће који се враћају са плаже. Момци плаве косе и светле пути су „плавци" из Пољске и Шведске. Пољаци су прави каваљери. Обавезан је рукољуб при сваком сусрету. Нигеријци су се одомаћили. Језик брзо уче, духовити су.

Препричава се „бисер" човека, који је православац, зове се **ILYA**. Нигеријац. Илија једне вечери, после много пића убеђивао је **Ђуру Туропољца**, команданта пограничне милиције у рејону Глине, да је он, Илија, већи Србин од Ђуре, па рече и ово: „Ја црн, ти Срб, нико не воли". А сутрадан, онако мамуран, са ужасном главобољом рече Ђури: „Теско Србин бити".

Како би Нигеријцима било лепо да немају **Мусу Бамајиа**, Нигеријца, команданта сектора *Север*. Кажу да је веома строг. За најмањи пропуст може и „палица" да се добије.

Када су слободни, „плавци" највише времена проводе уз видео или се купају у малом језеру у центру Топуског. Базени не раде, јер нема струје, ни воде. Агрегатима се обезбеђује струја за хотел. Игра се кошарка, слуша музика.

Предвече Топуско оживи. Додуше, не као некада, али за ратне услове чак изненађујуће. Много је и младих и старих у шетњи. Из једне хотелске собе чује се „хор" који пева: „Страх ме да те волим, као некада...". Кафане су пуне, баште мирисне и цветне, природа раскошна...

Неколико километара одатле је граница са Босном.

На крају посете, још један рукољуб мајора **Томаша**, љубазан поздрав са **Јаношиком**... И на излазу из Топуског, већ уобичајено: „Има пуска? Нема пуска. Мозе ици...".

Полиīика експрес

БИЛО КУДА – УНПРОФОР СВУДА

августа 1992.

Иако су заштитне снаге УН (УНПРОФОР) основане 21. 2. 1992. многима су непознати детаљи из Плана УН, тзв. Венсовог плана, који је под притиском међународне заједнице и Србије одбио да потпише тадашњи крајински председник **др Милан Бабић**, већ је то учинио (многи кажу опструкцијом, нелегално) председник Скупштине РСК **Миле Паспаљ**.

О детаљима Плана, начину на који „плаве беретке" делују на терену покушали смо нешто више да сазнамо боравећи у тзв. сектору *Север* који покрива Банију и Кордун.

На самом уласку на Банију, срећете их. Заједно са припадницима Милиције Крајине контролишу све који долазе и одлазе. Милиција Крајине бележи податке о колима и путницима, а они контролишу пртљаг. Јер, поред осталог, задатак им је да строго воде рачуна да се оружје не унесе на подручје под њиховом заштитом. На улазу и излазу из сваког насељеног места, као и на већим раскрсницама на целом подручју *Север*, заједно контролишу путнике.

На Банији и Кордуну је стациониран нигеријски батаљон. Командант сектора *Север* је нигеријски генерал **Муса Бамаи**. Седиште сектора је до избијања сукоба у Босни било у Бихаћу. У међувремену је пресељено у Топуско.

Посетили смо команданта **Мусу Бамаија**. Дао је крађу слику о стању у свом сектору.

– Нећу самог себе да хвалим, али задовољан сам постигнутим резултатима: тешко наоружање је повучено са прве линије, извршена је демилитаризација, распуштена Територијална одбрана и разоружана је. Формиране су наше главне тачке. Задовољан сам сарадњом са народом. Па ипак, комплетан посао није завршен. Имамо проблема са повлачењем дела Милиције РСК са прве линије. Ми смо способни да у потпуности обезбедимо линију разграничења. Уосталом, границе и спадају под ингеренције УНПРОФОР-а али, тренутно, границе обезбеђујемо и ми и локална милиција, односно, њене специјалне јединице. То је дуплирање. Нормално би било, а планом УН је тако и предвиђено, да заједнички раде цивилна полиција УН и локална полиција. А прва борбена линија није ствар полиције.

Генерал **Бамаи** није желео да одговори ни на једно питање које је имало политичку конотацију, а ни на питање о сиди (AIDS) рекавши да није ни политичар, ни лекар. Додуше, када је опасност од сиде у питању, великодушно је понудио да разговарамо о ситуацији у Нигерији.

На последње предвиђено питање: Како „плаве беретке" проводе слободно време, рекао је: „Па, могу да јуре вас".

Избегнут је одговор на следећа питања: Да ли је тачно да његови војници шверцују цигарете из Хрватске? Зашто нису алармирали генералног секретара због многих убистава чак и масакра Срба на овом простору, јер су се поменута убиства дешавала од тренутка када су они стигли и овај простор ставили под заштиту Уједињених нација? Ваш репортер је присуствовао сахрани петоро измасакрираних Срба у селу Раковица, општина Слуњ 17. 5. 1992. Даље: Да ли су тачне гласине да је Главни штаб УНПРОФОР-а пресељен из Београда у Загреб због могућег бомбардовања? Какве су инструкције добили после усвајања Резолуција 770 и 771, које фактички, омогућују војну интервенцију?

Генерал **Бамаи** ни реч није рекао о молби вашег репортера да му омогући прелазак на другу страну, у Хрватску, уз заштиту „плавих беретки", да би видео како живе Срби. И не само они, наравно.

Замолили смо **Бориса Мартиновића**, саветника председника Скупштине РСК, за додатна објашњења.

– УНПРОФОР је преузео одговорност на подручју општине Глина 15. 7. 1992. Од тада, било је инцидената, провокација на подручју Покупске Слатине, Залоја и у пределу Јама. Нисмо одговорили, али смо обавестили надлежни нигеријски батаљон.

- **Шта План УН предвиђа за линију разграничења? Ко је и на који начин обезбеђује?**

– Линија разграничења је река Купа. Лево и десно од реке Купе, са српске и хрватске стране, у пречнику од по 5 километара не сме да буде ниједан наоружани војник. Патроле чине локална милиција и припадници УНПРОФОР-а. На удаљености од 10 километара од линије разграничења могу да постоје милицијске станице, а најмање 30 километара од реке Купе, са обе стране, мора да буде повучено целокупно тешко наоружање. Удаљеност се мери ваздушном линијом. Ова фаза је успешно завршена. Артиљеријско наоружање ТО Крајине је ускладиштено и чува се по принципу „дуплог кључа". Један кључ је код локалне полиције, други код УНПРОФОР-а.

- **Како функционише локална полиција? Које су њене ингеренције?**

– Локална полиција ради у сарадњи са цивилном полицијом УНПРОФОР-а. Међутим, она обавља и послове који су уобичајени за ову службу: брине о заштити јавног реда и мира, о спровођењу позитивних закона РСК

итд. Цивилна полиција УНПРОФОР-а има право да у сваком тренутку, рецимо, претресе испоставе милицијских станица РСК, уколико посумња да има оружја које није пријављено. Наиме, те полицијске станице, смештене дуж границе са Хрватском, имају одређен број лаког наоружања који је пописан. Такође, сва милицијска кола у овој области су евидентирана. Сва остала се строго контролишу.

Мартиновића смо питали: не подсећа ли га овакво фактичко стање на неку врсту окупације.

– Не. Прво, није познато у историји да је неко звао своје окупаторе. Ми смо мировне снаге звали. Сви наши органи локалне власти раде без икаквог уплитања УНПРОФОР-а. Не задиру у политичка питања. Сви проблеми, који евентуално искрсну, решавају се у сарадњи са делом мировних снага задужених за хуманитарна права. Таквих проблема је до сада било мало.

Даље, ниједан елеменат суверености није угрожен, а приликом окупације, прво су на удару управо елементи суверености: територија, локална власт, људи... чак је и робно-новчани промет са СРЈ и Републиком Српском нормализован. Не може бити речи о окупацији – децидан је Борис Мартиновић.

Чули смо да се војници из мировних снага снабдевају храном и још неким производима у Хрватској. Замолили смо Мартиновића за коментар управо чињенице да је пропуштена шанса да се заради који долар који би добродошао у општој рецесији у Крајини.

– Док смо ми ратовали, фирме из СРЈ и Хрватске су склапале уговоре са снагама УНПРОФОР-а. Рецимо, „плаве беретке" пију воду из Пролом Бање, а производе вишег стандарда купују у Београду и Загребу. Овде се купују само основне намирнице: млеко, хлеб, месо. Закупљен је и један део пословног простора. Тренутно, на овом простору бораве јединице из Данске, Шведске, Нигерије, Француске, Пољске, Португалије, Бангладеша. Немогуће је удовољити свим жељама. Нигеријцима заиста не можемо да набавимо месо од антилопе. Иначе, заблуда је да имају много пара. Они зарађују онолико колико је предвиђено правилницима њихових војних (државних) служби. Тако, на пример, Руси добијају један долар дневно, а Французи, чак 100 долара. Али, штеде сваки цент.

Иначе, највећи проблем власти РСК и УНПРОФОР-а су тзв. „ружичасте зоне". То су оне области које насељава српски живаљ, а налазе се са „оне" стране границе, иако у тим областима важе закони РСК. Хрватска сматра да су оне под њеном ингеренцијом.

У тзв. „ружичастим зонама" живи око 55.000 Срба. „Ружичасте зоне" обухватају општину Дрниш, делове општина Задар, Шибеник, Госпић, Скрадинско залеђе, ратну општину Плашки (раније административно припадала Слуњу и Карловцу), ратну општину Крњак (на ободу Карловца),

ратну општину Сисак – Цапраг, источно подручје Нове Градишке, западно подручје Новске, западно од Осијека и нека села у општини Винковци.

УН су, у покушају да нађу решење за проблем „ружичастих зона", предложиле формирање заједничке комисије која би требало да расправи то питање. Проблем је у томе што Срби немају поверења у хрватску власт, ни у њено придржавање евентуално постигнутог договора. На том подручју царински режим спроводе снаге УНПРОФОР-а, путем локалног српског становништва и по прописима РСК. „Ружичастим зонама" се на мала врата уводе поново старе административне границе. На тај начин, тврде упућени, ревидира се и Венсов план.

Често се у последње време помиње „специјални статус". Борис **Мартиновић** објашњава:

– „Специјални статус" је измишљена категорија **Карингтона**. „Специјални статус" подразумева остајање Крајине у оквирима Хрватске, под њеним суверенитетом. Додуше, имали бисмо неки вид локалне самоуправе који би подразумевао аутономију за судство, управне органе, школство. Међутим, да смо то хтели не бисмо се латили оружја. Јер, ваља подсетити да је Република Хрватска пре нешто више од два месеца донела Уставни закон о националним мањинама и заједницама. Тим законом је Сабор Хрватске поново сврстао Србе у националну мањину. Ми смо народ, и то конститутивни, и никада нећемо прихватити ни „специјални статус", ни статуас националне мањине. Референдумом 12. 5. 1991. изразили смо жељу и вољу да самостално живимо. Расписаћемо још један и питати грађане РСК да ли желе да живе самостално, или желе да се удруже са рецимо Републиком Српском, или СРЈ.

О мировним снагама и проблемима у вези са тим, замолили смо за коментар и председника Скупштине РСК **Милу Паспаља**:

– У Венсовом плану стоји да се размештај мировних снага врши у договору са локалним властима. То је логично, јер локални органи најбоље познају терен. Међутим, карте су цртали у Генералштабу, у Лондону, у Председништву СФРЈ. Ту су нам неке ствари подметнуте и тешко ћемо их исправити. Заиста ћемо имати много перипетија због оних који су преговарали, разговарали, а терен и проблеме нису познавали. Мислим да сазрева уверење и међу мировним снагама да ће ипак морати да се разместе на линији разграничења, јер су провокације са хрватске стране заиста учестале. Тамо им је и место, а не у дубини територије где је мирно. Тзв. „ружичасте зоне" су још једна подвала Европске заједнице и Републике Хрватске, сматра председник крајинске Скупштине.

Многи Крајишници отворено показују нетрпељивост и неповерење према мировним снагама.

У појединим јединицама УНПРОФОР-а препознати су хрватски грађани. Господин **Паспаљ** на ово каже:

– Управо такав податак изазива подозрење код Срба. Нама су познати такви случајеви. Незадовољни смо и чињеницом да је главна команда УНПРОФОР-а пресељена у Загреб. Питамо се: значи ли то да се УН сврставају уз једну страну у сукобу. Ово, тим пре, што Хрватска јесте страна у сукобу. Сматрам да би Генерална скупштина УН требало да преиспита свој рад, своје ставове. Такође би требало испитати шта се дешава са извештајима који се одавде, са терена, шаљу у УН. Видели смо како је прошао извештај из Сарајева о догађају у Улици Васе Мискина. И ми сумњамо. Који су разлози за такво пристрасно понашање УН?

Ипак, **Паспаљ** је задовољан престанком борби на овом простору, после потписивања Венсовог плана.

На крају, ваља пренети утисак из Крајине да су сви за мир. Но, не заваравају се. Сматрају да ће Хрватска тешко одустати од скоро трећине своје територије, иако су, кажу, природна права на страни Срба.

Интервју

СРБИ СТРАДАЈУ И У МИРУ

августа 1992.

У августу 1992. имала сам прилику да посетим Окучане. О стању у Западној Славонији разговарала сам са **Вељком Вукелићем**, председником Скупштине српске Области Западна Славонија и потпредседником Скупштине Републике Српске Крајине.

- **Господине Вукелићу, каква је тренутна ситуација у Западној Славонији, пре свега у Окучанима, Пакрацу... Колико је некада на овом подручју било Срба, а колико их је данас?**

– Некада је на овом подручју живело око 100.000 Срба, а данас нас има између 17.000 и 20.000. То је последица егзодуса од 1. новембра 1991. са Билогоре и 13. децембра 1991. када је већина српског становништва напустила општине Подравску Слатину, Славонску Пожегу, Дарувар и Ораховицу и када је од Западне Славоније остала четвртина територије. Најактуелније је да на слободном делу територије покушавамо да организујемо цивилни и укупни живот у мери у којој је то могуће. Специфично за нас је што покушавамо на све начине да вратимо прогнане људе на своја огњишта. Међутим, имамо много проблема. Мислим да је Западна Славонија полигон за укупно решавање српског питања на подручју некадашње Републике Хрватске. Од повратка Срба у Западну Славонију вероватно зависе и многи други кораци који ће се предузимати на плану односа Крајине и Хрватске.

- **Села на Билогори и Папуку су празна. Срби су се одселили. Да ли сте били тамо, какво је стање, шта је остало од свега што су Срби, бежећи, тамо оставили?**

– Остало је много тога. Сада су то, углавном, само рушевине. Лично, нисам био на том подручју. Додуше, требало је да једна наша делегација оде тамо, али је дошло до отказивања посете и УНПРОФОР-у и нама. Не знам зашто Хрватска ту посету није дозволила. Међутим, ми имамо информацију о стању на том подручју и то из неколико извора. Европски посматрачи су на наш захтев у јануару делом обишли те крајеве. Њихови писмени извештаји говоре о масовном рушењу српских села, уништавању споменика српске културе. Имамо и информације од Хрвата који су, упркос анатеми баченој на српски народ, задржали неке комшијске односе, па и људске обзире према Србима који су напустили тај крај. На крају, имамо и информације од Срба који су остали ван подручја које ми контролишемо. Када смо већ код тих Срба, не можемо баш рећи да су лојални хрватском режиму. Они једноставно нису скупили довољно храбрости да у

правом тренутку стану на праву страну, већ су остали, практично, заточеници. Та, назови лојалност им се није исплатила, јер управо у последњих месец-два дана се и они све чешће исељавају. Они су живи сведоци који аргументовано могу да посведоче шта се дешава са српским кућама и целим српским селима. У кожи оних Срба који су тамо остали сада је тешко бити. Плаћају цех своје неодлучности. Но, шта је – ту је...

- **Актуелна је прича о логорима. Има ли логора за Србе у том делу Славоније који контролише Хрватска?**

– Својевремено је било логора за Србе на подручју Западне Славоније. Имали смо поуздане податке да је један такав постојао на подручју општине Славонска Пожега. Они су ту депортовали Србе из кризних подручја и под фирмом заштите узимали су им покретну, а уништавали непокретну имовину. Њих су држали као затворенике, практично као логораше. Према последњим информацијама које имамо, део тих људи је страдао, убијен је, а остали су расељени, или тако, лутају светом. Међутим, сваки Србин који је остао тамо – логораш је, јер сада преживљава нешто што је најтеже – не може рећи да је Србин, не сме неговати своје обичаје... Вероватно нема горег од таквог логора.

- **Западна Славонија слови као најтеже страдало подручје у Крајини. Имате ли податке о броју жртава, штети?**

– Наше подручје јесте највише страдало и то у смислу разарања, пре свега. Јер хрватска села којих има на овој нашој страни нису разарана, осим уколико нису страдала у директним борбама. Накнадних паљевина није било. На хрватској страни, пак, преко 150 наших села је разорено без да су вођене борбе око тих места. То је последица ижившљавања једног лудила, мржње коју је тешко схватити, која је са оне стране људског разума.

– То подручје, не само да је страдало у рату, оно страда и сада у ово време назови мира, када се руше српске куће на подручју целе Подравине где уопште рата није било, где су остали Срби који нису пружали отпор хрватској власти, јер, нити су имали оружје, нити су били организовани за пружање отпора. Њихове куће се руше, пале, разарају, и то на самој граници на Драви.

– Могао бих вам набројати низ села у Подравини која су рушена: Петровац, Горњи Михољац, Чемберје, Гаћиште... и да редом не набрајам. То јасно показује фашисоидност хрватске политике. Довољно је бити Србин да би се страдало, да би имовина била уништавана. Томе краја нема. Могло би се ићи дотле док се не уништи све што је српско, па и сећање на српство, јер нису ретки примери да се уништавају цркве, а ни гробља нису поштеђена.

Европа, па и свет, вероватно ће једног дана морати да прихвате истину, али са великим закашњењем, вероватно без позитивних ефеката по народ који је страдао на том подручју.

- **Да ли у Западној Славонији, у оном делу који ви контролишете, има Хрвата?**

– Па, има. Има специфичних случајева. Хрватска војска је приликом упада у српска села прво палила куће оних Хрвата који су остали уз комшије Србе. Лично сам видео те куће и чуо приче тих људи. То је још један елемент који употпуњује слику мржње и раздора између два народа који су били блиски, које је раздвојила религија и који у пуној мери потврђују теорију да је ово пре свега верски, а тек потом грађански рат. Трагедија је тим већа што је бар једна трећина Хрвата српског порекла који су у међувремену покрштени, па је овај рат у доброј мери фактички рат између Срба. Али шта је, ту је. Оним Хрватима који су остали и који хоће да живе са нама, настојимо да обезбедимо нормалан живот, нормалан међунационални однос. На супротној страни није тако.

• **Ово је житородан крај. Каква је жетва била, да ли се припремате за сетву, имате ли проблема са горивом, снабдевањем?**

– Проблема има, и то много, јер је положај Западне Славоније специфичан. Ми јесмо житородан крај, међутим, пошто држимо само овај крај Посавине око Окучана и делом Пакраца око Илове горе уз Драву, нисмо скинули ни оно што смо сами посејали, већ су то учинили Хрвати. Приноси су нешто слабији ове године, због лоше обраде и услед недовољне количине ђубрива. И недостатак нафте нам представља проблем. Додуше, у последње време се ситуација мало поправља, па се надамо да ће се јесења сетва обавити на време. Међутим, највећи проблем нам је ипак како да то прогнано становништво вратимо, па макар и на порушена огњишта. Велике су обавезе пред властима. Ми смо почетком маја конституисали Обласна већа, извршили реконструкцију Владе... Желимо да нађемо праве људе, иза којих ће стајати резултати.

• **Колико би били безбедни људи који би се вратили у Западну Славонију?**

– Основно питање је: чији ће се правни систем примењивати. Уколико би се догодило оно што хрватска пропаганда говори, да ће у Крајини важити хрватски закони и да је све само прелазна фаза, онда наравно, опстанак и безбедност тим људима не би били гарантовани. Крај би био известан: свакодневно угрожавање би за последицу имало или асимилацију или егзодус. У свим разговорима са представницима УН добили смо гаранције да ће се примењивати југословенски правни систем. То време је управо пред нама и дилема ће ускоро бити разрешена. Уколико би важио југословенски правни систем, онда већ постоји гаранција и перспектива тих људи. Уколико би важио хрватски правни систем, испашће да је све то била само игра, превара. Наравно, на штету српског народа.

• **Каква је сарадња са Унпрофором?**

– Нажалост, шаролика. У доброј мери, нажалост, условљена је религијом. Несрећа је присутна и показује да католицизам у себи носи дозу експанзионизма, жељу за ширењем, за превлашћу. Практично, сарадња са

некатоличким земљама је добра, док са мировњацима из земаља у којима је доминантна католичка вера има доста проблема. То је сада игра историје која се по ко зна који пут понавља. Европа сматра да је иживела националне проблеме, а религијске решила у прошлим столећима. Не схвата да ће јој се такав приступ вратити као бумеранг. И то ускоро. Жао ми је што смо ми још једном послужили као полигон за та европска преиспитивања.

– Конкретно, сарадња са војницима из Непала је изузетна. Што се тиче осталих, на ивици је толеранције. Често се, непримерено функцији због које су дошли, понашају канадски „плавци". То се показало приликом упада муповаца у Босанску Градишку. Има индиција да су им управо Канађани помогли. Ни сарадња са Аргентинцима не може да се подведе под добру.

– На крају бих рекао да нема места превеликом оптимизму, али ни песимизму. Много тога зависи од нас. Ствари треба поставити на своје место. Од лажног братства и јединства очито нема ништа. Можда се нешто може остварити на економском плану, али за наредних генерацију, две вероватно од заједничког живота нема ништа. Уколико би се примењивали хрватски закони, упркос, евентуалној амнестији, ја лично не бих живео у Независној Држави Хрватској, а сигурно ни тај народ. Рат и јесте вођен због тога што српски народ није желео да буде народ другог, трећег реда, већ је хтео да буде равноправан народ, оно што је практично и био вековима, што му је Устав Хрватске гарантовао и АВНОЈ и остали документи. Дакле, да буде конститутиван народ у Републици Хрватској, што је све био до доношења новог хрватског Устава 1990. године.

– Уколико народ Крајине не буде самосталан, са правом да сам одлучи с ким ће и како живети, онда нема ништа ни од повратка народа у Западну Славонију, а тешко да би народ и у осталим деловима Крајине пристао да живи у таквој држави. Уколико будемо изиграни, уследиће или нови ратни сукоб или дефинитиван егзодус свих Срба. Судећи према расположењу Срба у Крајини, пре ће се догодити оно прво.

Радио *Политика*

СТРАХ ОД МИРА

Приједор, октобра 1992.

– Молим Ваше исправе.

Пружам личну карту и путни налог.

– Па, ми смо колеге – рече млађи, стамени, црномањасти човек, стражар на улазу у бивши Козарац.

Седам месеци је са пушком. **Зоран Совиљ**, новинар *Козарског вијесника* из Приједора, антијунак је ове ратне приче.

Другачије је све замишљао. Срби су морали да крену. То му је јасно.

– Ми ћемо војнички добити овај рат, но ја се плашим да ћемо опет у миру изгубити. Бојим се тог мира. Људе је овај рат променио. На површину су испливале многе ружне особине несвојствене Србима. Нама је изгледа суђена неслога. Опет ћемо се трвети око фотеља, привилегија. Бојим се стварања те нове државе. Нове државе са старим људима, са профитерима на власти. У овом рату је, не знам зашто, морал био у другом плану. Плашим се те неморалности...

Сипи хладна, јесења киша, Зоран више прича себи, но мени...

– Ја, као појединац могу мирно да прођем и поред Хрвата и поред муслимана. Е, као Србин већ теже. Не желим да носим то страшно бреме које ми је наметнуто. А наметнули су га неки Срби који су пљачкали, радили свашта, што је неспојиво са Светосављем и српском традицијом...

Политика експрес

БАНИЈА У ЈЕСЕН

РАЈ ЗА РОМАНТИЧНЕ

октобра, 1992.

За сањаре, Банија је чак и у рату рај на земљи. Природа, склад боја... Од зелених пашњака до тамно браон покисlог и увелог лишћа. На пашњацима овце и краве. Изровани путеви ће на поправку чекати ново пролеће. И даље нема струје. Привреда стоји због тога. Тек покоји погон ради уз помоћ агрегата. Власти обећавају да ће електрика стићи око 15. новембра. Док привреда стоји, као и обично пољопривреда обезбеђује приход. Људи се сналазе. И поред несташице нафте, обрађују земљу, убирају летину. Кукуруз је обран, жито углавном посејано. У Влаховићу се откупљује млеко. Раде и кланице. *Гавриловић* је без струје. На стари начин, ручно праве се кобасица и чувене преукусне банијске буђоле...

У Петрињи и Глини раде основне и средње школе. Ђака има много. И деца предшколског узраста су обухваћена припремном наставом. Водоводи раде, а Банијце не забрињава несташица мазута, јер дрва има довољно. Продавнице су лоше снабдевене, али има основних намирница. Плате нису богзна какве.

Банијци с нестрпљењем очекују струју и оне који су избегли у Србију. Ваљда ће се вратити, јер овде им је место.

Немачка марка у Глини кошта између 550 и 600 крајишких динара. Паритет југо и крајишког динара је 1:1. Могуће је плаћање и у југо динарима, мада је званично средство плаћања крајишки динар.

НЕОБЈАВЉЕНО

ИЗБОРИ – ШТО ПРЕ!

октобра, 1992.

– Ово је сада предах. Сматрамо да рат није завршен. Спремамо се за мир, али нас неспремне неће затећи ни рат – каже председник општине Војнић **Милош Вучковић**.

– Ми више никада нећемо бити дио Хрватске. Но, да се разумијемо, овдје и сада живе Хрвати. Чак има процјена да их је сада више него прије рата. Побјегли су од хрватске „демократије", односно, терора. Тврдим да Хрвати у Војнићу нису ничим угрожени. Како је у овим условима Србима, тако је и Хрватима. Тако би било и онима који су безразложно побјегли.

Највећи проблем у овој кордунашкој општини су избеглице. Војнићани би да помогну онима који су све оставили у Хрватској, али немају могућности. Њих је око 4.000. У Војнићу су углавном смештени у приватним кућама, код породица. Тешко је и избеглима без свог крова над главом, али је тешко и онима који су их примили. Зима се примиче. На Кордуну су зиме хладне и јаке.

– Помоћ стиже из Србије и од наших људи из иностранства. Но, то заиста није довољно. Ми сами би много више могли да учинимо када би коначно дошла струја, јер би тада и привреда оживјела. Наши привредни погони су нетакнути и спремни да почну да раде чим струја дође. Овдје имамо погоне металске, дрвне и текстилне индустрије, а пред сам рат смо завршили инсталирање најсавременије технологије за производњу керамике. Сада раде трговине, угоститељство, пољопривредне задруге. Гориво јесте проблем, али не драстичан. Сналазимо се.

Председник општине Војнић сматра да, уколико се под хитно не оживи привреда и самим тим створе основни предуслови за живот, лако може доћи до социјалних немира. Други важан предуслов за нормализовање живота је повратак цивилне власти. Без цивилне власти, нема перспективе, сматра **Вучковић**.

У Војнићу, за сада, делује само СДС.

– Ми сада обнављамо рад СДС-а, јер желимо да спремно дочекамо изборе. Иначе, сматрам да је највећа глупост била забрана рада СДС-а и других политичких странака за вријеме рата. Штета је ненадокнадива. То је подвала за коју је најодговорнији СК-ПЈ. Посљедица овога је политичко расуло на терену. Сада се то осјећа. У припреми је и оснивање СРС-а, а ја позивам симпатизере и других странака да оснивају своје мјесне огранке у Војнићу. Основни услов је да не раде против интереса српског народа. Још једном подвлачим да су избори нужни и то што прије, на свим ниво-

има... Вишестраначје је основни предуслов за успјешан рад Парламента. Све друго је нереално.

Од председника општине Војнић чули смо и о сарадњи, или о проблемима, са УНПРОФОР-ом. На подручју Војнића бораве Кенијци, Пољаци, Нигеријци и Чехословаци. Крајем септембра, после испаљених тромблонских мина код Турња, Пољаци и Нигеријци су напустили положаје и побегли.

– Траже да ми разоружамо своју милицију. Па, да ли они заиста мисле да смо ми или луди или наивни? Кога они чувају унутар Крајине? Зашто нису на линији разграничења? Како би нас они тек чували када би се припуцало са хрватске стране? Побјегли би опет, гарантовано! Врло смо опрезни према њима!

У Војнићу има око 14.000 основаца и 700 средњошколаца. Проблем су уџбеници. *Кордунтранс* превози децу из околних села у Војнић.

Одлазећи из овог лепог кордунашког градића имали смо мали проблем са аутомобилом. Свратили смо код *Карајлије* у сервис. На кућици за пса пише *Џеси,* а изнад је закачена регистарска таблица неког војног возила бивше ЈНА. Испраћа нас погледом дечак у „старкама", фармеркама и... маскирној блузи.

Радио *Политика*
Политика експрес

„РУЖИЧАСТИ" КРЊАК

ТАКО БЛИЗУ, А ТАКО ДАЛЕКО

октобра, 1992.

Још један „промашај" Венсовог плана је и општина Крњак. Некада административно у саставу општине Карловац, а сада је у тзв. „ружичастој" зони. По Венсовом плану није у саставу РСК, али фактички јесте. У Крњаку важе сви закони РСК, а границу у дужини од 36 километара обезбеђује милиција РСК. Практично, цела општина Крњак је на граници, па многи тврде да је то најбоље чувана граница у РСК.

У Крњаку живи 13.000 становника, од тога око 600 Хрвата. За све важе исти закони, нема дискриминације. Можда због близине линије фронта, (Карловац је удаљен 18 км), овде има мало проблема који прате неке друге средине у РСК. Нема безакоња, нема пљачке. Крњаци сматрају да је једини и прави начин борбе против Хрватске – стварање услова за нормалан живот и рад. Привреда, и поред несташице струје, уз помоћ агрегата функционише. Згодно се зову и две фабрике које раде ТИК (Текстилна индустрија Крњак) и ТОК (Творница обуће Крњак).

Са **Милошем Живковићем**, председником општине Крњак, разговарамо о изборима, ЕЗ-у, УНПРОФОР-у.

– За сада, овдје дјелује само СДС. Наравно, ја сам заинтересован и за оснивање других странака. Бојим се једностраначја, јер оно никада и нигдје ништа добро није донијело. Избори представљају једино рјешење за санацију политичког нереда и нерада. Крајина треба да изњедри нове људе. Страх ме је од избора истих или сличних људи. Свјестан сам да би требало неколико избора, неколико падова Владе да би прави људи дошли на права мјеста.

Живковић је у име Владе РСК задужен за сарадњу са УНПРОФОР-ом и мисијом ЕЗ, стационираном у Крњаку.

– Влада и Скупштина РСК су пристале да у мировне операције овдје укључе и мисију ЕЗ. Послије дужег боравка овдје, упознавања људи, историје, традиције и улажења у суштину проблема, скидају се полако окови под којима су овдје дошли. Моја искуства су углавном добра. Солидни су саговорници. Надам се да тако коректно извјештавају своје претпостављене.

Председник општине Крњак, Милош **Живковић** је и вођа комисије, коју је именовала Влада РСК, за изналажење начина да се, на основу Резолуције 762 УН, реши проблем тзв. „ружичастих зона".

– До сада сам се седам пута састао са Торнберијем. Покушавамо да докажемо да Венсов план није добар и да га треба мијењати. Ми се залажемо за распоређивање мировних снага на линију разграничења. Овако

распоређене мировне трупе не обезбјеђују никакву заштиту. Честе су провокације са хрватске стране, чести су упади диверзантских група. Нама се пребацује да не желимо да разоружамо нашу милицију. Па, како под оваквим околностима да то учинимо? Када би се плави шлемови размјестили на линију разграничења и сто посто гарантовали безбједност, без икаквих проблема бисмо се разоружали. Овако...

У Крњаку бораве припадници нигеријског и пољског батаљона. Нису расположени ни за какву сарадњу са локалним становништвом, што им додатно отежава положај. Сарадња око организовања заједничких стража функционише, али покушавају да се на разне начине мешају у нека политичка догађања, што им се итекако замера.

– На нашим заједничким војним брифинзима припадници УНПРОФОР-а износе податке о нападима са хрватске стране на припаднике мировних снага. Пошто се не реагује, то охрабрује хрватску страну.

Замолили смо саговорника да нам каже, по подацима којима располаже, како живе Срби у оближњем Карловцу.

– Радио Карловац је објавио да је 28.000 Срба напустило Карловац. Неколико хиљада Срба још увијек живи у овом граду. По казивању људи, који с тешком муком успију да пређу на ову страну, Срби у Карловцу ни не живе. Они само постоје. Не смију да се састају, изгубили су радна мјеста, са првим сумраком бјеже у своје станове и затварају се. Гладују. Живе у паклу. И то је етничко чишћење, које свијет не види. Но, да се не лажемо, и Хрвати у овом граду живе лоше. Ово им је било залеђе. Одавде је стизала храна и штошта друго...

Милош Живковић на крају рече и ово: „Вратите нам одбјегле Крајишнике. Вама неће донијет корист, а нама наносе штету. Припадају овдје и било би добро да то што прије схвате!"

Радио *Политика*

У МИРУ РАТУЈУ СА УНПРОФОРОМ

октобра, 1992.

Природа је била издашна. Подарила је Слуњу шуме, пашњаке, Корану, Слуњчицу, слапове на Слуњчици, рибу, дивљач... Рат све то није уништио. Додуше, 42 људи је погинуло. Много је рањених. Неки су побегли... Одлучено је да сви запослени издвајају по 3 одсто од плате за породице настрадалих.

Председник општине Слуњ, **Миле Боснић** био је у београдском *Руду*, где инвалиди чекају на протезе. Понудио је свима да дођу у Слуњ ако желе и обећао посао и смештај за сваког од њих. Уколико не могу да раде, запослиће супругу. Деци без родитеља у Дечјем селу, крај Новог Сада општина Слуњ ће, као прву помоћ, послати храну. Покушаће конкретније и трајније да помогну онима који су остали сами, а мали су и немоћни.

Школе у слуњској општини раде. Скоро све су неоштећене, осим оне у Слуњу која уопште нема прозора. Стакло је набављено уз помоћ господина **Ненада Рибара**, председника СО Земун, али је проблем како превести стакло из Земуна у Слуњ. Тренутно, ученици 7. и 8. разреда се смрзавају, као да седе напољу. Боснић се нада да ће стакло ипак ускоро стићи у Слуњ.

Око 15. новембра очекује се да сијалице коначно, поново засветле. То ће олакшати живот, али и покренути привреду. Тренутно раде на агрегате: пекара, кланица, *Аіроūроизвод*, *Комуналац*, трговина и угоститељство. Два пута недељно саобраћа аутобус за Београд. Када електрика стигне, проради ће бивши РИЗ, који ће у сарадњи са *Руди Чајевцем* производити радио уређаје. Предвиђено је да се овде производе тјунери. *Јуїоūурбина*, по доласку струје, обновиће производњу хладњака. Преко бањалучког *Универзала* продаће, вероватно, старом купцу *Џенерал моūорсу* већ готових 40 комада у вредности од 80.000 долара. *Минел инжењеринї* ради на пројекту производње гљива. Преговара се са *Галеником* да се 400 хектара засади ментом и камилицом. Људи из Нове Вароши ће дати кавезе и пастрмке за узгој на Слуњчици. Остаје нерешено питање текстилне индустрије.

Слуњски крај је богат шумом. Прорадила је и пилана. Црквени поседи ће ускоро бити враћени старим и правим власницима, а исто ће бити учињено са конфискованом земљом на тзв. *Полиїону*, коју је војска узела. Од бивше ЈНА су преузете шуме, фабрике блокова, војно-угоститељски објекти. Спорно је ловиште. Није ни чудно. Има ту муфлона, медведа, срна, дивљих свиња. Цене ових ловачких трофеја су поприличне.

Председник општине Слуњ, **Миле Боснић**, председник је и Извршног одбора СДС-а Крајине.

– Ми се залажемо за изборе и то што пре. Чињеница је да садашња власт није изабрана вољом народа, да не функционише. Желимо да народ изабере легитимне представнике. Инсистирамо да избори буду до краја године. Не треба заборавити да УН у марту обнавља мандат мировних снага, па желимо да РСК у тим преговорима заступају легитимни представници народа. Тренутно у Слуњу делује само СДС. Припрема се оснивање месних одбора СРС-а и СК-ПЈ. Ми ћемо подржати оснивање сваког огранка било које странке, јер нам је у интересу да и овде почне да функционише вишестраначје.

Питамо челника Слуња како сарађује са УНПРОФОР-ом.

– Како? Лепо смо их дочекали, људски, пријатељски. Обезбедили смо им најбољи могући смештај у хотелу и школи. И шта се десило? „Неки" повереници за Слуњ, који живе у Загребу, тражили су од цивилног сектора Унпрофора да њима плате за коришћење хотела и школе?! Наравно, и ми смо то исто тражили. УНПРОФОР-у оваква ситуација одговара, јер никоме ништа не плаћају. Од нас траже потврду да је Слуњ у Крајини, да би нам наводно платили. То што они раде је директно кршење Венсовог плана и непосредно мешање, односно, прејудицирање политичког решења. Уз то, примају редовно те „представнике општине Слуњ из Карловца са седиштем у Загребу". Причају да су нас ослободили, како нас бране, да треба да смо им захвални... Такође, помињу да су се договорили са бившом ЈНА да све имају бесплатно. Иду чак дотле да тврде да имају документ о томе. Но, не показују га. У сваком случају, ми тражимо од њих да нам од маја до сада плате 14.500 долара, са каматом наравно. Они нуде 5.500 долара. Уколико не измире своја дуговања, ми ћемо лепо блокирати њихове зграде, а на крају их и истерати, ако то буде потребно.

Миле Боснић, као и већина људи на подручју које покрива пољски батаљон, о Пољацима има изузетно лоше мишљење.

– Један од главних официра из пољског батаљона примио је католичког свештеника из Цетинграда, без нашег знања. После наше интервенције, послали су га у Пољску. Или, још драстичнији пример: пре месец дана, прво на пољској, а затим и на немачкој телевизији приказана је петнаестоминутна репортажа из Слуња. Централно место у репортажи заузеле су три порушене католичке цркве. Срби се оптужују за варваризам. Е сад, ниједна страна ТВ екипа на овом простору није боравила. Бар ми не знамо. Мислимо да је то или снимио неко из пољског батаљона, или су они без нашег знања довели ТВ екипу. Да се разумемо: да нам се било која ТВ екипа обратила, дозволили бисмо им да снимају шта желе. Но, објаснили бисмо им да се са католичких цркава у Цетинграду и Слуњу пуцало на нас, па су за наше војнике то били војни, а не верски објекти. Додуше, дели-

мично можемо да прихватимо одговорност за рушење цркве у Цвитовићу и од тога не бежимо.

– На подручју Боговоље, на самој граници са Цазинском Крајином, „зелене беретке" су прешле на нашу територију и то под паском УНПРОФОР-а у засеоку Жгеле ископале ровове. Скоро два месеца тражимо од „мировњака" да их врате у Босну. Иначе, муслимани из Цазинске Крајине без проблема прелазе на нашу страну, обрађују земљу и враћају се назад. Често са Пољацима играју и фудбал. Командант пољског батаљона пуковник Кужица узима себи за право и обавља неке послове из домена цивилних власти. Прима цивиле, а о чему разговарају, не знам. Само знам да то није предвиђено Венсовим планом.

– Такође, постоје индиције да мимо Црвеног крста пребацују неке Хрвате на другу страну. Нашли смо списак од седам имена и начин на који ће се пребацити у Хрватску. У писму, које су наши припадници милиције запленили, стоји да ће им Пољаци помоћи да пређу на другу страну. Да ли су им помогли или не, али тих седморо људи више нису овде. Због свега овога, упутићемо протестно писмо команди сектора *Север*, а ако овако наставе да се понашају, тражићемо да се пољски батаљон удаљи и са овог простора, и уопште из мировних снага.

Радио *Политика*
Политика експрес

ЖИВОТ У РУЖИЧАСТОМ

октобра 1992.

Када је неко заједно са Сајрусом Венсом „исцртао" границе РСК под заштитом УН, не познајући ситуацију на терену, а слепо се придржавајући бивших, административних граница општина, оставио је Плашки ван заштићене зоне. Уцртани су Слуњ и Плитвице, а њима иза леђа остао је Плашки, градић у саставу некадашње општине Огулин.

Пре рата, у овом лепом градићу у плодној Плашкој долини, живело је неколико процената Хрвата. У току рата војска РСК је запосела Плашки и исцртала нову границу са Републиком Хрватском у дужини од око 100 км. Но, основни проблем Плашчана је оних 20 км између Плашког и зоне заштићене мировним снагама УН. Тих двадесетак километара су фактички зона ратних дејстава. На подручју Плашког важе сви закони РСК.

А како, заправо, изгледа „живот у ружичастом" причају **Дарко Клипа**, **Предраг Шупица**, **Милан Бобић** и **Рајко Ралић**.

– Огорчени смо на УНПРОФОР. Овдје је лоциран пољски батаљон и о њима, посебно, све најгоре. Аргументоваћемо све. Уз њихов благослов, а могуће је и врло конкретну помоћ, из Хрватске се пребацује појачање у Цазинску Крајину и то преко ових 20 км незаштићене територије. Конкретно: 12/13. октобра ове године у Цазинску Крајину је код Јеловог кланца прешло око 30 хрватских војника, а 15. октобра чак око стотину њих. Падала је киша, носили су црне кабанице. Овуда стално прелазе. У почетку су ишли на сукоб са нама, но сада им није до тога. Циљ им је да пређу у Цазинску Крајину.

Ови младићи процењују да Хрватима није само циљ да оснаже саборце у Цазину и Кладуши, него да на овај начин покушају да пресеку везе између Баније, Кордуна и Лике.

Није незанимљива ни прича везана за тзв. *Полиīон* – простор сада под бујном шумом, али и зарастао у шипраг. Својевремено, до педесетих година тај простор су насељавали Срби. Неколико хиљада Срба је расељено са овог простора да би се направио полигон за војне вежбе. Расељени су у Војводину. Сада се на *Полиīону* налази складиште наоружања које је покупљено од војске РСК приликом демилитаризације.

Локалне власти и УНПРОФОР имају заједничке кључеве од складишта. Процењује се да је ту доста оружја које је извучено из Огулина.

– Знате, ми заиста нисмо блесави. Кад год почне „возикање" УНПРОФОР-а поред *Полиīона*, уследи прелазак хрватских снага. Мјештани Јеловог кланца тврде да је 12/13. октобра, 30 Хрвата прешло у Цазинску

Крајину, а примећено је и да је УНПРОФОР превозио неке људе. И иначе раде што хоће. Пуцају када им се ћефне, пију, лумпују. Око 30. септембра, када су Хрвати озбиљније запуцали, Пољаци су ладно побјегли са положаја на Боцином брду и у Питомом јавору. Опет, кад год се УНПРОФОР креће, крећу се и муслимани. Па, само луд то не би довео у везу!

Ови младићи, припадници милиције РСК, носе необичне маскирне униформе. Питам их одакле им. Смех...

– Америчке! Ратни плијен!

Новине су крајем августа брујале о покушају веће групе припадника ХОС-а да пређе у Цазинску Крајину. Ови момци су учествовали у акцији. Причају детаље.

– Група од око 600 припадника ХОС-а је послије тронедељне обуке у Загребу стигла у Карловац. Одатле су прешли преко Бајића, изнад Мрежнице и јаме Пиље. Један дио је бјежао преко Парастокове стране кроз Мочила на стару шумарску кућу, према селу Бојдини крај Раковице, гдје су похватани живи. Дванаестак их је убијено, стотинак се вратило у Карловац, а стотинак најекстремнијих је прешло у Цазинску Крајину. Тог, 26. августа 1992. УНПРОФОР се опет шеткао. Неколико дана прије тога контролирали су све код Бајића. Послије тог инцидента, ево већ два и по мјесеца не контролишу никога. Тог дана око 16 часова из Слуња према Плашком прошла су два возила УНПРОФОР-а, *тарпан-џип* и *пежо 405*. Продор ХОС-а је почео у 17.45.

• Како је изгледала сама акција?

– У групи је било око 450 Хрвата и око 100 муслимана. Иза цијеле групе ишло је петнаестак најекстремнијих и најповјерљивијих Хрвата који су имали задатак да убију све оне који би покушали да побјегну или одустану. Међу њима је било и жена. Иначе, били су сјајно опремљени. Опрема је углавном из НАТО пакта. Униформе су америчке и њемачке производње. На некима смо нашли и УНПРОФОР-ове чизме. Сви су имали и резервну опрему. Упртачи су имали америчке и источнонјемачке ознаке, а на ранцима је писало *Штутгарт 1962*. Заплијенили смо и скоро три камиона лијекова, њемачког и талијанског поријекла. Нашли смо много витамина, таблета за воду, шприцева и комплете од по 50 игала. Нема сумње да су користили и стимулативна средства. Имали су и сонде за вјештачко дисање. Наравно, на хиљаде марака смо заплијенили, око 200 кг кафе и 500 штека цигарета. Што се тиче борбене технике, било је ту свега и свачега: мина за базуке, бомби из НАТО-пакта са избрисаним ознакама по средини и код осигурача. Били су ту и меци из Саудијске Арабије и Турске, пушке хрватске производње *Загиа 91*, 40 рапова, бови ножева њемачке производње, који онако оштри могу да служе само за клање. Затим, нашли смо и конопце са рукохватима и алкама, које Јапанци користе за дављење. Имали су и капуљаче са прорезима за очи и уста. За комуникацију су користили

двије изузетно добре радио-станице. Пошто су се кретали ноћу, имали су ИЦ наочаре, које омогућују кретање као по дану... Ухапсили смо по други пут једну жену која је послије првог хапшења размијењена. Питали смо је зашто опет, а она је рекла да је била присиљена. Пошто су борбе трајале три дана, долазило је до сукоба међу њима самима.

Нарочито су били жестоки сукоби између муслимана и Хрвата. Неколико њих је извршило самоубиство. Уз пут су остављали оружје. Своје мртве су бацали у бројне јаме уз пут, или су их само затрпавали, а не и закопавали. Наилазили смо на ужасне призоре, јер су биле високе температуре. Нашли смо прецизне мапе и упутство да у случају да их ухапси Милиција РСК изврше самоубиство. Имали су обезбеђеног водича кроз *Полиīон*, заставника Екрема, који је радио код ЈНА управо на *Полиīону*. Убијен је у борби.

Пробој хрватских снага је највећим делом осујећен. УНПРОФОР је био по страни. Припадници ХОС-а и даље прелазе преко *Полиīона* у Цазинску Крајину.

НЕОБЈАВЉЕНО

ПОМОЗИМО ВУКОВАРУ

18. 11. 1992.

Прва годишњица престанка борби у Вуковару има, пре свега, комеморативни карактер. Позване су породице погинулих. Њима ће се постхумно уручити медаље ослободилаца Вуковара. Наши познати сликари ће после изложбе слика оставити приход од продаје граду – мученику, за обнову. Сликаре предводи **Милић од Мачве**. У обновљеном ресторану хотела *Дунав*, уочи комеморације, наступио је глумац **Петар Краљ**, а београдско Позориште *Душко Радовић* колажним програмом се представило Вуковарчанима. Глумац **Тома Трифуновић** је извео монодраму *Слушај амо*, а посебну пажњу је привукао концерт ратног оркестра *Бели орлови*. И хор *Соња Маринковић* из Новог Сада се укључио у обележавање прве годишњице.

Одиграна је и прва „међународна" фудбалска утакмица између репрезентације Републике Српске Крајине и Фудбалског клуба *Црвена звезда*. Установљена је и трка *Ослобођење Вуковара*.

УОЧИ ПРОСЛАВЕ

Вуковар данас: улице рашчишћене, има струје, привреда се полако обнавља. Пре рата је у Вуковару живело 47.000 становника. Данас, у полурушевинама обитава око 20.000 људи. У целој општини - 55.000. Од тога – 18.000 је дошло, углавном, из Славоније. Месечни прилив становника је 1.500 до 2.000 људи.

У рату је уништено 12.000 кућа. Рушевине стоје. Није било ни људи ни средстава да отпочне рашчишћавање. Сада се кренуло у обнављање.

Живојин Верчевић из Команде одбране Вуковара данас ради у НИК-у Вуковар. Огорчен је: „Много су обећавали борцима који су остали. Ништа се није догодило. Богатији смо за 300 крстова, за 2.000 незбринуте деце. Имамо привид слободе, имамо лоповлук, мафијаше, каријеристе... Локалне власти се правдају да немају услова за рад. Једног дана, надам се што скорије, открће се права истина о Вуковару. Ја ћу објавити свој ратни дневник, па, нека се зна ко је и зашто – издао. Жао ми је због свега овога. Вуковар је заборављен...

– У најтежем положају су пензионери који не примају никакву помоћ. Иде зима, биће тешко – каже нам **Петар Мркшић**, од ХДЗ-а смењени председник Општинског суда у Вуковару.

Његов колега, председник Суда за прекршаје **Раде Гвојић** се жали на изузетно тешке услове у којима се ради. До сада је у Вуковару, по његовим

речима, поднето 800 прекршајних пријава и ко зна колико замолница из Србије и других делова РСК.

– Најчешћи прекршаји су против јавног реда и мира. Има ту пуцања без потребе, туча, свађа. Људи су напети, тешко им је. Ратна психоза и поствијетнамски синдром...

Поштар **Никола Верглаш** прича: „Стиже пошта, пошиљке су из Немачке, Аустралије, али и из Словеније и Хрватске. Ретке су, али стижу."

Велики проблем Вуковарчана су телефонске везе. Кажу да се ради на томе. Тренутно се санира други блок болнице. Поправљају се електрични водови, санирају се водовод, хотел, силос. Оспособљени су неки погони комбината *Борово*. Ту сада ради око 2.000 људи. И *Вутекс* ради, али са половином капацитета.

Са хиљада *Вупикових* хектара под житом, кукурузом, грожђем, убрало се онолико колико је поред отежане обраде родило. Плантаже винове лозе, на потезу према Илоку, нису уништене. Нафтна индустрија *Вуковар* и њен директор **Раденко Јоцић** су обезбедили довољно нафте за пољопривредне радове.

Радио *Политика*
Политика Експрес

БАРАЊА

Зима–пролеће 1992/1993.

Бели Манастир, „главни град" Барање. Основне елементе за текст сам добила од **Миће Жигића**, у то време главног и одговорног уредника Радио Белог Манастира.

Барања, непрегледна равница, опасана Дравом и Дунавом. Плодна равница. Све што бациш, никне. Народ вредан. Говори екавски. Бели Манастир није бјели или бијели, већ БЕЛИ.

До краја Првог светског рата, Барања је била у саставу Аустроугарске, као део Војводине. На Великој народној скупштини, одржаној у Новом Саду 25. новембра 1918. одлучено је: „Банат, Бачка и Барања, у границама које одреди Антантина балканска војска, проглашавају се од данас, 12. новембра (по старом календару, по новом – 25. новембра), на основу узвишеног права, односно начела самоопредељења, отцепљеним, како у државно-правном, тако и у политичком погледу, од Угарске и прикључују се Краљевини Србији."

Између два светска рата Барања је била у саставу Војводине, односно Дунавске бановине.

У Другом светском рату Барања је била, добрим делом, поштеђена разарања и окршаја. Чак ни тада није била у саставу НДХ, већ је распадом Краљевине Југославије, поново „пала" под окупацију Мађара. Таман су се Барањци понадали да ће их рат скоро заобићи – кад се деси чувена Батинска битка, а био је такорећи крај рата у ноћи између 10. и 11. новембра 1944. Само нешто мање жестока битка је одмах уследила код барањског села Болман. Да иронија буде већа, Барања је ослобођена 29. новембра 1944. и тада је била у саставу Војводине. Нечијим потезом пера „даје се у зајам Хрватској, да јој помогне у подизању и оживљавању ратом опустошене земље (Хрватске)". После рата, нико се није усудио да позајмљено врати тамо где припада. Тада се говорило „нема везе, ми смо иста држава, границе не постоје, ми смо браћа и сестре".

Попис становништва 1991: Хадезеовска власт је обнародовала следеће податке: Барања има 54.360 становника. Нешто касније, власти у САО Барањи су утврдили да је попис лажиран за око 14.000 становника. У попис су унети људи који су се одавно одселили и живе у иностранству чак имају и страна држављанства, а врхунац је бројка од 7.000 умрлих и сахрањених Барањаца. Све се то учинило, како кажу Барањци, да се по сваку цену докаже да је ова плодна област део Хрватске са већинским хрватским становништвом. Да ли је то заиста тако?

Према попису 1981. у Барањи је тада живело 19.136 Хрвата, 12.857 Срба,

9.920 Мађара, 276 Црногораца, осталих 2.370 и Југословена 8.850. Касније се испоставило да се иза тог броја крије 8.000 Срба!

Није непознато да су многи учесници „маспока" насељавани у Барању. Добили су куће и имања и то у селима која су претежно била насељена Мађарима и Немцима. Није било ништа необично тих седамдесетих да се завијоре шаховнице у Петловцу, Барањском Петровом Селу, Дубошевици, Гајићу, Топољу и другим местима близу мађарске границе. Срби нису реаговали. Због тога их данас њихова деца коре, а они се бране да ништа не би у оно време могли да ураде, седамдесетих и осамдесетих година.

Барања се полако претвара у бастион југословенства. Млади су сматрали да је глупо истицати национално. И њихови родитељи су се уосталом борили за Југославију, не за Хрватску или Србију. Барањци гледају своја посла, вредно раде, стандард је на завидном нивоу. *Беље* – синоним за Барању, ради пуном паром. Проширује производњу, осваја нову...

Идила у Барањи бива прекинута 1990. СДС води жестоку битку са хрватским националним странкама. На сваки хрватски митинг Срби одговарају на исти начин. У јуну 1990. неколико стотина аутомобила из целе Хрватске долази на митинг ХДЗ-а у Бели Манастир. Кажу да је било око 3.000 људи. Углавном дошљака. Стотинак младих Срба, занесењака, који су веровали да је „суживот" још могућ скандирало је: „Немојте нас делити!".

Већ у јулу следи српски одговор: 10.000 људи на Тргу слободе у Белом Манастиру. Вијориле су се југословенске заставе са петокраком. Још се тада веровало Председништву СФРЈ. Од Хрвата – нико на митингу! Изузетак су полицајци и хрватски новинари. На митингу говори професор **Јован Рашковић**.

Прекретницу чини митинг у селу Јагодњак, на коме говоре **Милан Парошки** и **др Војислав Шешељ**. Први сукоб се догодио 3. августа 1991. Испаљена су два тромблона на полицијску станицу МУП-а. Ређају се нови, бројни. Река избеглица креће према Србији. Срби у Барањи деле тек пристигло оружје. Нејач се склања. Очекују се још гори сукоби. Без милости и до краја.

Многи су тог недељног јутра, 18. августа 1991. ишли улицама Белог Манастира и викали: „Слобода, слобода..." Чудна је била та барањска „војска". У разнородним униформама, фармеркама, многи зарасли у браде, не зато што су „национално обојени", већ зато што нису имали времена да се обрију, бар су се тако правдали.

На почетку сукоба у Хрватској Бели Манастир је неколико пута бомбардован, као и Биље и Дарда. Неколико пута дневно. Било је и жртава. Посебно ће бити упамћен 3. април 1991. када је погинуло тридесетак барањских бораца, припадника ТО Кула. Барањци крећу у противнапад. Неки подаци говоре да је тога дана на хрватској страни било 1.200 мртвих. Смењен је због тога **Карло Гориншек**, њихов командант. Но због овога је смењен и прави командант хрватских снага, у овим крајевима озлогла-

шени **Бранимир Главаш**. Барањци су, тврди се, обдукционим налазом, утврдили да су хрватски борци уочи битке узимали дрогу.

Период после окончања борби Барањци памте по посматрачима Европске заједнице. Обрадовао их је долазак посматрача УН. Стигли су и „мировњаци". Било је неспоразума и са њима. Барањци су са неповерењем дочекали Белгијанце. Посебно им је тешко пало разоружавање. Било је и суза, јер су пушке у последње две година за те борце значиле живот.

Већину Барањаца није изненадила хрватска агресија 22. јануара 1993. Знали су да ће до тога доћи, јер рачуни нису до краја измирени. Од тада, па ево до јесени 1993. и у Барањи важи општа мобилизација. Међу борцима има много оних који су протерани из Западне Славоније. Доселили су се крајем 1991. и почетком 1992. Кажу да више нити имају куда да беже, нити желе то. У међувремену променио се и број становника. По попису из 1992. у Барањи живи 39.482 становника. Срба има 23.458, Хрвата 7.689, Мађара 6.926, 490 Југословена, 213 Црногораца и осталих 706. Барањци иронично говоре о тзв. „етничком чишћењу". Нико никога није терао. Свако је могао, у складу са својим жељама, да оде или остане. Опет, по броју Хрвата и Мађара види се како је то изгледало. Онима који су желели да оду – омогућено је то у фебруару и марту 1993.

Има доста „бисера" са Хрватима који су остали. Један се посебно препричава. Екипа немачке ТВ станице АРД је буквално била у шоку када је упознала човека који се овако представио: „Ја сам четник Фрањо". Био је Хрват, наравно.

Барањци не генерализују ствари. Знају добро да ови домаћи Хрвати немају везе са оним списковима за ликвидацију на којима нису били само виђенији Срби и активисти СДС-а, већ и читаве породице Срба. Чак и мала деца. Барањце је то огорчило, то им је ставило оружје у руке, то их је одвело у борбу. Пристају да живе поред Хрвата, али са њима у било каквој заједници – никада више. Домаћим Хрватима ће бити исто као Србима. За почетак, сада у време мобилизације, мало су на положају, мало на радном месту, а стижу и да обраде поља.

Бељe, симбол Барање је поново оживело. Битно је да се креће. Још само да се укину санкције и отвори још који прелаз преко мађарске границе и поново ће кренути извоз. То су оптимистички планови.

А песимистички?

Па, Боже мој, ако опет буду „ударили", вратиће им и кажу Барањци, онда ће се лепо ушетати и у Осијек и вратити му старо име Осик!

ЦЕНЗУРИСАНО

КНИНЦЕ У АКЦИЈИ

фебруара, 1993.

Хрватске снаге су 22. јануара 1993. напале положаје, односно граничне области РСК. Циљ је био Масленички мост. Међу првима су у одбрану стигли **Жељко Ражнатовић Аркан** и **Капетан Драган**. Нису изостали ни добровољци из Србије.

Мировне снаге су биле мирни посматрачи жестоких окршаја двеју зараћених страна.

КЕП СЕ ВРАТИО У КРАЈИНУ

У личком кршу пре осам дана почела је специјална обука добровољаца под командом **Кепа – Капетана Драгана**. Инструктори су његове старе „Книнце" предвођене **Радетом Божићем**. Дисциплина, ред, рад, тишина...

За осам дана кроз камп је прошло око 300 бораца, почев од добровољаца косовско-топличког одреда *Вукова са Вучјака*, *Мунīоса*, банијског добровољачког одреда, добровољаца из СРЈ... Обука је брза, времена нема, борбе су свакодневне, могуће је проширење фронта. Планирано је да се отвори, и то што пре, још пет оваквих кампова.

Кеп каже:

– Сада је релативно једноставно. Када смо почињали пре две године, нисмо имали обучене инструкторе. Сада је лакше. Најзначајније у свему јесте, а раније није било тако, да су и народ Крајине, политичари, разне струје и фракције схватили да само јединствени могу напред. Заједнички циљ свих је одбрана. Мислим да је то највреднија ствар која се догодила српском народу после много година. Ја сам изузетно задовољан постигнутим резултатима. Борбена спремност свих 300 људи који су за осам дана прошли кроз камп је далеко боља него пре две године и резултати које су до сада постигли у одбрани Крајине, то потврђују.

Кеп сматра да су наши животи пролазни, а да је српство вечито и када је одбрана народа у питању, морају се све политичке опције ставити ад акта.

– Само јединствени можемо да одбранимо српство – каже **Кеп**.

Капетан Драган је подређен команди Војске РСК.

– Имамо пуну подршку власти и војске РСК, па ни резултати не изостају. Лажна је теорија да треба да погинемо за отаџбину. Ми треба да натерамо противника да он погине за своју домовину. Мислим да ћемо успети у томе.

Кепово правило бр. 1 гласи: По сваку цену сачувати главу.

– Наравно, нама нису потребни гробови, већ људи који ће завршити један посао, вратити се и радити даље. Ја се не трудим да сачувам људски живот из емотивних разлога, већ из чисто практичних. Када то војник схвати, има поверења у команданта. Када има поверења онда слуша наредбе, када слуша наредбу, онда већ може да се командује, координира. Професионални војник не наноси непотребно материјалну штету, нити убија противника без потребе, ако му живот није угрожен. Фактички, на исти начин се понаша и према непријатељу као и према себи и својим војницима. Ја не размишљам о томе да нанесем што већу штету непријатељу, већ да обавим задатак који ми је дат. Ако је то заузимање територија, онда треба заузети што више уз минималну материјалну штету и људске жртве.

У кампу има много девојака које спремају, раде у администрацији, али треба да савладају и основе борбених вештина.

– Сви штапски, административни, санитетски, уопште, сви логистички послови су поверени женама и оне то сјајно раде. Оне су педантније од мушкараца. У оснивању овог центра су урадиле највише. Ја сам сигуран да ће у нашој будућој професионалној армији, а ово су зачеци те армије, бити сигурно места и за жене. Чак мислим да ће војнички позив међу женама, али у правој професионалној војсци, бити популаран. Уопште не сумњам да ће бити успешни војници.

Планирано је да се сви који су прошли кроз овај центар, по престанку борби, или престанку потреба за толиким бројем војника, врате у центар и раздуже. О сваком борцу ће се водити исцрпна евиденција.

Капетан Драган је у Крајини, питамо га како функционише његов Фонд у Београду. Захваљујући овом Фонду, **Горан Опачић** је управо оперисан у Бриселу. Враћен му је вид.

– Фонд је постао институција и може да ради без мене. Захвалан сам свима који су ме подржали. Помогли смо онима којих су се готово сви одрекли. Раније нам је било лакше. Није била оваква криза, а жртава рата је било мање. Сада, после сукоба у Босни и овог најновијег у Крајини, не знам како ћемо даље. Ја молим патриоте, а знам да немају ни они за себе, да издвоје бар симболичну суму. Овај рат, сада и овде много је жешћи од оног пре две, две и по године. Много је рањених, много сирочади... Срећан сам што ће се удружити РТВ *Политика*, Трећи канал РТС-а и НТВ *Студио Б* у двадесетчетворочасовној акцији прикупљања помоћи. Бар мало ћемо ублажити трагедију која се догађа овом народу.

Тачно је 15 часова. Инструктори су се распршили по терену. Специјалци проучавају једну компликовану ситуацију коју треба да реше негде на терену, на линији фронта. **Кеп** је одјурио некуда колима...

Имали смо утисак да желе што пре да нам виде леђа. Омели смо их, пореметили устаљени ред...

Радио *Политика*

РАТ И ЉУБАВ

марта 1993.

На Задушнице, 20. фебруара 1993. широм РС и РСК жене у црнини. И младе и старе. На грачачком гробљу 22 свеже хумке. Мноштво жена и деце. Плач, јауци, нарицање, лелеци...

Нажалост, ово је честа слика и осталим данима. Све ово страшно ратно време...

Оно мало младости која није на првој линији фронта – распршила се по оној једној, неколико километара дугој улици у Книну. Струје има три сата дневно. Биоскоп не ради, тек по која кафана, кафић. Девојке су, без обзира на све, нашминкане, дотеране.

Неке друге девојке су у личком беспућу, у неком од кампова **Капетана Драгана**.

Ана Кашић из Житнића окружена је већ скоро две године мушкарцима, борцима, вршњацима њеног сина. Све време мисли на њега и на своје четири ћерке. Три су негде у околини Шида, избегле из Сплита. Најмлађа је остала у Хрватској. У међувремену се породила и добила ћерку. Бака Ана не зна да ли унучица личи на ћерку или зета, Хрвата. Није је видела. Сумња да ће јој се у блиској будућности пружити прилика да помилује своје унуче...

Каже да мора да остане у Житнићу, иако зна да ће Хрвати из оближњег Пакова Села поново напасти. Мора да чува огњиште и гробове. Нарочито онај најсвежији, мужевљев. Супруг јој је, скрхан суровом стварношћу, болестан, скочио у једну од многих бездан-јама у околини Житнића...

И ћерка **Босе Корде** из Ђеврски остала је на другој страни. Мајка се нада да је добро. Недостаје јој унука Лара.

Боси је 43 године. Друга кћерка јој помаже. Супруг и син су на фронту. Повремено наврате.

Сећају се времена када су успевали да испоруче и по пет турнуса пилића годишње 60.000 комада и обраде 3.800 чокота винове лозе, уз пшеницу, кукуруз...

Није лака ни свакодневна битка Книњанки с ценама. У продавницама је мали избор артикала, а цене су астрономске. Плате су у просеку 200.000–300.000 динара. Почетком марта '93. векна хлеба је коштала 3.100 динара. Залихе су давно потрошене. На замрзиваче се одавно не рачуна, због струје које чешће нема него што је има.

Био је мај прошле 1992. године. Околина Слуња. Недеља. У засеоку Мочила, крај Раковице – туга, мук... Сахрањују се **Мића Косановић Рацаљ**,

Илија и **Гордана Трбојевић**. Отац и ћерка. Илија и Гордана. Она пошла по воду, убијена и измасакрирана. Отац Илија кренуо по њу. Убијен је. Сахрана у заједничку гробницу на брзину је обављена, због страха од новог напада. Гробље у долини, стражари по брдима.

У дворишту породице **Трбојевић** спремљена је трпеза, по православном обичају. Гордана је имала 19 година. Њена мајка, после инјекције, механички одговара на питања, немо намешта сто, објашњава где се шта налази. Сада је она глава породице. Као и многе крајишке жене у овом и свим осталим ратовима. Остала је са још двоје млађе деце и свекром и свекрвом. А они неми, седе подупрти штаповима на степеништу породичне куће, зуре у празно. Тек повремено заигра брада и кане суза... Остали су без главе породице. У недођији. Сами и немоћни...

Неда је са двоје деце, пре четири месеца, успела да побегне из Сплита. Тешко је живела. Од *Каритаса*, хуманитарне организације католичке цркве, могла је да добије помоћ само под условом да недељом шаље децу на мису у католичку цркву. Није била верник, децу није слала ни у своју цркву, па није хтела, како каже, ни у туђу да их тера.

Посла није било. Одлучила је да бежи из Сплита. Данас ради у великом складишту Црвеног крста на периферији Книна.

На њој скијашке чизме, похабани дуги мантил и дебела капа. Ма како чудно изгледало, Неда је ведра и насмејана. Каже да ради много и да јој то добро дође да не би размишљала о прошлости, о ономе шта јој је остало у Сплиту, о супругу, о коме не зна ништа... С помало горким осмехом каже да је срећна што може некоме да помогне. Њој није имао ко. У посету јој је доскакутала ћеркица Тања са другарицом. Добиле су по чоколадицу. Неда их је испратила смешком. Правим.

Неко је давно рекао да љубав не бира ни место ни време. И у овом рату се догађала – љубав...

Он ожењен, двоје деце, унуче. Она – удата, двоје велике деце. Њега рањавају. Она пати. Ризикујући све одлази да га посети. Среће његову жену. Немо се гледају. Поново одлази да га види, додирне, стрепећи од неке прецизније гранате... Његова жена и њен муж – ћуте... Љубав и рат...

Још једна ратна прича: она радознала, жељна и вољна да помогне. Из сасвим другачијег света... Он – побегао из Загреба... Уз светлост свеће и топлину старе пећи на дрва дуго, дуго причају. Да није рата не би се никада срели. Овако... Ко зна!?

Новине сербске

СУДБИНЕ

ГЛУМЧЕВА НАЈЗНАЧАЈНИЈА РОЛА

Книн, марта 1993.

Како се један интелектуалац „претопио" у борца и зашто је национално превагнуло над грађанским?

Да ли због оних 39 чланова породице страдалих у дивоселским шпиљама за време Другог светског рата?

Колико је на његову одлуку утицала нерашчишћена дилема око смрти оца, официра негдашње ЈНА, далеких шездесетих? Верује да је над његовим оцем „извршено самоубиство". Био је тзв. хрватски кадар, а није ни крио, нити се стидео свог српског порекла. Напротив, истицао га је. Био је и критичан. Имао је много примедби на стање у друштву, и... није га више било...

А није се ни заборавило. Пријатељи га саветују да не чека већ да напусти Загреб. Почињу и претње, попреки погледи... Оставља све у Загребу и креће пут Лике. Дошао је и упао у ров. Интелектуалац, уметничка душа, енциклопедијско знање... Око њега сељаци, четници, „тигрови", „вукови", разговори о новим–старим усташама, о хаубицама, топовима, ракетама, минама, издајама, политичким превирањима. Не прича много са другима, осим када се поведе реч о његовој Лици. О њој би са много топлине, љубави, али и сете могао да прича данима.

Дуги су разговори са самим собом. Присећа се дилема Шекспирових јунака. Не напуштају га ни стихови Милана Ракића...

Верује да ће битку са Хрватима добити. Не зна да ли ће победити у оној другој, личној борби, коју води данонoћно са самим собом. Како победити средину у којој царује жабокречина, која се плаши свега што је другачије, радније, вредније, интелектуалније? Како победити бирократију, послушништво, слугањство, извитоперен систем вредности? Како обновити духовно запуштено?

Име му је – **Милан Плећаш**.

Политика експрес

*П.С. Оформио је Радио Кореницу и учествовао у постављању програма ТВ Книн. Са пријатељем **др Бранком Зинајићем** формира Клуб интелектуалаца РСК. А онда оснива и позориште у Книну - Српско народно позориште РСК. У августу 1993. на Книнској тврђави је у његовој организацији одржан позоришни фестивал. Између 3.000 и 4.000 гледалаца је сваке*

вечери уживало у бравурама Петра Краља, Мире Бањац, Данила Лазовића, Владана Гајовића, Милета Станковића и других главном београдских глумаца.

После фестивала, на београдски Факултет драмских уметности уписано је седморо студената из РСК у класи проф. ***Предрага Бајчетића****. Звали су их „книнска класа". Несумњиво најбољи из те класе је знаменити глумац* ***Јово Максић****. По паду Крајине постаје професор флуме на ФДУ у Приштини, а потом и у измештеном приштинском ФДУ у Звечану.*

ГРОЗНИЦА СУБОТЊЕ ВЕЧЕРИ:

ХИЧКОК БИ ПОЗАВИДЕО КНИНУ

септембра 1993.

Почетком септембра 1993. уништена су српска села: Дивосело, Почитељ и Читлук. Села су спаљена, много људи поубијано, поклано, спаљено. УНПРОФОР је био близу.

„... Јел ти
жао Бијељине и Брчкоī,
дрхте руке око Бање Луке...”

Поменути стихови део су песме *Не волим те Алија* новокомпонованог кантаутора патриотског фолка **Баје Малог Книнце**, и само су каменчић у Бајином набрајању градова који нису више у муслиманским рукама. Ових дана, међутим, заиста „задрхтале су руке око Бање Луке”. Дани у блокади, нејасне и конфузне информације, хапшења, ратни профитери, обавештајне службе... Шта се дешавало у Бањој Луци?

Ауто-пут Београд–Загреб, до скретања за Кузмин потпуно је празан. За Кузмин, невелико ушорено сремско село пре рата, мало ко је чуо. Сремски паори нису ни сањали да ће испред својих кућа зидати киоске и добро зарађивати од продаје воћа, поврћа, пића, цигарета, а сада и детерџената и уља...

Контрола на југо-граници је ригорозна, а цариник са друге „републичкосрпске стране” (многи кажу да постоје две стране: југословенска и српска) огорчено и немоћно вели: „Па, видите шта нам раде!”

Коридором је релативно безбедно путовање. Гради се на све стране. Нова православна црква у Дворовима се довршава. Стоваришта су пуна грађевинског материјала. Дуван се суши по амбарима. Кукуруз, чини се, није толико страдао од суше као другде...

Километри су брзо остајали за нама. Забављали смо се реакцијама војника на контролним пунктовима када би угледали личну карту нашег возача на којој је писало: **Душан Четник**, Книн.

Уз пут срећемо неколико шлепера са балванима.

Прошли смо кроз Брчко и на путу ка Бањој Луци изненада упадамо у дугу колону возила. „Није судар, војска је блокирала пут”, коначно нам објаснише, а онда неко рече да је извршен војни удар у Бањој Луци. Моји сапутници се ускомешаше.

– Можда и у Книну и у Бањој Луци. Е, вала, било је крајње вријеме! Толико се накотило тих гмазова да их ваља потаманити! Сједе у Београду, згрћу паре, носе ланце од пола кила злата, возе бијесна кола, а ми им бранимо куће у Крајини!

– Ма, требало им је забранит улазак у Крајину или их похапсит!

– Е, хоћеш вала! Прво: штити их српска власт! Друго: ми Срби смо такви – „подмазаћемо" гдје треба и ето ти!

Моји сапутници из Црвеног крста РСК кажу да су се тенкисти са прве линије фронта крајем августа ушетали у Книн, опколили зграду Команде и упозорили власт на свој бедни положај, ужасне услове у којима живе и бедне назови плате.

И даље смо „заробљени" у дугој колони. Разговарам са једним од бораца који су блокирали пут.

– Сестро, плата ми је двије марке, а комплет књига за дијете – триест марака! Од чега ћу ја то купит? Од чега ћу му чизме за зиму купит? Ма, не тражим ја ништа за себе, само за дијете...

Други борац додаје:

– Ви сте из Београда и знате боље него ја ко су Радован, Саша и Соња. Што његова дјеца не дијеле судбину народа, него путују по свијету? Срамота! Чије паре троше? Док смо ми у рову неки згрнуше милионе марака! Не може то тако!

– Знаш ли ти, новинарко, да нико не брине о породицама палих бораца? За кога су они погинули? Зар да у тој новој држави њихова дјеца скапавају од глади? Нећемо то дозволити!

Са нама је и **Јово Опачић**, сада секретар Црвеног крста Крајине. Борци му прилазе и поздрављају га, а један, шалећи се, добаци:

– Ви сте поставили прве барикаде, па видите како то изгледа три године касније!

– Оно су биле против Хрвата, а ове су, нажалост, српско-српске – тужно је одговорио **Јово Опачић**.

Кажу нам да је следећа барикада код Клашница и да је Бања Лука потпуно, и споља и изнутра, блокирана.

Слушамо вести на радију: **Радован Караџић** моли грађане Бање Луке да остану мирни и позива делегацију кризног штаба *Септембар '93.* да дође на Пале и да о свему поразговарају. Побуњени Бањалучани то примају к знању, али не хају баш много. Уведен је и полицијски час: од 21.00 до 5.00. У вестима кажу да је у граду мирно.

Коначно крећемо. Дервента... Разрушена, пуста, Прњавор... Надомак смо Бање Луке. Заустављају нас.

Кратко објашњење, детаљно легитимисање и контрола пртљага... Настављамо пут Книна.

СЈАЈНА СЦЕНОГРАФИЈА ЗА ХОРОР ФИЛМ

Книн, субота ујутро. Прво идем у Радио Книн. **Миле Совиљ** извештава из Грачаца о жестоким борбама у Дивоселу, Читлуку и Почитељу. Гранате падају по Кореници, Теслинграду и Штикади, предграђу Грачаца. У Дивоселу има још Срба у окружењу. Рекоше нам да се припрема акција за њихово ослобађање. Касно, изгледа!

Око 1.500 нових избеглица налази уточиште у Грачацу и на Плитвицама. Хеликоптери пребацују на десетине рањених у книнску болницу. Око 19.40 у Книну је проглашена општа опасност. ХТВ извештава да су: ... „србоћетничке постројбе гађале Госпић, Задар, Карловац и Сисак..."

УНПРОФОР се узмувао. Општи хаос! Посматрачи из Европске заједнице ужурбано улазе у зграду команде Српске војске Крајине (СВК) и десетак минута касније излазе смркнута лица. ХТВ поново приопћава: „... једна ракета типа *Луна* погодила је аеродром Лучко код Загреба..." Коментари Книњана се крећу од: „Ајме, коначно!". До коментара: „Ма, лажу усташе. Ће ће ови наши килави гађат Загреб?!"

Из дрнишко-врличког правца одјекују снажне детонације, види се и покоји одбљесак. Почиње олуја... И гранатирање Книна. Топови и громови... Муње и експлозије... Суботње вече, 11. септембра 1993. године, Книн.

По сабласности те ноћи Хичкок би позавидео Книну.

Ново јутро, недељно, нешто је мирније. Док чекамо да кренемо у Медак, слушамо хрватски радио: „...Српска војска уз већ уобичајена гранатирања Задра, Госпића, Карловца и Сиска, почела је гађат војне објекте у широј околици Загреба: Ремонтни центар Брегану, касарну у Самобору, центар везе у Јастребарском..."

Коначно, крећемо пут Лике. У Медаку нас упозоравају да даље можемо само на властиту одговорност. Видимо мештане, који затишје користе да би напасали стоку. И ми постајемо храбри.

На улазу у Почитељ дефинитивно нас заустављају. Даље се не сме. Тог дана су два борца погинула, а четворица су рањена.

У грачачком хотелу разговарам са **Шефком Чича**, муслиманком из Бихаћа, удатом за Србина. Ради код УНПРОФОР-а.

– Мени је добро, са сином сам. Муж ми је на фронту... Надам се да ће Фикрет Абдић својим разумом помоћи да се бар Цазинској Крајини не догоди овако нешто. Ово је страшно! Ноћима не спавам. Размишљам да ли ћу икада видјет брата, мајку, пријатеље: Зорицу, Рефика, Сеада, Славицу...

Каже да је донела кесу пуну млека и воћа за децу и за старе, јутрос пристигле из Дивосела.

Сутрадан смо поново били у Медаку. Французи и Канађани, „унпрофорци" уопште нас нису ни констатовали. Како је време одмицало и како су спаљени, угљенисани и измасакрирани лешеви Срба из Дивосела, По-

читеља и Читлука пристизали, њихово расположење се мењало. Видело се да су доживели шок. Повраћали су згађени призорима које су видели. Проговорили су. Рекли су нам да у Дивоселу нису затекли ништа живо, чак ни пиле!

Данима је, касније, једини патолог у бањалучко-книнској области **др Жељко Каран** вршио обдукције. Уредну документацију, сликама поткрепљену о стотинак убијених Срба је припремио, не знајући коме да је да. Жалио је што не постоји централни компјутер, односно банка података у коју би се уносили сви подаци о страдалима. Нико се у Книну није узбудио због муке др Карана. Ама баш нико!

У међувремену, сви се враћају свакодневици.

ТВ Книн диже морал борцима емитујући спот групе *Минђушари*. Некадашњи кнински рокери **Александар Ардалић**, **Владимир Зеленбаба**, **Мики Бједов**, **Ненад Камијанац** и **Срђан Чоко** у част Книнског позоришног фестивала, певају свој хит и незваничну крајинску химну *Армија српска*. Екраном промичу лица музичара и глумаца **Мире Бањац**, **Петра Краља**, **Данила Лазовића**, **Владана Гајовића**...

Разговарам са директором фестивала и управником тек формираног Српског народног позоришта РСК у Књину **Миланом Плећашем**. Док се присећа бројних догодовштина са фестивала који је једини успео да „уједини" власт, радикале, „бабићевце", цркву и УНПРОФОР, не може да сакрије очај. Његова породица је из Дивосела. Поново спаљеног.

Чују се *Минђушари*.

„Нема више издајника, ɡенерала,
нема више ѳих шакала,
нема више: крени, ɡа сѳани,
долазе вам црни дани...

Креће армија, најјача на свеѳу,
креће армија – у освеѳу!
Једном заувек Армија срɡска,
све ће да вас смрска...

Сувише сѳе јадни, сувише сѳе бедни,
бићеѳе још више и ɡладни и жедни...
Још и даље леѳеће „оркани"
Лијеɡа ваша – биће ɡробље!

Креће армија, најјача на свеѳу... "

Свеѳ

ДИВОСЕЛО, ОПЕТ!

септембра, 1993.

Бака **Марија Почуча** из Дивосела седи на трошној столици, плаче и ломи прсте. Рођена је 1908. Витална, речита. Трећи пут бежи из Дивосела. Прве бежаније за време Првог рата се и не сећа јасно. Оног Другог не може ни данас да се ослободи.

– Имала сам шестеро дјеце. Три дјечачића су ми умрла уочи оног рата. Кад се оно заратило имала сам цурицу од три, другу од годину и по и малог од два и по мјесеца. Кад је почело, најприје нијесу дирали народ. У Дивосело је дошао усташки повјереник и рекао да усташе зову људе. Неколико њих је отишло. Пошто их није било, питали смо гдје су. Рекао је да су отишли на присилни рад. Онда смо питали докле ће бити. Рекао нам је „мјесец дана". Мислили смо проћи ће и то, шта мореш. И – нијесу се вратили. Када су почели покољ, почели су прво у Смиљанима и Липама и око Госпића, даље од нас. Кад су почели овђе, народ је почео бјежат. Не знаш куда ћеш. Ја сам имала троје дјеце нејачке, свекра, свекрву, бабу...

– Сједнемо у кола, па у Велебит. Првог дана је било мирно. Народ се повраћо по робу, рâну, ћерао благо у шуму. Друге ноћи опали пиштољ! Мислили смо да су наши. Кад, иза пиштоља – опали пушка, окренуше митраљези. Викаше: „Не трошите метке, кољите ножевима!"

– Ту је више од 800 душа, жена и дјеце погинуло. Нас 15-16 смо утекли и спустили се у једну јаму. Ту смо били до пододне. Онда нас усташе покупише и одведоше у логор. Они пеку прасад, јањце, пију, пјевају и свашта раде. Кад је сунце пало на почивање, кажу нам да идемо на Оланак. Тамо смо двије ноћи ноћили. На голој земљи смо лежали, ништа нијесмо јели, нит су нам дали воду да пијемо. Стотинак нас је било. Дјецу су тукли и викали: „Не дајте штенади да скиче, људи спават не могу!"

– Онда нам кажу да идемо у Госпић. Дјецу ће спремит у дом, рањене и болесне у болницу, а они који могу радит, ићи ће на рад. Кад смо пошли, не окренуше нас у Госпић, него у шуму, а ми онда знамо куда идемо.

– Кад смо дошли до бездана, усташе се почну договарат ко ће бости, а ко приводити. Један рече да неће ни једно, ни друго. Јавише се други. Двојица са ножима стану код бездана, а четворица почну приводит по двије жене са дјецом. Кад дођу до оних са ножевима, почну бост дјецу гдје стигну, па баце низ литицу у бездан. А доље су прије набацали брклье, оно што се сијено садијева по њивама, тако да они који нису одмах убијени, устављају се на брклјама. Које су то муке, које зло... (плаче).

– Бацили су и мене. Сву ме изболо. Било ми је једно ребро пресјечено. Пала сам уз саму литицу и то ме спасило. Пет метака ми прође поред главе и ниједан ме не закачи. Бацали су и камење. Бог зна колико. Мене ниједан пиљак није дотака. Камења је било метар преко народа. Ја сам се притајила. Све сам чула што су диванили. Једанпут, они одоше. Кажу, готово је. Извучем ноге из оног камења, усправим се, ал' ме увати несвјестица и паднем на дно јаме. Кад сам се освијестила, уз литицу и онај народ, кренем ван.

Моја дјеца су бачена прво него ја и затрпата народом и камењем... (плаче).

– Изађем тако из јаме. Срце ми се тресло. Допузала сам до грма и ту ме увати несвјестица. Још деветеро је изашло. У ноћи сам кренула у Велебит.

Деда **Душан Лучић** има осамдесет две године. Из Дивосела је. Разговарамо с њим у тесној, тмурној и тужној избегличкој соби у грачачком хотелу. Прича деда Душан и плаче. Држим касетофон и не могу ниједно питање да поставим.

Тако висок, кошчат, издуженог лица, седе косе и браде, спарушених руку избразданих набреклим венама, подсећа на мог деду, ког сам обожавала.

Три дана и четири ноћи приликом овог последњег дивоселског погрома из Дивосела је водио кроз велебитска беспућа тридесет двоје, углавном жена и деце. Скоро све време су га носили јер је полупокретан. Показивао им је пут. У неколико наврата су били на само неколико метара од Хрвата. Нису их открили. Безбедно је довео ове људе до Грачаца. Плаче...

Потпуно свесно је жртвовао супругу и сестру. Ове две старице су остале у Дивоселу. Убијене... Каже, Бог ће му опростити, јер је спасао тридесет двоје младих људи. Плаче...

ТВ *Политика*

ПУКОВНИК КОСТА НОВАКОВИЋ

„МИ ВЈЕРУЈЕМО У СВЈЕТСКУ МУДРОСТ"

септембра 1993.

Помоћника команданта Српске војске Крајине пуковника **Косту Новаковића** замолили смо да прокоментарише актуелна збивања у Крајини, Бањој Луци и на свим осталим просторима бивше СФРЈ.

– ХДЗ, неофашистичка странка која је на власти у Хрватској, ускоро има Конвенцију своје странке. С обзиром да ништа нису урадили, посебно није ништа урадио неопоглавник Туђман од зацртаног програма, сада траже неки излаз у агресији на територију РСК. На овај начин настоје да одрже сталну тензију, да хрватско становништво, или, како га они зову „пуњанство", држе у сталној напетости, како би избјегли социјалне потресе. Знате, Хрватска је у изузетној социјално-економско-политичкој ситуацији.

• Шта су најконкретнији циљеви Хрватске у Крајини?

– Хрватски циљ у Крајини је – Крајина без Срба! Притом свакако подразумијевају да Крајина буде и у склопу Републике Хрватске. Позната је њихова парола од прије сто и нешто година: једну трећину Срба иселити, једну трећину Срба побити и једну трећину Срба покрстити. Они су то већ у Првом рату чинили, о чему се мало зна, а посебно у Другом свјетском рату. О овоме се знало, али никада се ништа није предузело. Послије свега што су чинили, скривали су се уз скут Срба, који су им наивно опраштали и прихватали их, да би након 50 година мира извршили геноцид над Србима.

• Неке процене говоре да је напад Хрватске војске (ХВ) на Дивосело, Читлук и Почитељ увод у коначан ратни окршај Срба и Хрвата на подручју некадашње Хрватске.

– Дивосело и Читлук су потпуно спаљени, док је Почитељ дјелимично. Хрвати су овдје извршили ужасан злочин. Интервенисали смо у безброј наврата код Унпрофора, добрим дијелом безуспјешно. Покушавамо заједно са њима да нађемо најбољи начин да зауставимо даљу хрватску ескалацију. Мислимо да је интерес УН за све ово недовољан. Ми смо управо прогласили једнострано примирје у току кога очекујемо да се хрватска војска повуче из ових села на линију од прије 9. септембра, а да Унпрофор заузме ове положаје и омогући хуманитарним организацијама несметан рад на тим просторима.

- **Имате ли податке о броју страдалих цивила у овим селима?**

– Нажалост, тачних података немамо, иако знамо тачно колико је било бораца, а пошто су то углавном Дивосељани, знамо и колико је чланова њихових породица било у селу. Наравно, не знамо колико је њих успјело да побјегне, а колико су Хрвати убили. Очекујемо да уз помоћ Унпрофора уђемо у села и извршимо увиђај.

- **Напада је последњих неколико дана било и ван територије Лике, на Банији, Кордуну, и, уобичајено, на северно-далматинском делу фронта. Шта Хрватска тиме жели да постигне?**

– Хрватска жели да изазове општи рат између Хрватске и РСК. Мислим да њихови генерали, врховници у првом реду, старији људи који их воде, а како то раде видјели смо ових дана, лоше су проценили наше снаге, а прецијенили своје.

- **Ових дана је у Хрватској велика мобилизација. Имате ли неке конкретне податке?**

– Да. Ми то помно пратимо. Поред мобилизације, имају велики број дезертера посебно у приграничним градовима, мјестима која гравитирају ка Словенији, Италији. Из тих мјеста се људи масовно исељавају, бјеже у иностранство, како би избјегли одлазак у рат. Они не виде сврху да погину на вјечним српским просторима.

- **Да ли међу мобилисанима има и Срба који се, као раније истурају на прве борбене линије?**

– Да, нажалост.

- **Противваздушна одбрана СВК је у рејону Вргинмоста оборила хрватски МИГ 21. Шта је ова летелица покушала да учини и колико МИГ-ова укупно има Хрватска?**

– МИГ 21 је дјеловао по цивилним циљевима, али неуспјешно. Гађана је циглана, причињена је знатна материјална штета, повријеђена је једна старица, али све то није ништа према ономе што може да уради овај авион, па судимо да није обавио задатак. Иначе, Хрватска има само двије или четири овакве летјелице, али пошто они имају моћне заштитнике и нису под ембаргом, могу да увезу оружја колико хоће.

- **Каква је ситуација у Западној Славонији и Барањи?**

– Ситуација у Западној Славонији има специфичан карактер. Тамо УНПРОФОР има другачији приступ. Команда сектора Запад са сједиштем у Дарувару до сада је неколико пута давала писмене гаранције да ће спријечити ангажовање хрватских оружаних формација. Међутим, за сваки случај, и тамо су наше јединице спремне да се у сваком тренутку одупру евентуалној агресији. И у Славонији, Западном Срему и Барањи су наше јединице спремне.

- **Судећи по поменутој мобилизацији у Хрватској и довлачењу борбене технике на границу између Хрватске и РСК постоје**

озбиљне индиције да се припрема одлучујући окршај. И сами сте поменули општи рат. Да ли тако предвиђате даљи расплет и да ли сте спремни и у техничком и борбеном смислу да се одупрете евентуалном нападу?

– Ми, као озбиљни и одговорни људи, као озбиљна команда свакако размишљамо и о оваквој варијанти. Припремили смо одговор у више варијанти, а уколико затреба, ми имамо и оружја и средстава која до сада нисмо користили. Гађаћемо и неке циљеве које до сада нисмо гађали.

- **Ви сте пре неки дан у јавном упозорењу Хрватској таксативно навели све своје циљеве у Хрватској: касарне, центре за везу, обуку, аеродроме, које ћете гађати уколико не престане хрватска агресија на Лику и Крајину. Да ли сте спремни заиста да то и учините?**

– Главни штаб СВК није ниједном до сада радио супротно од својих изјава. Није, значи ниједном преварио свој народ.

- **Када смо код тога, било је разних тумачења везаних за експлозију на аеродрому Лучко крај Загреба. Шта се заправо догодило?**

– Заиста, има неколико верзија овог догађаја. Тамо је стварно дошло до експлозије. Али, треба имати у виду да је на самом аеродрому дошло до побуне пилота хеликоптера који су одбили да лете изнад наше територије. Истина је и да смо ми упутили одређен број пројектила на тај аеродром.

- **Откако је почео нови хрватско-српски окршај, у Книн свакодневно стижу добровољци који се одмах упућују на прву линију фронта. Ко су и одакле долазе?**

– Да, добровољци долазе. Долазе и на позив, али и самоиницијативно. Долазе Личани некада расељени у Војводину који сада живе у Апатину и Сомбору.

- **Многи су најновију хрватску агресију довели у везу са збивањима у Бањој Луци. Да ли заиста постоји веза између акције Септембар '93. и напада на Крајину?**

– Могуће је да је та акција услиједила нешто раније него што је планирана. Разлог може да буде и тај да су Хрвати лоше процијенили да ће та акција у Бањој Луци негативно да се одрази на борбу народа на територији РСК. Наравно, преварили су се.

- **Шта уопште мислите о захтевима Кризног штаба, односно групе *Сеп̄тембар '93?***

– Па, видите, углавном су сви захтјеви бораца у РС и РСК коректни. Међутим, могу да се доведу у питање начин, вријеме, метод.

- **Једна група тенкиста са прве борбене линије била је недавно и овде у Книну тражећи неки минимум социјалне правде, поштовање бар егзистенцијалног минимума. Спор је изглађен. Шта сте се тада договорили?**

– Нисмо се ми договарали ни о чему посебно. Видите, и наши, а претпостављам и борци РС, увијек су постављали коректне и конкретне захтјеве. Међутим, једно су захтјеви, друго су проблеми. Ми смо држава која се ствара и немам намјеру да браним никога у цивилним властима, али много је ту проблема, доста неискуства. Када је ријеч о овоме што сте питали, ми смо многе ствари већ ријешили. А када су та питања постављена, многа су већ била у процедури и сада су регулисана. Ми смо те њихове захтјеве већ и раније имали. Добили смо их од наших старјешина са терена.

- **Ти захтеви су били углавном социјалног карактера. Ситуација у Крајини је била тешка и пре најновије агресије: привреда стоји, струје углавном нема, хиперинфлација је као и у СРЈ... Можете ли ви неким унутрашњим резервама да помогнете људима, сада већ борцима, да се изборе са проблемима којих ће неминовно бити на јесен?**

– Да. Мислим да ћемо им помоћи. Ја мислим да борци нису незадовољни чињеницом што ми немамо, што смо сиромашни, већ су незадовољни чињеницом да то сиромаштво није равномјерно распоређено. Не мислим да сада треба да идемо на онај систем Пола Пота у Камбоџи, али то наше сиромаштво морамо приближно истим односом подијелити.

- **И у Крајини је најављена оштра борба против криминала и профитерства. Све је то прекинуо атак на личка села. Мислите ли да је та борба заиста могућа?**

– Мислим да је борба реална, али то су проблеми са којима ће се суочити Министарство за унутрашње послове. Надам се да ће ово министарство, потпомогнуто осталим државним органима, коректно разријешити ове проблеме.

- **У Женеви је потписана Декларација о обустављању непријатељстава. Женева је далеко, фронт близу. Молим Вас за коментар.**

– Ми смо у овом тренутку, нажалост више окренути ратишту, али паралелно са овим, окренути смо и мировним покушајима да се српско-хрватско питање већ једном разријеши. Ми вјерујемо у свјетску мудрост. Ако се овај наш проблем цјеловито не ријеши, може ескалирати, као што се то догодило у Првом и у Другом свјетском рату, па се може проширити и на Балкан и на Европу. Проблем српско-хрватских односа је кључни проблем на овим просторима.

- **Овде сам много пута чула огорчени коментар обичних људи да је Крајина „продата".**

– Када је ријеч о Српској војсци Крајине, Главном штабу СВК одговорно тврдим да ниједан наш официр, нико од нас ни не помишља ни на какву продају или предају ни милиметра српске територије!

• **Многи Дивосељани су ми рекли да СВК није добро поступила сада приликом овог напада на Дивосело, Читлук и Почитељ.**

– Па ја не знам шта раде ти Дивосељани у Книну!

• **Какав је однос цивилних и војних власти у Крајини?**

– Мислим да је тај однос врло коректан. Ви сте примијетили да ми врло често имамо сједнице Врховног савјета одбране који чине командант СВК и највиши политички руководиоци. Тај однос је врло коректан као и у свим демократским земљама.

• **Да ли је војска деполитизована и како гледа на најављене изборе?**

– Можда је прави израз: департизирана! Војска није та која се бави партијским пословима. Но, понека примеса политике је неизбјежна, јер на концу и војска спроводи нечију политику, политику странке која је на власти, дакле државну политику. Наш основни принцип је да се војска, ипак, не бави политиком. Е сад, то важи за активни састав, официрски састав, а што се тиче нашег борачког састава резервно-старјешинског, ми ту не можемо ништа, јер су то људи из народа и имају своја убјеђења. Ми друге људе до њих немамо. Међутим, вријеме је такво да је одбрана наших живота у овом тренутку наш примарни циљ, па је политичка борба на ратишту у другом плану.

• **Каква је Ваша сарадња са војском РС и Војском Југославије?**

– Видите, нажалост, ми Срби имамо три војске. Имамо Војску Југославије која није само српска, јер у Савезној Републици Југославији живе и друге националности. Имамо Војску Републике Српске и Српску војску Крајине. Што се тиче односа СВК и ВРС односи су врло коректни. Ми смо и на политичком нивоу Републике Српске и Републике Српске Крајине имали и неколико одлука заједничких скупштина, гдје смо одмакли у смислу интеграције, стварања заједничке државе. Ту су односи јаснији и везе чвршће. Нажалост, са СРЈ ми немамо неких битнијих веза, јер је то понављам нажалост друга држава.

• **Да ли контактирате са негдашњим командантом Книнског корпуса, а сада командантом Војске РС, генералом Ратком Младићем?**

– Да, често контактирамо. Генерал Младић је прије неколико дана боравио у Книну са групом привредника. Посјету је искористио и за обилизак неких наших положаја и неких јединица Сјеверно-далматинског корпуса. Разматрали смо и нека битна питања у вези са заједничком одбраном Срба и у РС и РСК.

• **Зашто Главни штаб СВК није нешто више учинио да врати крајинске војне обвезнике из Србије?**

– Ми смо се опредијелили да апелујемо на наше људе да се врате. Полазимо од тога да ако неког насилно вратите, тешко да он може икога и

ишта да брани. Усташка пропаганда тврди како ми стријељамо, вјешамо, убијамо наше људе. Ви знате да ми скоро и немамо смртну казну. Ми о таквим монструозностима нисмо ни размишљали.

- **У Книну се ових дана говори да сте пресекли саобраћајну комуникацију Загреб–Ријека. Да ли је то тачно?**

– Ми смо у овим посљедњим акцијама ставили под контролу неке даље комуникације које до сада нисмо контролисали, а конкретно тим податком не располажем.

(Иначе, Хрватски радио је јавио да се путовање од Загреба до Ријеке не препоручује, а они који крену, путују на властиту одговорност, оп.а)

- **Книн је некада био залеђе Сплита. Данас ова два града дели много тога. Имате ли информација о ситуацији у граду под Марјаном?**

– Ви знате да скоро цијела Далмација пружа велики отпор хадезеовској политици и Туђману. Прије свега, они су вјероватно огорчени због тога што живе веома биједно, нажалост, као и већина становништва на просторима бивше Социјалистичке Хрватске, значи и грађани у самој Хрватској и у РСК. Нажалост, Сплићани и уопште Далматинци за Туђмана више нису то што су одувијек били! Сада су то јужни Хрвати. Они су у посљедње вријеме били мање агресивни према територији РСК и желим да кажем да ће СВК то знати реално оцијенити.

- **Када смо већ код снага и моћи Крајине, предсједник Хрватске је у једном свом иступу поменуо исцрпљивање „побуњених Срба". Да ли постоји реална опасност од тога?**

– Вјероватно је господин Туђман, ако га уопште можемо сматрати господином, јер њему много више приличи назив НЕОПОГЛАВНИК, заборавио да су Срби и почетком Другог свјетског рата повели ослободилачки рат на територији бивше Хрватске. Нисмо ни тада били, па нећемо ни сада бити исцрпљени. Ми се добро сналазимо у нашем сиромаштву, а сигурно је да ћемо се снаћи и на друге начине.

- **Имате ли податке о томе како живе Срби у Хрватској, посебно они који нису потписивали тзв. „папир о лојалности"?**

– Судећи по извјештајима разних међународних организација, по писању хрватске штампе и по иступима неких хрватских челника Срби, ако тамо уопште могу тако да се декларишу, живе изузетно лоше. Они иду чак дотле да без икаквих посљедица могу да убију Србина и да никоме за то не одговарају.

- **Каква је ситуација са Хрватима који су остали у Крајини?**

– Они дијеле нашу судбину.

- **Принцип борбе Крајишника од првог тренутка је борба за самосталну државу, а Хрватске за суживот. Како Ви видите расплет?**

– Прије свега РСК треба да се конституише као самостална држава и да онда настоји да добије међународно признање. Ја се надам да ће се то прије или касније догодити. Сљедећи корак је повезивање и удруживање са РС, а ту је већ доста учињено, а у сљедећој фази и са Србијом, односно СРЈ. Сасвим је нормално да српски народ на просторима бивше Југославије, као најбројнији народ и на овим просторима и на Балкану, има право на самоопредјељење, као што је то дато свим бившим југословенским народима. Што се тиче суживота са Хрватима, мислим да је свако онај ко о томе размишља, илузиониста. Да је то тако потврђују и ове најновије хрватске агресије у јануару и сада у септембру. У Дивоселу, Читлуку и Почитељу никада нису живјели Хрвати. Много је ту људи измасакрирано, а то је само један у низу примјера, па како послије свега и може да се помисли о некаквом суживоту. Наш суживот може да постоји само на гробљима. Једноставно, Хрвати не желе на овим просторима Србе. Та чињеница је сасвим јасна.

- **Како сарађујете са УНПРОФОР-ом? Мировне снаге нису омиљене у народу.**

– УНПРОФОР није омиљен, али не својом кривицом, већ кривицом оних који су их послали. Притом мислим, прије свега, на Савјет безбједности УН који није на прави начин одредио мандат УНПРОФОР-а. Иначе, људи из УНПРОФОР-а, најчешће у својој немоћи, истичу управо тај свој мандат. Основна грешка је у начину размјештања мировних снага. Требало је да буду размјештене на линији разграничења страна у сукобу. А зна се да је та линија утврђена споразумом из Сарајева од 3. јануара 1992. године. Да се тако радило, било би као на Кипру.

- **И предсједник Скупштине РСК Миле Паспаљ је недавно у једном интервјуу најавио преиспитивање овог мандата УНПРОФОР-а и са крајишке стране. Крајем септембра истиче најновији тромесечни мандат?**

– Мислим да је право Скупштине РСК да се опредијели и по овом значајном питању.

- **Уз вашу сагласност овде су и посматрачи Европске заједнице. Каква је сарадња са њима?**

– И УНПРОФОР и Европска заједница и Високи комесаријат за избјеглице и Међународни комитет Црвеног крста, сви су они помало разочарани јер су очекивали више.

- **Од бораца у Лици сам чула да су поједини припадници мировних снага одавали српске положаје. Да ли имате информације о томе?**

– Могуће је, али ради се, како рекосте, само о појединим припадницима УНПРОФОР-а. Генерално гледано, када је УНПРОФОР у питању, не стоји таква примедба.

• Да ли сте ви те случајеве евидентирали и проследили Команди УНПРОФОР-а?

– Мислим да су наше одговарајуће службе на то правовремено реаговале и да се то решава.

• Ускоро истиче овај тромесечни мандат УНПРОФОР-у. Очекујете ли да буде продужен?

– Очекујем да се продужи. Било би најпаметније да се продужи на дужи период, јер овакво рјешење на свака три мјесеца ничему не води. Уочи сваког продужења слиједи некакво заоштравање, Хрвати нападају, јер сматрају да УНПРОФОР на тањиру треба да изручи Србе Хрватима.

• Ви се једним делом граничите са Цазинском Крајином. Има ли проблема са муслиманима?

– Било је раније. Мислим да су и муслимани и Хрвати који живе у Цазинској Крајини свјесни да их никуда не води конфронтација са РСК, јер се они налазе као једно острво између РС и РСК. Сулудо би било да раде било шта против нас!

• Пре неколико дана сте објавили списак свих војних објеката у Хрватској које ћете гађати уколико Хрватска настави са агресијом на Лику и Крајину. Уколико би се то заиста и догодило, несумњиво је да би страдали и цивили. Да ли је СВК и на тако нешто спремна?

– Видите, ми смо саопштавајући списак војних циљева управо жељели да избјегнемо цивилне жртве, јер нам то заиста није циљ, иако се хрватска артиљерија и хрватске формације немилосрдно обрачунавају са српским цивилним становништвом. Ова три личка села управо то потврђују.

• Ви сте официр бивше ЈНА. Како из ове перспективе гледате на догађања у војном врху Војске Југославије?

– Као и већина мојих колега, немам разлога да се стидим тога што сам био. Мислим да смо ми који смо у РСК у право вријеме стали уз свој српски народ. А о нашем доприносу нека народ суди. Не знам колико смо ми мјеродавни да оцјењујемо, али ми смо тим промјенама одушевљени, посебно именовањем генерала Перишића за начелника Генералштаба ВЈ. Много нас који га познајемо, типовали смо на њега. Група нас официра бившег 9. книнског корпуса били смо свједоци борбе генерала **Перишића** на одбрани Задарског гарнизона, на одбрани части ЈНА на тим просторима.

• За генерала Перишића слови чврстина ставова у одбрани српских интереса. Многи кажу да се у случају угрожености српског народа, не би либио ни оружје да употреби. Имате ли и Ви такав утисак?

– Генерал **Перишић** је частан, способан и храбар човјек. Добро би одмјерио све и донио праву одлуку. Мислим да је ово најбоље рјешење.

• Боље од генерала Панића?

– Не бих ја оцјењивао генерала **Панића**, јер ја га чак никада нисам ни упознао, али мислим да је у овом тренутку постављање на такав положај човјека са ратним искуством позитивно по цјелокупни српски народ.

• Како сарађујете са Министарством унутрашњих послова? Конкретно: са министром Миланом Мартићем?

– Сарадња на том вишем нивоу: команданта СВК бригадног генерала **Миле Новаковића** и **Мартића**, министра унутрашњих послова је врло коректна. И уопште, сарадња Главног штаба СВК и Министарства унутрашњих послова је доста коректна и то на свим нивоима. Много смо борбених задатака заједно урадили. Било је спекулација, око наводног сукоба. Мислим да је то подстрекавано споља.

• Каква је сарадња са домаћим и страним новинарима?

– Ја сам помоћник команданта за морал, вјерска питања и информисање. Ми смо се опредијелили за блиску сарадњу са новинарима, за отвореност. Трудимо се да новинарима омогућимо да виде скоро све што желе. Овдје важи принцип да сваки новинар сам себе аутоцензурише, ако сматра потребним. Ми не желимо да се бавимо пропагандом, него тачним и истинитим информисањем.

• Имате ли времена за било шта ван посла, нарочито у последње време?

– Па и немам времена. Моје радно вријеме је ујутро од 7 до 10 или 11 сати ноћу. Практично, моје слободно вријеме се своди на спавање. Али ево видите, у неким нажалост ријетким тренуцима покушавам да довршим ову књигу. Читам Ремарка *Вријеме живота и вријеме смрти*.

Радио *Политика*
СВЕТ

ИЗБОРИ У КРАЈИНИ – К'О ЂЕКНА: „А КАД ЋЕ – НЕ ЗНА СЕ"

октобра 1993.

У Крајини изгледа за све више важи оно: „Може да буде, али не мора да значи". Тако, посланици крајишког парламента одлуче да избори буду 21. новембра, али председник РСК **Горан Хаџић** сматра да термин треба прилагодити изборима у Србији.

Свети Никола или Свети Арханђел Михаило?

На затвореној седници Скупштине РСК у Белом Манастиру жестоко су се посвађали **Горан Хаџић** и **Милан Мартић**. Предмет: нафта и профитерство. **Мартић је**, кажу (нисам присуствовала) оптужио **Хаџића** за силне милионе марака који се нису слили у државну касу. Због тога је у поноћ прекинута седница Скупштине. Већ пре подне у 14.30 **Хаџић** је био на Великој обласној скупштини за Славонију, Барању и Западни Срем. Кажу (ни ту нисам била) да је суштина била: нека се Книн бави политиком, ми не дамо жито и нафту, уосталом Србија, односно Војводина су нам ближе...

Глас о претећој сецесији брзо стиже до Книна. Скупштина на Плитвицама заказана је за 16. 10. 1993. Убрзано се пребројавају посланици из „оног" – **Хаџићевог** крила, и они други који би могли да гласају за поверење **Мартићу**. Ови други су у већини. Дан уочи Скупштине у Книну се није знало да ли ће посланици из Славоније, Барање и Западног Срема уопште доћи на Плитвице. Није се знало ни да ли ће председник **Хаџић** да дође. Заправо, није се знало ни да ли ће се скупштина одржати. Једино се знало да ће прва тачка дневног реда бити: изгласавање поверења **Милану Мартићу** и наставак расправе о политичко-безбедносној ситуацији у Крајини (утврђивање кривице за масакр у Дивоселу, Миљевачки плато, Перучу, Масленицу...)

УМЕСТО ШИШАЊА – „АЛО, НОВИ САД..."

Субота, 16. октобар 1993, Плитвице. Седница Скупштине РСК. Хотел *Језеро*, као у стара времена. Једино је затајио апарат за еспресо кафу. Није радио три године. Гости искључиво мушкарци, многи у маскирним униформама.

Чуо се и овакав разговор:

– Може ли шишање?

– Може, али после Радио Новог Сада и Танјуга...

Фризерски салон је претворен у импровизовани студио.

Функционисао је само један телефон...

Кроз хотел сте могли да се крећете уз специјалну дозволу.

Време одмиче, седница не почиње. Сви су нервозни.

Коначно, са више од сата закашњења, почиње седница. И оно напред написано – изгласавање поверења **Милану Мартићу** као и наставак расправе о политичко-безбедносној ситуацији – изостају.

Председник крајишког Парламента **Миле Паспаљ** моли посланике да прво расправљају о пакету изборних закона. Следи расправа. Закључци:

1. Избори ће бити 21. новембра.

2. Свака општина (24) је изборна јединица, плус четири које су под хрватском контролом: Грубишно Поље, Дарувар, Подравска Слатина и Српска општина Задар.

3. Нови Парламент ће имати 84 посланика.

4. Гласаће само држављани РСК. Право гласа неће имати, како каже текст усвојеног амандмана, дезертери.

5. По већинском принципу ће се бирати и локални органи управе, али и председник државе.

После овога, у касним поподневним сатима, дата је пауза за ручак. Тек тада су новинари могли да сазнају зашто на седници нема председника **Хаџића** и команданта Српске војске Крајине, бригадног генерала **Миле Новаковића**. **Миле Паспаљ** је обавестио новинаре да је **Хаџић** баш у време седнице отишао, у својству врховног команданта, у обилазак јединица на првој линији фронта.

Међутим, чуло се од **Паспаља** још штошта. Рецимо, тог јутра су огорчени сељаци, њих 30-50 направили живу барикаду између Двора на Уни и Глине. Пребацили су свом председнику да се возика док они немају гориво да обраде земљу. Не зна се колико је трајало натезање пре него што су председника пустили да би стигао на Плитвице. Онда му се учинило безбеднијим да иде на прву линију фронта, него да посланици, онако разгоропађени, изгласају поверење **Мартићу**, па да ставе на дневни ред и поверење у свог председника, тј. њега.

БОЉЕ ШОПИНГ У ЗАДРУ НЕГО У ТРСТУ

У кулоарима се чуло да док заседа парламент на Плитвицама, у Книну **Хаџић** и **Миле Новаковић** спремају војни удар. Помињало се и распуштање парламента. У то време, по узору на Русију.

Чуло се од **Паспаља** и то да се крајишко руководство састало два дана пре скупштине и са **Слободаном Милошевићем**, који је тражио од њих да „охладе" главе. Било је питање, како то да ураде, а да остану достојанствени.

Дан раније, крајишки челници су се састали и са **Фикретом Абдићем**. Договор је постигнут. Срби су рекли:

– Ми се нећемо мешати у муслиманско-муслимански сукоб, можемо да разговарамо и о привредној сарадњи, али ако колаборирате са Хрватима, држите се добро.

Не знам да ли **Паспаљ** говори италијански, али нам је пренео да га је у току заседања звао **Ђанкарло Фини**, генерални секретар десничарских партија Италије и кандидат за градоначелника Рима. Рекавши да потпуно подржава ставове сенатора **Ањелија**, још једном је потврдио своју солидарност са српским народом у Крајини. Коментар колега из Книна је био: „J...ш га, кад боље размислиш, ближе нам је да идемо у Задар у шопинг него у Трст, преко Мађарске!

Сазнали смо и да ће се **Паспаљ** на новим изборима кандидовати за председника РСК. Вероватно ће му највећи конкурент бити **Милан Бабић**, који је пажљиво пратио расправу. У паузи, прихвата разговор о изборима.

Питам га да ли верује да ће избора бити, јер се већ неколико пута дешавало да се одреди датум, па искрсне нешто и избори се не догоде.

– Тачно је, али тек сада је комплетиран пакет изборних закона. Тек је данас донет кључни закон: Закон о изборним јединицама. Скупштина се чврсто опредијелила за изборе, без обзира на ратне услове, на кратак рок и на техничке проблеме са бирачким списковима и представљањем странака у медијима. Ми морамо да се демократски легитимишемо. РСК је и настала демократским опредјељењем грађана на овом простору и она мора да има своју демократски изабрану представничку структуру. Да бисмо завриједили признање и поштовање у свијету, морамо се и представити и понашати као демократска држава, као демократско друштво.

Познаваоци прилика веле да је СДС најача странка у Крајини и тврде да су претходног дана у Книну боравили представници СДС-а Србије. Циљ им је био да разговарају са Бабићем око уједињења свих СДС-ова, а само у Крајини их има неколико. Прича се да би челник свих СДС-ова био **др Радован Караџић**, па питамо **др Бабића** да ли би пристао на овакав предлог.

– Ми смо у сталном контакту. Нема разлика у програмима СДС-а Крајине и СДС-а Републике Српске. Можда је једина разлика што смо ми форсирали брже уједињавање српских држава за посљедње двије године, док су они у РС имали другачији поступак око разграничења, договора и преговора. То су били објективни разлози које уважавам и који су успорили процес уједињења. За нас је најважније то државно обједињавање и испуњавање програмских опредјељења странака. Проблем код нас овдје у Крајини је што се тај покрет народа, СДС, диференцирао по неким политичким питањима. СДС Крајине је остао досљедан свом изборном, првобитном опредјељењу за територијалност, субјективизацију, стварање

РСК. Из СДС-а Крајине издвојиле су се друге странке. Прво спорење је било, сјећате се, по питању Венсовог плана. Неки су се тада издвојили и формирали посебну странку. Сада у Крајини имамо неколико странака које имају у основи имена СДС са разним додацима, или без њих. СДС-у Крајине је у овом тренутку примарна суверена, међународно призната РСК, уједињење са осталим српским земљама и спровођење правих, демократских избора, односно слободно изражавање политичке воље грађана РСК.

• Какве су шансе СДС-а Крајине на изборима?

– Сматрам да СДС Крајине ужива велико повјерење у народу. То повјерење није изиграно. Мислим да ћемо уз повјерење српског народа, као када смо стварали РСК, и сада успјети да је сачувамо. Што се тиче кандидата који ће испред странке изаћи, одлучиће Главни одбор странке.

• Ко ће СДС-у Крајине бити највећи противник?

– Па, таквих нема!

Книњани кажу да **др Бабићу** не треба ни предизборна кампања. Њу, за њега, већ скоро годину дана спроводе господа **Миле Паспаљ** и **Горан Хаџић**. **Милан Бабић**, за то време ћути и убира поене. Тако кажу.

Враћамо се Скупштини. Пауза је прошла, посланици су се вратили у салу. **Давид Растовић**, први човек Доњег Лапца, по ко зна који пут тражи расправу о Дивоселу. Иде и корак даље. Захтева од председника Парламента **Миле Паспаља** да доведе **Хаџића** и **Милу Новаковића**.

Овај обећава да ће разговарати са њима, и тако, у касним ноћним или раним јутарњим сатима седница би прекинута.

Ујутро није било кворума. Стигао је генерал **Новаковић**, а дошао је и **Хаџић**. Истовремено, по *Језеру* се мотало мноштво посланика. У сали их је било 137. Недовољно. Расправа се одлаже за недељу дана.

Духови су се смирили. Састао се и Врховни савет одбране. Завађени су се, судећи по саопштењу, помирили.

Онда стиже нова „бомба": **Хаџић** одлаже изборе за 19. децембар. Реакције су бурне. Најгласнија је СДС Крајине.

* * *

У ексклузивној изјави за ТВ *Политика*, **Милан Мартић** је додатно објаснио суштину свог сукоба са председником РСК.

– Питања која ја постављам **Хаџићу** су принципијелне природе и ја му их постављам као предсједнику државе. Опет, ту нема ничег личног. **Хаџић** је дочекан као предсједник државе, а то што он није хтио да присуствује сједници Скупштине на Плитвицама, то је већ његов проблем.

Дан уочи одржавања скупштине на Плитвицама, на Кордуну се састао војни врх Крајине и одлучио да се милиција „стави под контролу" СВК. Многи посланици су то тумачили као увођење војне хунте. Неколико дана

је трајала затегнутост између војске и милиције. После састанка крајишких војних и цивилних власти сукоб је, надајмо се, изглађен. **Мартић** коментарише то овако:

– Несугласица, практично, није било. Ми и даље радимо свој посао. Предсједник је донио уредбу да се милиција мора потчинити војсци. Међутим, та уредба мора доћи на верификацију у Скупштину. Пошто није дошла она је једноставно неважећа. Тако да милиција и даље нормално ради свој, а војска свој посао. То изгледа нико није озбиљно ни схватио.

Мартић је недавно изјавио да ће током предизборне кампање остати неутралан.

– Не желим да ме било ко користи за своје промоције. Свако има шансу да бира и буде биран, да се бори.

У Крајини је и даље, а посебно сада актуелна борба против криминала. Неке групе су ухапшене. Интересује нас да ли ће **Мартић** бити доследан и ићи до краја.

– Ту нема дилеме. То је и став Владе, и дио њеног програма. Борба против криминала је један од приоритетних задатака, а посебно када је у питању организовани државни криминал. Бићемо устрајни. И вјерујте, без обзира о коме се ради, ако постоје докази – биће предат правосудним органима.

После седнице Скупштине РСК репортеру се указала прилика да оде у „недођију" – Стару Кршљу, неколико километара од границе РСК са Цазинском Крајином.

Киша је лила. Пут стар, излокан. Моји сапутници ми објашњавају: онамо су Хрвати, а видиш онамо муслимани. Једино ми је било јасно да смо ми у средини.

– Мир је између босанских Срба и Бабиних муслимана (Фикрет Абдић, звани Бабо, оп.а). Између Крајине, наше и њихове, није мир. Нити ће га бити. Не вјерујем ти ја Турцима ништа. Као ни Крањцима (Хрватима, како их овде на Кордуну зову, оп. а). Ми смо ти због тог „мира" појачали страже.

Овако говори Старокршљанин **Миле Солеша**, 65 му је година, од пушке се не одваја. Живи сам.

– Ми смо ти наиван народ. Зато су нас клали. Сада смо се опаметили. Затрле су се цијеле породице. Стара Кршља је некад била велико село. Сада у тридесетак кућа живи око седамдесет људи. Имамо само једног ђака. И он иде у осми разред. Догодине, никог млађег неће бити у селу...

Младости у Старој Кршљи ипак има. Увече упознајем **Окца**, **Јована**, **Бебу**... Сви се окупљају код **др Бранка Зинаића**, лекара и писца, једног од оснивача Клуба интелектуалаца Крајине. Уз његову подршку и помоћ, реализован је и Кнински позоришни фестивал. Имао је мало другачије, можда смелије идеје. Није могло да прође. Захвалили су му се. Вратио се у Стару Кршљу. Лечи своје сељане. Има две докторске специјализације. И

пише. Пише трилогију. Први роман је готов, други је при крају. Нема ко да му објави.

Запева кордунашке са момцима. Песма се ори, киша лије, **Миле Солеша** рецитује.

Бебо прича како је радио као конобар у Поречу. Говори енглески. Није ни сањао да може без кола, добре одеће, италијанских ципела. Поготово није претпоставио да ће обути старе вунене чарапе и носити пушку...

Јован ми предаје поклон, књигу *Народне ијесме из Крајине*, на којој су њихови потписи, као успомена на то вече.

Напуштамо Кршљу. Киша је престала да пада.

Један дан проводимо у Лици, у малом селу Крбавици. Ту почиње оно чувено Крбавско поље. Мало је људи и овде. Бежали су из овог камењара, бежали од тешког живота. Бежали су у Загреб, Сплит, Шибеник, Задар. Полако се враћају. Куће које нису биле настањене двадесетак, тридесетак година - оживљавају...

И ови млади и урбани не заостају за старима у везаности за Лику. Упознала сам човека који је, бежећи из Сплита, могао да бира где ће. Изабрао је Крбавицу. И срећан је. Срећна је и његова петнаестогодишња ћерка.

Из Крбавице, опет у Книн.

У Книну, припреме за Скупштину на Плитвицама, 28. октобра. **Слободан Јарчевић** у просеку сваки други дан пише **др Бутросу Галију**. **Кнут Волебек** и **Герд Аренс** једном недељно посете Книн. Понекад и чешће. Хрвати довлаче нове снаге, нарочито у Западну Славонију. Борбе не престају на севернодалматинском делу ратишта. Сукоба има и у Лици... Сви говоре да је ово до сада било прво полувреме.

Управо је дошло 17 лекара из Војводине. Добровољно. Лош наговештај и поред њихове добре намере.

СВЕТ

ЦЕНТАР АЛФА У БРУШКОЈ

У ИШЧЕКИВАЊУ „ДРУГОГ ПОЛУВРЕМЕНА"

октобра 1993.

У кршу, камењару, уз змије, а ван домета хрватске артиљерије у марту 1993. почела је градња центра за обуку специјалаца под командом **Капетана Драгана**. Дошла је прва гарнитура његових „книнџи". У првој групи стигло је осамдесетак добровољаца. Црначки су радили. Вежбе, склекови, теретана, километри, техника, тактика... А уз све то – уређивали су постојеће две зграде и околину. Тако је било у марту.

А данас, пола године касније?

Лепо уређен прилаз, ограђени простори који ће у пролеће бити оплемењени травом, контејнери за спавање, купатила, клубови за официре, војнике, велика кантина: храна, добра и калорична, велике хладњаче за храну, биоскопска сала, сателитска антена, музика са разгласа и најсавременија техника за извиђачко-диверзантске активности.

Како се званично зове дигитални детектор коме не може да промакне ниједан сакривен предмет? „Чудо од технике".

Иначе, по причи актера, за елитне **Кепове** специјалце није никаква посебна мудрост залажење на било који део хрватске територије. Репортер је видео снимке Задра, задарске риве и још неких објеката, рецимо.

Командант овог центра није, како би се дало очекивати **Капетан Драган**, већ активни официр, капетан **Бранислав Кушљевић**. **Капетан Драган**, како рече, нема одређен статус. Можда би му највише одговарало оно: сива еминенција.

Кеп прича.

– Мислим да је наставни центар *Алфа* оаза у овом кршу. Постоје сви услови да се човек осећа пријатно, па и нема утисак да заиста жестоко ради. Имамо случајева, додуше ретких, да рањеници остају овде, не желе да иду кући.

У центру се налази добро опремљена амбуланта уз једну собу за интензивну негу. Ту сам затекла само дежурну сестру. Болесних, ни рањених, није било.

Наставни центар *Алфа* обучава кадрове за командире одељења и водова, извиђаче, диверзанте. Како **Кеп** каже, од марта до октобра, кроз центар, односно обуку, прошло је између 6.000 и 7.000 људи. У међувремену је установљена и картотека са подацима и карактеристикама свих који су се овде обучили.

– Када говоримо о оволиком броју људи, онда не можемо да кажемо да је то комплетна обука за специјалце – наставља **Кеп**.

– Већина њих је прошла кроз неку врсту обуке, док права специјалистичка обука траје доста дуго. Један специјалац – извиђач се константно обучава.

У центру има много девојака о којима **Кеп** има изузетно лепо мишљење. Каже да има ствари у којима су девојке ненадмашне и изузетно су одговорне.

– У непосредној близини центра *Алфа* ми имамо насеља у којима живе породице наших официра. Тако да ми овде имамо и децу. Једноставно, овде имамо све што и у нормалном животу, јер мислим да је погрешно да се ствара осећај изолованости. Војници тада траже да иду кући, беже. Овако, они центар доживљавају као своју кућу. Ово и јесте њихова кућа, њихов свет у коме имају боље услове него код својих кућа – каже **Кеп**.

Враћамо се војничким темама.

– Мислим да су сви чули за нашу чувену акцију „Камелеон", Ржељеву Главу и Шкабрњу. Наставни центар је водио ту акцију уз помоћ извесног броја локалних јединица. То је, у ствари, био прави почетак наставног центра *Алфа*. Била је то операција већих размера, јер је простор стратешки јако важан. И не само да смо успели да га повратимо, већ и да га инжењеријски учврстимо. Тај простор усташе не могу сада да освоје без великих жртава. Наравно, било је још много других, успешних операција, о којима не можемо да говоримо у овом тренутку, али за десетак година ће се добро знати шта смо урадили, јер водимо уредну документацију о свему томе. Постоје и слике као докази. То су углавном операције типа „overt ", које се раде по дубини непријатељске територије.

– Имамо и одређен број заробљеника из њихове дубоке позадине, тако да се усташе више нигде не осећају сигурним. Ми смо успели да доведемо заробљенике из околине Загреба. Рецимо, наш командант, генерал **Миле Новаковић** нам је рекао да му треба неколико момака из Седме гардијске. Отишли смо у Седму гардијску и довели их. Ми смо сада способни да изведемо акције где год хоћете, по било ком делу хрватске територије.

– Значајно је истаћи да се ми строго придржавамо војничких и међународних кодекса. Поштујемо Женевску конвенцију. Ми смо веома поносни на то, јер до дана данашњег ниједан хрватски цивил није страдао од наших момака и надамо се да ће и убудуће бити тако. Ми нападамо војне циљеве и то тако вешто да чак често ни они сами не знају да смо то ми урадили, па једни друге оптужују да су то урадили.

Наставни центар *Алфа* је под контролом Главног штаба Српске војске Крајине. И задатке добијају од Главног штаба, извештаје о обављеном послу, такође, подносе врховној војној команди. Саставни су део Српске војске Крајине. Носе ознаке СВК. Од **Кепа** чујемо да је генерал **Миле Но-**

ваковић на почетку имао доста резерви према намерама да се направи један овакав центар, али када су почели да се нижу резултати, здушно је помагао да се Центар опреми. У међувремену, почели су да стижу и пробрани регрути.

Капетан Драган је почео преко својих веза да довлачи опрему за Центар коју је добио од пријатеља, донатора, из земље и из иностранства. Нису то, по **Кеповим** речима, само наши људи из иностранства, него и странци. Значајну помоћ је пружила и општина Бенковац.

Има људи у Центру који су се бавили разним занатима пре рата, па сада ту своју вештину и умеће „уграђују" у Центар. Остало је да се изгради још три километра водовода и онда ће се решити најакутнији проблем.

У центру се мисли на будућност. Сматрају да је ово зачетак неке професионалне крајишке војске, која је неопходна да би се овај простор очувао и заштитио.

– Ми имамо податке да усташе имају разрађене планове за заузимање Обровца. Њима је битна централа у Обровцу, а ми смо предузели неке кораке да она никада не може да падне у њихове руке. Спремно их чекамо на Обровцу. Имамо чак и разрађене детаље плана напада на Дрниш. О ова два правца будућих напада Хрватске имамо поуздане податке. Говори се и о Светом Року. То управо говори да се усташе не одричу ратне опције, иако пред светом говоре о миру. Они размишљају како да силом заузму ту територију, а ми – како да их спречимо у томе. Имамо још индиција за неке друге правце напада, али је то још у фази провера и прикупљања додатних података – каже **Капетан Драган**.

- **У Крајини све брује о томе да се знало унапред да ће Дивосело, Читлук и Почитељ бити нападнути. Да ли је Кеп знао нешто о томе?**

– Те податке у Центру нисмо имали, јер да смо их имали – не би све то било тако. То је био пропуст, очигледно. Знате, није никаква мудрост, нити нарочито тежак задатак, напасти село у коме су немоћни, старци, жене. Ми да то желимо да радимо њима, могли бисмо да им радимо сваке ноћи. Шта су урадили том акцијом? Навукли бес света и морали да се повуку. Побили су толике људе, доказали нашу тезу о њиховој геноцидности и политички много изгубили. Успут су погубили и много пријатеља и савезника које су имали. А гледано на дуже стазе, крваво ће платити Дивосело.

- **Сарадња са УНПРОФОР-ом?**

– У принципу, имамо доста добру сарадњу са УНПРОФОР-ом. Мислим да они у почетку нису имали праве податке. Били су обманути хрватском пропагандом коју је она јако добро припремила. Како време одмиче, и УНПРОФОР и остали посматрачи мењају слику о Србима, о њиховим циљевима. Сматрам да им заиста треба пружити шансу да нас упознају и не треба их априори прихватити као непријатеље. Било је много некоректног

у понашању француског батаљона док су били овде. Мислим да је и то превазиђено. Све се мења на боље.

– Свако од нас треба да допринесе успешнијој сарадњи са мировњацима, али што се тиче одбране не можемо се ослонити на њих. Они и нису ту због тога. Морамо се ослањати на сопствене снаге, а преко УНПРОФОР-а ћемо свету моћи да протуримо и другу страну медаље, за коју тај исти свет до сада и није био заинтересован.

Кашњење извештаја главнокомандујућег снага УНПРОФОР-а генерала **Жана Кота** Савету безбедности УН о догађајима у Дивоселу, Читлуку и Почитељу разочарало је овдашњу јавност и навело на закључак да УНПРОФОР не ради професионално, да су пристрасни, а можда и затечени оваквим зверским поступком Хрватске војске.

Извештај је стигао тек по доношењу још једне казнене Резолуције број 871. **Капетан Драган** сматра да тај извештај не би битно променио садржај Резолуције.

– Та резолуција се дуго припремала. Због тога сигурно не треба да кривимо УНПРОФОР. Они и овако имају мало снага овде, као борбена формација. Ту су да нас раздвоје и пошаљу свету праву информацију о томе шта се овде дешава. Мислим да су тако и поступили у случају Дивосела. Без обзира на то, треба да схватимо да ми сами морамо да се бранимо, да не смемо да дозволимо више да будемо разоружани. Следећи пут када ми будемо морали да спустимо оружје, морамо да имамо чврсте гаранције да агресија више не сме да се понови.

Капетан Драган је дуго био загонетна личност о којој се прво ништа није знало, а затим су почели да излазе фељтони о њему. Нападан је због Фонда *Капетан Драган*. На крају се појавио и као кандидат за председника Србије. Једни су одушевљени њиме, други га не воле, говоре да је дебеовац, Слобин човек. Најдаље је у оптужбама отишао **Жељко Ражнатовић Аркан**.

– Ја са **Арканом** немам никакве везе, хвала Богу. Имао сам контакте са њим пре више месеци, сретали смо се у пролазу. Мислим да је свима јасно да мени није потребан неко да би ме водио кроз живот. Ни **Милошевић**, ни **Бабић**, ни **Вук Драшковић**, или било ко други. Ја сам довољно способан себе да водим. Мој једини претпостављени је **генерал Новаковић**. Све његове наредбе извршавам. Само његове. И не желим да се спуштам на тај ниво и коментаришем такве оптужбе.

- **У Крајини се све чешће говори о српско-италијанском споразуму о Задру који, наводно, припада Италији, „а о Истри да и не говоримо"?**

– Многи Италијани су Осимски споразум доживели као продају Италије. Мирили су се делимично са тим, али све дотле док је постојала Југославија. Сада, када више не постоји Југославија, сматрају они, не би требало

да важи ни Осимски споразум. Они верују да територије које су Италијани на овим просторима држали вековима, треба да им се врате. Мислим да ми немамо разлога да не подржимо те њихове тежње, јер сматрам да бисмо имали много боље добросуседске односе са Италијанима, него што их сада имамо са Хрватима, као суседима. Дакле, имамо заједнички интерес: борбу против хрватске политике овакве каква јесте. Непријатељ нашег непријатеља је наш пријатељ. Ја то гледам чисто војнички. И када смо већ код ове теме, морам да кажем да је све више италијанских добровољаца који долазе, или се интересују за долазак овде. Нама је то важно као морална подршка, али не занемарујемо ни материјални део подршке, који је значајан – каже **Капетан Драган**.

При крају разговора са **Капетаном Драганом**, у скромну Кепову собу улази командант центра *Алфа*, активни официр **Бранислав Кушљевић**, поморски капетан, поручник фрегате. Рођен је 1966. у некадашњем Босанском, данас само Броду.

– Већ по изгледу, не наликујемо на уобичајене касарне. Носимо црвене беретке. И посебно инсистирамо на дисциплини. Не само у Центру, већ и у борби, што доказујемо чињеницом да у посљедњих осам мјесеци нисмо имали ниједног погинулог борца. Имали смо тројицу лакше рањених. Овдје има још мојих колега официра. Добро смо укомпоновани, послови су јасно издијељени, тако да и резултати не изостају.

Према речима **капетана Кушљевића**, његови борци су помогли СВК одмах по отпочињању напада на Дивосело. Уз помоћ осталих јединица, спречен је, како капетан каже, јачи хрватски продор у дубину крајишке територије.

- **Овде ће свако, говорећи о протекле три године, користити две речи: „прво полувреме". Логично, следи друго?!**

– Нажалост, да. Ми сваког тренутка можемо да очекујемо хрватску агресију. Нека буде довољно илустративан податак да су Хрвати оформили 9 професионалних бригада. Од пријатеља и савезника успјели су да набаве доста модерне технике и наоружања. Ми у тој професионализацији каскамо за њима. Зато треба што прије оформити нашу професионалну војску. Треба је што прије опремити и обучити у оваквим центрима, који треба да буду по цијелој Крајини. Резултати које показује СВК упућују на чињеницу да је то могуће доста брзо урадити. Сасвим је јасна разлика између обичног војника, који мисли на породицу, на необрађено поље и професионалног војника који мисли само на посао.

Када смо дошли у посету Центру, стигла је група регрута. Питамо команданта Центра, каква је процедура.

– Као и у свакој војсци: пријем, шишање, бријање, купање, преглед, задуживање опреме. Првог дана их упознајемо са Центром, а већ сутра почиње обука. Вријеме је такво, рат је, па их треба обучити што прије.

Основна обука траје негдје око три мјесеца, послије чега их усмјеравамо према одређеним специјалностима за које испоље највише предиспозиција током обуке. Тада их распоређујемо по борбеним јединицама, корпусима, где ће они примијенити оно што су научили овдје.

Ускоро ће овде бити изграђени тениски терени, а већ се копа базен! Чим стигне вода и он ће прорадити. Гради се и сауна, а већ раде масери. Постоји овде и затвор. На њему су отворена врата. Гради се и додатни део. Кажу да то делује „васпитно-психолошки". Постоје и радионице у којима се поправља разно оружје. Као свој највећи успех сматрају седам поправљених тенкова. Око центра су багери и остале грађевинске машине.

Радио Политика
СВЕТ

ЈОВО ОПАЧИЋ, ЈЕДАН ОД (РАЗОЧАРАНИХ) „ПРВОБОРАЦА"

ЗАЛУД СМО ОВАЈ РАТ ВОДИЛИ!!!

Книн, октобра 1993.

После победе ХДЗ-а на изборима 1990. један човек је за Србе у Книнској Крајини значио готово све: **Јован Опачић**. Данас секретар Црвеног крста Крајине. Онда је био један од оснивача СДС-а и *Зоре*, друштва које је покушало да обједини Србе, да им врати обележја која су на овим просторима изгубили.

• Господине Опачићу, неколико речи о Вама. Како је то изгледало тада, са којим мотивима сте кренули у све ово? У шта се све то што сте Ви желели – изродило?

– Рођен сам у селу Плавно, на тромеђи Далмације, Лике и Босне. То је лијепо, дивно село, као и свако село у којем смо рођени. Основну школу сам завршио у Плавну, средњу школу у Дрвару, а Економски факултет сам завршио на Београдском универзитету. Поред економије студирао сам и чисту филозофију јер сам имао афинитета према хуманистичким наукама. Међутим, нисам завршио, јер сам се као сељачко дијете морао запослити након студија економије. Успут, да кажем да сам већ тада био ожењен и имао дијете. Морао сам привређивати, јер нисам имао оца и мајку који су ме могли издржавати у Београду. То је живот једног сељачког дјетета, врло тежак, врло напоран, врло мучан. Сјећам се једном приликом, као студент Београдског универзитета требало је да идем на Правни факултет гдје се одржава конференција студената Универзитета, међутим, ципеле су ми биле пробушене, а вани је био снијег, велика бљузгавица. Ја сам најприје замотао ногу у новине, а затим око новина ставио најлон, па онда назуо ципеле и у томе ишао двадесетак метара док вода није пробила. Кажем тежак живот, али ја сам наставио да живим часно и поштено. А кад то кажем, то значи да живим од свог рада, да цијеним своју слободу, да цијеним своју интелектуалну моралну аутономност и да цијеним слободу и достојанство сваког човјека. Могуће је да сам некад направио нека мала одступања од ове смјернице, међутим, то су случајна одступања. И шта да још кажем о себи?

– Послије завршених студија, седам-осам година сам радио у Србији, у неким привредним организацијама, затим као професор у средњој школи. Могу да кажем да сам врло успјешно обављао сваки посао којим сам се бавио.

– Међутим, због болести дјетета ја сам се вратио назад у Крајину, а вјероватно није одлучивала само болест дјетета, већ и неки сентиментални мотиви. Јер волим Србију. Још као дјечак сам је заволио, јер за нас дјечаке из Крајине Србија је увијек била нешто као мит, нешто велико, нешто недостижно. Такође, морам да кажем да волим Крајину, јер ја сам ту рођен, ту сам као дјечак чувао јањце, чувао овце... Са ових поносних крајишких планина гледао сам Далмацију која се пружа све до мора. Дивио сам се тим носталгичним свјетлостима запада изнад Равних Котара... Посматрао сам Босну јер се са ових наших планина види скоро до пола Босне. Живио сам ту гдје је, како ја у шали кажем, центар свијета. Прије тринаест година вратио сам се дакле у Книн, запослио се у једној овдашњој радној организацији. Све до данашњих дана нисам ријешио стамбени проблем. Живим на селу, са супругом која је рођена у Србији, која је градско дијете. Међутим, она је прихватила све ове пољске, сељачке послове. Имамо петоро дјеце: два сина и три цурице. Синови су у Србији, они раде, а цурице су овдје код мене, иду у школу. Држим стоку, имам двије краве, два телета, коња, имам осамнаест оваца и једно прасе. Обрађујем земљу колико могу. Истовремено трудим се да читам, да будем у току догађаја. Још увијек се помало бавим филозофијом, психологијом и психоанализом. Ето, читам све што ме интересује. Прочитао сам Достојевског, *Понижене и увријеђене*, и поново прочитао *Политичке есеје* од Крлеже.

ЗА ДРЖАВУ НИЈЕ ВАЖНО НИ КАКО СЕ ЗОВЕ

– Ја сам још 1989. године у говору који сам одржао пред сто до сто педесет хиљада Срба у Далматинском Косову, поред осталог, рекао и сљедеће: „Мрзити некога због тога што је друге вјере или нације, то је толико бесмислено и деструктивно као кад бисмо мрзили поток што жубори, сунце што сија и цвијеће што цвјета". Такође, сам рекао још пуно ствари у корист једне демократске организације, у корист разумијевања и толеранције између људи.

- **Шта Вас је потакло да кренете с националним освешћивањем и просвећивањем овог народа овде?**

– Прије свега, оно што је карактерисало моја настојања и моје амбиције: борба за остварење једног демократског простора у тадашњем друштву, овдје. Националну идеју прихватам само докле год је то слободарска, дакле еманципаторска идеја, док је то идеја хуманитета, идеја човјечности, идеја слободе, а никада нисам, нити сада прихватам, националну идеју као идеју мржње, као идеју деструкције. Због чега?

– Видите, ја сматрам да је темељна политичка категорија слобода, а не држава. Према томе, преко идеје слободе ја настојим вредносно, дакле морално и политички, валоризовати остале категорије, па и категорију др-

жаве. Једна држава, па и властита држава која носи име већинског народа, може бити држава репресије, може да буде држава угњетавања. Сматрам да за једну државу није важно ни како се зове, нити колики је степен националне хомогености у њој остварен. Такође, сматрам да за једну државу није ни важно колики број квадратних километара заузима њена површина. Једино битно за једну државу, сматрам да је то колико је то држава слободе, колико је то држава демократије, колико је то држава људских права, колико је то држава материјалног, духовног и културног напретка.

– Према томе, ја сам се борио за слободу српског народа у оној мјери у којој је то разумно, у мјери која не подразумијева мржњу према другим народима. Често сам говорио: „Ми Срби желимо да будемо само људи међу људима и народ међу народима". Тако да сматрам да у тој мојој националној борби није било ничега деструктивнога, није било мржње, није било негације других људи, већ је било једно позитивно настојање да српски народ свагдје тамо гдје живи буде слободан народ, да буде поштован народ, да живи од свога рада и да буде народ који ће имати право на поштовање својих обичаја и своје традиције.

КАКО ЈЕ ДОШЛО ДО ПРВИХ БАРИКАДА

- **А како је дошло до оног говора у Косову (крај Книна, оп.а), првих барикада? Зашто?**

– Па чујете, ми смо почели најприје са оснивањем *Зоре*. Ја сам сматрао да српски народ има сасвим легитимно право да на овим просторима оснује своје културно друштво, тада нажалост и једино друштво, како би се створио институционално један простор за културни живот тога народа. Сматрао сам да треба да имамо бар једне новине које ћемо штампати овдје у Книну или негдје на другом мјесту у Крајини, дакако ћирилицом.

– Нисам сматрао да требамо правити неке баријере наспрам хрватског народа. Напротив, ја сам сматрао да увијек морамо сарађивати, на свим пољима. Чак сам сматрао да то иде кроз привредну сарадњу, спортска такмичења, културну сарадњу, па све до једног трајног, перманентног екуменског дијалога који би се водио између представника СПЦ и Католичке цркве у Хрватској... Према томе, нисам тежио никаквом изолационизму, нисам тежио стварању територија на којима би српски народ био изолован од других народа, као што су живјели Индијанци у Америци у резерватима, већ сам тежио једној духовној отворености српскога народа према свим струјањима, културним и духовним струјањима у савременом свијету. С тим што сам тежио ка томе да ми Срби који живимо овдје, не морамо *Политику*, кад је купимо на киоску, стављати у *Слободну Далмацију* да се не види, него да часно и слободно можемо купити новине које ми желимо читати.

– Дакле, борба за људску слободу и људско достојанство, то је била темељна политичка инспирација која ме је тјерала да оснујем *Зору* и да почнемо са првим митинзима. Касније, нормално, дошло је до одступања од ових темељних политичких и културних принципа.То је једна дуга прича, за коју ће можда бити више времена у будућности.

• Шта се даље дешавало, из Вашег угла гледано?

– Чујте, одмах да вам кажем, било је ту пуно проблема. Још увијек их има. Они су се касније мултиплицирали са ескалацијом рата и ратних непријатељстава и са свим оним стравичним што рат доноси. Међутим, ја желим да кажем да сам од самих почетака настојао да се сви политички и други проблеми који су се јављали на релацији српско-хрватских односа у тадашњој Републици Хрватској, решавају на конструктиван, миран и политички начин. Ја сам већ у љето 1990. године предлагао да се на Плитивицама одржи један састанак највиших представника политичке власти хрватског и српског народа и да се покуша да се формирају експертне групе за спорна питања. Ту спада најприје хералдика, химна, језик и тако даље. Настојао сам да мјешовите експертске групе, у којима би учествовали и представник САНУ и представник тадашње Југославенске академије знаности и умјетности, а сада Хрватске академије знаности и умјетности у Загребу, покушају релативизирати створене политичке набоје кроз стручну и научну експертизу о познатим проблемима.

– Међутим, и нажалост, нисам успио да реализујем ове своје амбиције и жеље, јер је дошло до даље ескалације непријатељстава. Све више су побјеђивале милитантне снаге и на једној и на другој страни, а људи демократске провенијенције који су жељели да то ријеше на миран и конструктиван начин, одлазили су у други план.

ПИЋЕ СА ЂОДАНОМ И ВЕСЕЛИЦОМ

• Ви сте у преломним тренуцима били посланик у хрватском Сабору?

– То је изгледало врло добро, упркос свим тешкоћама којих је било у Сабору. Док људи говоре, док људи расправљају, док људи на један рационалан начин разговарају, нема ратовања, нема убистава, нема крвопролића. Камо среће да се и сада само расправља. Чујте, било је ту неких лоших ствари, али могу да кажем да је велики број хрватских посланика жељело да се са мном рукује, да се са мном поздрави, што је ипак доста индикативно. Међутим, било је и оних који су били другачијег мишљења, који су се другачије односили према српским посланицима, па и према мени. Било је одређеног покушаја психолошке изолације тих људи у реду гдје сам ја сједио у саборској сали. Нико није сједио поред мене. Дакако, то је био један нечастан начин психолошког притиска на мене, али ја сам сматрао да то као горштак могу издржати и настојао сам да то разбијем. Тако

сам, на примјер, хрватском посланику Шими Ђодану и Влади Веселици предложио да попијемо пиће. Због чега? Па, зато да они виде да „четник" не носи никакву ножину у чарапи, већ да је то човјек исте интелектуалне и психолошке структуре као и они, који чита исту литературу као и они и да можемо сасвим људски, културно и лијепо разговарати.

– Ја сам сматрао да треба продужити дијалог. И сада сматрам да треба обуставити рат и на једној и на другој страни и да треба обновити политички дијалог. Ни једном ни другом народу није потребно ни српство ни хрватство, крваво, злочиначко, убилачко, нихилистичко, патолошко. И српском и хрватском народу потребни су слобода, равноправност, срећа и мир. Да њихова дјеца, да наша дјеца, могу да иду у школу, да уче, живе и да буду часни и поштени људи који ће радити и живјети од свога рада.

НИСАМ ОД ОНИХ КОЈИ ВЈЕРУЈУ ДА СУ СРБИ НАРОД ИЗАБРАНИ

– Мислим да је ово стравично што се дешава на подручју бивше Југославије. Мислим, а то сам прије мјесец дана и истакао у једној емисији на Радио Книну, да је несхватљиво да се данас на прагу 21. вијека људи тако масовно, тако бестијално и тако стравично убијају. Дакле, у вријеме космичких летова, у вријеме међупланетарних летова, да се људи у срцу Европе, дојучерашњи пријатељи, тако масовно сатиру. То је велика увреда и велико понижење за све часне људе, за све људе који овдје живе и за све праве интелектуалце. Ја се осјећам дубоко ожалошћеним и пониженим због свих чињеница да се ту око наших кућа, око наших домова, људи убијају, пале, вјешају и тако даље. То је данас велико понижење.

– Мислим да ову драму малих балканских и славенских народа на подручју бивше Југославије, могу једино ријешити неки часни људи, људи који вјерују у истину, људи који не мрзе, људи који другима желе оно што желе самима себи. Често кажем, нарочито у разговорима са представницима међународних хуманитарних организација, да ја спадам у ону групу људи која не вјерује у тезу о изабраним народима или у тезу о геноцидним народима. Сматрам да је сваки народ и изабран, ако се мјери по својим највишим представницима на подручју науке, умјетности и културе. Такође, сматрам да је сваки народ геноцидан ако се мјери по оним својим припадницима који су склони убијању, деструкцији.

– На једном мјесту познати хрватски интелектуалац Станко Васић који је написао, још док сам ја био студент, књигу *Сукоб на књижевној левици* која је промовисана у београдском Дому омладине, у једној другој књизи која се зове *Крлежијана* или Крлежологија, каже да сваки народ може у социо-психолошком смислу бити болестан. И то је чињеница. Може бити болестан и српски и хрватски и сваки други народ. Према томе, проблемима рата и мира, проблемима мржње, не прилазим са неког чисто

политичког становишта, већ су то за мене научне чињенице и научни проблеми које треба истражити. Сматрам, ако сада треба рећи нешто са научне и стручне тачке гледишта, да се у коријену сваког убиства налази нихилистичко осјећање према животу. Према томе, нису ту битни толико ни економски мотиви, ни правни, ни неки други државни мотиви, већ један нихилистички однос човјека према животу. Сматрам да је рат једна глобална психопатолошка појава која се данас јавља овдје.

АКО ЈЕ НЕШТО ЗЛО КОД ХРВАТА, ОНДА ЈЕ ТО ЗЛО И КОД СРБА

• Шта мислите како је могуће превазићи све то, после толико крви, толико разрушених градова?

– Мир и живот немају алтернативу. Без обзира на све што је урађено овдје на подручју бивше Југославије, једини пут је пут ка миру, ка разумијевању, ка толеранцији. Сваки човјек је биће слободе. Мора се сјести, мора се разговарати.

• Реците нешто о Вашем односу са тадашњим председником СДС-а др Јованом Рашковићем и тадашњим актуелним председником Крајине др Миланом Бабићем?

– Ја сам замолио **др Рашковића** да буде предсједник СДС-а, јер сам сматрао да је недолично да ја будем предсједник и *Зоре* и те странке. Он је то прихватио, а касније је именовао девет потпредсједника те странке. Ја нисам био међу њима, иако сам сматрао да је нормално да свој морални и политички капитал унесем у странку. Примијетио сам да има људи који раде рђаве ствари у СДС-у и ја сам професору **Рашковићу** у току маја мјесеца 1990. године упутио драматично писмо у Шибеник у коме сам рекао сљедеће: „Уважени професоре, до сада сам ћутао у име српског јединства. Међутим, никакво јединство није ми више милије од части и поштења. Ако будемо ситни и ништавни као људи, бићемо ситни и ништавни и као Срби."

– Дакле, увијек сам био заговорник људске, хуманистичке опције. Такође, сам рекао: „Зло је увијек зло, без обзира гдје се и када дешава и од кога". Ако је нешто зло код Хрвата, онда је то зло и код Срба.

Али, подршку је добио Милан Бабић. Након пар мјесеци, након побједе милитаристичке опције, култа личности, ја сам се повукао из СДС-а.

• Да ли је рат био неизбежан?

– Не, мислим да није. Оно што ће се догодити не зависи од Бога, већ од људи. Ја не вјерујем у чуда у историји. То је узрочно посљедични ланац. Сматрам да до рата није ни морало, ни требало доћи.

СВАКА ЈЕДНОНАЦИОНАЛНА ДРЖАВА ЈЕ МОНСТРУОЗНА – ПА И СРПСКА

• Колико су за рат криви Фрањо Туђман и Слободан Милошевић?

– Рату су допринијели сви људи који су прихватили мржњу и насиље. Ја као интелектуалац мржњу и насиље никада нисам прихватао. Рат је почео

због шаховнице на униформама. То је чисто психолошки, а не рационални мотив. Рекао сам једном приликом у говору: „Ми Срби не можемо имати ништа против хрватских хералдичких симбола, не можемо имати ништа против хрватског народа и његових националних симбола. Међутим, шаховница није само хрватски државни симбол. Она је и национални симбол хрватског народа. Сматрам да довођење шаховнице представља психолошки притисак на српски народ у смислу његове асимилације и да је то једна врста моралног и културног притиска на српски народ. Али то још увијек није разлог за рат и убијање.

- **Кренуло се у рат. После политичког сукоба са Слободаном Милошевићем смењен је др Милан Бабић. Како коментаришете тај сукоб?**

– Ту би се могло штошта рећи, али боље да ја не коментаришем. Мислим да је прије тога дошло до пуча у СДС-у и да су људи минорне духовности и културе дошли на челне позиције. То је била преломна тачка. Рат се морао зауставити. Ми овдје вјековима живимо заједно, и Хрвати и Срби и муслимани и сматрам да и надаље треба да живимо заједно. Плашим се сваке једнонационалне државе, јер је свака једнонационална држава монструозна. У њој се манипулише малим, обичним људима. Срамота би била стварати једнонационалну државу.

– Испричаћу вам један случај. Прије двије године сам радио у једном овдашњем предузећу и група радника ми је донијела у канцеларију петицију у којој је тражено да се избаци са посла пет-шест Хрвата. Ја сам рекао: „Господо, ово ја потписати не могу, јер ако се ви борите против фашизма, онда се не можете борити фашистичким методама. Јер, ако је неки Србин негдје некога убио, за тај злочин не могу бити одговоран ја. Тако и обрнуто. Ако ви осуђујете невине људе, онда сте ви фашисти." Сматрам да ће све ово ускоро проћи, да ћемо ускоро поново сви живјети заједно, а то смо могли остварити и без рата.

НЕ МОГУ НИ ЈАЊЕ ЗАКЛАТИ, А НЕ ЉУДЕ ДА УБИЈАМ

- **Како сте се осећали када су Вас актуелне крајишке власти као грађанина заступале, на преговорима у Њујорку, Женеви...**

– Ја признајем само легитимне политичке представнике овога народа, за које је гласао овај народ. Не признајем оне које је неко поставио из Београда, Загреба или Сарајева, јер то је обично насиље над овим народом. Овај народ треба коначно да почне својом главом да размишља о својој судбини. Јер је наша глава овдје на пању, а не нечија вани. Треба провести слободне изборе и нека народ овдје одлучи да ли је за рат, мир, преговоре или нешто треће.

- **Овде се у народу често може чути како је РСК „продата". Долази ли у питање ваше остајање на тромеђи?**

– Ја сматрам да официјелна политичка власт у Србији води двоструку политику према народу у Крајини. Дај Боже да је то моје субјективно мишљење и да није тачно. Имамо пуно чињеница у корист ове тврдње. Вербално, српски народ се подржава у државотворном и политичком смислу. Суштински ради се сасвим другачије. Дошло је вријеме да то људи увиде и да се прихвате рационалнијег политичког концепта.

– Ако се овако настави са овом политиком, ја мислим да нас чека катастрофална судбина. Чињеница је да се 50 одсто од цјелокупне српске популације у Хрватској налази већ у избјеглиштву у Србији или изван Крајине. Шта то значи? Рат се и даље води, социјална биједа је на прагу, све је више избјеглица, исељеника, несрећа је на прагу.

- **Располажете нечим што је у ово време врло курентно, имате робу из хуманитарне помоћи. У последњем броју листа** *Војска Крајине***, нападнута је организација Црвеног крста, наводно, због некаквих махинација. Како то коментаришете?**

– То тумачим као перфидан политички напад на мене и моје људе који часно и поштено обављају свој посао. Ја сам се прихватио Црвеног крста, јер не могу убијати никога. Не могу ни јагње заклати, него зовем неког комшију да он то уради, а камоли да убијам људе. Кад нису могли ништа да нађу криминално, онда су ме оптужили да сам запослио људе сумњиве политичке способности и квалитета.

- **Какав расплет очекујете овде у Крајини?**

– Очекујем брз расплет. На првом мјесту слободне изборе. Садашња гарнитура мора да распише слободне изборе, јер она није легитимна да води овај народ у политичком погледу. Ако се распишу, ја ћу учествовати. Понудићу своју алтернативу, па нека народ бира. Очекујем да ће доћи паметнији људи на чело свих народа, надам се да ће можда бити успостављена Југославија као конфедерација. Мислим да није важно у којој земљи људи живе, већ какав је политички поредак у њој. Назив уопште није битан. Морају побиједити људи, мора побиједити живот, а све оно што је патолошко, што је убилачко или самоубилачко, то мора да оде са историјске сцене. Залажем се за то да свако ко на било који начин врши криминалне радње буде приведен и суђен према кривичном закону, да функционише правна држава, а тамо гдје сви суде то је анархија, безвлашће и још горе од тога.

Радио Политика
СВЕТ

КРАЈИНСКО „СКУПШТИНАРЕЊЕ”

ПАСПАЉИЈАДА

новембра 1993.

Обрачуна на крајинској Скупштини на Плитивицама између **Хаџића** и **Мартића**, па **Миле Новаковића** и **Мартића**, није било. Тако кажу присутни јер седница је за новинаре била затворена у делу расправе о политичко-безбедносној ситуацији и о кривици за Дивосело. У том строго поверљивом извештају признаје се кривица једне минобацачке батерије, али се наглашава да је Хрватска на том делу личког фронта далеко надмоћнија. Чуло се и да је дуж линије фронта на севернодалматинском и личком делу распоређено око 30.000 добро обучених хрватских специјалаца. Уз то, располажу најмодернијом техником, увезеном, или добијеном из Немачке, углавном. Председнику **Хаџићу** је било нејасно зашто се толико тражи кривац за дивоселску трагедију на овој страни, када је јасно да је кривац Хрватска.

Око 30-ак новинара упутило је Протестно писмо које је, кад је ова тачка дневног реда окончана, прочитано. Новинари су били огорчени јер је, иако затворена, расправа могла да се прати из импровизованог студија Радио Београда, и то су могле да чине само повлашћене колеге: из поменутог Радио Београда, Радио Новог Сада и Танјуга. Додуше и поред тога што су седницу пратили, извештаји су им били штурији од извештаја осталих који су се сналазили на разне начине. Српска војска Крајине залагала се за отварање седнице.

Када је расправа о Дивоселу прошла, закључено је да Врховни савет одбране РСК на основу поднетих извештаја утврди кривицу и кривце учини доступним правосудним органима.

При крају расправе, иза ланцем закључаних врата, пред новинаре је изашао крајински министар иностраних послова **Слободан Јарчевић**. Њему су новинари приговорили да сваког другог дана пише **Бутросу Галију** и то новинари редовно објављују, а он не може да се заложи да једно једино новинарско писмо буде прочитано на седници Скупштине. На импровизованој конференцији за штампу најавио је прву званичну посету италијанског сенатора и посланика Европског парламента **Ђанкарла Финија** Републици Српској Крајини, одмах после италијанских избора.

Уз ово, прокоментарисао је и повлачење **Седрика Торнберија**, рекавши да је сада већ бивши шеф за цивилна питања УНПРОФОР-а, од 16. јуна био изузетно коректан према српској страни. То није одговарало и даље изузетно јаком хрватском лобију у свету, па је зато смењен. На **Торнберија** је, по речима крајинског министра спољних послова, нарочито био киван

Славко Дегорицију, који је најчешће био члан хрватског преговарачког тима. **Јарчевић** се прибојава последица изузетно свестране дипломатске активности председника Западне Босне **Фикрета Абдића**: „Према њему морамо бити изузетно опрезни, јер је познато да би **Абдић**, у случају хрватске агресије на Крајину, стао на страну Хрватске. **Фикрет Абдић** је добио излаз на море, коридоре, а од нас је тражио коридор према Карловцу. Расположени смо за преговоре, за економску сарадњу, али све дотле док се изричито не стави на хрватску страну. То му и не би био паметан потез, јер је окружен готово искључиво српским територијама. Ми имамо интереса да успоставимо економске везе, јер би тиме зауставили шверц који, и поред рата, неометано функционише".

СУКОБЕ СТИШАЛА ДИРЕКТИВА ИЗ БЕОГРАДА

Уочи расправе о датуму избора (иако је Скупштина већ одлучила да избори буду 21. новембра, а **Хаџић** је желео да их помери за 19. децембар) **Горана Хаџића**, председника РСК (у маскирној униформи) смо замолили за краћи разговор.

– Избори не смију да доведу у питање физичку егзистенцију РСК, јер се у ратном стању, поставља питање, шта ће бити ако нас Хрватска нападне уочи избора? Хоћемо ли ићи у ровове са пушкама или ћемо ићи до гласачких кутија? То је основно. Тензије за изборима иду више из оних подручја РСК гдје су се десиле ове агресије, упади усташа, а мање са територија које су стабилније и које су се боље чувале. Али, јасно је да су избори потребни да би држава постигла легитимитет на међународном плану. Када избори прођу, сигуран сам успјешно, делегацији РСК ће бити много лакше на преговорима, јер ћемо прије остварити међународно признање. Док не спроведемо изборе не можемо рачунати ни на међународно признање.

- **Јавност је врло заинтересована да сазна да ли ће се Хаџић кандидовати за председника на предстојећим изборима.**

– За сада, мислим да нећу, јер је мој циљ, када сам почињао све ово, улазио у ову борбу, био стварање јединствене српске државе, са једним – српским предсједником. Да се борим за власт са својом браћом на овакав начин, не приличи ми и то не могу да схватим. Ако другачије одлучим, због наговора чланова своје партије и ако би овај посао који приводимо крају дошао у питање, онда бих, можда, могао о томе да размислим. За сада о томе не размишљам, јер мислим да је у ратном стању приоритет одбрана, да су и избори неопходни, али да не смију да буду контрапродуктивни овом првом циљу.

- **Многи су на плитвичкој скупштини очекивали веће сукобе између крајинских војних и цивилних власти. Изостали су. Једни то тумаче као директиву из Београда, а други, малобројнији, да је разум превладао.**

– Јесте, превладао је разум. Схватили смо како је то пропраћено преко средстава информисања и како је то представљено народу. Посебно, како је то наш народ доживио. Схватили смо да то води у трагедију како народа, тако и читаве државе, па зато морамо и приватне и остале ствари да превазиђемо у интересу народа. Надам се да се то и десило и мислим да је свима нама овдје на уму јединство у РСК и пут ка заједничкој српској држави. Можда некоме понеки опречни тон зазвучи као око брда, преко брда, али сви су за Српство, нема издајника и сви желе да одбране РСК – рече Хаџић.

- **Иако затворена за јавност, расправа о политичко-безбедносној ситуацији је била највећим делом посвећена обиљу информација о припремама Хрватске за коначни, дефинитивни обрачун са крајишким Србима, односно запосједању целокупне бивше хрватске територије. Све време се говори о другом полувремену.**

– Да, то друго полувријеме се ишчекује. Можда ћемо чекати десет година, или шест, или шест дана, или шест мјесеци, то нико не може да предвиди. Ако погледате нашу платформу за преговоре са Хрватском и њихову за преговоре са нама, видећете да су оне потпуно опречне и нема шансе да се постигне неки договор. Ми ћемо ићи на преговоре са жељом да се постигне мирно рјешење. Наши ставови ће бити конструктивни, али познајући усташе и њихову страну, знам да се то неће моћи остварити. Значи, ми се морамо припремити за рат, али пред свијетом морамо показати да смо за мир, као и што јесмо за мир. Српски народ је за мир, за мирно разграничење са Хрватима. Желимо да будемо добре комшије ако је то могуће. Но, сумњам у то. Споразум који су потписали **Караџић** и **Абдић** је показао да се са другим народима може разговарати. Било би добро да има разумних Хрвата па да можемо и са њима мирно да се подијелимо, али то није могуће па се ми морамо спремати за рат, да га водимо онако како то услови дозвољавају.

„АБДИЋ ПРЕДВОДИ РАЗУМНИ ДИО МУСЛИМАНСКЕ МАЊИНЕ"

- **Како коментаришете, кад сте већ поменули, збивања у Западној Босни.**

– То савезништво између Абдића и Хрвата, ако постане непринципијелно, прерашће у колаборацију која је увијек била присутна. **Фикрет** предводи један разуман дио муслиманске националне мањине и ја мислим да нам сада у овом времену не пријети опасност. Можда послије, код расплета на том простору сигурно ће се створити неки другачији услови, па морамо бити опрезни на том плану.

- **Није први пут да сте се сукобили са Миланом Мартићем. Сукоб**

је кулминирао на затвореној седници Скупштине РСК у Белом Манастиру. Очекивао се наставак, али је изостао.

– Ти сукоби су превазиђени. Са моје стране нису били лични, иако је касније било мало личног импутираног у његовом одговору. С моје стране је то превазиђено у интересу српског народа. Рекли смо сви да ћемо се повући корак назад. Ја сам повукао три корака назад. Сматрам да ће све бити превазиђено и да ћемо убудуће добро сарађивати.

- **У Книну је недавно боравила делегација СДС-а Србије. Задатак је био обједињавање свих СДС-ова. Да ли је тако нешто могуће?**

– Ово са четири СДС-а у Крајини није нормално и ми ћемо то вјероватно превазићи. Ја ћу ићи на Пале, гдје ћемо ујединити све СДС фракције из РСК са СДС-ом РС чији би заједнички предсједник био **др Радован Караџић**. То је нормалан процес и још један доказ у прилог наше основне тежње – јединствене српске државе! Ја сам увијек говорио да нам више сметају лидери, лидерчићи, да треба да идемо ка стварању јединства већих дијелова и ово наше пристајање да нам предсједник буде **др Радован Караџић** је усмјерено у том правцу. Мада, вјерујем да има и оних који на то неће пристати, који желе личну промоцију. Ја ћу сигурно пристати.

• Хоће ли и када доћи до уједињења које се најављује већ три године?

– Када се нисмо ујединили када је требало, односно када нисмо остали у једној држави, како је требало, у Југославији, послије сецесије Словеније и Хрватске, мислим да би сада било контрапродуктивно. Тиме би ишли на руку Американцима, да им пружимо мотив да бомбардују Србију. Зато мислим да не би било мудро да се сада уједињујемо. Међутим, надам се да ћемо једном мудром ванјском политиком према свијету цијелог српског народа, свијет коначно схватити да и Срби, као и остали народи желе да остваре своја права, а то би могло већ идуће године да се реализује.

ПАСПАЉИЈАДА

Времена за дужи разговор са **Хаџићем** није било. Пожурио је на наставак расправе, отворене за новинаре, о датуму избора у РСК. Посланици опозиције су замерили председнику **Паспаљу** на кршењу Устава, јер је одлука о изборима већ донета. Он је онда покушао да искористи своје уставно овлашћење и закаже изборе за 19. децембар. То је изазвало буру протеста којима су га присилили да да паузу у току које је обавио консултације са председницима парламентарних странака.

У паузи нико није напустио салу па није ни било потребе да се кворум утврђује јер је народни посланик из Цапрага, предграђа Сиска, песник Мића Јелић Грновић забављао посланике правећи пародију на крајишку скупштину, назвавши је „паспаљијадом".

Око поноћи, председник крајишког парламента **Миле Паспаљ** саопштио је посланицима да је консензусом одлучено да први вишестраначки избори у РСК буду, ни по бабу ни по стричевима, 12. децембра. После овога, представник Велике обласне скупштине Славоније, Барање и западног Срема оградио се од одлуке Скупштине РСК, остајући при захтеву да избори буду 19. децембра.

Милу Паспаља смо питали шта очекује од избора.

– Да побједе најбољи!

- **За предизборне радње, промоцију и кампању нема много времена, ни услова.**

– Нама су приоритети очување граница и одбрана. Избори треба да покажу вољу народа и ми се надамо да ћемо све то успјети да одрадимо, иако је времена заиста мало. Ја морам да вам кажем зашто је било оволико натезања и проблема око утврђивања термина за изборе. Ја сам, наиме, увијек говорио да ми имамо 270 посланика и 270 политика.

ДОКЛЕ ЈЕ ВОЈНИЧКА ЧИЗМА – ДОТЛЕ ЈЕ НАША ЗЕМЉА

- **Усвојена је платформа о преговорима са Хрватском. У њој се тражи равноправан статус у преговорима, пре свега.**

– Наш став према Хрватској је јасан: и са живим ђаволима, али са Хрватима никако, то је јасно! И ова скупштина се према овом питању одредила овако. Народ је на референдуму исто тако одлучио! И нови парламент неће ретерират већ ће морати да иде овим путем. Још једном кажем: ми са Хрватском желимо разграничење. То су двије суверене државе – свака на свом простору. Ми имамо то фактичко стање: територију, становништво, војску и све остало што је потребно, а Хрватска то нема. Ми нисмо криви што је њих свијет признао без везе. Што се, пак, тиче нашег одређења према резолуцијама Савјета безбједности УН, ми прихватамо Венсов план за који смо се опредијелили. Све друге резолуције су само плод хрватских жеља и не могу се реализовати. И свака друга резолуција која буде донијета, а не одговара српском народу у РСК, једноставно неће бити реализована на нашој територији.

- **Разграничење са Хрватском, односно утврђивање граница са Хрватском?**

– Ми имамо што имамо: докле је војничка чизма, дотле наша земља, а уз то имамо и неке територије које је Хрватска окупирала послије пада Миљевачког платоа, агресије од 22. јануара и сада Дивосела. То је наша територија и ми ћемо је вратити милом или силом! А за друге територије које су под хрватском контролом, а српски су етнички простори, наша дједовина, наћи ћемо начина да и то постане српска територија и званично. Тиме би била заокружена територија РСК.

• **Има наговештаја из Славоније, Барање и Западног Срема за одређени облик аутономије унутар РСК.**

– Мислим да ту неће бити никакве опструкције и сецесије.

Подсетимо да је у Крајини регистровано осам странака:

СРС (Вуковар), СДС Крајине, СДС Книн, СДП (Окучани), Демократска народна странка Крајине (Бели Манастир), Странка српског патриотизма (Товарник), СДС за сједињене државе Српске (Вуковар), Румунско-ромска демократска странка РСК (Бели Манастир).

На сваких **5.979** грађана РСК биће изабран по један посланик.

Очекује се да учествују на изборима на свим нивоима 12. 12. 1993. Међутим, многи не верују да ће до избора доћи. Могућ сценарио изгледа овако: грађани Славоније, Барање и Западног Срема неће ићи на изборе 12. децембра уз образложење да је њихова Скупштина одлучила да избори буду 19. децембра. Тиме би избори у целој Крајини били доведени у питање.

СВЕТ

СТРАХ ОД „НОЋНИХ" ИЗБОРА

Книн, 5. 12. 1993.

– Уколико не буде преваре и „ноћних" избора, извесно је да ће на првим вишестраначким парламентарним и председничким изборима у РСК победити крајишки интереси и њен председнички кандидат **др Милан Бабић** – за НИН самоуверено изјављује шеф изборног штаба СДС-а Крајине **Драго Ковачевић**.

– СДС Крајине се у предизборној кампањи налази сам против свих. Осталима је глава у Београду. Јер, како протумачити чињеницу да новоформирани СДС српских земаља, који је кандидовао досадашњег председника РСК **Горана Хаџића** за председничког кандидата, јавно на ТВ Бањој Луци изражава подршку кандидату групе грађана **Милану Мартићу**? Истовремено, чини ми се да офанзивна тв кампања београдске телевизије у корист **Милана Мартића** изазива контраефекат у Крајини и чини нама услугу. Чини нам се да оваквом дилетантском кампањом управо желе да се отресу **Мартића**.

Па ипак, изгледа да није баш све тако. Многе је изненадила кандидатура садашњег министра одбране. **Милан Мартић** ужива велико поверење бораца. Најављује оштру борбу против криминала, профитерства, залагање за уједињење свих српских земаља и чврст став у преговорима са Хрватском. Крајишници не заборављају ни његов допринос код пробијања коридора и обрачун са **Жељком Ражнатовићем**, као и отворену конфронтацију са **Гораном Хаџићем** око спекулација са крајишким стратешким сировинама: нафтом и дрвима (балванима).

Радикалима у Крајини је, нема сумње, штетио сукоб ове странке са социјалистима у Србији. Па ипак, они су заједно са СДС-ом Крајине, у протеклом периоду највише радили на терену. Кандидат ове странке **Раде Лесковац** у трци за председника РСК проћи ће лошије од своје странке, јер је конкуренција за председника жешћа.

Садашњи крајински премијер **Ђорђе Бјеговић** председнички кандидат је намлаће помпезно формиране крајинске странке: Српске партије социјалиста. Устројавању огранка СПС-а у Крајини присуствовао је, поред осталих, и потпредседник ове странке **Горан Перчевић**. Приликом свог свечаног говора из београдске перспективе, први пут био је у Крајини.

– Неки неодговорни политичари намерни су да проћердају крвљу и санкцијама стечене резултате – рекао је **Перчевић**.

Иако је први најавио председничку кандидатуру, председник распуштеног крајишког парламента **Миле Паспаљ** није се кандидовао. Уз то,

ни не оглашава се често. Једни то тумаче као његов покушај да се извуче из свега, док други сматрају да се овако понаша јер има „путера на глави".

Међу независним председничким кандидатима је и **Јово Опачић**, један од челника старог СДС-а, некадашњи посланик у Сабору и организатор првих барикада. Данас је на функцији секретара Црвеног крста, који циници сматрају „најрентабилнијом фирмом у Крајини!"

На листи председничких кандидата се налази и независни кандидат из Грачаца, мало познат широј јавности – **Драган Вигњевић**.

ИЗБОРИ У КРАЈИНИ: КАКО БЕОГРАД КАЖЕ

У неформалном разговору, потпредседник СПС-а **др Борислав Јовић** је недавно рекао да Србији и није битно ко ће бити изабран за крајишког председника, већ је само важно да буде чврст у преговорима са Хрватима. На помен да би, пре кандидатуре **М. Мартића**, највише шанси имао **др Милан Бабић**, **Јовић** је рекао да председник СДС-а Крајине има управо ту чврстину, али да је незгодан за сарадњу, јер је то, по речима **Борислава Јовића**, најтврдоглавији човек кога је он упознао.

Неки политички кругови у Србији се прибојавају чврстих веза **др Бабића** са српском емиграцијом, пре свега у САД. Није тајна да војвода **Момчило Ђујић** изузетно поштује **др Бабића** и да га и даље сматра јединим легитимним представником српског народа у Крајини.

(До)садашњи председник РСК **Горан Хаџић** имао је много проблема у Крајини због подршке коју је уживао или давао **Жељку Ражнатовићу Аркану**. Изгледа да је оснивањем своје Странке српског јединства вођа „тигрова" променио плочу. Потпредседник и портпарол ове странке **Борислав Пелевић** на недавној конференцији за штампу два пута је поновио да његова странка не подржава ниједног кандидата, као и да се противи свакој сецесији.

Удружена левица залаже се за право српског народа на самоопредељење. **Проф. др Драгомир Драшковић**, челник СК-ПЈ, недавно је изјавио да ће поздравити сваку демократску власт у Крајини. Интересовање страних новинара и посматрача је велико. И УНПРОФОР је ту.

КРАЈИНСКЕ ИЗБОРНЕ БРОЈКЕ

Ни мање територије, ни већег броја на разне начине изабраних посланика, била је карактеристика сада већ бивше крајишке скупштине. Уместо 270, будућа Скупштина ће имати 84 посланика.

Познаваоци прилика у РСК предвиђају да ће највише посланика у будућем парламенту бити из СДС-а Крајине и Српске радикалне странке Крајине, јер ове две странке су готово једине и радиле на терену. Остале су уочи избора почеле ad hoc да формирају месне одборе који не могу да се похвале бројним чланством.

ПРЕДСЕДНИЧКА ТРКА

Главни фаворити за председника РСК су **др Милан Бабић** и **Милан Мартић**. Крајишки циници тврде да је извесно да ће Мартић победити, јер „тако жели Београд", али да ће **др Бабић** у том случају бити доминантан у парламенту.

НИН

„У КНИНУ ЈЕ ОСВАНУО ВЕДАР И СУНЧАН ДАН...”

Книн, децембра 1993.

У Книн путујем са бугарском парламентарном делегацијом. Рача. Граница. Цариници траже 200 ДЕМ као таксу за страну регистрацију. Уз много објашњења „провлачимо” се да не платимо. Пада снег. Путујемо скоро цео дан.

Бања Лука остаје за нама. Са нестрпљењем питају када ће већ једном та Крајина. И овде је Крајина, али босанска, у саставу РС.

Испред Петровца, у снегу, се нижу возила. Бугарски парламентарци помажу у гурању. Траје то више од сат времена. У Стрмици, на граници РС и РСК један парламентарац каже:

– Јуче смо кренули из Софије. Цео дан смо путовали до Београда. Јутрос смо кренули из Србије, цео дан путујемо, прошла је и поноћ и ми тек сада стижемо у РСК. Па нису луди ти Немци и Американци што се тако боре против стварања те велике Србије!

После поноћи – у Книну их нико није чекао... Кажу да их је до поноћи чекао Ђорђе Бјеговић, крајински премијер, али се уморио и одустао. А мене је моје книнско друштво чекало, дочекало и остало будно скоро до свитања.

Недеља, 12. 12. 1993. Први вишестраначки парламентарни и председнички избори у Крајини. Извештач Радио Београда почиње свој извештај овако: „У Книну је освануо ведар и сунчан дан. Свечано обучени Книњани, са децом, изашли су на гласање.”

УТИЦАЈ ФРИЗУРЕ ГОСПОЂЕ БАБИЋ НА ИЗБОРЕ

У жељи да будем другачија од осталих, поготово од поменуте колегинице из Радио Београда и соцреалистичког приступа изборима, покупила сам све трачеве.

Милан Мартић се појавио у 9 часова на бирачком месту. У ћошку је покушао да гласа, али га је снимателj РТС-а **Цале Павловић** замолио да промени ћошак, јер у другом има више светла. Било је у стилу: „Миле, још мало се помери, тааако.” Одмах сам скапирала да је **Милан Мартић** позирао камерама РТС-а.

Мартићев противкандидат **др Милану Бабићу** је требало да се појави на свом бирачком месту у 11.00. Али, цео Книн је знао да ће каснити. Разлог за његово кашњење била је фризура госпође Бабић која је имала

заказано код фризера у 10.30. Оба Милана су дали кратке изјаве. Сложили су се у двема стварима: бориће се за уједињење свих српских земаља и за међународно признање Крајине. Истовремено, обојица су рекли да не хају за реаговања из Хрватске на изборе у РСК.

После напорног и узбудљивог изборног дана, ведрог дакако, ваљало се опустити. За то се побринула „Црногорска амбасада" у Книну са „амбасадором" на челу. Био је то пријем само за оне који су тог дана радили: новинаре. Спонзор: Винарија из Бенковца. После много „црног", дође и до инцидента. Докачише се **Милан Четник**, дописник *Политике* и **Крсто Бијелић**, специјални извештач РТС-а. Петорица су их раздвајала. Разлог свађе: **М. Четник** је оптужио **К. Бијелића** да је дошао из Београда да му бира председника.

Уз новинаре и вино, неминован је бар један поета. У крајинском случају то је **Мићо Јелић Грновић**. Док су се двојица колега свађали, он је све то мирно посматрао и онако, више за себе, прозборио: „Није ни чудо што нас Туђман зове локалним Србима. Не излазимо из – локала."

Два дана касније сазнало се да је **др Бабић** убедљиво победио. Из његовог изборног штаба јавност је обавештена, да нема података за Бенковац, али да је на изборе изашло 219.617 бирача. Укупно бирачко тело је 317.596 грађана. За **др Бабића** је гласало 113.226 бирача, или 51,5 одсто, а за Мартића 56.697 грађана или 25,8 одсто.

ЧЕСТИТКА ГОРАНА ХАЏИЋА

То су били први опипљиви подаци које су новинари добили. Од Републичке изборне комисије није било много користи. Радили су споро, правдали се лошим везама и на крају – нису ни имали шта да саопште!

Новинари су покушавали да приволе **др Бабића** на коментар свега што се дешава. Ћутао је, смешкао се и примао честитке. Први се огласио **др Војислав Коштуница**. Два дана касније и **Вук Драшковић**, **Драгољуб Мићуновић**, **Зоран Ђинђић**, **др Новак Килибарда**, **др Војислав Шешељ**...

Посебну пажњу је привукао телеграм следеће садржине: „Драги мој пријатељу Милане, нажалост, због форме и за српске патриоте небитних правних зачкољица, не могу те још ословити председником. За мене лично и за највећи део Крајишника много је важније да те у овом часу тако доживљавамо. Честитам ти часно остварену победу у своје и у име свих истинских бораца за слободу. Нека ти је, а и нама са Тобом, срећно, да те Бог поживи и да нам се држава, тек рођена, у бастион духовности, богатства и свеколике среће развија..." У потпису – **Горан Хаџић**.

Гледаоци РТС-а нису баш могли да схвате шта се дешава у Крајини. Извештаји су им били конфузни.

ОРУЖАНИ УПАД У СТУДИО РТВ КНИН

Јутро би требало да буде паметније од вечери, али није увек тако. Тензије између РТС-а (читај **Крсте Бијелића**) и РТВ Книн не престају. Радник МУП-а Крајине **Ненад Марић** упада у ТВ Книн и пиштољем прети директору **Милану Штрпцу** и главном и одговорном уреднику **Данку Перићу**. Овој новинарки, која је управо слала извештај редакцији, дискретно је поручио: „Просвираћу ти мозак, ако о овоме пошаљеш и једну реч!"

Ненад Марић је „пацификован", суспендован и против њега је покренут поступак.

Шире се гласине о увођењу ванредног стања. Јасно је да **Бабић** није рад да слуша Београд више него што је нужно. Шеф његовог изборног штаба **Драго Ковачевић** каже: „Ми смо за што чистије односе са Београдом. За економски утемељене односе, јер није тачно да ми немамо базу за економску сарадњу са Србијом."

ПИСМО ДИРЕКТОРА КНИНСКЕ ТЕЛЕВИЗИЈЕ МИЛОРАДУ ВУЧЕЛИЋУ

Пет дана после избора, Републичка изборна комисија је коначно рекла нешто конкретно. „Због нерегуларности" избори на свим нивоима у Книну и Бенковцу, поништени су, а ни пет дана није било довољно да изборни материјал из Подравске Слатине, Дарувара, Грубишног Поља и Крњака – стигне до Книна.

Републичка изборна комисија даље саопштава да је на изборе изашло 236.000 Крајишника, округло. Др Бабић је добио 116.014 гласова, или 49,09 посто. „Гласовање" у шест изборних јединица ће се поновити 26. децембра.

Директор книнске ТВ писао је директору београдске ТВ. „Ви сте, господине **Вучелићу**, овде послали у време избора извештача који се ужасно понаша и тиме нарушава углед Ваше куће."

Први налет крајишких узбуђења полако јењава. Ишчекује се други.

РТВ *Политика*
СВЕТ

РАЗГОВОР ДУГ 400 КИЛОМЕТАРА

Дуж коридора, крајем 1993.

Небојша Деветак, звани **Бота**. Из Градусе код Костајнице је. До рата дванаест година је радио у угоститељству. Неколико месеци радио је и у магацину сисачке железаре. То га је коштало годину дана затвора, у Лепоглави. Други „мућкали", он потписивао налоге и „заглавио" у затвору. Нису били много непријатни према њему. Они који су му то „сместили" обезбедили су му пристојан третман, па чак и да ради у лепоглавском кафе бару. Уз смех прича како је отишао са пластичним сатом, а вратио се са – златним. И великом ловом. Све сам чула, али да неко месечно у затвору зарађује 4.000–45.000 ДМ!?

Бота се смеје.

– Знаш како, у тој Лепоглави имаш фантастичне апартмане, сауне, барове и остале перверзије. Наравно, не за затворенике, већ за људе из правосуђа који ту долазе, замисли, да се одморе и релаксирају. Многи су ту долазили са љубавницама. И, ј..и га, што ћеш, подмите те да им нешто донесеш у собу, или рецимо напију се ко свиње и ја их упртим на раме, па у апартман... И тако, накупило се доста пара...

За дванаест година рада у угоститељству променио је 14 фирми. Немирни дух или несталност? Бота мисли и једно и друго. Добро се живело, са сетом се присећа... Углавном је радио у Сиску и Петрињи. О Србима и Хрватима:

– Никада нисам ни помислио да може доћи до овога. Увијек смо се зезали на рачун тога. Причали вицеве... А, можда... Ма не, сигурно смо у подсвијести и ми и они све то имали. Видиш, сви моји ђедови су изгинули у логору. И баба је била, али је преживјела. Мислим да смо ми Срби олако прешли преко свега тога. И сада ће тако да буде. Нису Хрвати добили ни дио који су заслужили од раније. Било је нешто мало освете са наше стране, али стварно мало, колико су заслужили.

Небојша Деветак је мој возач на путу од Бање Луке до Београда. Вози кола са аутоматским мењачем. Нема леву ногу. Протеза му омогућује скоро нормално кретање. Бол осећа када претера са послом и уочи промене времена. Нон-стоп је у покрету. Тешко започиње причу о рату који се мало притајио, али по његовим речима, није се завршио. Разочаран је много чиме, и у Крајини и у Србији.

Бота је био командант или „командант" мале групе од тринаесторо

добровољаца из Градусе. Заробили су групу од 74 Хрвата. Била је то прва размена заробљеника у овом рату.

– Заузели смо 12. септембра 1991. брдо Ђед код Костајнице. Читава три дана смо пузали да бисмо заузели ту коту. Прије тога смо заузели Мрчај, Мемску и Стублинце. Заправо, ми смо тамо случајно дошли. Било нам је досадно. Два дана нисмо имали никакву акцију па, ко велимо, ајде да идемо у Костајницу и помогнемо онима тамо. Стигли ми тамо, а они кажу: „Дошли специјалци!" К...ц, какви специјалци!? Имали смо две-три веће акције! Гурну нас као специјалце на ту коту. И ми – имали среће.

• Како је изгледало освајање бункера?

– Како? Пужеш, бацаш бомбе и они се повлаче. Онда ови наши гађају из минобацача, ручних бацача, тромблона и ми онда напредујемо. Када смо освојили коту Ђед, ја сам Хрватима рекао да се предају. Прво смо ухватили њих четрнаесторо. Позвао сам и остале да се предају и рекао да им се ништа неће десити. Један од њих је питао ко им то гарантује. Рекао сам да им ја гарантујем. Можеш мислити који сам ја к...ц! Овај вели: „А ко си ти?" А шта да му одговорим?

ЈА: Ја гарантирам!

ХРВАТ: А што ћете са нама?

ЈА: Па, предаћемо вас војсци, па ћемо вас размијенити!

И стварно је тако било, али кад смо се вратили, ови наши су хтјели да их бију, да их побију у ствари. Ја нисам дао. Знаш, вјеровали су ми и хтио сам то да испоштујем до краја!

• Да ли је истинита прича да су хрватске старешине дрогирали своје војнике?

– Стварно су били под наркотицима. Ја се у то не разумијем, али нашли смо и таблете и шприцеве. Знаш, не бисмо ми њих ни похватали да су они тога имали још. Него, њима је тога нестало, па су били у кризи. Уста су им била сува, усне попуцале, чак су се и красте појавиле. Нису имали ни воде. Био им је пресјечен пут до Дубице.

• Да ли је то била регуларна хрватска војска?

– Било је „зенговаца" и резервног састава. Нађем једног доктора и питам:

– Коју си ти п.... материну ишао са овима? Ти си бар паметан човјек!

Он каже: „Јебал те враг, знаш как је бил: увечер су нам одглумили зрачни напад на Загреб. Онда ми одемо у склониште, а они зађу по склоништима и покупе све мушкарце за, наводну, обрану Загреба. Стрпали су нас у камионе па, једни за Дубицу, други за Карловац, трећи за Лику...

Тако је он причао. Нађем једног студента. И он је мобилисан. Дао ми је број телефона у Задру да јавим његовој матери да је жив.

• Како сте поступали са њима?

– Нико их није дирао. Длака им није фалила са главе. Дали смо им храну, воду. Имам ја и снимљену касету о томе. Дошли неки дечки и снимили.

Нисам дао да их нико пипне. Послије смо их потрпали у камионе, одвезли у Дом и предали војсци да их касније пребаце у Глину како би их размијенили... Знаш, има и оне наше сиротиње тамо, па их је требало извлачит, мијењат'.

• Ти си се, условно речено, прославио и по заробљавању групе од 240 Хрвата. Како је то изгледало?

– Па исто. Договорили смо се да се предају. А прије него смо кренули у акцију, договорили смо се са овим нашим неким официром, не знам како му је име, да их, ако они крену да се предају, водимо овамо на мост према Босни. Тако је то било. Ови се предају. Кренемо ка мосту. Ја мислим, све је договорено, кад к....! Ови наши мајмуни нису били спремни организират' пет камиона да превезу људе. Тако ови крену на мост, а наши: ррррррр по њима! Сад ови Хрвати зову на моторолу и кажу како наши пуцају на њих. Ја кажем овом нашем: „Мајмуне један, људи се 'оће предат', а ви пуцате! Успоставите контакт са овима из ЈНА, тако је договорено!" Сад се Хрвати неће предат', јер наши пуцају. Онда ја их слажем како то њихови – Хрвати пуцају по њима јер не желе да се предају. Тек онда се договоримо са овима нашима са босанске стране. А нисмо ми рачунали да ћемо то тако лако заузет'. Ми кренули, улетели међ' њих, почели пуцат' по бункерима. Један, нисам га ни видио, стоји са моје лијеве стране и виче: „ Не пуцајте, предајемо се!" Могао ме убит' како је хтио. Е сад, када је он био фер према мени, како ја да не будем такав према њему? Они нису ни сањали да нас је толико мало. Ја онда кажем: „Неће вам се ништа десит'. И, фино се и они предају. Било је то 13. 9. 1991. И они су размијењени у Глини...

• Нисте носили никакве ознаке?

– Јок.

• Све време вас је било тринаесторо?

– Да.

• Дисциплина?

– Нисмо пили. Слушали су ме.

• Под чијом командом сте били?

– Сами смо били.

• Сви сте били из Градусе?

– Да. Зато смо и били сами јер смо своје и бранили!

• Шта се догодило 7. децембра 1991?

– Онда сам рањен. То не волим ни причат.

• Молим те.

– Требало је да заузмемо једну коту. Ту су се тукле двије цесте: једна коју смо ми држали и друга која је била напуштена.

• Које су то цесте биле?

– Блинска Греда и Махари. То смо држали. Али апетити су порасли: да заузмемо и Клобучар. Ако заузмемо ту коту, пада Комарево. А онда по

Сиску можеш пишат', јер нам тада иза леђа стоје Моштаница, Петриња, Махари и полудесно крило: Блинска Греда. Та кота, иначе српско село, би им пресекло комуникацију: Сисак–Комарево. Тада би Сисак држали на длану. Са војском смо се „помирили" 2. фебруара 1991. Ми смо имали свој посебни штаб преко пута војске. Слали нам они неку Територијалну одбрану. То је била чиста превара. Слали нам и неке кретене из Книна. Све смо то одјебали. Е, кад смо се „помирили" са војском, договорили смо се за ту заједничку акцију. План је био да упаднемо у четири сата послије подне, јер они тада излазе и мијењају стражу. Иначе, све вријеме су били у утврди коју не можеш никако освојит'. Ми смо дошли два сата раније. Ушли смо у њихове положаје, а њихови диверзанти, које смо добро видјели, зашли су у наше положаје. Ови моји ми кажу: „Ајмо их збрисат'!" Ј..и га, онда би открили наше положаје. Пустимо ми њих. Пошто ми уопће нисмо вјеровали војсци, кажем ја овим мојима, да се ми повучемо на наше положаје у шуму. Договор је био да војска почне туђ' „вебееровима" по њима и онда да ми кренемо у освајање.

• Како се звао командант са којим си уговорио акцију?

– **Симић**, ваљда. Пуковник. Била су двојица. Ко ће га знати? Овај је пио двије литре ракије дневно и све вријеме је био забункерисан у касарни. Дакле, кретали смо се према шуми путем који смо добро познавали јер смо уназад три-четири дана мало по мало залазили у њихове положаје. Тачно смо знали гдје су постављене мине. Значи, тај дио смо ми контролирали и неко је, а једино ЈНА је то могла, размјестио мине. Онда сам ја стао на једну мину... А сви бисмо изгинули да смо ишли са горње стране са које је и било договорено са војском да идемо. Они су управо ту горњу страну минирали и повезали са противтенковским минама и поред договора са нама да ми туда прођемо! Сви би изгинули. Можеш ти то разумит'? То нико нормалан не може, а они су то урадили! Тога свега није било претходног дана. И сад ти је јасно зашто ми ЈНА нисмо вјеровали и зашто смо ишли са доње, а не са горње стране! Увијек смо контра ишли!

• Откуд толико неповерење у ЈНА?

– Јој, ко ће тој војсци вјероват'? Ко год је био паметан, видио је да је то превара, издаја.

• Вратимо се рањавању.

– Ј... га, налетио сам на мину и отишао у к...ц (дуга пауза). Одлетио сам у ваздух. У првом тренутку нисам ништа осјећао. Ваљда сам за тренутак био ван свијести. Кад сам мало дошао себи, једва сам се придигао и погледао у лијеву ногу... Није је било испод кољена. Крв је шикљала ко луда... Тог тренутка ми је пролетјело кроз главу да цијелог живота неко треба да брине о мени, да сам неспособан, да не могу иђ', кретат' се... Па, помислио сам, који ће ми к...ц такав живот! Полако сам извадио пиштољ. Дјелићи секунде су ме дијелили од тог смртоносног метка. Погледао сам десну ногу. Била

је читава. Онда почиње двоумљење и предомислим се. Сам подвежем оно што је остало од лијеве ноге. Све ме је бољело... Још је двоје рањено. Онда смо разминирали још један дио.

• У таквом стању?!

– Да. Знаш, било је најважније да нема панике. Рекао сам дечкима: „Смирите се, само полако!" А није нам то био први пут. Били смо и прије у крајње неизвјесним, чак безизлазним ситуацијама. Па смо се извлачили. Тако је било и тада. Мало по мало. Ја сам пузао. Ваљда је све то још било врућe, па и нисам осјећао превише јак бол. Он је дошао касније. Разминирали смо то. Извукли су нас. А војска је по договору почела туђ' по њима тачно у четири. Е, а пошто смо ми најебали, није им имао ко освојит' ту коту! Мене су пренијели у Градусу. Добио сам морфиј. Доктор који ме је унутра чекао, мој пријатељ од раније, није могао да ме превије. Дрхтале су му руке. Ја, да бих га охрабрио, упитам га: „J...ш ли ти нешто у посљедње вријеме, докторе?" Није помогло. Превила ме је једна сестра, а потом су ме пребацили у Костајницу. Ту ми хирург каже: „Ову ногу морам одсјећи, али је у критичном стању и ова друга. Хитно мораш у Бању Луку!" Одвезу ме тамо и процјене да је заиста критично и да морам у Војномедицинску академију у Београду. Те ноћи, због магле, хеликоптер није могао полетит', а болови све несноснији... Тек сутрадан сам пребачен у Београд. Стручњаци са ВМА су ми спасли десну ногу.

• Колико имаш гелера у себи?

– 150, од главе до ногу.

• После ампутирања леве ноге и опоравка, опет си се вратио у Крајину?

– Био сам до скоро. Разочарао сам се у све то и окренуо себи. Бавим се трговином.

Наставља причу о куму **Момчилу Богуновићу**, који је такође страдао од, како Бота каже, „наше" ЈНА, у нападу на Сућу.

Километри су се низали. Негде, надомак Београда, промрмља: „Мене усташе нису могле ни у'ватит' ни убит'. А ови наши – замало... Глупо, зар не?"

(НЕОБЈАВЉЕНО)

КРАЈИНА У ИЗБОРНИМ КРУГОВИМА

јануара 1994.

Други круг председничких избора у Крајини ће се одржати *23. јануара*, после свих празника (Нове године, Божића, па Православне нове). Гласачи, односно бирачи ће изабрати једног од два Милана: **Бабића** или **Мартића** и овластити га да у наредне четири године заступа интересе Крајине.

И поред убедљиве победе, **др Бабић** није освојио потребних 50 одсто плус један глас да би избегао други круг. У међувремену је РТС променила тактику и одрешила кесу. Само излазак репортажних кола из возног парка РТС-а кошта (тврде добро упућени у Книну) 4.000 долара, а двоје је стигло на Плитвице, где је 3. јануара почела са радом државна крајишка телевизија. Наравно, уз кола су стигле и екипе професионалаца из ТВ Нови Сад. Захваљујући предајнику на Ћелавцу (који је одузет ТВ Книн, и која сада не може да се види ни у целом Книну) крајишка државна ТВ ће покрити подручје целе Крајине, садашње Републике Хрватске и највећи део Републике Српске. Емитоваће неколико сати програма дневно. Зашто то до сада није урађено, питају се Крајишници.

Неки Книњани процењују да ће у другом кругу изаћи тек око 15 одсто бирача; оптимисти – сигурно 70-80 одсто; шаљивџије – да ће избори у Крајини трајати као мамутска америчка серија *Санта Барбара*, коју Крајишници сада, пошто има струје, прате на ХТВ-у, без плаћања претплате.

Војска већ два месеца није примила плату. Неке јединице су одбиле да приме оно што се назива „пакетићима" и садрже врећу брашна, килограм, два шећера, литар уља, нешто соли...

Цене, као и у Србији, диктирају црноберзијанци. Тако 100 кг брашна кошта 60 ДЕМ, векна хлеба 3.500 најновијих динара (по црном курсу око 90 пфенинга). Ноћење у Дому пензионера, који је претворен у „хотел" кошта 10 ДЕМ, пансион 15-20 ДЕМ. Пиво, у ресторану 1 долар. Приватници, који једино и имају пристојан асортиман робе не примају динаре. Опскрбили су се и немачком ситнином, па нема проблема са враћањем кусура. Раније су у Книну били на цени југо-динари (крајишке одавно зову боновима). Сада су обезвређени и ови. Курс марке је у малом заостатку за београдским.

У Книну, иначе, раде неки погони Творнице вијака, погон *Книн їипса* у Косову крај Книна, да не буде забуне, Графичко предузеће *Младост* и

нешто мало *Књиљанка*. Плате се исплаћују, углавном, у натури. Социјално исцрпљени грађани, много избеглица из урбаних делова Хрватске једину помоћ виде у Црвеном крсту Крајине, који основним намирницама снабдева између 70 и 80 одсто Крајишника. И он има проблема, јер помоћ само стиже од Међународног комитета Црвеног крста и Високог комесаријата за избеглице. И наравно од Црвеног крста Југославије. Готово сви остали извори су пресахли.

Архив Крајине нема пара ни за комплет дневних новина који им је неопходан. Недавно отворена изложба о државотворности српског народа у Крајини организована је, највећим делом, уз помоћ спонзора.

Клуб независних интелектуалаца, чији су утемељитељи **др Бранко Зинаић** и **Милан Плећаш**, без икаквог уплива политике и политичара, намеравао је да окупи све крајишке интелектуалце и да крене у разне пројекте ревитализације привреде, пољопривреде, културе до издаваштва, рецимо. Није било слуха за ово, и разочарани интелектуалци су се разишли.

Као и у Србији и крајишким културним простором царују Цеца, Драгана, Џеј...

Распуст је. Студенти Универзитета *Никола Тесла* спремају испите, ђаци се одмарају, кафићи су, без обзира на беспарицу, пуни, видеотеке раде пуном паром... Рађају се бебе.

Већина Крајишника су оптимисти! Покушавају да вас заразе тим осећањем. Верују да су на дну и да после тога мора доћи боље. Очито нису чули за један од најбољих афоризама написан у последње време: Таман смо мислили да смо на дну, кад оно, живи песак!

Епилог:

БЕОГРАД „ПОБЕДИО" ЗА МАРТИЋА

После незамисливе медијске подршке **Мартићу** из Београда, Републичка изборна комисија је прогласила **Милана Мартића** за победника председничких избора у Крајини.

Н И Н

ДА ЛИ ЋЕ СЕ СРЕСТИ МАРТИЋ И ТУЂМАН?

фебруара 1994.

У Телевизији Книн опет се догодио пуч. По ко зна који пут у просторије овдашње телевизијске станице упали су специјалци **Милана Мартића**. Уследили су откази „по хитном поступку" директору **Милану Штрпцу** и главном и одговорном уреднику **Данку Перићу**, а телевизија је затим промовисана у државну институцију. Овај догађај без преседана збио се у сенци конституисања нове Скупштине и посете копредседника Мировне конференције, тако да се није подигла велика медијска прашина.

Книњане више не узбуђују посете светских дипломата. Њиховим доласком егзалтирани су само новинари.

Од тема, о којима се овде говори, незаобилазна је она о предстојећем сусрету **Фрање Туђмана** и **Милана Мартића**, који се, узгред речено, у Хрватској сматра највећим ратним злочинцем. Председник Републике Српске Крајине рекао нам је нешто конкретније о разговору са копредседницима.

– Господа **Аренс** и **Еиде** су нама наметнули да расправљамо о будућој економској сарадњи са Хрватском, али ми смо им објаснили да је немогућа било каква сарадња без успостављања мира. Информисали смо их и о најновијој хрватској агресији у бенковачком залеђу. Чини ми се да су наше примедбе копредседници озбиљно схватили. Обећали су да ће о томе разговарати са хрватском страном. Ми јесмо за сарадњу са Хрватима и економску и било какву билатералну, али пре тога мора се наћи политичко решење. Ја под политичким решењем подразумевам да се разграничимо са Хрватском као цивилизовани свет уз помоћ међународних институција.

Милан Мартић коментарисао је и могућност координиране акције војске РС и РСК уколико би дошло до бомбардовања српских положаја у Босни:

– Муслимани, уз помоћ НАТО-а желе да униште српски живаљ у БиХ, а хрватска армада данонoћно туче по Србима у РСК. Ипак, не верујем да ће бити бомбардовања. То су само пуке претње САД да би се „опрали" пред арапским земљама и да би намирили неке нафтне дугове. Ми смо спремни и на најгоре, али, понављам, сумњам да ће до бомбардовања доћи.

МЛАДИЋЕВА „БУКВИЦА" КРАЈИШНИЦИМА

Ових дана у Книну боравио је и командант Војске Републике Српске генерал **Ратко Младић**. Разговарао је са војним старешинама РСК о заједничкој акцији уколико би то било неопходно. Упутио је и оштре замерке крајишкој власти, рекавши да је крајње време да почну да раде и да престану да се у свему ослањају на економски исцрпљену Србију. Младићева посета имала је за последицу и конкретну акцију: привођени су сви војно способни мушкарци у РСК који су дуго избегавали да се одазову мобилизацији. Прошлог викенда је у бенковачком залеђу одржана војна вежба здружених снага Војске РСК под будним оком генерала **Ратка Младића** и **Милета Новаковића**.

У Книну је 12. фебруара конституисана нова Скупштина. Овај „свечани чин" преносили су локална телевизија и радио. Крајишници су били огорчени видевши и чувши своје „заступнике" како се свађају и препуцавају, о чему сведоче бројни позиви Радио Книну, зачињени сочним псовкама на рачун посланика.

ПРЕДСЕДНИЧКА ЗАКЛЕТВА УЗ СВЕЋЕ И ЈЕВАНЂЕЉЕ

Председник РСК **Милан Мартић** положио је заклетву касно поподне уз Јеванђеље, крст и упаљену свећу, пред **владиком Лонгином** и представником Уставног суда **Милошем Војновићем**. Обавезао се да ће радити у интересу народа Крајине, да ће се борити за суверености своје државе и да ће се заложити за што брже уједињење свих српских земаља. Заклетву је завршио речима: „Тако ми Бог помогао!"

Усвојена је и Декларација о солидарности са народом Републике Српске у којој се каже да ће у случају агресије НАТО-а на српске положаје у Босни, Крајина све своје снаге ставити у одбрану Српства.

После седнице уследио је коктел на којем нисмо приметили **др Милана Бабића**. Стигле су и прве честитке новоизабраном председнику од **Радомана Божовића** и **Мила Ђукановића**. По изласку из сале Дома војске и милиције, замолили смо шефа посланичког клуба СДС-а Крајине и новоизабраног градоначелника Книна **Драгу Ковачевића** да нам каже своје утиске.

– Мислим да је победила демократија. Успели смо да сачувамо Парламент, демонстрирајући чврстину коалиције између СРС-а Крајине и СДС-а Крајине. Очекујемо да ће председник Републике **Милан Мартић**, као што се и заклео, поштовати Устав и мандатара предложити из парламентарне већине. Иначе, наш став је да би нови председник Владе требало да буде **др Милан Бабић**. Његов избор на то место био би право решење и пут ка остварењу националног јединства.

Нови председник крајишке Скупштине **Бранко Војница**, члан СРС Крајине деловао је смирено и успевао је да балансира између два супротстављена политичка табора.

– Морамо бити оптимисти. Скупштина је успешно окончана и надам се да ће ускоро бити формирана и остала скупштинска тела, па да Република Српска Крајина коначно постане истинска правна држава – рекао је **Војница**.

Први човек посланичког клуба СДС српских земаља која „штити леђа" **Горану Хаџићу** је **Вељко Вукелић**.

– Шаховским термином речено, мислим да ће у Парламенту РСК бити пат-позиција. Мислим да ћемо тешко моћи да формирамо скупштинска тела и Владу. Очекујем доста проблема, а надам се да ће то бити превладано. Мислим да коалиција СРС и СДС Крајине жели потпуно да овлада Скупштином, али верујем да то ипак неће проћи. На наредној седници, када се буде конституисала Влада, ићи ће много теже. Институција трајног гласања је доведена у питање, односно ускраћена је од стране СДС-а Крајине и СРС-а и наметнута овој Скупштини. Мислим да је потребна добра воља да би се постигао здрав компромис. Уколико до тога не дође уследиће парламентарна криза. Лично сам предложио да се представнику СДС-а Крајине да председничко место у Парламенту и да се договоримо о влади експерата. Коалиција не може да наметне своју вољу председнику Републике Српске Крајине и нисмо спремни да будемо параван за оно што они желе да постигну. Њиховим деловањем елиминише се могућност компромиса, расправе, договора што штети држави – рекао је **Вукелић**.

Док је трајала прва седница Скупштине РСК пробушене су гуме на возилу новинарске екипе из Новог Сада. Једини „грех", због којег су страдали точкови, био је што је несрећни комби имао регистрацију „НС". Непознати починилац мислио је да буши гуме на возилу **Петка Копривице**, новинара РТВ Нови Сад, који је у Книну многе наљутио својим коментарима.

Книн је прошле недеље посетио и лидер СНО **Мирко Јовић**. Он је пружио пуну подршку идеји уједињења српских земаља и **Милану Мартићу** (фебруара 1992. године **Јовић** је на Тргу републике у Београду организовао велики митинг подршке **Милану Бабићу**, сиц).

Враћали смо се у Београд са актуелним министром спољних послова РСК **Слободаном Јарчевићем** и искористили дуги пут за разговор.

СОПСТВЕНА ДРЖАВА

• Како напредују преговори са Хрватском?

– Разговорима са Хрватском желимо, пре свега, да нормализујемо односе, али наступамо са позиција да је РСК држава. Хрвати себе уљуљкују у сан да ће Крајина, ускоро, уз помоћ коопредседника и УН-а, поново постати саставни део Хрватске. Међутим, то су само пуке жеље. Хрватска држава не може никада гарантовати безбедност Србима, које је током читавог свог постојања прогањала и убијала. Ми немамо друге алтернативе него да створимо сопствену државу.

• **Да ли је реална могућност бомбардовања српских положаја у Босни?**

– Очигледно је да је Западној Европи циљ био да разруши Југославију јер је била економски и војно снажна и имала је одличан геостратегијски положај. Наша „браћа" муслимани и католици одиграли су још једном срамну улогу у светској историји, стављајући се у службу Европе против Јужних Словена. Њиховог злочина стидеће се и њихова деца. Опасност од бомбардовања је реална, а извесно је, ако се то догоди, да неће поштедети ни друге војне центре у РС и РСК, па и у СРЈ. Очигледно је да је војска Хрвата и муслимана само претходница НАТО пакта, а стратези Атлантског савеза са њима рачунају као са пешадијом. На претње светских моћника не сме се остати глув. Нема народа на свету који би дозволио да му се сународници сатру. Значи, сви ћемо кренути у борбу против агресора. РСК је донела одлуку. Ако до агресије дође, зна се да ће српски непријатељи бити – Европска заједница, САД и УН.

• **У марту истиче мандат снагама УНПРОФОР-а на територији РСК.**

– Хрвати имају примедбе на УНПРОФОР зато што Крајину није вратио у Хрватску. УНПРОФОР никада неће моћи то да учини, па све и да је 100 година у Крајини. Хрвати морају с тим да буду начисто, а ако се мировне трупе УН-а повуку, Туђманова војска ће кренути у оружану акцију против РСК и то ће за њих бити фатално. Неће добити ни ове границе које данас имају.

• **Најављује се отварање ауто-пута Београд–Загреб. Знате ли о томе нешто конкретније?**

– Југославија се ни око чега није договорила са Хрватском, потпредседник Владе СРЈ Жељко Симић и министар спољних послова Хрватске **Мате Гранић** нису постигли никакав конкретан споразум. Сигуран сам да Југославија неће закључити ниједан уговор против интереса РСК. Уосталом, **Жељко Симић** је изјавио да се сва неразјашњена питања између Крајине и Хрватске могу решити искључиво директним преговорима **Туђмана** и **Мартића**. До тог сусрета требало би да дође ускоро. Што се тиче саобраћајнице, преко Западне Славоније, спремни смо да пустимо пут у промет, али Хрватска није у положају да поставља ултиматуме, већ мора да даје уступке. РСК би требало да добије гаранције да ће неометано моћи да шаље робу ауто-путем, односно, да наши производи неће бити плењени. Наш једини услов под којим ћемо потписати мир са Хрватском јесте да се стави ван снаге Резолуција 830 и тачка 12.

• **Хоћете ли Ви ускоро у Загреб?**

– У Загреб не мислим ићи. Хрвати инсистирају да дођемо, али би нас у Загребу дочекала нека трећеразредна преговарачка група. Наша посета би, вероватно била медијски искоришћена и Хрвати би тумачили да смо дошли да им се извињавамо. Стога захтевамо да се с највишим представницима Хрватске сретнемо на неутралном терену. *СВЕТ*

КОМБИНАТОРИ И КОМБИНАЦИЈЕ

Книн, јануара 1994.

Бура око крајишких избора се стишала. Људи се окрећу животним проблемима. Има их много. Државни чиновници, војска, здравство, просвета... Плата нема. Све је скупо. Како преживети, питају се многи. Ђаци не иду у школу. Нема горива за грејање. Црвени крст помаже колико може. До конституисања нове, стара Влада **Ђорђа Бјеговића** трпи многе критике.

Нови крајишки председник **Милан Мартић** је већ почео да се бави председничким активностима. Први сусрет у својству председника РСК имао је у Товарнику са контроверзним лидером Либерално-демократске партије Русије **Владимиром Жириновским**. Книњани жале што **Жириновски** није дошао и у њихов град, где је изузетно популаран. На посебно добар одјек у Книну наишла је једна реченица **Владимира Жириновског** да ће Русија заштитити српски народ, тако да више ниједна бомба неће пасти на њега. Многи, Жириновског доживљавају више као естрадну него као политички важну личност.

Као и у Србији, председник РСК ће предложити мандатара. Ако не буде по вољи већине, неће добити мандат за састав нове Владе. Судећи по томе што многи са сигурношћу тврде да ће нови мандатар бити **Боро Микелић**, већина у Скупштини (СДС Крајине и СРС Крајине) неће му изгласати поверење, јер бившег директора *Гавриловића* чланови ове две странке не љубе много. Поборници **Микелића** сматрају га правом личношћу за премијерско место. Он по њиховим речима, заговара дисциплину, а слови и као солидан менаџер. Они први му као грех стављају блиску везу са властима у Србији.

По Уставу, Скупштина је требало да се конституише у року од 30 дана од дана објављивања резултата после поновљеног другог круга за неке изборне јединице. Тај рок је истекао 26. јануара. По слову Устава РСК, конститутивну седницу сазива бивши председник крајишког парламента (**Миле Паспаљ**). Он то није учинио, а неки Глињани тврде да је **Паспаљ** лаконски рекао да ће скупштину сазвати у пролеће. Можда у мају? Крајишки Устав каже да конститутивну седницу може да сазове и трећина посланика.

СДС Крајине ће наредне недеље највероватније и покренути иницијативу за конституисање крајишке скупштине. СДС Крајине има 32 посланика, па јој за ову иницијативу не треба подршка коалиционог партнера (СРС – 16 посланика).

Од некадашњег председника Уставног суда, а сада адвоката **Уроша Фундука** сазнали смо још неколико занимљивих уставноправних зачкољица. Рецимо, председник РСК не може по Уставу да распусти Скупштину, а Скупштина, односно две трећине посланика, могу да покрену иницијативу за опозив председника државе. После покретања иницијативе приступило би се изјашњавању грађана о поверењу председнику, јер је на такав начин и изабран. Због „препуцавања" председника „старе" Скупштине **Милета Паспаља** и бившег председника РСК **Горана Хаџића**, амандманима су знатно сужене делатности и ингеренције председника Републике.

Док траје неизвесност о првим политичким корацима председника Републике, а у ишчекивању конститутивне седнице Скупштине РСК (није мало оних који сматрају да ће се предузети кораци да се она никада не састане) у већини крајишких општина су већ формирани сви органи власти. У већини – победила је СДС Крајине, а у делу славонских општина СРС Крајине. Тако је и Книн добио новог градоначелника **Драгу Ковачевића**, у предизборној кампањи – шефа изборног штаба СДС-а Крајине и **Милана Бабића**.

Три загребачка новинара боравила су у Книну. Били су угошћени, пропратили су и прву конференцију за штампу новог председника **Милана Мартића**.

Мишљења о нормализацији односа са Хрватском су различита. Сви се слажу да је то нужно, јер је свима рата доста. Сви би да живе нормално. Опет, нико ни не помишља на било какво враћање у „правни систем Хрватске". Многи немају ништа против отварања пруге Загреб–Книн–Сплит. Наравно, уз уобичајене царинске формалности између две државе.

НИН

БОРА ЧОРБА: „СВАКИ МОЈ СТИХ ЈЕ ПРОТИВ ЊИХ"

ВЛАСТ ЈЕ ПОГАНА КАТЕГОРИЈА

Книн, фебруара 1994.

„Србијо... Ја одох, па због и здраво,
а да ли имам право...
Србијо... Због Србијо..."

– У Книну сам сасвим приватно и не први пут. Овде свира група *Минђушари КНН* којима сам био гост на плочи. Синоћ смо заједно промовисали ту плочу великим концертом. Било ми је право задовољство: мало да помогнем њима, мало и да увеселим овај народ, јер книнска публика воли *Рибљу чорбу* – каже вођа култне београдске рок групе Бора Ђорђевић.

• Доживео си праве овације!

– Готиве ме зато што их подржавам, зато што их никада нисам оставио, што сам увек ту. Први сам од тзв. естрадних уметника дошао у Книн, када нимало наивно није било доћи овде. Мене је и рат затекао у Книну, јер сам овде имао неке вечери поезије. Стицајем околности, био сам у Србу, Грачацу, Кистањама и Обровцу. Спавао сам у Книну. Једне ноћи се вратим са тезге у три сата ујутро, кад ми кажу: „Е ноћас је **Мартић** заузео две станице, две постаје полицијске!" Почело је да се кува, па сам се ја повукао преко мирне Босне. Тад је још била мирна... Сада је немирна.

• Како ти се чини све ово?

– Ја сам то покушао да објасним шведским новинарима када сам прошли пут био овде. Одвео сам их у манастир Крка и једно два сата им на енглеском причао и објашњавао да је то српско и да нема теоретске шансе да буде хрватско. Они су то отприлике схватили, а шта су после измонтирали – Бог свети зна. Наравно, испали смо и дивљаци и кретени. Ево данас још једног примера како то медији раде. Канађани из састава УНПРОФОР-а се друже са нашом војском, са нашим специјалцима. Они уопште не схватају када им они причају шта значи манастир стар неколико векова, не разумеју да он говори о култури једног народа, да ми нипошто нисмо дивљаци који су изашли из шуме!

• Да ли си слутио распад Југославије?

– Било ми је јасно, много пре него што се распала Југославија да ће до тога да дође. Баш тада је у ДУГИ објављена моја песма:

„Хоће да се отцепе бечки коњушари,
па нека се отцепе, шта ће нам, у ствари?

Хоће да се отцепе бечки кочијаши,
па нека се отцепе, када нису наши...”

и остале будалаштине у тој песми. Та песма је направила прави пампас. Једноставно, тај број ДУГЕ је разграбљен. Људи су фотокопирали песму и качили је по својим радним местима. Песма је била прилично револуционарна, па је реаговао и јавни тужилац. Казао је **Миломиру Марићу**, главном уреднику ДУГЕ: „Но, но, немој више такве ствари да објављујеш!”

Последња строфа је била:

„Даћемо вам Кардеља
што је ваша лоза.
Даћемо вам Кршко
и Јосипа Броза...”

И, наравно, био је скандал над скандалима. Ја сам објаснио да је мајка од Броза из Словеније, па је он по мајци Словенац, па можемо и то да им дамо, кад смо им ионако све дали, хајде онда и то! Шта ће нам?!

• Како си доживео рат?

– Рат је, пре свега, једна грозна ствар. Нико нормалан не може да буде за рат! Међутим, овде је било из крајње нужде – морало се бранити и сачувати ово мало људи и земље што имамо. Ја наравно, већ годинама заговарам уједињење које сад и комунисти хоће. На сва звона. Они сада присвајају туђе идеје. То је требало да се уради првог дана када су направљене РСК и РС. Требало се одмах ујединити! Просто и једноставно. Блаже би поднели санкције, а било би нам лакше заједно, у једној земљи, па после нека нас мрзе, нека нас изолују, нека лупају санкције колико хоће!

• Како коментаришеш „буђење Српства”?

– То је једна од ретких ствари које ја актуелном председнику Србије (**Слободану Милошевићу**, оп.а) не могу да замерим. Напротив, сматрам да је ту доста урадио и да су његове заслуге велике што је омогућио да кажеш: „Ја сам Србин!”. Да се не стидиш због тога и да се не осврћеш да ли те неко слуша или попреко гледа. Било је, малтене, срамота рећи да си Србин! Е, то је урадио. Све остало – није урадио, али ово јесте! Та национална карта је била главни адут на коју је годинама играо, на коју игра и дан-данас.

• Из ове перспективе, када се осврнеш на догађаје који су се згуснули у ове три и по године и оне које су претходиле рату, сматраш ли да је све ово могло да се избегне? Да су, рецимо, шесторица председника некадашњих југо-република, који су се шеткали из града у град, били присиљени да озбиљно седну и договоре се о мирном, како су то Словенци назвали раздруживању?

– Врло тешко би се избегао рат. Постојала је та идеја лабаве конфедерације, која је само још могла да одуговлачи ствари. Ја разумем пађенике који се и дан-данас баве југословенством, али мислим да је та идеја мртва и да је јасно да можемо само сами да будемо. У Пољској живе Пољаци, у

Мађарској – Мађари, у Француској живе Французи, па не видим разлог да Срби живе у РС, РСК, Србији и Црној Гори. Добро, има нас и на Северном и Јужном полу... Али, тамо нисмо већина, овде јесмо!

• Каква су Твоја размишљања о нормализацији односа између СРЈ и Хрватске?

– Нормално разговарати је нужно. Не морамо да се грлимо и љубимо. То аутоматски мора да подразумева једну ствар: да РСК мора да буде у Србији, на шта Хрвати никада неће пристати. Ако тај споразум значи непризнавање РСК, онда сам ја против њега и први ћу да „рокнем" бомбу на ту амбасаду која треба да се отвори у Београду!

• Уред, званично.

– Уред, нема везе! Требаће им много јако обезбеђење. А исто важи и за српски Уред у Загребу. Могу мислити какво ли ће тек њима требати обезбеђење!

• Обнавља се и стари сукоб између Хрвата и Словенаца.

– Никад се они нису претерано волели. Они се свађају око тог Кршког! Па, то треба затворити! Та кршина је претња за све нас. Свађају се и око неких парчића земље. Свађаће се они још, али имају ту предност у односу на нас јер се мрзе регионално. Рецимо, Долењци мрзе Горењце, па ови заједно, не воле Приморце. И тако, регион мрзи регион! Или у Хрватској: Далматинци мрзе Загорце, ови Славонце... Код нас, брате, свако мрзи сваког! Сваки град има поспрдно име. Ми Чачани смо „Гребићи", они су „Подвалџије", ови су „Чивијаши", они „Ерцови", ови „Ћурани"... Ми се, бре, мрзимо на малом простору! Плитвице „обожавају" Книн, Книн „воли" Плитвице... Спрдам се. Правимо две телевизије због два различита политичка концепта на тако малом простору! Ето, они су, ипак, уједињенији од нас. А када се све ово смири, среди, тек онда ће почети бескрупулозна борба за власт! Јер, сваки Србин мисли да је баш он Богом дан да буде председник! Е, тек онда ће почети „клање" за власт!

• Чекај, зар ти, као председник Партије обичних пијанаца, немаш ту амбицију?

– Не. Међутим, моја партија ће се, иако нерегистрована, кандидовати на следећим изборима. И ја ћу се кандидовати баш за председника Републике. Свестан сам да ћу изгубити, јер нису ме пустили ни посланик да будем! Таман посла, било би грозно, а знам да су унуци водили своје бабе и деде да гласају за мене! Знам да не могу да изгубим на Палилули, али СПС кандидат је морао да победи, јер је Палилула изузетно важна београдска општина! Сада сам спреман да „бацим" десетак хиљада марака и да изаберемо омиљеног пијанца у свакој средини. За њега ће народ из зезања да гласа. Обећавам 5-6 посланичких места. То више као савест, а не као власт да будемо. Власт је много погана категорија! Стварно ме не интересује. Желео бих да покажемо народу да из доброг зезања могу да

се направе праве ствари. Моја партија – Партија обичних пијанаца је забрањена због оног „пијанаца" у називу. Али, то нема везе, то је само наша течна база. Акценат је на оном обични. У томе и јесте проблем. Нико не штити интересе обичних људи.

• **Ти си отишао корак даље. Формирао си „Владу у хладу".**

– Да. Влада функционише, мада су ми министри, у последње време – на штакама. Била је ова грозна поледица. Један министар је сломио кук, други је истегао лигаменте, један поломио ноге и још један ми је пао. Дакле, четворица су тренутно на штакама, тако да ми је Влада некако – обогаљена!

• **Седиште „Владе" ти је у кафани?**

– Да и седиште партије и седиште Владе у хладу је у кафани *Ташмајдан*, Илије Гарашанина 7.

• **Да се вратимо у Крајину. У Вуковару је данас боравио Владимир Жириновски. У Книну жале што није дошао овде.**

– Треба да дође и овде. Иначе, где год да се појави – прави хаос. Он ме страшно подсећа на **Воју Шешеља** из ранијег периода. Ја се дивно забављам читајући шта **Жириновски** прича. То је сјајно штиво (смех)!

• **Да ли те забавља његов сарказам на рачун Америке, Немачке, Турске?**

– Они су, свакако, другачији од нас. То су ужасно дисциплиновани народи, који имају свој пут. Отприлике, као коњ, кад му ставиш ам, па не види ништа са стране. Они не знају да уживају у животу. Њима ужасно смета, да га тако назовем, словенски „екстремизам". Под тим подразумевам однос према животу, раду. Ми смо ужасно недисциплинован народ. Код њих је субота једном недељно, код нас је субота сваки дан. Они се напију петком и суботом. Овде, у Книну се људи напијају сваки дан, па шта?

• **Тако је и у Београду.**

– Нормално. Ето, у томе је разлика.

• **Да не изоставимо и твоју најновију плочу** *Због Србије***. Зашто** *Због Србије***? Тринаеста је по реду. Срећна или не?**

– Продато је већ 15.000 примерака. Материјал је квалитетан, добро је снимљено. Верујем да је то једна од бољих плоча *Рибље чорбе*! *Због Србије* наравно да не значи „Због Србије" у буквалном смислу. То је прича о човеку који полази из Београда. У песми кажем: „... на нови Сремски фронт, да буде топовска храна... ". Много, много клинаца је жртвовано, нарочито првих година рата, када је било много издаје у војсци. Он иде, његов патриотизам није у питању. Он воли Србију, али не зна где иде, против кога иде, зашто иде... Срби су могли да освоје Осијек. Аркан је био у Јосиповцу, предграђу, када је стигло наређење о повлачењу. Срби су могли да освоје Госпић, када је Гишка погинуо узалуд. О томе говорим. Срео сам много, много разочараних људи... Не само ратом!

• **Једна од најжешћих критика актуелног режима у Србији исказана је у песми** *Данас нема млека***.**

– Мени је страшно жао што је песма каснила и није изашла у време предизборне кампање. Био сам спреман да је ставим на располагање свим опозиционим партијама. Извињавам се ако сам нешто слагао у том тексту. Ја сваког дана седим у тој кафани *Ташмајдан*, која се налази преко пута Палилулске пијаце, и дакле, свакодневно гледам људе који пизде јер немају шта ни за шта да купе. Ништа нисам слагао у тој песми. Не знам колико је то песма, а колико критика режима. То су чињенице, то је истина. Ја то све видим и онда напишем песму.

„Данас нема млека, данас нема хлеба,
и, зато - једи ї....,
можда тако треба!
Неће те претући, само добар буди,
данас нема никоґ, данас нема људи!
Данас нема сунца, данас нема неба,
ни за себе немаш, али тако треба!
Данас само стока ґледа испод ока,
одвали ти пендрек и баци у ґендек!
Ја немам снаґе, немам појма, немам ништа,
па зато одо ја у вечна ловишта,
и, боље, одо ја у чамов сандук дрвен
неґо да сам црвен!
Данас нема струје, данас нема воде,
не сме да се чује, нема ни слободе!
Шиптари се коте, ј.... те животе,
код њих има беба, али тако треба!
Данас нема лове, штампају се нове.
Данас нема части, али има власти!
Мени није јасно ко ме тако сјеба,
липсавам ко пас, али тако треба!"

• **Песма** *Тамна је ноћ* **је већ постала хит захваљујући истоименој позоришној представи Аце Поповића.**

– То је обрада једне старе руске песме. Текст сам написао после читања Ациног текста, онако како сам га ја доживео. Занимљива је и прича о овој песми, а десила се баш овде у Книну. Тад кафићи још нису радили, а ја сам наступао нешто у добротворне сврхе. И тако, седимо **Џаја** и ја овде у кафићу код њега, кад неко куца на врата. Два Руса – добровољца. Козаци. **Џаја** каже: „Ма, опет су пијани, нећу да их пустим!" Ја кажем да их ипак пусти. То су, бре, браћа Руси. И седоше њих двојица. Мало су били пијани. Ја сам

носио мајицу на којој је ћирилицом писало „Тамна је ноч" и један од њих поче да пева на руском: „Тјомнаја ноч...". Кажем мом ортаку **Багзију** да донесе касету из кола. Пустимо им. Кад су чули како ту руску песму неко пева на српском, расплакали су се као мала деца...

„Тамна је ноћ, небо тмурно и суморно,
ниīде звезде ни месеца,
ја се осећам уморно...
Тамна је ноћ, људи уживају у мраку,
надају се да ће све бити боље,
да неће цркнути од īлади...
Чекамо, неке мало боље дане,
тамна је ноћ, зора никако да сване..."

• **У твом, критички настројеном стилу, је и песма** *Јак, млад и īлуī***.**

– То је иста слика стварности. Ако човек није наоружан – боље да не излази на улицу! *Раīсодија у īлавом* алудира на управо основану Полицијску академију у Београду. То је зезање. Она је последња „утрчала" на плочу. Говори о полицајцу коме је ужасно досадно, зато што нема кога да бије, нема демонстрација! Сад, заказане су нове демонстрације, он се радује јер опет може неког легално да „лема".

• **Овде у Крајини, али и у Београду, велики је хит песма** *Е, мој друже заīребачки***.**

– Настала је сасвим спонтано. *Минђушари* су спремали плочу и још им је фалило нешто, а ја сам размишљао да ли да одговорим **Јури Стублићу** и *Филму* на оно њихово *Е, мој друже беоīрадски*. Али, ако неко треба да одговори, нека одговоре *Минђушари* из Книна уз малу помоћ **Боре Чорбе**. Иритирало ме у Јурином тексту то што он каже: први метак неће ни опалити, други ће промашити намерно, трећи ће погодити и он ће један да плаче! Па, који ће к...., да извиниш, да плаче, кад ме је погодио!? Разумеш? Такве сузе ми уопште не требају. Е, онда сам написао једну зезаторску верзију свега тога, а у крајњој линији, и благо опомињујућу! Једино што су у Београду замерили је оно: „Ето нас код вас у пљачки". Као ето, Срби су много фини, па не пљачкају! Пљачкају! Црногорци се побише да оду на фронт. Дају по 200 ДМ само да их упишу на списак. Разумем: у сваком рату је пљачка нормална ствар. Под ратним пленом се подразумевају накит и новац. Међутим, бре брате, ови наши скидају и рагастове и цреп са кућа! О белој техници да и не говорим! И сад, као Срби не пљачкају! Па, пљачкају!

• **Да ли ћеш више икада да певаш у Загребу?**

– Не. Не.

• **Стих за крај.**

– „Сваки мој стих је против њих!!!"

Е, МОЈ ДРУЖЕ ЗАГРЕБАЧКИ

Добре мачке загребачке,
биле су нам ко играчке.
Е, мој друже загребачки,
све је било баш јебачки.
Е, мој друже загребачки,
пропјеваћеш ти њемачки.
Види Фрање, прави срање,
некад веће, некад мање.
Увијек када ти затреба,
скочићу до Загреба.
Све ће поћи наопачке
за другове загребачке.
Е, мој друже загребачки,
ето нас код вас у пљачки.
Ми ћемо вас опљачкати,
а ви ћете плакати.
Моја браћо загребачка,
ја сељачина из Чачка,
немојте да ставим тачку
на сву браћу загребачку.

Радио *Политика*

НАОРУЖАНИ СТРПЉЕЊЕМ

априла, 1994. године

Фудбал је био и остао најпопуларнији спорт. Крајишки фудбалски шампионат је подељен на четири групе: Група Лика и Далмација, Група Банија и Кордун и Групе: Источна и Западна Славонија. Јуче, 17. априла је одиграно пето коло.

У Книну су кошаркашице КК *Книн*, у финалној утакмици Купа Крајине, победиле екипу КК *Партизан* из Плашког и добиле пехар, дар председника РСК **Милана Мартића**.

Недавно је на Плитвицама одржан велики шаховски турнир, а у Топуском је шаховски велемајстор **Димитрије Бјелица** одиграо симултанку на двадесет табли.

И куглање је популарно у Крајини. Надметали су се куглаши Книна и Петриње. Успешнији су били Книњани.

У току је окупљање рукометаша книнског *Жељезничара*, да би се обновио популарни кнински рукометни клуб.

И у Книну, као и диљем српских простора, народњаци царују. У уторак и среду, 12. и 13. априла Книњане је требало да забаве **Милена Плавшић**, **Гордана Лазаревић**, **Боро Дрљача** и познати „кнезмихајловски" *Алфи*, али је концерт одложен због кризе око Горажда.

Крајишници су са закашњењем у односу на Хрвате кренули у поп-рок пропаганду. Најпознатија книнска рок група *Минђушари КНН* је прошле године направила „бум" хитом *Армија српска*.

Уследила је, потом, озбиљнија сарадња са **Бором Чорбом** и као резултат на њиховој новој плочи су два хита „ала Чорба": *Е, мој друже заједачки* и *Љетовање*. Посебно су радо слушане: *Крајино, мати* и *Книн, сестро, Книн* аутора **Срђана Чоке**. *Минђушари КНН* су свирали и на Чорбиној турнеји.

Тврђи рок свира друга книнска група *К-15*.

Млађи Книњани се радо друже, али и играју, у акробатском рокенрол клубу БОЛЕРО. Недавно су наступали на савезном такмичењу у акробатском рокенролу у Београду.

Биоскопи у Книну не раде али ничу видеотеке. Светски хитови брзо стигну и до Книна.

Честе су и промоције књига. Вечерас, 18. априла, у 19 часова италијанска контеса **Цини Маракани Висконти**, ерудита и позната новинарка, промовише своју књигу *Путовање у лудило једног рата*.

За сваку врсту сарадње, посебно културну, за сада су заинтересовани и

наши исељеници. Прошле недеље овде су боравили наши људи из Лестера и Чикага. Међу њима био је и **Небојша Поповић**, председник Српског културног друштва *Свети Сава* у Чикагу.

После успешног прошлогодишњег книнског позоришног фестивала, почињу припреме за овогодишњи. Планирано је да почне на Видовдан и траје до Ивандана, а окупили би се позоришни ансамбли из свих српских земаља, уз позиве једном позоришту из Грчке и једном из Русије, као и нашим исељеничким друштвима. Основни проблем су средства, па је у току проналажење спонзора, који би покрили трошкове амбициозне манифестације.

У книнском и крајишком културном миљеу, значајно место припада Музеју Книнске Крајине, који је организовао неколико значајних изложби. Пре свих изложбу о државотворности Крајине.

НЕОБЈАВЉЕНО

„МАЛО МОРГЕН, ГОСПОДИНЕ ДЕГОРИЦИЈА"

Книн, априла 1994. године

Крајина је добила нову Владу. Било је то 21. априла иако је предвиђено да се све догоди дан раније. Разлог одлагања није била годишњица Хитлеровог рођења, како су неки хтели да представе ствар, већ додатне консултације са радикалима.

– Пао ми је велики терет са рамена. Изабрана је коначно нова Влада националног јединства. То је највећи допринос унутрашњој стабилизацији. Прве резултате очекујем за месец дана. Оценићемо их у Скупштини – задовољно каже председник РСК **Милан Мартић** у паузи док се чекало на свечано полагање заклетве.

Неки су са неверицом, неки са радошћу, дочекали вест да су усаглашени ставови између **Мартића**, **Бабића** и **Микелића**, а под окриљем председника Србије Слободана Милошевића, неколико дана пре заседања Скупштине Крајине у Београду.

Председник Посланичког клуба СДС-а Крајине и близак **Бабићев** сарадник **Драго Ковачевић** каже:

– У овом тешком, рекао бих, пресудном политичком тренутку, морали смо сакупити све политичке снаге и испољити политичку мудрост. Наредна два месеца ће бити изузетно важна, како због отварања преговора, тако и због отварања економске перспективе за Крајину. Зато, све политичке снаге у Крајини морају бити на окупу и синхронизовано деловати. Нисам одушевљен, али овако мора да буде. Не волим израз помирење. Ово је сарадња у интересу народа Крајине, а политичке разлике међу нама су познате. Жао ми је што у Скупштини није постигнуто веће јединство, што и радикали нису ушли у Владу.

Део посланика СДС-а непомирљиво је против премијера **Микелића**. Углавном су са Баније и Кордуна. Међу њима је и **Лазар Мацура**. Спор није изглађен, па је 11 посланика СДС-а било уздржано приликом гласања о избору нове Владе.

Радикали су у Крајини остали ван главног политичког игралишта. Уочи заседања Скупштине Крајине, челник радикала **Раде Лесковац** је рекао:

– Нисмо консултовани, нико нас није позвао. Не рачунам оне позиве на хотел или кућу. Имали смо само један захтев: да се сви релевантни политички фактори у РСК нађу за једним столом и да не устану док се не

постигне договор не само о Влади, него и о осталим битним питањима везаним за будућност Крајине. Ово није Влада националног јединства, јер у њој нема наших квалитетних кадрова из Источне Славоније, Барање и Западног Срема.

Премијер **Микелић** говори другачије:

– **Шешељ** је од мене тражио да се тројица радикала из Црне Горе искључе из Скупштине Југославије, да се посредује преко **Милошевића** и **Зорана Лилића**, председника Југославије. Такав услов нисам могао да испуним, јер сматрам да то не може да се решава преко српског народа у Крајини.

Нови министар спољних послова Крајине **Милан Бабић**, предводник крајинске делегације у будућим преговорима с Хрватском, каже:

– Очување суверенитета РСК, право српског народа на самоопредељење и уједињење, међународно признање и разграничење са Хрватском, па тек онда разговор о добросуседским односима (када се ране залече), основни су нам задаци. Уз услов да се Хрватска одрекне претензија на српске територије и српски народ.

Микелић каже:

– Мени је драго да се **Бабић** уздигао изнад коалиције са радикалима. Показао је разумевање и имао коректан приступ. Ја мислим да је то велика ствар, поготово зато што је **др Бабић** и политичко и персонално решење РСК.

Шта нуди Влада **Борислава Микелића**? Програм бившег директора *Гавриловића* има неколико упоришних тачака: оживљавање привреде – сад и одмах; примена програма монетарне реконструкције, јединствен монетарни, девизни, царински и банкарски систем са СРЈ, као и јединствена одбрана, платни промет, власничка трансформација. Грађани Крајине ће убудуће плаћати излазне таксе као и грађани СРЈ. Неће бити поштеђени ни акциза. Значи ли ово фактичко уједињење са Југославијом?

Премијер **Микелић** каже:

– Да, јер је све ово договорено на савезном нивоу. Из чисто формалних разлога не можемо да прогласимо уједињење, али функционишемо као јединствен српски привредно-правни простор.

Јединство СРЈ и РСК нешто ближе објашњава **Милан Мартић**.

– Република Српска и РСК никада нису изашле из Југославије. Отцепиле су се Словенија, Хрватска, Македонија, и Алијина Босна. Једино Србима није дато право на самоопредељење. Мислим да смо до сада грешили, јер практично никада и нисмо излазили из Југославије, па је погрешна теза да треба да се ујединимо. Ми јесмо у Југославији. Имамо целовит географски простор, народ, организовану власт, све атрибуте државе.

Премијер **Микелић**, у експозеу, наговештава неколико занимљивих детаља. О реинтеграцији Крајине у Хрватску каже:

– Мало морген, господине **Дегорицијa**!

Говорио је и о повратку око 400.000 избеглица, новој регионализацији која подразумева наслањање Источне Славоније, Барање и Западног Срема на Војводину, а Книнске Крајине, Баније и Кордуна на бањалучку регију.

Премијер **Микелић**, кога сумњиче за везе са Савезом комуниста – Покретом за Југославију, обећао је да ће деца у Крајини бити васпитавана у духу хришћанске љубави, патриотизма и „неговања националних осећања."

На крају двочасовног експозеа, **Борислав Микелић** је захвалио Српској православној цркви, матици Србији, **Слободану Милошевићу**, Србима у дијаспори. Следио је дуг аплауз, па гласање о Влади: 53 „за", радикали „против", 11 посланика СДС-а „уздржано".

НИН

ГРАНАТЕ, РАФАЛИ, ЦВЕЋЕ...

Брчко, 21. маја 1994.

Пет сати ујутро. Ауто-пут Београд–Загреб пуст. Идемо у Брчко.

Заменик команданта Пете козарске бригаде, потпуковник **Остоја Баришин**:

– Пета козарска бригада се налази на одбрани неколико важних објеката овдје у Посавини. То су прије свега путни пролаз од Крајине према Србији. Затим електроенергетски развод преко ког се Крајина снабдијева струјом и трећи објекат је сам град Брчко. У складу са тим ми смо се на одговарајући начин припремили, кадровски и материјално, и сигурни смо да ћемо овај задатак, који је пред нас поставило државно руководство, успјешно извршити. Овдје су заједно Семберци, Посавци и Крајишници.

- **У Србији се баш много не зна о коридору, где је најужи, колико је широк?**

– Па, добро, он је овдје у просјеку широк 5-6 км.

- **Многи сматрају да би пресецање коридора значило и пресецање територије РС.**

– Истина је да би његово пресецање створило много проблема. Искрсао би проблем са РС. Због затворености и немогућности комуницирања са светом били бисмо принуђени да пристанемо на све услове које наметне Хрватска, односно, били бисмо принуђени на територијалну интеграцију са Хрватском. То би значило и нестанак РСК. Затим, наша Босанска Крајина, дакле, дио РС, такође била би одсјечена од осталог дијела Републике Српске, што значи губитак територијалног континуитета и цјелине РС, чиме би био доведен у питање опстанак саме државе РС. У таквим условима, Алија и остало његово друштво, би нам наметнули услове под којима бисмо ми могли да наставимо наш даљи живот заједно са њима, ако би се то могло назвати животом. Његов циљ је да у потпуности интегрише дијелове српске територије у бившу БиХ и да на тај начин сачува територијалну цјеловитост бивше Босне и Херцеговине. Српска страна то не може прихватити с обзиром да су ове територије српске. Ми бранимо своју територију и народ. С друге стране, његове амбиције су да Босна и Херцеговина буде центар ислама у Европи. Не треба бити много паметан па закључити каква би судбина Срба у таквој држави била. Ако муслимани нису жељели да живе са Србима у Југославији, има ли логике очекивати да ће они моћи нормално живјети са нама у БиХ. Ја тврдим да неће. Зато борци и старјешине ове бригаде, и осталих бригада које овдје држе поло-

жаје, свјесни су тога да је судбина српског народа и у РС и РСК везана за град Брчко. Мислим да ће дефинитивно судбина ових држава бити ријешена на овим просторима.

- **Ви сте, фактички, у окружењу и хватском и муслиманском. Где се налазе хрватске, а где муслиманске јединице? Очекујете ли напад на Брчко ускоро?**

– Ми очекујемо комбиновани муслиманско-хрватски напад на Брчко. Испред нас, на југозападном дијелу налазе се 108. бригада ХВО и Армија БиХ. Позади, на орашачком дијелу фронта налазе се комбиноване снаге ХВО и регуларне војске РХ. Заједнички им је циљ пресјецање посавског правца и заузимање Брчког. Истина, тај њихов споразум не иде жељеним током па зато и реализација њихових офанзивних дејстава се не остварује планираном динамиком, како су то они замислили, али смо сигурни да ће до офанзиве ускоро доћи, судећи по њиховој активности, прегруписавању снага, покушајима офанзивних дејстава са мањим групама, убацивањем у међупросторе наших снага.

- **Рекли сте да је тај комбиновани напад очекиван између 15. и 20. маја. Зашто се није догодило у том периоду? Била су два покушаја.**

– С обзиром да имплементација споразума из Беча и Њујорка не иде, по њих жељеним током, није ријешено питање њиховог садејства, и због тога је та коначна офанзива одгођена.

- **Да ли сте ви спремни да одбијете напад?**

– Спремни смо без икакве дилеме. На крају крајева рекао сам шта за нас значи Брчко. Спремни смо за одбрану јер нема алтернативе. Исто нам је изгинути у одбрани или да будемо затварани тамо, па полако дављени. Избора нема.

ПОНУДЕ ЗА ЧУВАРЕ КОРИДОРА

– Стижемо у Први батаљон Пете козарске. Водиће нас на најистуренији положај према муслиманској страни. Излазимо из зграде команде. Дочекују нас гужва и граја. Стигле су жене из Бање Луке. Донеле су кошуље, чарапе, воће, колаче...

ЈОВАНКА СЛАВИЈЕВИЋ:

– Дошла сам да посјетим наше борце. Донијела сам поклоне. Трудимо се да дамо понешто сваком борцу. Има ту хране, слаткиша, пића и свега, а највише љубави и доброг расположења.

- **Колико често обилазите овако борце?**

– Ово је моја четврта посјета.

- **Били сте и на другим деловима фронта?**

– Били смо у Брчком, Добоју и сад овдје. Четврта посјета је била посјета рањеницима у болници.

СЛАЂА ВУЧКОВИЋ:

• Ви сте овде први пут?

– Први пут. Донијели смо што смо могли.

• Како је у Бањој Луци?

–Добро, добро.

• Ради ли се?

– Па, ради. Не баш пуним капацитетом, али онако...

• Да ли се живот нормализовао?

– Углавном јесте.

ДРАГИЦА БОЖИЋ:

– Радим у Југобанци у Бањој Луци.

• Како то функционише?

– Па, добро. У посљедње вријеме су прекинуте везе, нисмо радили, пошто смо везани за *Југобанку* у Београду. Али, мислим, да ће кренути набоље.

• Како „деда Аврамов динар" у Бањој Луци?

– Био је мало пољуљан.

• Који је Ваш мотив за долазак у Брчко?

– То нам је веза са матицом Србијом. Без ње нема опстанка ни нама у Крајинама. Зато подржавамо ове борце који се боре и за нас и за коридор. У ствари, за цело Српство.

БЛИСКИ СУСРЕТ СА СМРТОНОСНИМ РАФАЛОМ

Крећемо пут Секулића – најистуреније тачке према муслиманима. Води нас капетан **Гојко Н. Недић**, заменик команданта Првог батаљона Пете козарске бригаде.

Капетан Недић објашњава:

– Ми се налазимо у селу Секулић. Значи на лијевој страни, ову шуму коју видите, ту се налазе наше снаге. Пред нама, на 20 метара, налазе се исто наше снаге које држе линију. Десно од нас (следећа шума) налазе се исто наше снаге. Испред шуме, у правцу канала, испред стуба, налазе се њихове снаге. То је негдје на 200 метара од нас. Наши борци сваког дана одговарају на њихове провокације. Овдје ћемо видјети и снимити њихове барикаде, у тим каналима, траншејама, на 150-200 метара. Овај дио је толико значајан зато што је то најужи дио коридора. Овдје је широк између 3,5-4 км. Када би коридор био пресечен, дошло би до затварања друмског, струјног и сваког другог коридора за РС.

Бункер. Врућина. Ходници, траншеје, на све стране.

– Непријатељ је сада испред нас 100-150 метара. Видјећете како су они преградили ту барикаду. Ево, можемо да пођемо. Они су поставили оне вреће на једно 200 метара од нас.

– Ја сам војник **Митар Благојевић**.

• Митре, Ви сте овде на најистуренијој тачки коридора. Да ли се плашите?

– Па, чујте, нормално је да се човјек боји. Човјек који се не боји није нормалан. У рату смо и морамо стећи храброст за своје задатке.

• Има ли провокација?

– Провокација има свакодневно. Некад су већег обима, некад мањег.

• Да ли је данас било пуцања?

– Па, данас су мало тиши пошто славе.

• Рамазан?

– Да.

• Да ли одговарате на нападе?

– Одговарамо ако је жешћи напад. На ситно не пуцамо.

• Чула сам да је било двоје рањених, а један борац је погинуо?

– Па, јесте. Испалили су једну минобацачку гранату. Погодила је ров и ранила двојицу. На срећу лакше.

• Шта то држиш у руци?

– Ово је граната ДБ.

• Потиче са муслиманске стране. Чије је производње?

– Кинеске.

• Откуд она овде?

– Шта ја знам. УНПРОФОР је ваљда довукао.

Одједном, муслимани су жешће запуцали. Срби су узвратили па је уследило затишје. Истим путем – каналом, враћамо се. Сунце пржи. Спорадична пуцњава и даље траје. Седам стотина метара канала се отегло. Један борац Пете козарске чека ме на крају канала с букетом пољског цвећа. Спорадична пуцњава не престаје. Колеге се шале на мој рачун због цвећа. Испред мене иде капетан **Недић**. Одједном чух знани фијук и видим капетана у високој трави како лежи. Сви довикују: „Лези!" Возач БИГЗ-а ме повуче за руку. У шоку, потпуно сулудо, сомнамбулно, између граната и рафала, до мене је допузао војник са букетом пољског цвећа. Предао ми је цвеће клечећи.

Опрезно смо устали и кренули брисаним простором ка оближњој шуми. У каналу су крекетале жабе. Долазимо на безбедно. Стижу и жене из Бање Луке са поклонима. Тек у шуми ми говоре да је први рафал испаљен на 3-4 метра од нас, а онај други се зарио у траву између возача и мене. Тридесетак сантиметара делило ме је од... А помисао да је рафал могао да покоси војника док ми је давао цвеће... За инфаркт!

(Укључени диктафон је забележио фијук рафала који је покосио траву између *Дуīиноī* возача и мене и управо ова ситуација, овај догађај ће битно утицати на мој каснији однос према одласцима на ратиште. Нисам се и даље плашила тог фаталног метка јер га не чујеш, али тада сам први пут

дозволила да ми до свести допре мисао о томе да смрт и није најстрашније што може да ми се догоди већ могу да останем инвалид! Неколико месеци после овог догађаја нисам ишла на ратиште...)

РАТ ЈЕ ТО, ЛЕПА ГОСПОЂИЦЕ

У међувремену, стигли смо у Лукиће. Желимо да видимо војне посматраче УНПРОФОР-а. Затичемо Руса на дежурству. Не сме да говори. Крећемо ка најистуренијим српским положајима према хрватској страни.

У Крепшићу смо, десетак километара према Модричи. Наш водич је **капетан Бркић**. Разговара са војником на стражи.

• Каква је ситуација на линији раздвајања и колико је дуга она коју Ви контролишете?

– Налазимо се на главном правцу хрватске војске, која је вероватно добила задатак: пресецање коридора.

• Да ли се припрема комбиновани напад муслиманске и хрватске армије?

– По мом мишљењу, сигурно ће доћи до садејства за пресецање коридора. Вероватно се плаше противудара, адекватног артиљеријског одговора, а изгледа и да сумњају и у свој успех.

• Сигурно имате податке шта се дешава на другој страни.

– Поред њихове гломазне домаће бригаде, од „гостујућих" имају карловачку, ријечку, специјалну јединицу војне полиције и имају јаке извиђачке групе. Пре неколико дана је дошло до блиског додира с нашим извиђачима где су они просули добро перје. Активни су, извиђају, њушкају, испитију наша минска поља. Покушавају да се, што је могуће боље, упознају с нашим предњим крајем. Одговарамо једино када се приближе превише. Међупростор смо им препустили. Није то никаква иницијатива, већ чекамо неку јачу јединицу, или њихов прави покрет. У том случају ћемо да завршимо ту борбу.

• Знате ли како се живи на другој страни?

– Цивилни живот им је доста добро организован. Пољопривреда функционише. Чак чујем да је принос дувана, по чему је овај простор познат, добар. Добро су снабдевени, имају струју, гориво.

• Да ли вас обилазе посматрачи УНПРОФОР-а?

– Био сам присутан када су стигли у Брчко. Под њиховом присмотром, када је била скупштина у Брчком, добро су нас угрејали. Знам који су им задаци, какви су им циљеви. Ако могу да кажем да нису пожељни. Немам поверења у те људе. Али, нека раде свој посао. Не улазим у то, али неће ни они знати какве ја задатке имам.

У сутон са нашим домаћином и саговорником **капетаном Бркићем**, крећемо у обилазак најистуренијих положаја према Вучиловцу и Рајлу селу на орашком делу фронта. Српски положаји су утврђени. По четворица

бораца у сваком бункеру. Ројеви комараца незасито нам пију крв. Борци се утврђују, копају ровове, зној липти. **Капетан Бркић** каже да је најважније сачувати главу. Све време се чују пуцњи. Питам, из којих оружја.

– Из свих. Рат је то, лепа госпођице.

Сви се смеју. Смеје се и млади **Драшко Згоњанин**. Два сата касније остаће без обе ноге. Проклети рат!

ГРАНАТИРАЊЕ БРЧКОГ

Брчко, вече, тишина, мрак. Око 21.30 крећемо у мотел *Мајевички дом*, десетак километара од Брчког. У мотелу пријатна атмосфера, лагана музика. Посетиоци с нестрпљењем очекују аукцију слика. Цео приход иде породицама погинулих. Аукција је попут оних у Београду. Поезија између. Први пут, други, продато! Ни примисли да се све ово дешава насред ратишта! Двадесет два сата и пет минута. Музика, која прати аукцију, није могла да надјача потмулу пуцњаву. Проноси се глас: „Гранатира се центар Брчког". До тада опуштени команданти, УНПРОФОР-ци и новинари, плаћају и трче према паркингу, натраг у гарнизон. Стражар на капији показује ка месту у касарни где је пала граната. Стакла на стражарској кући су попуцала. Одлазимо до команданта 1. посавске бригаде, пуковника **Милорада Милешића**, Златиборца родом. Крећемо са њим до посматрача УНПРОФОР-а који су до пре пола сата седели са нама у *Мајевичкој кући*.

Пуковник Милешић разговара са шефом посматрачке мисије УНПРОФОР-а британским официром **Шоном Фосетом**. Заједно са њим крећемо у обилазак места на која су пале гранате. Стижемо у касарну. Оштећења су велика. Гелери су тежи од једног килограма. Граната је уништила једну канцеларију и стан на другом спрату преко пута. Преплашена старија жена говори:

– Све нам је изрешетано и разбијено!

Газимо по стаклу. Ситни гелери по стану. Рупа на зиду. Полупан лустер. **Шон Фосет** се зноји. Делује збуњено и немоћно.

На улици срећемо младића кравих ногу.

• Рањен си?

– За кога говорим?

• За Радио *Политику*. Како је до тога дошло?

– Десило се ово зато што нисмо узели шта је требало и сада нас сваки дан гађају. Само је питање када ће се становништво иселити, ако се не предузму неки прави потези.

• Како се зовеш?

– **Младен**.

Центар Брчког. Пале су две гранате. Уништена продавница. Сва стакла на четворospратници су полупана. Срча бар сантиметар дебела. Стражар чува инвентар и робу из уништене продавнице.

Прошло је 23 часа. Хрвати су погодили католичку цркву. Рупа пречника седамдесетак сантиметара с десне стране врата.

– Две године је нико није дирнуо. Али, ето данас су то учинили они да би једног дана тврдили да су то Срби урадили. То у извештај мора да уђе – каже пуковник **Милорад Милешић**, **Шону Фосету**.

Фосет збуњено:

– Све ће бити у извештају.

Болница. Петоро повређених. Међу њима и једногодишња беба **Озренка Ђуришић**, и **Драшко Згоњанин** без обе ноге. Ампутирао их му је **др Нинковић**. И он је до пре сат времена био на аукцији. **Шону Фосету** је врућина.

Враћамо се у касарну. Везе са Србијом су у прекиду. Користим војне како бих 10 минута пре поноћи послала извештај редакцији.

Радио *Политика*

КРАЈИНА ИЗМЕЂУ РАТА И МИРА

Книн, крај фебруара 1995.

– Уколико се УНПРОФОР повуче доћи ће до рата. Туђман мисли да ће, уколико истера УНПРОФОР, лако освојити Крајину.

– УНПРОФОР нас не чува онако како би требало. Имали су прилику да нас заштите али то нису учинили.

– До рата не би смјело доћи, јер ником добра није донио. Велике силе раде по свом, а ми ћемо се борити за своја права.

– Ми желимо мир, сарадњу, напредак... Ми нисмо за рат, али кад те неко нападне, мораш се бранит', мораш бранит' своју кућу...

– До рата ће доћ'. Ми нећемо да попустимо, они неће. Да се бар једном раскрсти: ми или они!

Овако су, средином фебруара 1995, размишљали Книњани о претњи Хрватске да неће дозволити продужетак мандата УНПРОФОР-у после 31. марта. У Книну је актуелна и расправа о мировном плану мини-контакт групе Z-4, у Крајини популарно названом ЗАГИ-4. Једна од дежурних тема је и уједињење са РС. Већина Книњана са зебњом размишља о могућности повлачења „мировњака" из Крајине.

Милан Мартић, председник РСК, овако размишља:

– Ми рат никад нисмо жељели. Он нам је наметнут. Ако нам опет буде наметнут, овај народ, чије је највеће оружје – мотив да одбрани своје куће, биће спреман да одбрани свој суверенитет. Евентуални хрватски напад би значио пресудну битку за оба народа. Српски народ у РСК, у том случају не би био сам. Са нама би била наша браћа из Републике Српске, веже нас Приједорска декларација из 1992. која обавезује примјену заједничке одбране у случају напада. Имали бисмо подршку и од СРЈ и ЈА, које обавезује Венсов план. Већ је крајње вријеме да једном заувијек кажемо том свијету да ми овдје нисмо побуњени Срби, да ми нисмо окупатори, ни агресори, већ да смо ми нормалан народ и нека нас већ једном оставе на миру. Нека траже нова жаришта по свијету, али нас нека оставе на миру.

Др Раде Тањга, министар одбране у Влади РСК:

– Пријетње да ће да нас врате у правни „систем" Хрватске су нонсенс. Не могу да нас врате јер тамо никада нисмо били. Ми смо били дио Југославије, а не Хрватске! Ако крену војном силом упашће у замку сопствене одлуке јер немају шансу да војно побједе! Ми ћемо се одупријети. Наш

народ нема резервну домовину, нема куда ићи и ми се морамо одбранити! Никога нећемо напасти, али се бранит' морамо. То је наше неотуђиво право.

Недавно је министар спољних послова Хрватске **Мате Гранић** рекао да је РСК у војном смислу инфериорна. Интересује нас коментар министра одбране.

– Па, добро... Господа из Хрватске морају да тјеше свој народ. Они могу на народ РСК максимално упутит' 50.000 плаћеника, док ће на нашој страни бар 300.000 људи бити у борбеном стању.

Крајишки председник **Милан Мартић** о обучености и спремности Хрватске војске размишља овако:

– Ојачала је у односу на 1991. годину јер је имала спонзоре који су јој много помогли. Мислим на Њемачку и Америку прије свега, али су помагале и остале земље, велике силе, које су доста уложиле у ову промашену инвестицију.

Министар војни о преговорима са Хрватима.

– Хрвати су израчунали да преговорима губе. Губе, јер равноправним третманом у преговорима ми постајемо значајан међународни фактор, а с друге стране, јачамо Крајину изнутра, јер производимо, стварамо вишак вриједности који улажемо у бољи живот нашег народа. За све то нам је потребан мир. Мора се схватити да смо ми други народ, друга држава, па нам је зато потребно разграничење са Хрватском кроз мировни споразум. Послије тога нема проблема да Хрвати путују кроз Крајину, тргују са нама...

На истовару брашна, које је стигло као хуманитарна помоћ преко Црвеног крста, затичемо двојицу УНПРОФОР-аца из Кеније. У Книну су девет месеци.

– Ми смо овде да одржавамо мир, који је неопходан овом народу. Рат је уништио животе људи овде. Људи су очајни. Сви људи желе да живе у миру, па тако и овај народ у Крајини. Само Бог може да им донесе мир, ако схвате да Бога има. Ми, припадници УНПРОФОР-а молимо Бога, да за собом оставимо мир.

„БАБА" ОЛБРАЈТ ЋЕ НАС ОПТУЖИТИ И ШТО КИША ПАДА У ЗАГРЕБУ

У Книну је 8. фебруара 1995. одржана ванредна седница Скупштине РСК. Донете су две одлуке. Уведено је стање непосредне ратне опасности и замрзнути су тзв. економски преговори са Хрватском. Седница је била затворена за јавност.

Председник РСК **М. Мартић** објашњава стање непосредне ратне опасности.

– Никакве посебне мјере нећемо увести. Народ ради и привређује, а са друге стране се припрема за одбрану.

Другу одлуку о замрзавању економских преговора са Хрватском објашњава крајински министар иностраних послова **др Милан Бабић**.

– У условима пријетње отказом УНПРОФОР-а, пријетњи ратом и окупацијом РСК не можемо улазити ни у какве разговоре ни преговоре, ни кооперације, ни трговачке аранжмане са Хрватском, све док Савјет безбједности не учини све да учврсти мир на простору РСК.

На конференцији за штампу, непосредно по завршетку ванредне седнице Скупштине РСК, крајински председник **Милан Мартић** је говорио о продужетку мандата УНПРОФОР-у.

– Ако „баба **Олбрајт**" буде одлучивала о продужетку мандата УНПРОФОР-а бићемо криви и зато што киша пада у Загребу...

ПЛАН Z-4 И ОСТАЛЕ КРАЈИШКЕ ПРИЧЕ

О плану *Z-4* **М. Мартић** вели:

– План нисам видио и не желим да га видим!

План Мини-контакт групе није стигао ни до скупштинске расправе, али је подељен посланицима. Хрватски заступници у Сабору су се бунили што су детаље плана морали да сазнају из београдске *Борбе*, па још и на ћирилици. Ваљда су зато и крајишки посланици детаље плана добили умножавањем *Вјесникової* текста. Латиницом писаног, дакако.

На седници Скупштине председник РСК је прозвао Владу РСК због ниских плата бораца од само 25 динара. Новинари су, израчунали да возни парк присутних министара у Влади РСК вреди бар два милиона ДМ. Крајишницима боду очи и изнајмљене куће министара у Влади, који мало времена проводе у њима, односно у Книну. Премијер **Микелић** их је бранио говорећи да су министри на терену, јер је Крајина доста разуђена. **Мартић** пориче постојање било каквог сукоба са **Борисlавом Микелићем**.

– Није то напад ни на кога. То је у циљу побољшања ефикасности система одбране. Уосталом, народу смо и обећали да је одбрана приоритет број један.

Просечна плата у РСК је у децембру 1994. године била 153 динара (динар–марка 1:1) што представља раст од 537,5 одсто у односу на јануар исте године. Просечна пензија је 86 динара и редовно се исплаћује. Главна ставка у приходу буџета РСК је царина. Прошле године од царине је убрано девет милиона динара, а само у јануару 1995. у буџет се од царине слило 1.230.000 немачких марака. Број корисника средстава из буџета је четири пута већи од броја запослених. Девизне резерве су у периоду јануар 1994. године – јануар 1995. увећане чак за 17 пута, а новчана маса за пет пута. Влада РСК се придржава програма **др Аврамовића**. Крајински премијер **Б. Микелић** је недавно изјавио да је друштвени производ РСК у

1994. години био већи од црногорског. Проблем снабдевања горивом је готово решен потписивањем економског споразума са Хрватском, односно пуштањем нафтовода за Хрватску преко територије РСК. Као компензацију Крајишници сваког месеца у Петрињи преузму 5.000 тона нафте из сисачке рафинерије. Влада Крајине подржава приватизацију и сматра да су приватници носиоци привредне обнове. Пример Книна то потврђује.

Најзначајније привредне гране пољопривреда, дрвно-прерађивачка индустрија у Славонији, сточарство на Банији и Кордуну почели су да доносе приход. *Беље*, *Гавриловић*, *Вутекс* и *Борово* су обновили производњу. Квалитетна вина стижу из Бенковца, Илока и Белог Манастира. Нафта из Мирковаца и околине је одиграла значајну улогу у премошћавању јаза после увођења санкција према СРЈ. По подацима Црвеног крста Крајине, у Крајину је избегло 120.000 људи, а приближно толико има и социјално угорженог становништва. Најзначајнији донатори Црвеног крста Крајине су УНХЦР, Међународни комитет Црвеног крста и Југословенски црвени крст. Кажу да је Црвени крст најрентабилније крајинско предузеће.

Млади, који нису на фронту, време прекрађују у бројним книнским кафићима. Жуде за путовањима и променом средине. Присећају се да су често, пре рата наравно, одлазили на вечеру или забаву у Шибеник, Задар или Сплит. Ти градови им, кажу, и не недостају, али забава и провод много.

У неколико основних и средњих школа у Книну час траје 30 минута. Град је обезбедио превоз за децу из околних села, а о ужини се брине Црвени крст Крајине, као и за уџбенике и прибор. Основци, једном недељно, имају час веронауке. Они ће по завршетку основне школе моћи да се определе за Гимназију, Средњу саобраћајну, Угоститељско-туристичку, Економску школу или неки од заната. Родитељи стрепе од уписа деце на факултет, свесни да се учи у ванредним околностима са прекидима и неминовним шупљинама у знању. Професори из Србије, који држе наставу на Универзитету *Никола Тесла* у Книну, не опраштају незнање. Пример: само две девојке испуниле су услов за упис у другу годину студија на Правном факултету.

Градоначелник Книна **Драго Ковачевић** указује на тешке услове у којима функционише привреда у Книну.

– У книнској општини живи 60.000 људи. У граду Книну 25.000. Имамо око 10.000 избеглица, исто толико ђака. Речју, много оних које намирујемо из буџета у условима када привреда, због околности у којима јесмо, отежано функционише. Присиљени смо да импровизујемо јер је Книн за кратак период променио и функцију и садржај, а драстично је повећан и број становника. Струје има, продавнице и пијаце су пуније. Главни проблем су комуникације, јер смо од Београда удаљени преко 600 километара.

Пре годину дана книнске продавнице, делећи судбину хипер-инфлаторне СРЈ, биле су празне. Сада је то другачије. Цене су сличне онима у

Београду. Литар уља кошта 3,30 динара, килограм тестенине, или паште, како је зову овде, кошта 2 динара, сир 12 динара, салама од 12 до 36 динара, хлеб 1 динар, 1 јаје 40 пара... Продаја је солидна, мада је куповна моћ становништва мала. Зеленић стиже углавном из Равних Котара. Некада су снабдевали пола Далмације и Истру поврћем. О квалитету робе говори податак да су снабдевали све истарске хотеле воћем и поврћем. Данас се обрађује тек мали део плодних Равних Котара. Једну половину Равних Котара „држе" Срби, другу половину Хрвати. И једни и други страхују, па земљу не обрађују. Присећају се три жетве годишње. У стварности то данас изгледа овако: килограм спанаћа кошта 2 динара, колико и кељ, купус и шаргарепа. Першун и цвекла коштају 3 динара, јабуке 4 динара, лимун и мандарине 7 динара, наранџе 5 динара, банане 8 динара, ораси 14 динара, бадем 12 динара, смокве 10 динара, маслиново уље такође, док се литар ракије може купити за 5 динара. У мотелу *Шарић* можете да наручите било који специјалитет од морских плодова. Кажу, роба стиже из Карина. Злобници тврде да је УНПРОФОРЦИ доносе...

ТВ *Политика*

Крајински премијер **Борислав Микелић** *је оштро напао аутора овог текста, пребацивши му тенденциозност. Одговорено му је да демантује оно што мисли да треба. До дана данашњег (август 1998.) то није учинио.*

ПЛАН Z-4

Нацрт споразума о Крајини, Славонији, јужној Барањи и западном Срему у народу познатији као план мини Контакт групе и план *Z-4* уручен је почетком 1995. године председнику Републике Хрватске Фрањи Туђману и председнику РСК Милану Мартићу, са циљем да се оконча вишегодишњи рат у Хрватској.

Шта предвиђа документ Контакт групе? У главним цртама то су:

• Формирање аутономне области Српске Крајине у Хрватској.

• Западна Славонија би била директно предата на управу Хрватској, док би Источна Славонија претходно пет година провела под међународним протекторатом.

• На подручју Аутономне области Српске Крајине важили би сви закони и Устав Републике Хрватске, али би их спроводиле власти у Книну.

• Крајина би имала право на сопствену заставу и грб.

• Скупштина Крајине може да омогући употребу српског језика и ћириличног писма под условима да су интереси мањина у Крајини потпуно заштићени.

• Влада у Загребу издавала би новац, водила спољне послове, одбрану, утврђивање држављанства, царине, спољну трговину и „бринула да Крајина не буде у инфериорном положају у односу на друге делове Хрватске".

• Власти у Книну, на својој територији, старале би се о образовању, култури, стамбеној политици, јавним службама, привреди, енергетици, екологији, туризму, издавању докумената, убирању пореза...

• Народна банка Хрватске емитовала би посебан новац за Крајину, који би вредео колико и куна, и с обавезом свих банака у Хрватској да га примају.

• У Аутономној области Српској Крајини одржали би се избори после потписивања плана. Новоизабрани председник с мандатом од пет година формирао би Владу и контролисао полицију, чији би национални састав одговарао попису становништва из 1991. године.

• У року од три године од прихватања плана, Крајина би била демилитаризована, али Хрватска војска у њу не би имала право уласка без позива председника.

У тексту Плана посебно је наглашено да „ништа у овом Споразуму не може бити тумачено на начин који би променио недељиву природу Републике Хрватске".

План Мини контакт групе предвиђао је могућност да власти у Крајини, уз дозволу Загреба која не сме без разлога да буде ускраћена, склапају спо-

разуме са другим земљама или ентитетима и то у вези са образовањем, културом, туризмом...

Документ на 43 странице, састављен из три дела, у 17 поглавља са 6 анекса, сачинили су тадашњи амбасадори САД и Русије у Загребу **Питер Галбрајт** и **Леонид Керестецијанц**, као и заменици копредседника Конференције о бившој Југославији **Герт Хинрих Аренс** и **Алфред Матакота**.

У то време се често помињало да како се реши проблем Срба у Хрватској тако би требало да се реши и статус Албанаца на Космету. Паралела је скраћена: Крајина–Косово...

Дана 3. августа 1995. у Бироу Владе РСК у Београду, под патронатом америчког амбасадора у Загребу **Питера Галбрајта**, крајински премијер **Милан Бабић** потписује фамозни План Z-4.

Неколико сати касније у рано јутро 4. августа 1995. Хрватска одговара бомбардовањем Крајине. Само 48 часова касније у РСК више није било Срба. Како то све објаснити?

НЕОБЈАВЉЕНО

ПОСЛЕДЊА ОАЗА И ДРУГЕ ПРИЧЕ

Бели Манастир, фебруара 1995. године

Крајем фебурара 1995. у Белом Манастиру је одржано саветовање *Барања – српска земља*. На саветовању се чуло, углавном, оно што је већ речено у тексту о Барањи. Као и обично, живот се разликовао од историје и политике...

Према незваничним подацима из пописа становништва 1992. године Барања је имала 39.482 становника, од тога Срба је било 23.458, Хрвата 7.689, Мађара 6.926, Југословена 490, Црногораца 213 и осталих 706. У Барањи је прибежиште нашло око 15.000 избеглица из Грубишног Поља, Осијека и дела Источне Славоније. Социјалну карту Барање усложњавају 6.000 социјално угроженог становништва, 5.700 пензионера и око 7.000 деце. За све њих око 9.000 запослених, у условима непосредне ратне опасности, треба да обезбеде егзистенцијални минимум.

– Сналазимо се на разне начине. Влада РСК и Скупштина општине Бели Манастир као и Високи комесаријат за избеглице обезбеђују једном месечно пакете од 17 до 25 килограма разне помоћи за угрожене. Нажалост, у пакетима су производи који могу да се набаве и код нас, па то тумачимо као још један у низу притисака на нас. Тиме покушавају да сломе дух овог народа и спрече остварење нашег циља – каже председник Скупштине општине Бели Манастир **Слободан Миловац**.

- **Барања је пре рата словила као најплоднији део бивше Југославије.**

– На 1.143 квадратних километара ритског терена успевало је све. Уз ово иду рибњаци и шуме. Бележени су рекордни приноси. Барања је давала годишње од 7.000 до 10.000 вагона жита. Индивидуални сектор је са хектара убирао 4,5 а друштвени 6–6,5 тона жита. Годишње се са овог простора брало 10.000–15.000 вагона кукуруза. Барања је на југословенско тржиште износила сваке године од 3,5 до 5 вагона шећера. Пре рата у Барањи се товило око 120.000 свиња и 10.000 товних говеда. Много се радило, али и имало. Производња је била потпуно механизована, па Барањци тешко успевају да се снађу и превазиђу недостатак горива за бројне машине.

– Барања је и данас плодна. Услови за рад на тој земљи су отежани из много разлога. Привредни капацитети, засновани на савременој технологији, су велики. У праћењу најновијих достигнућа светске технологије су нас омели рат и санкције према СРЈ које су аутоматски погодиле и нас.

Располажемо значајним капацитетима у прехрамбеној и металској индустрији, као и у аграру. Основни проблем нам представљају недостатак енергената и хемијских средстава, ђубрива и заштитних средстава пре свега.

- **Прехрамбени комбинат *Беље* је пре рата био један од највећих произвођача пољопривредно-прехрамбених производа у бившој Југославији.**

– Срећом, сачуван је. Није било већих оштећења али су Хрвати приликом повлачења одвукли много вредних стројева, готових производа, а одвукли су и основно стадо. Комбинат и данас у отежаним условима ради. Капацитети су велики. Месна индустрија је спремна да произведе 50.000 тона хране, млинско-пекарска индустрија дневно може да самеље 150 тона брашна, имамо капацитете за производњу 140.000 тона сточне хране годишње. Кад се овоме дода око 600 хектара рибњака и око 800 хектара винограда, схватићете колико хране са ових простора може да иде у свет. Сада су капацитети искоришћени са 15-20 одсто. Дакле, могућности постоје, имамо и кадрове, још само да дочекамо мир. Стално психолошко оптерећење ратним опцијама и претњама одвлачи нас од производних тема ка чувању граница. Ми ћемо се вратити производњи када са друге стране охладе главе.

- ***Последња оаза*, филм Петра Лаловића о егзотичној флори и фауни снимљен је у Копачком риту. Да ли је и оаза као што је била?**

– Копачки рит је и даље леп и даље српски. Позивам да дођете средином маја када је Копачки рит најлепши, када озелени и када се све што ту живи може видети – гостољубив је Миловац.

У Барањи се одржава и преноси с колена на колено култ вина.

– Када једном пробате бељска вина пожелећете да то поново учините јер су јединствена и као таква позната широм света – тврди **Срба Станковић**, технолог у Винарији у Кнежеву.

– Први писани запис о виновој лози овде потиче из 13. века. Гајимо висококвалитетне сорте: италијански ризлинг, и њега има око 90 посто у нашим виноградима, нешто мало сивог бургундца, красно црно вино мерлот и неке стоне сорте.

– *Бељски виноїради* имају 550 хектара под виновом лозом и још 150 хектара у кооперацији са сељацима. Подрум у Кнежеву је капацитета 880 вагона вина, односно 1.200 вагона грожђа. И поред мобилизације и стања непосредне ратне опасности сви виногради су обрађени.

Око 450 запослених у *Бељским виноїрадима*, у јануару 1995. године су примили у просеку између 200-220 динара плату. О квалитету ових вина нека послужи чињеница да је прошле године објављена информација, касније потврђена и сликом да се у неким елитним америчким продавницама вина, и поред блокаде и рата налазе и бељска вина.

– Ништа чудно. Извозили смо годишње 50 вагона вина у Америку, Немачку, Енглеску. Брига обичне Американце за санкције и рат ако се њему пије наше квалитетно вино. Уосталом, наша вина пије и Доњи дом Британског парламента!

Просечна плата у Белом Манастиру, односно Барањи је између 150 и 200 динара. И поред обиља хране, тешко се излази на крај. Цене су сличне онима у СРЈ. Може да се нађе и скупа ексклузивна страна роба. Све новчане трансакције се врше у динарима. Једино место где немачка марка царује је фри-шоп, који је добро опремљен са 5-6 врста вискија, квалитетном техничком робом, Гучијевим парфемима, цигаретама свих марки. Творница трикотаже *Сутјеска* из Белог Манастира у отежаним условима производи квалитетне и лепо дизајниране џемпере. Цене прилагођене куповној моћи Барањаца: од 40 до 50 динара. Четворогодишња ратна психоза и немаштина нису много утицали на Барањке. Дотеране и укусно обучене су готово све које смо тога дана сретали на беломанастирским улицама. **Ружица Ступар**, власница бутика *Брас* сматра да жене које држе до себе успевају и поред свега, да издвоје по који динар за боди, ексклузивни доњи веш, шминку, квалитетну бижутерију, а понекад и за свилени комплет. Свега тога, и још којекаквих женских ситница, које самопоуздању значе, може да се нађе у овом малом бутику. Један од најлепших старачких домова које је видео репортер налази се у Белом Манастиру.

– Капацитет дома је 180 људи. Тренутно овде борави 140 непокретних, полупокретних и покретних старих људи свих националности. Максимално смо водили рачуна о организовању свих активности у Геронтолошком центру. Садржаји су примерени стању штићеника. Збрињавамо и избеглице. Тренутно их је 12. Део трошкова боравка сносе сами штићеници од пензије, које су мале, док други део трошкова подмирује Извршни савет СО Бели Манастир и Министарство за рад, борачка и социјална питања РСК. Цене нису економске. Рачунамо да по оваквим критеријумима месец дана боравка овде кошта између 120 и 190 динара – каже господин **Душан Стојановић**, директор Геронтолошког центра.

Просечна пензија у РСК је 87 динара. То је недовољно, па је Скупштина општине Бели Манастир притекла у помоћ обезбеђујући бесплатан хлеб пензионерима. Они су ослобођени плаћања комуналија и струје до 1.000 киловата зими и 450 киловата лети. Пензионери у Белом Манастиру се састају на корзоу, а у зимском периоду у својим просторијама најчешће играју шах.

- **А каква је беломанастирска младост? Досадна. Биоскоп не ради, дискотека ради суботом и недељом. Кафићи раде до 22 часа.**

– Најчешће се окупљамо у *Касину*. Једина права дружења су на журкама. Њих је највише. И видеотеке раде пуном паром – прича **Саша Кнежевић** ученик трећег разреда гимназије. Саша планира да по завршетку гимна-

зије упише журналистику. И у Барањи је „рат" између рокера и народњака. Рокери су бројнији. Концерата нема. Последњи је био прошле године. У Барањи постоји неколико група. Најпознатије су *Фурија* и *Реквијем*.

• Шта Барањци читају?

– Најчешће се траже Павић, Селенић, Петковић, Апдајк, Маркес, Хесе... Наша библиотека једина није прекидала рад све време рата. Библиотечки фонд у Барањи је 1991. године био завидан. Имали смо око 80.000 књига. Матична библиотека у Белом Манастиру је располагала с половином – око 40.000 наслова. Имамо 18 библиотечких огранака. Током рата 1991. уништене су библиотеке у Копачеву, Биљу, Новом Бездану. И пре рата, али и током рата смо помоћу спонзора обезбеђивали новац за нове књиге. Углавном смо их набављали, као и сада, на Сајму књига у Београду. Раније смо често организовали разна предавања и изложбе. Сада, због помањкања новца, то чинимо ретко – каже **Ксенија Ковачевић**, директор беломанастирске Библиотеке која се налази у саставу НУ *Вук Караџић*.

Многи су били у прилици да се о ситуацији у Барањи информишу без посредника – преко ТВ *Бели Манастир*. Сигнал ове мале ТВ куће допире у пет земаља: СРЈ, РС, РСК, Хрватску и Мађарску. Често добијају писма управо из Мађарске. Повод су еротски филмови који се често емитују на овој телевизији.

– Средином септембра 1991. екипа приучених људи је, користећи неадекватну опрему, почела са емитовањем сопственог програма схватајући значај праве и потпуне информисаности у ратним условима, а имајући у виду „бомбардовање" полуинформацијама са хрватске телевизије. Бављење овим послом, нас једанаестеро запослених доживљавамо као свој основни задатак у одбрани Барање. У мирнодопским условима емитујемо понедељком, средом и петком по 4 часа сопственог програма и филмове, а у случају ратних дејстава емитујемо и до 50 сати програма недељно – каже **Ранко Раделић**, главни и одговорни уредник ТВ Бели Манастир.

Сваке године се у Белом Манастиру, и у ратним условима, организује турнир у малом фудбалу. Најзанимљивија је екипа *Тотенхем*. Узор – чувени енглески тим? Не. У екипи игра петорица браће – Мађара, с презименом **Тот**. Екипа је по њима добила име. У РСК је успешно окончан фудбалски шампионат. Првак РСК у фудбалу за 1994. годину је беломанастирска *Шпарта*. Прошле године ово спортско друштво је прославило 70. годину постојања. Поред *Шпарте* у првој крајишкој лиги се такмиче и ФК *Дарда*, а ту су и *Бељe* из Кнежева и *Јадран* из Шећеране. Кажу да се од 37 фудбалских клубова у Барањи издвајају још *Братство* из Јагодњака, Борац из Кнежевих Винограда, *Полет* из Каранца...

– Барања је дала светског првака у каратеу Владимира Букала, и првака света у куглању Зденка Павлицу, Хрвата, који је наступао под југословенском заставом. Спорту се у Барањи придаје изузетан значај, а у склопу

тога треба поздравити оснивање Олимпијског комитета Крајине, недавно у Бенковцу, који ће допринети развоју спорта и међународној афирмацији РСК – изричит је председник СОФКЕ Белог Манастира и члан Управног одбора ПС Крајине господин **Новак Вукчевић**.

У Белом Манастиру је око 700 УНПРОФОР-аца из Белгије. Барањци им не верују. Примећују да редовно џогирају и да су им плате око 3.000 ДЕМ.

ТВ *Политика*
Без икаквог објашњења,
(само)вољом главног и одговорног уредника ТВ Политика
Радмиле Вишић,
репортажа није емитована.

ПОЧЕТАК КРАЈА

1. маја 1995.

Радио-телевизија Србије приказује прославе које су, поводом празника рада који се традиционално – нерадно прослављa, организоване широм света – целих 25 минута. Видели смо печеног вола, козарачко и друга кола на Ади Циганлији у Београду, Фрушку гору, излетишта око Приштине и Подгорице, феште у Кини, Русији, на Куби...

У 26. минуту другог Дневника сазнали смо да више нема Западне Славоније. Тог 1. маја 1995. године и крајинско руководство, укључујући и војно, било је немо. Хрватска је „бљеснула". И свет се није превише узбудио. Прве избегличке колоне су кренуле пут Републике Српске и Савезне Републике Југославије. Нико није слутио да је то претходница највећег егзодуса у Европи после Другог светског рата. Није се огласио ниједан челник СРЈ. Ваљда, зато што је био празник...

ОЛУЈА

4. и 5. авīуста 1995. īодине

Дописник *Политике* из Книна **Милан Четник**, зове Радио *Политику*. Кратак увод **М. Четника** гласи:

– У 9.40 минута, четири и по часа од напада на све крајинске градове, укључујући и Книн, председник РСК **Милан Мартић** упутио је апел СРЈ који гласи:

„И поред свих наших напора да сва спорна питања с Хрватском решавамо мирним путем, преговорима, Хрватска војска је тачно у 5.00 часова из свих праваца бјесомучно напала РСК. Напад је извршен унакрсним гранатирањем свих градова у РСК, укључујући и Книн. Гађани су цивилни циљеви. Артиљерији су подршку давали пјешадија и авијација. Хрватска војска користи сва расположива средства, укључујући и бојне отрове. Апелујемо на међународну заједницу да одмах заустави хрватску агресију, а од СРЈ захтјевам, да у складу са преузетим обавезама из Венсовог плана, заштити становништво и територију РСК."

У поподневним сатима из Радио Бање Луке преузимамо извештај њиховог дописника из Книна **Зорана Поповића**.

– Книн и РСК издржали су све нападе хрватске агресорске војске. Главни правац напада усмерен је према Книну, преко Динаре. Српски борци, величанствено и херојски, бију одсудну битку за свој град и своју државу. Према информацијама ГШ СВК, српска војска је одбила хрватски напад према Слуњу али и онај који је био усмерен ка Петрињи. У досадашњем току борбе, српска војска је уништила пет тенкова и срушила један авион. На главни град РСК пало је до сада преко 700 артиљеријских пројектила. Многи цивилни објекти у граду су уништени, а тачан број погинулих и рањених се не зна. Слично Книну, прошли су и сви остали крајински градови: Бенковац, Обровац, Дрниш, Грачац, Кореница, Петриња... О томе најбоље сведочи изјава канадског генерала **Алена Форана**, који је рекао да хрватска војска у снажним артиљеријским нападима није бирала циљеве, већ је сипала гранате на све стране."

– Туку се дјечји вртићи, школе, болнице, комуникације и стамбене зграде – рекао је **Саво Штрбац**, председник *Веритаса* у писму упућеном **Бутросу Галију** и запитао се:

– У име чега Хрвати убијају Србе, зар у име мирне реинтеграције, како сами кажу, а свијет им даје за право. У име мира, правде и демократије, у име још неоплаканих западнославонских жртава, тражим да Вашим лич-

ним, и ауторитетом УН, зауставите хрватску повампирену солдатеску која убија мој народ – каже **Штрбац** у писму **Бутросу Галију**.

Из Костајнице се у поподневним часовима јавља **Момчило Ножинић**:

– Од јутрошњег напада хрватске војске из рејона Суње на линију одбране Костајничке бригаде СВК и цивилне циљеве на подручју града у току поподнева настављени су артиљеријско-пјешадијски напади на положаје српских бораца на овом подрчју. Најјача дејства су испољена према предњем крају одбране у зони Уштице, Вишњице и Дреновог Бока. Како сазнајемо у команди 26. пјешадијске бригаде наши борци држе ситуацију под контролом и жестоко узвраћају на све нападе. Становништву је поново упућен апел да се придржава упутства за знак опште опасности и да не излази из склоништа."

Команда 39. Корпуса СВК уложила је у поподневним часовима оштар протест команди данског батаљона Унпрофора, јер су усташе заузеле пункт Унпрофора на линији раздвајања између села Бобовца и Стрмена, и из транспортера Унпрофора дејствују по предњем крају наше одбране. У протесту се тражи објашњење зашто сада Унпрофор не тражи подршку НАТО-а јер су угрожени и припадници њихових снага...

Охрабрујуће су зазвучале речи команданта ГШ Српске војске Крајине генерала **Милета Мркшића**, изговорене око 15 часова.

– Јутрос у пет часова хрватска војска је извршила агресију на РСК масовним бомбардовањем свих насељених места, посебно Книна. Бомбардовање и даље траје. Наша војска сигурно још увек држи прву линију у својим рукама. Није било крупнијих продора Хрватске војске сем што је угрозила правац који изводи од Грахова (1*) преко Црвене земље према Книну. Има много дезинформација по јавним гласилима. Ниједно насељено место у РСК није пало. Ни село, а камоли град. Стање је под контролом. Ја похваљујем своје борце за досадашње држање. Издржали су канонаде усташке артиљерије и, успешно, за сада бране све правце. Једино имам, понављам, проблеме на правцу Грахово одакле иду најелитније усташке снаге ка Книну. Нанели смо значајне губитке хрватској војсци, тако да су њихови покушаји продора заустављени и јединице враћене на почетне положаје, посебно у рејону Баније и Кордуна. Петриња није пала! Одбацили смо њихове снаге ка Сиску. Најтеже стање је на Динари (2*) одакле они делују ка Книну. Ту су усташке снаге у офанзиви. Одатле долазе скоро сви артиљеријски напади по Книну. Употребили су авијацију по следећим објектима: Петровој гори, репетитору на Ћелавцу, тукли су једну команду у Лици и на Банији...

Са Кордуна се у поподневним сатима 4. августа јавља **Синиша Стаматовић**.

– Хрватска војска је започела дуго припремани напад на Кордун. Како саопштава прес-центар 21. Кордунашког корпуса непријатељска артиље-

рија дејствовала је искључиво по цивилним циљевима у ширем рејону све четири кордунашке општине. Најжешћа дејства испољена су у зони одговорности 13. слуњске бригаде. На сталној мети усташа је битна кота Кестенак, али браниоци Кордуна су успјешно одбили пјешадијски напад усташа и у потпуности контролишу овај дио Кордуна. Одбијен је и напад у рејону Броћана, гдје је непријатељ покушао форсирање ријеке Купе. Становништво Кордуна је у склоништима, тим више што постоји стална опасност од ваздушних напада. Према посљедњим информацијама, све линије одбране припадника 21. кордунашког корпуса се чврсто држе и нема никакве опасности од пјешадијског пробоја непријатељских јединица.

Из Петриње су стизале контроверзне информације које нисмо могли да проверимо. Посредством Радио Бање Луке у касним поподневним часовима добили смо извештај **Слободанке Опачић**.

– Команда Банијског корпуса СВК саопштава да је први напад усташке армаде српска војска храбро дочекала и пуном мјером одговорила. Напад је заустављен, а линије одбране су стабилне. Због сигурности цивилног становништва у Стрмену, Црквеном Боку и Ивањском Боку становништво је евакуисано. Усташе настоје увести нове јединице у борбу, што будно пратимо и енергично спречавамо каже се у саопштењу команде Банијског корпуса. На свим осталим линијама наши борци се држе веома храбро, а у неким дијеловима су кренули у силовит напад и постижу значајне успјехе. Команда 39. корпуса СВК потпуно контролише стање у зони своје одговорности и припрема офанзивна дејства. Досадашње понашање наших грађана је примјерено и вјерујемо да ће такво остати и даље. Молимо слушатеље да не насједају на пропаганду и лажи хрватских средстава информисања и на истим таласима препознају новинаре и спикере Радио Петриње, због покушаја хрватских новинара да се лажно представе, и дају лажне податке...

Током петка, 4. августа, критично је било и у рубном подручју између РС и РСК. Није се знало шта се дешава у Козарској Дубици. Нешто после 15 часова за Радио Бању Луку се јавио **Душко Ручнов**.

– Јутрос у 6.15 усташе из НДХ извеле су злочиначки напад на српски град Козарску Дубицу. Град је гађан из артиљеријских оружја великог калибра са 50 пројектила који су изазвали велику материјалну штету и ранили недужне цивиле. На овај начин усташе показују своје злочиначке намјере и своје опредјељење да наставе геноцид над српским народом. У Козарској Дубици је на снази знак за општу опасност. Грађани су у склоништима а у сталном засједању је ратно предсједништво које оцјењује да је ситуација под контролом. Српски народ општине Козарска Дубица и Поткозарја чврст је у својој одлуци да се супротстави усташкој агресији у одбрани своје територије и РС.

Тог петка, 4. августа у поподневним часовима у Бању Луку су почеле да

стижу прве избеглице из РСК. Везе са Книном су често у прекиду па смо позвали градоначелника Бање Луке **мр Предрага Радића** да нам помогне и каже какве информације има о збивањима у РСК и како да помогнемо првим избеглицама које су пристигле у Бању Луку.

- **Господине Радићу да ли се чујемо?**

– Чујемо, чујемо...

- **Хоћете слушаоцима и гледаоцима РТВ *Политика* да кажете какво је тренутно стање на терену. Ви имате везе и са Книном. Шта се тамо дешава?**

– Ми са Книном исто немамо везу, а све да и имамо не бисмо је одржавали јер то се све прислушкује.

- **Добро. А каква је ситуација у рубном делу РС према РСК, стижу опречне информације. Посебно из Дубице.**

– Подручје Дубице је стабилно, али они туку преко Саве и покушавају на тај начин натјерати цивилно становништво да напусти Дубицу. Међутим, од тога нема ништа!

- **Има ли окршаја на подручју од Гламоча и Грахова према Книну односно Бањој Луци?**

– Па сад, та комуникација, не бих рекао да је прекинута, али једноставно, ту контаката живе силе нема, нити они хоће контакт са нашом живом силом. Они само имају више тешке муниције од нас и једино са дистанце туку, а друго не могу ништа!

- **Имате ли неку информацију везану за коридор, да ли прети прекидом овај део од Бање Луке ка Београду?**

– Он прети већ 4 и по године али...

- **Има ли данас неких жешћих окршаја?**

– Данас... Има гомилања трупа, али онако како су до сада пролазили проћи ће и сада!

- **Управо смо Вас „извукли" са седнице Ратног председништва. Какав је пресек тренутне ситуације? Чули смо апел и поновили да бањалучкој болници недостаје крв?**

– Бањалучкој болници недостаје и крви и санитетског материјала и лекова и много тога другог. Бањалучка болница већ четири и по године је клиничко-болнички центар двије Крајине.

- **Какву помоћ очекујете, осим ове у санитетском материјалу, крви, од Србије?**

– Па, треба да знате да је овдје много и мале дјеце од мјесец дана, па и новорођене, треба нам дјечје хране, хране уопште јер је овдје већ око 5.000 избјеглица из Гламоча и Грахова. Махом су то стари, дјеца итд. Бања Лука је крцата избјеглицама. Све формалности које се сада чине у Југославији или на граници да се спречи долазак хране, то је стварно ван памети!

- **Господине председниче, ми Вам се захваљујемо што сте уграбили**

мало времена за наше слушаоце и гледаоце. Током вечери, надам се, чућемо се поново.

– Хвала вам лијепо!

Већ смо у Бироу РСК у Београду. Разговарамо са шефом Бироа, господином **Бранком Перићем**.

- **Господине Перићу, које су последње информације које сте добили из Книна?**

– Посљедње информације су да се фронт држи добро, мислим на наш фронт, да нигдје нису пробијене линије, али да Хрвати још увијек упорно бомбардују артиљеријом српске градове, посебно Книн и да имамо пуно разарања, да има повређених, мртвих, али да се држимо.

- **Занимљив је медијски рат који се води између Хрватске и РСК. Домаће и стране агенције објављују контрадикторне информације, често су и демантоване. Чини се да се покушава створити паника и конфузија у РСК, али и овде?**

– Па, јесте. У томе нарочито учествује хрватска РТВ. Убацују се у наше линије и наши репортери морају да се јаве и кажу: „Запамтите наш глас то је тај, а онај други није наш глас." У томе им помажу и некакве друге агенције, али свеједно, та је политика прочитана и тако да то није изазвало никакву панику у Крајини.

- **Господине Перићу, Радио** *Слободна Европа* **је пре неколико минута објавио информацију да крајински премијер Милан Бабић вечерас путује у Загреб?**

– Ја немам ту информацију. Ја имам једну другу информацију, а то је саопштење предсједника Владе РСК **др Милана Бабића** у коме је наредио окупљање свих ресорних министара у суботу, 5. августа у 18 часова на утврђеној ратној локацији у Крајини. То је све што знам.

- **Да ли се др Бабић данас састао са копредседником Торнвалдом Столтенбергом?**

– Немам ту информацију. Састао се са његовим замјеником **Ридом**, а за то не знам.

- **Наравно, ми очекујемо да када се заврши овај део дипломатске активности др Бабића, чујемо и неку информацију више. Пошто нам се јављају слушаоци и питају како могу да помогну, шта је најпрече, на који начин проследити помоћ у лековима, санитетском материјалу?**

– Ми смо у току организовања прихвата за оне који би изашли из Крајине, мисли се на дјецу, старе. Зна се да су неопходни храна, одјећа, ћебад, љекови и санитетски материјал. То је углавном све што је потребно за овакве прилике.

- **Ми ћемо покушати да добијемо и људе из Југословенског Црвеног крста. Господине Перићу, пошто дежурате као и ми чућемо се са новим информацијама касније.**

– Важи. Пријатно. Довиђења.

Коначно смо успели да успоставимо везу са Книном. Позвали смо кабинет председника РСК Милана Мартића и разговарамо са дежурним **Душаном Пралицом**.

• Пралице од Вас очекујемо најновије информације.

– Па, видите, Ви сте са данашњим догађајима у РСК и њеном главном граду упознати. Ја Вам могу рећи само какво је сада стање у Книну и како се одвијало за посљедњих пар сати.

• Управо то очекујемо.

– Наиме, прије неколико минута предсједник РСК **Милан Мартић** обратио се грађанима Книна и РСК преко Радио Книна. Најновије што вам можемо рећи: непријатељ није постигао никакво значајније помјерање линија. Али смо у задње вријеме били доста ангажовани око евакуације цивилног становништва, жена и дјеце, а борци су остали на својим мјестима... Ало...

• Да, на вези сте, био је апел из книнске болнице?

– Видите, помоћ болници је потребна, али овдје очекују сви како ћете ви реаговати и какву помоћ можемо да очекујемо од Србије.

• Савезна влада је заседала као и републичка. Стиже хитна помоћ у храни, лековима санитетском материјалу, стижу групе лекара, као прва помоћ.

– То је као прво, али ми очекујемо много више од тога.

• Наравно, то је на републичким и Савезној влади да одлуче, а наше је да информишемо јавност са лица места.

– Ја морам само још једном рећи да становнике Книна није захватила паника, али је свима на уснама ријеч: СРБИЈА!

У поподневним сатима, тог петка, 4. августа, огласио се и заменик команданта Српске војске Крајине пуковник **Коста Новаковић**.

– Вероватно су наши слушаоци већ чули да су хрватска војска и ХВО јутрос у 5 часова отпочели агресију на РСК. Гађају се искључиво цивилни циљеви у свим насељеним мјестима, посебно град Книн. Гађају се сва општинска средишта као што су: Бенковац, Обровац, Дрниш, Грачац, Кореница, Војнић, Вргинмост, Глина, Петриња... Српска војска Крајине досљедна принципу и опредјељењу политике РСК није гађала цивилне циљеве у Републици Хрватској већ се искључиво ограничила на одбијање директног напада Хрватске војске на правцима одакле они врше нападе, пјешадијске и друге. У нападу хрватске артиљерије на цивилно становништво има доста погинулих и рањених, а велики број објеката је срушен или оштећен. Са отпочињањем хрватске агресије, око 5.15 часова командант СВК **генерал Мркшић** је упутио оштар протест команди Унпрофора и генералу **Жанвијеу** у Загреб. У протесту се каже како смо ми неколико посљедних дана стално упозоравали на хрватске провокације и на хрват-

ско симулирање некаквог нашег напада ради властите пропаганде. Као што је јавности познато Хрвати су неколико посљедњих дана објављивали некакве нападе на Госпић, Карловац и друге њихове градове, а у ствари су вршили симулирање своје и свјетске јавности. Такође, тражимо од команданта Унпрофора генерала **Жанвијеа** да упозна Савјет безбједности УН који као што знамо засједа и да упозна директно Генералног секретара УН **Бутроса Галија**. Сматрамо, да није још касно да свјетска заједница реагује на агресију која траје и у овом моменту док разговарамо, док се ја јављам.

Нешто после 17 часова успели смо да поново успоставимо везу са дописником *Политике* из Книна **Миланом Четником**. То је један од последњих разговора на релацији Београд–Книн.

• **Милана Четника, дописника *Политике* из Книна, молимо да нам каже каква је атмосфера у Книну, шта се дешава?**

– Тешко је данас из Книна рећи било коме „добар дан". Овдје је ватра на сваком кораку. Ово је права артиљеријска олуја, гађају из свих могућих калибара, из свих могућих артиљеријских и ракетних оружја! До 16 часова пало је преко 2.000 граната. Ви сте колегинице чули те детонације управо док смо успостављали везу. Овдје се налазим са колегама у некаквом складишту и сједим на неком јебеном ћебету, склоњен иза некакве пећи, шта да вам кажем? Међутим, овог поподнева су стигле оптимистичке информације са линије одбране Крајине. Главни штаб саопштава, а и сви други извори информисања упућују на то, да ниједна линија одбране Крајине није поремећена. Значи, крајинска војска храбро и јуначки одолијева тенковским, пјешадијским и комбинованим нападима потпомогнутим артиљеријом.

• **Милане, ми смо чули вест коју преноси једна страна агенција, да су хрватске трупе на 2 км од Книна. Да ли је то тачно?**

– Молим вас поновите, пошто не чујем, јер је страшна бука.

• **Да ли су хрватске јединице на два километра од Книна?**

– Знате шта, стравична је количина лажи из хрватске пропагандне машинерије. Они упадају, односно, убацују се у фреквенције крајинских радио станица. На тим фреквенцијама читају неки проглас у којем позивају све Крајишнике на лојалност загребачком режиму. Постоји инфомација да су упали у цијели информативни систем Крајине, односно, да се убацују у везу између Крајине и Југославије и да шаљу такве информације о којима говорите. Према томе, ово је апсолутно дезинформација. Велике су борбе на книнско-граховском ратишту, значи неких 15-20 км ваздушне линије према Босни, према Грахову, односно Динари. Страшне су пјешадијске борбе, међутим, линија није помјерена, а податак од два километра је новинар који је то послао, измислио и у служби је оне машинерије хрватске пропаганде коју сам помињао. Користим прилику да вас упозорим, као и све информативне куће у Београду, да пазе на извор информација.

• РТВ *Политика* управо то чини, успевајући да дође до својих дописника.

– Ситуација је стварно тешка, они се труде, да тако кажем, да некрополишу град, да га умртве, да умртве живот да би они послије лудачких плотунских удара који се континуирано дешавају свака 3-4 минута, да не дозволе никакав предах и на тај начин онемогућавају свако кретање. Вјероватно је таква ситуација и у свим другим градовима. Ви знате да су скоро сви крајински градови под ватром. Напад је тако и почео што се артиљеријска олуја сручила на крајинске градове. Значи, гађали су у дубину, да би дезорганизовали одбрану. Међутим, до сада нису успјели.

• Милане, постоји информација да креће и хрватска пешадија?

– Најновије саопштење Главног штаба говори да су напади кренули неколико сати после удара на градове. У саопштењу се даље каже да се своди биланс тих борби. Ја могу прочитати то.

• Изволите.

– Послије вишечасовних гранатирања свих крајинских градова започетих јутрос у 5 часова, хрватска војска је на неколико фронталних праваца извела безуспјешне нападе, пјешадијске нападе, уз велике жртве у својим редовима, које информативна служба Главног штаба Српске војске Крајине процјењује на око 200 погинулих припадника хрватске војске. Хрватска војска је извела пјешадијске нападе на подручје уз саму границу, што значи Теслинград, Врховине, Плашки – на подручје сјеверне Лике и на Слуњ, град који се налази на најтањој линији, гдје је крајински земљоуз најтањи, те нема дубине. Слуњ су напали из два правца. Нападнути су и Банија и Кордун. На Банији је напад изведен из правца Комарева и Блињског Кута. Главни штаб Српске војске Крајине, позивајући се на регистроване разговоре заповједника хрватске војске, располаже податком да су формације СВК до 15 часова уништиле пет тенкова Хрватске војске у овом региону на Банији. Српска војска Крајине је у контраофанзиви заробила већи број припадника ХВ. Већина заробљених су припадници 143. огулинске бригаде, 138. делничке, 142. из Унишића, Поречке бригаде, 17. домобранске пуковније и Прве домобранске бригаде из Загреба. У саопштењу се цитира и садржај једног снимљеног телефонског разговора између хрватског заповједника, у коме се један од команданата ХВО, жали команданту 4. сплитске бригаде да има велике губитке у људству. Заборавио сам рећи да усташе не бирају циљеве, гађају насумице, по свим могућим рејонима. Ало!?

• На вези смо и слушамо пажљиво.

– Већ неколико сати се гађа рејон болнице који се налази на периферији града и који они могу да виде са динарских висова. Сад ми колега говори да је из болнице стигао апел да се даје крв. Ја сам, иначе, својим очима гледао неколико директних погодака. Видио сам 7-8 директних

погодака у кров. Кровови горе, али и станови који су погођени. А и сâм сам срећно преживио.

• Милане, неке агенције јављају да је центар Книна уништен.

– Па знате шта, у строгом центру Книна избило је неколико пожара од гранатирања, међутим, неколико заиста храбрих грађана су, у оним најжешћим нападима, успјели да некаквим шмрковима угасе ватру. Понегдје нешто тиња. Шта значи уништити један град? Највећи је проблем у томе, не у ранама ни зградама, него у оним људима који су погинули. Зна се сигурно да има погинулих.

• Колико?

– Не знам тачно. Има рањених и проблем је у томе што је под сталним гранатирањем и прекидом комуникација тешко добити прецизне податке. Циљ ових напада, свега овога, је чиста војничка логика: да се ово подручје, главни град, избаци из функције. Рецимо, продавнице нам јутрос не раде, значи не можете купити хлеб, пиће, не можете купити ништа, схватате, уз истовремено наношење цивилних жртава. Кажем вам, видио сам погинуле људе.

• Ако ишта може мало да охрабри људе је чињеница да нема панике, како тврде неки извори.

– Ево ја сам се баш малопријe вратио из зграде у којој станујем. Знате, то стварно није паника али јесте забринутост. Глупо би било рећи да људи нису забринути... (чује се потмула тутњава). Не знам да ли сте чули ово?

• Да.

– Управо сам Вам рекао да не прође ни пет минута, а да не падне граната. То чине намјерно да не би ништа профункционисало у граду. Не можете се пребацити из зграде у зграду, а да то није истовремено нека врста руског рулета. У граду нема струје. Нема ни људи. Мислим да су у подрумима, некаквим склоништима.

• Да ли је пронађен начин да информације допру до грађана Крајине, пре свега да ли ради Радио Книн који је, у свим кључним тренуцима, бескрајно много помогао народу?

– Радио Книн још није данас прорадио. Велики је проблем знате, што нема струје. Међутим, подузима се све да се оспособи. Ја мислим да ће ускоро прорадити макар радио, а за телевизију у овом моменту није толико битно. Ја опет понављам и упозоравам да будете опрезни и рестриктивни према изворима информација. Новинар из Книна који је послао вијест да су хрватске трупе на два километра од Книна зна сигурно за себе да лаже, а зашто лаже ја могу да претпоставим. Њима је циљ да створе панику. Они су пет сати укључивали Туђманов говор и читали проглас цијелом становништву да се преда, да преда оружје, да буде лојално. То значи да раде и оловом и оловком, истим системом као у Западној Славонији. Међутим, по свему судећи, ни најмања реприза неће услиједити, јер

како каже Главни штаб Српске војске Крајине, изненађење није успјело и све су линије одбране сачуване.

• **Милане, имамо информацију да команда Унпрофора размишља о тражењу ваздушне подршке за заштиту мировних трупа коју би пружиле снаге НАТО-а против хрватске војске?**

– Знате шта, генерал **Форан**, командант Сектора југ, Канађанин, који је на челу контингента чешких, кенијских и јорданских, као и канадских трупа, је јутрос неувјериљиво дјеловао. Он је мало био паничан, али изгледа да је промијенио реторику. Вјероватно је добио инструкције и сад већ говори да је он затражио ваздушне нападе, али у кондиционалу: ако ово, ако оно, а и сам је рекао да су по мандату њихове ингеренције јако мале. Он каже, да по том новом мандату, јер се они сад зову УНКРО, имају мандат да штите само зону демилитаризације, односно зону раздвајања. Он каже да по мандату немају ништа са заштитом цивилног становништва, односно са заштитом тог нашег простора. Он је, с друге стране, сам рекао да су Хрвати заузели седам њихових посматрачких пунктова, да су их отели и да је чак убијен један војник. Чуло се, не знам да ли је тачно, да су Хрвати отели 70 „мировњака". На конференцији за штампу, јутрос, није био директан, али се зна да су Хрвати тукли по Унпрофору.

• **Веза је све слабија, покушаћемо да се у току вечери чујемо поново са новим информацијама.**

– Познајући вас колегинице, није искључено да се ујутру видимо у Книну.

• **Наравно, да није искључено. Био је ово Милан Четник, дописник** *Политике* **из Книна, специјално за РТВ** *Политика***.**

Бенковац, за Радио *Бању Луку* извештава **Дамир Кожул** (18.30).

– Најинтензивнији напад догодио се јутрос између 5.00 и 7.00 часова. На Бенковац је пало више од 150 разорних пројектила. До 15 часова хрватска војска је наставила „неселективно гранатирање у неправилним временским интервалима" да би, након тога, из више праваца отпочели са пјешадијским нападима. Најинтензивнији пјешадијски напад забиљежен је из правца Суховара према Земунику Горњем. Тај напад су српски борци успјешно зауставили. Најјача артиљеријска пјешадијска дејства на обровачком подручју ХВ је испољила према планини Велебит. За сада нема прецизних података о броју рањених и погинулих. У 18 часова Хрвати су отпочели нови напад на Бенковац и сва насеља у јужном и југозападном дијелу бенковачке општине. На све нападе српска војска енергично узвраћа.

* * *

Током вечери, 4. августа 1995. није било нових извештаја са терена. Везе са Книном су прекинуте. Ни **Милан Четник** није знао, док је резговарао са нама, да евакуација становништва увелико траје. Становништву нико није јавно рекао да ће морати да се евакуише. Многи су остали у Книну, јер нису имали гориво за возила. Већина је кренула како је знала и умела. Док смо ми говорили, или док су нас убеђивали да нема панике, народ је панично бежао. За то време ми смо чекали јутро и успостављање везе са Книном. Током јутра, 5. августа, линије са Книном су и даље биле у прекиду. Из Бање Луке су стизале информације о великом броју избеглица које се крећу према овом граду. Негде око подне све светске агенције су објавиле вест да су хрватске трупе ушле у Книн. Око подне, 5. августа, позвали су ме у сателитску редакцију да погледам снимак који врте све стране телевизијске мреже. Водитељка каже: „Овдје хрватски Радио *Книн*...". Очигледна монтажа: водитељка није била из Радио *Книна*, нити је овај студио имао „висеће" микрофоне, а поготово не *панасоникове* телефоне. Пропаганда и манипулација.

Око 14 часова је коначно и у домаћим медијима објављена информација да је Книн пао. Државни медији су изабрали формулацију: „Хрватске јединице су ушле у Книн", док су остали медији јасно и гласно рекли да је Книн пао.

У слављеничкој, победничкој атмосфери виде се хрватски бојовници у другом Дневнику хрватске телевизије. Приказали су: Книн, Грачац, Плашки, Обровац, Бенковац... Виде се колоне тенкова, војници нагарављених лица како победнички улазе у освојени град. У центру града их дочекују жене у црнини, жупник и неколико опћинских заступника (све крајинске општине су током 4 године имале паралелне органе власти на хрватској страни), на згради општине су се скидала обележја РСК (застава, табле с натписима органа управе) и качиле већ припремљене заставе и нови натписи на хрватском. Жене у црнини су плакале од среће и захваљивале се војницима који су им ослободили град. Боцама пића се наздрављало победи. Један од очевидаца, уз услов да остане анониман (идентитет добро познат аутору), покушаће да приближи догађаје уочи пада Крајине. По природи посла радио је у Главном штабу Српске војске Крајине.

• Све је било нормално?

– Па, не знам. И јесте и није било нормално. Знате, долазак **Мркшића** за команданта је значило неко помјерање напријед, значило наду да ће све бити како треба.

• Зашто? Због Вуковара?

– Не због Вуковара. Дошао је као озбиљан официр. Било је више дисциплине у војсци. Набављао је униформе, обећавао плате.

• Наредио је и укопавање?

– Укопавање је рађено у сарадњи војних и цивилних власти. „Уређење терена" се то звало у некаквом миру. Знате, послије Загребачког споразума потписаног на Божић 93/94, који се поштивао, кренуло је опуштање, као да је крај рата, па је **Мркшић** поново увео дисциплину, што је наишло на добар одјек.

• Како је у Книну доживљено заузимање Грахова, односно пресецање комуникације између Босанске и Книнске Крајине? Није ли то било довољно упозоравајуће?

– Па то није било нормално, уопште помирити се са тим. Један командант ми је рекао да ће послати јединице да се то поврати, али од тога ништа није било. Тај несигурни наш прелаз, тај терен сам ја често обилазио. Убитачан је то терен. Када су кренули према Грахову, тад је **Мартић** с **Мркшићем** обећао помоћ, и помоћ је и отишла. Био је то МУП Крајине, који је стварно и интервенисао. А како су сви заједно дозволили да Грахово падне, ја то не знам.

• Да ли се ситуација у Главном штабу променила доласком Мркшића?

– Било је пуно кадровских промјена.

• Квалитетних?

– Па, мислило се да су квалитетне.

• Чула сам да су инжењеријске јединице СВК две недеље пре пада Книна једну козју стазу почеле да проширују. Био је то пут којим се Книн иселио.

– То је од Срба ка Дрвару. Међутим, то је било прије Грахова.

• Без образложења?

– Нико ни сањао није чему ће служити.

• Непосредно уочи пада Книна да ли је СВК била спремна за борбу?

– Унпрофор је обавијестио Главни штаб да ће Хрвати гранатирати. Они нису тражили да се од тога прави узбуна, да се људи склоне у склоништа... Они то вјероватно нису схватили озбиљно. Али, лудост је не учинити ништа у таквој ситуацији. Нису дали узбуну. Гранатирање је почело у 5 сати. Из два правца су тукли... То што они уопште нису дали узбуну – то је ван памети. Чудно је да у том првом нападу није било много жртава.

• Мала дигресија. Да ли је било довољно муниције и горива?

– Како није било! Па, ако је било горива до Београда, било би сигурно довољно да се ратује недјељу дана.

• Хронолошки, како је то све ишло у Книну, после првог напада?

– Трајало је цијели дан. Напад, рецимо, траје пола сата, послије тога Унпрофор прошета, па се врати у базу. Тако је то било цијели дан. Најприје је гађан центар, па су кренули према творници, па према сјеверној касарни.

• Да ли сумњате да су људи из Унпрофора „наводили"?

– Вјерујем да је и тога било.

• Да ли је Унпрофор у првим тренуцима помогао рањеницима?

– Не. Они су само долазили у команду, а занимљиво је да по њиховој бази није пало ништа. Ниједна граната.

• Каква је била реакција војних и цивилних власти?

– Сви су били у склоништу.

• Сви?

– Ја никога нисам видио вани.

• Где је био Мркшић?

– Био сам у команди, али њега нисам видио. Видио сам начелника.

• Где је био Мартић?

– У својој резиденцији у Гимназији.

• Шта је са осталим члановима Главног штаба и Владе Републике Српске Крајине?

– Недјељу дана прије су неки чланови Владе паковали намјештај. Ником није пало на памет да они, у ствари бјеже... А официри... Испратио сам колегиницу до прес центра. Становала је испод хотела *Сūас*. Било је касно поподне. Видео сам два официра из Главног штаба који су тада напуштали хотел. Напољу су их чекале жене питајући их куда ће. Један је дрско одговорио: „Ја сам рат завршио." Видјели смо да ништа није у реду. У 21 час је издато саопштење да се не можемо бранити, да треба да се измјестимо. Речено је прво да се иде према Лици. Међутим, нешто касније, рекли су да идемо само у Пађане, село близу Книна. Тамо ће, наводно, бити нова команда Главног штаба Српске војске Крајине. Када смо дошли у Пађане, у школи, гдје је наводно требало да буде Штаб, није било никога. Колона се нон-стоп кретала. Неко је довезао некакав аутобус из Центра и вратио се назад. Исти тај аутобус је отишао из Главног штаба према Србији.

• На конференцији за новинаре у Београду подељена је копија наводног документа о евакуацији коју је потписао Милан Мартић (документ је потписан 4. 8. у 16 часова и 18 минута, оп.а.).

– Крајина је била дефинитивно нападнута. Главни штаб је дословно ћутао. Ја о том саопштењу не знам ништа, а по природи ствари бих морао да знам. Саопштења није било. Дато је нешто Радио Книну, али то није то.

• Команда је, све указује на то, била у потпуном расулу.

– То је благ израз за оно шта је стварно било.

• У вечерњим сатима напад је престао и отпочела је евакуација. Како су колоне изгледале изнутра?

– То је био изгубљен народ. Иде, не зна куда иде.

• Већина је веровала да је то привремено?

– Па није баш тако. Судећи по чињеници да је горива било за даље,

очито је да су многи били спремни и да иду даље. Мене изненађује откуд народу гориво. Једна жена је платила 5 литара бензина 100 ДМ да би извезла дјецу.

• Када је почело измештање Главног штаба?

– Навече. Почеле су жене и дјеца долазити тамо. Аутобуси су били припремљени. Било је то између 21 и 22 сата.

• Где је било руководство у том тренутку?

– Руководство је било у подруму и када се није гранатирало. **Мартић** је и даље био у гимназији. И **Мартић** и **Мркшић** су кренули заједно из Книна навече.

• До поноћи Книн је био готово празан?

– Да, готово празан.

• Да ли је војска ишта изнела од наоружања?

– Готово ништа. Иза нас, а ја сам изашао око 22 часа, многи људи су остали на положајима. Они су се повлачили послије нас. Колико знам, нису одмах добили гориво.

• Куда сте ишли?

– Ишло се право за Петровац. Панике није било, јер није било времена за њу. Имали смо проблеме да уђемо у РС. Ништа се није знало. Било је то опште расуло. Тамо, прије Петровца, су биле неке јединице које су разоружавале борце који су бјежали. Претили су да ће их распоредити негдје. Питао сам се гдје и шта би бранили. Послије свега упитао бих генерала **Мркшића** зашто је, назови, официрима додјељивао и по два чина годишње? Чиме су их завриједили и како су се показали? Или их не треба кривити. Војник је војник и само извршава наређења претпостављене команде.

(1) 19. децембра 1994. године ауторка текста је била у Грахову. У учионицама Гимназије је затекла старе људе избеглe, или расељене из Ливањског поља. Хрватска војска је била на 15 км одатле. Било је питање времена када ће комуникација Бања Лука–Книн бити пресечена, а Грахово и Петровац освојени.*

(2) Средином фебруара ове године, у време одржавања ванредне седнице Скупштине РСК, бројни новинари који су пратили седницу су молили посланике и руководство РСК за коментар чињенице да су Хрвати освојили најважније коте на Динари. Одговора није било.*

РТВ *Политика*

„ПУТ КОЈИМ ЈЕ КРАЈИНА ПОБЈЕГЛА ОД СЕБЕ САМЕ"

У уторак, 15. 8. 1995. у ноћном програму Радио *Политике*, *Строго поверљиво* гост је био **Милан Четник**, тада већ бивши дописник *Политике* из Книна. Пустили смо траку са снимљеним разговором с њим уочи пада Книна, а затим га пустили да говори...

– Негдје, послије нашег разговора, ја сам изашао на улицу и уочио прве озбиљне знакове, који су потврдили гласине, које су кружиле, да је све пукло. Када сам полазио из Книна, мислио сам да идем у неко село, десетак километара од Книна. Било је око 21 час. Отишао сам претпосљедњи. Иза мене је остао једино пуковник **Новаковић**, који се лежерно понашао за разлику од осталих. Мрак, грозна ситуација, силуете које се крећу градом... Бјежало се путем Книн–Срб. То је пут који је направио Крајину. Модерна и изузетно стратешки битна цеста. Та цеста је омогућила да Крајина побјегне сама од себе. Радио Книн се огласио око 17 часова, али се огласио из подрума Гимназије, па му је и домет био мали. Било је „јуначких" информација.

– Ја не знам шта се дешавало пет километара од Книна. Знам само да је постојала информациона, комуникациона блокада... У Крајини су се сви бавили непријатељском страном. Срби Хрватима и обратно. Али, Хрватима се уопште није требало бавити. Требало је да се бавимо собом. Пљувањем Хрватске стварале су се каријере...

– Ја се никада нисам посвађао са Хрватом, али кад изгубите завичај, онда губите вољу да будете националиста и постајете шовиниста...

– Једног момента, кад сам полазио, помислио сам, онако интимно: „Ко је крив за све?". И схватио сам да је за то крива српска интелигенција. Ми, интелигентни људи смо криви, а не политичари. Ја интелектуалце нисам видио никад у животу, у Книну још мање, јер да ти интелектуалци нешто вриједе, не би им се жандари – зубари пробили на чело колоне... Ја сам видио само ситне комунистичке чиновнике. У тој средини нико није имао пролаз. Све бистрије, најумније главе су завршиле у Београду, српској провинцији, иностранству...

– СПС – Српска партија социјалиста – је била најбржа у бекству. Један бивши министар је у Београд понио папагаја. Питам се како се папига снашла у оваквој клими, пошто је наша питомија...

АРСЕНИЈЕ ЧАРНОЈЕВИЋ ЈЕ БИО АМАТЕР

ДАНИ УЖАСА

Србија, авīусӣ/новембар 1995. īодине

ПРВА ФАЗА

Чело колоне очајних и уплашених Крајишника дошло је до Раче, граничног прелаза са СРЈ у недељу 6. августа 1995. око 12 часова. Екипа РТВ *Политӣка* је већ била на лицу места. Забрањено нам је да снимамо. Чекамо дозволу из Београда. Са нама су и бројне стране екипе. Почињемо да снимамо „на кварно". Онако, нехајно, спустимо укључену камеру на асфалт и усмеримо ка избегличкој колони.

Колега мери температуру у колима: плус 47 степени Целзијусових. Избеглице још не пуштају у Југославију. Човек, у маскирној униформи, раздрљене кошуље, без ичега у рукама, очајнички, тражи воду за деветомесечну бебу у носиљци. Два дана ниште није имао дати детету да једе. Неки у Савезној Републици Југославији и Републици Српској похитали су да зараде. Размерили су по килограм шљива, бресака, кајсија и „звизнули" добру цену. Унезверени родитељи купују деци, за последње динаре, или у бољем случају марке, прескупо воће и сокове по папреној цени. Два парчета јучерашњег хлеба и колут саламе је у јединој продавници која има телефон, на тзв. ничијој земљи, наплаћиван 4 динара. Касније је цена расла.

Око 14 часова, колона је пуштена. У црвеном „југу" човек је пред нама умирао. Сви су се узмували, али лекара није било у близини. Око 15 часова екипа Југословенског црвеног крста, предвођена **Љиљаном Гомилановић** стигла је у Рачу. Требало им је око два сата да организују екипе за „прву" помоћ. Из полупразних магацина Црвеног крста у Београду, Сремској Митровици, Шапцу, Лозници, почели су да стижу камиони са храном, соковима, млеком за децу, пеленама, хлебом...

После екипа лекара из Црвеног крста, организовали су се и у Министарству за здравље. Хитно су упућене бројне екипе, али и помоћ болницама у сремском и мачванском региону, које су првим налетом биле највише оптерећене.

Унезверени људи у првом тренутку нису знали куда ће. Већини је у тим тренуцима једино Београд био у глави. Упућују их у прихватне центре у Сремској Митровици и Шиду. Други, хуманији део народа је на ногама. Стижу лубенице, храна, хлеб, одећа, млеко... У редакцији су се телефони усијали. Чује се само једно питање: „Како могу да помогнем?"

Југословенски црвени крст апелује на све који могу да дају аутобусе да

то одмах учине, како би се из Бање луке и Приједора превезли деца, рањеници и стари. У првој „тури" је кренуло 30 аутобуса. Тешко су се пробијали према Бањој Луци јер је било небројено закрчења. **Др Бранислав Љиљак** и **Срета Јанковић** из Југословенског црвеног крста, кажу, иако су доживели много тога од почетка рата, да нешто страшније никада нису видели. Веле да је у сваком аутобусу било око 100 до 120 људи. По оној врућинчини није могло да се дише. **Срета Јанковић** је снимио и бомбардовање избегличке колоне. Погођена су кола у којима је изгорела цела породица. Снимак је приказан на ТВ *Политика*.

Људи у РС и сами у рату и беди, дуж целог пута су се сами организовали, а касније добили помоћ од месних организација Црвеног крста, и почели да спремају храну за невољнике из Крајине. Пошто су многи Крајишници потерали и стоку, везивали су и остављали краве уз пут, како би обезбедили млеко за најмлађе избеглице.

Коњске запреге! Терали су их углавном стари људи... Путовали су по петнаестак дана. Зарасли у браде, дехидрирали, празног погледа... Испод цирада или најлона вирио је читав њихов живот: шпорет, мало одеће, понеки лонац, шерпа...

– Слабо смо шта изнијели. Нисмо се тога надали, поготово што су нам први дан говорили да не паничимо, да су линије чврсте. Ми смо у то повјеровали. Цијели дан смо провели у подруму. Кад су дошли у Лушчане, сусједно село, морали смо стварно бјежат'! Потрпали смо дјецу, нешто мало робе, па бјеж'! Да смо знали да ћемо морат' иђ' дан-два раније, понијели бисмо пуно тога. Овако оскудијевамо и за прање, и за жлице, за све... Мислила сам да је наша Крајина мала. Путовали смо 13 дана и од народа смо једва могли проћ'. Па, велим да је свако од нас пружио само штап према Хрватској, одбранили бисмо се.

Овако говори бака **Софија Кошпенда** из Горње Бачуге, крај Петриње. Избегла је са мужем, сином, снајом и петоро унучади. Шесто се родило у Старој Пазови...

Многе породице су биле расуте. Безбројне су приче о људима који су тражили своје најближе.

Бања Лука је за избеглице значила прекретницу. Ту схватају да неће да се врате својим кућама. Често се чула реченица:

– Изгубио сам све, боље да и мене нема.

Већина њих у том тренутку није мислила на материјална добра, већ на своју средину, свој идентитет... После неколико дана, у колони су била честа и оваква размишљања.

– Ко кукавица одам. Немам се коме приклонит'. И немам ништа. И ко би ме примио... Док могу нешто радит'! Кад панем, куд ћу онда?!

– Боље да су нас убили него што су ово од наске урадили!

Младић из Кистања:

– Кажу ми да сам војни обвезник РСК и да не могу преко границе. Питам вас које РСК, што ћу бранит'? Моје Кистање је спаљено, Крајине више нема! Гдје су ми команданти, гдје су предсједник државе и Владе? Гдје су њихове фамилије? Ја не знам гдје ми је матер. Знам гдје ми је брат. У гробу.

Од 6. августа 1995. до краја новембра, боравила сам често међу избеглицама из РСК, била и на Палама, у Бањој Луци (више пута), Приједору, Добоју и ниједног свештеника нисам видела међу избеглицама!!! Не нужно као избеглицу већ као онога који теши, разговара, блажи, па и исповеда...

Прецизних података о броју страдалих у реци ужаса нема, нити ће их икада бити. Страдали су најнеотпорнији: деца, стари, труднице... Било је и драстичних случајева. На Павловића ћуприји је човек убио своје двоје деце, супругу и на крају себе.

Избеглице су огорчене. Кривци су, по њиховом мишљењу, председник Србије **Слободан Милошевић**, који их је охрабрио, па стао, и њихово неспособно руководство. Тек на трећем месту је међународна заједница.

РТВ Политика и необјављено

ПУТ УЖАСА – ОТРЕЖЊЕЊЕ

Избеглице из северне Далмације и Лике су из Крајине бежале преко Бање Луке. Банијци и Кордунаши су делом бежали преко Двора и даље Бање Луке, а делом ауто-путем Београд–Загреб.

Драгић Кнежевић и **Мирко Чокић** из Војнића сведоче о мучном путовању ауто-путем *Братство и јединство*.

Драгић Кнежевић, Војнић:

– Кроз Глину су нам добацивали свашта. Ћутали смо. У Петрињи су били хрватска војска и полиција, као и цивили. Добацивали су нам, бацали камење на нас. Када је у близини Унпрофор, онда као хрватска полиција одстрањује њихове цивиле, али не енергично. Мој аутомобил су код Славонског Брода погодили камењем. Псовали су нам мајку четничку и добацивали како ће нас све поклати. Викали су: „Гоните се, смеће преко Дрине!" Колону нисмо смјели да напуштамо. Ако вам пукне гума, из кола узмете шта стигнете и прикључите се некоме. Ако не нађете никога, кренете пјешице. Задржавања и застајкивања није било. Многи, који су кренули пјешице су остали. Темпо колоне је био, рецимо, тракторски. На излазу из Хрватске није било Унпрофора, па су нам хрватски полицајци, без проблема, узимали девизе и вредније ствари, чак и кола. Један њихов полицајац је тражио и од мене девизе. Ја сам рекао да имам стотинак југословенских динара, на шта ми је опсовао мајку четничку...

Мирко Чокић, Војнић:

– Били су одлично организовани за дочек наших колона. Њихове вучне службе су биле паркиране крај цесте, па су узимали боља возила и одмах одвлачили. Били су наоружани камењем, тољагама, циглама, штангама... Убијали су људе у колима. Било је случајева да су мртви вожени по 300-400 километара да би се сахранили на миру. Једна жена је мртву мајку, коју су док је сједила на мјесту сувозача каменом убили, возила од Сиска до Шида и тамо је сахранила. Хрватска полиција је мирно посматрала како нас малтретирају. Ја сам омотао ћебе око руку и главе да се заштитим. Ипак су ме погодили у главу. Унпрофор је био далеко од нас и све то, наравно, није видио.

Милица Чокић, Војнић:

– Војска је знала да ће Двор пасти у шест сати. Ми смо се случајно баш тада задесили на цести према Костајници. Склањали смо се да војска прође. Усташе су цијело вријеме тукле по нама. Био је пакао... Колона је стајала да би наши тенкови прошли. Све „педесет петице" (врста тенка, оп.а.) су остале. Тукли су по колони, погађали тракторе. Трактори су се превртали,

дјеца су вриштала, много је наших у том лому и хаосу погинуло. Ми смо се успјели извући, али по причи неких који су остали, крв је текла Двором.

Миле Шкргић, 1908. Војишница (Војнић):

– Унук ме возио. Пођеш три метра, па стој... Па, тако...

Анка Шкргић, 1912. Војишница (Војнић):

(У „оном" рату је „зарадила" девет убода ножем у врат, и преживела).

– Било је крваво! Како се зове оно мјесто? Двор... Јао, шта је ту било! Дјеца под колима... Крваво!

Сместили су се код даљег рођака **Ђуре Шкргића** Врчинца, а Кордунаша родом, који је примио 45-оро људи из Војнића и околине. За децу је због здравог и храњивог млека купио и козу.

* * *

Човек у црнини рече да је на Банији оставио 100 крава и 50 коња, а кћерку од 12 година, на путу. Погодила ју је хрватска граната. У џепу има 50 динара, а око себе бројну породицу...

„Отрежњење" десетина хиљада оних који су се обрели у неком од 300 прихватних центара у Србији (спортских хала, школских учионица, напуштених барака, хотела) било је изузетно болно. Вредни Крајишници су имали пристојан стандард, радили много, и имали. Одједном, дошли су у ситуацију да немају где да се окупају, нити у шта да се пресвуку. Деци је недостајала храна, старима и болеснима лекови...

Много је оних, који су им прискочили у помоћ. Међутим, изнурени беспарицом и без перспективе и грађани Србије су се убрзо окренули својим проблемима.

Крајишници су све чешће помишљали на повратак у Хрватску. Били су бескрајно разочарани третманом који су имали. Војно способни су се скривали од милиције, јер су многе послали у Ердут, или на ратишта у РС. Њима је пушке било преко главе. Други кажу да не желе да буду топовско месо Албанцима на Косову, па не прихватају да оду у јужну српску покрајину како би поправили националну структуру становништва, бар мало у корист Срба.

Све чешће се у Уреду Републике Хрватске у Београду, распитују о условима за повратак у Хрватску. Знају да су им куће спаљене, али биле су спаљене и после Другог светског рата, па су се вратили и обновили домаћинства.

Жеље избеглица да се врате у Хрватску се подударају са плановима међународне заједнице и Републике Србије. Добри познаваоци прилика верују да ће се једна трећина избеглица вратити у Хрватску, друга трећина ће сачекати време када гаранције међународне заједнице за поштовање људских права буду озбиљније, док ће последња трећина остати у Србији. Део њих је већ раније избегао, део се обогатио (по принципу: неком рат,

неком брат), добро су се снашли, па зашто би ишта мењали? У Србији ће остати и добар део крајишких новокомпонованих „звезда" – политичара (политиканата). И сада, неколико месеци касније, „титулишу" се функцијама које су имали до 4. 8. 1995. Титуле су задржали, земљу и становништво изгубили. Нису примећени у бројним прихватним центрима, бар као посетиоци.

РТВ *Политика* и *необјављено*

ПО(Р)УКА

Место: Сурдук, код Старе Пазове, школска учионица
Време: 4. 9. 1995.

Лица: **Петар Вујко**, стар 7 година, из Рамњана, код Книна и репортер – аутор

– Ја ћу се прије привић' на школу него на играчке!

• Немаш играчака?

– Има играчака, али се мени, брате, не игра!

• Зашто?

– Ја сам већ велик!

• Шта ћеш да будеш кад порастеш?

– Американац!

• Зашто?

– Зато што ћу иђ' у Америку. Идем код моћних ренџера... Да се борим са њима!

• Ми нисмо моћни?

– Па, зашто се онда не тучете са њима?!?

ТВ *Политика*

ПОСТ ФЕСТУМ

авīуст 1995.

Дописник *Политике* из Лондона **Душан Симић**, рече јуче, да у Лондону нико није изненађен хрватском агресијом на Крајину, додавши да је то била најлошије чувана војна тајна на Балкану.

Само су наивни били шокирани успостављањем хрватског суверенитета над Западном Славонијом и сада над севернодалматинским делом Републике Српске Крајине или оним што је остало од ње.

Била сам сведок стварања РСК. Обишла сам је уздуж и попреко. Била у Житнићу, Плашком, Раковици, на Ловинцу... Свим оним местима које сам синоћ гледала у „хрватској" емисији *Сликом на слику* у којима се од јуче вијори шаховница.

Много дивних људи сам упознала...

Добрих домаћина. Од јуче су они бескућници...

Добро познајем и све крајишке руководеће гарнитуре. До јуче обични грађани, постајући власт бивали су дрчнији, и наизглед, моћни. Добра кола, возач, телохранитељи... Као на филму...

Да ли смеју да се појаве пред колонама бескућника у Бањој Луци?

Борба за власт по сваку цену, на сваком делићу српских земаља.

6. авīуста 1995.

Из дана у дан – цифра расте. Крајина је пре егзодуса имала око 400.000 становника. Сада, кажу добро упућени, има око 1.000 плус Унпрофор у одласку.

Воз на релацији Сплит–Загреб јуче је свечано прошао кроз книнско чвориште.

Хрватски председник је одржао обећање – попио је каву у Книну!

После је поделио неколико одличја домољубивим бојовницима на бранику домовине.

Сласт победе није имао с ким да подели до са својим војнополитичким партнером – вођом муслимана, кога је, исто тако, одликовао, мало касније.

Без њега, вође муслимана, није хтео чак ни у Москву да иде.

Зато је тамо био председник Србије. Руска обећања – бољшоја беху.

Шта рећи о домаћима. Целе протекле недеље је усред рата трајао рат између **Карацића** и **Младића**, а почело је и пуцање из свих артиљеријских оружја између двојице најпознатијих крајинских Милана: **Мартића** и **Бабића**. После свега: Ко је крив?

13. авīуста 1995.

Мира на просторима бивше Југославије неће бити још задуго. Чак и вођа америчког мировњачког тима, **Ричард Холбрук**, задужен за убеђивање страна у сукобу, сумња у оно у шта би да поверују они којима и није до мира, који после *Олује* најављују громове. Баш тако!

Синоћ је **Фрањо Туђман**, еуфоричан, после још једне попијене каве и одржаног митинга у Книну, на великом митингу у Сплиту, рекао како ће, ако не дође до помоћи међународне заједнице око повраћаја Срема и Барање у хрватски правни систем, то он сам да учини. Обећао је „громове" по источном делу Славоније. Идући ка климаксу – упозорио је чак и велике силе на хрватску силну војну назочност на Балкану на коју морају да рачунају и велики. Додуше, ако настављају традицију НДХ – онда имају пуно право да обнове рат против Америке, јер примирје до дана данашњег нису склопили.

Не брине хрватског председника писање *Гардијана*, који истиче да су власти у Загребу на путу стварања диктаторске и етнички чисте државе у којој ће живети мање од 3 посто нехрвата, док их је раније било 22 одсто. После Срба, по писању *Гардијана* биће протерани муслимани. И оних 30.000 из западне Босне.

– Док избеглице из Крајине покушавају тешком муком да се скуће у Србији, њихове куће се пљачкају и пале. Унпрофор то региструје и... ништа.

27. августа 1995.

Из емисије Ретровизор
Радио Политике

ТАМАН СМО МИСЛИЛИ ДА СМО НА ДНУ, КАД ОНО – ЖИВИ ПЕСАК!

октобра 1995. године

Србија данас: после четири године мира уз рат у окружењу, под теретом санкција „које нам не могу ништа”, јавашлука и криминала, уз скоро 90 одсто социјално угроженог становништва, скоро милион избеглица, нефункционисање правног система, уз ничим посебно оправдано моћну владајућу партију и немоћну, дезорганизовану и расцепкану опозицију која је беспомоћна скоро изазвала парламентарну кризу изашавши из Републичког парламента (савезни одавно не функционише) – само су неке слике из мозаика свакодневице у Србији крајем октобра 1995, а уочи дуго најављиваног скупа, односно привођења балканских лидера у Дејтон где треба да потпишу све што им се да. Председници Србије **Слободан Милошевић**, Хрватске **Фрањо Туђман** и Босне и Херцеговине **Алија Изетбеговић** треба да одлуче о миру (као што су у недостатку бољих идеја одлучили и о рату). Биће затворени у војну базу у Дејтону као кардинали у Ватикану приликом избора папе. Па док се не договоре и потпишу разне папире – нема им изласка ни повратка на Балкан.

Шта се то од њих очекује? Споразум о успостављању мира, споразум о устројству БиХ (уставно уређење, територија, заједнички органи два ентитета...) споразум о међусобном признању екс-југо република, даље: споразум о поновном успостављању друмских, железничких, водних, ПТТ и осталих комуникација, а у каснијој фази и економска сарадња ће бити неминовна, јер неће свет да дозволи да се живи без рада на њихов рачун, па споразум о нафтоводу и гасоводу, о Сарајеву, коридору (Брчко), евентуалном изласку БиХ и РС на море, Превлаци, ратним злочинцима...

Неће се разговарати о конфедералном повезивању РС са СРЈ, неће се говорити о повратку на стање пре агресије на западну Босну, али хоће о повратку избеглица у Хрватску и Босну. Услов свих услова са српске стране биће укидање санкција. Али пошто светска дипломатија на овим просторима дела по принципу штапа и шаргарепе – понудиће се суспензија, а не укидање санкција, по принципу: Срби су поново неваљали, но, но, ево вама поново санкције! Е, тек када почне „имплементација мира” моћи ће да се говори и о укидању санкција. А судећи по многим показатељима

са БиХ терена тамо још дуго неће бити мира (народу је одавно доста и рата и свега, али не и руководствима) па ће прича о укидању санкција да причека. Говориће се и о Косову, Војводини, Санџаку... Потегнуће се и питање људских права. Несрба, углавном. Срби, као губитници, неће имати могућност да поставе питање њихових права диљем бивше Југославије. Албански екстремисти су „охлађени" јер им је јасно стављено до знања да своја права могу да траже само унутар Србије (нико више не помиње паритет: Крајина – Косово). Тотални песимисти тврде да ће се ускоро СРЈ састојати из следећих федералних јединица: Централне Србије, Црне Горе (не дуго), Војводине, Косова и Санџака.

Толико о Дејтону, држава Охајо, САД.

Враћамо се санкцијама. Државна телевизија се „уби"" да прикаже што више колектива који спремно дочекују укидање санкција и повратак на светско тржиште. Када се скине пропагандна обланда – шта остаје? Гломазна и застарела привреда, зарђала технологија, преко милион људи технолошког вишка, огроман управљачки апарат, недостатак сировина, изгубљене пословне везе и тржишта. Стручњаци Економског института су израчунали да за покретање привреде треба 2,5 милијарди долара. Ми их немамо, све и да се одмрзне наш новац широм света по укидању санкција (за Кипар – немамо података). За сировине, гориво, делове и остале материјалне трошкове требало би, по процени поменутог Института, 1,5 милијарди долара. Страног капитала. Кажу, чак није ни тешко наћи улагаче (јефтина радна снага, богати природни ресурси = велики профит). Али, тек када се изврши приватизација, када друштвена својина, свачија и ничија, добије правог титулара, када профункционише тржиште и када се догоди владавина права. Заблуда је да су санкције препрека да се сви поменути предуслови испуне. Али, препрека јесте педесетогодишња прошлост и наслеђе које вучемо, па и изразите тенденције да се потпуно превазиђена идеја комунизма, од које су одустали и родоначелници, поново оживи. Као да очекујемо капитал из Кине и Кореје, а не из западних земаља, којима се од помена комунизма диже коса на глави.

Уосталом, зар није јасно да су Срби због неодрицања од комунистичке прошлости поражени и проглашени кривцима, мада је и лаику јасно да нико од учесника у рату није без „путера на глави" на челу са тзв. међународном заједницом? Чак нисмо умели ни да глумимо, као неки којима су уста била пуна демократије, а поступци диктаторски.

Влада премијера **Мирка Марјановића** (родом из Книна) се хвали привредним успесима. Ваља признати да су успели да неуобичајено дуго задрже паритет динар-марка 2,60:1. Сада је дошло до померања, али се изгледа поново стабилизовао. Потресе на тржишту у виду бројних, великих и ничим оправданих поскупљења изазивају СПС директори, који су по правима које имају одавно у капитализму, односно понашају се према

државној имовини као да им је од оца остало. Могу да раде шта хоће. И раде. Распродају друштвени капитал, присвајају га, дижу цене, отпуштају раднике, не исплаћују плате. Монополисти су посебна прича. И поред антимонополског закона и наводне борбе против монополског понашања ускраћивањем кредита и других бенефиција (струја, ПТТ, градски превоз) поскупљују ли поскупљују! Иако се сви куну у Аврамовићев програм стабилизације.

Сива економија и поред закона о легализацији исте је и даље ван домашаја државе. Десетине и десетине милиона марака одлазе преко границе, милиони динара од пореза се не сливају у државни буџет.

Многи стрепе од „врућe" јесени због нагомиланих социјалних тензија. Власт се плаши да евентуалне нереде не „злоупотреби" опозиција, па ето хаоса, који нико нормалан не може да одобри. Додуше, много средстава за борбу опозицији и није преостало јер, иако је збирно добила више гласова од СПС-а, потпуно је маргинализована вештим коалиционим лавирањем владајуће странке, која је узурпирала сва права, па су на крају остали сами у Скупштини да верификују законе које је њихова Влада предложила. За овакав расплет у Републичком и у Савезном парламенту крива је искључиво опозиција. Сасвим је логично да владајућа партија налази модусе како да надгласа опозицију. Разлоге за овакво стање у српској опозицији треба тражити у лидерству, расцепканости. Наводно, свима је био циљ да сруше владајући режим. Да им је то био заиста циљ не би гледали своје мале ситне интересе, не би се цепали на мање партије, оптуживали међусобно, препуцавали, док су „возови пролазили".

Уосталом, о политичкој сцени у Србији довољно говори податак да расте број грађана који би, да су сада избори, апстинирали.

А када смо већ код избора, због блокаде рада оба парламента, многи виде наговештај могућих избора за крај ове 1995. или почетак идуће године. Објашњење је у чињеници да ће СПС искористити евентуално скидање санкција у Дејтону, пре свега. То би било представљено као велики успех владајућег режима. Ипак би то био хазардерски потез јер скоро милион бескућника, (додуше, још увек без права гласа и поред континуитета СРЈ у односу на СФРЈ, који се истиче), 2-3 милиона социјалних случајева, уз евентуално отпуштен технолошки вишак, чинило би поприличну армију незадовољних, који сигурно свој глас не би дали владајућој странци, у којој виде главног кривца за све недаће које су их снашле. Или, ко зна, уз свемогућу државну телевизију би све могло да се увије у обланду и тако „смијешано" би се лакше попило... Кампању би помогли и остали строго контролисани медији (комплетна кућа *Политика*, пре свих). А и са тим ћемо у свет по укидању санкција! У свету новинари смењују председнике и владе, ако им пронађу и докажу „грех" или кривицу. Овде новинаре суспендују, дају им отказе, неретко и туку. Подобни добро зарађују, професи-

оналци не могу да саставе крај са крајем. Ваљда да би лакше манипулисали њима. Ако дају на се... Новинар *Дуїе* **Дада Вујасиновић** се „самоубила" сачмарицом. Оно, јест да је била висока и имала дуге руке, али баш пушка. Тако рекла Званична истрага. Бавила се Крајином и криминалом. Наградно питање: шта јој је од ова два дошло главе? Или, опет оно „смијешано".

Европа не би била срећна да јој се вратимо и са оваквим и оволиким криминалом. Ем је енорман, ем шаролик. Од оног класичног, до оног кога се развијени и уређени свет грози посебно: мућке, преваре, пљачке државне имовине, а о корупцији, због које се управо суди некада водећим италијанским политичарима и због које је „скикнуо" секретар НАТО-а, нама антипатични **Вили Клас** (издао наређење о бомбардовању Републике Српске у септембру 1995.) да и не говоримо.

Девалвиран систем вредности, новокомпоновани богатуни, све млађи криминалци, бујање малолетничке делинквенције, деградирано школство, здравство у колапсу са све корумпираном већином лекара, уз најаву штрајка и једних и других, повећана смртност – слика је наше стварности уочи укидања санкција, или на крају четворогодишње ратне море а у миру. Ову слику употпуњују мученици из Крајине, чији тачан број нико живи не зна, смештени у преко 300 колективних центара у Србији. Храна је на измаку, просторије неадекватне, неретко без грејања и могућности за одговарајуће одржавање хигијене. Нема ни зимске одеће.

Најављују се милиони долара помоћи. Да ли ће стићи и када? Да ли ће доћи до оних којима је намењена? Често се чује од представника власти како избеглицама треба обезбедити услове за повратак у Хрватску. Где? У порушене куће и околину која их сматра непријатељима против којих је скоро до јуче ратовала!

Одрасли смо уз флоскулу да су Срби победници у рату, а губитници у миру. И ова фама је срушена. Срби у Хрватској и Босни и Херцеговини су изгубили у рату. Срби у Србији – у миру. Сви заједно смо губитници.

Колективно смо дотакли дно. Ваљда после тога иде повратак. У нешто светлије и лепше. Само да не буде, како рече један афористичар: Таман смо мислили да смо на дну, кад оно – живи песак!

ПС. На Светоī Арханђела Михаила, 21. 11. 1995. ūотūисан је ūзв. Дејūонски сūоразум.

НЕОБЈАВЉЕНО

КРУГ СЕ ЗАТВОРИО

јуна 1997. ïодине

Кошмар - звани Вуковар. Њиме је ова ратна прича, фактички, и отпочела, њоме се и завршава. Бар први чин шестогодишње ратне драме.

Вуковар – после шест година. И даље у рушевинама – а опет, као некад – зелен. Рушевине, обрасле травом, наткривене изцигљалим дрвећем, не изгледају тако сабласно. Или смо се, током ових шест година навикли. Улицама јуре скупоцени аутомобили, радње су пуне, пијаце такође. У Вуковару има неколико ресторана којих се не би постидела ни нека европска метропола.

Ни Митница више није онако сабласна. Поред самог водоторња отворен је репрезентативни ресторан, са рибљим специјалитетима, уз предиван поглед на Дунав. Е, музеј јесте сабласан. И гимназија, и комплекс дворца грофа Елца и Раднички дом. Зато је центар рашчишћен и добрим делом, обновљен.

Обновљен је и један од симбола Вуковара. Хотел *Дунав*. Када седите у летњој башти и уживате у зеленилу и бродићима који плове Дунавом, заборавите где се, заправо, налазите. Тај хотел је 1991. био скоро потпуно уништен. Данас обновљен изгледа као сваки пристојан хотел диљем света. Стециште је свих значајних догађаја у Вуковару. Поред аутобуске станице служи за опипавање пулса Вуковарчана и гостију. Има конференцијске дворане, галерију слика, бутике, туристичку агенцију, пружа услуге врхунског квалитета (није из рекламног спота). Има 70 лежаја, 55-оро запослених, попуњеност капацитета је преко 50 одсто. Гости су странци, који разним поводима долазе у Вуковар, новинари, шверцери аутомобилима... Да би се хотел реновирао продат је бакар, ушли су у састав *Вуīика* и од 1994. од када су у правој функцији донели су *Вуīику* приход 800.000 ДМ. Највише заслуга за све ово има Никола Петковић – стари – нови директор.

У Вуковару смо били на дан избора. Председничких, 15. јуна 1996.

ТУЂМАН, ОПЕТ!

Хрвати, нешто мало Срба и осталих, изабрали су поново Фрању Туђмана за председника. Званичне процене хрватских власти говоре да је на гласање у Сремско-барањској области изашло око 10 посто Срба. А како то заправо изгледа и откуда такав податак? Елем, у источном Подунављу, како хрватска власт зове ову последњу Српску оазу у Хрватској, изашло је

20.000 бирача. На локалне и жупанијске изборе изашло је око 70.000, а на референдум, недељу дана раније 103.000 људи. Наградно питање, поготово за УНТАЕС: „Колико, заправо, има Срба у СБО?" Многи кажу да би једино право решење за пребројавање Срба у Хрватској било да се неки Србин кандидовао за председника Хрватске. Тачно је да не би имао шанси али, знало би се колико их има у Хрватској. Иначе, и Самостална демократска српска странка (СДСС) и УНТАЕС су апеловали на грађане да изађу на изборе. Очито апели, нису уродили плодом. На бирачком месту 83 – Вуковар – нови 2, од 620 уписаних, од 7 до 12 часова изашло је 32 бирача. На овом списку је био и гроф, рођен 22. 9. 1921, адреса: Иве Лоле Рибара 33. На тој адреси је зграда Секретаријата унутрашњих послова и никада није припадала породици Елц. Породица Елц се одселила из Вуковара пре Другог светског рата. Ово јесте раритет, али чињеница је да су спискови били, благо речено, чудни. Била је то мешавина становника Вуковара по попису из 1991, било је и придошлица, а неки стари Вуковарчани нису уопште нумерисани, као **Нада Николајевић**, која у Вуковару живи од 1964. године

– Идем из цркве. Данас су Духови, и дошла сам да обавим своју грађанску дужност, у жељи да нам свима буде боље!

Међутим, госпође **Наде** нема на списку. Ваљало би јој да оде у општину по потврду. Судећи по броју година и несносној спарини у Вуковару, тог 15. јуна, или липња – био би то за њу превелик напор. И беспотребан. Јер, на априлским изборима било је дозвољено да грађани, поготово избеглице, са уредним хрватским документима, могу да се додатно убаце на бирачке спискове.

Све у свему, судећи по убедљивој победи др Фрање Туђмана и предизборном плакату којим је СБО облепљена – грађани Хрватске, па ваљда и преостали Срби међу њима, ће остварити свој сан и своја права.

„ОДЈЕЦИ И РЕАГОВАЊА" НА ТУЂМАНОВУ ПОСЕТУ ВУКОВАРУ

Скоро сви саговорници у СБО се слажу у оцени да је посета Вуковару организована и темпирана као главни адут у предизборној кампањи бившег и будућег хрватског председника. Циници у Вуковару тврде да је први део говора усаглашен са америчким челницима јер је био у помирљивом тону и говорио је о победничком, широкогрудом праштању. Проблем је настао у тренутку када је **др Туђман** подигао поглед са написаног говора и понесен амбијентом, изрекао чувену реченицу да не може бити говора о повратку свих прогнаних Срба, већ само о 100.000 до 150.000, оних којима се делови породица већ налазе у Хрватској. То је тзв. хумано спајање породица, или хумано пресељавање, или повратак. Е, о тој реченици се од 8. јуна 1997. увелико расправља у СБО.

САБИРАЈУ ВУКОВАРСКЕ УТИСКЕ

Ово је био повод за седницу Удружења прогнаних и избеглих Срба у Барањи, одржаној у Белом Манастиру 12. јуна 1997. **Шпиро Лазиница**, члан Удружења, вели: „Ограничење повратка свих Срба избеглих из Хрватске је у директној супротности са хрватским Уставом, чланом 32, затим супротан је Ердутском споразуму, члан 47, коси се са председничком изјавом Савета безбедности од 30. јануара 1997. Ова изјава је у супротности са свим обавезама које је Хрватска преузела, а које се односе на чињеницу да ће прихватити све прогнане Србе који желе да се врате у Хрватску. Ту Туђманову изјаву, посебно, онај део о Србима, као реметилачком фактору у Хрватској, треба осудити и тражити од свих релевантних међународних институција да приморају Хрватску да испоштује све обавезе које је прихватила, а гаранција за то може да буде само продужетак мандата УНТАЕС-а.

У Барањи има преко 16.000 избеглица, а у целој Сремско-барањској области 50.000-60.000 избеглих Срба. **Миленко Вучетић**, председник Удружења прогнаних и избеглих Срба у Барањи и новоименовани члан хрватске државне Комисије за избеглице и хуманитарна питања сматра да је број прогнаних Срба много већи од званичних хрватских и југословенских процена.

– По попису становништва из 1991. Срба је у Хрватској било 600.000. Када се овоме дода број Југословена, који су заправо, већином Срби, било нас је око 700.000. Ако нас сада у Хрватској има између 150.000 и 200.000 где се загубило 500.000 Срба? Треба имати у виду и чињеницу да се они нису раселили само овде, у СРЈ и РС, већ и диљем света. Ко год је могао, отишао је.

• Како то изгледа на хрватској страни?

Наш саговорник **Томо Повресло**, председник Удруге прогнаника за подручје Осијека.

– Заједница прогнаника Осјечко-барањске жупаније има 30.000 прогнаника, а из Источне Славоније, Барање и Западног Срема их има 85.000. Ми очекујемо брз повратак у своје куће након демократских избора и формирања нових власти на подручју под заштитом УНТАЕС-а, односно у славонско-барањску област. То значи да ће се отворит' сви путни правци и да ће свако моћи иђ' својој кући.

• Где су смештени прогнаници?

– Један дио у организираном смјештају: по хотелима, ђачким домовима. Други дио је смјештен у насељу Чепин, насељу пријатељства, гдје је смјештено 2.500 људи и које је финансирала њемачка Влада. Већина прогнаника је смјештена индивидуално, по приватним кућама или становима који су слободни у граду Осијеку. Тај проценат је око 80.

• Да ли сви прогнаници желе да се врате у своје куће?

– По неким анкетама између 80 и 85 одсто њих једва чека да се врати својим кућама.

• А ако су куће оштећене? Ако у њима живе избеглице са ове друге стране?

– То је стварно велики проблем, но наша Заједница прогнаника Осјечко-барањске жупаније је, као и Заједница прогнаника Хрватске, прихватила ту неминовност да се свако треба вратити својој кући. Већина кућа, поглавито у овом рубном дијелу, попут Антуновца је потпуно уништена и треба их од темеља обновити. У Тењи је једна трећина кућа, нарочито у Новој Тењи, пета-шеста категорија. Хрватска Влада је већ почела са обновом дијела, за сада, доступних порушених кућа. Што се тиче кућа од прве до треће категорије, не би требало бит проблема. То је мала инвестиција и могле би брзо бити усељене. Што се тиче наших кућа, у које су се сада населили прогнаници из других дијелова Хрватске: Западне Славоније, Баније, Лике, Кордуна, ми потпуно подржавамо Споразум радне групе о оперативним поступцима повратка, који су потписали представници УНЦХР-а, УНТАЕС-а и хрватске Владе, потписаног у Осијеку 23. 4. 1997. који предвиђа повратак свих својим кућама.

КАКО ТО ИЗГЛЕДА У ПРАКСИ?

Глишо Рњак, прогнаник из Бенковца, вратио се у свој град, половином априла ове године. У свом стану је затекао једног Хрвата. Отишао је у своје родно село Буковић, крај Бенковца, и почео да обнавља оштећену породичну кућу. На један дан је отишао у посету рођацима у Сплит и када се вратио, имао је шта да види: кућа му је била минирана. Поново се вратио у Барању.

Пример други: прогнаници, који су се вратили својим кућама у Кистање (16/18. 5.1997.) и који су ушли у своје слободне куће, изјурени су од Хрвата, досељених из Јањева (Косово – СРЈ), с образложењем да они имају решење на те куће. Локалне власти и полиција уопште нису реаговали.

Пример трећи: **Цвијета** и **Загорка Павловић**, из Угљеша, ишле су у Осијек да би регулисале нека своја права. Тамо их је сусрео познаник из Барање **Славко Посавац**, који их је жестоко вређао и претио да ће их заједно са осталим четницима побити када дође у Барању.

Наведени примери су из извештаја који је предочен **Елизабет Рен**, специјалном известиоцу УН за људска права, при њеном недавном боравку у Биљу. У том извештају се, поред осталог, даје пресек тренутне ситуације на простору Хрватске, где су већинско становништво чинили Срби. Издвајамо делове из извештаја:

„Неколико избегличких породица се вратило у своје куће у Голубићу, али су односи између њих и придошлих Хрвата из Босне крајње лоши и прете избијањем новог инцидента. Неки новопридошли Хрвати имају решења за власништво (ваљда привремено) над српским кућама, док је други део српских кућа запоседнут без икаквог решења. У Книну се Србин повратник уселио у

своју кућу, коју у међувремену, нико није користио, алу су му комшије Хрвати претили. То је пријавио полицији. Речено му је да ће они интервенисати тек ако буде физички нападнут. У Лици до сада није обновљена ниједна српска кућа, иако их њихови власници Срби нису напуштали, јер су и после *Олује* остали тамо да живе. Истовремено, на истом подручју, обновљено је или саграђено на стотине кућа Хрватима. У Кореницу и околину се у последње време вратило око 500 Срба, али нико од њих не може да уђе у своју кућу или стан, иако су празни, јер су за њих издата решења о коришћењу избеглим Хрватима из Босне који се тренутно налазе у СР Немачкој...

Оваквих примера је безброј. Чланови Удружења прогнаних и избеглих Срба Области Источна Славонија, Барања и Западни Срем раде на даљој обради података и врло су задовољни чињеницом да је **Рен** сву прикупљену документацију уврстила у свој извештај поднет Уједињеним нацијама и на тај начин помогла да се уоче неки од бројних проблема како би се поступно решавали.

Боро Ркман, председник овог Удружења каже:

– Основни проблем представља Закон о подручјима од посебног значаја (бивши сектори Унпрофора: Север, Запад и Југ) са којих су протерани Срби у операцијама *Бљесак* и *Олуја*, који је још увек на снази и који стимулише насељавање Хрвата. Рецимо, имате лијечника у Винковцима или Осијеку, који има плаћу, напамет говорим 5.000 куна, ако оде тамо има педесет посто више, уз олакшице за рјешавање стамбеног проблема. Дакле, све се чини да се та српска подручја што прије населе Хрватима. Још је драстичнији Закон о управљању напуштеном српском имовином који је донет након егзодуса. На основу тог закона држава Хрватска је расписала конкурс, односно Министарство за обнову и развој, за добијање кућа и станова. Имате овакав примјер: човјек из Чаковца који рат није ни видио добио је у једном селу близу Костајнице кућу на коришћење на рок од десет година. Србин, који је сада у избјеглиштву, имао је свињогојску фарму, па је овај из Чаковца нашао свој интерес и уложио новац у обнову фарме. Сад се појави прави власник Србин, а овај из Чаковца му је, крајње коректно, показао рјешење на његову кућу. „Ја сам уложио у обнову фарме и када мени моја Влада поништи ово моје рјешење, ја ћу вам кућу вратити, а дотле се ви некако снађите!"

– Имате случај Војнића, на примјер. Тамо је сваку другу кућу заузела полиција. Не, неки Јуре Јурић, већ МУП. Све док су на снази та два закона о озбиљном повратку Срба избеглица нема ни говора. Када је овај оперативни закон донет ми смо указали на то. Онда је **Љерка Ходак**, потпредсједница Владе, обећала да ће ови закони бити укинути. И амерички амбасадор у Хрватској **Питер Галбрајт** је тражио укидање закона, али од тога за сада нема ништа. Пазите, суштина је у чињеници да ако неко управља твојом имовином десет година, он фактички постаје власник. То је заправо легализација етничког чишћења.

КАКО ЋЕ ХРВАТСКА ВЛАСТ ДА ВРАТИ СРБЕ?

ТОМО ПОВРЕСЛО:

– План повратка, који су сачинили Хрватска, УНХЦР и УНТАЕС, требају прихватити сви избјегли Срби који се драговољно желе вратити. Дакле, да дођу, ако је то могуће, у своје куће, или близу својих кућа, јер за нас је приватна својина светиња, па зато и заступамо тезу да сватко треба да се врати својој кући. Уколико није могућ повратак Србима у своју кућу, држава Хрватска ће им обезбиједити организирани или неки други смјештај, тако да нитко не смије остат на улици. Тај смјештај би био организиран близу дома у коме је живио све док се не створе увјети да из њихових кућа не изађу прогнаници Хрвати, који су углавном дошли из Босне и Републике Српске.

МИЛЕНКО ВУЧЕТИЋ:

– Очекивали смо од председника Туђмана да искористи говор у Вуковару и позове све Србе, који су истерани из Хрватске, чињеница нису отишли својом вољом, да се слободно врате својим кућама из којих су прогнани. То смо очекивали, а добили смо доста прецизан одговор, али за нас неприхватљив и неодржив. Како је могао рећи да смо добровољно отишли када се зна шта се десило са оним Србима који су остали? Бесмислено је говорити о појединачном повратку, о повратку једне или две породице у потпуно порушено село, где нема ни воде ни струје, ничег, никакве инфраструктуре. Нереално је очекивати од Уреда Републике Хрватске да тако брзо обнови уништену инфраструктуру. То није у стању да уради ниједна држава, па ни Хрватска.

– Ми морамо жестоко реагират'- нема повратка без повратника, који на то добровољно пристану, без обзира где се тренутно налазили. У говору **др Туђмана** је речено да се не сме дозволити повратак толиког броја Срба, који су оквалификовани као реметилачки фактор у Хрватској! Па, то је био основ, подлога за наше истеривање из Хрватске 1990. Због свега овога, ми се морамо још боље организирати, јасно прецизирати ставове и изборити се за њих. Друго, део говора у коме је рекао да ће бити исплаћени сви они који желе отићи – такође требамо одбацит' и још чвршће одлучити остати овде. Не галамити, већ помоћи свима који желе остати овдје. Треба спречити сијање страха и стварање панике међу нама после тог његовог говора. Ми морамо истрајати на чињеници да смо сви део јединственог прогнаничког корпуса српског народа ма где се налазили!

Нама и Ердутски и Дејтонски споразум гарантују право на повратак, или право на останак, или, право на правичну надокнаду за имовину! Стога, ми сада треба жешће да „притиснемо" **Жака Клајна**, (шефа Прелазне управе УН за источну Славонију од 17. јануара 1996. до 1. августа

1997. године, оп.а), а не државу Хрватску, јер се ситуација за нас у Хрватској није ништа на боље променила. Треба у том смислу инсистирати на продужетку мандата УНТАЕС-а све док се сви, који желе, не врате својим кућама и буду безбедни. У овом тренутку приоритетни задатак нам је да спречимо панику међу народом, нарочито сада, на крају школске године, када би многи могли отићи у још већу неизвесност, у матичну земљу, која није успела да реши скоро ниједан витални проблем нашег народа који се тамо налази, ево близу две године – рекао је **Вучетић**.

Помпезно најављивана Агенција за посредовање имовином је изазвала велику пажњу међу избеглицама у Југославији, оном делу који не жели да се врати у Хрватску. **Вучетић** објашњава основни задатак Агенције.

– Она још није почела да ради. Овде у уредима се само евидентирају они који желе и они који не желе да се врате. Та Агенција може бити озбиљна клопка за српски народ. Треба знати да је више од половине стамбеног фонда српског народа у Хрватској потпуно уништено. И шта онда могу продати или заменити Срби, када им је имовина уништена? Голе плацеве на којима је била имовина велике вредности! Ту ће морати интервенирати и наша матична земља. Један део људи ће ризиковати и вратити се. Њима ће морати да помогне међународна заједница инсистирањем код хрватских власти око изједначавања права за обнову порушеног. Други битан проблем представљају носиоци станарског права. Наиме, велики број Срба је живео у урбаним срединама, па су до 90/91. били само носиоци стамбеног права. Хрватска је применила закон бивше СФРЈ и дозволила својим грађанима да откупе своје станове. А по том истом закону, ако не користиш стан дуже од шест месеци, одузима ти се станарско право. Треба размишљати како решити овај проблем, јер су избегли Срби, носиоци станарског права, улагали у стамбене фондове и имају право на надокнаду. Да ли у виду откупа стана или економске цене стана, видећемо. Уз помоћ међународне заједнице изборићемо се и за то! Наравно, ни то не можемо без помоћи матичне државе.

Трећи проблем: у Хрватској је у току приватизација, која подразумева откуп деоница великих предузећа у којима су радили или раде и Срби. Борићемо се да и прогнаници стекну то право, ма где живели, јер су својим радом доприносили развитку и напретку тих фирми.

ШПИРО ЛАЗИНИЦА:

– Закон о Агенцији је темпиран тачно на одузимање српске имовине на чисто српским подручјима, где су Срби вековима живели. Члан пет тог Закона, то најдиректније потврђује и гласи: „Агенција за промет некретнина може дати зајам домаћој физичкој особи за купњу некретнина у чијем посредовању учествује Агенција за продају некретнина првенствено на подручјима која су Посебним законом утврђена као подручја државне скрби

прве скупине, а то су подручја Крајине, Баније, Кордуна, Лике и делови Западне Славоније, где су Срби вековима чинили већину становништва. Порука је јасна: имовину на тим подручјима треба откупити како се Срби више никада ту не би вратили! То је опака порука, опак закон за Србе!

ТОМО ПОВРЕСЛО:

– Станарско право није имовина. Колико је мени познато, хрватска Влада није рекла да се и они не могу вратити. Они ће се вратити у неки организирани смјештај. Хрватска ће њима изнаћи неку могућност док не ријеше свој проблем. Да ли откупом стана, или на неки други начин, то је већ ствар хрватских власти. Знате, има много и Хрвата и хрватских избјеглица који немају станове. Ево, ја сам 33 године издвајао у стамбени фонд, стан нисам добио, па сам си још, додатно дижући кредите успио изградити кућу. Није то баш тако једноставно. Што се тиче изјаве Вучковића да је половина српског стамбеног фонда уништена – погледајте рубни дио Источне Славоније, Барање и Западног Срема. То су хрватска подручја и скоро су потпуно уништена!

Хрватска Влада је рекла да ће се сви прогнаници, значи и Срби и Хрвати, моћи вратити у своје домове. Ја сам скептик, јер Хрватска нема толико новаца, једино уколико међународна заједница не помогне. Али, за четири године ће се обновити комплетан стамбени фонд у Хрватској, који је сада уништен. Што се тиче колективног повратка Срба, мислим да је то сулудо. Како то организирати? Повратак је на бази драговољности. Како их скупити када су расути свугдје и како организирати колективни повратак за скупину од неколико обитељи који су живјели у једном селу? А што се тиче ексцеса у Костајници, и не само само ту, њих има, нарочито ако људи дођу овако ненајављено, као што су дошли људи у Костајницу. Али, ако се повратак организира преко владиног Уреда за прогнанике, онда ексцеса неће бити. Знате, шест година су људи били раздвојени, били су у рату, па неће ићи лако то помирење. Ексцеса има и на српској страни. Ми ћемо живјети једни поред других, то је неминовност. Тако ће и тензија падати! Нас нитко, ни УНТАЕС, ни свијет, нитко не може помирити, већ онако индивидуално: човјек са човјеком.

Крајње помирљиви тон **Повресла**, ипак, одудара од нимало ружичасте стварности. Пре свега, Закон о амнестији, или опросту се не спроводи у пракси. Даље, листа неамнестираних није суспендована како је договорено и обећано. Треће: много људи је одбијено када су тражили хрватска документа. Опет, многи који су добили документа, нису их подигли. Српска страна тражи објављивање листе ратних злочинаца, али са обе стране. Не објављује се. Многи, који су желели да се врате, тражећи хрватска документа, добијају одговор да се против њих води кривични поступак, па их зато одбијају. Провером, многи су утврдили да се против њих не води никакав

поступак. Па, чак и да се води, то није разлог да не добију документа, по позитивном праву. Све ово ствара конфузију међу обичним светом.

У блиц анкети у Белом Манастиру шесторо-седморо саговорника рече да ће до 15. јула напустити Барању. Преовлађују три разлога: национални, економски и страх. Страх од питања шта ће бити када хрватска полиција и цариници стану на границу између Хрватске и СРЈ, хоће ли бити реваншизма, да ли ће бити грађани другог реда, могу ли да очекују икакву помоћ од Србије и међународне заједнице...? Преплићу се бројна разочарања. У Србију, углавном. Онда, ипак, дође помирљивији тон у виду питања: да ли плаћаш икакав допринос за дете које ти се школује у Србији, док његови професори не примају плате и штрајкују? Па, даље: шта очекивати од Србије када пола становништва штрајкује и живи на ивици егзистенције...

У Вуковару је ипак другачије. Страха има, али већина људи остаје. **Др Војислав Станимировић** вапи: „По сваку цену!"

ХРВАТСКА „УЗЕЛА" ВЛАСТ, А НЕ ВЛАДА И НЕ ДА ПАРЕ

У писму Савету безбедности Самосталне демократске српске странке од 12. 6. 1997. у коме се наводе разлози за продужетак мандата УНТАЕС-а, поред осталог, стоје и ова два разлога:

1. Економско улагање у Област је минимално и не може да обезбеди претпоставке за останак становништва.

2. Хрватска Влада је преузела институције, али до сада не финансира комплетне потребе здравства, просвете, социјалне заштите, пензионера и друге буџетске институције, што јој је сада обавеза, јер је реинтегрисала територију, али очито, не и људе.

Разлоге за ове проблеме треба тражити у чињеници да су у већини од петнаест општина и два града у Сремско-барањској области формирана Заједничка већа, али она не функционишу. Нови градоначелник Вуковара **Владимир Кенинг** је скоро све време у Винковцима, док се гомилају проблеми у Вуковару на чијем је челу официјелно. Током формирања Заједничких већа, рецимо у Белом Манастиру и Дарди је било инцидената ове врсте: протоколом је било предвиђено интонирање хрватске, српске и мађарске химне. Срби и Мађари су стајали током интонирања све три химне, док су Хрвати седели док су се свирале српска и мађарска химна. То је главни разлог што до сада није формирано Заједничко веће у Тењи јер хрватска страна инсистира да се српска химна *Боже правде* интонира после треће тачке дневног реда, што, како кажу Тењани, нигде у свету није забележено. Сви ови проблеми везани за нефункционисање власти спадају под ингеренцију УНТАЕСА.

ШТА БИВША (СРПСКА) ВЛАСТ ОСТАВЉА У НАСЛЕДСТВО НОВОЈ (ХРВАТСКОЈ)?

Дипл. инж. **Мирослав Керавица**, доскорашњи градоначелник Вуковара:

– Када су сви очекивали егзодус српског народа са овог подручја, дешава се апсурд: интересовање за долазак у ову област је изузетно велико. Иначе, у самом Вуковару живи око 35.000 становника, а на подручју бивше општине Вуковар имамо између 75.000 и 80.000 становника. То је отприлике 80 одсто у односу на број становника који је живео у Вуковару пре рата. Оно чега смо се посебно плашили је био крај школске године, па ме радује да је ових дана постигнут договор око наставе на српском језику и по наставном програму које је прописало наше бивше Извршно веће. То охрабрује и родитеље и ђаке да остану. Оно што је најкритичније је нефункционисање привреде.

И даље тврдим да Вуковар треба да буде, не наш, него и европски Хонг Конг – бесцаринска зона, која би привукла страни капитал, велике инвеститоре, банке... Уз природне ресурсе: нафту и плодну земљу, *Вупик*, *Вутекс*, *Борово*, овај крај би вођен домаћинском, паметном политиком, врло брзо могао да просперира – рекао је **Керавица**.

„МЕДИЈСКИ" ПОСТТРАУМАТСКИ СИНДРОМ

Милан Трбојевић, много познатији као **Хегер**, је председник Одбора за информисање у Заједничком већу општина. Незванично, министар информисања, а званично директор Обласног прес-центра, који ради бар 26 сати дневно. Сви га и за свашта салећу. Али, не жали се. Овде се схватило колико је информисање значајно, за разлику од неких других (бивших) крајинских средина. Има више него коректне односе са људима „са друге стране".

– Сам прес-центар је информативна служба Владе и истовремено, агенција која снабдева локалне медије информацијама везаним за рад обласних институција, УНТАЕСА, као и хрватских органа власти који се имплементирају овде. Ми имамо два тв-студија – у Белом Манастиру и Вуковару, четири радио-станице: у Вуковару, Белом Манастиру, Мирковцима и Борову Селу. Имамо и десетак новина, од којих су најзначајнији листови *Борово* и *Вуковарске новине*, који излазе петнаестодневно. Информисање је, у овим тренуцима интеграције, изузетно битно. И осетљиво. До сада нас нико није дирао, али сада се ситуација мења. Постоје захтеви да се интегришемо у хрватски информативни систем, или, евентуално, региструјемо као независни медији. Ми желимо да задржимо своје националне медије, међутим, по сада важећим хрватским законима то ће бити тешко реализовати, јер нико не може бити власник више од једне четвртине медија. Значи, треба нам четворо деоничара. Истовремено,

исти деоничари не могу бити власници радија и телевизије на истом фреквентном подручју. Опет, најважнији проблем је финансирање тих медија јер рад ових шест електронских медија, уз скромна примања запослених, кошта око 300.000 дин (око 90.000 ДМ). Имамо око 130 запослених. Хрватска није спремна да за ову намену издвоји те новце. УНТАЕС нас упућује на промену програмске оријентације, на неку врсту грађанске провенијенције, како би заинтересовали неке фондове који помажу медијима, док ми желимо ипак да задржимо ту националну компоненту. Видећемо како ће се све то завршити.

Иначе, у последње време смо претрпани новинарима из иностранства, који полако мењају представу о нама. Сада смо ми културни, цивилизовани, демократски настројени, толерантни... А ми смо ти исти који све време, и пре рата и за време рата, и сада, живимо овде. Ништа нисмо другачији но што смо одувек били. Нама је сада од виталног значаја да добијемо помоћ из Србије. Како у виду стручњака из техничких области, тако и ону праву, непатворену, интелектуалну. Отворен је позив писцима, позориштима, сликарима и онима, који би осоколили овај народ да остане овде и сачува свој национални идентитет. Доста нам је исполитизованих и квази-патриота. Волели бисмо да нам дођу некомпромитовани интелектуалци, како бисмо се и ми овде осетили делом свеопште српске културе. Позив је отворен...

ЦРТИЦЕ ИЗ ВУКОВАРА:

– Сцена на пијаци: жена плаћа рачун који је 15 нечега. Платила га је овако: 10 куна, 1ДМ и 1,5 динар. У оптицају је све.

– Разгледница је 2 динара. Маркица за иноземство (Србију) 2 куне и 20 липа. Дато је 2 куне и 50 пара. Кусур је био 30 пара.

– На једном киоску су све београдске новине: *Блиц*, *Демократија*, *ДТ*; *Дуга*, НИН, *Политика*, *Новости*... У пошти су : *Вјесник*, *Вечерњи лист* (дневне новине 4 куне), *Глобус*...

– У вуковарским продавницама 90 одсто робе је из Србије, али могу да се нађу и Осјечко пиво и Јамничка киселица. Цене су у рангу београдских, док су цигарете јефтиније.

– У одласку, на периферији Шида, југословенска гранична полиција контролише путнике. У Товарнику, са хрватске стране, само вам одмахну и пусте вас. Колико дуго још?

– Туђманова посета Вуковару је коштала 9.000.000 куна. Плаво-сиви воз је имао 23 вагона. У двадесет једном вагону су били представници свих жупанија и Владе, а у два обезбеђење. Дочеку су присуствовали амбасадори из 21 земље и представници 20 амбасада, 250 новинара, 50 Срба, по службеној дужности, како кажу, и између 1.500 и 2.000 Хрвата. Већина Срба је наопако закачила бец на коме је писало „Влак за Вуковар".

– Др Фрањо Туђман је хтео да постави камен темељац за обнову Вуковара, димензија 1,5 х 1,5м, висине 2 метра. Српска страна је, сазнавши за текст на громади, интервенисала код УНТАЕСА, па камен није донет. А писало је: „Камен темељац за обнову порушеног Вуковара од стране (српског) агресора."

Д У Г А

„НА СВОМ ОГЊИШТУ – НАЈБОЉЕ И НАЈСИГУРНИЈЕ"

јуна 1997. године

Историја крајинских Срба почиње и завршава се делањем, миротворним, уз рат као међуфазу, неуропсихијатара **др Јована Рашковића** и **др Војислава Станимировића**.

Овај потоњи, у политику „улази" скоро на почетку превирања у Хрватској. Био је посланик у Скупштини РСК, а касније и помоћник министра за здравство. Обављао је дужност председника Извршног одбора Српске области Источна Славонија, Барања и Западни Срем. Обласну Владу је конституисао на основу знања и умећа. Сви чланови Владе су интелектуалци, што није био случај са оном некадашњом, крајинском Владом. Иницирао је 1992. обнову вуковарске болнице. На челу је СДСС-а, а изабран је и за представника Сремско-барањске жупаније у Жупанијски дом хрватског Сабора.

По повратку из Загреба, после тродневног рада каже:

– Успели смо да убедимо заступнике у Жупанијском дому да прихвате наш предлог до кога нам је изузетно стало и који обезбеђује пристојну аутономију Срба у образовању. Реч је о Закону о просветној и културној аутономији, односно Закону о просвети и школству за етничке и националне мањине у Хрватској. Уз помоћ Већа Европе прихваћен је модел по коме ће припадници националних мањина имати пет предмета у оквиру редовне наставе по програмима које одреде представници националних мањина или етничких заједница.

Питамо **др Станимировића**, имајући у виду чињеницу да су Срби, и поред егзодуса, други народ по бројности у Хрватској, да ли је петоро Срба заступника у хрватском Сабору, довољно да се избори и заступа интересе Срба, поготово у урбаним срединама, попут Загреба, Сплита...

– Наравно да није довољно, тим пре, што су сви они именовани, а не бирани. По њиховом изборном закону ми немамо шанси да уђемо ни у Жупанијски, ни у Заступнички дом, јер се бира по већинском принципу. Све нас је именовао председник **Туђман**, који има ту законску могућност.

- **Основни проблем у обе српско-хрватске жупаније представља нефункционисање локалне власти. Конституисана су заједничка општинска, градска и жупанијска већа, али осим конститутивних седница, није било ниједног заседања, а камоли икаквог рада.**

– Знате, не може градоначелник Вуковара, рецимо, да живи у Винковцима и да га полиција спроводи до радног места, када одлучи да дође у Вуковар. Ти заједнички органи ће, по мом мишљењу, профункционисати тек када овде почне нормално да се живи, односно када се врате Хрвати. Тај однос поверења је основ нормализације односа између две националне заједнице. Међу српским живљем овде постоји бојазан да ће остати без посла када се врате Хрвати, што не би смело да се деси. Имамо чврста уверавања УНТАЕСА и међународних фактора да ће сви Срби остати у јавним службама. Могуће је да неко буде технолошки вишак у фабрикама, али трудићемо се да у оквиру приватизације обезбедимо повољне услове за обављање приватне делатности.

- **Многи Вуковарчани су, крајем школске године, размишљали о одласку, па их је овај закон мало смирио, али у њиховим ушима још увек одзвањају речи др Фрање Туђмана, изговорене 8. јуна на вуковарској железничкој станици о томе да не могу сви Срби да се врате у Хрватску, као и квалификација да су Срби реметилачки фактор у Хрватској.**

– То је требало да буде радна посета, а претворила се у промотивно-предизборни говор са јаким националним набојем. Мене је **др Туђман** у том говору напао што су многи схватили као напад на све Србе. Међутим, ја тај напад квалификујем управо као промотивно-предизборни. Мене су камере „ухватиле" како се у току говора слатко смејем. А смејао сам се на речи **др Туђмана** да је Хрватска демократска земља! Да је то заиста тако, не би се дешавали силни инциденти диљем Хрватске, када се Срби, избегли са тих простора, покушају вратити својим кућама. Не би постојао толики страх и толико неповерење између два народа или прецизније, између српског народа и хрватских власти. Видите, ми управо због тога инсистирамо на продужетку мандата Унтаеса у непромењеном мандату, бар до 15. јануара, а после тога сигурно у виду некаквог мониторинга.

До сада УНТАЕС није испунио своја два основна задатка: повратак избеглица и успостављање међусобног поверења. Додуше, спроведени су избори, на којима је било неправилности, али, понашали смо се као културан, цивилизован и толерантан народ. Тако смо се понашали и при конституисању Заједничких већа, и поред чињенице да су Хрвати ниподаштавали нашу химну, на коју по закону имамо право, а било је и низ других, ситних провокација. Све смо то истрпели, желећи да овде што пре почне нормално да се живи, да се врате хрватске избеглице, али да се врате и све српске, које то желе. Јако мали проценат се вратио. То нас обеспокојава, али и даје аргумент да код међународне заједнице и даље инсистирамо на поштовању предузетих обавеза.

- **То подразумева и економска улагања, како међународне заједнице, која је и урадила неколико програма економске**

ревитализације, тако и саме Хрватске, која од избора не испуњава буџетске обавезе према овом делу своје територије.

– Економска несигурност јесте присутна. Међутим, нисам сигуран да би им било боље када би отишли у Србију или Републику Српску. Сматрам да је, ипак, најбоље и најсигурније, остати на свом огњишту. И то по сваку цену. Овај крај је богат. Земља је плодна, а Дунав, односно наша лука, је и наша велика шанса за брз просперитет. *Вупик*, *Вутекс* и *Борово*, нафта из Ђелетоваца, уз добре програме и осмишљена улагања, брзо могу бити доведени у своју основну функцију. Због свега овога ја видим перспективу, како Вуковара, тако и целе регије. А што се тиче основног – обнове стамбеног фонда – Хрватска има Министарство за обнову и уз помоћ међународне заједнице и овај проблем се да решити. Ово све што сам до сада рекао подразумева једино да се Хрватска стриктно придржава обавеза које је преузела на себе.

- **Ви сте пред општинске изборе најављивали да ће Срби из Хрватске, сада избеглице, добити двојно држављанство.**

– Ми смо упутили писма свим парламентарним странкама у Југославији да ставе на дневни ред седнице савезне скупштине ово питање. Ниједна нам није одговорила. Жак **Клајн** у Београду и даље инсистира на решавању овог питања, као и на режиму „меких граница", јер дневно из наше области у Србију и обрнуто, пређе 23.000 камиона. Такође, тражимо и демилитаризацију по 15 километара са обе стране. Србија, за сада, не пристаје.

- **Како коментаришете слаб одзив Срба из Области на председничким изборима?**

– И ми и УНТАЕС смо упутили апел грађанима да изађу на изборе, да испуне своју грађанску дужност. Али ако хоћете, одзив у целој Хрватској је био релативно слаб.

- **Иако није имао промоцију у Области Владо Готовац је добио највише гласова.**

– Он представља умерену линију. Центар. Претпостављам да је то привукло бираче.

БЛИЦ

УСПОСТАВЉАЊЕ МЕЂУСОБНОГ ПОВЕРЕЊА

јуна 1997. године

Јурај Чижик, портпарол УНТАЕС-а у Вуковару је наш саговорник. Већ десет година ради у Уједињеним нацијама. У Њујорк је отишао као Рус, вратиће се као Украјинац. Већ четири године је на овим нашим несрећним просторима: Загреб, Београд, Сарајево и ваљда ће последња дестинација бити Вуковар. Бар на овим просторима.

Говори неком мешавином руско-хрватско-српског. Ван званичног дела разговора пријатан је саговорник. Некада, а волео би када би имао времена и сада, преводио је поезију са енглеског на руски.

Каже да у овоме што данас ради има много прозе. Страшне прозе. Сурове. Поезију ће, вероватно, да остави за нека срећнија времена, или за пензију.

Враћамо се у стварност. Враћамо се у причу о Вуковару, мукотрпном послу мирења до јуче љутих непријатеља, УНТАЕС-у, продужетку мандата...

– Резолуцијом Савета безбедности УН 1037 успостављен је мандат УНТАЕС-а као заштитних снага у Области Источне Славоније, Барање и Западног Срема. По истеку мандата, боравак „мировњака" је продужен за још 6 месеци – до 15. 7. 1997, када би Хрватска Сремско-барањску област требало да стави под свој суверенитет, додуше, уз бројне услове. Резолуцијом 1037 дозвољено је и продужење мандата на још годину дана. Рок за истек мандата се примакао, а међу „унтаесовцима" у Вуковару се и не помишља на одлазак, без обзира на хрватско нестрпљење да им што пре „виде леђа".

Чижика питамо о учинку УНТАЕС-а.

– Неке ствари јесмо „одрадили", као разоружање, на пример, које смо обавили још прошле године. Друго, спровели смо изборе, што је јако важно политичко питање везано за мирну реинтеграцију овог подручја у Хрватску. Циљ нам је био да се становништво са овог подручја укључи у политички живот Хрватске, крајње легитимно. Ми јесмо задовољни изборима, мада не поричемо грешке које су се дешавале са хрватске стране, али ви знате да је **Клајн** инсистирао на понављању гласања на неким местима где је било пропуста. У нашој изјави после избора указали смо на неке бирократске грешке са хрватске стране, везане пре свега за издавање докумената.

- **У изјави је похваљен став српске стране која је крајње толерантно све то поднела, што је изазвало чак и промену слике**

о Србима на овим просторима. Сада су они демократични, цивилизовани, а до пре неког времена су били злочинци, „руља". А говоримо о истим људима.

– Да. Српска страна се крајње коректно понела. И кооперативно. То јесте наш највећи успех до сада, али то је само почетак политичке интеграције. Изабрали смо људе који ће ово подручје водити у наредне четири године. Али, то тек треба да профункционише.

• Тај процес иде споро.

– Ево у Вуковару рецимо имамо градоначелника који још не ради. Ради само заменик градоначелника. Ја сам разговарао са **Владимиром Штенглом**, новим градоначелником Вуковара. Он има неке добре идеје за обнову, за рад градских служби, али Хрватска се према овом подручју још увек не понаша као према својој територији, не издваја за буџет, прихода никаквог нема, град је велик, а водовод, превоз и остале градске службе морају да функционишу. Ту је проблем. Због свега овога, а до довођења у функцију свих органа и служби српска страна инсистира на продужетку мандата УНТАЕС-а са непромењеним ингеренцијама. То би омогућило повратак Хрвата, који су избегли са овог подручја, али истовремено, и повратак Срба у места из којих су побегли или протерани, у места у којима су живели пре рата. То треба да се уради што пре, јер је до краја лета остало још два месеца, а после почињу кише, лоше време, које није погодно за поправку кућа, водовода, далековода, свих оних ствари без којих нема нормалног живота. Речју, комплетна инфраструктура и то не само у овој области, него и у осталим деловима Хрватске, одакле су избегли Срби. То су разлози за продужетак мандата, али ја не могу да коментаришем све ово, о томе одлучује Савет безбедности. Ми смо овде да реализујемо задатке које добијемо од њих.

Сви значајни фактори у свету су свесни да је мониторинг током имплементације неопходан. У ком виду и облику видећемо. Олбрајт је рекла да је став америчке администрације сагласан са продужетком мандата до 15. 1. 1998. И Руси су за то.

• Дејтонски и Ердутски споразуми обавезују на повратак свих избеглица својим кућама. Изузетак су ратни злочинци са свих страна. Говором председника Туђмана о повратку ограниченог броја Срба, ради тзв. спајања породица, а реч је о 150.000 до 200.000 Срба, што је најмање трећина у односу на број Срба од пре рата који су живели у Хрватској, многи су били, најблаже речено изненађени.

– И ми смо били изненађени. То одудара од обавеза преузетих потписивањем Дејтонског и Ердутског споразума. Али, знате он је председник ове државе, и ја не могу да коментаришем његове изјаве. А оне, дефинитивно, нису у складу са оним што се очекује од хрватских власти.

• **Каква је сарадња са српском и хрватском страном, уопште?**

– Коректна. Има ту балансирања; минус-плус фаза.

• **Овде нису баш благонаклоно гледали на ваш долазак. Сада инсистирају на вашем останку, односно заштити.**

– Дошли смо са добром вољом. Успоставили смо однос поверења са локалним становништвом, како у Регији, тако и са избеглицама са друге стране.

• **Ипак, многи се прибојавају успостављања хрватског суверенитета, док друге муче економски проблеми. То су основна два разлога за размишљање о евентуалном одласку у Србију или РС.**

– Има неколико конкретних програма Европске уније и неких фондова за оживљавање привреде у Регији. То иде споро. Имали смо две конференције донатора у Загребу, прошле и почетком ове године. Уверавали су нас да ће помоћи ревитализацији привредних капацитета. Полако се, ипак, креће. Обнавља се стамбени фонд. Европска унија је финансирала обнову уличне расвете. Јако важна ствар је да смо са хрватским властима потписали споразум о редовној исплати пензија и плата, пре свега људима у здравству и просвети. Многи људи од почетка рата нису добили ниједну пензију.

• **Жак Клајн инсистира на демилитаризацији појаса од 15 километара са обе стране, двојном држављанству и режиму тзв. „меких граница". Загреб пристаје, Београд кочи.**

– То је питање које ће решавати Загреб и Београд у билатералним договорима. Загреб пристаје на двојно држављанство, Београд, за сада не. Што се тиче демилитаризације, ми је овде у Области, већ имамо. О режиму на граници ће морати да се договоре Хрватска и Југославија. Сада ми контролишемо режим на граници. Имамо граничне посматраче и заједничку царинску службу. То ће се ускоро променити јер ће Хрватска преузети неке ингеренције, али ваља подсетити на писмо **др Туђмана** о намерама у коме пристаје на мешовите полицијске и царинске службе. У њима ће бити, поред Срба, и Словаци, Мађари, Русини... Наш задатак је и да осигурамо да Регија остане мултиетничка, каква је била пре рата. Корак по корак Хрватска ће овде неминовно успоставити свој суверенитет.

• **Многи Срби се управо тога плаше.**

– То је наш главни задатак. Успостављање међусобног поверења и сарадње. Она постоји, рецимо, у заједничким полицијским снагама. Има и инцидената. Треба разумети да је рат био крвав и тежак. Није лако толико негативних емоција затомити. Ваљда ће време учинити своје. Потпуно се слажем са Туђманом да екстремиста има од Европе до Америке. Али на тој релацији има много више нормалних, зато сам оптимиста. Верујем да ће се анимозитети полако превазилазити и да ће их живот натерати на

живљење једних поред других. Везиваће их заједнички посао, слични проблеми. Вероватно ни једни ни други неће моћи да забораве, али мораће даље – заједно. Кажем вам, време ће учинити своје. А на младима је да извуку поуке и да не понове ово што је учињено сада, али и пре педесет година!

БЛИЦ

ВУКОВАРСКИ ВАКУУМ

јул 1997. године

Док ви будете натенане ишчитавали овај број ДУГЕ, у Београду или Загребу, знојиће се министри спољних послова **Милан Милутиновић** и **Мате Гранић** и расправљати, ставку по ставку, о неколико споразума између СРЈ и Хрватске. Генерал **Жак Клајн**, администратор за СБО ће будно мотрити целу операцију. Министри би требало да прецизирају детаље, а можда чак и да потпишу споразуме о малограничном промету лица и роба о социјалном и пензијском осигурању, железничком и друмском саобраћају, уговор о међусобној правној помоћи, везан за судска, школска и остала документа.

Два спорна документа, са више него далекосежним последицама за чије недоношење администратор УНТАЕС-а Жак **Клајн** оптужује Југославију, о демилитаризацији појаса од по 15 км са хрватске и југословенске стране и о двојном држављанству, за сада ће сачекати.

По речима југословенског амбасадора у Хрватској **Вељка Кнежевића**, кога су новинари обавестили о датуму састанка **Гранића** и **Милутиновића** док је боравио у Вуковару, каже да су оба документа у припреми. Дан касније се овим поводом огласио и бивши крајински премијер, а сада председник Комитета за заштиту интереса расељених лица и повратак у завичај (званични назив).

– Право на двојно држављанство имаће све избеглице из Хрватске, које су на територију Југославије дошле у периоду од 17. 8. 1990. до 14. 12. 1995. Иницијатива за признавање двојног држављанства ће се наћи на дневном реду Савезне скупштине на јесен, док се не усагласе ставови свих министарстава која раде на овом проблему... Ми предлажемо да се у члану 48. измени тачка 5. Закона о југословенском држављанству и да гласи: „Југословенско држављанство ће стећи држављани бивше СФРЈ који имају или ће имати хрватско држављанство са боравиштем или пребивалиштем у СРЈ, који су избегли или који су прогнани у периоду од 17. 8. 1990. до 14. 12. 1995 – каже **Борислав Микелић**.

Споксмен Унтаеса **Филип Арнолд** о демилитаризацији и двојном држављанству збори овако:

– У СБО нема хрватског војног присуства и тако треба и да остане, наравно, уколико то исто учини СРЈ. Што се тиче двојног држављанства, изгледа да је оно компликовано за југословенску страну. Ми верујемо да после Ердутског и Дејтонског споразума, постоји посебан разлог због кога би Југославија требало да да двојно држављанство људима који живе овде.

Очито да у Југославији постоји страх: а шта са осталим Србима ван СРЈ, шта са Албанцима на Косову, ако и они затраже двојно југословенско-албанско држављанство? Можда ће се и овај проблем брзо решити када буде изабран нови председник СРЈ.

А Вуковарчани углавном тврде да ће југословенско држављанство добити тек када прођу избори у Србији, на јесен.

ЛАГАНИ ДОЛАЗАК ЦЕНТРАЛНЕ ХРВАТСКЕ ВЛАСТИ

Житеље Сремско-барањске области мучи и проблем нефункционисања власти. Избори за локалне органе су одржани у априлу, тела су углавном конституисана, али не раде. Градоначелник Вуковара **Владимир Штенгл** ради у Винковцима. Блокиран је рад многих служби, новац из државне хрватске касе не стиже, нема ни печата ни уобичајене папирологије, а проблеми се гомилају.

Милош Војновић, председник Заједнице већа општина Источне Славоније, Барање и Западног Срема објашњава:

– Општинска власт у национално хомогеним срединама је формирана. Међутим, ту имамо техничке проблеме који их ометају у отпочињању са радом. А проблеми су и просторије и опрема, телефони, факсови и наравно новац, уз печат и жиро-рачун. У национално мешовитим срединама, градовима, без обзира ко је победио ХДЗ или СДСС проблеми су много сложенији, јер није ни завршен посао конституисања, па нису изабрани ни сви органи. Проблеми се појављују и око поделе власти, јер наш принципијелни став је да власт треба поделити према изборним резултатима, дакле, по принципу паритетне заступљености. Такође смо спремни и на одређене компромисе који би обезбедили несметано и успешно функционисање власти на локалном нивоу. За сада имамо опструкцију од стране хрватске власти, односно ХДЗ-а. Имали смо низ разговора и са представницима Унтаеса и хрватских власти и имам утисак да ће се неки помак на боље ускоро десити, јер у противном мораће да се тражи неки нови излаз. Институције локалне власти морају хитно да профункционишу поготово због чињенице да се централна власт Хрватске споро имплементира у ову област.

У СБО су у оптицају ДЕМ, динари и куне. Платни промет са Србијом је прекинут. У току је жетва. Пара за откуп ниоткуд.

Војновић једини излаз из овог вакуума види у „заживљавању" свих нивоа власти. А како изгледа конкретан проблем када власт не функционише објашњава **Мирко Јагетић**, заменик жупана Вуковара (по новом говору дожупан):

– После недавног мини-торнада у Вуковару и околини, који је чупао дрвеће и прекинуо далековод, четири дана нисмо могли да санирамо последице. Зашто? Из простог разлога, што немамо ни новца, ни печата, ничега.

Раније, док није прекинут платни промет са СРЈ, ми бисмо једноставно позвали стручњаке из Електровојводине и брзо решили проблем. Могли смо и сада, али чиме да платимо? Четири дана Вуковар је био без струје и воде, а и сада има редукција струје. Даље, људи у многим фирмама не примају плату, иако су њихове фирме интегрисане у хрватску привреду. Социјална заштита не функционише...

Нефункционисањем власти је незадовољан и УНТАЕС.

Филип Арнолд каже:

– **Клајн** се недавно срео са свим градоначелницима. Позвао је све српске званичнике да почну да одлазе у Осијек, Винковце и Загреб и да раде свој посао, као и хрватске званичнике да дођу на своја радна места. Међутим, тај процес иде споро и нас резигнира. **Клајн** је прошле недеље опет о томе разговарао са **Туђманом**. Исто тако је и **Војислав Станимировић** имао неколико састанака са саветником хрватског председника за политичка питања **Пашалићем** на ову тему. Ми настављамо да притискамо Хрватску и даље. Неки помаци су учињени, али све иде јако, јако споро.

ВРАЋАЈУ ЛИ СЕ „БЕЛИ МАНТИЛИ"?

Арнолд је посебно бесан на нефункционисање здравственог система.

– Реинтеграција здравственог система је наш велики неуспех, рекао бих једини у целом процесу реинтеграције. Хрватско министарство здравља није ништа реализовало од обавеза које је предузело. Требало је да приме све људе који раде у здравству, што је садржано у Изјави коју је потписала хрватска Влада. Од прошлог месеца имају обавезу да опремају болницу и домове здравља медицинском опремом. Јуче су доставили прву пошиљку вредну 60.000-70.000 куна (око 16.000 ДЕМ), али тек после наше ургенције. Идуће недеље очекујемо овде и министра за здравство **Хебранга**, чијим смо понашањем врло, врло разочарани.

Објашњење зашто тешко иде конституисање власти има **Јагетић**:

– Овдје није ријеч о обичној предаји власти, типа, изгубила једна, добила друга партија. Овдје се мијењају комплетни односи. Ја имам сталне контакте са **Штенглом**, он има неке добре идеје и ја се надам да ћемо их и реализовати.

Проблем нефункционисања власти је био и један од приоритета у разговору југословенског амбасадора Владимира **Кнежевића** са челницима СДСС-а. После посете Вуковару отпутовао је у Винковце на разговор са градоначелником Вуковара **Владимиром Штенглом**, а дан касније и у Осијек како би чуо шта се збива у Осјечко-барањској жупанији. Домаћин му је жупан **Бранимир Главаш**.

Два дана касније у Вуковару је одржан састанак новоизабраних представника у оквиру Заједничког већа општина. Договорено је да се приведе крају конституисање власти и отпочне са радом. Тако ће вуковарски жу-

пан од понедељка до петка радити у Вуковару, а петком у Загребу, где ће се бавити проблемима избеглих Вуковарчана који живе у Загребу.

Трећи велики проблем у СБО је повратак избеглица. Обе стране су се сложиле да процес треба да буде двосмеран, али није у пракси баш тако. Хрватски тисак помпезно најављује повратак првих избеглица предвођених градоначелником у Илок. *Глас Славоније* преноси изјаву министра за развитак и обнову **Јуре Радића** који најављује први већи повратак избеглица, за петнаестак дана у Илок, Маринце, Биље, Барањско Ново Село, Нови Бездан, Торјанце, Аљмаш... На истој конференцији за штампу, министар **Радић** је изнео још неколико занимљивих података. Рецимо, Влада Хрватске је донела Уредбу о измени Уредбе о правима повратника, према којој правни положај повратника стичу прогнаници који остваре право на обнову својих ратом оштећених или уништених кућа. Сви они којима је обнова домова завршена (а имају услове за повратак) губе статус прогнаника.

ТАЛАС ПОВРАТНИКА – ПОЧЕТКОМ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ?!

Министар **Радић** најављује масовни повратак избеглица у хрватско Подунавље (СБО), почетком нове школске године. Бројка се креће између четрдесет и педесет хиљада људи. Будући да је повратак избеглица двосмеран, Министарство обнове ће омогућити и повратак две хиљаде стотину српских породица из хрватског Подунавља у места боравка пре *Бљеска* и *Олује*. Агенција за промет некретнинама (коју многи Вуковарчани сматрају инструментом за легализацију етничког чишћења) ће, по речима министра **Радића**, решавати питања две хиљаде четири стотине српских породица из СБО које желе да оду из Хрватске.

Захтев за продају своје имовине поднело је и петнаест породица из Антуновца, које траже по педесет хиљада куна (динара, паритет 1:1 или 12.195 ДМ) по имању. За овогодишњи рад Агенције, Влада је обезбедила шездесет милиона куна из Фонда за приватизацију, намакнутих, како се каже у *Вечерњаку* продајом објеката „у власништву подузећа изван Хрватске". Управник Агенције за промет некретнинама **Ивица Вркић** у *Вјеснику* каже да су средства за рад Агенције (читај: откуп српских станова, кућа и имања) обезбеђена и да редовито пристижу. Још додаје: „Колико год ми рјешења о продаји договоримо, новца ће за то бити."

А како хрватска брине о својим жртвама рата најбоље се види из изјаве министра **Радића**, датој на већ поменутој конференцији за тисак, а коју преноси *Вечерњи лист*: „За непокретне, дјецу без оба родитеља, најтеже инвалиде Домовинског рата, Министарство треба изградити још 44 куће, за што су обављене лицитације, а укупно, ове и идуће године ваља изградити двије тисуће станова за страдалнике, те им подијелити 1.771 кредит. Гради се и тисућу и стотину тих станова, а у српњу (јулу, оп.а) и коловозу

(август, оп.а) ћемо додијелити кредите оним страдалницима, којих је око тисућу и пет стотина, који су поднијели захтјеве."

Хрватској се, нема сумње, жури да реши бар део проблема са избеглицама. Како пише италијански *Пиколо*, избеглице смештене у јадранским хотелима, а процењује се да их има око седамнаест хиљада, ометају планове за успешну туристичку сезону, па их треба што пре вратити кућама. Додуше, и међународна заједница све више и чешће притиска Хрватску. Скоро су јој ускраћени кредити од међународних финансијских институција: Радио *Франс интернационал*, из пера свог дописника из Загреба **Јелене Ловрић**, недавно је емитовао и ово:

– Специјални изасланик САД **Гелбард** љутито констатира да је сталним кршењем споразума хрватска страна изгубила веродостојност. Туђман не извршава обећања, не поштује своје потписе. Стејт департмент је огорчен на Хрватску због низа ствари (Дејтонски споразум: сарадња са Хашким трибуналом, Ердутски споразум: повратак Срба, оп.а.)... У државном врху глуме да их ускрате кредита много не дирају...

Шеф Туђмановог уреда **Хрвоје Шаринић** сугерира, како Хрватска не треба по сваку цијену журити у Европу и додаје да Хрватска има онолико Европе колико јој у овом тренутку треба. Како, пак, народу треба дати неко објашњење, рјешење се тражи у крајностима, те или се доказује како је на дјелу права противхрватска урота, или се ти притисци багателизирају... Смисао међународног притиска је смекшавање Хрватске и стварање податне хрватске власти која ће плесати онако како јој се из свијета свира. Према онима који овако резонују, **Туђмана** притишћу јер не допушта манипулирање Хрватском...

О притисцима на Хрватску говори и **Филип Арнолд**.

– У Резолуцији, којом се наш мандат продужава до 15. јануара 1998. (уз повлачење дела снага УНТАЕС-а и успостављање хрватске извршне власти до 15. 10. 1997.) изричито се наводе обавезе хрватске стране, које се пре свега односе на повратак избеглица, поштовање људских права, једнаких права за све... Све ово је Хрватска потписала и остаје да примени. Тек када докаже да је све преузете обавезе реализовала, Савет безбедности ће донети одлуку да је наш извршни мандат завршен. Али, и после тога биће организован чврст мониторинг. Биће још притисака на Хрватску!

ПРОДАЈ, ПА БЕЖИ...

Иначе, у Вуковару се ових дана говори о још једној „хрватској манипулацији". Наиме, гласине колају да онај ко прода своју имовину негде у Хрватској не може да за те паре купи нигде другде ништа и још мора да напусти Хрватску у року од 24 часа. **Милош Војновић** каже да су и до њега допрле те гласине, али да се нада да нису тачне. За тако нешто, Хрватска,

сигурно неће имати подршку међународне заједнице. То потврђује и **Филип Арнолд**.

– Та прича апсолутно не стоји. Сваки грађанин Хрватске по Ердутском споразуму има право да живи где жели. Данас се рецимо у Кореницу и Доњи Лапац вратило осамдесет седам људи. То није неки број, али се људи враћају и то је добро.

Посебан проблем за који се тражи решење, представљају Срби избегли из урбаних средина, који су били носиоци станарског права, а чије су станове легално, али не фер откупили неки други људи, јер нису коришћени шест месеци, најмање. А опет, Срби су годинама улагали у стамбене фондове. Господин Арнолд каже да је свестан тежине проблема, траже се решења и нада се да, када се реше ови проблеми око повратка у куће или станове који су у приватној својини, треба да се нађе решење и за невољнике са станарским правом. Да иронија буде већа, многи од њих су приликом узимања хрватских докумената пријављени на старе адресе, на којима станују неки други људи. Шта ће они пријавити Агенцији за промет некретнинама?

У последње време је било много информација и дезинформација око царинског и полицијског режима у СБО. **Мирко Јагетић**, поджупан је и заменик међународног директора Прелазних царинских служби у СБО.

– Од 14. јула са царинских прелаза према СРЈ ће почети измештање војних пунктова у дубину територије СБО. Један део ће бити редуциран, односно биће у фази повлачења, а други део који остаје биће у сталном патролирању. А иначе, на овим нашим прелазима не постоје ни елементарни услови да би се направили гранични прелази по међународним стандардима. Иначе, у начелу је договорено о паритету. Рецимо, вероватно ће Србин бити шеф царинске службе на прелазима на Батини и у Ердуту, а Хрват заменик, а на осталим обрнуто. Очекујемо доста од споразума између СРЈ и Хрватске о малограничном прелазу.

Филип Арнолд о визама које је најавила Амбасада Хрватске у Београду, љутито каже:

– Та дезинформација потиче од хрватског конзула у Београду. Не верујте му ништа што каже!

А ево шта је министар унутрашњих послова Хрватске **Иван Пенић** рекао припадницима Прелазне полиције у Вуковару:

– Читав устрој Пријелазне полиције финансира се из хравтског предрачуна. Јест, ви сте још под заповједништвом УНТАЕС-а, али врло брзо бит' ћете дио МУП-а РХ јер слиједи преустрој. А осим тога, посебно се обраћам Србима у Пријелазној полицији јер морају схватити да ово подручје није ни Мађарска, ни Југославија, него Хрватска. Када то схватите, бит ће много лакше радити и завршити мирну реинтеграцију.

У СБО се и даље прича о хапшењу бившег градоначелника Вуковара **Славка Докмановића**, које је **Вељко Кнежевић** окарактерисао као гусар-

ски чин, а Арнолд тврди да је границу прешао својом вољом. О мандату УНТАЕС-а да хапси осумњичене за ратне злочине на територији за коју је задужен, споксмен „мировњака" каже да их на сарадњу са судом за ратне злочине у Хагу обавезује параграф 21. из Резолуције 1037 Савета безбедности. Додуше, бар по речима Арнолда, тензије се смањују јер у Региону више нема оних за које је заинтересован Хаг. Ово је изговорено после интервјуа бившег председника РСК и СБО, **Горана Хаџића**, датог листу *Сведок* „негде на обали Дунава", али сигурно ван СБО.

На опаску да је Хаг заинтересован скоро само за Србе Арнолд каже да то већ није у мандату УНТАЕС-а. Многи Срби су, поготово, после убиства **Симе Дрљаче** и обзнањивања „тајних" хашких оптужница – забринути и уплашени. Плаше се и реваншизма када се врате хрватске избеглице. И, ма како чудно, после свега, звучало – већина и поред свега остаје.

Хрватска документа је до сада узело 125.000 Срба. Већина њих сматра да ће им, како-тако, ипак у Хрватској бити боље, да ће имати бољу перспективу него у Србији. Када је о Вуковару реч, почела је обнова стамбеног фонда. Господин **Јагетић** каже да има око 6.000 станова који брзо и уз мала улагања могу да се обнове. Привреда још не функционише, али има доста програма за које је новац обезбедила Европска унија. Јагетић се нада да ће грађевински радови упослити део огромне армије незапослених.

Није се одустало ни од идеје да се лука Вуковар учини бесцаринском зоном. *Бе̄ље* и *Вӯпик* већ раде, жетва ће бити добра, па расте оптимизам.

Пензије касне два месеца. Испред банке у Вуковару затичемо дугачак ред старих људи који чекају да уновче чек за јун. Једна бака нам рече да је на мајском чеку било 700 куна (око 170 ДМ). Каже да до сада није плаћала комуналије, па не зна да ли ће сада, када „дође Хрватска", да буде исто. Наговештај да више неће бити исто су јунски телефонски рачуни. Тродупло су већи. Цене намирница су попут оних у Београду. Роба се углавном набавља у Војводини. Плата продавачице у државној *Велетр̄говини* је око 100 ДМ. Редовно се исплаћује.

У СБО је у току пререгистрација возила и узимање хрватских возачких дозвола. До септембра је све ово бесплатно.

Када не раде, када се опусте, Вуковарчани се ма како чудно звучало добро забављају. На пијаци, поред тезге са аудио касетама „трешти" музика. На омотима: Кићо Слабинац, Оливер Драгојевић, Мишо Ковач, и неизбежни народњаци. Трговац каже да се најбоље продају старе кафанске песме из 70-их и 80-их. Открили смо и слабост хрватских полицајаца - кафанска музика (српска, свакако). Да ли тајно, или у блажем или тежем пијанству слушају Мирослава Илића, Шабана Шаулића, *Јужни ве̄тар*, Тозовца, Цецу Ражнатовић и незаборавног Тому Здравковића?!? У бољим ресторанима слуша се евергрин, новосадска *Сто̄тка* и најчешће Бајага и Ђорђе Балашевић.

Они који не воле буку осаме се на ушћу Вуке у Дунав, или заузму бусију на Дунаву, према Митници и пецају. Има и оних којима никад доста политике.

Најактуелнија тема је изненадна смрт **Мате Бобана** и текст умрлица у *Вјеснику*. Не заобиђу ни минуло првенство Европе у кошарци, на коме је Југославија тријумфовала. Али, финале пре финала била је утакмица са Хрватском и победа „златном тројком" **Александра Ђорђевића**. Колеге дописници РТС-а и ПОЛИТИКЕ који су у Вуковар дошли са **Кнежевићем** причају да се пуцало и у Љубљани и у Загребу после победе над Хрватском. Тако се радовао мали, преостали део Срба у ова два града.

ОПРОШТАЈ ОД МАТЕ БОБАНА

Преко целе стране *Вјесника* од **Мате Бобана** се опростио ХДЗ.

На пола стране пише: „Тко се домовини и раду тако несебично преда од ватре љубави изгори. Посљедњи поздрав **мр Мати Бобану** – човјеку који је у годинама искушења хрватског народа преузео улогу громобрана, примајући на себе разорну енергију свих протухрватских насртаја и остајући симболом отпора и побједе. Лака Ти хрватска земља, хрватски витеже, почивај у миру – Предсједништво ХДЗ БиХ."

Председник ХДЗ-а БиХ **Божо Рајић**, поред осталог, на трећини великог *Вјесникової* формата, у спомен **Мати Бобану** написа: „Ми, који смо с тобом ходили ових седам година, знамо своју задаћу. Загрли га хрватска земљо, онако како је он грлио тебе..."

А главно тајништво ХДЗ-а за БиХ, опраштајући се од Бобана, написа и ово: „Навјеститељу и спроводитељу стољетне страсти за слободом, човјеку који нас је ослободио страха и осигурао право на борбу, доноситељу новога, великом ујединитељу свих наших тежњи и истина... "

Тако то ради ХДЗ, а „пућанство", шта ће друго, до наклапа: убили су га да не би сведочио у Хагу...

Нови градоначелник Вуковара је када је стварно почео да ради, донео одлуку (да ли баш он?) да се урнисане железничка станица у Вуковару и Митница не обнове већ конзервишу како би подсећале на рат и страдања Вуковара.

ДУГА

ГРАДОНАЧЕЛНИК ОСИЈЕКА ДР ЗЛАТКО КРАМАРИЋ

ИНТЕЛЕКТУАЛЦИ СУ ЛАКО ПОТКУПЉИВА РОБА

Осијек, 26. јуна 1997. године

Од оно мало Срба из Сремско-барањске области, највише гласова на предсједничким изборима у Хрватској, и без промотивног говора, добио је предсједник Хрватске социјално-либералне странке **Владо Готовац**. Коментар многих Вуковарчана је био да је умерена линија, условно речено, центар једина права перспектива за Србе у Хрватској. То је био један од разлога за разговор са потпредсједником ХСЛС-а и градоначелником Осијека др **Златком Крамарићем**.

– Чињеница да је мој предсједник добио највише гласова Срба, не мора бити комплимент, то се може разнолико тумачити. Рецимо: тај мали број гласова које је тамо добио јер је одзив био слаб, а такав је био и у цијелој Хрватској, говори да су људи и тамо постали свјесни да никакве екстремне политике не доводе до коначног рјешења, односно до циља – да се живи нормално, као у цивилизираном свијету. Препознали су један грађански концепт наше странке који ми од почетка пропагирамо. Схватили су да и њих, као хрватске грађане, али и Хрватску у цјелини, чека борба за успостављање демократских односа у цијелој Републици, по европским стандардима. Прича о Хрватској држави је завршена. Она је међународно призната чињеница. Чујте, ја о хрватским грађанима српске националности не бих хтио говорити као о грађанима другог реда. Они су грађани ове земље са свим правима и обвезама које имају и остали грађани Хрватске. Ту морамо наћи неки баланс и схватити између осталог, да је Хрватска мултиетничка земља, што је добро, јер је то њена најбоља легитимација за све процесе у које се она мора укључити. Живим за дан када ће мали народи Европе постати њена срећа, а не њена трагедија. Нама свима заједно ваља сада да се укључимо у борбу за стварање свијести о потреби успостављања демократских институција, о тродиоби власти на законодавну, извршну, судбену, да спречимо њихово преплитање. Ваља нам да створимо стабилан демократски поредак који ће функционирати без обзира која је странка на власти. Мора се схватити да живот у демократији доноси одређене промјене, али да су неке ствари неотуђиве, као право власништва, на примјер. Битно је да грађанин зна која и каква права има, да их користи, али и испуњава обвезе које проистичу из тих права. Људи који су гласали за ХСЛС су то схватили. Ја сам често одлазио у СБО и говорио да ми нудимо модеран, грађански,

европски пројекат, али који свакако има хрватску конотацију, односно оквир. Молим вас да ово схватите у најљепшем смислу, јер је то чињеница са којом се треба помирити. Ја бих се тако понашао да живим у Југославији. Инсистирао бих на својим грађанским правима, али са свијешћу да живим у држави која се зове Југославија. Ово није чиста реторика јер сам управо ово говорио припадницима хрватске заједнице у Суботици, апелирајући на њих да остану гдје су, да инсистирају на својим грађанским правима, али поштујући Југославију као земљу у којој живе. Дакле, оквири су југословенски, не мађарски, кинески или фински. То су биле и моје поруке у разговорима са челницима српске заједнице **Станимировићем**, **Жигићем**, **Лесковцем**. Надам се да су те поруке имале некаквог одјека и да је дошло до одустајања од оних ексклузивних опција које су ишле на штету управо те заједнице која их је промовирала. А знате ли шта је трагично? Ми смо о томе, на овај начин причали и 1990. Многи то нису хтјели слушати, мислећи да имају боље опције. Нажалост, жртва је био обичан грађанин, који је ни крив ни дужан гурнут у нека велика повјесна догађања, а распад Југославије и стварање нових држава на овим просторима јесте велики хисторијски догађај.

- **Задржимо се на анализи резултата ХСЛС-а на локалним и председничким изборима? Урађена је анализа бирачког тела у Хрватској. Ко гласа за ХСЛС?**

– Интелектуалнији слој. Заправо, грађанска класа која је углавном деградирана, не случајно и не од јуче, а посебице на оним просторима који су више него други, били „инфицирани" комунизмом.

- **Говорите о Хрватској, а ситуација у скоро свим деловима бивше СФРЈ је слична или индентична.**

– Да, али то је прича и Мађарске и Румуњске. Но, то не мора да значи да треба да чекамо 10 година и прођемо кроз све као и они. Могли би да скратимо пут и научимо нешто на њиховом искуству. Ми на овим просторима смо скоро увијек повијесно каснили. Било би глупо да то и сада учинимо понављајући њихове грешке.

- **ХСЛС се прва појавила на хрватској политичкој сцени као опонент екстремизму ХДЗ-а. Дуго сте били најјача опозициона странка у Хрватској. Више нисте. Створено је безброј мањих. Дошло је и до превирања у странци. Колики је уплив у дешавања унутар странке имала хрватска власт? Да подсетимо: најновији условно речено сукоб уочи председничких избора изазвала је председница ХСЛС-а Загреба Дорица Николић, ступивши у коалицију са ХДЗ-ом. Близак тој коалицији је и бивши челник ХСЛС-а Дражен Будиша.**

– Можда ће звучати херетично, али то што власт ради је готово легитимно.

- **Да сте у позицији да ли бисте и Ви то радили?**

– То овиси о човјеку. Како каже **Фихте**: какав човјек таква филозофија. Не значи да бих ја то радио, али у некој технологији владања и то се ради. Увијек покушавате позицију своје опозиције дестабилизирати, а она је и у овако инфериорном положају, па јој власт увијек може наудити. Ви своје незадовољнике из опозиције врло тешко можете нечим задовољити. Можете им понудити само још и властито незадовољство. Странка на власти, пак, незадовољство у својим редовима рјешава нуђењем неких конкретних ствари којима затомљује то незадовољство. Власт може трговати, куповати, продавати и тиме замагљивати одређену суштину ствари. Знате, ми имамо рат иза себе, а посљедице ће се још дуго вући. Тешко је било 1991. на 1992. водити било какву опозициону политику. Тада се борило за опстанак и очување супстрата хрватског народа. Ја сам вјеровао у баршунаст распад Југославије, као између Чешке и Словачке. Нисам могао да вјерујем у ратне пројекције у нечијим главама. Ја сам од првог дана рата то дефинирао као рат за туђе територије који је дио једне политике, не свакако српског народа у цјелини, већ политике, која није имала довољан број опонената, или су били немоћни да се одупру ратној опцији, а уз помоћ бивше ЈНА која је губила тло под ногама чињеницом да се земља распада, да губи јурисдикцију над највећим дијелом територије бивше СФРЈ. У таквим околностима нисте могли да нудите неки другачији концепт опорбе. Имали сте опцију: збити редове и заједнички се изборити за опстанак народа. Увијек је деликатно одредити моменат када таквој политици треба рећи не и када морате почети да се понашате као опозициона странка.

• **Како у таквим околностима сачувати странку?**

– Дубоко сам увјерен да би једна либерална странка која би покривала 12-18% бирачког тијела, била једна оптимистичка варијанта. Ми не можемо претендирати на 50% бирачког тијела. Када би друге странке „хватале" свој дио бирачког тијела, онда би имали прави плурализам, па би се одлуке у парламенту доносиле консензусом, снагом аргумента, а не аргументом броја заступника. За нас је врло битно сачувати име и осјећај код грађана да је ХСЛС центар, сол будуће демократизације у Хрватској, да је она потребна, а да није антихрватска, да нисмо масони ни страни плаћеници. Сценариј вам је познат. ХСЛС ће имати свој конгрес у једанаестом мјесецу. За нас је у овом тренутку можда једино рјешење расцјеп, на двије-три странке или опције.

• **Овом изјавом ћете шокирати многе лидере у Србији који од 1990. губе на изборима, улазе и излазе из чудних коалиција, збуњују бирачко тело, одступају од основних програмских начела, али не помишљају о напуштању својих лидерских позиција.**

– То је тај повјесни заостатак. Ми заправо у овој ситуацији говоримо о људским сујетама, а када је о њима ријеч увијек сам песимиста.

• Као професор славистике сигурно сте дотакли Јована Цвијића, који се у балканским психолошким типовима посредно бави проблемом вође. Да ли смо сви ми на овим просторима у периоду још једне првобитне акумулације, па се још увек радије опредељујемо за вођу него за програм који их баш много и не обавезује?

– Можда ми интелектуалци превише очекујемо од својих народа. Могуће је да је ово нека међуфаза. А тај епски елемент је изузетно присутан нарочито у Србији.

• Јован Цвијић управо говори о нашој окренутости прошлости.

– Ми смо окренути прошлости и најбољи смо када водимо битке које су давно завршене. Бавимо се фикцијама, а не стварношћу. Е, сад је врло важно како прићи човјеку који сматра да је Битка на Сигету, или Битка на Косову страшно важна. Којом реториком га усмјерити на будућност? Ми ћемо, нема сумње, још извјесно вријеме бити окренути вођама. Осуђени на њих.

• Да ли су, у свему овоме што нам се догодило, интелектуалци заказали?

– Интелектуалци као елита су лако поткупљива роба. Најопасније је када проституција постаје прагматизам. То се интелектуалцима често дешава.

• САД и ЕУ у последње време све нестрпљивије притискају Загреб и Београд на што хитније спровођење нереализованих делова Дејтонског споразума. Посебно оног дела који се односи на људска права и слободе, демократизацију, медије.

– Можда ћу опет бити херетичан. Ја много не очекујем од САД и ЕУ. Можда њима, помало, и одговара овакво стање чисто због притисака. Када би се ствари ријешиле престала би и њихова потреба за притиском.

• Нашли би ново жариште или га испровоцирали.

– Нисам толико катастрофичан.

• Колико познајете политичку ситуацију у Србији?

– Из разлога опће политичке писмености упућен сам добрим дијелом, мада су информације филтриране и нису у континуитету. Очито је да су процеси слични овима у Хрватској. Ево примјера: ја као градоначелник Осијека се трудим да се изборим за већа права града. Држава преко жупаније се труди да све централизира, контролира. Ако се не варам, тај проблем имају и градови у Србији. Знате, ствари ће се морати рашчишћавати. Увијек кажем: „Људи ће морати живјети једни поред, а не против других." То се односи и на државе. Нека упућеност једних на друге, некаква комуникација, стварање претпоставки да живимо без „чек-поинта" на крају 20. стољећа. Трговати треба, размијењиват' треба. Треба санирати неке ствари. Имамо проблем ратних злочинаца са обје стране, проблем

несталих лица... Све нас то чека. Требало би сви, мање-више да положимо рачуне. Тек онда треба да очекујемо успостављање повјерења да можемо да живимо једни поред других. Знате, нема идеаланих граница. Ја никада нисам био титоиста, али сматрам да су авнојевске границе најбоље. Трају педесет година.

• Основна примедба да су границе вештачке.

– Па све границе су умјетне. Било би сада сулудо да неко пледира на Барању, а да ја говорим о Земуну као хрватском граду.

• Као професору славистике, да ли вам смета недостатак комуникације са Србијом?

– Да. Волио бих да прочитам неке књиге које су преведене код вас. Било би ми драго да се та врста комуникације што прије оствари да људи и роба почну циркулират.

* * *

Др Златко Крамарић (1956), завршио је славистику и филозофију у Загребу, докторирао је на Филозофском факултету у Новом Саду. Стручњак је за македонску књижевност. Професор је на Педагошком факултету у Осијеку. Аутор је неколико књига. Други пут је изабран за градоначелника Осијека.

* * *

Из књиге *Дискретӣни шарм і̄радоначелника* **др Крамарића** издвојени су, крајње тенденциозно, неки делови. Намерно!

О себи:

– Ја нити сам најбољи, нити најпаметнији, нити најљепши, нити ја све знам. Као тамо неки други...

– Понекад зажалим што више нисам мирни свеучилишни професор кога држава плаћа да пуно чита и мало пише о прочитаним књигама...

– Ако се ви не бавите политиком, онда ће се политика већ побринути да се позабави вама...

ПОСТ ФЕСТУМ – СРБИ И ХРВАТСКА

– Процес повратка избјеглица мора почети што прије и мора бити двосмјеран, јер не можете рјешавати један проблем, једну неправду, не рјешавајући други проблем и чинећи нову неправду. Људска права су изнад свих других права и међународна заједница је у обвези да кад већ није спријечила или зауставила рат сада помогне како би се што прије нормализовао живот, обновиле куће, господарство...

– Страх код оних који се враћају, или желе да се врате својим домовима

је логична посљедица. Када почну функционирати сви механизми стабилне, правне и демократске државе такви инциденти, ако се и догоде, биће сведени на разину ексцеса, неће бити дио политике...

– Особно немам ништа против тога да се чувају језик, традиција, повијест, обичаји. То је европски стандард и нема разлога да га Хрватска не поштује. Само сам ја за то да се то прихвати као опција, а не обвеза, јер се бојим да то води у гетоизацију...

– Србија је по други пут у овоме стољећу успјела рат измјестити са свога територија, те је на тај начин успјела сачувати своју биолошку супстанцу и цјелокупну инфраструктуру, а успут су и више него успјешно успјели изманипулират добар дио хрватских и босанскохерцеговачких Срба. У свему томе, врло здушно, судјеловала је и бивша ЈНА... Та армија се дала у очајну потрагу за што већом државом, те се на тај начин ставила у функцију стварања Велике Србије...

– Морате Европљанима разбијати стереотип типа: ми смо сви једно племе и због тога се тако добро међусобно убијамо, јер у другима, заправо, видимо своју лошу слику...

О БОСНИ

– Наша политика спрам Босне мора бити вјеродостојна, јер нам свијет неће дозволити да се једни критерији примјењују овдје, а неки други тамо. Таква политика нас је из позиције велике жртве гурнула у позицију малог и неуспјешног агресора...

– Мој однос спрам Хрвата у Босни, уз одређене корекције, слиједи однос њемачке државе спрам Нијемаца у Швицарској...

О(пет) о повијести:

– Оно што одмах упада у очи је невјеројатна лакоћа фалсифицирања повијести. Све се (знанствено) уљепшава и релативизира. Готово до апсурда. Из повијести опет извлачимо неке криве примјере и догађаје, лоше ликове које, штовише, још и криво интерпретирамо...

– Повијест владара је увијек повијест само лоших монолошких конструкција. Ту повијест стварају побједници да би објаснили своје побједе, односно поражени, да би оправдали своје поразе, неуспјехе, лоше процјене...

О ТУЂМАНУ И „ОЦЕУБИСТВУ"

– Мислим да се с ове дистанце сада слободно може рећи да тај однос „отац-син" никада и није функционирао као стварни однос. Он је створен у одређеном тренутку с једним сасвим јасним (и племенитим) циљем и могао је функционирати само у одређеном времену, времену опће угрожености. Престанком те граничне ситуације нужно је дошло до кастрације

оца... И, мислим да је тако најбоље! Уосталом, морате знати да сам ја, баш као Дон Жуан, или Фауст, аутсајдер својом вољом...

– Сама чињеница да је нетко предсједник државе још увијек не мора значити (и не значи) да ће тај нетко доносити искључиво најбоље и најмудрије одлуке.

ЗАШТО НИСАМ ИНТЕРВЈУИСАЛА БРАНИМИРА ГЛАВАША?

Наредног дана требало је поново да дођем у Осијек на заказани разговор са Бранимиром Главашем, тада жупаном осијечко-барањским. По повратку у Вуковар, почела сам поново да листам документацију о Главашу. Наредног јутра дочекује ме вест да је претходне ноћи ухапшен и у Хаг послат градоначелник Вуковара Славко Докмановић. Покушала сам да дођем до жупана Главаша, али су сви моји покушаји остали без успеха. Добро упућени су ми рекли да је побегао јер се уплашио да и њега не одведу у Хаг.

КО ЈЕ УХАПСИО ДОКМАНОВИЋА

Славка Докмановића ухапсили су 27. јуна 1997. истражитељи Међународног кривичног суда за бившу Југославију у источној Славонији, под надзором Привремене администрације Уједињених нација за источну Славонију - УНТАЕС. Потом је пребачен у Холандију. Његов трансфер у Хаг је омогућио УНТАЕС у складу са својим мандатом.

Славко Докмановић оптужен је 26. марта 1996. за измену „Оптужнице за Вуковар" која је раније подигнута против Милета Мркшића, Мирослава Радића и Веселина Шљиванчанина.

Он је на суду негирао кривицу и 29. јуна 1998. обесио се у затворској ћелији, а убрзо након тога је окончан процес против њега.

ДРАГО ХЕДЛ, ДОПИСНИК *ФЕРАЛА*

ПОСЛЕ ТУЂМАНА – ПОТОП!

Осијек–Вуковар, јула 1997. године

„Оно што гледатељи ТВ нису видјели приликом спектакуларног посјета хрватског предсједника Фрање Туђмана Вуковару није промакло *Фераловом* новинару. На рушевини зграде некадашње железничке постаје, испред које је говорио хрватски председник, невероватном игром случаја остала је савршено сачувана мраморна плоча са које преписујемо: „8. 12. 1944. у овом рејону јединице Пете војвођанске ударне бригаде 36. дивизије НОВ и ПОЈ и јединице Црвене армије извршиле су успјешан десант преко Дунава и водиле огорчене борбе против надмоћнијег непријатеља. 8. 12. 1974. Грађани Вуковара... Као декларираном антифашисти који се и сам испод капе са црвеном петокраком борио с партизанима против фашиста, усташа и четника, предсједнику се то вјеројатно учинило најпогоднијим мјестом за одашиљање великодушних порука мира... Срећујући дојмове што је из тог влака мира у Вуковару остало, намеће нам се питање је ли онај који је тог дана онамо донио Хрватску, ту исту Хрватску ондје и искрцао, или, Боже опрости испрцао...”

Ово је део текста објављеног у *Ферал Трибуну* из пера **Драге Хедла**, дописника овог листа из Осијека.

Разговарамо у Вуковару јер је посета вашег новинара Осијеку била кратка и не баш безбедна. Кратко задржавање у центру града и сликање уз императив: без српског и поготово београдског изговора. Посетила сам Туристички биро. Љубазна продавачица је таква више због **Дарка** из Градског поглаварства него вашег новинара.

Неодољива потреба да се ипак уђе у драгстор и попишу најважније цене, као искуство, не би нимало пријатно. У продавници, осим четири продавачице нигде живе душе. Идемо: јаја: 1,13 куне, со 4,24, млеко 3,50, *Подравкина* јуха 5,95, два литра *кока-коле* 16,72, и хлеб... налазио се на полици иза леђа продавачице која нимало пријатељски није гледала на „ванредни попис”.

– Извините, колико кошта крух?

Одговор одсечан:

– 4,5 куне.

После оваквог тона, прва мисао беше – хитно назад у Вуковар.

На чекингу код Клисе, унтаесовац Рус уз осмех рече:

– Ти жива!

Могуће је да се само шалио. Иначе, плате у Осијеку су између 400-450

ДМ. Све је скупо, па је доста тешка материјално-социјална ситуација. У граду је пре рата живело око 105.000 становника, данас их има око 100 хиљада, укључујући и 30.000 избеглица углавном са подручја Барање, источне и западне Славоније. На многим фасадама у граду су видљиви трагови гелера. Градоначелник Осијека **др Златко Крамарић** тврди да је 80 посто привреде Осијека мање-више онеспособљено, што приликом борби, а што губљењем природног залеђа Осијека, Барање, Славоније и Дунава. Инцидената између Срба, који су примили хрватска документа, и Осјечана има. Већина њих су били комшије па се добро знају. У Осијек се из СБО прелази тек у крајњој нужди. Мржње има, попреких погледа и гримаса на београдски акценат – исто. Зато, колега **Драго Хедл**, уз специјалну пропусницу и међународну новинарску легитимацију долази у Вуковар. Због осјечких таблица разговарамо на тереси једног вуковарског кафића, како се нешто непредвиђено не би догодило његовом „југу".

– Живјети данас у Осијеку је битно другачије него прије рата. Осијек је одсјечен, нема нормалнога протока и то све ствара негативну друштвену климу. Ако се то каже гласно, дјелује богохулно, а ономе тко то изговори приљепљују етикете југоносталгије. То није точно. То су чињенице. Што се тиче свакодневице – лоша је. Стандард је низак, људи плаће добијају, а углавном не добијају, пуно је незапослених. Све традиционалне вриједности Осијека се губе и овај град претварају у паланку. Осијек је препун избјеглица, људи који годинама чекају да се врате својим кућама, а који су не својом кривицом унијели у град атмосферу руралног менталитета. Осијек се на неки начин „посељачио".

• Мој основни утисак из Осијека је анимозитет, мржња чак. Како то превазићи?

– Био бих сретан када бих знао одговор на то питање. Мржња се гомилала годинама. Њу су потицали, нажалост и наше колеге кроз медије и пумпали људе чињеницама да су ствари црне, односно бијеле, да на једној страни имате поштен народ, голорук, који никога не дира, а да са друге стране имате крвожедне људе који надиру и кољу све живо на шта наиђу. Тако су се понашале обје стране. Људи нису могли да дођу до објективне информације. Генерално, не могу говорити да су сви криви за рат, или једнако криви. То непрекидно вагање ко је више или мање крив не води ничему. Мислим да би под ову ситуацију требало подвући црту. То није лако, поготову онима који су изгубили неког свог. Али црта се мора подвући и мора се окренути нова страница. Битно је људе, који су криви за рат, који су чинили ратне злочине, извести пред лице правде, без обзира на националност и примјерено их казнити, а остатак народа ослободити некакве генералне кривице.

• Поменули сте медије који сносе пристојан део кривице

за пумпање атмосфере. Могу ли малобројни независни и полузависни медији сада да допринесу снижавању тензија?

– Ја ћу препричати нешто што је **Перо Луковић** рекао једном када се буду анализирали протекли догађаји и односи Југославије и Хрватске наћи ће се на Скадарлији или на Тргу бана Јелачића, новинари, који се зову, рецимо **Маја Фронлих**, **Милан Ивкошић** и још неки из Загреба и са ваше стране неки **Чукићеви** људи и онда ће они уз каву или кафу рећи: „Па, јебеш му матер, шта нам је све то требало, што су нас *Ферал* и *Време* завадили?" Сад озбиљније. Утјецај који независни медији имају у Хрватској је изузетно мали. Телевизија је апсолутни господар медијског простора у Хрватској. Она креира јавно мњење. ХТВ је оличење пропаганде владајуће странке. Сваки Дневник ХТВ-а почиње увијек исто: „Предсједник Републике Хрватске **др Фрањо Туђман** данас је..." Нажалост, мали број људи у Хрватској је критичан према оваквом информисању. Једини излаз је стварање независне телевизије, и то уз страну помоћ јер је хрватска опозиција сиромашна. Док ситуација буде оваква неће бити ни демократије.

- **Ситуација у скоро свим бившим југословенским републикама је пристојно трагична. Ко ће се најпре извући?**

– Један амерички дипломата на моје питање о перспективама Србије и Хрватске рекао ми је да су шансе подједнаке, али с обзиром да је хрватски предсједник старији од српског онда су шансе Хрватске да изађе из овог очаја боље него шансе Србије. Тада се још није знало да је предсједник Хрватске болестан. Овај дипломат је то рекао мислећи на искуство хрватског предсједника. Наравно, поанта је у нечем другом. Видите, ја мислим да је највећа грешка направљена када се није пристало на конфедерални устрој Југославије. Тада су пропуштене све шансе да се договори о разлазу на културан и цивилизиран начин, а да се неке функције ипак задрже. Био би избјегнут рат. Ми смо, како год окренеш упућени једни на друге, комуникацијски, економски па чак и културно. Још увијек видим затуцану власт на обје стране која вјешто манипулира народом и чини све да на власти остане, јер јој је тај осјећај сједења на власти бескрајно угодан. Балашевић је у једној пјесми лијепо рекао: „Нема раја за промену јаја".

- **Колико чињеница да је Хрватска члан Већа Европе може да убрза процес демократизације у Хрватској?**

– Хрватска је на сраман начин примљена у Вијеће Европе. Тај европски мониторинг је јак и дијелом спречава притиске на медије, спречава проблематична хапшења, али Европа се уморила од подсјећања Хрватске на неке обавезе које мора испуњавати. Наш основни проблем је постојање јаког лобија који заговара идеју да нама Европа не треба и да би она заправо требала доћи к нама. Дозволите ми да се још једном осврнем на питање здравља предсједника **Туђмана**. Једина особа која ХДЗ може да држи на окупу јер у њој имате све: екстремне десне струје, умјерене техно-

-менаџерске струје и лијево оријентиране струје је управо **Туђман**. Таква странка неће моћи опстати након одласка предсједника **Туђмана**. Оно што ћу сада рећи можда је богохулно и због тога могу имати проблема, али мислим да сам у праву: бојим се да би се у Хрватској, након одласка **Туђмана**, могла догодити иста ствар која се догодила Југославији након одласка **Тита**, али не у смислу распада државе, већ у смислу вакуума, у коме неће бити могуће наћи особу која би Хрватску могла водити напријед на један суврeмен начин.

У Хрватској се ствара велики култ личности, култ незамјењивости једне особе и култ малтене потопа који ће настати када предсједник, једног дана, неминовно оде...

ДУГА

„ЧИСТО НАЦИОНАЛНЕ ДРЖАВЕ НИСУ МОГУЋЕ"

Вуковар, јула 1997. године

Сусрет у прес-центру у Вуковару сасвим случајан. **Денисон Русинов** са супругом чека да га прими челник СДСС-а и заступник у Жупанијском дому хрватског Сабора **др Војислав Станимировић**. Тешко, али пристојно говори српски. Интересује нас разлог посете. Каже, пише чланак за један амерички академски часопис. Назив и поред инсистирања не рече. Али исприча да је дуго боравио у Београду и Загребу, пишући за неколико америчких новина. Опет, на питање за које, не добијамо одговор. Али добијамо визит-карту на којој пише да је **Русинов** предавач на Универзитету у Питсбургу (САД). Стручњак је, очигледно, за бившу Југославију. На опаску да у Питсбургу живи много Срба, Русинов се не да: живе и припадници осталих, како каже, етничких заједница са простора бивше СФРЈ. Један колега, у пролазу, у тренутку када смо молили за разговор рече полугласно:

– Дај олади. Видиш ли да је то још један амерички шпијун, који овдје испипава терен. Знаш ли колико их овако мисионари овдје?!

Ово је чуо и **Милош Војновић**, председник новоформиране Заједнице општина у Сремско-барањској области и реплицирао:

– Не слажем се. Треба разговарати, треба објашњавати нашу позицију!

• Да ли сте наслућивали распад СФРЈ?

– Да. Још 1988, али нисам веровао све до 1991. Прво је дошло до успона српског национализма, па је као реакција уследило јачање хрватског национализма, па блокада за словеначку робу. Конфронтације између република су биле све веће и оштрије. Било је јасно да су амандмани на словеначки Устав, као и промена Устава Србије били у супротности са Уставом СФРЈ, па јасно и против јединства земље. А и раније се знало да ће уколико дође до распада Југославије неминовно доћи и до грађанског рата. Криво сам проценио, мислећи да је то свима јасно. Очито да није било тако.

• Национална осећања на простору бивше СФРЈ су била спутавана. Да ли мислите да је било дозвољено и гајено једно нормално национално осећање, које сваки народ мора да има и да га на најквалитетнији начин уграђује у заједницу у којој живи, до свега овога не би дошло?

– Тешко је одговорити на то питање.

• Да ли је наговештај буђења национализма био либерализам у Србији и маспок у Хрватској?

– Такозвани српски либерали су били врло лоши за Србију. Они су били за Тита!

• А маспок?

– Лидери тог покрета су склоњени. Дуго се о њима и идејама које су заступали ништа није чуло.

• Али активирали су се у тренутку када се наслућивао распад СФРЈ. Вратимо се у ближу прошлост. Може ли да се извага ко је имао веће право: они који су се залагали за разне модалитете СФРЈ или они који су желели отцепљење?

– И једни и други су имали право да иду путем којим су ишли. По мом мишљењу, Хрватска и Словенија су имале више разлога за страх уколико остану у Југославији какву је замислио председник Србије **Слободан Милошевић**. Он се залагао за комунистички концепт, који је пропао чак и у Русији. Тежио је да наметне своје лидерство у тој и таквој држави. То Хрвати и Словенци нису хтели. Али, имали су право и они који су се залагали за јединство Југославије. Да се није распала не би дошло до рата.

• Ако већ говоримо о страху једна трећина Срба је живела ван граница Србије и плашила се за свој о(п)станак у етнички чистим државама какве су се већ тада наслућивале.

– Слажем се. Имали су оправдане разлоге за страх.

• Осим за етнички чисте државе, овде се ратовало и за границе. О(п)стале су тзв. авнојевске, на које сви имају примедбе. Основни аргумент је био да нема промена граница, јер би то испровоцирало сличне сепаратистичке тежње диљем Европе, па би онда „стара дама" личила на леопардову кожу.

– Ја мислим да су те границе биле ипак праве. Тешко би се промениле без заједничког договора, а он је у условима који су постојали био тешко замислив. Ја сам мало проучавао оно што је радио **Милован Ђилас**. Он је био на челу комисије која је после рата цртала те границе. Заиста мислим да су оне биле најбоље могуће јер их је тешко исцртати праведно по неком етничком принципу, када су људи толико измешани. Не постоје идеалне границе. Ето, граница између Барање и Мађарске није идеална јер је у Барањи остало много Мађара. Једноставно, треба схватити да чисто националне државе данас нису могуће!

• Каква је перспектива народа бивше СФРЈ?

– Бесперспективна, оцена је неких мојих пријатеља у Београду. Добрим делом се слажем са њиховим мишљењем. Једино је за Словенију релативно боља. Македонија је мала, има проблем великог броја Албанаца. Па Косово, Босна... Бојим се, заиста, да је перспектива лоша. Дуго сам био у

„оној" Југославији, заволео људе, све народе, и тим више ми је жао. А волео бих да је другачије, боље и перспективније.

• Да ли је хрватско-српски сукоб на силазној путањи?

– То искључиво зависи од водећих људи са обе стране. Биће на дуже стазе сукоба, инцидената, провокација... Важно је да ли владајући људи хоће да иду путем смирења, или рецимо неки од њих хоће да заврше етничко чишћење и формирају национално чисту државу. Алтернатива је стварање мултиетничке државе. Ово није само проблем земаља бивше СФРЈ, већ глобално, већине посткомунистичких земаља.

• Поменули сте етничко чишћење. Европа саздана од националних држава, додуше уједињена, мирно је гледала егзодус Срба из Крајине.

– Тачно. Ништа нису учинили. Није ништа учинила ни 1991/92. када су се сличне ствари дешавале у Босни.

• Многи аналитичари сматрају да је међународна заједница признавањем суверенитета Словеније и Хрватске, а посебно Босне где је било највише захтева за очувањем СФРЈ, упалила ратни фитиљ.

– То је врло компликовано питање. Препоручујем да прочитате књигу моје пријатељице **Сузан Вудворд** која је врло критична према тзв. Међународној заједници. Неки су сигурно били добронамерни, мислећи да је признање брана против рата. Очито су погрешили.

• Европа се уједињује, а на Балкану се стварају мале националне државе!?

– Иронично.

• На овом простору НАТО је већ присутан. Шири се на исток. Многи се плаше толике експанзије, после рушења Варшавског пакта. Постоји теза, која се потврђује у стварности, да је рушење комунизма имало за циљ стварање „великог брата" који ће као код Орвела да контролише скоро целу планету.

– Е, то је став америчких националиста. Као што видите постоји и амерички национализам! Баш иронично!

ДУГА

„ВЕЛИКА СВИЊАРИЈА ЈЕ ОВАЈ РАТ!"

Вуковар, јула 1997. године

Јавност га зна као **Раду Лесковца**, председника Српске радикалне странке Крајине, **Шешељевог** блиског сарадника, посланика крајинског Парламента, председничког кандидата, али и дисидента из редова СРС-а. Мало ко зна да је **Лесковац** дипломирао на Факултету политичких наука у Београду, а магистрирао на одсеку за међународно јавно право, да се до рата бавио новинарством и бизнисом и био један од богатијих Славонаца. И данас се бави бизнисом. Фирма му се зове *Радикал*. Каже да је то због породичне традиције, а не због успомене на свој релативно кратак „излет" у политику.

Остаје у Хрватској, односно у Вери, селу удаљеном од Осијека четири километра. После свега, анализира мотиве, узроке и последице свог „уласка" у рат и политику, опште околности онда и сада које су довеле до рата и... мира.

- **Колико су у узрочно-последичној вези популизам „газиместанског" и „јогурт" типа и победа ХДЗ-а у Хрватској? Причамо ли о оној народној – шта је старије: кокошка или јаје?**

– Отприлике.

- **Да ли је страх од победе ХДЗ-а био толики да сте били спремни да кренете и у рат? Колико сте, заправо, стварно били угрожени?**

– Тих година је Европу захватио талас неминовних промјена. Данас ми је јасно да један културни, цивилизовани свијет мора да иде напријед. Законитост тог кретања мора бити јасна свима. До промјена је морало дођ'. Оне се на свим мјестима не манифестују једнако. Кокошка и јаје... Растући национализми су били наша стварност. Они су нас окруживали. Наравно, Срби су се плашили. Колико су заиста били угрожени то би требало да буде предмет једне озбиљне анализе. Чињеница је да смо ми ХДЗ доживјели као национално-социјалистичку партију, сличну оној из Трећег рајха, а „хадезеовце" смо доживљавали као националисте. Морам да признам да је у нашим главама било дубоко депоновано једно клиширано размишљање о Хрватима као усташама. Ми смо их, априори, доживљавали као непријатеље. Данас када рационално размишљам долазим до закључка који се многима неће свидјети. Наиме, сада схватам да Хрвати нису више жељели да живе у једној комунистичкој творевини, каква је била СФРЈ. Хрвати су хтјели своју државу. Ми не можемо да негирамо њихову жељу

да имају ту своју државу. Само можемо да негирамо начин на који су је реализовали: бришући све што је српско. Дакле, чињеница је да су Хрвати кренули у стварање своје националне државе, али ми Срби изван Србије крећемо, истовремено, са истим циљем у стварање своје националне државе.

• Др Јован Рашковић је кренуо у борбу за очување српског националног идентитета на просторима Хрватске, где су Срби вековима живели, увиђајући куда иде Хрватска. Његов основни мотив био је очување традиције, културе, језика, писма... Средство за то, по др Рашковићу, сигурно није био рат.

– **Јован Рашковић** је био визионар. Чак бих га упоредио са **Галилејом**. Ја нисам био тако рационалан. Код мене су доминирале емоције и ирационално. Стање просјечног Србина на овим просторима тада је било отприлике овако: сви смо били саздани од истог емотивног, националног и идеолошког материјала. Наш ментални склоп чији је велики дио заузимао тај емотивни сегмент, био је грађен одмалена. Основ је била велика љубав према Србији, нашој матичној држави, према нашем матичном народу. Нећу сада рећи: нажалост, јер ћу увијек волјети стихове **Оскара Давича**, Јеврејина, који је испјевао најљепшу пјесму о Србији:

„...ој, Србијо међу пјесмама, међу брдима,
ој, Србијо,
пјесмо међу народима."
То је одзвањало у свијести сваког од нас.
Јовини стихови:
„Узо дега свој унука,
Мишно ја на крило,
Па уз јусле пјевао му
Што је неја било.
Певао му српску славу
И српске јунаке..."

– Све је то, преко наших дједова и прадједова, убризгавано у нашу свијест. Православље, Свети Сава, славе, Божић, бадњаци... Прије рата, често сам се налазио на различитим меридијанима овог свијета, али за Бадњи дан и Божић сам увијек био код куће. То је било свето. Марш на Дрину, Црвена звезда, Солунци... Све је то било уткано у сваки дјелић наше свијести... Србија је била наш вјечити, наш недосањани сан...

• Вратимо се у ратну јаву.

– Моја породица је 1991. избјегла у Добановце. Овдје је све било у хаосу. Најприје су ту били неки непознати људи. Онда долазе познатији. На крају долазе „мицубишији" **Жељка Ражнатовића Аркана**, препуни голобра-

дих звездиних навијача. Ти „мицубишији", „пајера", искићени звездиним шаловима и заставама, јуре нашом славонско-барањском равницом...

• И даље се потхрањују емоције?

– Да. Иза њих остаје облак прашине, мирис српства и звук *Марша на Дрину*. Наша срца ко балони напуњени хелијем, дижу се пут неба! Стварност се ту завршава... Након тога долазе тенкови, жице, ноћи без сна, порушене пруге, звиждуци граната у ноћи, неизвјесност, али и нада: идемо даље, идемо даље... Идемо напријед!

• Куда?

– Идемо тамо гдје су нас српски корифеји водили. Људи којима смо вјеровали. Онај говор на Газиместану био је путоказ. Онај слоган, максима: Вировитица–Огулин–Карловац–Карлобаг... Све то нас је претрпало.

• Да ли сте се тада „нашли" са др Војиславом Шешељом? Да ли сте, тада, помислили на своје пријатеље, познанике са друге стране?

– Нажалост, нисам о њима размишљао. Данас жалим због тога. А ова максима није **Војислава Шешеља**. Давно прије њега је изречена. Није ме то привукло.

• Да ли је било размишљања о Јасеновцу, Јадовну, Градишки?

– Враћамо се на питање о угрожености. Тада је наша стварност изгледала овако: Срби бјеже из градова. Загреб, Осијек, Сплит, Ријека, Карловац, Сисак, Госпић, Бјеловар, Дарувар, Липик, Пакрац, Славонски Брод, Славонска Пожега, Винковци, Жупања, Задар, Шибеник, Дубровник... Не бих о цифрама, али сигурно се ради о пар стотина хиљада Срба и Југословена, у ствари Срба који су се изјашњавали као Југословени. То је први велики егзодус Срба из Хрватске. То је егзодус о коме се мало причало. Ја сам настојао, током цијелог рата, да то апострофирам, да потенцирам. Он је ишао у таласима. Био је сукцесиван. Није био очит као послије *Олује*. Камере га нису забиљежиле. Тај егзодус је био прво уништавање једног културног, образовног и цивилизацијског језгра српског народа са ових простора.

• Да ли можете да разграничите две ствари: страх од евентуалног понављања Другог светског рата и страдања српског народа и жеље за осветом због свега тога?

– Мислим да се измијешало и једно и друго. Надирући хрватски национализам имао је за посљедицу нарастање српског национализма. Сложио бих се са оном Вашом констатацијом: кокошка и јаје. Без обзира што сам Србин и волим свој народ, морам да будем реалан. Чињеница је да смо ми имали потребу за реваншизмом, како рекосте, али и ову другу потребу и кроз један такав микс долази до рата.

• Моја теза је да су српски интелектуалци заказали. Да ли су они могли или морали даље да виде, сагледају, дубље продру у неке светске, али и унутрашње токове и учине нешто како до рата не би дошло?

– На то питање могу да одговорим једним глобалним приказом. Одговор не може да буде једноставан. Чињеница је да смо сви ми Срби ван Србије држали поглед усмјерен према Србији. Даље, чињеница је да се у Србији дешавало нешто за шта нисмо били ми Срби ван Србије. Ми смо кренувши у тај рат сматрали да идемо истим путем као и Хрвати, путем стварања националне државе која подразумијева и рушење комунистичког концепта владавине. Нама је сада несхватљиво да у нашој матичној држави нису извучене поуке из Европе којој Србија неспорно припада. Европа је, анализирајући свој перманентни застој у односу на невјероватан развој САД и Јапана, дошла до закључка да узроци томе леже у два велика хендикепа Европе у овом вијеку: фашизму и комунизму. Српско државно руководство то није схватило, или није жељело да схвати. И Европа је, да би ишла напријед, жељела да се ослободи та два хендикепа. За то вријеме, у нашој матичној земљи се и даље одржава комунизам, а ствара некакав козметички привид разлаза, некакав транспарентни привид промјенама неких имена. Ми и даље имамо упрт поглед у Србију, што нас не ослобађа дијела кривице коју сносимо. Све то, логично, производи даљи ток догађаја на просторима бивше Југославије. У ствари ја говорим о простору бивше Крајине, јер не бих да будем претенциозан као неки политичари у Србији и причам о Косову, Санџаку, Војводини, Републици Српској... Скромније, задржао бих се на простору Источне Славоније, Барање и Западног Срема, јер ту живим. Ердут и Дејтон су представљали крај сна о националној држави коју су Хрвати створили. И ми сада можемо говорити о њиховој геноцидности, њиховим злочинима и о реваншизму, тисућљетном сну, али чињеница је да су Хрвати створили своју националну државу, а ми не.

- **Најчешће оправдање, изговор, или шта ли већ, а од употребе се отрцала је реч – издаја.**

– Мислим да је то ријеч коју користе пијачари. Тај израз је неизбјежан у вокабулару неких политичара у Србији. Ја нисам за то, мада сам некада и сам био понесен тиме. У Србији су Југословени побиједили Србе. А наручена капитулација у Ердуту и озваничена у Дејтону, била је завршница, наш потез. Често себи постављам питање: што је у колективној свијести српског народа, шта је то у српској мисли на нивоу државе, на нивоу њених најистакнутијих институција САНУ, шта је са истакнутим српским ауторитетима, признатим у културном и цивилизованом свијету, да су се они у то вријеме скупили, као мали људи? Зашто као мали људи, у једном великом распону између Москве и Вашингтона, гдје су их раније уважавали, сада, односно тада маргинализовали и поразили? Шта је то у српском бирачу да он ништа од свега овога не препознаје? То је врло битно питање!

- **Када и како долази до Вашег разлаза са др Војиславом Шешељом?**

– Имао сам срећу да у том сагледавању реалности, прије других, са

групом својих најближих сарадника, заправо прозрем **Шешељеву** улогу у овом рату, његову невјероватну улогу коју је одиграо у политичком животу Србије. Заправо, ја сам ту његову улогу дежурног букача и псовача, на српској политичкој сцени открио доста давно. Својим недостатком опште културе и васпитања, он је изазивао пажњу шире јавности. Не само српске. Међутим, моја привржености одређеној партијској дисциплини, хијерархији, захтијевала је од мене да не искочим из тих оквира.

Друго, ја сам тамо дошао као човјек из далеке провинције и морао сам да будем и опрезнији и мирнији. Морао сам да спутам себе и не „искачем" превише, јер сам знао како пролазе они који то чине. Ми смо почели да увиђамо да је његова политика импотентна, нарочито у завршници. Зашто? Зато што се није радило о оригиналној политици. Он је заправо био продужена рука СПС-а читав рат.

- **Да ли је, како се прича, био нека врста „пробног балона" да испита терен: докле се може?**

– Јесте. Он је, испитујући терен, ишао као претходница СПС-а. Он је био спужва која је упијала, а био је и дисперзатор, када је требало дизати тензију народу. Показало се да та његова политика није компатибилна ономе што траже Европа и цивилизовани свијет. Отуда и импотентност његове политике и моје чуђење због дешавања на политичкој сцени Србије. Претпостављао сам да се у Србији нешто мијења, да свиће, да се отвара небо над њом послије ових масовних зимских протеста, када смо се понадали да у Србију улази демократија, онаква какву прихвата сав слободоумни свијет, да се руше сви мостови који вежу Србију за једну ретроградну балканску комунистичку идеологију... Не схватам некакве процјене, не само обичних грађана, него и вас из медија, истакнутих интелектуалаца и јавних дјелатника да режим у Србији преферира **Воју Шешеља** и да је он, наводно, најозбиљнији кандидат за предсједника Србије. Могу, али не желим да замислим Србију у којој предсједник треба да буде један такав човјек!

- **Зашто?**

– Прво бих рекао да ми се не допада политичка сцена у Србији. Много је празних прича, интелектуалне онаније. Има много балканског примитивизма, који се понекад граничи са идиотлуком; јалових и импотентних препуцавања. Свијет тражи тако организовану државу и друштво да се иде напријед, да се гради, да се штите људска права, права националних мањина, да се диже стандард... Свијет иде у глобалну интеграцију. Ја, дакле, гледам Србију која иде напријед. **Воја Шешељ** није човјек који може да вуче напријед.

- **Имате ли утисак да је политичка ситуација у Хрватској битно другачија у односу на Србију?**

– Ја о политичкој ситуацији у Хрватској не могу да говорим јер са Хрва-

тима већ седам година нисам био у некаквом блиском контакту. Суд могу да доносим само на основу онога што прочитам у новинама или чујем на телевизији. А о ситуацији у Србији могу много компетентније да говорим јер сам био учесник свега тога.

• Онда се вратимо улози др Шешеља у свим тим збивањима.

– Ево, постављам питање Вама, и свима у Србији: колико има радикала у Карловцу, Карлобагу, Огулину и Вировитици?

• Извесно време сте и ви веровали да ће их бити у тим градовима!

– Дозволићете, ја сам обичан човјек који понекад лоше процијени, погријеши. Већ смо говорили о емоцијама и ирационалном. Тешко је признати себи да си био у заблуди, као што је мени сада тешко да објасним људима овдје да смо ми поражени од Хрвата. Неки су били љути на **Туђмана** када је рекао да побједник праштa. Побједник јесте тај који праштa. Ми смо остали у границама Хрватске, иако то нисмо жељели. Али, то је чињеница која даје право **Туђману** да каже оно што је рекао у Вуковару.

• Каква је улога ЈНА у поразу?

– „Вађење" да се ЈНА распала, односно да је заказала на почетку рата, јер су на командним мјестима били Хрвати, муслимани, Словенци, да је командовање било колективно је само замагљивање, бацање прашине у очи. Сматрам да су већину командног кадра чинили Срби и да је то само пребацивање кривице на другог, што је српски политички режим радио читавог рата. Веома су успјешно пласиране такве идеје народу у Србији, који је то, индоктриниран, прихватао без резерве. Уз помоћ политичара као што је **Воја Шешељ**, та манипулација није престајала ниједног тренутка, поготово у оним срединама даље од Београда гдје су људи под потпуном медијском блокадом.

• Вратимо се из прошлости у садашњост. Вратимо се Вама. Одлучили сте да останете овде.

– Да. Прије извјесног времена. Шта ће се у будућности дешавати не знам. За сада мислим да је за српски народ са овог подручја најбоље да остане ту. Ми се наслањамо на матични народ и на матичну државу. Очекујемо од њих у будућности другачију помоћ и другачију стратегију.

• Да ли би права помоћ у овом тренутку и у оваквој ситуацији, могла да се очекује од интелектуалаца, пре свега, уз максимално избегавање политизације и провокација било какве врсте? Да се ви овде не бисте осећали одбаченима, а ми тамо да смо вас одбацили...

– Апсолутно. Једини прихватљив модел је то. Значи, од матичног народа очекујемо једно перманентно убризгавање највиших интелектуалних достигнућа из области културе, науке, привреде, економије, умјетности. Тако ћемо се ми као етничка заједница у Хрватској осјећати снажнијом. То може у нашој свијести да створи осјећај веће сигурности. На крају бих

упутио и један апел вама новинарима: немојте се са Хрватском и **Фрањом Туђманом** обрачунавати преко наших леђа. Одговор иде директно по нама. Друго, молим вашу државну телевизију да нас не ставља у метеоролошки извјештај. Прогнозе су им лоше!

Око нас су, у дворишту породичне куће Лесковчевих у Вери, трчкарале три мачке и два пса. Лесковац промрмља:

– Видите, и они се слажу, ваљда ћемо и ми!

Разговор би завршен речима, крајње сетно изговореним:

– Е, моја **Гордана**, велика је свињарија овај рат...

НЕОБЈАВЉЕНО
(уз образложење да је прерадикално и да још није време)

ВУКОВАР ЈЕ ЖРТВОВАН

јула 1997. године

Др Милорад Вишић, пореклом из северне Далмације, његови колонизовани у Славонију, рођен у Сотину, медицину завршио у року у Загребу. Од првог тренутку у СДС-у. Био је први градоначелник Вуковара, посланик крајинског Парламента. Данас разочаран ради у амбуланти у свом Сотину, политиком се не бави, али оптерећен је њоме. Једина, како каже, светла тачка у његовом животу је уз породицу, специјализација. Определио се за спортску медицину. У шали каже, пријаће му, после свега да се брине о „ногама" и осталим болним деловима тела одбојкашица, рукометашица...

Покушавамо да докучимо мотиве који су га одвели у политику и рат.

– Поларизација је почела давно пре Газиместана. Почело је у време побуне Шиптара на Косову. Ми Срби смо тражили да се једном за свагда заврши са српским прогонима, а Хрвати су за то време подржавали Шиптаре. За њих је то значило да смо ми „великосрби", а за нас да су они анти-Срби. На све нас је, то нико не може да порекне, траг оставила експлозија хрватског национализма 1971. Маспок је тада угушен, али хрватски национализам није. Поражени су само неки актери, који су без обзира на уклањање са политичке сцене уживали харизму међу хрватским националистима. Хрвати су пораз маспока доживели као српску освету и доказ српске агресивности. Ја сам 1971. доживео као дете, али знам да су и тада постојали спискови за ликвидацију Срба. Зато је мој улазак у политику представљао чисто одбрамбени рефлекс, у тренутку, када је на популизам у Србији, који је иницирао српски режим, Хрватска одговорила екстремним национализмом и реафирмацијом усташких идеја.

- **Да ли мислите да се није ишло на популизам у Србији да би и хрватски одговор био другачији, односно да би се избегао рат?**

– Мислим да је популизам био последица попуштања од раније. Предуго је трајало српско попуштање Шиптарима, али и другима, предуго је опстајала теза: слаба Србија, јака Југославија. Нажалост, Србија је постала слаба, Југославија још слабија јер је основни амалгам Југославије била српска спремност да жртвује српство у име југословенства. Хрвати би у сваком случају свој план остварили. То је једна вештачка нација створена на основу српског језика и католичке вере, из различитих етничких група. Она у првом реду остварује ватиканске циљеве: подела добро знана на Дрини. Не верујем да би се нешто битно другачије десило да није било популизма у Србији. Популизам је био одговор Срба на све фрустраци-

је које су раније доживљавали, али он није у стању да формулише своје захтеве и циљеве. Српска интелигенција је стала на пола пута зато што Меморандум није завршен. Остао је недовршен због атака који су његови творци доживели од српских комуниста. Ми смо се нашли у позицији да смо се морали почети бранити. Хрватска је на популизам одговорила реафирмацијом свог фашизма и национализма из прошлог рата. Наша одбрана је у старту могла бити политичка и ту је, вероватно, духовни отац крајишке свести академик **Јован Рашковић** учинио огромне напоре да се све реши мирно и да развије један здрав осећај националне припадности. Међутим, на све то Хрватска је морала да одговори како је одговорила јер је осетила да има шансу. Заправо, популизам у Србији је њима дао шансу, односно изговор да тако реагују. Прва жртва смо наравно били ми у Хрватској. Након тога Срби у Босни. Наша почетна идеја је била да одбранимо Југославију у којој смо ми Срби у највећем проценту били расути по њој, како би остали грађани првог реда, пошто нам то неко није дозволио јер су те етатистичке тенденције биле потврђене Уставом из 1974. године. Када смо схватили да не можемо да очувамо Југославију мислили смо да они који не желе да остану у њој пустимо да оду. Ми смо дакле желели да останемо у Југославији. Та би Југославија временом, дошла у позицију да већински постане српска. Е, то је неко докучио, сметало му је и није дозволио такав развој догађаја.

– Размишљање о великој Србији тада није постојало. Разговарало се у неким круговима о границама између нас и Хрватске на основу Лондонског уговора, после охрабривања од стране одређених кругова из Србије. Охрабрени тиме, у жељи да останемо у Југославији, прихватили смо изазов – оружје. Хрватска се прва наоружала. Приказивање филма о наоружавању Хрватске је још један вид изражавања политичке порнографије. То је изазвало пометњу у српском народу. Јавио се страх од хрватског поседовања оружја и наше ненаоружаности. Тада смо и ми затражили оружје. Наши захтеви су били легитимни. Познавајући искуство са наоружаним Хрватима и ненаоружаним Србима из прошлог рата захтев, „Дајте нам оружје!" је био више него легитиман. То се показало тачним и током овог рата и после пада Крајине.

• **Како је то, конкретно, изгледало у Вуковару? Како су се Хрвати наоружавали, а ви то гледали ?**

– Једна од првих ствари коју су Хрвати овде урадили је да су СУП, односно милицију преселили из Вуковара у Винковце, затим су већину Срба полицајаца, пензионисали пре времена. Остатак је распоређен у Винковце, где обично нису могли ићи и то им је омогућило да преузму команду над милицијом. Када су добили СУП, који је у наредних неколико месеци енормно нарастао, наоружавање је фактички легализовано.

• **Када се то дешава?**

– То је почетак 1991. године, иако је наоружавање Хрвата у Вуковару почело много раније, у октобру 1990. године.

• Зашто нико није реаговао на то?

– Срби су упозоравали СУП јер смо још увек реаговали и обраћали се органима власти Југославије, надајући се да Савезна држава није толико слаба творевина да може тако лако да пропадне, па смо се обраћали органима ЈНА и Савезног СУП-а пошто овде нисмо имали коме. Међутим, њихово индолентно понашање према свему томе указује да су они били или неспособни или саучесници у свему томе са Хрватима.

• Зашто баш Вуковар?

– Вуковар је пре рата био најјугословенскији град у земљи. У њему су живеле 24 нације, имао подједнак број Срба и Хрвата, мада је број Срба био већи, јер су се многи Срби декларисали као Југословени. И мој рођени брат се изјаснио као Југословен. Вуковар је одабран и због тога што је у њему одржан онај фатални Конгрес КПЈ. Одабран је и зато што је овде сваки четврти брак био мешовит, што је било 18 религиозних група, поред осталог. Био је један од стратешки најзначајнијих градова у бившој СФРЈ, због Дунава и луке, као Бихаћ и Тузла, због аеродрома. Због контроле Дунава било је стратешки врло важно имати Вуковар. Административно је припадао Хрватској, а имао је српску већину. Било је згодно да се све то баш ту деси.

• Постоји теорија по којој се ЈНА распала баш у Вуковару.

– Мислим да се ЈНА давно пре распала и то на неком другом месту. У Вуковару је извршена егзекуција смртне пресуде. ЈНА је и поред свега имала снаге да Вуковар „узме" за два-три дана, могла је то да уради и без разарања града и са пуно мање људских жртава. Њима су очито, биле везане руке као и нама. Да се ЈНА није умешала у сукоб, да је била неутрална верујем да Хрвати никада не би урадили то што јесу. Хрватској је ишло у прилог да Вуковар и Дубровник представи у својој медијској кампањи као жртве да би на конто тога могла да добије државу. Неко је у Београду на то пристао. Сада ће многи бити паметни, па рећи да је коинциденција то што су се на пет-шест најважнијих командних функција налазили Хрвати, као и у државно-политичком врху СФРЈ. Међутим, ништа се није дешавало случајно. Неко је на то пристао. А он није био у Вуковару. Ми смо овде платили цех, покусали чорбу коју је неко закувао. Нисмо само ми овде у питању, већ сви Срби из Хрватске, из Крајине. Пракса је показала да је РСК једно време била привремено уточиште или сабирно мјесто ЈНА као нека врста тактичке хеп територије, а коначно скривене стратегије. Чињеница је да су се два политичка врха договорила око поделе Босне, на рачун трећег. Имало је разлога зашто је то требало урадити. Сматрам да су Срби били хетерогено распоређени, распрострањени на различитим просторима, као и муслимани. Прекодрински Срби су само у неким срединама

чинили апсолутну већину а на осталим просторима смо били релативна већина или мањина, али значајна. И то на целом простору, осим западне Херцеговине где су Хрвати још у прошлом рату довољно добро одрадили свој посао етничког чишћења, јер су Србе или побили или протерали са тих простора. Према томе, нама је одговарала једна заједничка држава. Ту заједничку државу нису подржали, у првом реду Хрвати који су желели Хрватску до Дрине и Земуна, неки муслимански кругови који су желели исламску Босну и неки српски кругови који су желели да направе државу у којој ће неко други да гине, а они да владају након тога. Ми смо дакле, платили и цех који нисмо требали. Немојте заборавити да је половина становништва Вуковара дошла овде из неких других крајева после Другог светског рата. Пребациваћемо сада једни другима да су партизани колонизовали Србе да би чинили већину, а да су Хрвати после 1971. насељавали Хрвате, баланса ради. То више није битно.

- **Чињеница је да се овде живело заједно и добро, све до ових догађаја 1991. године.**

– Вуковар је добрим делом живео од комбината *Борово*, који је један класичан комунистички гигант, како их у Африци зову: „Бели слон". Оног момента када је дошло до економске кризе свако се трудио да заштити себе на рачун другог. Тако се национализам појавио код нас, можда пре него на другим местима потпириван са обе стране. Без обзира како се завршила ова прича Вуковар је жртва и једне и друге стране. И Срби и Хрвати су Вуковар изгубили. Изгубљени су животи, имања, идентитет, начин живота. Овде нема победника. Само геостратези могу да кажу да јесу или нису остварили свој циљ, а уз њих и ратни профитери. Прича о Вуковару није завршена.

– У рат смо ушли приморани, верујући да ћемо победити. Веровали смо да ћемо успоставити државу у којој ћемо бити грађани првог реда. Веровали смо, након одбијања Југославије да нас прихвати у своју државу и након потписивања Венсовог плана да је наша опција Република Српска Крајина. Настојали смо да је изградимо и ојачамо. На све начине. Желели смо да помогнемо људима који су протерани из осталих делова Хрватске, па и из Босне и Херцеговине. Људи су се враћали у Вуковар. Почео је да живи. Ми смо рат добили. За нас је рат престао 1991. После тога имали смо често и потребне и непотребне мобилизације које су нас економски исцрпљивале, вероватно, по неком задатом циљу. Сада, када анализирам све, тврдим да ни политички нисмо изгубили. Изгубили су неки други. Ми смо успели да формирамо органе власти који су нормално функционисали и у Српској области Источна Славонија, Барања и Западни Срем и у РСК. Имали смо народ, имали смо територију, имали смо власт и све остале атрибуте државности. Велике силе, заједно са нашом матичном државом и Хрватском која је по сваку цену желела да изађе на Дунав, су урадили то

што су урадили. Ми смо малобројни да би се томе супротставили. Сваки даљњи отпор политичке или војне природе је постао узалудан. Он је тражио само додатне жртве, а мислим да их је Вуковар и до сада дао превише.

• Зна ли се уопште, бар приближан број жртава?

– У принципу не зна се. Барата се бројкама од преко хиљаду наших бораца, а пошто је Хрватска била у бројчаној премоћи, вероватно је број погинулих са њихове стране већи. Цивилне жртве, практично, нико никад није успео да преброји. Свако је отишао на своју страну. Колико их је нестало? Бројке, праве цифре, не верујем да икада можемо утврдити. У тих неколико месеци Вуковар је дао много више жртава него у свим претходним ратовима. У том смислу је постао парадигма. Многи га упоређују са Хирошимом, иако то није исто. Хирошима је била експеримент. Она је била одмазда, услов престанка ратних дејстава у време када су Јапанци одлучили да се неће предати. Хирошима је послужила за демонстрацију новог наоружања, а Вуковар је од конвенционалног наоружања умирао данима, пред очима и уз присуство светске јавности. Вуковару нико није желео да помогне, тако да су најдебљи крај извукли Вуковарци. И једни и други. Вуковар је нестао. А ми смо успели да га вратимо у живот онда када нико у то није веровао. Сада је то Хрватска. Невероватно је да се хрватска држава баш у Вуковару формира. На Вуковару да добија државност, као и на Дубровнику који је дуго био република, а Вуковар је био у саставу Дунавске бановине и Бановине сремске, где Хрвати никада нису имали већину и поред свих досељавања. Очито је да се овде ништа није дешавало случајно да је све било део раније смишљеног плана. Да се хтело другачије, било би пуно мање жртава, а заједнички живот би био лакши. Направили смо проблеме једни другима које ћемо тешко превазићи.

• Како коментаришете српску премоћ по попису из 1991. и сада премоћ Хрвата исказану кроз освајање већине на управо минулим локалним изборима (ваља подсетити да је састав Скупштине Вуковарско-сремске жупаније следећи: ХДЗ 24, Самостална српска демократска странка 10, коалиција Хрватске сељачке странке и ХСЛС-а 4 и Независна листа Томислава Мерчепа 4 заступника. Процентуално: СДСС 46.99 одсто, или 13.995 гласова, ХДЗ 40.32 одсто или 12.010 гласова)?

– Хрвати кажу да су ови избори на локалном нивоу били демократски. Били и јесу демократски утолико да су послали попис становништва и бирачког тела. О странкама не бих да говорим. Пре рата Срби су у Скупштини имали апсолутну већину. Сада Хрвати у Градском већу имају већину, а српска премоћ у броју становника није уопште спорна. Да ли то значи да је извршена „косовизација" Вуковара, која се уклапа у нечије политичке пројекте, остављам да закључите сами. Нама више говора о европеизацији Вуковара у коме би и њихов хрватски, и наш српски до-

мет политичког деловања значио на неки начин унапређење међусобних односа, остваривање интереса и једних и других, а да то не угоржава ни једне ни друге. То би једино могло да се постигне регионализацијом Хрватске. Нисмо у позицији да оспоравамо хрватски суверенитет над овим простором. Србија и свет признали су Хрватску. Ердутски споразум је потписао господин који се одмах вратио у Србију (Милан Милутиновић, министар спољних послова, 12. новембра 1995, оп.а). То је оквир у коме ми морамо да живимо. Уколико не дође до масовног егзодуса Срба одавде, а то ће зависити од чињенице у колико мери ће људи моћи решити нека основна егзистенцијална питања, питања везана за безбедност грађана и културну аутономију, Срби ће овде остати. Да ли ће бити могућ наш заједнички живот овде, не знам. Нас свакодневно позивају телефоном узнемиравају, прете, псују... Очекују да одемо. С друге стране, у Србији очекују да не дођемо. Изласком на изборе требало би да озваничимо свој останак овде. А одлуку да изађемо нисмо донели сами. По том питању остварен је консензус. За наш излазак су били: режим у Србији, опозиционе партије, Црква, Академија, Удружење избеглица, локални политичари овде. Дакле, сви. Одлука је била колективно српска. Онај ко, евентуално, сутра наш излазак на изборе представи као нашу политичку грешку, а таквих покушаја већ има, мораћу да се суочим са својим делом одговорности за све ово. Ми изласком на изборе, вероватно, нисмо направили политичку грешку, али после свих нерегуларности током гласања првог дана сматрам да је СДСС требало да се повуче са избора. Прво није нам омогућен трећи степен гласања, предвиђен Ердутским споразумом, друго није омогућено гласање избеглицама који се сада налазе у Југославији и РС. Ми смо тражили од Међународне заједнице обрасце П1 и П2, који су примењени у РС, односно у БиХ. То нам није дозвољено. Тражили смо да изборна база података буде попис становништва из 1990, увећан за оне који су постали пунолетни и умањен за оне који су, нажалост, преминули или погинули. У том случају избори би били релативно поштени. То се није десило. Био је огроман број техничких проблема, везаних за рокове за издавање хрватских докумената као услова за гласање, а након тога и код самог гласања. Даље, мислим да ако не можемо да решавамо наше глобално питање на државном нивоу онда нам није потребан ни тутор.

- **Да ли сматрате да се круг затворио победом национално оријентисаних партија на простору целе Југославије и после шест година, што рата, што кризе на свим пољима? Тако је, заправо, све и почело?**

– Нажалост није. Унутар те бивше Југославије су победиле националне опције, односно бивши комунисти преобучени у националне одоре, осим у Србији и Црној Гори где је победила грађанска опција. Према томе из Југославије је свако изнео националну државу, а оно што је остало је за-

једничко. Припада свима, осим нама Србима из ових република које су се отцепиле. Ми не припадамо ни једној ни другој страни, иако нам дају документе на којима смо унапред обележени и предвиђени за дискриминацију (посебно слово у броју пасоша), а с друге стране, нама неко оспорава држављанство Југославије које смо некада имали. Подсетићу вас да још увек имам важећи југословенски пасош, да на мојој личној карти издатој у Крајини изнад Републике Српска Крајина стоји Савезна Република Југославија. Мој син је рођен у Бањој Луци, а ћерка у Вуковару, реците ми чији сам ја држављанин. Ви који живите у матичним републикама имате бар решено питање држављанства. Ми то немамо. Пошто смо ми највећи губитници, а треба означити и кривце за то, највероватније бићемо тако оквалификовани. И логично кажњени.

• Говорите, заиста, са превише горчине.

– Доживели смо тешке фрустрације када је Југославија одбила да нас брани, иако је преузела обавезе Венсовим планом које никада није испунила правдајући то променом имена СФРЈ у СРЈ. Форма је промењена – суштина није. Потписник Венсовог плана је СФРЈ са чим СРЈ нема ништа! Разочаран сам и чињеницом да СРЈ није прихватила резултате референдума, проведеног у Крајини о припајању Југославији. Разочаран сам и тиме што нас Југославија није признала, као што је то Турска урадила са Северним Кипром. Нас нико није признао и то је био сигнал међународној заједници да иза нас нико не стоји и да смо спремни за егзекуцију типа: напустите своју земљу и идите куда хоћете, али код нас немојте долазити...

• Да ли мислите да је план *Z-4* могао нешто да промени?

– План Z-4 је био тројански коњ, намењен Србима, као и сви други планови нуђени Србима у Босни. Нама је увек нуђено мање него што имамо. А увек смо охрабривани да бранимо то што имамо, а онај ко би прихватио мање од оног што имамо био би проглашен издајником. Логика говори да смо ми бранили постојеће стање које је у том тренутку, мада незадовољавајуће, ипак било више од оног што нам се нуди. Због тога се све оптужбе на наш рачун да смо били неразумни не могу прихватити. Коначно, Сремско-барањска област је прихватила све што јој је наметано и доживела исту судбину. Ово управо говори у прилог тези, шта би се догодило са Крајином да је прихватила Z-4. Треба прихватити чињеницу да смо ми рат изгубили у Београду, а где је изгубио Београд ја не знам. Ми га у Вуковару изгубили нисмо, а чињеница је да се према нама и Хрватска и међународна заједница понашају као према пораженој страни.

• Да су овде промењене административне границе, то би Европу претворило у леопардову кожу. Има доста сепаратистичких тенденција у многим земљама. Европа се, заправо, на простору бивше Југославије бранила?

– Да ли су то неки знали и 1990. и 1991? Морали су знати. Зашто се

ратовало у Словенији, Хрватској и Босни. Ако су те републике желеле да оду зашто им то није било омогућено. Чему инсистирање на имену: Југославија? На овим просторима није решен ниједан проблем који је и довео до рата, изузев ако имамо у виду чињеницу да је Хрватска протерала Србе из Хрватске, па више српског проблема овде нема, осим онолико колико међународна заједница тражи повратак Срба. Индикативно је да Србија ниједном није упутила било какав протест због кршења људских права Срба у Хрватској. А то је наша матична држава! Такав пример није забележен нигде у свету!

НЕОБЈАВЉЕНО

ИЗБЕГЛИЧКА РАЗГЛЕДНИЦА ИЗ СРБИЈЕ

јуна 1998.

У Србији званично је регистровано 537.937 избеглица, а у Црној Гори 28.338 али и 79.791 расељено лице. Тачан број избеглица је вероватно дупло већи јер је део већ раније имао неку имовину у Србији или је смештен код рођака.

Према подацима Високог комесаријата за избеглице око 10.500 људи побегло је у Црну Гору са Космета после ескалације насиља у овој покрајини. Југословенском црвеном крсту за помоћ се обратило око 400.000 људи, а они, кроз разне видове помоћи могу да помогну тек малом броју људи. Највише избеглица живи у Војводини: 42 одсто, док у Београду и централној Србији борави по 28 процената. Међу регистрованим избеглицама (подаци Републичког комесаријата за избеглице) 54 процента су из Хрватске, а 43 одсто су из Босне и Херцеговине.

По неким подацима Српског демократског форума из Загреба између 30 и 40 одсто избеглица из Хрватске би се вратило својим кућама. Међународна заједница, по речима председника СДФ-а **Вељка Џакуле**, спремна је да уложи средства у обнову кућа и покретање производних програма који би омогућили егзистенцију повратницима. Иако нерадо, хрватски Сабор недавно је морао да усвоји програм повратка прогнаних Срба јер је међународна заједница претила да ће да уведе санкције Хрватској ако не обезбеди услове за повратак прогнаних Срба. Санкције би дотукле хрватску привреду која је иовако на издисају (председник СДСС-а **др Војислав Станимировић** каже да дневно у Хрватској остаје без посла око 3.000 људи).

Иначе, међу избеглицама у СРЈ има људи свих националности. Нема никакве дискриминације. Сви се подједнако третирају. И свима је подједнако тешко.

То су званични статистички подаци. Бројке. Какве су слике?

У тексту који следи шаљемо нимало лепу разгледницу из Србије. Избеглице су на свим сличицама. Мозаик је тмуран. Нека вас не обесхрабри...

* * *

Београд, пијаца Зелени венац. Врева, сви журе. Крајичком ока окрзнух старину, он једини у ужурбаној маси стоји. Приближавам му се. И ја журим, касним. Он и даље стоји. Прођох неколико метара. Тек онда ми

поста јасно да стидљиво држи испружену руку. Вратих се. Дадох неколико динара. Тужна, успорих корак. Шта је тај састанак према судбини која се изгубила у колоплету лудила, која стоји на ћошку великог и немилосрдног града и чека неко топло срце захваљујући коме ће преживети тај дан. Сам и изгубљен, стар и немоћан...

* * *

Такозвана Бувља пијаца у Београду. Највећа трговина на отвореном. Игле сам видела, додуше локомотиву нисам. Све остало, замисливо и незамисливо, видех. На хиљаде продаваца и посебно викендом, на десетине хиљада купаца. Наречје, најчешће: ијекавско.

– Сналазим се, шта ћу. Имам двоје дјеце, кирија ми је 200 ДМ, мора се живит'. Ма, од кога да очекујем помоћ? Десило се шта се десило. Мора се напријед. Дјеца почињу екавски да говоре. Неће се вратит'. А и куд би? Све је порушено. Мужа сам изгубила у рату. Да се вратим, па да ми дјеца поново гину као што су моји изгинули за вријеме „оног" рата... Овако говори **Мара** из Коренице. Тако углавном размишљају они који не желе да се врате.

* * *

Најдужа улица у Београду: Булевар револуције. Некада Краља Александра. Ово је најоштрија конкуренција „бувљаку". И овде можете свашта да купите. Међутим, продавци се разликују од оних са „бувљака". Овде се они друже, помажу једни другима. А што се тиче образовне структуре „јачи" су од многих београдских фирми. Инжењер из Вогошће жели да се врати у своје Сарајево и да остане анониман.

– Продајем овдје све и свашта. Морам. Зарадим како-кад. За скромно преживљавање. Покушао сам да се запослим. Радим који мјесец, газда не плаћа. А мора се живјет'. Покушао сам и нисам успио у неколико државних фирми да се запослим. И овако сви имају вишак радника, или уопште немају посла. Желим да се вратим. У Сарајеву ми је остао стан, а на Илици викендица. Желим да се вратим. Како се овдје ствари одвијају, и поред свега, мислим да ћу тамо имати бољу перспективу. Када се страсти смире и када оду они силни дошљаци из Сарајева вјерујем да ћемо ми сарајевска раја наставити нормално да живимо. Мада неће бити лако. Успомене многих су свјеже. Више не размишљам ко је крив. Хоћу само нормално да живим. Само се питам: у шта сам потрошио десетак година живота? Најљепших. Која је била сврха?

* * *

Фамозни колективни смештаји у Србији. По школама, халама, хотелима.... Туга. Стари су ту преко дана. Млађи се довијају на разне начине како би обезбедили егзистенцијални минимум минимума. Деца иду у школу.

Намештај, ако га је било, офуцао се, зидови поцрнели, људи оронули, апатични, отупели. Више ништа и никога не чекају, ничему се не надају. Зуре у празно. Помоћ је ретка. Уморили су се и дародавци...

* * *

Центар Београда. Надмена секретарица са крајишким нагласком. Светле канцеларије, кожни намештај, компјутери, факсови... „Бос" је Крајишник. Друже се са себи сличнима. Са оних десет одсто који су се енормно обогатили у последњих неколико година, којима је рат био брат. Већина је почела од оног фамозног шверца цигаретама, кафом, пићем и најуноснијим – нафтом.

Данас су то успешни бизнисмени или, како то у једној сатири писац рече: БИЗМИСМЕНИ. У свој својој величини као да не желе да се сете прошлости, корена. А и зашто би када им никада није било боље. „Папире" могу да купе, могу да путују, имају пара па су радо виђени гости на разним страначким пријемима и позиционим и опозиционим, као и на местима где се окупља оно што себе сматра елитом или џет-сетом. Поред овога су и статусни симболи: скупа кола, престижне стране школе у које уписују децу... Ма, каква прича о избеглицама!?

* * *

Завршио је Академију за клесарство у Љубљани, радио је са **Душаном Џамоњом**. **Душан Вукојевић Марс**. Упознали смо се. Иако смо се први пут срели, причали смо као да се сто година познајемо.

Као у бунилу вратила сам се кући. Мешали су се нада и туга... Зове ме пријатељица. Каже да је уморна, депресивна и да последње атоме снаге црпи из пета... Онда је из мене покуљало.

– Знаш, четири сата сам разговарала са човеком који има више енергије и од тебе и од мене заједно, а нема пете да би снагу црпио из њих. У ствари, нема обе ноге, десну руку и једно око... А црта. Левом руком. Цртежима илуструје књиге. И уређује часопис инвалида рата који се зове, иронише ли, *Добра воља*. И човек не кука. Планира, радује се... Срам нас било и тебе и мене!

* * *

После егзодуса сам отишла до Бироа РСК у Београду по некакве податке. Логично, обратила сам се човеку кога сам добро познавала пре него што је постао министар за нешто. Надобудно ми је одговорио на постављено питање. Показивао је отворено нестрпљење у фазону: остави ме на миру. Ословљавали су га са: господине министре. Питала сам се зашто сада немамо неког **Нушића** да га упита: где је он то и чега министар, где су му земља и људи!

Прошле су три године. Живи од очеве хрватске пензије у изнајмљеном стану у Београду. Опет је љубазан... Касно. За кратко показао је своје право лице или није искочио из оквира динарског варијетета како га је пре нешто мање од сто година дефинисао **Јован Цвијић**.

* * *

Манастир Дивостин надомак Крагујевца. Конак је претворен у интернат за девојчице - ратну сирочад. Осим капије са крстом и цркве у дворишту ништа не наговештава да ове лепо обучене, уредне и љубазне девојчице живе под окриљем Цркве. Слушају исту музику као и њихови вршњаци (Spice Girls, Dr Iggy), славе рођендане, тим поводом организују журке. Редовно иду у школу... Тек весели жагор у пространој трпезарији пресече звук звона са цркве. Ко по команди устају и крсте се. Суботом имају веронауку. Нико их не тера, али саме су тражиле од васпитачица да их науче да кувају, сервирају, плету, везу... Сада се такмиче ко ће лепше и боље, али нема суревњивости јер помажу онима којима то лошије иде. Гостољубиве су. Саме послужују, сервирају.

Посетила их је глумачка дружина *Храст* из Београда. Било је весело.

Брину једна о другој. Старије о млађима. Помажу им посебно око сређивања соба и ормана. Једном ненајављено бану француски амбасадор. Пожелео је да види собе. А у њима као у свим дечјим и девојачким собама: лутке, лакови за нокте, шналице, дезодоранси... Видевши под конац сређену гардеробу у орманима рече како ће своје синове да пошаље у Дивостин како би се научили реду.

Ове 32 девојчице су срећне у својој несрећи. За разлику од неутврђеног тачног броја ратне сирочади без једног или оба родитеља који се потуцају од немила до недрага - мали, сами, немоћни... Па ипак, иако то све споља изгледа лепо малена срца пате за мамама и татама којих више нема. Малена седмогодишња Вида тако замоли васпитачицу да је ујутро пробуди у пет сати.

– Зашто Видо? Хоћеш ли да учиш на миру?

– Јок, брате. Хоћу да се исплачем на миру.

ХУМАНОСТ

С(ВЕ) П(О) С(ТАРОМ)

КРАЈИНЕ ВИШЕ НЕМА

јула 1998.

Крај и последњег дела Крајине се ближио јер је 15. децембра 1997. ступио на снагу режим виза за улазак у Сремско-барањску област који важи за све оне који не живе у овој области, док за грађане СБО, односно Хрватског подунавља, како Хрватска ту област званично зове, важе малограничне пропуснице. Како ће све то да изгледа у пракси остаје да се види. Тим пре, што је у међувремену успостављен режим на граници по хрватском позитивном праву. Царинске и милицијске патроле су мешовите, али се не зна тачан број Срба у њима. Деца су добила уџбенике у којима се, у оквиру историје Хрватске, проучава најновији период без потребне историјске дистанце. Тако се рат 1991–1995. означава као српска агресија на Хрватску. Срби из СБО су уложили протест, који је на инсистирање УНТАЕС-а за сада уважен, па је нађено компромисно решење: уџбеници нису повучени из употребе, већ су те стране пресавијене и деца их прескачу. Обећано је да ће за наредну школску годину бити одштампани нови уџбеници. Поред осталог, било је и неколико бомбашких напада на српске куће. Страх је бивао све већи. Хрватска је 15. јануара 1998. успоставила потпуни суверенитет и над овим делом своје територије. Тог дана се повукао и УНТАЕС, али су остали посматрачи. Остале су и бројне обавезе Хрватске које је прихватила потписивањем Ердутског и Дејтонског споразума. Од двојног држављанства, без образложења, за сада ни назнаке.

Шестогодишња неизвесност је окончана. Све је по старом. ЗАШТО СЕ РАТОВАЛО, УОПШТЕ???

НЕОБЈАВЉЕНО

ПОВРАТАК СРБА – НАСЕЉАВАЊЕ ПРАШУМА И ПУСТАРА:

„ПАМЕТНИ СУ ЋУТАЛИ, БУДАЛЕ ГОВОРИЛЕ, ЛОПОВИ КРАЛИ...”

јула 1998. године

Хрватски сабор је недавно, притиснут и уцењен увођењем санкција од стране Међународне заједнице, коначно донео до сада најцеловитији програм за повратак избеглица. Додуше има неких мањкавости које ће се, надају се представници Срба из Хрватске који су овим поводом одржали конференцију за штампу у Београду, ускоро отклонити. Реч је пре свега о компликованој процедури за добијање папира. Проблем би се дао решити отварањем већег броја конзуларних представништава. Програмом нису обухваћени носиоци станарског права, значи урбани Срби из Хрватске. Проблем је у процедури јер представници међународне заједнице схватају да не могу некога ко је деценијама улагао у стамбени фонд Хрватске сада да оставе на улици. Додуше, може да се догоди да не добије стан у коме је становао, већ неки други сличан, са могућношћу да га откупи и постане власник. Даље, саборском одлуком омогућиће се свим избеглицама да добију путни лист који важи 30 дана са могућношћу продужетка, како би у Хрватској регулисали права, имовинске проблеме распетљали, обишли имовину...

Такође је одлучено да се у свим општинама формирају мешовите стамбене комисије пропорционалне националној структури по попису становништва из 1991. године, које имају законом прописан рок од седам дана да донесу решење којим ће власник имовине да је поново запоседне. Уколико то не ураде у прописаном року нових седам дана је крајњи рок за надлежни суд да одлуку спроведе у дело.

Обезбеђени су и кредити као помоћ за санацију оштећених кућа од прве до треће категорије. Већ је подељено неколико стотина кредита. Повратак је одмах могућ за оне избегле којима је део породице остао у Хрватској, као и за оне чије су куће празне. Међутим, мало је таквих. Представници Срба су навели пример из Грачаца где 600 повратника не може да уђе у своје куће јер су у њима избеглице из Херцеговине.

Иначе, по процени **др Војислава Станимировића**, а на основу разговора са избеглицама, у Србији између 35 и 40 одсто избеглих би се вратило у Хрватску, што одудара од процене хрватских власти које очекују између 25.000 и 26.000.

На прес конференцији се чуо податак (**др Станимировић**) да је хрватска привреда у очајном стању и да дневно без посла остаје 3.000 људи.

Међународна заједница је спремна да одвоји део средстава за подстицање привреде, пре свега мањих програма, којима би анимирали део избеглица за повратак.

Иначе, у СРЈ евидентирано је 336.000 избеглица из Хрватске, мада сигурно има на десетине хиљада нерегистрованих. И још један податак везан за источну Славонију. Од преузимања власти од стране Хрватске иселило се 20.000 домицилног становништва, а од 45.000 избеглица са осталих хрватских простора у своја ранија пребивалишта вратило се између 10.000 и 15.000 људи.

Још је речено да избеглице из Хрватске нису добро информисане о томе шта се све чини за њих, која све права могу да остваре, на који начин. Договорено је са Комесаријатом за избеглице Републике Србије да се нешто више уради по овом питању.

Тиме се завршава овај део књиге. Провела вас је кроз историју, покрштавање, такнути су и усташки злочини за време Другог светског рата, објашњени разлози за отцепљење српских општина и стварање РСК, функционисање, проблеми, говорило се о правди и неправди и на крају анализирали смо и нестанак РСК. Почели смо у Хрватској, тамо и завршавамо. После осам година рата и назови мира, после нестанка Срба из сада самосталне суверене Хрватске, покушаћемо да сазнамо како да се Срби врате и поврате оно што су имали, шта је Хрватска добила независношћу и апсурда ли, требају ли сада Срби Хрватској? Круг мало уврнут и искривљен се ипак затворио.

Све испричано је сасвим довољно за разговор са дипл. инж. **Вељком Џакулом**, председником Српског демократског форума из Загреба.

- **Како изгледа стање или слика Срба у Хрватској данас, крајем јуна 1998. године? Како оних који су остали, тако и оних који су се вратили?**

– Њихов положај и статус је сада много повољнији него после *Бљеска* и *Олује*. Сада су много безбједнији него тада, када нису знали да ли ће живи дочекати јутро. Било је тада и убистава, паљења, премлаћивања, силовања. То је доста дуго трајало! Сада је битно другачије. Догоди се ту и тамо по који инцидент. Сада су то углавном вербални насртаји добацивањем, пребацивањем, игнорисањем. Изузетно су ријетка физичка малтретирања. То је добар корак ка позитивном расположењу за повратак. Нама је сада највећи проблем чињеница да су се људи вратили, добили сва потребна документа, дакле, одлучили су да живе у Хрватској, дошли су својим кућама, али сада у њима неко други живи, неко други обрађује њихову имовину. То више нису усамљени случајеви. Рекао бих да сада таквих проблема имамо и на хиљаде. Наравно, сада је на хрватској Влади да почне да решава тај проблем али

не на нехуман начин, преко кољена. Мора се помоћи и тим невољницима избјеглим из Херцеговине, да ни они не остану на улици, мада мора да се поштује право својине. То је везано за оне који имају имовину. Што се тиче остваривања права на пензију, то иде како гдје. Негдје су рокови краћи, негдје дужи. Битно је само да људи то своје право остварују.

– Прави проблем је економски дио, како код људи који су остали, тако и код повратника. Радно способни људи тешко стичу право на посао. Они који су остали се још увијек гледају са подозрењем, као да су сувишни, као да им ту није мјесто. Наравно, то им се не говори јавно, али је јасно јер не можете добити посао. Има ту и објективних околности. Ја кажем да не можемо очекивати да сада сви Срби добију посао али, ако се у низу јавних служби као што су здравство, образовање, електропривреда, шумарство не запосли ниједан Србин онда се не може говорити о случајности, већ о одређеној политици. Требало би и тај проблем почети рјешавати. Али треба имати у виду да је хрватска привреда девастирана, застарјела, како у технолошком смислу тако и у вези са кадровима јер у ово ратно вријеме се није образовао одговарајући кадар који би надомјестио силне стручњаке који су отишли за вријеме рата.

– Треће, нису то више друштвена предузећа. Све је то приватизовано. У том смислу и Срби треба да се реорганизују, како у начину мишљења, понашања, тако и у смислу тражења некаквих производних програма који би им обезбиједили егзистенцију, којима би можда заинтересирали и стране инвеститоре и на крају којима би упослили још људи.

– Нико не може сам функционирати у процесу производње, тако ће се стварати ланац којим ће се људи међусобно повезивати, па ће то да послужи као нека врста притиска на хрватску власт, али ће допринијети да и она постане заинтересирана за нас. На тај начин би придобили наше суграђане Хрвате јер приватног предузетника се не тиче много ко је које националности већ стручњак који зна радити. Тако би промијенили однос како Хрвата, тако власти према нама самима. Можда то дјелује футуристички, али ја мислим да је то близу нас.

ПРОМЕНИЛИ СУ СЕ И ОНИ КОЈИ СУ РАТОВАЛИ

• Мени то више делује као прошло време. Зашто се онда, када су сви лепо радили и срећно живели, уопште ратовало?

– Увијек се на крају сваког рата поставља то питање. Одговор бих препустио историчарима, политичарима, статистичарима...

• Али, Ви сте били један од актера на почетку!

– Видите, то је било вријеме распада бивше Југославије, вријеме хомогенизације српског и хрватског народа. Људи који су кроз дијалог видјели рјешење из кризе нису имали могућност ни шансу да нешто вишеураде. Није им се дала шанса да у јавности појасне своје ставове, укажу на опасност

која се надвила над оба народа. Шансу су добили они који су сматрали да ће некаквим радикалним потезима брзо разријешити ситуацију, што се показало као немогуће. Био сам један од актера, али актера преговарача.

• И у старту сте изгубили од радикалних опција?!

– Тачно. Тада јесам изгубио, али гледано на дуже стазе припадам струји која је побиједила, јер је остала, опстала и данас иде напријед. Занимљиво је да су се промијенили и они који су ратовали. Сада би и они да се врате, да поново нормално живе, јер схватају да су изгубили много, а нису добили ништа. А живјети се мора...

• Изгубили су сви: Хрвати који су победили, Срби који су изгубили рат, а уз то су и протерани.

– Стварно смо сви изгубили. Истина, Срби више јер су више и страдали, али несрећа није мимоишла ни Хрвате. Видите, све је то функционирало као једно ткиво које је сада растргано. Ти су сада простори празни па ни они који сада тамо живе не могу функционирати нормално јер им недостаје значајан дио суграђана.

– Нестанком једних све то функционира дјелимично, парцијално, ништа не може да се успостави као нормала. Додуше, нормално се живи у Загребу, Бјеловару, Сплиту, али на крајишком простору се не живи нормално. Тај крајишки простор је сада запуштен, природа је учинила своје, па дјелује сабласно. На тај начин се мијења како изглед, тако и функција тог простора. Мислим да то није у ничијем интересу, па ни саме Хрватске, ни њених грађана. Сматрам да и они то сада схватају.

– Ево чудног, али илустративног примјера: дивље животиње у потрази за храном угрожавају хрватске градове! Села су била брана, ту су налазили храну, сада тога нема и ето њих у предграђима. Јасно је у коликој мјери сада Хрватској недостају људи, сусједи! Нема нормалног снабдијевања, ни туризма.

• Приморју недостаје залеђе које га је снабдевало храном.

– Да, али се то надомјешћује увозом са југа, али нема више онако богатих тржница у Далмацији какве су биле. Нема више оног познатог квалитета. Уосталом, не може да се развија један дио приморја, а да има потпуно празно и неразвијено залеђе, односно, средишњи дио континента. То, поред економске штете ствара и јако ружну слику јер човјек који се иде одморити жели уз пут да ужива у лијепој природи, не жели пролазити кроз прашуму, пустару, са све остацима порушених и попаљених кућа. Ето, то је дио разлога који и код Хрвата мијења свијест о блиској прошлости. Схватају да су државу коју су вијековима жељели и добили, и шта сад? Од те спознаје или чињенице се не живи. То једно вријеме храни духовно, али шта ћемо за ону тривијалну али неопходну храну? И Хрвати прижељкују страна улагања али знају да онај ко улаже жели профит, па се опет враћамо на питање кадрова. Ко ће радити?!

ТЕСТ МЕЂУНАРОДНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ ЗА ХРВАТЕ

- **Европа је на брзину признала самосталност или сецесију Хрватске, зависно од угла посматрања. Тиме је по многима изазван или потхрањен рат. Европа је мирно гледала највећи егзодус једног народа после Другог светског рата. Шта се то преокренуло да сада чак уцењују Хрватску санкцијама уколико не омогући повратак избеглим Србима? Једно од вероватно бројних објашњења је интерес Италије за Истру и део Далмације (Задар, пре свега), што подупире либерализам који је дошао са новим загребачким надбискупом Јосипом Бозанићем.**

– Свакако да се преклапају бројни интереси. Видите, када сам својевремено разговарао са људима из УНПРОФОР-а сви су се они бавили некаквом статистиком великих и малих бројки. Било је то оно вријеме тражења статуса за Крајину, вријеме разних планова, а тада је на челу Крајине било руководство које није имало слух за реалност, осјећај одговорности да својим поступцима не доведу у питање опстанак једног цијелог народа. Морало је толеранцијом, компромисом и покојим уступком да обезбиједи опстанак свог народа на том простору и да тек тада препусте људима да сами одлуче да ли су задовољни тиме или желе да иду некуда гдје процијене да ће им бити боље.

– Ја мислим да је међународна заједница допустила Хрватима да овладају тим простором да би је тестирала како се понаша. Сматрам да су били фрапирани и послије *Бљеска*, а нарочито послије *Олује* хрватским нечињењем, пропуштањем, прећуткивањем. Хрватска се није показала способном да контролише простор којим је релативно лако овладала па је сада и Међународна заједница морала да покрене и казнене мјере како би присилила Хрватску да поштује норме савременог свијета.

- **Међународна заједница сада полази од чињенице да се Хрватска изјашњава као модерна демократска држава па зато од ње и тражи да се понаша и да ради у складу са тим.**

– Да. Због тога морају да приме своје избјегле грађане назад. Они више не угрожавају њену државност и тим прије не смију остати изопћеници и без своје имовине што су елементарна грађанска права у која се Европа зариче. Мислим да је то један од разлога за притисак на Хрватску. А друго: тиме се смањује број незадовољних, оних који би да се свете што опет ствара добре увјете за будућност.

– Наравно, ту има разних интереса појединих земаља. Најбитнији су мир и перспектива, па ће тако доћи и до економског јачања нове Хрватске. Услов је, понављам, да се врате избјеглице као радна снага, кадрови. Ви знате да у Њемачкој има много избјеглих из Босне којих она мора да се ослободи због својих незапослених, а овдје су избјеглице из Босне који су сада на српским имањима. И они морају да се врате својим домовима

како би се на своју имовину вратили прогнани Срби. Прави галиматијас! Ту се сада укључује и Дејтонски споразум и долазимо до регионализације рјешења, односно проблема и до макро плана на којем сада ради Европа.

• Српска национална осећања су спласнула. Да ли је исти случај са хрватским?

– Рекао бих да јесте, јер се људи више окрећу економским и социјалним проблемима. Све више се говори да смо прије љепше и боље живјели.

• Да ли је то рецепт или носталгија?

– Чињеница јесте да се прије боље живјело и да сада људи желе да нађу рјешење како би боље живјели и убудуће, јер показало се није довољно имати државу, није довољно имати кућу ако немаш обезбијеђену егзистенцију, ако немаш уређен околиш...

УСЛОВИ ЗА ПОВРАТАК, А НЕ КОЛОНЕ БЕЗ „ВОЗНОГ РЕДА"

• Познајући добро ситуацију међу избеглицама и реално сагледавајући перспективу Србије, за разлику од већине колега, није ме изненадио податак о 35-40 одсто избеглица које би да се врате. Неинформисаност јесте присутна, али и огромна количина страха. Како га одагнати? Да ли је рецепт у колективном, организованом повратку или прво - стварању услова за повратак?

– То колективно ме подсјећа на колоне. Не, идемо створити услове за повратак. Значи да сеураде програми о повратку имовине, обнови кућа, о запошљавању и то не као пилот-програм, у једној или двије области, већ у цијелој Хрватској. Развојним програмима треба створити такве увјете да и Хрвати схвате да повратком Срба и они добијају. Да ће стићи капитал, да ће почети сви заједно радити и боље живјети.

• Да ли је међународна заједница спремна да на тај начин стимулише повратак и међунационалне интегративне процесе?

– Јесте, спремна је. Видите, они већ сада говоре о конкретним пројектима и заиста много раде у скоро свим дијеловима Хрватске.

• Ко ради?

– Интернационална организација за миграције и ОСЦЕ (Организација за европску безбедност и сарадњу). Активни су посебно у оним срединама гдје локално руководство прихвата повратак Срба. Чак траже од њих да јавно проговоре о томе, да се огласе и јавно позову Србе да се врате. Ствара се друга клима. Улаже се у инфраструктуру која је неопходан предуслов за обнову кућа, економију, привреду уопште. Што се тиче запошљавања ту се инсистира на приватном кредитирању. Дакле, да то не буду државна предузећа да не би дошло до тражења оних фамозних услова типа подобности, послушности. Економска независност подразумијева политичку независност, што би даље омогућило стварање неких демократских

покрета у политичком смислу, а то је једини начин за превазилажење националних набоја. То је једини пут напријед који води кроз економски интерес као што је свуда у развијеном свијету.

- **То је ипак даља перспектива. У садашњости људи имају много проблема да добију документа како би отишли у Хрватску. Ви решење видите у отварању одређеног броја конзуларних представништава у областима где има највише избеглица (у Војводини – 42 одсто). Тај проблем би вероватно тиме био решен. Да ли сте са представницима Комесаријата за избеглице Републике Србије разговарали о правном статусу оних избеглица из Хрватске који желе да остану у Србији, па сходно томе желе да добију документа, да путују, да се легално запошљавају?**

– Видите, немамо ми мандат да се бавимо њиховим статусом у СРЈ уколико желе да остану, као што немамо ни мандат да агитујемо да се врате у Хрватску. Ми само сагледавамо конкретне проблеме и налазимо начине да се они превазиђу. Свако је слободан и самосталан да сам без икаквог притиска донесе одлуку о останку или повратку. Ми подржавамо све оне који могу и желе да допринесу и помогну интегрисању оних који остају у Србији или оних који се враћају у Хрватску. Битно је само да се што прије почне нормално живјети овдје или тамо!

НИКАКО НЕ ПРОДАВАТИ ИМОВИНУ

- **Како бисте посаветовали оне који желе да остану у Југославији и желе да продају своју имовину у Хрватској? Да ли да то одмах учине или мало сачекају? Она је сада бескрајно обезвређена.**

– Да имам имовину, а немам, имам стан и носилац сам станарског права, не бих олако донио одлуку, не бих срљао у то. Сматрам да ће вриједност расти, а није данас свеједно изгубити или добити 10.000 или 20.000 марака. Додуше, многима није лако да издрже годину-двије. Њима би било лакше да сада имају бар нешто да могу да почну да раде. Свако ко може да издржи нека не продаје имовину. Нека полаже право на њу, право на повратак, макар био начисто да никада више неће тамо живјети. Уопште, треба се ослободити страха, треба се кретати, како би се смањила напетост. А то је неминовност. Обновиће се привреда, роба и људи ће циркулирати, радиће се, трговати... Зато вриједи сачекати. А и добро размислити. Није лако стећи у Србији сада оно што су људи имали у Хрватској!

- **Одлука Сабора односи се на власнике приватне својине. Остао је велики проблем урбаних Срба, носилаца станарског права који су међу првима побегли из Хрватске. У већини њихових станова су сада неки други људи, има случајева и да су откупљени, и то и поред чињенице да су избегли Срби годинама и деценијама**

улагали у стамбени фонд Хрватске. Докле се стигло у решавању овог проблема?

– На основу информација које ја имам, то је сада на реду. Мислим да је схваћен значај повратка Срба у урбане средине и проблем дискриминације: како један грађанин има право да откупи стан а други нема иако су подједнако улагали у стамбени фонд. Сматрам, иначе, да је добро што се иде по фазама: прво власници а онда и носиоци станарског права. Међународна заједница је спремна и финансијски да помогне гдје треба и може, или градњом нових станова. Не вјерујем да ће сви моћи да се уселе у баш своје станове.

- **Колико има таквих случајева? Постоји ли бар приближна процена колико је било носилаца станарског права међу избеглим Србима?**

– Не постоје прецизни подаци, па је боље да не процјењујем. У сваком случају, ријеч је о значајном броју.

- **Овај репортер се својевремено врло занимао за гласање по обрасцима П1 и П2, као што је било омогућено избеглицама из Босне (да подсетимо: избеглице у СРЈ су могли преко ових образаца да гласају за локалне органе управе на основу пребивалишта, а по попису становништва из 1991. године. Избеглицама из Хрватске то није омогућено). Шта би се догодило да је овакво гласање омогућено на прошлогодишњим изборима за локалне органе управе у Хрватској?**

– И ми смо то тражили, али нисмо добили. Сада имамо парадоксалну ситуацију: у мјестима гдје су Срби били у већини власт су добили Хрвати из Босне. Рецимо, у Плашком на изборе је изашло 650 Хрвата па су добили власт у Градском вијећу. Изашло је и 250 Срба и нису добили ниједног представника. Парадокс постаје још већи: у међувремену у Плашки се вратило 2.700 Срба и они немају ниједног представника у локалној власти коју држе Хрвати из Босне!

– Таквих ситуација има скоро у свим срединама у којима су Срби били већинско становништво по попису из 1991. године. Видите, парадоксално је да Хрвати из Босне, сада избјеглице у Хрватској могу да гласају на изборима у Босни, на свим нивоима, али и у Хрватској, исто на свим нивоима. А Срби не могу нигдје да гласају. Мислим да ће се ускоро и то промијенити и да ће се и Србима неминовно вратити право гласа у Хрватској. Тако ће се добити реалнија ситуација јер сада имамо баш тврд став око повратка Срба управо код тих локалних органа власти, који логично чувају стечене позиције што отежава процес повратка. То увиђају и представници међународне заједнице. И то ће се морати промијенити.

– Уколико се свим грађанима Хрватске без обзира на националност, да право гласа ма гдје они били (сада гласају емигранти који никада нису

живјели у Хрватској) мислим да ћемо и ми Срби постати интересантни за одређене политичке странке, које ће се борити за наше гласове. А и Срби би требало да буду мудри па да подрже ону политичку странку која би заштитила њихове интересе, која би понудила и понајбоље економске програме. Онда ће се јавно одређивати према Србима, али ће их стављати и на своје изборне листе, што је још један пут ка демократији, ка превазилажењу проблема, па и национализма. И амбасадори и представници Организације за европску безбједност и сарадњу са којима разговарам схватају значај оваквог пута и имају слуха да га подрже.

- **Колико одлука Светог архијерејског сабора Српске православне цркве о повратку свештеника у своје парохије у Хрватској може позитивно да утиче на процес повратка избеглих Срба?**

– Одлука је веома важна, значајна и охрабрујућа за све нас који смо тамо, али још се није реализирала. Може много да помогне у одлуци оних који се колебају да ли да се врате или не. На крају, свештенству је и мјесто међу својим народом. Лакше би биле муке, патње и несрећа када би имали духовну помоћ и утјеху. Значајно је у чињењу тих првих корака и превазилажењу почетних тешкоћа.

- **Када смо већ код Цркве, омекшала је и Католичка црква. Надбискуп Бозанић слови као умерена струја у Римокатоличкој цркви. Чак га је „тврда" хрватска националистичка струја оптужила за „просрпство". А утисак је да је човек само за екуменизам.**

– Његов приступ је дубоко хришћански. Брине о сваком човјеку, а то смета хрватској десници. Зато они говоре да га Срби воле више од Хрвата. А надбискуп Бозанић често говори о одговорности оних који врше власт према грађанима и то свим, без разлике. То је квалитетан приступ који охрабрује.

ТРИ НЕПОЗНАНИЦЕ: ЗДРАВСТВО, ОБРАЗОВАЊЕ, КУЛТУРА

- **Три су осетљиве области: здравство, образовање, култура. Какво је тренутно стање?**

– Што се здравства тиче, послије неких проблема којих је било, сада је ситуација углавном коректна. Нама је сада битно да људи почну да се запошљавају у здравству гдје су и раније радили. И ту мора да се осјећа толеранција. Тако и у школству. Ако су се људи школовали и постали љекари, професори, учитељи, имају право да се баве тим послом, а не да им то право буде ускраћено зато што су Срби! Ево вам примјера: и прошли и садашњи амбасадор Велике Британије у Хрватској су Ирци по националности, али они овдје заступају интересе Велике Британије! Тако и ми Срби, било ми који смо остали, или они који се буду вратили, треба да прихватимо Хрватску као своју домовину и својим радом треба да допри-

несемо бољем и квалитетнијем животу свих! Уколико се тако понашамо нико нас не може одбацивати и не прихватати. Зато и мислим да треба почети од здравства и школства као најхуманијих области, а да о култури и не говорим. Она превазилази све границе и одређења. Мораће и она да се ослободи ускости, шовинизма, некаквог набоја који је сваком живом досадио. То треба урадити што прије!

• После свега – питање свих питања гласи: „Ко је крив за рат? " Са чим сте ушли у рат и како сте изашли из њега?

– Ко је крив? Рекао бих непромишљеност. Неспремност свих људи за догађаје који су се спремали. Несналажење, ћутање оних који су требали да буду гласнији...

• Мислите на интелектуалце. Да ли су они заказали?

– Јесу, јесу! Били су прекомотни, али и плашљиви. Они су осјетљиви, они су за дебате... Догађаји су их заскочили и још више уплашили. Парафразираћу мисао: „Рат је када паметни заћуте, будале проговоре, а лопови краду!" Мислим да су интелектуалци на свим странама заказали: морали су да буду храбрији, одважнији, гласнији и морали су брже реагирати. Не сносе они највећу одговорност, али добрим дијелом да! Својим понашањем дали су превише простора онима који то тек нису заслужили.

• Да ли Ви лично осећате део кривице као интелектуалац?

– Видите, сматрао сам на почетку да треба да окупим умне људе, да се спремимо за дијалог, да покушамо превазићи проблеме. Брзо смо били заскочени људима који су, да ли у страху или због радикализма, постали пребучни. Наши покушаји су били преспори, нису водили никаквим брзим рјешењима. Прогласе вас слабићем, залијепе етикету да нисте дорасли тренутку, да сте наклоњенији другој до властитој страни. Кад се кренуло у рат, био је то обрачун, рат приватних банди, ван контроле, који су рјешавали неке своје личне проблеме и потребе, а маска им је била заштита националних интереса. Они су доминирали медијима, формирали јавно мњење. Диктирали су темпо, демонстрирали снагом, силом, тако да је истине било све мање. Лично, изгубио сам доста. Можда највише што сам се супротставио тим стремљењима и тим силама. Ево ироније: као инжењер нисам могао радити у Крајини, не могу ни сада у Хрватској. Ја сам кратко функционисао око Венсовог плана. Заговарао сам то рјешење, само да престане рат. Е, али чим сам кренуо то да реализирам, постао сам преопасан па су ме морали уклонити да би они радикалнији наставили по старом и довели посао до краја. Каквог – знамо. Ја могу бити задовољан јер ми је такво моје дјелање дало кредибилитет за оно што данас радим.

• Волонтерски?

– Да. Српски демократски форум је невладина и нестраначка организација. Добро смо организирани, имамо много канцеларија широм Хрватске. Трудимо се да помогнемо колико можемо. Аргументима се боримо

за бољи статус, за квалитетну интеграцију, радимо на пројектима запошљавања, обнове. Својим радом и понашањем трудимо се да обогаћујемо средине у којима живимо и радимо. Тако нас и прихватају, па отпада она флоскула о Србима као реметилачком фактору.

• **Значи, долази време квалитета, време истинских интелектуалаца. Мирнодопских и стручних.**

– Да. Долази вријеме приватног предузетништва, оштре конкуренције. Само најбољи и најквалитетнији ће опстати.

• **Живите у Пакрацу и сваког дана путујете у Загреб. Каква је ситуација у Вашем граду?**

– Још увијек је тешка, тврда. Али се полако мијења. Људи лагано схватају неминовност повратка оних који су отишли.

• **Да ли је град обновљен?**

– Једним дијелом да. Привреда и економија нису уопште.

• **Каква је ситуација у Окучанима?**

– Почела је обнова кућа. Поднијето је око 300 захтјева за повратак, а само 39 се вратило.

• **Како живе Срби у Загребу? Колико их је?**

– Живе као и Хрвати. Имају исте егзистенцијалне проблеме јер је привредна ситуација у Хрватској јако лоша, а има их око педесетак хиљада.

ДУГА

МИРЕЊЕ СА СУДБИНОМ:

ИЗБЕГЛИЧКИ БЕЗИЗЛАЗ

Рума, марта 1998. године

Када су дани „набијени" силним важним догађајима, губи се осећај за месеце и године. Време лети. Будућност је неизвесна. Догађаји бледе. Сећате ли се *Олује*? Када то беше? Те 1995. било је разумевања, сажаљења, милосрђа, немоћи и резигнације због неправде која је нанета Србима. Зато баш сада када се преговара у Рамбујеу о будућности Космета, сетићемо се и оне синтагме: Крајина–Косово. Срба данас у Крајини има у траговима. Налазе се у Србији, Српској, иностранству, и на гробљима.

Пре преласка Славонско-барањске области под хрватски суверенитет, међународна заједница се богзнакако обавезала да ће натерати Хрватску да обезбеди повратак свим избеглим Србима. Администрирање око добијања хрватских докумената је компликовано, чека се месецима. Срби који се врате бивају малтретирани. Враћају се углавном стари. Већина подручја бивше РСК сада личи на прашуму. Повратници често у својим кућама затичу друге људе које не могу да избаце. Чак и када имају правноснажну пресуду полиција се не труди да им помогне да своје право остваре. Тихи егзодус из Сремско-барањске области траје све време. Једини сегмент где се заиста нешто урадило је регулисање пензија. У просеку су око 300 ДМ. Али истовремено сваким даном опада вредност имовине коју Срби имају у Хрватској. Продаје се или је преузима Државна агенција Хрватске. Будзашто.

А шта се у међувремену дешава у Србији са избеглицама?

Посетили смо Руму. У овом граду живи око 13.000 избеглица. Како им је, како живе, или животаре, можете да сазнате на пијаци. Скоро целу су је запосели. Суботом када је пијачни дан дођу и они други који се на баве трговином да се виде са пријатељима, земљацима, сапатницима. У овом крају углавном су избеглице са Баније и Кордуна. По говору их препознајете. Прилазимо. Неповерљиви су. Не знају какве су намере новинара. Боје се да не кажу нешто што не би требало па да касније имају проблема са хрватским властима када иду по пензију или којим другим послом. Боје се заправо и ових и оних власти. Ових зато што очекују да једног дана добију наша документа. Мушкарци су мало храбрији па се представе док су све жене стидљиво изговориле само име.

Импровизована „сваштара". На тезги од картона бројне ситнице. Црвена од зиме наша саговорница **Нада** каже:

– Огорчена сам. Отуда немам ништа, овдје ништа не дају. Нас има пето-

ро. Чим кажеш да си избјеглица, нико те неће. На „црно" можеш да радиш за 500-600 динара. Стан плаћамо 150 ДМ, плус обавезе. Свака 3-4 мјесеца добијемо нешто мало помоћи. Ишла сам да видим шта би са својом имовином тамо. Имам кућу 10 пута 11м на кат, новоградња у Вргинмосту. За то би могла добит' око 30.000 ДМ. То не би било довољно овдје ни „блатњару" за купит'. Пар пута сам покушала добит' папире и отићи ван, али сам одбијена. Не знам што ћу. Сад нам је горе него кад смо дошли, јер смо тада мислили да тако мора бит', а сада треба од два зла изабрат' једно, а оба су заиста зла!

Љиљана Велебит из Вировитице продаје мини-плинске боце, лепе чаше, веш...

– Супруг ми је војно лице у пензији па смо добили гарсоњеру. У њој живи нас четворо. Не плаћам велику кирију као остали, али мора се радити. Ако нас милиција не јури, нешто се и заради.

Старија жена из околине Книна разговара гласно са двема бакама, такође избеглицама.

– Оно што смо љетос зарадили идући у надницу, потрошило се, још се ништа не ради па се јадамо једна другој. Ми старији од 65 година добијемо 25 кила брашна, а не мореш живсти од тога... Ништа се не рјешава ни тамо ни овдје. Нисам, нисам огорчена на Хрвате. Шта је народ крив? Политика је све урадила. Ми смо мали народи и никад нас нико није низашта ни питао!

Милан Рајлић из Глине:

– Неваљало. Немаш ништа, остарио... Имам 69 година. Са женом живим у малој собици. Имамо и кухињицу и плаћамо 50 ДМ. А како зарадим? Кад се закине неки пос'о. Помоћ ни од кога не добијамо. Тек смо јуче добили врећу брашна.

Живко Метикош из Бијелих Вода крај Глине:

– Радим преко љета на грађевини па растежем да бар платим кирију. Четворо нас је. Тешко ми је, разочаран сам многим стварима овдје, али се не бих вратио ни тамо јер не признајем ову Хрватску и њихови поступци ми се нимало не допадају. Нисам пробао да продам тамо имање. То је сређено сељачко домаћинство и не бих да га дам будзашто. То је моје, па моје. Нико ми га не може узети!

Декица од седамдесетак година **Стево Боројевић** отишао је у своју Костајницу да регулише право на пензију. И замало да страда. Рекли су му да је ратни злочинац. А шта се заправо догодило? **Стево Боројевић**, младић од тридесетак година, био је командант „книнци" у Комоговини на Банији (потомак славних аустријских војсковођа Боројевића). Погинуо је. И заиста је тешко поверовати да су власти или полиција направиле такву грешку. Покојни **Стево** био је млађи 40 година, виши 60-70 см и тежи бар 30 килограма од деда **Стеве**. Нису чак ни у каквом сродству.

– Живим овдје код ћерке. Она је продала стан у Загребу и купила неку бојтару овдје. Тешко је. Она ради приватно. Не бих се вратио. Моји сусједи су своју имовину продали, па куд бих ја сам? Дао сам на њихову Агенцију како би јопет купио нешто овдје. Био сам тамо. Имам двије куће и обе су усељене. Ту су сада избјеглице из Орашја на Сави. Нисам смио уђ' у кућу. Моја друга ћерка, која живи у Сиску, покушала је да уђе у двориште, истјерали су је и рекли да је то саде њихово. И онда куда да се вратим?

– Са Кордуна сам, општина Слуњ, село Курјан. Супруга и ја смо сами овдје у Руми. Син ми је остао у Загребу, ради на пошти и он нам шаље колико може, па тако преживљавамо. Помоћи никакве нема, пензију немам. Моје село тамо је спаљено. Нико се није вратио, вели старији човек, не желећи да се представи јер се плаши да не направи проблеме сину у Загребу.

ВРАТИО БИХ СЕ ТАМО КАДА БИ БИЛА СЛОБОДА

Ђуро Чавић (68) из Драшковца код Двора на Уни:

– Нас четворо живимо овдје. Унук студира у Бањој Луци. Син ради. Стан плаћамо 150 ДМ. Љети зиђем, па се заради. Важно нам је да унук заврши факултет. О нама нико не води рачуна. Тамо би' се вратио кад би била слобода, али је нема. Неки који су се вратили веле да није лоше. Не знам, био сам љетос и једва ушао у кућу. Све је зарасло у коров. Врба се обмотала око врата, прозора. Кућа није минирана, али је све потргано, полупано. Након сат времена сам отишао и испоставило се на вријеме умакао јер су ме дошле тражит' оне комшије Хрвати. Шта имам више рећи? Овдје нам нико не пружа прилику да нормално радимо.

Илија Давидовић (58) из Педља код Двора на Уни:

– Ја живим одлично. Имам мој стан, имам моју пензију. Ја сам 1995. нормално изашао из Сиска. Моја ћерка је избјегла из Крајине и дошла овдје. Није имала од чега живјети, па сам одлучио да јој помогнем. Тако сам продао стан у Сиску и купио овдје. Моја искуства са Хрватима за вријеме рата су позитивна. Боље су се чак они опходили према мени него неки Срби у Сиску.

Он интелектуалац, супруга завршила чак два факултета. Обоје без посла, четворо деце. Спремају се за иностранство. Човек се пита: да ли су овој земљи потребни стручњаци? Пита се и да ли ће, после три године чекања да добије југословенске документе. Упозорава на проблем многих који су поднели захтев за добијање југословенских докумената, добили су личну карту, изгубили избеглички статус и... Не могу да добију пасош. Као да су у гету, каже наш саговорник.

Недељу дана пре наше посете Руми, у овом граду боравила је **Буба Морина**, републички комесар за избеглице. Да ли је и она посетила пијацу и чула ове и овакве приче?

Резултат посете: општина Рума ће да поклони 26 плацева избеглица-

ма. Којим, по ком критеријуму? Отрцана фраза, али у овом случају једини прави пут: системска решења.

Шта је било са преговорима између Југославије и Хрватске? Пред успостављање хрватског суверенитета и над СБО обе стране су, под притиском међународне заједнице као гаранта, говориле о пакету мера којима ће се решити статус избеглица, олакшати им положај и кренути у реализовање програма повратка. И Југославија и Хрватска, али и међународна заједница оличена у **Жаку Клајну** (који је после „успешно обављеног посла" у СБО) отишао на виши положај у Босни, заборавили су све.

Или можда и није баш тако. Сваке суботе у Шиду лепо се друже Срби и Хрвати. Срби Хрватима углавном продају неупоредиво јефтинију храну (векна хлеба у Хрватској је 6 куна), а Хрвати Србима продају белу технику која је код њих много јефтинија. А и крајем марта, стартује директна аутобуска линија на релацији Београд–Загреб и супротно. Без преседања. Ауто-путем *Братство и јединство*.

ХРТКОВЦИ, НЕКОЛИКО ГОДИНА КАСНИЈЕ

ИСУС ХРИСТОС ЈЕ БИО ПРВИ ИЗБЕГЛИЦА

марта, 1998.

Како се данас живи у Хртковцима? Тешко. Једно напредно домаћинство обрађује 50 јутара земље (око 30 хектара). Од тога пшеницом је засејано 11 јутара, око 10 јутара је под кукурузом, а под репом 8. Даље, засејана су три јутра соје, 4,5 сунцокрета и 3,5 бостана. Наше узорно сремско домаћинство има 11 крмача за прашење, 50-60 свиња, 8 бикова, а живини се не зна број. Литар млека продају по 4 динара, килограм „живе ваге" прасића је 15-16 динара, а дебелих свиња 14 динара. Њих продају сремскомитровачком *Митросу* уз обавезу да им новац исплате у року од два месеца. Погађате, рок се понекад и удвостручи. А пољопривреда захтева свакодневно улагање. Семе, пестициди, ђубриво, гориво... све кошта поприлично, машине астрономски скупе... А резервни делови ко од платине да су... Сума сумарум: село које је издржавало град током силних година што спољашњих, што унутрашњих санкција, не може више да поднесе комотан и нехајан однос државе према њему. А и сељацима је доста. Свега...

Поред силног јада о коме зборе, новинару би тешко да их подсети на још један, који је ово село у Срему на путу од Руме до Шапца „прославило". На националистичку еуфорију, реваншизам, али и злоупотребу и сензационализам.

Да подсетимо: у Хртковцима су до Другог светског рата живели Хрвати и Мађари. Током рата збио се немио догађај, који је добро, по злу, био упамћен у околним српским селима: колону Срба заробљеника, која је пролазила кроз село, по причи наших саговорника Срба, мештани су крајње непријатељски дочекали. Ни воду им нису дали. Било је погрда и разних других гестова, за које се не зна да ли су легенда, а ако су стварност, онда су сурови до краја.

После Другог светског рата, стижу Срби колонисти. Не много њих. Живело се нормално. Радило много. Земља плодна, али тражи своје. Љубав превазилази националне међе. Много је мешовитих бракова. И чинило се време је учинило своје... Међутим...

Рат у Хрватској доноси прве знакове буре која следи. Први талас избеглица из Хрватске, углавном из градова, стиже у Хртковце после Видовдана 1991. А други после *Олује*, у августу 1995.

У почетку се, релативно мирно, размењују куће и имања између Срба из Славоније и Хрвата из Хртковаца. Касније се ситуација заоштрава. Си-

лом, под стресом јер су све изгубили у Хрватској, упадају у хрватске куће у Хртковцима. Тензија расте. Сјатили су се новинари и не малим делом поспешили ионако напету ситуацију. Хрвати и Мађари, унезверени, панично се боје фамозног списка за чије постојање нико поуздано не може да потврди да је постојао, а на којем су људи који су помагали ХДЗ. Данашњи председник Скупштине Месне заједнице **Алекса Ејић** одговорно тврди да јесте постојао један списак, али донатора који су дали новац за помоћ од земљотреса. А све нације су помогле, па и биле на списку. „Главна личност" у тој хртковачкој драми био је **Остоја Сибинчић**, претходник **Ејића**, али и члан Српске радикалне странке. Да ли понет еуфоријом, неправдом, страначким набојем, камерама, микрофонима, ситуацију додатно компликује. Село прекрштавају у Србиславце (многи Хртковчани и сами кажу да им се не допада име села, али баш тако нагло и асоцијативно...) Када је ситуација доведена до усијања, интервенисали су и специјалци. И завели ред.

Тако су и Хртковци имали своју мини *олују*. И преживели су. Око 40-50 одсто староседелаца је отишло. Толико нових дошло. Карактеристично је да су дошли људи са мешовитим браковима, тако да има ту и придошлих Хрвата и Хрватица. Међутим, иако се у први мах мисли да су отишли само Хрвати, подаци то демантују. Отишли су и Срби и Мађари. И нису се Хрвати селили у Хрватску. Попут Срба и Мађара, и они су превасходно гледали да оду негде у свет. Јер имали су рођаке у Хрватској, па су добро знали да се и тамо тешко живи и да перспектива, као ни овде, није бајна.

Очигледно, ништа не може да се посматра црно-бело.

Данас у Хртковцима живи између 5.000 и 6.000 људи. У селу живи и 310 избегличких породица. Често можете да видите натпис: „Кућа на продају". Кажу да има око 60 кућа на продају, што опет, потврђује нашу тезу да ништа не може да се посматра једнострано јер очито нема насилних упада и запоседања туђих кућа. Ред је успостављен. **Сибинчић** је одбио разговор за новине. Али, сазнали смо да се касније битно променио. О томе нам је причала једна Мађарица којој је помогао да реши неке проблеме око протеривања људи који су јој узурпирали кућу.

У међувремену свима је доста прошлости, како рече **Ејић**, па су се окренули раду. И преживљавању. Тешко се уклапају избегли из градова, који нису навикли на напоран сеоски живот. И људи хтели, не хтели, упућени су једни на друге. Полако, рађају се нова пријатељства. Једна Хрватица (жели да остане анонимна, ипак, упућује на извесну количину страха која још увек постоји) нам прича да су у суседној кући некада живели Хрвати и да им никада није била у кући, а да сада, када у њој живе избегли Срби, не да се само посећују већ и помажу једни другима.

Ипак, полако се превазилази и отпор који свака староседелачка средина има према „дођошима". Кажу нам они који имају рођаке у Хрватској, да

су и њих тамо примили са неповерењем. Ваљда, ће време да учини своје. У хртковачком случају тим пре јер се руководство труди да услове живљења приближи градским.

Ако новинару није жеља да сензационалистички ослика једну средину са мешовитим становништвом, већ супротно, да не избегавајући проблеме укаже на разумнији и примеренији пут, отићи ће у посету пречасном **Николи Краљевићу** и проти **Драгиши Алимпићу**. Баш зато што су они задужени за људске душе до којих ми, ипак, нисмо могли да допремо. Од Бога им је дат задатак да мире и љубав уместо мржње уносе у немирне, несигурне и за сада несрећне душе. Свих. А поготово, да оне који су дошли, и о вери мало знали, уче основним стварима.

Пречасни **Никола Краљевић** је занимљива личност. Потиче из околине Брчког. Десетак година је у Хртковцима. Некада је био фанатични навијач *Сарајева* и пријатељ легенде овог тима **Едхема Шљиве**, по коме га и зову **Шљиво**, а због шубаре „а ла Жириновски", понеко га ослови презименом овог контроверзног руског политичара. Пречасни каже да је некада, док је био млађи, играо фудбал. Сада само „на мале голиће". А воли и радо игра стони тенис.

У Хртковцима има 219 католичких домаћинстава и око 632 верника (каже, некада их је било око 3.000). Католичка црква посвећена је Светом Клименту Папи великомученику. Занимљиво је да **Свети Климент** потиче од Климента, које је **Арсеније III Чарнојевић** довео са Проклетија у тзв. Војну крајину, „брану", коју је **Марија Терезија** подигла против надирања Турака. Клименти су били стасити, високи, јаки, добри борци.

Католичка црква у Хртковцима стара је преко 100 година. Пречасни нас уводи у жупнички дом, који се реновира. Прича нам како је црква паљена 1992, а дом опљачкан. Доста тога је враћено, а остало неопходно поново набављено. Посебно му је драга гарнитура коју је **Јосип Јурај Штросмајер** поклонио хртковачкој цркви. **Краљевић** жали што је дошло до овог инцидента и каже како су, да није било успаљених емоција, бар две избегличке породице могле да буду смештене у пространом жупничком дому. Показује нам и цркву, која је такође била оштећена. Сада је добрим делом обновљена. Предстоји још кречење. Наглашава пречасни да су и Срби помагали у обнови.

Присећа се и малтретирања које је преживео. Најтеже му је било када су га питали да ли је усташки поп.

– Било, па прошло. Никога не кривим. Нека Бог да милосрђе свакоме. Људе не треба кривити већ разумјети. Треба градити, а не рушити. Ја сам сретан што се у Хртковцима гради још један Божји храм. Кад год прођем, прекрстим се. Овдје има мјеста за све људе који хоће радити. Није ово за профитере. Земља тражи слугу, а не господара. Треба само стрпљења. Вријеме ће учинити своје и показати да се исплати бити добар.

Наглас размишља пречасни како људи неправедно за све недаће криве избеглице. Нису криви. Па, Исус је био први избеглица. Размишља ли ико о томе! Ни политичари нису заобиђени у разговору са **Краљевићем**.

– Они треба да раде на добро свих људи. **Шешељ** је овдје био два пута, и **Томислав Карађорђевић**. Он ми се посебно допао. Прави је политичар.

Многи Хртковчани замерају пречасном због честих одлазака у Хрватску.

– А знају да носим пошту Србима тамо. Да помажем колико могу. Ја волим Србију. У њој живим. Уосталом, сви ћемо ми Господу на суд. Мој мото је: „Прођи земљом, чини добро". Горе ћу сазнати да ли сам довољно учинио да завриједим Рај.

Из жупничког дома испраћа нас цитат владике **Николаја Велимировића**, који стоји изнад врата.

„Боже, благослови оног ко улази у овај дом, заштити и сачувај оног ко излази из њега и дај мир оном ко у њему остаје!"

Прота **Драгиша Алимпић**, родом из околине Владимираца делује смирено и не може да прикрије сету. Њему је Господ дао задатак да непрестано обнавља и гради. И није се уморио. Далеке 1966. бива рукоположен у Бањој Луци. Прва парохија – Машићи у Поткозарју. Време би – вунено. Народ страдао. Страх од „религије, опијума за народ" увукао се у душу. Црква скоро порушена. И креће прота **Драгиша** од куће до куће. Власт брани, а понеки честит и храбар човек из власти, „испод жита", заврши посао. Изгради се црква. И мало по мало, поче народ да се окреће вери.

Ново искушење: Негославци. Духовност стара преко 300 година, а све запуштено. Обнавља три цркве: Успења Пресвете Богородице (1761), Светог Јована (1734) и у Оролику Светог апостола Петра (1794). У Негославцима био је до 1993. Присећа се и ружног и лепог. Неизбрисиви су трагови опела са ципелама у локвама крви. Лила је крв из сандука у којима су били земни остаци оних које су раскомадале гранате. Сећа се и да је данима скоро по цео дан проводио на гробљу, сахрањујући. Све бесплатно, с много туге. Небројено светих литургија је одслужио док су около звиждали меци, и по која граната. Најчешће је звонким гласом Псалм 104 надјачавао канонаду:

„Пјеваћу Господу за живота својега. Хвалићу Бога својега док сам год.

Нека Му буде мила бесједа моја! Веселићу се о, Господе!

Нека нестане грешника са Земље, и безбожника нека не буде више!

Благосиљај душе наше, Господе!

Алилуја!"

А упозоравао је. У Свињаревцима, пред рат, говорио је и Србима и Хрватима: „Ви сте комшије. Најпречи род. Не заваравајте се. Неће вам помоћи ни они из Београда, ни они из Загреба..."

Ма како чудно звучало, у човековој природи је да се бори против ружног. Сећа се лепог. Тако се и прота сећа са много љубави педесетак добро-

вољаца, углавном из Београда, који су се видећи шта се дешава крстили. За сваки случај. Међу њима, било је и неколико руских официра, потомака Донских козака. Николај и Олег су му остали у нарочитом сећању. Тражили су да им одреди и славу, пошто су се крстили по српским обичајима. Рекао им је: Свети Георгије. Насмејали су се, скинули плочицу на којој је била руска застава и показали малу иконицу, свог заштитника – Светог Георгија. Плочицу су му поклонили. Не одваја се од ње.

Напустивши Негославце, на опште чуђење владике сремског Василија жели да дође у Хртковце. До тада, за малобројне Србе вернике (већином били су атеисти) био је задужен свештеник из оближњег Јарка.

Добивши благослов од патријарха и нацрт цркве од архитекте Љубице Бошњак – поново гради. Каже, нема предузећа из Руме, Шапца, Новог Сада, Београда, Ваљева, Лознице коме се обратио, а да нису помогли. Набраја: општина Рума, *Полет*, *Вујић*, *Пољовац*, *Новоградња*, Чеда Васиљевић, као и многи други. Они који нису имали новац, верници, дали су оно најважније: руке и срце. Сами су своју цркву градили. И другачији је то осећај. Остало је још доста посла. Недостају звона и бакар за покривање. Сада када пада киша верници кисну. Треба је осликати и опремити библиотеку посвећену владици Николају Велимировићу. Моли прота оне који имају књиге да донесу. Овде требају више него другде. Ваља обожити оне који и до 40. године нису крштени. Само прошле године 50-60 породица је први пут славило. Треба их увести у веру. Зато су неопходне књиге. Наравно и новац и свака друга помоћ да се заврши Црква посвећена Светом Георгију. Испоставило се тек касније, да највише верника, преко 100 кућа, управо слави ову славу.

Кренуо је прота, као некад у Поткозарју, од куће до куће. Разговара, пописује. Највише је избеглица из Пакраца, Дарувара, Пожеге, Загреба, Ријеке. Има сирочади са Козаре и из злогласног логора у Јастребарском. Занимљиво је да међу колонистима досељеним после „оног" рата има људи рођених у Обреновцу, Сомбору. Наиме, њихови родитељи су и тада бежали, па су се они родили у Србији, да би се после рата вратили у родни крај и поново као колонисти дошли у Србију.

У Хртковцима данас има 450-460 новодосељених и 20-30 старих колонистичких кућа са око 2.000 православних верника. Има и оних који остају верни атеизму. Прота каже да никога не треба силити. И Христос је благошћу људе окретао вери, духовности, самима себи.

Од 1993. до сада у Храму Св. Георгија крштено је 165 деце и одраслих и венчано 33 брачна пара.

Много је и мешовитих бракова. Прота каже да га супруге католкиње лепо дочекују, припремају славу по свим православним обичајима. Приликом свећења водице или сечења славског колача, оне се крсте шаком. Нека, каже прота.

– Све се полако нормализовало. Управо ти мешовити бракови указују на пут. Пут нормалног живљења, поштовања разлика, али и пут људскости, хришћански пут љубави.

А пут добре воље, православци су показали „Литијом живота", наспрам оног ружног „Марша смрти" из Другог светског рата и „Литијом мира" којом је обележено 800 година Хиландара.

Прота Драгиша очекује да ове године покрије цркву, а идуће и да је заврши. Тада ће позвати све оне које је крстио на причешће, уз многе друге људе добре воље. Црква Светог Георгија биће дар у славу 2.000 година хришћанства.

Судећи по речима пречасног **Николе Краљевића** и проте **Драгише Алимпића** добра воља за заједничко обележавање истог почетка обе Цркве, али и делање у складу са љубављу коју је Исус Христос проповедао, постоји. Остаје да их држимо за реч. На њима је да премосте оних 500 метара, или можда и нешто друго, и нешто више, зарад мира паствe своје. И шире.

ДУГА

СВАКИХ ТРИДЕСЕТ ГОДИНА МЕЊАМО ПАСОШЕ

Београд, августа 1999.

У августу 1990. око Книна постављени су балвани. Срби су решили да се заштите од шаховнице и понављања историје. Пет година касније, 4. августа пут матице Србије кренула је највећа избегличка колона у Европи после Другог светског рата. Дочек није био нимало пријатан. Светски медији беху неми. А знате оно већ офуцано, али истинито: што не забележи ТВ, није се ни догодило... Четири године касније одржана су два парстоса жртвама тзв. *Олује*: један у Бањој Луци, други у Цркви Светог Марка у Београду. Служио је његова светост патријарх српски Павле. Медији су, гле опет, били неми. Треба ли рећи да се диљем „лијепе њихове" славило навелико. У рангу највећег државног празника. Једино је *Партизан* мало помутио весеље Хрватској победивши *Ријеку* на њеном терену. А сурове ли или циничне симболике, баш тог дана у хотелу *Интерконтинентал* у Београду одржан је помпезно најављен скуп *Дијаспора '99.* који се, по прву лигу савезне и републичке власти, неславно завршио јер дијаспора више, осим пара за хуманитарне сврхе, исте не дá! Е, дакле, четири године после крајинског егзодуса Срби из Хрватске су дијаспора. Српска. Туга. Посебну пажњу привукао је свештеник из Пуле отац **Данило Љуботина**, који је свих речених девет година боравио у свом родном крају где је и парохијан. Потече прича...

– Сваки рат је страшан. За мене као свештеника неприхватљив, нехуман, нелогичан. Сада, када смо се удаљили од оне жестине силе зла, чини ми се да је, ипак, неко са стране потхранио све то, а што су се у бити сукобили наши народи.

- **Међу првима Хрватску су у тим преломним тренуцима напустили интелектуалци и свештеници. Нема сумње да су се уплашили понављања историје. Можда би, да су остали, бар понешто било другачије...**

– Свако одговара за себе. Тешко је сагледати ко је где био. И један део свештенства се повукао. Ранија искуства су била погубна. Свештенство је остајало са народом по цену живота и углавном је прво уништавано, убијано. То је било наше вековно искуство. Свако има своју веру у божанску силу која спасава човека у одређеном моменту, или слабост да откаже том поверењу.

• Да ли су Вас задржали вера и божанска сила?

– Да. Мислим да ме моја памет и логика не би спасиле, јер био сам у таквим ситуацијама где ми рацио апсолутно није могао да помогне да се заштитим, али Бог је хтео да опстанем, останем тамо.

• Поменули сте ситуације у којима Вас је Господ спасао. Присетите се неке.

– Био сам у Горском Котару, у директним сукобима када смо обилазили наш народ око Партизанске Дрежнице. Нисмо били свесни да смо могли изгинути. Чак смо, током сукоба, прелазили и у Крајину носећи хуманитарну помоћ. Чини ми се да им је више од помоћи значило само охрабрење да смо ту, да смо уз њих, како ми, тако и Господ. Сахрањивао сам наше људе који су страдали у експлозијама. Супротна страна није нимало благонаклоно гледала чак ни на сахране. Могли су сваког тренутка да пуцају по нама. Многи наши свештеници имају слична искуства. Нажалост, ево и сада на Косову.

• За време сукоба у Крајини сигурно да Вам није нимало лако било чак ни у Истри, која ипак слови као либералнија средина у односу на друге делове Хрватске. Да ли је било претњи, провокација?

– Како да не! Прво, опљачкали су ми стан у Пули. Одузета су ми лична документа, нешто новаца, личних ствари... Узели су ми дипломе, што је индикативно јер то није никакав ратни материјал. Одузет ми је пасош. Био сам затваран. И малтретиран на граничном прелазу између Словеније и Хрватске 1992. године. Целу ноћ су ме малтретирали и тек пред јутро ме измрцвареног пустили.

СВАКИХ 30 ГОДИНА МЕЊАМО ПАСОШЕ

• Како изгледа живети у сталном страху?

– У почетку је било страха. Касније, иако ја баш нисам много храбар човек, Бог као да је отклонио ту компоненту страха. Сматрам да је добро плашити се јер страх упућује на заштиту, спречава од непријатности и невоља. Касније сам се налазио у смртним опасностима, али нисам осећао страх.

• Вера?

– Да. Тада сам схватио да је моје послање свештеничко, а он мора да буде на сваком месту. Свештеник је тај који хумано и хришћански помаже у одређеној ситуацији и једној и другој страни. Тада је само човек као такав важан и у моменту несреће нисам ни размишљао ко је које вере и нације.

• Да ли је било екуменске помоћи колега католика?

– Имали смо срећу да смо имали једног домаћег бискупа Истријана **монсињора Богетића** који нам је много помагао. Било је и других католичких свештеника који су ме храбрили. Један ми је пришао на пијаци и

рекао: „Немој да бежиш. Не могу ти ништа урадити. Ако побегнеш, упропастићеш народ!" Један сељак ми је, пак, рекао: „Господине, ако буде Вами лоше бижите поли нас. Ако нама не буде ваљало, ми ћемо поли Вас."

• Ово управо потврђује тезу да су Истријани другачији од остатка Хрватске.

– Ми у Истри смо измешани стотинама година. Срби су тамо најмање 400 година. Тај крај је специфичан јер ми у просеку сваких 30 година мењамо пасоше, а тиме и хтели или не и психологију. Само захваљујући нашој православној цркви ми опстајемо, чувамо националну свест и национални интегритет, духовна и национална богатства. Нас нису сачували ни фашисти ни комунисти. Сачували су нас Црква, вера, традиција, наше крсне славе, наш фолклор који је тамо традиционално поштиван.

• Ако сте Ви током рата имали проблеме, шта ли је тек било са, условно речено, обичним Србима?

– Нажалост, било је тешких проблема, убистава чак! Уништавана је српска имовина. Бачена је бомба на Цркву Светог Спиридона у Перoју. Опљачкана је црква у Пули. Похаран је иконостас из 16. века. Све црквене ствари које су биле од историјског значаја или вредног материјала – покрадене су. Није било једноставно ни за кога. Третирали су нас као непријатеље...

СРБИН ВУЧЕ ПЛУГ, ЖЕНА ОРЕ...

• Да ли се сада бар мало побољшала атмосфера?

– Да. Ситуација се заиста битно побољшала по нас. Нажалост, економска ситуација је изузетно лоша па због тога народ више не гледа на националну или верску припадност већ гледа како ће да преживи.

• Ми овде, опет „забављени својим јадом" немамо воље да се бавимо ситуацијом у Хрватској.

– Ми Срби тамо смо напад на вас доживели као напад на нас. Човек који живи далеко од отаџбине још дубље и теже преживљава несрећу своје отаџбине и свог народа. Чињеница је да смо плакали када смо преко сателита гледали делове порушеног Београда.

• Да ли су Хрвати ликовали?

– Не Хрвати као народ. Појединци да.

• Да ли сте скоро били на просторима некадашње Крајине? Чула сам да то сада личи на прашуму.

– Да, на жалост, Крајина је спаљена, унакажена, без крова, са нешто старих људи који су се вратили. Они са сузама, у мукама обрађују своју земљу. Близу манастира Крупа видео сам страшну сцену: муж вуче плуг, а жена оре! Намучили смо се да им купимо половни трактор. Они немају ништа ни јести јер им је све покрадено. Страшно им је тешко... Ми их обилазимо, храбримо их.

• У каквом су стању наши манастири на простору некадашње РСК?

– Манастир Крупа, срећом, није архитектонски уништен, али је унутра спаљен. Манастир Крка је у нешто бољој ситуацији, нарочито сада јер су се вратила тројица монаха. Они су очистили, мало средили манастир и почела су и богослужења која заиста дају снагу оном народу тамо. Баке из села према Динари и из подножја Велебита ме питају: „Оче, када ће Крупа почети да дими?" За њих је то знак отпочињања новог живота! Скоро је у Оћестову (надомак Книна, оп. а) била заветна слава и скупило се око 1.600 људи код цркве. Била је литургија, али и некакав вашар. Појавили су се и рингишпили, неко је продавао сладолед. Чак је било и мало деце. То је знак да се живот полако враћа и у те крајеве.

• **Шта је са Србима у урбаним срединама? Да ли је њима лакше него овима на селу?**

– У неким елементима им је лакше, у неким теже. Срби у урбаним срединама су подвргнути асимилацији. Осим Цркве ништа друго не упућује да су Срби! А и ту имамо проблем у недостатку свештеника.

• **И поред одлуке Светог архијерејског сабора СПЦ о повратку свештенства у Хрватску?!**

– Све то иде споро. Ево сада смо добили, коначно, реалног, опипљивог владику далматинског **Фотија** који ће столовати у Шибенику. Обновиће и нашу најстарију српску епархију која датира из периода пре доласка Срба и Хрвата на те просторе. То је апостолска епархија. Има чак индиција да је **апостол Павле** долазио и проповедао Јеванђеље у катакомбама манастира Крка, који тада разуме се, није био ни српски ни хрватски. Ми се надовезујемо на ту апостолску традицију.

• **Овде на скупу дијаспоре говори се о помоћи Србији и СРЈ. Колико, заправо, треба помоћи и Србима у Хрватској?**

– Ми морамо помоћи нашој матици. Фигуративно, треба помоћи срцу да би, касније, ојачала и периферија. Без Србије и Црне Горе нема Српства. Нас не би било. Оно нам држи корене, држи свест о националном бићу. Рецимо, битнија је та хришћанска компонента од националне, али је она кроз нашу нацију пројављена као особито српско православље, што се разликује и од руског, грчког и бугарског православља. Та компонента нам је од Бога дата. Наше православље превазилази ужи национални оквир. Данас нас сви осуђују за све и свашта, па и за филетизам, односно, истицање националне компоненте у нашој религиозној свести, што је крајње нереално... Видите, страшна агонија је запала нашу матичну земљу. Ја се надам у Бога и силу Божју, српске светитеље да нам помогну да очистимо нашу свест, да кренемо ка добром. Верујем да ће ово изаћи на добро, да ће српски народ наћи себе, да ће се вратити својим коренима и вратити се на пут славе из времена Немањића и других наших великих предака у свим световним и духовним областима.

• **Када смо код националне свести, Хрватска је досањала свој**

„тисућљетни сан" – добила је државу. И сада се чак и њихови шовинисти питају: по коју цену? Шта су добили самосталношћу? Рекосте, економија је у дубиози, туриста има да их пребројиш, још мало па као у Црној Гори. Више „не пије воду" флоскула да су и за вишегодишње туристичке дебакле криви Срби... Ваш коментар.

– Они су у потрази за својом националном свешћу. Прочишћују се. И то је добар процес, који ја, као православни свештеник и као Србин морам да подржавам. То укључује и моје поштовање свих њихових вредности. Међутим, они морају као већина да поштују исте те моје вредности јер сам ја тамо мањина.

• Не дотакосмо стандард у Хрватској...

– Наш је стандард мало бољи од вашег, али смо далеко испод стандарда чак и средње развијених земаља. Не одговорих на претходно питање: туристичка сезона код нас заиста није сјајна. Далеко је испод очекивања, а много је гора у односу на претходну сезону. Они сматрају да је то због кризе на Косову. Критике веле да смо ми јако скупи, да има много пропуста у организацији и другим сегментима. Ја ипак морам да навијам за наш туризам јер тај један народ од тога живи. Истра без туризма је фигуративно наравно, мртва.

• Употребљавате израз „наш". У цивилизованим условима Срби би, логично, требало да буду лојални држави у којој живе (не режиму, који се најчешће на Балкану без разлике, поистовећује са државом) али уз неговање сопствене традиције. Слажете ли се са оваквим ставом?

– Хрватски политичари су пежоративно говорили да смо ми своју земљу у Хрватској донели на опанцима. Глупост. Манастир Крупа је сазидан 1315. године. Ми смо тамо реална чињеница, а традиција је изузетно значајна. Она нас обавезује да је поштујемо, негујемо, унапређујемо. У манастиру Крка је организована настава 1615. године и са мањим прекидима за време ратова траје, још мало, па четири века! Да ли сте свесни какве су то чињенице! Морамо да будемо свесни колико смо свог уградили у Хрватску! Ми имамо своје музеје, књижевнике. Сада се заборавило, али и то ће кратко да траје, да су велики Хрвати, попут Франкопана и Зринског, изузетно ценили Србе и њихов допринос развоју хрватског друштва, културе. Посебно су ценили Србе војнике који су успешно штитили њихове границе. Захваљујући преданости, Срби су сувим златом, дукатима откупили од њих своју земљу на којој већ вековима живе. Даље, наши људи су живели тамо где нико није хтео да живи. Одите само у дрежнички крај па видите да они живе на нивоу 19. века. То је испод сваке критике.

• Има ли сада икаквих српских културних манифестација у Хрватској?

– Ми смо у мом родном месту Пероју током рата организовали Летњу дечју школу. Током лета, кроз школу је прошло преко стотинак деце. Били су на мору, гледали су преко пута Брионе, које су опет запосели великаши. Учили смо ћирилицу, певали српске песме, крстили смо неколицину деце. Ето, колико смо могли – мало смо србовали. Изнад свега смо хтели да ослободимо децу страха, да им усадимо свест о њиховој вери, о православљу, о нашој вековној традицији и вредностима које су наши стари пренели на нас, а као Црква дужни смо да проповедамо Јеванђеље. То је наша основна мисија у нашем народу која није, нажалост, сада на висини јер немамо кадар, али ни могућности. Можда смо баш ми у Цркви и криви за многе пропусте јер смо мало обраћали пажњу на јеванђелизацију нашег народа, на проповедање речи Божје, на тумачење Јеванђеља а то је наше основно посланство. Нас Христ шаље да проповедамо Јеванђеље, а тиме истовремено треба да будимо националну и културну свест у нашем народу.

ШОКИРАНИ ХРВАТИ

- **Када већ говорите о свом основном посланству, колико се у том, условно речено, јеванђеоско-екуменском смислу променило доласком једног умеренег и можда чак либералног надбискупа Бозанића на Каптол, а после, нама овде се чинило прилично „тврдог" кардинала Кухарића? Избор Бозанића је изненадио пре свих Хрвате.**

– Јесте. Највише је изненадио хрватски врх. Како данас кажу „Црква у Хрвата" је део ватиканског инструмента. Сам избор се врши другачије него код нас. Они су изабрали медитеранца, човека који има далеко шире видике, погледе на живот и хришћанство него што је то до сада био случај. Он другачије види будућност Цркве, па и самих Хрвата, због чега он није ништа мањи Хрват за шта га оптужују Хрвати, нити је мање католик. Ја мислим супротно да је управо тим таквим својим ставовима много већи Хрват од оних који се бусају у прса својим патриотизмом и национализмом који су ретроградни. Мислим да је он нама пријатељ. Његове проповеди су отворене за дијалог, за погледе трећег миленијума хришћанства, што је више шокирало конзервативне делове Хрвата него нас православне.

- **Вратимо се још мало на политички терен. Да ли се Хрватска прибојава могуће ревизије Осимских споразума и италијанских аспирација спрам Истре и делова Далмације?**

– Плашили се или не, то не зависи од Хрватске већ од светских полицајаца, како ће они да уреде Балкан и Хрватску, Србију, Југославију. Видите, мислим да они много не стрепе јер се код њих сада развила другачија свест: границе су отворене и омогућено је потпуно слободно кретање, слободна трговина. Италијани, који мисле доћи у Истру, доћи ће са капиталом.

- **Какви су односи између Хрватске и Словеније?**

– О томе могу да говорим само као посматрач. Из тог угла примећујем да су односи помало затегнути, напети. Кошкају се око граница, и копнених и морских. Мало је чудно да се Хрватска гања са Словенијом око једног километра обале, а добила је цели Јадран.

• Да дотакнемо и основни разлог Вашег боравка овде: Срби из Хрватске су се „преселили" у дијаспору. Боли.

– Ми јесмо, на неки начин, дијаспора. Желећи Хрватима добро, да постану своји на своме, желећи да устроје своју постојбину како њима одговара, али и нама, желимо да тиме и они нас поштују као своје суграђане, судржављане. Чујте, више од три милиона Срба је живело у заједничкој држави без Србије за време Аустроугарске монархије.

• Колико сада Срба има у Хрватској?

– Ми немамо тачне податке. Рачунамо да нас има више од 200.000. На подручју наше Горњокарловачке епархије живи око 35.000 Срба. Има их доста на подручју Горског Котара, који није уништаван, па има нас у Ријеци, Истри. Има нешто повратника у већим градовима, као што су Војнић, Глина, Петриња... Да кажем да је наша епархија страшно страдала. Остали смо без катедрале, епархије. Спаљена нам је вековна архива. Уништени су нам многи трагови.

КОСОВО ЈЕ НАШЕ РАСПЕЋЕ АЛИ И ВАСКРСНУЋЕ

• Да се вратимо још мало на оно: Срби из Хрватске – дијаспора.

– Често смо заједно живели: у доба Аустроугарске монархије, где нам је шеф био у Бечу. Имали смо висок рејтинг код тих људи. Срби су тада били јако богати. Купили су доста површина у Загребу, имали много капитала уложеног у привреду и друге профитабилне делатности. То све су нам, нажалост, комунисти одузели. Наши манастири у Хрватској су имали огромне комплексе земље у свом власништву. Рецимо, манастир Гомирје имао је 500 хектара најбоље шуме у Горском Котару. Када би се нама Србима вратио наш капитал који су наши преци створили и имали на подручју данашње Републике Хрватске, ми бисмо могли да хранимо сав српски народ без ичије помоћи. Још би преостало. Хрвати се труде да својој цркви врате имања која су имали раније, што је нормално. Разуме се, нажалост, да нама никада неће да врате оно што нам је припадало јер се боје да би то било превише. Неће вратити ни Јеврејима, као ни осталим мањинама. Чак се дешава супротан процес: поједини дрски и безобразни Хрвати нам сада одузимају и оно мало црквене земље што је остало не поштујући наше власништво. Друго, хрватски судови се према нама односе као према трећеразредном бићу јер наша Црква губи очигледне и јасне парнице на хрватским судовима. Ето, има потешкоћа, али у ходу, у животу, разговору, јавља се нада да повратимо своје. Ми Срби у Хрватској још нисмо политички изграђена нација. Много Срба тамо фантазира о некаквим

срповима и чекићима. Ми морамо христијанизирати наш народ, вратити га коренима његовог православља како би опстао. Нашу несналажљивост користе хрватски политички мешетари, па нас разводњавају, бацају лево и десно. То су наши проблеми, наше муке... А какву помоћ очекивати од вас, када сте ви у великим мукама?!?

- **За вас има наде. Пред крај године имате изборе, па можда може да се деси и некакав бољитак.**

– Можда. Ми се надамо да се свуда десе избори. И код нас и код вас. Ми не можемо да одлучујемо о вашој судбини, јер смо страни држављани, али желимо да вама буде најбоље. Када вама буде најбоље, онда ћемо ми бити срећни.

- **Ми очекујемо помоћ од наше Цркве. По финализацији косовског погрома, СПЦ је у условима које имамо почела да чини оно што је некада кроз историју радила. Додуше не у мери у којој би неки од нас мислили да треба, али и ово што чини за неке, пак је премного, и за осуду.**

– Црква јесте одувек у српском народу имала велику и значајну улогу. Ово што чине наше владике заједно са патријархом на Косову и Метохији је суштина нашег битисања. Они немају другог задатка до тог. Тамо су са оно мало нашег народа који је остао, као душа тог народа. Они преносе вољу Божју на тај народ и састрадавају са њима и у крви и у нашој литургичкој ефхаристији. То је највећа жртва коју они могу да поднесу и то и чине на Косову и Метохији које је одувек и било симбол наше катастрофе. То могу да схвате само Срби и они који живе тамо. Никако ови што су нас гађали. Немају они појма, осим географског положаја, где је и шта је то Косово. То је наша епопеја, наш Јерусалим, наше распеће и наше васкрсење... Мора доћи до васкрсења. Ми смо стара нација која не може да нестане. Не желимо да нестану и друге нације. Очигледно је да се сви ми на Балкану морамо раздвојити, очистити. Морамо наћи себе па онда поштивати и друге око нас. Одуховљење је прави и једини пут ка томе.

ДУГА

ВЕЉКО КНЕЖЕВИЋ, ПРВИ АМБАСАДОР СРЈ У ХРВАТСКОЈ:

ДА ЛИ ЈЕ ТУЂМАН БОЖЈА НАГРАДА ИЛИ КАЗНА ЗА ХРВАТЕ?

августа 2000.

Време у коме јесмо, крцато догађајима, све чешће и више потискује у заборав неке страшне ствари које су нам се догодиле у протеклих 10 година. Сада, само као обичну информацију чујете и региструјете вест да је 4. августа у Цркви Светог Марка у Београду одржан петогодишњи парастос жртвама *Олује*. Неки су чак ту вест упамтили по чињеници да је парастос служио патријарх Павле. У цркви – неколико десетина жена и младих. Многи су у црнини и даље...

Истовремено, сви медији нашироко извештавају о скупу *Дијаспора 2000.* под покровитељством председника државе. Разговара се о будућности, о инвестиацијама, отварању „Српске куће" у Београду... Сада сви, ко мали Перица, замишљамо како ће, ето, наши богати сународници расути диљем света, подебелих рачуна у банкама, почети да улажу у нашу приватизацијом тек начету, застарелу, изнурену привреду... Нико се не сети (а ДУГА је и прошле године писала о томе, оп. а.) да су међу нашима из дијаспоре сада и Срби из бивших југословенских република. Па и они малобројни из Хрватске...

Ово су само два непосредна повода, а разлога за разговор са нашим саговорником је на претек. Његова екселенција **Вељко Кнежевић (1931. – 2012.)** доскорашњи амбасадор СРЈ у Загребу, преко ДУГЕ први пут по доласку у Београд говори о мукама, проблемима, искуствима које је имао у средини у којој је пре рата био више него угледна личност. Смењен је доласком ХДЗ-а са места генералног директора Радио-телевизије Загреб. Био је и један од ретких интелектуалаца из Хрватске на парастосу у Цркви Светог Марака. Разговарамо неколико сати после. Још се није смирио.

• Требало је десетак година да Срби из Хрватске превале пут од конститутивног народа до народа из дијаспоре. Много је мање, нажалост, било потребно да заборавимо на највећи егзодус једног народа после Другог светског рата. Додуше, ово је важило до прошле године и новог косовског егзодуса. Ваш коментар.

– Коментаришући ове двије чињенице човјек би могао да буде врло рационалан и кратак, уз велике емотивне тешкоће. А коментар би могао да буде и веома дугачак, бојим се да бих се расплинуо. Бојим се да би онда

било и превише импровизације, некомпетенције, јер су се ствари догађале врло брзо и заиста – врло неочекивано. Барем за мене, а неразумно и катастрофално за цијели народ. Једноставно, власт у Хрватској је добила Хрватска демократска заједница. Имала је апсолутну превласт у парламенту. Један од првих потеза била је иницијатива да се укине конститутивност српског народа. Да се Срби третирају као национална мањина. Тако је ствар била и уставно-правно ријешена. Отпора нити у Парламенту, ни међу осталим хрватским странкама није било. Напротив, сви су били одушевљени том одлуком. Било је делиријума поводом усвајања првог Устава слободне самосталне Хрватске. Срби су се нашли у ситуацији која је с једне стране била збуњујућа, са друге неочекивана, а с треће – политички апсурдна. Нажалост, била је и политички реална.

- **Одговор српског народа био је формирање Републике Српске Крајине. Да подсетимо, проглашена је на Светог Николу, 19. децембра 1991. године. Како-тако, трајала је до 5. августа 1995. „Одувала" ју је** *Олуја***...**

– Та посљедња ликвидација РСК трајала је заправо два-три дана. Рата и није било. Неких сукоба је било горе на сјеверу, на Банији, Кордуну.

- **Било је много рационалних наговештаја таквог епилога које већина Срба емотивно није могла да прихвати.**

– Како да није било наговјештаја! Рецимо, када сам ја дошао у Загреб као амбасадор, дипломатски кор је имао око 80 дипломата и то су били из земаља које су признале Хрватску. У тзв. „авнојевским" границама. Било је често и смијешно и тужно гледати те, често трећеразредне дипломате...

- **Изузимајући ипак виспреног америчког амбасадора Питера Галбрајта...**

– Да. Ја сам их питао да ли знају шта су то „авнојевске" границе. Они то нису знали али су знали за **Бадинтера** и за његов суд, односно приједлог и како је он прихваћен у Уједињеним нацијама. То су механички понављали. На нашу жалост, то су биле чињенице инкорпориране у документа УН. Те чињенице су биле врло тврдоглаве. Оне су морале да натерају руководство РСК на другачије понашање. Нажалост – нису. Не бих сада превише улазио у детаље јер је то тема којом се озбиљно и мултидисциплинарно тек треба бавити. Многи се крајње неозбиљно и дилетантски сада поигравају овом темом. Сада су сви паметни...

- **Да ли сте Ви у својству амбасадора СРЈ у Загребу икако могли да помогнете крајинском руководству?**

– Крајина је имала све своје институције и органе. Ријечју – све елементе државе и државности. Призната или непризната – била је држава! Тако су њени представници имали разне сусрете, нивое разговора са разним посредницима, преговарачима, а неријетко и директних са Републиком Хрватском.

• **Да ли су тражили икакву помоћ од Вас?**

– Не, јер су имали непосредне контакте са хрватском страном. Никакав оперативни контакт наша амбасада у Загребу није имала са Крајином. То је било и разумљиво и разумно. Званични став Хрватске је и био да све што има са Крајином рјешава непосредно. Ја сам сматрао да је то практично, опортуно. Али, пошто су се тада Крајином бавили сви, од УН, преко међународне заједнице, до саме Хрватске, и сам сам се доста бавио проблемима, анализом, процјеном ситуације, евентуалним рјешењима... Све то са крајинске стране је нажалост изостало. Нити је РСК добро ни мудро вођена. Имајући то у виду – нажалост, увиђао сам да и крај неће бити добар по Србе из Крајине. Крај је био заиста трагичан...

• **Данас сте били на петогодишњем парастосу погинулима у** *Олуји***... Још увек се, опет нажалост, не зна тачан број погинулих, несталих...**

– Ти подаци се још увијек сређују. Плашећи се да и ја не будем некакав импровизатор, ипак ћу поменути неке цифре. Барата се податком да је око 7.500 Срба погинуло. Спомиње се да је укупно Хрвата, на територији Хрватске и Босне и Херцеговине, погинуло око 15.000. Ружно је упоређивати мртве људе, трагично нестале, али за потребе некакве статистике види се однос величине народа наспрам броја жртава тог, подвлачим, грађанског рата. Жалосно је што је пала и једна жртва!

• **Да ли је на парастосу био ико од руководства или виђенијих Крајишника?**

– Нисам видио. Или су, можда, били неки које ја не знам. Видио сам једног свог старог пријатеља који не спада у ту причу – **Душана Орловића**. Било је доста жена у црнини и младих. Скоро искључиво су Крајишници били на парастосу. И то је жалосно. Зар никога мимо Крајине не боли све то, питам се...

• **Неретко могу да се чују коментари типа да су се многи из крајинског руководства и њима блиских људи овде добро снашли и да не жале за Крајином.**

– Чујем и ја такве оцјене. Кад се нешто заврши овако трагично, онда су и оцјене, често екстремне. Понекад не морају бити сасвим тачне. Али послије овакве трагедије којој је претходила траљаво вођена политика онда су и такве оцјене, рекао бих – готово природне. Нисам сигуран да су сви мирни, да су сретни. И нисам сигуран да су сви тако добро материјално збринути. Вјероватно, ипак јесу боље од других... Увијек је то тако.

• **И док сам често боравила у Крајини, па после пада, док сам покушавала и у Вуковару и у Осијеку да докучим сремско-барањски расплет често сам се бавила темом интелектуалаца. Како оних малобројних у самој Крајини тако и онима из урбаних хрватских средина. Неки су побегли, неки онемогућени,**

неки протерани... Формирање и вођење државе, стратегија и све остало требало је да буде њихов посао. Можда би расплет био другачији.

– Има једна доминантна оцјена, која је више усмена него што је записана, да су Срби интелектуалци заказали. Међутим, ја мислим да је то тешко доказати. Прво треба да дефинишемо појам интелектуалца...

• **Негдашњи дописник *Политике* из Книна Милан Четник је на слично питање одговорио да није видео интелектуалца у Книну...**

– То је помало и апсурдно и екстремно. Али, ајмо рећи да знадемо да су то мало образованији људи, факултетски образовани, да посједују ширину и негдје су се истакли у својим струкама или у култури, умјетности, политици. Међутим, интелектуалци никада нису били хомогена социјална група. Како их сабрати у једну цјелину? Тешко. Тешко је и мени то рећи јер ваљда и сам спадам у ту категорију, а не бих хтио бити опортуниста и не прихваћам да постоје табу теме о којима не би требало говорити, али на крајње поштен начин...

• **Ех, када би сви тако...**

– Па да. Не би требало говорити на зао начин, са мржњом... Или говорити осветнички или због неке неиспуњене личне амбиције... Са таквих позиција се лако дијеле лекције, коре, вријеђају људи. То јесте заиста неправедно, па и у одговору на ова Ваша питања трудим се да ускладим ова два принципа. Ја ћу сада муцаво исказати шта би било најпоштеније. Најприје, дакле, треба утврдити крајње трагичну позицију српског народа која се догодила 1990. године када је у Хрватској на власт дошла ХДЗ. Није било Србина који тада, у тим паролама ХДЗ-а, на саборима те странке, у пракси ХДЗ-а није видио нову усташку власт. Нема тога. Ја сам међу првима то и видио и осјетио на себи. Тај терор над Србима, та прозивка, то свађивање кривње на Србе, изгони са посла, малтретирања, та прва убијања... Па етикетирање сваког Србина петом колоном... Одједном се остаје без пријатеља, сусједа, колега, познаника... Сви окрећу главу од вас. Одједном се нађете у крајње ирealној ситуацији. Као да сањате... Мислите – не може бити, а било је... У таквој ситуацији су се дословце нашли сви Срби у Хрватској. Један дио Срба се ријешио на отпор, на одбрану, па у једном тренутку, када другог излаза није било, морао је узети и оружје и ући у грађански рат. Неочекивано и неприпремљен, натјеран, на тај начин је бранио свој живот, животе својих ближњих, који су објективно били угрожени. Још увијек је тешко давати објективан суд о свему томе. Тим прије јер полазим од себе, сви још преемотивно доживљавамо и разговор о томе. Сјећања су свјежа и мучно ми је и тешко да причам о свему овоме.

• **Мени, посматрачу одавде, чинило се да су Срби, испољавајући једну од својих националних особина – наивност, некако олако заборавили своје страдање у време НДХ. Буђењем усташтва, све**

оно, што се чинило скоро заборављеним, просто је експлодирало из сваког Србина понаособ. Није ли и страх од понављања историје био један од разлога што се део Срба у Хрватској латио оружја?

– Имате право. Многи Срби су тада почели јавно да говоре да је све тако како је јер Други свјетски рат није завршен. „То нам је зато јер смо ми само пар година послије рата престали да говоримо о Јасеновцу, Јадовну... Заборавили смо говорити о усташким покољима... Говорили смо о фашистичком терору, жртвама фашизма, па жртвама нацизма, па о жртвама Другог свјетског рата..."

- **Па су скоро заборавили своје крсне славе, ћирилицу, па нису обнављали своје порушене цркве...**

– Е, то је та српска наивност о којој сте говорили. Лаковјерност, вјера у Југославију, у њену трајност, у њену неуништивост, у њену праведност. Срби су наивно вјеровали да сви као они вјерују у Југославију, да је воле као они. Нажалост, само су Срби имали такав однос према Југославији. Моја породица и ја смо из те приче. Вјеровали смо и декларисали се као Југословени. А о вјери смо мислили: ко вјерује нека вјерује, али то није нешто прогресивно; црква као регресивна организација ће нестати... Па, онда 'ајмо напустити и цркву и вјеру... А да би што више личили једни на друге 'ајмо напустити и писмо, традицију...

- **Да ли стоји оцена да је на власт у Хрватској дошао неки мало деликатнији, лукавији политичар, успео би релативно брзо да асимилује Србе? У том контексту најчешће је помињана Савка Дабчевић Кучар.**

– И сада се често то помиње. Но, ја се не слажем са том оцјеном. Ипак је 1990. претходила 1971/72, и маспок. Тада су Срби видјели да Југославију нити воле, нити доживљавају сви једнако. Појавила се тада једна концепција која је у себи имала неке елементе демократије, децентрализације, можда чак и елементе либерализма што би евентуално касније водило и неком вишепартизму. Но, то је тада било толико прикривено, недовољно јасно. Оно највидљивије били су националистички и шовинистички рецидиви. Остао ми је у сјећању један стих из тог доба: „Свети Сава гледа са небеса како Савка Србију потреса..." Било је тога још. Међутим, **Савка** је у суштини више допринијела реафирмацији, оживљавању српства и размишљању о себи, својој нацији него, рецимо, династија Карађорђевић. Тада су Срби увидјели да је ђаво однио шалу и да се нешто спрема. Ја мислим да је у Хрватској 1990. дошло до правих, чистих демократских промјена, да није било рецидива НДХ, да Срби нису дошли на дневни ред, да нису прогањани, проглашавани кривима низашта, да је дошло до правог вишестраначја и са комунистичким, правим демократским, па и српским странкама, да није било дирања у конститутивност српског народа, не би

дошло до побуне. Срби тада не би имали никакав разлог за побуну. А асимилација је, знате, једна готово законита ствар. Већа средина гута мању. То се дешава постепено и релативно је природно. То се чини мјешовитим браковима, пресељавањем, космополитизмом, кретањем народа уопште, лабавим границама... Ријеч је о природној асимилацији које има свуда у свијету. Друга је, међутим, присилна, политичка асимилација...

• **До сада смо по природи ствари говорили о Србима жртвама. Да будемо хришћански и професионално поштени. Недавно је на Хрватској телевизији била емисија насловљена отприлике:** *Да ли је Туђман Божја награда или казна за хрватски народ***. Јесу добили државу, територије које никада раније нису имали, али, нема сумње, много су и изгубили...**

– Тај добитак државе, та жеља за државом, та пропаганда око државе, приче око државе су биле присутне свуда. Само се о томе говорило... Једном кажу тринаест, други пут девет стољећа је чекају... То је био грандиозан, импозантан осјећај велике већине Хрвата. Без обзира на образовни ниво или године старости. Било је и смијешно: нема нечега на пијаци, они се јадају, али на крају кажу да није важно јер имају државу...

• **Чак су у конзервама продавали чисти хрватски зрак...**

– Јесте, видио сам те конзерве. Но, да се вратимо Туђману. Такорећи дан један послије сахране он се почео заборављати. Сутрадан, дословце! Такав заборав, такав силазак те харизматичне личности, јер он то јесте био, уз додатак да је био истовремено и аутократска, диктаторска личност са много енергије, мене је изненадио. За десетак дана, малтене као и да није постојао.

• **Могуће објашњење?**

– Већ за његова живота видјело се да је Хрватска опљачкана, покрадена, преварена, продана, предана... Претворена у земљу која само треба да се припоји, прикључи некоме ко ће је водити и од кога ће она очекивати помоћ за економски и сваки други развој и напредак. Пред саму предсједникову смрт већ је било јасно да је цијела ситуација доведена до потпуног апсурда. Тако да је мени ово што сте рекли, иако нисам чуо за ту емисију, врло вјероватно. Стварно, нико га не жали. Међутим, он ће ипак у историји хрватског народа остати, највјероватније као позитивна личност за Хрвате јер се отцијепио од Југославије, осамосталио Хрватску...

• **Припојио јој територије које јој никада нису припадале...**

– Да, да. И његовим ангажовањем, али и разумијевањем великих сила успио је да се избори за тзв. „авнојевске" границе.

• **Често се и у Србији и у Хрватској, у чему предњачи Стипе Месић, говори о релативно честим контактима између Милошевића и Туђмана. Да ли је Вама познат неки детаљ више о томе?**

– Толико се о томе прича, толико чак детаља износи, а заправо се та-

ко мало зна аутентичнога. Не плашим се да говорим о томе, али било би неозбиљно од мене да ја о томе говорим. Толико се око тога спекулирало, а у Хрватској посебно сада. И то нарочито чине они који су сада дошли на власт, који су побиједили ХДЗ. С једне стране то раде да би доказали да су Туђман и ХДЗ стално пактирали са Милошевићем и да је све што се догађало рађено мање-више у неком дослуху, по предвиђеном или замишљеном плану и да је Туђман једнако Милошевић и обрнуто. Мада Хрвати кажу да је њихов Туђман мало надмудрио Милошевића. Тако они то воле да кажу. Они то баш сада поцртавају јер су се апсолутно ставили у функцију америчког пропагандног пута. Дословце! Потпуно су у функцији америчке фикције да треба срушити Милошевића, да треба срушити Србију, да треба разбити Југославију... Хрватска је ту на најистуренијој линији. И пропагандно и дипломатски, и трговачки... То је Хрватска очигледно преузела као задатак. Ја додајем да јој је тај задатак и мио.

- **Не ради ли опет у корист своје штете? Јер ма колико желела да је негде другде – на Балкану је, мање-више без нарочитих сировина, губи због нефункционисања путне привреде као некад... Таква каква јесте, неконкурентна на западу, по природи ствари, не да треба, него мора да буде оријентисана на овај део света.**

– То јесте један аспект негативне политике према самој себи. Ја бих, ипак, на прво мјесто ставио нешто што је трајније, моралније или неморалније, људскије, опипљивије... Наиме, хрватска политика се и сада, нажалост, поиграва са Србима, Србијом као да је то један народ на распродаји, као да је то народ кога треба докрајчити што прије...

- **Комплекс, ипак?**

– Врло вјероватно. Е, тек када се докрајчи Србија, коју они виде у оквирима Шумадије или београдског пашалука, онда ће се Хрватска позабавити својим унутрашњим проблемима. Економијом, прије свега. Изјаве у овом стилу се тако олако дају. То чине сви: анонимни новинари, писци, људи на власти, опозиција... Сјећам се једне телевизијске вијести. Гласила је отприлике овако: „Данас су у Приштини убијена четири Србина и једна дјевојчица, а дотле **Слободан Милошевић** отвара мост на Дунаву..." Прво, то је толико незграпно, неписмено, а друго – била је толика журба да се осуди, доведе у питање државна и морална исправност саме Србије, односно Југославије. Шта она то ради? Зида мостове! Шта хоће? Како тај **Милошевић** отвара мостове, а ови га осудили и шаљу га у Хаг?! До те мјере је присутно ниподаштавање српског народа, усудио бих се рећи – библијских размјера, чак!

- **С друге, верске стране, то је ново искушење за српски народ. Не бих била верник да не верујем да ће да издржи и то!**

– Да. Вјероватно је и то! Да... И невјерица да ће издржати, али хоће.

Слажемо се. Стварно је ријеч о једном њиховом ужасном комплексу. О њиховој крајње аморалној позицији. Често сам говорио, да неће Срби никуд из Србије, нити Хрвати из Хрватске. Осуђени смо да живимо једни поред других.

- **Не чини ли Вам се да ни Хрватска није успела да изнедри неког новог, нерабљеног политичара већ се ослонила на старе добре комунистичке кадрове, а они пак, без неког новог квалитетног програма замајавају народ старом, дежурном темом: Србијом и Србима?**

– Очигледно је да је тако испало.

- **У Хрватској се јавно говори о обавезама које је нова хрватска власт преузела, а Запад условио дајући јој издашну помоћ сваке врсте како би победила ХДЗ. И у бриселским документима помињу се: смена директора Хрватске телевизије и повратак прве туре од 16.500 Срба избеглица у року од шест месеци. Уз то иде помоћ од 50 милиона долара за инфраструктуру, поправак кућа и њихово запошљавање.**

– Запад је Туђмана здравствено отписао још 1996. године када су утврдили да му је рак узнапредовао. А политички, можда још раније...

- **И он је Запад отписао јер су га онемогућили да реализује све што је замислио. Са Босном, пре свега...**

– Да, али је ипак било опасније када су они њега отписали. Запад подржава све оне који им служе. Преведимо то на Америку. Све док неко испуњава њихове захтјеве они га подржавају. И то прије свега – економски. То је врло важно! Запад није чистунац. Ни идеолошки, ни расни, ни вјерски, па ни пуно – политички. Поготово их не занима шта је неко био прије, ни какав је. Туђман је био партизан, генерал. У једном часу је за њих био најбоља, најпогоднија личност. Фаворизирана личност која је на крају и побједила. Ваша анализа је тачна, али млађи политичари се тешко пробијају и у другим срединама. Поготово у републикама бивше СФРЈ. Додуше, свуда имате вишестраначје, али оно је елеменат недемократичности. Страначки лидери су неприкосновени. Готово да нема два кандидата за предсједника странке! Гдје је ту демократија?

- **Колико демократија може да поднесе хрватски шовинизам испољен кроз мржњу према другом народу?**

– Нема тамо демократије. Она је декор, фраза.

- **Шта је са обавезом Хрватске да почне да враћа избегле Србе?**

– Повратак Срба је ствар коју запетљава како ко стигне! Немојте и Ви да насједате на пропаганду! Ма њих је најмање брига за повратак Срба! У суштини, Американце брине апсурдна ситуација да Срба избјеглица има највише и да су разасути свуда. Не из бриге за њих, већ из евентуалне опасности до које може да доведе таква ситуација, они се залажу за њихов

повратак! Какав хумани приступ рјешењу српског питања!? Немојмо бити наивни! Шта они хоће? Па неко је негдје проценио да би било добро вратити 16.500 Срба избјеглих из Крајине у Републику Српску и тако смањивати концентрацију Срба у РС, а враћати избјегле Хрвате и муслимане и тако дестабилизовати РС. То је пут ка измјени Дејтонског споразума. Тиме се озбиљно доводи у питање ентитет РС, па онда границе РС, па онда и нека друга права која овом ентитету гарантује Дејтонски споразум. То је пут ка унитарној Босни и Херцеговини у којој ће сви други бити важнији од Срба. Управо се спрема тај и такав ударац: уништење Републике Српске. Спрема се довођење у потпуну зависност од Федерације, спрема се довођење слуга који ће све то да реализују. Неки су, попут **Додика** и госпође **Плавшић** већ добрано припремили терен за ово. Нажалост, има их још много спремних да се ставе у функцију рушења РС.

• **Колико данас има Срба у Хрватској?**

– То не зна нико! Ни хрватска полиција чак, а она би требало да зна боље него други!

• **Помињу се нека три процента.**

– Има их више!

• **Има ли процена колико се Срба у урбаним срединама током последњих десетак година покатоличило?**

– Ма, ко би то могао да зна! То се крије. Сами Срби који су то учинили – крију. То крије и црква. Масовно се долазило на шалтере и мијењала имена и презимена, нарочито 1992/1993. у Загребу. То су била страшна времена за српски народ. Ни данас се не наслућују размјере прогона, страдања, неправде... Нажалост, већ смо почели заборављати, а нисмо казали ни дјелић праве истине!

• **Шта се дешавало са Србима у урбаним срединама за време рата?**

– Многе је појела ноћ. Ништа се није ни знало. Људи се нису ни кретали, ни излазили, нити се састајали. Прва састајања, једно вријеме и једина, била су око цркава. Мислили су да се то, ваљда, смије! Ја сам дошао у марту '94. у Загреб и сјећам се тих окупљања око православне цркве која је у најстрожем центру града. Никада као тада није било више људи. Стотине и стотине њих дошло је први пут у цркву. Не због цркве, већ да покажу да су живи, да виде друге, да они њих виде.

• **Умели су Срби у Загребу да прославе ону антологијску тројку Саше Ђорђевића у Атини против Хрватске у последњој секунди. Пуцали су Срби те ноћи и у Загребу и у Љубљани...**

– То је, ипак, било касније.

• **Било је и деложација и бројних проблема које су Срби у урбаним срединама имали, али ја знам и неке другачије примјере на срећу.**

– Наравно! Истине ради, моралности и Ваше и моје и листа у коме ће

ово бити објављено, у обавези смо да то истакнемо. Све ово вријеме ми смо говорили о политичарима, о екстремима, појединим личностима, атмосфери коју су они направили, никако о Хрватима генерално. Нису сви ни анђели нити су сви ђаволи.

- **Да прозборимо коју о још двема темама које су итекако присутне када се говори о Крајини. Једна је да је Милошевић прво помогао, а онда издао Крајину.**

– То су опет кратке, преамбициозне дефиниције које не могу бити тачне. Национално-патриотски било би апсурдно да када су Срби ушли у национални отпор, када се ширио грађански рат у Хрватској, српски народ у Србији и **Милошевић** нису помагали! Било би несхватљиво. Друго је питање колико се могло помоћи, како, на које начине. То увијек може на различите начине да се тумачи, квалификује, квантификује. Додуше, данас је још увијек скоро немогуће прецизно рећи каква је и колика та помоћ била. **Милошевић** није измислио грађански рат већ је само помогао српском народу. То је историјска истина.

- **Да ли је Милошевић могао да спречи рат? Оптужују га да је он крив за распад бивше Југославије.**

– Најапсурдније је оптуживати човека који се бори за опстанак и ове крње Југославије да је растурио ону бившу, велику! Њему се, можда може приговорити да је био за некакав другачији концепт, можда за неке нијансе у оним првим разматрањима како евентуално Југославију урадити и уредити. Е, док је **Милошевић** размишљао о Југославији ови су већ границе направили, створили војске, наоружали их, добили новац, створили савезе. Оног тренутка када је **Бејкер** изјавио да САД нису заговорник јединствене Југославије, Југославија је пропала! А да не причам о Ватикану који је настојао да уништи још ону прву Југославију! Нијемци само чекају да узму свој дио, да се врате, да поново дођу мало на Балкан. Да се освете за различите поразе, нарочито војне од мале Србије...

- **Поменусте Ватикан. Да ли се нешто променило доласком, како кажу, либералнијег и савременијег господина Бозанића уместо чврстог надбискупа хрватског Фрање Кухарића?**

– Ватикан води једну удружену политику са Американцима. Ви мислите да би **Војтила**, као први Славен дошао да то нису жељели Американци. **Војтила** је велики политичар, и сада је. И нимало није био безазлен. Знате ли колики је његов допринос срећивању, рушењу социјализма у Пољској, па рушењу социјализма у источноевропским земљама, па све до велике обнове католичанства преко, у државном смислу, једног арогантног и агресивног хришћанства и израстања Ватикана у изузетно моћну силу? Како политичку тако и финансијску. Шта је он хтио? Па **Кухарић** је био надбискуп три године преко канона, односно имао је преко 75 година старости. Сами католички кругови су за њега говорили да је мало обра-

зованији сеоски жупник, али је он као такав одговарао **Војтили**. И држао га је на Каптолу све док није завршио оно што му је стављено у задатак. Пресудан, у рушењу социјализма и доласку ХДЗ-а на власт.

• На који начин?

– У организирању гласача, превасходно. Цркве су биле расадници пропаганде. У црквама се разговарало о изборима. Искључиво о ХДЗ-у.

• Како ви Срби у Хрватској све то нисте видели, схватили?

– Ма видјели смо, али заиста све то нисмо схватили преозбиљно. Но, нисам објаснио долазак **Бозанића**. **Кухарић** одлази у пензију, али не напушта своје просторије. Чест је гост на многим скуповима, мисама, проповједима, семинарима, симпозијумима, ходочашћима... Млађи човјек јесте дошао и јесте донио мање навијачку политику која по природи ствари, али по обављеном послу, треба и мора мало да се дистанцира од текуће политике. Али се она не дистанцира ни од чега битног!

•Ипак, доласком Бозанића мало су интензивирани сусрети са представницима Српске православне цркве.

– Било је тога и раније.

• Када већ говоримо о СПЦ, много је било замерки на рачун митрополита загребачко-љубљанског и целе Италије господина Јована јер је ретко боравио у Загребу.

– Ја не бих да говорим о **митрополиту Јовану** зато што смо паралелно требали бити у Загребу...

• Ви сте били, он није...

– Ја сам био реално, он је био номинално.

• Да ли му је заиста у толикој мери била угрожена безбедност да је његово избивање из Загреба било реално? По чему сте Ви били безбеднији?

– То не могу коментирати! Ја мислим да је поштеније о овој теми разговарати са њим директно.

• Да се, ипак, још мало вратимо на неславну петогодишњицу пада Крајине. Да покушамо да разјаснимо још неке дилеме. Мени, као пристојном познаваоцу дешавања тамо, атмосфере, амбијента, менталитета, пад Крајине је био потпуно нереалан. Нисам могла да схватим да је народ који је имао толико енергије, вере, па можда чак и реалну подлогу за то, могао тако лако, једноставно да оде, да напусти своја огњишта. Касније, разговарајући са многима, разлог су налазили у паници која се ширила невиђеном брзином.

– Ја мислим да је страх проузроковао панику. Страх је био пресудан. Тај страх је био оправдан и био је стравичних размјера. Да је страх био оправдан говори понашање хрватске војске у вријеме тзв. *Олује*.

• Колико је хрватска војска у *Олуји* самостално деловала? Постоје

индиције да је добила значајну помоћ са стране. Па чак и да те помоћи није било – не би било ни *Олује***.**

– То чак није ни важно! Тамо гдје им је требало помоћи, помоћ су добили! Никада се неће ни знати каква је и колика све била та помоћ. Ко ће знати шта су све амерички обавјештајци одрадили за њих. Додуше, нема истине која се неће открити, али не знам да ли ћемо ми то дочекати! Ко зна колико је трајала интервенција америчког наоружања да се уништи систем веза у Крајини! Ко зна откуда је све то дошло! Војни стручњаци знају да је уништење система веза пресудно у једној војној операцији те врсте. Хрвати су добили сагласност за интервенцију, генералну, политичку. Тада су знали да неће доћи до међународне побуне, ни осуде. Поготово су знали да неће доћи до међународне интервенције против њих! Ја имам неко своје виђење, оцјену свега тога. Сматрам, ма како се на први поглед чинило сурово и апсурдно, да је и боље што је то тако завршило. Јер да је дошло до правог окршаја између хрватске војске и српског народа у Крајини, то би био крвавији сукоб од Косовске битке! Срби су били наоружани. Имали су и војску и полицију, али фронт је био толико широк и разуђен, незахвалан за одбрану да га је било скоро немогуће одбранити. Поготово не као цјелину. И када се узме у обзир чињеница да је битка на међународном, политичком плану била завршена, изгубљена, било је само питање модуса на који начин ће се окончати грађански рат. Да се ушло у отворени сукоб са Хрватском био би изгубљен силан народ. И без обзира на чињеницу какав и колики отпор српског народа би био, епилог би био исти због несразмјерног односа снага у корист Хрвата. С пуном одговорношћу тврдим да је неупоредиво важније, да је једино било важно – сачувати народ. Сачувати живе људе! Живу младост, живу војску! Ту се сада барата са издајом, преваром! Сада, док не располажемо ни минимумом правих података, не да је прерано већ је неозбиљно и неодговорно говорити о томе. Поготово на такав начин! То су тако крупне дефиниције! Јесте историјска истина да крајинско руководство у једном тренутку није хтјело **Милошевића** да слуша! Још и данас сви мисле да што год је **Милошевић** наредио они су беспоговорно извршавали! Е, нису!

- **Један високи функционер Службе државне безбедности ми је, на моје питање ко врши селекцију негативних кадрова у Крајини, а не мислећи само на врх, рекао да их је Милошевић питао да ли је тај и тај способан за ту функцију на шта су му они потврдно одговарали. На моју следећу опаску да не да нису способни већ брукају цео српски народ, одговорио ми је да Милошевић заиста није могао да има увид у целокупну кадровску политику и све њихове поступке. Један од дипломатских гафова је била и рецимо, изјава Милана Мартића да план Z-4 није ни погледао,**

а камоли прочитао... Да ли је тај план био „шарена лажа" или некакво реално решење које не би довело до оваквог епилога?

– План Z-4 био је у једном смислу неповољан за једно екстремно политичко вођство Хрватске, као што је био неповољан и за једно екстремно руководство РСК. Он није рађен у дослуху ни са руководством Хрватске ни Крајине. Колико ја знам ни Југославија није имала увид, а камоли утицај на његову израду. Па самим тим ни Милошевић о томе није знао ништа. План су направиле четири велике силе да покажу како имају озбиљне политичке, креативне намјере, да су добро проучили ситуацију па да, сходно томе, нуде рјешење за превазилажење сукоба, рата, убијања. То рјешење је подразумијевало доста аутономних облика живота за Србе у Хрватској. Е, та аутономна права, па нека територијална и монетарна испровоцирала су жесток отпор Хрвата. Право да Вам кажем, ни данас не знам зашто су људи у Крајини тај план са таквом индигнацијом одбили. Сада, послије свега, лако је закључити да би и најминималнија примјена плана Z-4 било неупоредиво више и боље од онога што сада имамо, односно – немамо! Не кажем да би било идеално, али избјегао би се рат и избјегле би се избјеглице! Још бих додао да **Милан Мартић** ту нити је био некакав фактор нити кривац! Није, јер Хрватској није одговарала никаква ситуација у којој би Срби добили било каква већа територијална, политичка и друга права од оних које имају сада. Значи – никаква! Туђман није крио да му је план био да протјера што више Срба. То није никакав његов изум већ трајна стратешка оријентација Хрватске!

- **Па Срби су то морали да знају и да буду довољно мудри па спрече реализовање таквог плана.**

– Тачно. Сви су знали. Они то чак нису ни крили. Јавно су то пропагирали и на телевизији. Недавно сам у Загребу читао интервју са свјетски познатим хрватским сликаром **Едом Муртићем**. Он се присјећа разговора са **Туђманом** негдје одмах по доласку ХДЗ-а на власт. На **Муртићево** питање шта ће бити са Србима, **Туђман** је дословце цитирао **Павелића**: Један дио ће протјерати, један дио убити. На то је **Муртић** рекао **Туђману** да је луд! Послије тога се више никада није хтио срести са **Туђманом**. Па борба за Босну. Суштина је била да Срби тамо ништа не добију!

- **Колико онда „пије воду" прича да су се Туђман и Милошевић договорили и сарађивали, чак, управо око поделе Босне, како пак – муслиманима ништа не би припало?**

– И ја сам слушао ту причу. Не знам детаље, али мислим, на основу бројних чињеница, да та прича није објективна, да не стоји.

- **У прилог овога иде и Милошевићево залагање за укључивање Босне и Македоније у састав Југославије, за шта се залагао чак и Муамер ел Гадафи.**

– Управо та чињеница чини ову теорију апсурдном!

• **Да коначно почнемо причу о Вашем боравку у Загребу у својству амбасадора СРЈ. Слободна сам да тврдим да су избор др Дарка Танасковића неприкосновеног стручњака за ислам на место амбасадора у Анкари и Ваш избор за амбасадора у Загребу најбоља дипломатско-кадровска решења. Уверена сам да ћу доказати ову своју тезу. Неки су Вам, додуше, пребацивали припадност једној од владајућих странака. Зашто сте прихватили то место? Шта Вас је дочекало у Загребу?**

– Занимљиво... Било је више мотива. Слажем се са Вашом оцјеном да је предлагач добро размишљао, а притом не мислим о свом избору. Милошевић и Туђман су се негдје у Женеви, ваљда, сложили да треба да дође до некаквих дипломатских контаката и то трајних. Сложили су се да тај сукоб некако треба превазилазити, приводити га крају. Послије тога владала је велика неизвјесност око тога ко ће бити српски односно југословенски представник. Хрватски је био познат – **Звонимир Марковић**. Он је двије године чекао то мјесто. Имао је неке сукобе тамо, па да не би отишао са политичке сцене, речено му је: „Чекај, спремај се јер ћеш бити први амбасадор у Југославији, без обзира када се ми о томе будемо договорили!" Када смо се срели рекао сам му да је он за те двије године могао проучити и археологију Србије, на шта ми је одговорио: „А шта сте Ви тек научили о Хрватској за својих 55-56 година!" Ја сам питао зашто су баш мене предложили. Речено ми је да сматрају да тамо треба да иде Србин и то из Хрватске и неко ко није националиста. Нагласили су да ме не шаљу у рат већ ме шаљу да покушам колико могу смиривати ситуацију, припремати терен за преговоре, за потписивање цивилизираних споразума између двије земље. Речено ми је да је јасно да ћу бити дочекан „на нож", али да ће се све то временом стишавати и да ћу својим контактима, познавањем прилика, људи моћи много да урадим. Ја сањао о томе нисам. Додуше, не бих се бунио да пред пензију одем на неко амбасадорско мјесто. Али, ни сањао нисам да би то могла да буде Хрватска! Тада сам тражио осам дана за размишљање.

• **Ко Вам је све то говорио? Ко Вас је обавестио да је избор пао на Вас?**

– Па био је то сам врх земље јер је та одлука била деликатна, важна.

• **Сећам се да је Ваше именовање много више шокирало Хрвате од домаће јавности.**

– Ма, то је посебна прича. Битно је да нагласим да је моја одлука стварно донијета крајње озбиљно. Дуго сам све вагао и на крају закључио да нешто заиста могу да урадим. Када је то објављено, нисмо могли да се одбранимо од телефонских позива, што новинара, што неког силног свијета. Стицајем околности, када је одлука објављена, моја супруга се налазила у Загребу. Назвао ју је један од моје двојице браће који су остали у Хрватској

и питао је шта то ради њен супруг. Она му је одговорила: „А шта ради твој брат? Шта ја знам шта он ради!" Е, тако је то било.

• И тако сте Ви ушли у историју као први југословенски амбасадор у Хрватској...

– То је статистичка чињеница. Неко мора бити први. Историчар **Васа Казимировић** рекао ми је послије мјесец и по дана: „Ви сте своју функцију већ обавили." Питао сам га зачуђено: „Како? " „Самом чињеницом што сте прихватили да идете и што сте отишли!"

• Како сте дочекани у Загребу?

– Ух... Страшно!

• Сигурно је да би некоме другом било лакше...

– Да, да... Јој, било је питања: зашто баш он, па зашто је уопште морао и отићи из Загреба... Свашта, свашта су писали, причали... У загребачком листу *Данас* изашао је текст **Јосипа Шентије** са насловом *Екселенција или ратни злочинац*. Ја сам супрузи и ћерки забранио да читају новине. Хтио сам да их заштитим. Због њих ми је било тешко. Дотле је то ишло. Чак касније, и сам више нисам читао те небулозе, већ сам изрезивао те чланке. Има текстова које ни до данас нисам прочитао. А могао бих и књигу са њима да одштампам. Али искрено, нимало није пријатно да прочитате ординарне лажи и ужасне квалификације које немају благе везе са истином из пера неког озбиљног новинара. Па тог **Шентију** сам знао годинама и мислио да смо чак и некакви пријатељи... Када сам га послије срео, „вадио" се да то није ништа особно већ да је он то апострофирао као принцип"!

• Који је био први проблем са којим сте се суочили у Загребу?

– Био је договор да Хрватска осигура једну зграду у Загребу, а Југославија једну у Београду за амбасаде. На бази реципроцитета, не би се плаћала најамнина. Они су добили велику зграду овдје у Чакорској. Ми смо у Загребу добили легат **Миле Димитријевић**, глумице из Ниша која је живјела и радила у Загребу. За једну амбасаду то је скучен простор, али је на лијепом мјесту.

• Колико сте били безбедни?

– То сам Бог зна.

• Колико вас је било?

– Деветоро.

• Како су изгледали Ваши први дипломатски кораци, сусрети са колегама из дипломатског кора?

– Први гаф сам учинио још у УНПРОФОР-овом авиону. Наиме, секретарица генерала **Делапрела** била је мадам **Делпеш**, супруга **Данила Киша**. Францускиња је и савршено говори српски. Када се представила, знао сам ко је, што је њу пријатно изненадило. Из поштовања према **Кишу** и њој као врсном преводиоцу његових дјела, позвао сам је на вечеру. Она је прихватила. То је био разлог да је смијене. Тада нисам знао какве релације

владају у тим круговима. Било ми је јасно да је све било припремљено за моју изолацију. Онда се сам мораш довијати. Размишљао сам да ако узмем резиденцију, нико ми живи неће доћи. Биће полиције свуда, пратиће ме све вријеме, и сви ће се бојати доћи. И како онда успостављати контакте? Тако ја одлучим да останем у хотелу. И три и по године сам био у *Еспланади*. Самим тим гестом разбијем физичку изолацију. Питао сам за дозволу тадашњег министра спољних послова **Владислава Јовановића** да ли могу да останем у хотелу. Рекао ми је: „Ради шта хоћеш, само ради свој посао. А спавај и под грмом ако ти одговара! Само да не буде прескупо!"

• Како су изгледали Ваши први контакти са колегама?

– Ма и ту је било проблема. Ја сам званично постављен за амбасадора. Али, тамо су се према мени односили другачије. Чланови дипломатског кора су били амбасадори или отправници послова. Ја сам био испод њих. Онда сам копирао одлуку о свом постављењу и свима послао. Истовремено сам схватио да збирно нећу ништа да урадим и да је рјешење у појединачним контактима. На руку ми је ишла чињеница да су сви жељели да ме упознају. Ја сам то максимално искористио. Први контакт сам имао са кинеским амбасадором **Си Си Ченом**. Он ми је све то и испричао. Занимљиво је да је сада у пензији и да је у Скопљу. Као супруг кинеске амбасадорке у Македонији. Неколико дана по мом доласку, добијем позив од **Стипе Месића**, за промоцију његове књиге *Како сам срушио Југославију* у галерији *Мимара*. Позив добијам у четири сата по подне, а промоција почиње у осам. Немам времена да испоштујем процедуру и питам министарство у Београду. Грозничаво размишљам шта да радим. Ако и питам, мислим, неће ми дозволити. Рећи ће ми да сам луд јер идем као југословенски амбасадор на промоцију књиге о рушењу Југославије. Питам за савјет једног дивног човјека, првог секретара амбасаде **Радосављевића**. Он ми предочи све евентуалне проблеме са којима могу да се суочим и каже да сам морам одлучити. На крају решим да кренем. И **Радосављевић** пође са мном. Додуше, он ме је чекао у једном културном клубу, у сусједству галерије, у коме се одувијек окупљала интелектуална и естрадна елита Загреба. Некада се звао *Завнох*. Сада не знам.

• Да ли је било страха?

– Ма то је била мјешавина силних емоција. И то је најгоре.

• И?

– Да сам сâм режирао, не бих успио да то тако добро урадим! Стигнем дословце у минут до осам. А улаз је између позорнице и публике. Сви те виде када улазиш. Чека ме човјек из протокола кога ја знам одавно. Механички се насмије и каже да имам мјесто у трећем реду и да ће ме он спровести. Идем ја за њим. Чујем жагор, комешање. Не гледам ни лијево ни десно. Бојим се – саплешћу се! Видим на позорници **Месића**, **Манолића**, **Шепаровића** промотере и **Хелгу Влаховић** водитеља.

• Ваш кадар...

– О томе ћемо касније...Сједио сам на крају трећег реда. Погледам, до мене стоји **Шуварова** жена **Гордана**. Ту је као новинар. Иза мене – новинар из Радио Загреба, који је био дописник Радио Љубљане. Рекао ми је сагињући се да сам луд, али да му је драго што сам дошао. Из другог реда, окреће се жена, супруга адвоката **Силвија Дегена** – **Нада**, породична пријатељица и – Српкиња. Пољубимо се ми ту три пута. Мислите да нису остали бројали колико пута смо се пољубили!

• Па била је ту и жена Стипе Месића, Српкиња исто. Све у свему није била занемарљива ни српска екипа!

– Па јесте! И почне то. **Манолић** запјенио, пљују Југославију... Па све говоре: „Наш Стипе ово, наш Стипе оно... Није он као онај други Стипе..." Ја погледам у Шувареву жену. Није јој било пријатно. У једном тренутку, неко ме додирне по рамену. Ја се окренем и видим пружену руку. Човјек се представи и каже како је он кинески амбасадор. И упиљио се у мене, као да види чудо. Питао сам га зашто ме тако гледа на шта ми је одговорио да сви само о мени причају. „Па, добро. Хоћете ли Ви код нас или ја код Вас", упитао сам га. И после три дана, отишао сам к њему. Релативно често смо се виђали. Све га је интересовало. Био је крајње добронамјеран и добро упућен у ситуацију. Сјајан човјек. Али, сваки пут када се сретнемо, пита ме како је **Милошевић**. Мени досади, па га једном предухитрим и упитам како је **Денг Сјаопинг**. Он затечен, каже како не зна. Ја му онда одговорим да ни ја не знам како је **Милошевић**!

• Да се вратимо промоцији.

– Грђење Југославије је било до краја. Онда су извели неку наводно пригодну сценску игру. Из Лике, гле чуда. Е, када сам већ био ту, одлучим да идем до краја, и на коктел. И поред чињенице да сам се потпуно ознојио. Од свега тога. Идући према излазу, нађем се поред **Шувареве** жене. Кажем јој: „Теби је лако. Твог су мужа псовали пет минута, а мени државу три сата!" Кисело се насмијала. Нисам баш био духовит. Ту сретнем **Јову Поповића**...

• Многи у Загребу кажу – правог аутора Месићеве књиге.

– И ја сам то чуо. Али, колико ја знам, **Стипе Месић** је доста писмен човјек! Ту ми се прилијепи чувар. И не мрда се од мене. Сад мислим како под хитно требам узети пиће и запослити руке. Али, до пића ме дијели један повећи празан плато. На пола платоа видим да **Иван Звонимир Чичак** иде према мени. Дуго се знамо, додуше из виђења али никада нисмо разговарали. Размишљам шта да урадим. Одлучим да му се јавим. Ословим га и пружим руку. То је била грешка. Он каже: „Да нисте пружили руку, не бих Вам дао своју руку". Брзо се снађем и кажем како ни ја то не бих урадио да му не преносим један поздрав из Београда. Питао ме је од кога. Одговорим – од **Вука Драшковића**. Захваљује му се на лијепом

говору приликом промоције његове књиге *Суд*уја у Паризу. Чичак је био запањен. Тако је био пробијен лед. А ово са **Драшковићем** морам да појасним. Прије него што сам отишао у Загреб, добио сам задатак да посјетим предсједнике свих парламентарних странака. Приликом посјете СПО-у **Вук Драшковић** ми је рекао да су и они имали кандидата за ово мјесто, да уопште у дипломатији треба да буду и људи из опозиције итд. На крају ми је рекао да поздравим **Чичка**. Е, ни сањао нисам да ћу пренијети тај поздрав. Чак сам и Вуку рекао да сам дошао јер је такав ред, да ми евентуално дâ неки савјет, сугестију ако има и мисли да треба, а да ми не пада на памет преносити поздраве.

• Е ово је податак који апсолутно није познат јавности...

– Да, да. Још сам попио неку грозну ракијетину и упутио се к мојима у онај клуб. Једва сам дошао себи. Е, а када сам ту ушао видио сам **Терезу Кесовију**. Демонстративно је изашла рекавши: „Ја више овдје нећу долазити јер овдје долазе четници!" Е, а када смо већ код ње, морам да испричам нешто. Она је, наиме изјавила да је из њене куће у Ћилипима украден њен бијели клавир и да га је узела **Радмила Бакочевић**. Сирота **Радмила**, замислите, нема клавир! Било је тога у штампи подоста. И на једном пријему у француској амбасади иде **Тереза** са једним сјајним човјеком, мојим пријатељем, карикатуристом из Сплита **Давором Штамбуком**. На три метра од мене – зауставе се. И шта сад? Ја јој кажем: „Тереза, не знам да ли смо сада на ти или на Ви. Ситуација је таква да су могућа три рјешења: да се мимоиђемо без ријечи, а Ви можете псовати колико Вам воља; да се поздравимо куртоазно или да се поздравимо нормално, онако како смо се поздрављали када сам ја био генерални директор телевизије..." Крене ти она према мени и прича: „Знаш, јако је тешко било..." Био је то некакав млитав поздрав. Наставља: „Знаш, ја сам из Ћилипа, Конавала... Кућу су ми запалили... Ја сам све то видјела. То је неправедно!" Одговорим јој: „Знаш шта, нећу ја о политици са тобом. Напросто, ниси ми у томе никакав партнер. Ајде, бјеж'... Али, ја разумијем да си ти љута, повријеђена. Чак и да си прошла поред мене, не бих ти замјерио. Имаш право и на такво понашање. Али ми није непријатно што смо се поздравили..." Сплашњава код ње првобитни бијес. Кажем **Штамбуку** да се макне и да престане слушати разговор. Онда, крајње озбиљно, тихо јој кажем: „**Тереза**, ако хоћеш, ја могу то урадити. Идем сваки час у Београд, па када сљедећи пут одем, могу отићи до **Радмиле Бакочевић** да је замолим да ти врати клавир!"

– Ијао! Пи..а ти мат...на!"

Ја наивно питам: „Зашто? А, јел' ти га је заиста узела?"

Бијесно каже: „То су ми рекли да морам да кажем!"

Настављајући разговор са доскорашњим амбасадором СРЈ у Хрватској и некадашњим директором РТВ Загреб **Вељком Кнежевићем** и враћамо се у 1997. годину. Срели смо се у Вуковару. Господин **Кнежевић** је разговарао са представницима УНТАЕС-а, са новим хрватским властима и тужна је то чињеница – званично и са српским челницима. Иронично сам тада у ДУГИ прокоментарисала да је то био српско-југословенски самит.

- **Тада се чинило да ће се све некако нормализовати. Говорило се о малограничном промету роба и људи, о поновном успостављању друмског и железничког саобраћаја, о регулисању проблема из социјалне и пензијске области, о школству, здравству, култури и двојном држављанству. Све то је чак било и орочено па је заиста деловало крајње озбиљно. Нажалост – мало је тога и остварено!**

– Један дио од овога што сте набројали се и десио. Успостављен је малограничнi промет. Међународни ауто-пут је отворен, нормализован је и жељезнички саобраћај...

- **Опростите, нисам поменула причу о демилитаризацији по 15 километара дуж границе унутар и Хрватске и СРЈ...**

– Да, да... Било је тада и добрих и различитих идеја. Ми смо, заправо, јако брзо са разговора о демилитаризацији прешли на означавање територија са којих ће становници имати право на малограничну легитимацију. То је изгледало као демилитаризација, али очито да није била.

- **Школство...**

– Хрватска је у тзв. „Писму о намјерама" обећала да ће на територији УНТАЕС-а осигурати српском већинском становништву просвјетну и културну аутономију. То је значило да је српској дјеци настава требало да се држи на српском језику. Све су то биле изузетно важне ствари. По мом мишљењу, можда најважније било је отварање границе, стварање могућности за малограничнi промет. Е, онда смо ми из Београда, директно од **Милошевића** добили налог да сви становници на подручју УНТАЕС-а који имају пасоше добију једном годишње бесплатне визе. То је можда умањило значај тог договора о малограничним легитимацијама, али су обје ове мјере утицале на смиривање, смањење тензија. То је српском становништву мало ублажило неизвјесност: шта ће бити када оде УНТАЕС. Знали су да у сваком кризном тренутку могу да пређу у Југославију.

- **„Рак-рана" – двојно држављанство...**

– О томе је заиста било много говора. У начелу, Југославија је усвојила политички став да се размотри или чак и усвоји за Србе из Хрватске – принцип двојног држављанства. Ишло се и даље па се разматрала могућност хитног отварања генералног конзулата СРЈ у Вуковару за потребе српског становништва. Бавили би се пасошима, визама, консултацијама, пружали сваку врсту потребне стручне помоћи. Све је то примљено јако добро. Сви су, морам признати и ја сам, највише очекивали

од увођења двојног држављанства. То би било и најреалније рјешење за Србе у Хрватској. Признајем да сам ја то, ходајући по Сремско-барањској области, обећавао. Вјерујте ми, нема буквално ниједног села у цијелој овој области у коме нисам био, разговарао са људима, избјеглицама из осталих дијелова Хрватске. Причали смо о томе шта их чека, или шта може да их чека, шта Југославија може и хоће, шта мора, шта треба да уради... Све вријеме сам говорио да не треба да напуштају своја огњишта, своју земљу! Изузетно богату и плодну земљу! Треба да што више Срба остане јер ће већа заједница да оствари и већа права. Они су од свих ових ствари о којима говоримо ипак били најзаинтересованији за могућност добијања двојног држављанства. Нажалост, ни до данас ово право нису остварили.

• Тадашњи „гласноговорник" УНТАЕС-а Филип Арнолд негдје у љето 1997. дословце ми је рекао да се двојном држављанству „Загреб не противи, али Београд кочи". Колико је то тачно?

– Та његова формулација је срочена доста прецизно – дипломатски! А по мало – језуитски! Она је тачна, али само на први поглед. Београд није кочио јер му се кочило. Југославији нимало није било лако и једноставно да донесе такву одлуку која би била једнострана. Питање је било: шта са Србима из Републике Српске? Шта са свим другим Србима у околним земљама и дијаспори? Како се односити према бројним мањинама у Југославији? Посебно према албанској мањини, бројној и агресивној. Било је питање какву би реакцију увођење двојног држављанства за Србе из Хрватске изазвало, и какве посљедице посебно међу Албанцима са Косова и Метохије. Тако да је ситуација, када се проблем сагледа у цијелој својој комплексности, била врло деликатна и сложена. Можда дјелује као фраза, али немајући бољи израз, трудим се да осликам право стање. Ваљда сада схватате да је то „кочење" било заиста из објективних разлога. С друге стране, Хрватска се заиста није противила, али није хтјела ни да помогне! Нама је тада било важно да је Хрватска пристала на становити споразум о двојном држављанству за Србе у Хрватској, јер би то онда било и политичко рјешење спора са сусједном државом.

• Значи, реч је била о некој врсти билатералног споразума?

– Да. Тај билатерални споразум формално и није требао, али би на политичком плану Југославији значио много. Хрватска је казала да се не буни, јер су и они, не питајући никога, дали двојно држављанство својима ван Хрватске. Међутим, нису хтјели никакав споразум о томе да потпишу, сматрајући га, наводно, сувишним. Они су рекли да двије делегације могу одмах да се састану и дефинирају права носилаца двојног држављанства у Хрватској и Југославији. Да не би дошло до злоупотребе. Тако је било: ово хоћемо, оно нећемо, и ту је негдје ствар стала. Дошли су други проблеми са којима смо се суочавали и у становитом смислу, тај чин двојног држа-

вљанства је одложен. Ја се надам да се дефинитивно од тога није одустало! Лично, вјерујем да би то био велики историјски гест Југославије и Србије...

- **И можда, у овим условима једино повољно решење за српски народ из Хрватске...**

– Ја не могу сагледати проблем: да ли сви Срби диљем свијета треба да добију двојно држављанство, али заговарам могућност да га свакако, због деликатности ситуације у којој су се нашли, добију Срби из Хрватске! Наравно, они који хоће, који желе.

- **Да мало расветлимо један од услова за улазак Хрватске у ЕУ: слободан промет некретнинама. То аутоматски значи и неприкосновеност приватне својине. Да ли ће та чињеница довести Србе, поготово избегле, који имају имовину у Хрватско - у повољнији положај? Да ли ће бити равноправни у располагању својом имовином са свим осталим грађанима Хрватске?**

– Ма какав повољнији или неповољнији положај! Најбитнија, најважнија чињеница је да су они – власници. Срби се требају организирати. У томе им треба помоћи. Мора се вршити стални притисак на хрватску власт да постане озбиљнија, одговорнија и да се придржава норми међународног права. Она не смије да омета право приватне личне својине. А она то чини кад год, гдје год и колико год може! Срби су чељад другог реда у Хрватској и сада. То је велики и морални проблем. То је проблем и за Југославију која мора да буде њихов заштитник. Али је то проблем и за Хрватску која се мора доказати да је демократска земља. Срби у Хрватској морају, такође озбиљно да се баве сами собом. То је проблем и за велики избјеглички корпус који ће се вратити. А како ће се вратити ако им се не осигурају сва права по међународним стандардима?! Они се сада плаше да ако оду тамо, не изгубе ово овдје. Они су кажњеници! Историјски кажњеници!

- **Шта је са Србима из урбаних средина који су били носиоци станарског права? Избегли су па нису могли да откупе станове. И о овоме се разговарало још 1997. у Вуковару.**

– Браво! То је нон-стоп присутна тема. И у Сабору се недавно о томе расправљало. Требало је унијети један члан у Закон који би осигурао Србима, носиоцима станарског права, преиначење у право власништва. Нажалост, то је током посљедње расправе у Сабору, избачено из Закона! То је нешто најнегативније што је на штету Срба урађено у Хрватској. Ово је врло далекосежно смишљено! Они се не плаше много повратка тзв. руралних Срба. Иду логиком да је боље да они живе по тим забитима него змије! Али, кроз ова станарска права као власничка права, вратиће се интелектуалци који ће се бавити науком, бизнисом, адвокатуром, трговином... То би била нова нелагодна чињеница за Хрватску. Они се плаше тог дијела српског корпуса. Мислећег, способног, разложног и – без обзира на асимилацију – стамбено обезбеђеног!

• **Слушала сам од многих Срба који су остали у Хрватској да су се плашили да дођу у југословенску амбасаду. Плашили су се одмазде, а с друге стране, жарко су желели да од своје беде издвоје последњу куну и дођу у Србију и виде своје. Нисте радили само оне уобичајене послове за амбасаду већ и многе друге...**

- Нажалост, тачно је... Уз цркву, били смо једино мјесто гдје Срби нису зазирали од чињенице да су Срби. У почетку, било је страха, касније се то мало нормализовало. Долазили су људи због пасоша, а касније, када су уведене визе и по њих. Када смо видјели сву ту голему тугу, увели смо бројне повластице, како бисмо бар мало олакшали ужасну ситуацију у којој смо били. Рецимо, пензионери су имали бесплатну визу на годину дана... О свему овоме би много више и боље могао да прича један диван, сјајан човјек – **Драгош Марић**. Он је био душа наше амбасаде. Пажљив, спреман да максимално помогне, упућен у све. Није марио за радно вријеме. Охрабривао је унезверене наше људе, савјетовао, помагао... Требало је све то издржати јер је огроман број људи долазио. Чинили смо заиста све што смо могли, али смо били омеђени многим стварима, па нисмо могли онолико колико смо хтјели!

• **Колико Вас боли немоћ да конкретније, конструктивније и много више помогнете Србима који су остали у Хрватској?**

– Страшно! (следи дуга, дуга пауза). У тренутку када је УНТАЕС отишао из Сремско-барањске области тамо је било 138.000 Срба. Сада их има – 45.000! То боли! Сплет околности је био такав да се више Срба није могло задржати, нити се ишта друго конкретније могло урадити када није постојало ни воље ни жеље са хрватске стране за тако нечим.

• **Срели сте се и са Туђманом више пута...**

– Да...

• **Па како је то изгледало? Да ли сте се познавали од раније?**

– Да. Додуше, он је много боље знао мене него ја њега. Он је мене прозивао и прозивао када је дошао на власт. Тражио је од мене да дам оставку на мјесто генералног директора телевизије. Ја сам му тада поручио да ми он није шеф, па да ми наређује. Знао сам да ја њему не требам. А бо'ме ни он мени није требао! У медијима је трубио питајући се шта ја хоћу! Говорио је да је моја странка изгубила власт, да је он сада на власти и да ја морам отићи...

• **Да ли је то говорио и на загребачкој телевизиј, где сте Ви били шеф?**

– Да!

• **Онда сте Ви заиста демократа!**

– Ма, ја сам хтио задржати само мало достојанства. Моја порука је била да сам дошао на темељу легалитета који је тада владао у Хрватској и да нова власт може да ме руши, смјењује, али да ја оставку нећу да дам. У то

вријеме је у јеку била смјена свих Срба са значајнијих мјеста. Тако лако су смјењивани! Телефоном, чак... Људи су, уплашени, савијали главу и одлазили... Ја никоме, да се разумијемо, не приговарам. Свако је био препуштен самоме себи. Нико нас није штитио. А једнако ме жестила чињеница да нас тако лако смјењују, као и чињеница да су се Срби тако лако мирили са тим!

• **Ко би у онаквој констелацији односа, еуфорији и хтио и могао да вас заштити?**

– Па, могла је нека странка која је знала да смо јој припадали...

• **Срби су, бар онај део који је веровао у Југославију, углавном на тим првим вишестраначким изборима, гласали за Рачана...**

– Да, СДП... Ма ништа нису учинили...

• **Наравно, оставку нисте дали па су морали да Вас смене...**

– Да. Смијењен сам 16. јуна 1990. године. Био сам четири године директор. И нисам на то мјесто дошао по кључу...

• **Вратимо се Вашем првом званичном сусрету са Туђманом. Мора да је ипак био бесан због свега овога о чему смо причали када сте се, гле чуда, пред њим нашли у својству амбасадора...**

– (Смех) Видјели смо се приликом доласка министра **Владислава Јовановића** у Загреб. Тада нас је обојицу примио. Соба је била пуна његових сарадника, помоћника... Не знам што му је требало толико људи! Онда је **Јовановић** у једном тренутку хтио нешто рећи. Прекинуо га је: „Ајде **Јовановићу**! Изгубили сте! Изгубили сте рат..." И њему својствено, услиједио је монолог. А било је и строго и страшно. Па, ваљда у тим околностима другачије и није могло! Ја нисам ни проговорио. Он је предсједник државе и шта ћу му ја! Послије, пратим ја **Јовановића** на аеродром и он ми, полуозбиљно, полушаљиво каже: „Амбасадоре, па ти ниси ништа биљежио!" Имали смо такав однос да сам могао овако да му одговорим: „Па ти министре мислиш стварно да бих ја на првом сусрету ишта писао, а друго, да ли се и имало што записати?!"

• **Да ли сте и приликом каснијих сусрета слушали монолог, лекције из „повијести"?**

– Послије овог сусрета, дуго га нисам срео. То је било мјеркање: хоће-неће, хоће-неће... Учестало смо се, заиста састајали током прошлогодишњег бомбардовања. И прије и послије бомбардовања смо се сретали. Пред крај његовог живота. Морам признати да је на сваку моју молбу за пријем током бомбардовања, одмах позитивно одговарао. Само је било питање његовог распореда, обавеза, времена.

• **Какав је био његов став о бомбардовању?**

– Каже он мени: „А што вам руше ове мостове горе у Војводини?" Одговорим: „Па, говори се да Ви то желите јер се бојите да ћемо ми да направимо инвазију на Хрватску..." Изненадио се: „Ама, дај... Не, не, ни говора!"

Било је много приче о хрватској сагласности за ваздушни коридор: те јесу је дали, те нису, па су је накнадно, ипак дали...

• А они су их баш и молили и питали...

– Ма да! Нису их ни питали, мада се око тога стварно спекулисало. И бомбардовање је било увелико у току, кад почне озбиљно да се прича о уласку копнених снага у Југославију. Један од смјерова је и кроз Хрватску. Кажем ја Туђману: „Предсједниче, све сте дали! Па, ако Вам затраже и да њихове копнене снаге прођу кроз Хрватску, ваљда им нећете дозволити! А ако дође до копнене интервенције, Југославија се мора бранити! А како ће се бранити? Нападајући онога откуд долазе!" Рекао ми је децидирано: „Не, не! Нећу ја то дати! Не!"

• На основу овога може ли да се закључи да његов став према бомбардовању Југославије, без обзира на све, није био позитиван, афирмативан?

– Не, није био позитиван. Приликом једног нашег сусрета, док смо за тренутак остали сами у кабинету, рекао ми је: „Има петљу **Милошевић**!" Направио је паузу и лупајући руком о сто, поновио: „Има петљу тај **Милошевић**!" То је била крајње искрена завист и жал што он није у позицији да уради нешто слично, да се мушки супротстави Американцима! То је жива истина! Наравно, ја сам био сретан због оваквог његовог става, али и свјестан да ако они одлуче да нас нападну са копна, прећи ће глатко и кроз Хрватску хтјела она то или не! И, пошто смо и даље били сами, ја му се захвалим на доброј вољи да не дозволи инвазију преко Хрватске, захвалим му се на времену које је нашао и утрошио на пријем и осмјелим се па кажем: „А ја јутрос мислим ког врага ја данас идем код њега кад је Хрватска јуче изгубила утакмицу! Мора да је зле воље!" Запањио се и почео заиста од срца да се смије. Тресао се од смијеха!

• Да ли је то био ваш последњи сусрет?

– Не. Било их је још, али ми је овај био некако – најимпресивнији. Био је занимљив и сусрет приликом предаје акредитива. Уобичајено је, протоколом је тако предвиђено, да сусрет траје десетак минута. Наш је, богме, трајао двадесетак минута. И онако, неочекивано, у једном тренутку ме не ослови ни са амбасадоре ни икако другачије до презименом, па рече: „Је ли **Кнежевићу**, да ли мислите да ће се Црна Гора отцијепити?" Ја наравно одговорим да не мислим, с чиме се он сложи и рече да као историчар мисли да је то немогуће. Ја нисам хтио да улазим у неку озбиљнију дискусију на ту тему. Поготово што је то наша унутрашња најделикатнија тема, па ма ко да си, поготово ако си ван земље није твоје да тек тако са неким са стране разговараш о томе.

• Чула сам да су Хрвати у почетку бомбардовања ликовали. Али, како је време одмицало почели су другачије да се односе према томе.

– Да, чудна је та еволуција. Мислим да је наступила једна фаза отрежњења, националног отрежњења. Чини ми се да полако јењава та огромна колективна мржња према Србима. При крају бомбардовања већ је било и оштрих коментара на рачун међународне заједнице. И у обичним разговорима и у штампи. Волио бих да вјерујем да ће се тако и наставити. Да је то искрено, право! Међутим, не смије се заборавити ни да је **Рачан** рецимо, дижући руке у Сабору када је почело бомбардовање узвикнуо: „Има Бога! Има Бога!" Када је почело бомбардовање – весеље на све стране, на ХРТ-у виде како Србија гори, гори... Кажем себи да сам ваљда и ја ту неки „бог". И виде мене који сам намјерно излазио стално ван. За тих 78 дана ишао сам два пута дневно у каване да једем! Намјерно. Да ме виде! Са смијешком. Зачуђено су ме гледали и говорили: „А тамо ти гори!" Опсовао сам: „Ма, шта гори? Зар не схватате да све вријеме гледате исте слике? Зар сте умоболни и не примјећујете да вас лажу?!" Онда су почели да слушају и некакве другачије приче, да гледају другачије снимке на неким западним телевизијама. Е, тада сам једино избјегавао ићи на пријеме. „Шта вам је? Шта ради тај **Милошевић**", питали су ме. „Шта вас се тиче", одговарао сам!

- **Како су у време бомбардовања изгледали неизбежни сусрети са амбасадорима из земаља које су нас бомбардовале?**

– На једној утакмици сретнем америчког амбасадора **Монтгомерија**, аустријског амбасадора **Богнера** и амбасадора Босне и Херцеговине **Муратовића**. Сједим у ложи изнад њих. Не издржим и кажем **Муратовићу**: „Твоја каријера је завршена! Је л' ти радиш нешто на своју руку? Сједио си раније са **Галбрајтом**, сада са Вилијамом **Монтгомеријем** (који ће **потом бити амбасадор у СЦГ 2001-2004. оп.а**)! Ма неће ти то помоћи. Па овај Аустријанац ти није Њемац! Шта се држиш њега!" Разумије Аустријанац шта ја причам! „А теби **Монтгомери** – вратићемо ми! Не убијањем, не на начин који ви једино знате! Не силом! Има другачијих, софистицираних начина!" Иначе, дио дипломатског кора није нешто озбиљније жалио што нас бомбардују. Говорили су ми да смо могли да будемо попустљивији, да су Американци и НАТО сила и да не можемо ништа против њих! Шта ја њима много да објашњавам да је напросто било немогуће да Југославија прихвати ултиматум и да унапријед капитулира.

- **Не сумњам да сте се, после оне фамозне промоције Месићеве (ауто)биографске књиге у којој се хвали да је растурио Југославију, срели још који пут.**

– Јесам... Јао... Када смо се коначно срели и разговарали рекао ми је како са мном није било лако разговарати. „То је било компромитирајуће", каже. Ја му рекнем да знам, али да ми није јасно шта се он има компромитирати. Ја му донио књигу *Како је срушена Југославија*. Намјерно сам му донио да види како на то гледа друга страна. Јавим му преко некога да имам књигу и да хоћу лично, директно да му је дам. Богме, прође доста времена

и коначно се нађемо да му дам књигу. Вели он: „Е, куме ј... га! Тако ми је и **Трипало** рекао. Није било згодно састајати се са тобом." Објективно, и јесте компромитујуће за сваког Хрвата, представника власти или јавне личности да разговара са Србином, званичним представником Југославије. Јер, ми смо за њих, по њиховој упорној тврдњи, трајно непријатељска земља! Једина земља о којој се на сваком мјесту ружно говори, ружно пише, ружно мисли... Којој се свашта „пакује", подваљује, којој се жели неуспјех, жеље порази на свим пољима. Онда је сваки сусрет са грађанином те Југославије – зазоран сам по себи. Разумијем ја то. Тако сам ја користио пријеме да успоставим какав-такав контакт са њима. Ма, користио сам и све друге и минималне могућности. Једноставно, био сам ту, чињеница сам и нисам дозволио да будем као такав игнориран. Ишао сам и гдје сањао нисам да могу да идем.

- **Да прозборимо коју још о неким занимљивим личностима са хрватске политичке сцене. Вратимо се на, по мом скромном мишљењу, једног заиста необичног човека – Ивана Звонимира Чичка. Он се давно пре рата декларисао као хрватски националиста. Усред рата држао је конференцију за штампу у Београду залажући се за пуштање на слободу неких, наводно несталих Хрвата. Током рата применио је ону Марка Миљанова о чојству и јунаштву. Штитио је Србе. Јавно иступао против рецидива усташтва, био прогањан, нападан, па чак и физички угрожаван. И остао је доследан.**

– Личност **Ивана Звонимира Чичка**, укупно узев, оцјењујем позитивном. Ако је неко националиста, то није гријех. Гријех је бити шовиниста. Ако се може бити националиста, а не мрзити друге...

- **Наравно да може... Волиш свој народ, а не желиш ништа ружно другом народу. Ми, опет мало о хришћанству...**

– **Чичак** је један врло образован човјек. И засигурно јесте хуманиста, непатворен. Мислим да је и ово српска ријеч. Оно што је он урадио у склопу хрватског Хелсиншког одбора у Загребу, оно што је он одштампао, документација о злочину у Крајини за вријеме и након *Олује* коју су прикупили је изузетно. Они су побројали мјеста, имена жртава и починилаца. То заслужује поштовање. Не само нас Срба. То заслужује једно људско поштовање. Убијени су људи! Немоћни, изгубљени, остављени, остарјели, болесни... Немилосрдно су поубијани, побацани, несахрањени, или накнадно сахрањени. Била је потребна велика храброст све то прикупити! Његови иступи, одбрана деложација и многи други гестови и поступци заиста заслужују дубоко поштовање.

- **И Стипе Шувар је имао много проблема. Чак су га и тукли.**

– То је човјек са једном неизмјерном енергијом, немирна духа. Несумњиво је да је досљедни љевичар, али и егоцентрик и политички помало

– нарцисоид. И он лично и његова странка Социјалистичка радничка партија (СРП) спадају у озбиљније и досљедне критичаре хадезеовске политике, Туђмановог ауторитатизма. Не штеди у критикама ни ову, нову хрватску власт. Једино они на хрватској политичкој сцени у свом програму имају одредницу да ће сарађивати са свим странкама сличне лијеве оријентације у свим земљама бивше Југославије. Ниједна друга странка у Хрватској нема ни слово о сарадњи са странкама у Србији и Југославији.

• Они би и свој географски положај да промене. Не желе ни Балкан да помену!

– Тачно, а камоли да помену Србију и Југославију! СРП још није ушла у Парламент. Нема значајнији број чланова, али има доста присталица. Они којима је близак програм СРП-а на посљедњим изборима свој глас су дали **Рачановом** СДП-у како би што сигурније срушили ХДЗ. Вјерујем да СРП има солидну политичку перспективу.

• Да дотакнемо мало економске теме.

– У Хрватској су и економска и социјална ситуација доста тешке. Хрватска има цирка 4.500.000 становника. Од тога има милион пензионера и око 350.000 незапослених. Доласком нове власти – још 75.000 људи је остало без посла. Многа предузећа су отишла под стечај па су људи остајали без посла. То је неминовност у процесу транзиције...

• Било је много случајева накарадне приватизације... Најпознатији је случај *Вечерњеī листа*.

– Чудо од криминала! Пљачкало се, отимало, давало у бесцење... Тим стварима треба да се баве и власт и опозиција у Хрватској, а не да воде бригу о Србији и Југославији.

• Може ли Хрватска да се извуче из овакве економске ситуације? На мрвице од страних кредита може да рачуна. Други начин је да почне да распродаје...

– Ја хоћу да вјерујем да ће се Хрватска окренути економији, паметно инвестирати...

• Ко има пара да инвестира?

– Е, они су сада велики фаворити Запада, Америке прије свих. Они имају велику мисију, велику функцију у тзв. „балканској ситуацији" из које би они да побјегну. Имају специфичне задатке у односу на Југославију. Готово диверзантске. Са Југославијом нема преговора, разговора, гдје год могу минирају је. Упорно најављују и чекају промјену политичког система, промјену режима у Југославији. Једна од првих политичких одлука нове гарнитуре хрватске власти била је да односе са Југославијом сведу на „технички ниво". Ја мислим да је то једно пубертетско поимање политике, такмичење незрелих политичара који из свега желе да извуку некакву материјалну корист. А заборављају да њихови спонзори нису баш сувише

дарежљиви и да се не живи од дарова и даривања! Нема ничега бесплатног! Можда мало, док те не заведу.

- **Нисам параноична, али да ли под ту диверзију о којој говорите може да се подведе испијање кафе Месића са Ђукановићем, да л' у Дубровнику, да л' у Цавтату?**

– Да. Јер међународни политички субјект је само СРЈ! Свако политичко мијешање, свака интрига, свако наговарање, хушкање, свака економска помоћ, па као што видимо и помоћ у полицијским и војним стручњацима – дијелу Југославије који се зове Црна Гора, јесте политичка диверзија.

- **Да апсолвирамо: Туђман није веровао да ће се Црна Гора отцепити, а Месић би да доврши посао. Ваљда му је још само то остало!**

– Поједностављено може и тако да се каже. **Туђман** је то говорио у једном историјском контексту, током једног пригодног разговора. Међутим, какве су му биле стварне жеље и намјере, амбиције, показао је дјелом! Е, нека се све то „лијепо" догоди његовој држави!

- **Ми, забављени сопственим јадом, не примећујемо да осим Словеније све остале републике бивше СФРЈ живе тешко. Како народ у Хрватској живи? Ми имамо неке цифре, али је позната и чињеница да је тамо све бар за трећину, ако не и више, скупље него овде.**

– Ја сам често одлазио у Словенију. У неколико наврата сам обишао скоро цијелу Босну и Херцеговину. О Хрватској да не говорим, али би се, ипак концентрисао на Загреб јер је то – пола Хрватске. Овдје видим како се живи. Шта видим, осјећам! Једино нисам био у Македонији. На основу свега тога мислим да се подједнако тешко живи у свим републикама бивше Југославије. Вјеровали или не – укључујући и Словенију! Може бити да је тамо мало боље. Међутим, тамо су комуналије изузетно скупе. Тамо нема отезања, одуговлачења са плаћањем! Цијене су доста високе. Они немају велики пласман своје робе на западно тржиште. Немају јер им роба не задовољава високи европски стандард. Немају ни квантитет.

- **Немају ни сировина, поготово не јефтиних, које су им раније стизале највећим делом из Србије!**

– Великим дијелом је посљедица и то! Осим тога, неки њихови велики системи су у кризи, реорганизирају се или производе полупроизводе. Ипак, 'ајмо признати да се тамо за нијансу боље живи у односу на остале ексјугословенске републике. Али, неизвјесност, несигурност за Словенце је готово равна неизвјесности и несигурности људи у осталим дијеловима бивше СФРЈ. Ја мислим да је елементарни животни стандард у Србији јефтинији него у Хрватској.

- **Када сте већ често боравили у Словенији, да ли сте докучили**

зашто ни до дана данашњег нису успостављени дипломатски односи између СРЈ и Словеније? Зашто је та брана толика?

– Ту је било много ината са словеначке стране. Много неискрености и много подвала. Словенија је на свим фронтовима против Југославије. Агресивнија је чак и од Хрватске!

• **Иницирала је искључење СРЈ из Уједињених нација... Откуд толики анимозитет?**

– Бојим се да не будем груб и не погријешим, али мислим да је у питању исто једна трговина. Они рачунају да ће се све то рентирати – економски. Можда мисле да ће им се то, по логици ствари, догодити када уђу у Европску унију и НАТО.

• **Грчка је илустративан пример да може да буде, али не мора да значи...**

– Дабоме. Они ће се ту грдно преварити. Неповјерење према таквој политици је присутно, у првом реду код словеначких привредника. Али и народа који не би ништа имао против туриста из Југославије! Као ни против робе из Србије, а још мање против би имао да се њихова роба продаје овдје. Власт у Словенији успијева да држи грађанство у убјеђењу да они имају цивилизацијски задатак, мисију да оцрњују, нападају, дисквалификирају Србију јер је њен режим деструктиван, регресиван, па кажу и фашистоидан, и додај да омета развој читавог Балкана, па и саме Словеније...

• **Навели сте ме да Вам поставим крајње логично питање. Елем, и врапци знају да је, како се тада забављао народ – „феријални савез" од шесторице лидера, уочи распада Југославије, ишао од републике до републике не би ли се договорили о опстанку државе или бар о цивилизованом разлазу. Милан Кучан је био међу „феријалцима". Напросто није логично да је једино он у последњих десетак година толико напредовао и од комунисте постао антикомуниста, демократа... Да ли је могуће да су сви ретерирали у односу на њега?**

– Он је заиста способан политичар. Врло спретно води своју политику и одржава себе на челу те политике, на челу Словеније...

• **Логично: зашто је то у његовом случају врлина, а у Милошевићевом мана? И он то исто ради. С које позиције онда Кучан критикује Милошевића?**

– Па, он је плаћен да критикује **Милошевића**. Он има комплекс **Милошевића**. Дубоко сам увјерен у то. Заправо, сви они имају комплекс **Милошевића**. На једном малом примјеру везаном за **Туђмана**, указао сам на то. **Кучан** и **Милошевић**, вјероватно имају неке старе рачуне из прошлости, из времена 14. Конгреса СКЈ. Убјеђен сам да **Кучан**, без обзира на све, вјерује да није успјешан политичар као **Милошевић**. Па, **Алија Изетбеговић**... Разумије се да исто има комплекс **Милошевића**. Овдје

говоримо у ствари о власти – сласти. Подразумијева се да неко ко је на власти воли власт. Било би и глупо да није тако. Јер не би радио посао који не воли!

• Сећам се да су Словенци били врло арогантни када је Југославија признала Словенију...

– Да, чак до мјере неукуса, најблаже речено. Рекли су: „Молим, кај је то Југославија?" Онда су се они досјетили па мислим прошле године тек – узвратили признање. Е, а свака озбиљна држава која мора да држи до себе треба да процјени када је њој најцјелисходније да нешто уради. Тако да ми сада треба да видимо када је нама у интересу да нормализирамо односе. Уосталом, и они морају да „одрасту". Не могу да нас блате на све начине и да очекују да ми све то стално, као и до сада „гутамо". Да наивно исказујемо добру вољу према некоме ко испољава параноичну мржњу према свему што има предзнак српског или југословенског. Исто је и са Босном и Херцеговином.

• Једно време се и овде злурадо говорило да, престанком постојања старе Југославије, као потписника, престају да важе Осимски споразуми. Нису изостале ни калкулације о претензијама Италије на делове територија Хрватске и Словеније. Односно, на онај део имовине који је пре Другог светског рата и припадао Италијанима. Плаше ли се Хрвати и Словенци денационализације, као Војвођани због фолксдојчера? Прети ли им та врста проблема?

– Не, Италијана који су некада живјели на простору бивше Југославије, односно Хрватске и Словеније и нема тако много. Изумиру и нису власници неке значајније количине земљишта, некретнина на које би претендовали. Тога је можда релативно много за малу Словенију. Зато што је мала и зато што су то неки дијелови словеначког приморја што је врло деликатно. Ова врста проблема и није тако значајна, али постоји нешто друго што не иде у прилог ни Словенији ни Хрватској, а мораће да се деси. Наиме, да би ушле у Европску унију, морају да допусте слободну куповину некретнина свим грађанима ЕУ, странцима. Е, такве ситуације се Словенија страшно боји. Јер ће богати Нијемци, Аустријанци и други, па можда и по неки богати Србин, куповати дио по дио Словеније. Мали су и тога се панично плаше.

• Хрватска и Словенија се још нису званично разграничиле.

– Е, да. Проблем је њихова граница на мору. И то велики проблем! Словенија хоће да буде поморска земља. А да би једна земља била поморска, мора да има директну везу са међународним морем. Да би, пак, Словенија имала директне везе са међународним морем, морала би јој то дозволити Хрватска. Да би јој то Хрватска дозволила, онда би Хрватска престала да се граничи са Италијом. А бити гранична земља са другом има и мана и

добрих страна, па понекад има и великих предности. Хрватска не жели да изгуби границу са Италијом. Тако да Словенија не може да буде поморска земља. А они то хоће по сваку цијену. Хрватска нуди компромисно рјешење: да се дâ право Словенији, словеначким пловилима, па и ратној морнарици да пролазе слободно једним коридором који неће бити њихов, али ће га слободно користити без контроле и наплате икаквих дажбина. Ово би неки стручњак за поморско право боље објаснио, али мислим да сам и ја објаснио суштину. Званично, Словенија ипак не би била међународна поморска земља. Како ће они то ријешити, не знам. Словенија има неке не баш јаке адуте. Рецимо, неће да плати дуг од око 350 милиона марака штедишама из Хрватске. Па, доста опструира рјешавање проблема око нуклеарке у Кршком... Има ту још ситнијих проблема. Али, не вјерујем да све то може да изазове неки већи, озбиљнији сукоб.

- **Не рачунајући неколико месеци „Хитрец интермеца", Вас је на месту директора РТВ Загреб заменио Антун Врдољак. Једно време је био потпредседник Председништва Хрватске и миљеник Туђманов. Кажу, они који га знају, да је контроверзна личност. Какве су Ваше импресије о том човеку?**

– Ја бих га, правао да Вам кажем, у овом тренутку – мимоишао. И то зато што је он, како да кажем, мој смјењивач. Он је био задужен да среди радио-телевизију, да смијени руководство, па и мене. Преносио је поруке, закључке самог **Туђмана** и ХДЗ-а. У том контексту, срели смо се два-три пута. Он је давао разне изјаве у вези са тим и у вези са мном. Биле су то врло инструментизиране и исконструиране, па самим тим и врло нетачне изјаве. Чак је препричавао и разговоре између њега и мене. Било је и његових ужасних инсинуација у вези са мном. Он би, што се мене лично тиче, „заслужио" да напишем једну подебелу књигу о њему и свему томе. Ја не знам хоћу ли, има ли смисла, дајем ли му тиме значај који му апсолутно не припада. Тема „Врдољак" ми је мрска. О њој нерадо и размишљам. О томе се ни анегдотски, ни кратко не може причати.

- **Када већ говоримо о загребачкој телевизији, постоји једна ствар која ми не дâ мира још од децембра 1991. Била сам на Банији и паралелно гледала београдски и загребачки Дневник. И стално то истичем као пример професионализма с једне и дилетантизма с друге стране. Да сам ја, као професионалац седела у неком евровизијском центру за размену, и да на располагању имам београдски и загребачки прилог о истом догађају, увек бих пре изабрала – загребачки. Они су имали репортере на лицу места. Пада снег у Госпићу, репортер у једној руци држи кишобран у другој микрофон. Прилог траје – минут и по. На београдској телевизији иде фоно-извештај са покривалицом на којој је зелено лишће и нека „будибог с нама"**

панорама. Прилог траје 3-4 минута. Загребачка телевизија је словила као најбоље организована, најпрофесионалнија. Да ли се она спремала, а Вама је то промакло, и за медијски рат или је тако добро била организована да се брзо и лако „прешалтала"? Ми за то време нисмо ни знали да се води и медијски рат...

– Загребачка телевизија је годину дана старија од београдске. Била је и прије мог доласка на ту функцију, а скромно кажем да сам и ја колико сам могао подржао ту интенцију, на изузетно високом професионалном нивоу и то у свим сегментима продукције, програма. Била је заиста добро, професионално постављена читава организација у кући. Просто, није било телевизијског сектора у цијелој кући који није имао врхунске професионалце. Мислим да је максимум, рецимо, био постигнут у драмском програму. Рекао бих да је ТВ Загреб у професионалном смислу заиста приправна дочекала те ратне услове. Треба бити отворен и рећи да су сви у које се на било који начин сумњало да неће дословце, да неће искрено или у духу политике ХДЗ-а стварати програм, били макнути, истјерани, склоњени, суспендирани, или им је био забрањен улазак у зграду. Стотине људи је тако остало без посла. Многи нису знали да ли још увијек раде или не, смију ли ући или не. Са страхом су прилазили огради телевизије. Портир је, тако у то вријеме, био најмоћнија извршна власт. Он ти је саопћавао: можеш ли ући или не. Створена је тако једна атмосфера послушности. Притом су послушни били и издашно материјално стимулирани. Програм се редуцирао и све је било у функцији потреба рата, ратне атмосфере, ратне психологије и пропаганде. Радило се пуном паром на подстицању борбености, на подстицању мржње према Србима, према српској страни. Ту се данонoћно радило, спремало...

- **И на крају је постало отужно и самим Хрватима... Претерало се, вала!**

– Ма ко је питао обичан свијет о било чему? Врх ХДЗ-а је имао екипу која је смишљала, а послушници са телевизије су то даље разрађивали и реализирали. Па и надограђивали. Утркивали су се ко ће жешће, црње, горе... Било је тако исконструисаних, фалсификованих примјера. Било је толико лажи, толико измишљотина, толико „режија" да ће то све ући, једног дана, разумије се, у историју великих лажи, подвала, конструкција „гебелсовског" типа. Срамно!

- **Ту су добили пристојну конкуренцију у неким телевизијама које су се бавиле Косовом... Када смо говорили о промоцији Месићеве књиге, поменули сте водитеља – Хелгу Влаховић. Како сте доживљавали чињеницу да су Вас индиректно, а земљу коју заступате директно, вређали на разне начине људи којима сте четири године били шеф, који су и у то време имали статус звезда, па објективно, према Вама лично нису имали разлог да**

испоље толику мржњу, омаловажавање? Изузимајући, наравно, чињеницу да сте Србин. Нема сумње да јавно нису смели да искажу ни најобичнију, па ни куртоазну љубазност. Да ли се то временом мењало?

– И ја сам то тако доживио. Према мени лично, заиста нису имали разлога да се икако ружно понашају. Али, то је свијет који је, хтио-не хтио, био присиљен на то негативно политизовање. То нападање Југославије, а и мене као њеног представника посебно, тада не само што је било у моди већ је било и конјуктурно. Нећете ми вјеровати, али скоро да ми није сметало. Ја сам схватио да неки морају, да неки хоће, да неки лицитирају, поентирају... А неки су тако испољавали своје право политичко убјеђење, своју шовинистичку нетрпељивост према мени као Србину, а не Вељку Кнежевићу, лично. Али у праву сте, временом се све то мијењало. Најприје сам сретао оне који су избачени са посла. Разумије се да су они жалили за прошлим временима. Испоставило се да су плате свих запослених у телевизији за вријеме мог руковођења биле апсолутно највеће. Тако се некако потрефило. И, када је прошла та прва еуфорија, када је прошла мода да се пљује, онда су људи јавно почели помало да критикују и говоре како су прошла времена била боља, људе нису изгонили са посла... Индиректно, то је био комплимент мени, мада подвлачим да ја нисам био никакав чаробњак већ се некако подударило неколико ствари па је испало тако. Е, послије је услиједило и нешто друго, квалитетније. Почели су људи, професионалци, другачије да размишљају. Јавно су указивали да је редуцираност, једностраност прешла сваку мјеру. Ви сте имали ружну причу о Србима у дјечјем програму, па у драмском, па у документарном, а о информативном да и не говоримо. И сада има тога. Али ипак у мањој мјери.

• Како су изгледали сусрети са ексјугословенским мега звездама са загребачке телевизије, „заштитним знаковима" квизова, фестивала, *Јадранских сусрета*... које смо сви ми волели, радо гледали?

– Свако се бавио својим проблемима, својом егзистенцијом. Телевизија је једна, „дрога"... Ко се у њој нађе жели да опстане и остане ту до пензије. Зарад тога свега, људи су спремни и на различите компромисе. Видите, водитељи по правилу нису креативци већ репродуктивци. Они су радили свој посао. А он је био свакојак.

• Да ли им је било нелагодно при сусрету са Вама?

– Ја вјерујем да јесте. Неугодно је говорити о себи, али ја нисам конфликтна личност, нисам осветољубив...

• Па баш зато Вам и постављам ово питање јер ако је могло да буде некаквог тријумфализма на општем плану, није постојао апсолутно никакав основ за негативан став према Вама лично. Управо та релација је занимљива.

– Да, баш због тога су и имали разлог за нелагоду према мени. Оно, да сам ја био другачији можда би и имали за шта... То сам примијетио. Превазилазио сам ту ситуацију тако што сам им говорио да су времена таква да свако ради свој посао. Тјешио сам их. Говорио сам им да немају разлога да бјеже од мене. Ето, зарадили су неки новац, не баш часно, али шта им ја ту могу! Ја сам избјегавао колико сам могао те сусрете јер бих и сам морао да испољим некакво своје незадовољство, да дам некакву своју оцјену...

- **И као репродуктивци, читајући туђе текстове, жестоко су Вас нападали...**

– Јао... Да само знате колико је било о мени разних радијских и телевизијских емисија, а о новинским текстовима да и не говорим, са таквим дисквалификацијама, залажењем у приватни, породични живот! То је заиста било страшно!

- **Како се дистанцирати, разграничити са самим собом када прочитате или чујете толико ружних ствари о себи, које немају апсолутно никакве везе са истином, које су крајње увредљиве, које не штеде ни породицу?**

– У једном тренутку сам престао да читам то. Видим, изрежем и спакујем. И данас има подоста текстова које имам, а нисам прочитао. Једно вријеме сам мислио да могу, да сам јачи од свега тога. Ипак, нисам издржао. Једном новинару, који ме је тако страшно нападао све вријеме сам запријетио да ћу све то да одштампам! То је морално смеће, мизерија људска!

- **Па, добро, да ли Вам је остао иједан пријатељ у Загребу?**

– Ха-ха... Имам једног пријатеља писца... Говорим у садашњем, а можда би требало у прошлом времену, али 'ајде... Духовит човјек, урбани културивирани загребачки кафански тип. Изађем ја први пут по доласку у Загреб у шетњу. На Јелачић плац. Субота, видим га, он окреће главу. Сретнем га други пут. Исто. Е, трећи пут му прићем и кажем: „Слушај, имам Бог ме убио ако немам, 54 разгледнице које си ми послао из 54 земље. Одштампаћу их! Па ти види! Што си ми писао?" Он поче да муца. Онда га дотучем и кажем: „Ја сам све вријеме знао да је твој отац био усташа, али сам се дружио са тобом. Па да ли си ти стварно мислио да се дружим с тобом зато што волим што ти је ћаћа био усташа? Не! Ти си духовит, занимљив човјек и било ми је угодно дружити се са тобом. Ниси ти крив што ти је ћаћа усташа. А ниси ни заслужан. А сада, чини ми се да мислиш да јеси заслужан! Па зар ти то није показало да сам ја духом изнад свега тога?" Ето, тако је то било...

- **Да овај разговор приведемо крају лагоднијим темама. По природи посла, морали сте да идете на утакмице када су играли наши тимови...**

– Ја иначе волим спорт, али сам тамо ишао много више него икад. Мораш, шта ћеш!

• **Партизан је неславно „отворио сезону" спортског надметања. Оних 5:0 је овде доживљено као национална катастрофа.**

– Тога дана на првој страни у *Вијеснику* је био наслов *Гдје ће сједити Вељко Кнежевић?* Мислим: „Шта вас брига, шта ме з.....? " Било је логично да ме смјесте негдје гдје су Партизанови чланови. Међутим, ставе ме у први ред између **Антуна Врдољака** и **Златка Витеза**, глумца и предсједника Скупштине *Динама*. А **Врдољак**, уз све што је био, био је и предсједник Олимпијског комитета. А ја прије сазнам да они не разговарају. Неко ме пита: „Што ти ту сједиш? Што ниси код својих?" Одговорим да ме је ту ставио протокол, који је често немилосрдан, а понекад, чак и духовит! И даље ја наглас говорим како су иза мене **Ћурковић**, па онај други, како се зове?

• **Зечевић.**

- Е, он. А поред мене је, настављам ја даље, овај **Врдољак**, знате ко је! И он и овај **Витез** не говоре! Ја ћу им преводити! Након пет минута, оде **Витез** и на његово мјесто сједне неки **Микша**, тајкун. Причало се да треба да ожени ову **Туђманову** ћерку. Питам га ја да ли он разговара са **Врдољаком**. Он одговори да разговара. Онда ја прокоментирам да је добро јер не морам преводит'. И тако смо се ми лијепо забављали до почетка утакмице. И крену: 1:0; 2:0; 3:0... Јао... Видим шта камермани раде! Свако мало, па ме зумирају! Страшно! Заврши се утакмица, али не смијеш изаћи док је **Туђман** још у ложи. А он хоће да прими све играче! Пола ложе су испунили **Туђманови**, а другу половину ови службено! Ја сам физички био доста близу овом **Туђмановом** дијелу. Јасно се и данас сјећам како је **Просинечки** гледао у мене. Препаднем се и помислим да је још само фалило да и играчи почну прилазити и руковати се као да и ја примам честитке. Побјегнем брзо одатле.

• **Добро, али реванш је уследио. Неће се лако заборавити она Ђорђевићева „тројка" у Атини!**

- Јој, не само то! Играли су *Цибона* и *Звезда*. *Звезда* је отприлике дошла изгубит'. Мислим, ја да не идем! Шта ћу? Наговоре ме некако. И *Звезда* победи *Цибону*! Како је то било слатко! Какво је то било веселје! Генерал **Црњац**, предсједник *Цибоне* сједио је до мене! Е ја сам му „крв попио"! Упозоравали су ме да је он луд за *Цибоном*, да носи пиштољ и да може да заборави да сам ја амбасадор. Ма, тјешио сам их – неће! Говорио сам му: „Што ми ниси рекао да ти је толико стало до побједе *Цибоне*? Ја бих ове моје лијепо замолио да изгубе. Ма њима то ништа не значи. Пустили би вас". И човјек побјегне. А видио сам цијели стадион у Ријеци како плаче послије побједе *Партизана*! Ej, цијели стадион плаче. Па и **Шаринић**! Нисам могао да вјерујем! Цијели стадион је 40 минута по завршетку утакмице пјевао једну баладу на старом чакавском, која говори о привржености

некој љубави, уз много запрека, али љубав је јака... Замислите, то траје 45 минута! Такву публику нисам никада и нигдје видио!

- **А када смо их усред Загреба елиминисали са Европског првенства у фудбалу?**

– Да. 2:2! Аух! Стадион – као да постоји аутомат: укључи – жагор; искључи – мук! Ја баш нисам био много упућен у ту комбинаторику. Мислим да Хрвати иду даље и гласно кажем свом савјетнику: „Хрвати – иду!" Запањено ме погледа и рече: „Јој, немојте гласно, мислиће да им се подсмијевате, да их завитлавате! Не иду они, идемо ми!" И данас ми је жао што сам погрешно закључио да те вечери не изађем ван! Јој, били су луди од жалости! Сутрадан схватим да сам ипак требао проћ' кроз све сале *Есплanаде*! Да ме виде!

- **Како сте се сналазили са хрватским новоговором? Ми смо се овде слатко забављали. Поготово, рецимо, читајући** *Ферал***.**

– Мене је љутило што су се моји у амбасади једно вријеме окупирали тиме! Је л' то ваша брига? Није! Је л' то ваш језик? Није. Ма, пустите их да „уживају"!

- **Било је преговора на којима су били преводиоци за српски, хрватски и босански језик! А занимљиво је да у Енциклопедији** *Британика* **уз податке о Хрватској стоји да говоре српско-хрватским језиком. Реч је о најновијој Интернет презентацији!**

– Исправићемо то!

- **И даље идете релативно често у Загреб?**

- Да. Приватно, као грађанин.

- **Имате ли икаквих проблема, непријатних сусрета, али и оних других са пријатељима, којих има?**

– Ма, не. Прегрмио сам све то. Ситуација је сада, ипак битно другачија. А и пријатељи су се ослободили страха...

- **Шта сматрате својим највећим дипломатским успехом?**

– Управо чињеницу да сам прихватио ту дужност, отишао тамо и провео пет и по година! Међутим, сматрао бих ипак својим највећим успјехом, који не би био само мој, да смо прихватили управо – двојно држављанство! Да, баш то! Сматрао бих да је дјелић, трунак укупног напора и рјешења, дио и мог напора и рада. А шта човјек лично, сâм може да уради? Ванјска политика је колективно дјело државе. Њу увијек води предсједник државе, министар и Министарство спољних послова. Амбасада и амбасадори су извршиоци.

- **Са каквим сте осећањима, утисцима одлазили после пет и по година боравка у Загребу у својству амбасадора? Повуците паралелу између атмосфере и емоција при доласку и при одласку.**

– Наравно да се атмосфера промијенила. Опширније – ако једном смогнем снаге и напишем мемоаре. Надам се да ћу имати толико снаге!

БИОГРАФИЈА

Вељко Кнежевић рођен је 1931. године у селу Оћестово код Книна. После гимназије у Задру, у Загребу је завршио компаративну књижевност и руски језик. После рада у часопису *Културни радник*, 1972. прелази у Радио Загреб, где је био главни уредник, потом директор; године 1984. именован је за директора ТВ Загреб, а од 1986. до 1990. био је генерални директор РТВ Загреб. Раднички савет разрешио га је дужности 29. 6. 1990. Одузето му је право да користи стан који му је раније био додељен, а крајем лета 1991. године у Загребу му је, под неразјашњеним околностима, убијен син.

Савезна Република Југославија га је 11. фебруара 1994. именовала за шефа бироа СРЈ у Хрватској, а крајем марта те године Кнежевић долази у Загреб. Након успостављања дипломатских односа између Хрватске и СРЈ 1996. године, постао је први амбасадор СРЈ у Хрватској. На тој функцији је био до децембра 2000. године, када је отишао у пензију.

Остао је активан и до смрти био саветник генералног директора Радио-телевизије Србије.

Преминуо је 11. јануара 2012. године у Београду од последица можданог удара.

Сахрањен је на загребачком гробљу Мирогој.

ДУГА

САВО ШТРБАЦ, ДОКУМЕНТАЦИОНИ ЦЕНТАР ВЕРИТАС

СЕЛЕКТИВНА ХАШКА „ПРАВДА”

октобра 2001.

Пут истине је трновит, дуг, али напросто морамо да верујемо да ће истина – пре или касније допрети до свих оних до којих није! Ма каква да је!

Случај „Норац” узбуркао је хрватско, али делом и наше јавно мнење. Херој, ратни злочинац или жртва? Да ли залагањем да му се суди у Хрватској **Месић** припрема терен и за себе, у будућности? Да ли ће он бити хрватска **Биљана Плавшић**? У каквој су вези **Мирко Норац** и **Агим Чеку**? Колико траје хашка опсервација? Како функционише истрага на терену? Ко су истражиоци? Шта **Карла дел Понте** жели, а коси се са реалношћу? Да ли је Хашки трибунал политичка или правна установа? Ово су само нека од питања на која дајемо одговор у тексту који следи. Треба читати између редова. И треба се привикнути на факат да је Хашки трибунал чињеница која се не може избећи. Као и на неминовност сарадње са њим. Бар док Русија толико не ојача па се избори за став који је скоро изговорио **Игор Иванов**: „... Хашки суд треба укинути и тако престати са дестабилизовањем младих демократија на Балкану. Правосудни системи ових земаља би требало да положе испит из демократије и независности судства управо разрачунавањем са сопственим злим пошастима прошлости.” Отприлике тако. Но, сетићемо се и сталног руског залагања за укидање санкција. Па, против бомбардовања. И – ефекта. До тада ће нам се Хагом претити ко „бабарогом”.

А како се може и другачије, за ДУГУ говори негдашњи судија Окружног суда у Задру, а од 1993. председник невладине организације Документационо-информативног центра *Веритас* – **Саво Штрбац**.

Пошто је РСК била непризната па тиме и њени акти незанимљиви за свет, **Штрбац** се досетио и полако почео са озбиљним послом прикупљања и обраде података о страдању Срба у Крајини које је као невладина организација могао да пласира. Случај „Норац” је *Веритасово* дело. На српским просторима ово је до сада једини пример сарадње са контроверзним Хашким трибуналом. Зато је и једини компетентан да говори о својим искуствима.

- **Како коментаришете хапшење Мирка Норца и одлуку да му се суди у Хрватској?**

– Требало им је дуго да га ухапсе. Разочаран сам помало што му се не суди у Хагу, али – битно је да му се суди! Хрватска није у позицији да фингира суђење. То је испит за њу. У противном, имала би доста проблема са Међународном заједницом.

• **Где се крио Норац откад је расписана потерница за њим?**

– На протесту у знак подршке **Норцу** у Сплиту било је пет бискупа. Одговор докучите сами.

• **Ко је Мирко Норац, генерал Хрватске војске (ХВ), херој Домовинског рата и сада – осумњичен као ратни злочинац?**

– То је млад човек. Има 34 године. Био је млад када је рат почео. Завршио је средњу угоститељску школу. Дакле, нема никакво војничко знање. Он је један од првих момака који је отишао у Загреб, негде у Шимунску где је у том првом тренутку око 700 младих Хрвата почело обуку за терористичке акције. Након обуке извршен је одабир. Он је био међу одабранима. Потом је прешао у Ракитије, нови камп за обуку, где су се раније обучавали територијалци. Одатле је директно отишао у Госпић. После само неколико изведених акција већ је добио чин и постао командант 118. бригаде Хрватске војске.

• **Госпић је на неки начин отворио Пандорину кутију у Хрватској. Колико Срба из Госпића се води као нестало, колико је за сада утврђено да је убијено, а колико је идентификовано, односно, колико има обрађених случајева?**

– Постоје различити спискови и различита евиденција. На *Веритасовом* списку постоји 127 Срба несталих, или страдалих углавном у октобру 1991. Највише их је страдало, или нестало у ноћи између 16. и 17. октобра. Углавном су то Срби из Госпића и нешто из Карлобага, али и то је са подручја Госпића. Укупно 24 леша је пронађено 25. децембра 1991. на такозваној „ничијој земљи", односно зони раздвајања између Перушића и Широке Куле. На лешеве је случајно наишла једна патрола тадашње ЈНА. Извукли су их до православног гробља у Широкој Кули. Екипа **др Зорана Станковића** је радила обраду и идентификацију лешева. Лешеви су сакупљани са разних места и сабрани на једно место. Занимљиво је да се тада на Хрватској телевизији вртео прилог о тим лешевима. Својој и светској јавности ти лешеви су предастављени као Хрвати из Широке Куле, које су побили припадници ЈНА. Лешеви су на тој „ничијој земљи" запаљени па је идентификација додатно отежана. Зато је и идентификовано само 19 лешева. Посмртни остаци су сахрањени на Дебелом брду у кореничкој општини.

• **На колико локација у Госпићу има масовних гробница у којима су страдали Срби?**

– Пет-шест локација би требало истражити.

• **Колика је вероватноћа да су измештене или уништене?**

– Управо је то највећи проблем. Наиме, већ у децембру '91. свет је чуо за ове ликвидације Срба. Тада се хапси **Тихомир Орешковић**. Додуше, у затвору је био свега неколико дана. Тада је још **Иван Дасовић**, који је био шеф полиције у Госпићу потписао једну изјаву у којој је описао тај „смртоносни састанак" који се сада често помиње, а кога је **Мирко Норац** испланирао и организовао. Позвао је све људе из врха полиције и војске. **Норац** је тада командовао 118. бригадом Хрватске војске (ХВ). Рекао је учесницима тог састанка отприлике следеће: „Господо, вечерас идемо на специјалан задатак! Идемо ликвидирати једну групу Срба!" И отишли су! Без поговора! Водио их је **Крешо Томљеновић**. И њихова имена се помињу у тој **Дасовићевој** изјави. Састанак је почео у 20.00 часова навече, а у 22.00 сата су већ сви били на местима где су вршене ликвидације.

• Постоји ли податак колико је у том првом налету страдало Срба?

– **Дасовић** у својој изјави каже да је била слаба видљивост, да су се налазили у шуми, па се претпоставља да је реч о Пазаришту. Почеле су да се појављују људске силуете. **Норац**, тада и по **Дасовићевој**, али сада по изјавама и многих других сведока, не излазећи из аута наређује да пуцају. Онда је рекао: „Ко то не пуца?" И онда је и сам изашао и пуцао.

• Значи, није само наредио већ и конкретно – пуцао?

– Да. Директно је учествовао у ликвидацији. Само ту је убијено 15 људи! **Дасовић** каже како су људи пали, а они су лепо сели у ауто и отишли одатле. Као да то што су урадили – није ништа!

• Вратимо се 118. бригади. Ја сам ту бригаду помињала радећи причу о Српским Моравицама још крајем 1991, по злу.

– Сви злочини који су почињени у Лици везани су за име **Мирка Норца**. Но, нажалост, није он једини. Има ту још доста њих! Дакле, **Норац**, истина није имао никакво војничко знање, али је имао изузетно добре саветнике, махом официре ЈНА, који су се почетком рата определили за хрватску страну. Међу њима треба споменути двојицу Шиптара – **Агима Чекуа** и **Рахмана Адемија**. Адеми је свуда ишао уз **Мирка Норца** и био је увек у другом плану, што говори да је био прави професионалац. Тако, када је **Норац** био командант Зборног подручја Лике, **Адеми** је био његов начелник или заменик. Када је **Норац** био командант 9. гардијске бригаде *Вукови Лике* која је починила злочине у Медачком џепу **Адеми** је опет био његов заменик. А **Агим Чеку** је био начелник артиљерије у тој 9. гардијској бригади.

• Помињао се и Ахмет Краснићи, ако се не варам. Био је члан владе Бујара Букошија, доста касније.

– Да. Но он је тада још био у ЈНА. Он је из Госпића премештен у Вуковар, у источну Славонију. Већ се тада знало да он одаје тајне Хрватима, а мало после је и прешао њима. Његова жена је Српкиња. Онда је изашао из Хрватске војске, па је једно време продавао салату на ријечкој пијаци. Потом је отишао на Косово. И страдао је у чисткама.

• Вратимо се најзанимљивијем Албанцу међу њима – Агиму Чекуу.

– Чеку је на Косово отишао са чином генерала Хрватске војске, да би постао прво командант ОВК а касније и Заштитног косовског корпуса.

• Постоје ли неки конкретни докази и за Чекуа још из Хрватске?

– Он је био у акцији у *Медачком џепу*. Чак је рањен са **Мирком Норцем** у њиховом минском пољу у селу Билар. Њих двојица су ушли у властито минско поље. Рањени су обојица.

• Како реагују хашки истражиоци на ове чињенице, имајући у виду ове и касније везане за терор и злочине на Косову? Да не говоримо о цинизму везаном за његово именовање за команданта Заштитног корпуса!

– Све то они знају. Он је предмет опсервације Хашког суда...

• Дуго им треба за опсервацију!

– И он и **Рахман Адеми** се опсервирају. А за злочине у Лици и *Медачком џепу* везано је име још једног хрватског полицијског генерала **Младена Маркача**. Он је још од 1992. године имао седиште на Велебиту, на Височици. Ту је скоро све време било око 500 специјалаца из полиције, који су одлазили у акције и према мору, према Равним Котарима, и овамо према Лици. Управо у *Медачком џепу* 9. гардијска бригада којом је командовао **Мирко Норац** ушла је у та села и растеравала људе, а **Маркачеви** полицајци су их дочекивали и убијали као зечеве по велебитским врлетима! **Маркачеви** су извршили онај масакр над двадесет двоје госпићких територијалаца на Малом Алану у близини Унпрофорове осматрачнице! То је био страшан масакр...

• Сахрањени су на гробљу у Грачацу...

– Да... То је било 22. јануара 1993. Управо када је почела акција *Маслениица*. Маркач је оставио крвав траг и у *Бљеску* у западној Славонији, а исто тако и у *Олуји*.

• А „допринос" Мирка Норца у *Олуји*?

– **Мирко Норац** је у *Олуји* командовао правцем Велебит, а **Маркач** правцем Доњи Лапац. Све се то зна и управо је, бар до сада, против тог командног кадра са генералским чином вођена истрага пред хашким судом. **Мирко Норац** је управо био персонална веза између три истраге које су до сада интензивно вођене пред Хашким трибуналом.

• Шта значи – пресонална веза?

– Те истраге су биле тако конципиране да имају и територијалну везу, компоненту и да имају – персоналну везу. Територијална веза је била управо подручје УНПА сектора – југ, што обухвата северну Далмацију и Лику. А персонална веза је био **Норац**, кључни човек за *Госпић 1991*, за *Медачки џеп* и један од 4-5 кључних људи у *Олуји*.

• Да ли је истрага „закачила" и налогодавце злочина?

– Постоји тзв. командна одговорност, која подразумева одговорност лу-

ди на одређеним положајима, функцијама који су наредили да се почини злочин, или који су одобрили злочин, или који су знали или могли знати да је одређен злочин почињен, а нису га спречили, или након злочина нису позвали починиоце на одговорност. Наравно, постоје и непосредни извршиоци. Ту је најјаснија ситуација са непосредним извршиоцима. Зна се да је неко, својом руком убио толико и толико људи и он за то треба да одговара. Међутим, када се дође до командне одговорности, ту настају проблеми. Сада многи људи против којих се води истрага, припрема оптужница, бране се, као **Стипетић**, који је данас начелник Главног стожера ХВ, да он није никога убио па се пита како он може да одговара! Међутим, по статуту Хашког суда када је командна одговорност у питању – правила су ту јасна. Можда баш то могу да објасним **Стипетићевим** случајем. Видите, **Стипетић** је кандидат за Хаг и за *Медачки џеп*. Хрвати су почели ту агресију 9. септембра 1993. године. У наредних неколико дана они су темељно почистили Медачки џеп, односно села: Дивосело, Почитељ... После тога, 15. септембра, потписује се споразум о Медачком џепу. Као специјални изасланик Бобетка, који је тада био начелник Главног стожера ХВ – потписник је – Стипетић. Потписник са српске, односно крајишке стране је генерал **Миле Новаковић**, командант Главног штаба Српске војске Крајине. У име Међународне заједнице, потписник је генерал **Бо Пелнас**. Хрвати су се тим споразумом обавезали да ће већ истог дана напустити села Медачког џепа и повући се на почетне линије пре агресије. Срби су се обавезали да неће улазити у та села већ да ће контролу над тим Медачким џепом преузети снаге УНПРОФОР-а. Прописана је била и динамика: Хрвати већ тог дана требало је до 17.00 сати да се повуку. Шта се десило? Не само да се нису повукли, него су жестоко заратили са „плавим шлемовима"! Ту су били Канађани и нешто мало Француза. То је био први оружани сукоб између једне стране у сукобу у Хрватској са припадницима заштитних снага УН-а. Било је жестоке пуцњаве. Доста Хрвата је било избачено из строја. По извештају Канађана, најмање 35 Хрвата је убијено. У присилном повлачењу Хрвати су, све оно што нису у наступању, порушили и побили. Све се то дешавало испред очију „унпрофораца". Управо су „унпрофорци" доводили екипе новинара, држали конференције на отвореном и дању и ноћу. Сви су гледали шта се дешава. Само на пар метара од њих чули су се јауци људи које су Хрвати убијали, или бацали у ватру. У извештају Канадског батаљона стоји да су њихови војници, улазећи у српске куће гасили тела која су догоревала. О овоме је вођена и расправа у канадском парламенту, јер су многи њихови војници, после ових страхота оболели од тзв. „вијетнамског синдрома".

- **Била сам очевидац њихове реакције. Наиме, Канађани и Французи су извлачили на крај Почитеља угљенисана тела. Били су у шоку, повраћали... Ужасно...**

– То је то. Наишли су на отроване бунаре...

•У шоку су говорили да у Дивоселу нема ничег живог! Ни пилета, ни мачета! Све је побијено...

– Све су они то потанко описали. За то време, **Стипетић** је у Центру Зборног подручја у Госпићу. Његов задатак је био да надзире реализацију споразума који је потписао. И он сада каже да није непосредно командовао јединицама! Свако ко се разуме и ко је прочитао Статут Хашког суда, и ко зна шта је то командна одговорност ће логично да закључи да је то управо то! По тој командној одговорности он је одговоран за све што су њему потчињене јединице направиле.

• То је заправо и суштина оптужница против Ратка Младића и тзв. „Вуковарске тројке".

– Апсолутно!

• У *Медачком џепу* **је одговоран за 88 убијених. Колико убистава генерал Стипетић „књижи" у** *Олуји***?**

– Он је био задужен за сектор „Север", значи за подручје Баније и Кордуна. Ту је страдало око 700 Срба. Био је ту страшан масакр код Доњег Жировца на путу Глина–Двор. Ко је одговоран за страдање људи у избегличким колонама? Па, хрватски авиони су тукли људе у колонама! Прешли су и у Републику Српску и тукли по колонама! Чак су тукли колону код Петровца, према Кључу, код Бравског. Ту је убијено деветоро, а више људи је рањено! И у *Бљеску* су тукли избегличке колоне! И тада су прешли у РС и тукли по колонама! Па тада су побили децу на спавању! Ко је за то одговоран? Неко јесте! Хашки суд се више неће бавити непосредним извршиоцима, јер би напросто било немогуће похапсити их све! То ће препустити локалном правосуђу. Они су сада фокусирани управо на командни кадар!

• Стипетић се брани да није знао за све то, што ће вероватно да раде и сви остали из командног кадра.

– Да. Питали су га када је сазнао за то. Одговорио је да је о томе дознао тек прошле године када је хрватски Хелсиншки одбор нешто о томе објавио у једном свом извештају, написавши да је око 260 цивила убијено у сектору „Север" током и после *Олује*. Е, неће бити **Стипетићу**! Хрватска влада је још 1996. послала извештај Савету безбедности о српским жртвама у *Олуји*! Наравно, они то добровољно нису урадили већ су морали да испоштују налог добијен у виду једне резолуције СБ. Тада су они написали да је било 911 жртава. Додуше, у том извештају су написали да је „непријатеља", тако су звали Србе, страдало 911.

• Ако се Стипетић брани да није знао, како би тек Туђман да је жив негирао икакву своју везу са злочинима!

– То Вам могу појаснити...

• Било би добро, не само због Туђмана...

– Овај „Тим II"...

• **Хајде и то да објаснимо. Шта значи „Тим II”? Колико их има укупно? Ко су људи у тим тимовима?**

– Има девет тимова. Сви су при тужилаштву. Сваки тим је задужен да испитује злочине на одређеном подручју, или над припадницима једног народа или народности. „Тим II” је задужен да испитује злочине над Србима из Хрватске, односно Крајине.

• **Ко су истражиоци у „Тиму II”?**

– У њему је тренутно десеторо људи. Никада није било мање од осам, а више од 12 људи у тиму. То су врхунски полицајци или правници, доказани у државама из којих долазе. Тренутно су у „Тиму II” Рус, један из Шри Ланке, из Непала, двојица из Канаде, па једна Талијанка, Аустралијанка, Норвежанин... Ми смо се до сада сусрели бар са двадесетак истражилаца јер се и они мењају. Неки су службеници УН, а неке шаљу њихове земље на по две године. Они су службеници својих држава и оне их и плаћају. Управо чињеница да се мењају омета посао, јер док се неко нов упути у све, пролази време! Е сад, тим се дели на групе. Па, рецимо једна група истражује Медачки џеп, друга Госпић... И само то раде.

• **Геноцид подразумева план и намеру да се један народ протера, уништи... Да ли сте дошли до података да је тако нешто постојало пред почетак страдања Срба у Хрватској? Да ли је и то предмет истраживања Хашког суда?**

– Свака оптужница садржи општи и посебни део. У општем делу се дају квалификације са више аспеката који укључују мало историјских околности, мало ситуацију која је довела до рата. По томе се види да се мењају и ставови у Хашком суду. До 1997. године превладавајући, скоро обавезујући став је био у односу на Хрватску да она као демократска земља која има добро устројену, организовану војску није починила унапред планирани злочин над Србима. Оно што је било злочина сматрано је ексцесима на терену, али до нивоа каплара. Међутим, од 1997. године, а то је резултат наше сарадње са Хашким судом, јер смо их константно засипали новим аргументима, доказима, став се мења. Успели смо да докажемо да је злочин над Србима био планиран пре почетка ратних сукоба и да им је крајњи циљ био етнички очистити Хрватску! Тада се истрага преусмерава. Престају да „јуре” непосредне извршиоце и почињу да истражују командни кадар. Баве се командантима јединица, генералским нивоом. То је та прва фаза. Све је замишљено по систему пирамиде да би се дошло до врха. Зашто се у Југославији и РС одмах ишло на сам врх, не знам! За Хрватску су предвиђене три фазе. О првој смо говорили. Када се заврши истрага у овој фази, иде се на следећу. Поменуо сам Ратно ваздухопловство Хрватске војске. Њима је командовао неко, на вишем нивоу. У овом конкретном случају **Имре Аготић**. Он је одлучивао шта ће радити РВ. Управо из авиона је највише људи убијено у *Бљеску*. За све ово постоје докази и **Аготић** ће,

због свега тога да одговара у тој другој фази. Наравно, не само он. А када се по вертикали успостави та одговорност доћи ће се и до тога да је **Имре Аготић** слушао нечија наређења „одозго". А на врху је био **Туђман** – господар живота и смрти! Пошто је у међувремену умро, а мртвим људима се не суди...

• Али се утврђује истина...

– Већ су у Хагу за њега измислили термин: неоптужени саучесник. Тако да ће се његово име стално спомињати и у оптужбама и у пресудама. Биће то у форми: по налогу, уз одобрење, уз сагласност **Фрање Туђмана**...

• Али, Стипе Месић је жив! Елем, скоро у *Ферал Трибјуну* **видела сам карикатуру на којој је прободен стрелом на којој пише „Хаг". Месић је потрчао у Холандију са хрпом оптужујућих доказа или „доказа" против Милошевића, а сам је био актер распада Југославије, па је био у најужем руководству и ХДЗ-а и хрватске државе управо у време када су се неки злочини и десили. Има ли реалног основа ова карикатура из** *Ферал Трибјуна***?**

– Мислим да има! Итекако! Памтимо **Стипу Месића** и када је био председник Председништва СФРЈ и када се хвалио да је добијени задатак обавио – растурио је Југославију, па и књигу о томе написао...

• Прича се да ју је написао један Србин, а да се он само потписао...

– Могуће... **Стипе Месић** се сада, тобоже, преобратио у великог демократу. Додуше, свет му очито неће замерити што је растурио Југославију, јер су и сами то хтели. Е, али оно што му се не може опростити јесте његова улога коју је имао у ХДЗ-у, што је довело до нестанка Срба из Крајине. Он је обављао врло високе функције у најкритичније време – погрома и прогона Срба. Био је и председник Сабора, био је и председник Владе! Тек 1994. је напустио ХДЗ. Значи да није имао везе само са завршним операцијама – *Бљеском* и *Олујом*. У свим догађајима који су томе претходили – учествовао је! Ако има правде, онда ће и он кад-тад, по тој командној одговорности бити изведен пред суд! Недавно сам у једном хрватском часопису одговарао на то питање. Повукао сам паралелу и упитао се: каква је разлика између **Биљане Плавшић** и **Стипе Месића**? Има пуно заједничког, бар по функцијама које су обављали. И **Биљана** је била председник РС, и **Стипе Месић** је сада председник Хрватске. Док је **Биљана** била председник, ишла је по свету, позивали су је. Сада позивају **Стипу Месића**. Очито је да су њему неки људи из међународне заједнице обећали свашта... Да ће га заштитити превасходно. Али, неће **Стипе Месић** бити вечито председник. А ни ти људи који су му обећали заштиту, неће вечно бити на тим функцијама. Ако суд у Хагу буде доследан и **Стипе Месић** мора да се нађе тамо – као оптужени!

• Верујете ли Ви у доследност Хашког суда?

– И Хашки суд се мења, помало. Развија се. Прво је њиме председавао

судија **Голдстон** који је управо извршавао нечије дневнополитичке захтеве. Сетићете се оптужница које је он потписао: против **Мартића**, **Младића**, **Караџића**... Сетићете се и силних оптужби за људе из истог села чак. Да се тако наставило ни за сто година се не би стигло ни до друге фазе, а не би било ни затворских капацитета за све потенцијално криве. После њега је дошла **Луиз Арбур**, професор права на универзитетима у Канади. Имао сам прилику да са њом чак два пута лично разговарам. Причали смо као професионалци.

• **Колико је била професионалац, а колико политичар? Оптужују је да је више нагињала овом другом?**

– Она је разрадила једну идеју и за време њеног председавања Хашким судом, донета је и та одлука да се иде само на крупне „звери", а извршиоци би се оставили националним судовима када дође време за то. Она је била аутор и реализатор идеје о отварању сталног Међународног суда правде. То је у Риму парафирано.

• **Наравно, САД је нису потписале, нити је сада Буш то ратификовао.**

– Онда би лако и они сами могли да дођу под ингеренцију тог суда. То што је започела **Луиз Арбур** наставила је и **Карла дел Понте**.

• **Срели сте се и са њом?**

– Да, два пута. Били су то дуги, дуги разговори.

• **Какав сте утисак о њој стекли? Делује по мало контроверзно.**

– Једно је ствар њених жеља и хтења, а друго је – реалност!

• **Шта она жели, а шта је реалност?**

– Хашки суд је помоћни орган Савета безбедности. И они преко тог суда још увек остварују неке своје дневнополитичке циљеве. Тај суд је, колико год био правна установа, још увек и политичка! То се види из ових маневара око **Норца**. Они су мени тада чврсто гарантовали да ће оптужнице за *Медачки џеп* и *Олују* бити готове, потписане и објављене до краја 2000. године. Сви смо веровали да је Карла дел Понте средином јануара, приликом посете Загребу донела и оптужнице. Тако су стизале и најаве из Хага. Шта се десило? Само те најаве су изазвале хаос у Хрватској. Све се било узбуркало. Е, то је та политика! Сада се вагају интереси. Очито је да Хагу није у интересу да изазове хаос у Хрватској, тим пре јер је јасно да је запад и довео на власт ову садашњу гарнитуру – Месића и Рачана, па им не иде у прилог да их сада руше јер још нису одиграли улогу која им је намењена!

• **Да ли сте сигурни да су све оптужнице готове?**

– Да. За *Медачки џеп* одавно, за *Олују* су одлуке ревидиране још 1998.

• **Шта у овом случају значи – ревидирање?**

– То је поступак предвиђен Статутом када истражиоци сматрајући да су прикупили довољно доказа за оптужење, сачињавају нацрт оптужнице и са тиме иду на панел-дискусију у којој учествују истражиоци и будући

тужиоци. Фингира се једно суђење. Гледа се чврстина, јачина свега што је у оптужници и процењује како то може сутра да прође на главном претресу. На том првом панелу није прошла оптужница за *Олују*. Сачињава је преко 20 тачака. То значи да је преко 20 догађаја из *Олује* обрађено и за које постоје материјални докази и сведоци. Готово је немогуће да се обраде сви догађаји. Посебно је интригантна тачка која се односи на „неселективно и непотребно гранатирање Книна". Око 3000 граната је бачено на Книн за 34-35 сати сталног гранатирања.

• **Да ли су прикупљени докази и о уништавању система веза непосредно пред** *Олују***?**

– Па то се зна! НАТО је уништио предајнике на Ћелавцу и Пљешевици. На ХРТ-у су се вртели и снимци тога.

• **Толико о неутралности или чак генези делања НАТО-а на простору бивше Југославије. Вратимо се у садашњост. Ми ускоро треба да конкретно реализујемо Закон о сарадњи са Хашким трибуналом.**

– Видите, Хрвати су се на томе оклизнули. Декларативно су се богзна колико залагали за сарадњу, али када је требало да испоруче неког свог запело је. У последњих неколико месеци сарадња је испод нуле! Тада се постављају многа питања. Ослушкује се шта кажу бирачи, лавира се... Југославија из тога треба да извуче поуке и пронађе мудро решење.

• **Хоће ли по принципу „командне одговорности" и неки „команданти" и налогодавци за бомбардовање Југославије без одобрења Савета безбедности, као и због коришћења радиоактивне муниције, да дођу мало у Хаг?**

– Ако буде доследности и ако дође до преокрета у ставовима јавног мнења, о чему постоје јасни наговештаји – требало би.

ДУГА

УМЕСТО ЕПИЛОГА: ДР СЛАВЕНКО ТЕРЗИЋ, ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ САНУ

КОНАЧНО ОСТВАРЕНИ ЗАКЉУЧЦИ БЕРЛИНСКОГ КОНГРЕСА

децембра 1998.

Уместо било каквог мудровања на крају књиге, пажљиво прочитајте разговор са **др Славенком Терзићем**. Те, 1998. нису се ни наслућивали догађаји који ће потпуно променити Балкан. А сценарио за све је давно написан, само се на реализацију чекало цео век. Али, тако то озбиљно и студиозно раде велике и озбиљне државе...

У Српској академији наука и уметности од 9. до 11. децембра „сусреле су се цивилизације на Балкану". Историчари из 12 земаља и Југославије промишљали су на тему *Европа и источно питање (1878–1923) – Политичке и цивилизацијске промене*. Овај научни скуп одржан је у организацији Историјског института САНУ, а под покровитељством УНЕСКО.

У низу занимљивих реферата учинило нам се да, када би се променила имена актера у тезама које је изнео директор Историјског института **др Славенко Терзић** на тему *Аустроугарска и Балкан (1878–1908) – Планови о преуређењу и доминацији*, добили бисмо врло актуелну слику садашњости. Очито, историја јесте учитељица живота, али су и Срби лоши ђаци, па и понављачи.

Покушаћемо да докажемо ову тезу.

– Не слажем се да се историја понавља у целини, јер је то немогуће. Прошлост је нешто што је у неком методолошком, сазнајном смислу неповратно прошло и задатак историчара је да на основу што ширег круга историјских извора свих страна учесника у одређеном проблему, реконструише збивања, да их разуме и објасни. У том смислу сам и ја једну епоху, чини ми се доста значајну за судбину југоисточне Европе од Берлинског конгреса до краја Првог светског рата, покушао да реконструишем анализирајући политичку, привредну и културну стратегију Аустроугарске у односу на српски простор и Балкан у целини. Ја сам првенствено расветлио политичку страну те стратегије. Сасвим узгред сам дотакао економску страну јер нисам баш стручан за то и нешто мало више сам говорио о научно-културној стратегији Аустроугарске на Балкану и о Балкану. Е, сад ако вам се намећу одређене сличности онда то говори да одређени политички концепти, политичка стратегија, дугорочна стратегија са својим

главним идејама и главним стубовима још увек траје. Друге личности су на позорници, али идеје, пројекти, стратегија су у основи остали исти. Те идеје конципиране крајем 19. века су се у новој политичкој констелацији поново актуелизовале, каже за ДУГУ **др Славенко Терзић**, директор Историјског института САНУ.

- **Ви цитирате Теодора фон Сосноског који јасно каже: „Ако Монархија не просперира на Балкану, где ће на другом месту...” Даље додајете: „У ширем стратегијском смислу, Монархија је темељно радила на осигурању широких излаза на Јадранско и Егејско море. После Берлинског конгреса Аустроугарска је преузела кључну улогу у решавању источног питања.” То је, по Вашим тврдњама, чинила подржавањем турске владавине у југоисточној Европи, спречавањем стварања једне компактне, веће словенске државе, чак и по цену рата и успостављањем максималне равнотеже између „балканских раса” и балканских држава које могу да настану после ослобађања од турске власти, уз подршку и заштиту „грчког, албанског и румунског елемента” (употреба несловенских против словенских народа). Уз то, настојало се по сваку цену да се спречи продирање панславизма који је долазио из Русије. То по мом лаичком суду значи цепкање на мале државице, подстрекивање сукоба између њих и спречавање сваког панславизма. Присуствујемо ли сада коначном постизању ових циљева на Балкану?**

– Свака озбиљна држава, а Аустроугарска империја јесте била таква, са великом традицијом, гради своју политичку, културну, привредну стратегију темељно, пажљиво и дугорочно. Она поред војних и политичких стручњака консултује изузетно широк круг експерата из хуманистичких наука. Рецимо, у својим припремама за продор на Балкан Аустроугарска 50-их, и 60-их година 19. века нарочито у Босну и Херцеговину, шаље своје официре, конзуле, дипломате, који описују земљу, народ, пишу о рекама, географији, рудним богатствима, саставу становништва... Тако је Аустроугарска добила комплетну слику земаља за које је Монархија била заинтересована. На основу свега тога они праве један дугорочан политички програм. Када тај програм усвоји политички врх на челу са царем, онда раде на његовом остварењу. Тај програм је дело најбољих стручњака који седе у Бечу. Они су врло пажљиво цртали ту стратегију, а на основу детаљно испитаних балканских народа налазили су одговарајућа средства којима су реализовали своје циљеве. Рецимо, треба прочитати дневник **Бењамина Калаја**, генералног конзула Аустроугарске у Београду од 1868–1875. Он је изузетно добро проучио српско друштво. Сам каже да жели да се што више приближи Србима, па иде на српске свадбе, славе, посела. Није било ниједне забаве у ондашњем београдском вишем друштву на којој он није био. Притом је и велики љубавник. Флертује

са женом тадашњег председника Владе **Аћима Чумића**. То све знамо из његовог дневника и можемо да закључимо да је реч о бриљантном, образованом, вештом човеку који на најбољи могући начин ради за интересе своје земље. На овакав начин успео је да „уђе у душу" Србима, да их проучи изнутра па је, на основу тога, могао да пронађе најефикаснија средства. Када су балкански простор добро проучили, Аустроугарска на Берлинском конгресу, добија мандат од Европе да окупира Босну и Херцеговину. То практично значи њено потпуно окретање Балкану. Сву своју привредну, војну, политичку, културну енергију усмерава према обликовању Балкана у складу са својим интересима.

ЦЕПАЊЕ НА „РОВОВСКЕ ДРЖАВЕ"

• То „цепкање" на мале државице...

– То су, опростите, тзв. „рововске" државе. Практично, то значи стварање држава између којих ће постојати непријатељски ровови, систем између себе потпуно завађених држава. Овоме се тежило из два разлога. Прво: могући балкански савез био би, сматрали су Аустроугари, врло опасан по њих и друго: тај савез би, по њиховом мишљењу, могла да искористи Русија и спречи њихов продор на Балкан.

• Аустроугарска све време „ради" на расколу између Србије и Црне Горе. Спречава уједињење подстрекивањем бујања ислама у Новопазарском санџаку. То је једна од Ваших теза у реферату. Више него актуелно баш сада!

– То је само део ширег програма. Основна интенција је подстицање на продубљивање неповерења између словенских и несловенских народа на најширем плану. Дакле, с једне стране између Срба и Бугара као Словена и Албанаца, Грка и Румуна као несловена с друге стране. Никако нису желели да се сви ови народи сложе и нешто заједничкиураде. Даље, треба радити на сејању неповерења и између Срба и Бугара и на крају и између самих Срба, односно, између Србије и Црне Горе јер оне, као два средишта српског народа, уједињене, могле би да представљају значајан политички и војни нуклеус који би могао да привуче и остале делове поробљеног српског народа у Босни и Херцеговини, Старој Србији, Далмацији, Славонији што би представљало велику опасност по Монархију. Чак је опасна и заједничка граница између две српске државе. Ствара се тзв. коридор између две државе и доводе трупе у Прибој, Пљевља и Пријепоље. Заправо, суштина је у спречавању било каквог додира између две српске државе.

• Новопазарски санџак је био нека врста форсиране „тампон зоне"?

– Мислим да је правилније употребити историјско име области – Рашка, а то је део Старе Србије. Новопазарски санџак је мала административно-управна јединица која нестаје нестанком Османског царства. У првобитним плановима Србије и Црне Горе из 1876. била је предвиђена и

ратна активност у правцу Новог Пазара и Лима. Планирано је ослобођење тих крајева и заједничка граница као фаза ка уједињењу Србије и Црне Горе. Управо зато Аустрија спречава акције Србије у правцу Новог Пазара, као и Црне Горе у правцу Таре и Лима. Тако се Црна Гора оријентише у правцу Херцеговине, а Србија у правцу југа, према Нишу. Значи, Аустроугарска има план још пре Берлинског конгреса. Истовремено, на подручју Рашке ће оставити простор за тзв. новопазарску железницу од Сарајева до Митровице, чиме се спаја с већ постојећом пругом од Митровице преко Скопља до Солуна. Тако би постојала територијална повезаност преко турске територије с Албанијом. На тај начин Монархија би контролисала средишњи део Старе Србије – Косово и Метохију, а уједно и моравско-вардарски пут који преко Скопља води ка Солуну. Све је то део ширег плана, стратегије овладавања путевима који из средње Европе воде кроз центар Балкана према Егејском мору с једне стране и који, с друге стране, воде ка Јадранском мору.

ПОДЕЛИТИ СРБЕ, УДРУЖИТИ АЛБАНЦЕ

• Значајан фактор у Аустроугарској стратегији према Балкану били су Албанци, како на Косову и Метохији, тако и у Албанији, а препреку је представљала шаролика верска припадност Албанаца. Већину су чинили муслимани, али значајан постотак је припадао православнима и нешто мање римокатолицима. Да они не понављају грешке говори податак да су сада скоро сви примили ислам, а да је занемарљив проценат хришћана.

– Калај каже на једном месту да су се они плашили албанског друштва јер је оно било на ниском степену развоја, засновано на принципима племенске заједнице. Оно још нема свест о заједничком државном интересу. Даље, верски су подељени. Већином су муслимани, православних је било мање и гравитирали су према Грчкој, док је католика било још мање и то око Скадра. Видите, Аустроугарска користи то у складу са својим интересима и претвара у трајну поделу на Србе православце, Србе католике и Србе муслимане. Е, то што је урадила код Срба није желела код Албанаца. Она чини напор да се верске поделе међу Албанцима превазиђу и да се конституишу као један народ, што им на крају и полази за руком. Радили су много и на превазилажењу албанског племенског сепаратизма. Као што знате, Албанци су подељени на две основне племенске заједнице: Тоске на југу и Геге на северу.

•У каквој су корелацији Берлински конгрес и Призренска лига?

– У врло блиској. Мислим да Призренска лига није прави термин. Сматрам да је оновремени прави термин Албанска лига у Призрену. Касније су наше колеге, албански историчари, да би артикулисали свој великоалбански програм, измислили Призренску лигу. У колоквијалном

смислу овај термин и може да се употреби, али прави назив је Албанска лига у Призрену. Она је била у суштини једна панисламска организација. Хрватски историчар **Бернард Стули** објавио је у једном часопису Југославенске академије знаности и умјетности рад о албанском питању *Албанско питање 1878–1882*. у коме је врло лепо објаснио настанак, суштину и карактер Албанске лиге у Призрену. Колега **Стули** истиче да је Албанска лига имала панисламистичко обележје организација. Главни учесници Албанске лиге су „муслимани" или наша „истоверна браћа". Не говори се о Албанији или Албанцима него о муслиманима. Албанска лига у Призрену настала је као последица ослободилачких покрета Срба и осталог словенског света на Балкану. Она није настала као изворни израз албанског националног покрета. Не може се спорити да се и они национално организују као остали народи и ниједан озбиљни научник не доводи у питање албански национални покрет и албанске националне тежње које су сасвим легитимне. Само је питање: где Албанци треба да имају своју националну државу? Да ли у својим матичним областима, тамо где је средња Албанија или где је данашња Албанија, или у областима где су се Албанци, стицајем историјских околности, населили једним делом, као што је Стара Србија? У том смислу, било је логично да се Албанска лига организује у Драчу или Тирани, или у Ђирокастру, а не у Старој Србији. То је основна чињеница: Албанска лига настаје као израз политике Турске и Велике Британије. Њу је требало лоцирати што даље на северу, то значи у Призрену, у Старој Србији, како би се, тако се то тада објашњавало, тиме зауставио словенски и пансловенски продор са севера. То је било некакво идеолошко објашњење које је било врло пријемчиво за неке европске земље које су у то време биле врло антисловенски оријентисане, нарочито за Енглеску. Дакле, Албанска лига се формира да би се спутао српски и словенски национални покрет, панславизам, а у суштини представља продужену руку панисламизма и британске политике на Балкану. То „играње" на антиправославне, антисловенске клишее, нажалост, може и данас да се примети код албанских интелектуалаца. Рецимо, албански писац **Исмаил Кадаре** пише како су Албанци још у раном средњем веку „пресекли словенски сан, панславизацију целог Балканског полуострва".

- **У свом реферату осврћете се на изјаву министра спољних послова Аустроугарске Голуховског из децембра 1896. са саветовања у Албанији, у којој он истиче да се оснивањем независне Албаније ствара клин између Србије и Црне Горе, неутрализује српски и уопште словенски покрет, али истовремено неутрализују и италијанске аспирације према овом делу Балкана. Шта ту Италијани траже? Има ли, уопште, незаинтересованих за овај простор?**

– Италија је почетком 19. века била раздробљена на више држава, али захваљујући идеолозима националног препорода, Италија је успела у другој половини 19. века да се конституише као једна национална држава. По конституисању, а под вођством **Пијемонт**а, почиње да формира своје националне интересе изван Италије, па жели да оствари и своје циљеве на Балкану. Она традиционално жели да има утицај на источној обали Јадрана, дакле, Албанија, Црна Гора, Далмација. Италија се суочава са снажним отпором Аустроугарске и ту се рађа суревњивост Аустроугарске која жели да стави шапу на цео Балкан и Италије која жели свој „комад", а то се превасходно односи на Црну Гору и Албанију.

КАКВА ЕЛИТА – ТАКВА ДРЖАВА

- **Оваква озбиљна, темељна истраживања са јасно и прецизно дефинисаним циљевима морали су, по логици ствари, темељно да изуче и наши актуелни политичари на простору целе бивше Југославије, а поготово Србије и Црне Горе уз добро познавање нових светских трендова и стремљења. Зашто то није учињено?**

– То питање превазилази компетенције једног историчара...

- **Али на основу оваквих историјских чињеница...**

– Мислим да би свака озбиљна државна стратегија, било мале или велике државе, морала да се заснива на претходним темељним проучавањима. Земља која жели да артикулише свој државни интерес, своје место у одређеној заједници, било балканској или европској, мора да проучи, чини ми се најмање две ствари. Прво, мора да проучи своје окружење, околне народе, њихову историју, културу, њихова друштва, тежње, менталитет, нарочито елиту, јер она формира јавно мишљење. Елита одређује правце друштвеног развитка. Дакле, у ком је правцу оријентисана та елита, на којим идејама се школовала, на којим идејама жели да створи то друштво... Проучавање околних народа је услов за здраву и рационалну државну стратегију. Друго, неопходно је проучити интерес великих сила које су заинтересоване за одређени простор, у нашем случају за Балкан. Озбиљна државна политика подразумева добро проучавање интереса оних великих и моћних земаља које су, или могу пресудно да утичу на судбину овог простора. Значи, требало је проучити снагу оних фактора који ће ићи у корист наших интереса, као и снагу оних који ће бити препрека остварењу наших интереса. И тек тада, на основу сагледавања свих релевантних чињеница, требало је изводити здрав и рационалан план за будућност. Наравно, неопходно је и темељно проучавање и познавање сопственог друштва. У том смислу, чини ми се, хуманистичке науке могу бити од огромне помоћи за заснивање дугорочне, здраве, добро утемељене и мудре државне стратегије. То значи, да су уз истраживање историјских наука, неопходна и истраживања социологије, психологије, економије, политикологије... Свих

оних наука које се баве човеком. Дакле, основни предуслов за озбиљну државну политику, напомињем да говорим као историчар, јесте заснивање политичких одлука, политичких пројеката, политичке стратегије на претходно добро припремљеним научним истраживањима.

• Ми све време говоримо крајње емотивно о савезницима, а Ви рационално о интересима.

– Из угла историчара, што подразумева окренутост прошлости, могу да кажем да све политичке силе делују у свету, па и на овом простору, у складу са својим државним интересима. Све оне настоје да своје државне интересе остваре по сваку цену. Некада се то чини брутално, војном силом, некада суптилније, рафинираније, путем културе, економије, или на неки други, мудрији начин. У 19. и почетком 20. века Русија и Аустроугарска биле су најзаинтересованије за овај простор. Обе државе су политику према Балкану заснивале на својим интересима. Чињеница је само да су се руски интереси више подударали с интересима балканских народа. Русија је била велика православна сила, била је велика војна сила. Она је током 18. и 19. века својим ратовима против Османског царства непрекидно сламала његову војну моћ и тиме посредно доприносила јачању ослободилачких покрета балканских хришћана. Аустроугарска је то радила раније, у 17. веку. Већ током 18. века и она и остале велике европске земље немају тај ранији осећај хришћанске солидарности. Тада источно питање постаје питање равнотеже сила, па се Турска, чак, појављује у улози савезника једне од коалиција. А када говоримо о интересима великих сила треба рећи да поред политичких, војних, привредних, постоје интереси везани за остваривање одређених културних утицаја. Због верске истоветности и језичке сродности Русије и словенског света, Русија је имала бољу основу за јачање културног и духовног утицаја. Међутим, балканска друштва су, чини ми се, више била заинтересована за развој без ичијег протектората, па ни руског. Младе балканске државе, или исправније, државе југоисточне Европе сматрале су да треба да се развијају друштвено, политички, економски, културно као слободне националне државе, без ичијег патроната. Наравно, то је увек ишло тешко. Била је права мудрост ускладити своје националне интересе с интересима великих сила. У супротном, плаћала се изузетно висока цена. Балканска друштва су се формирала под утицајима који су долазили с различитих страна. И са Запада и са Истока. И данас се чује дилема: Запад или Русија. И Запад и Русија, кажем ја. Рецимо, најјачи утицај на Србију 19. века стизао је из Западне Европе. У Србији су парламентарне, политичке установе, интелигенција, књижевни и научни листови настали под претежним утицајем либералне и демократске Западне Европе. Али то није искључивало културне утицаје Русије, нарочито када је реч о Српској православној цркви. Често говорим да српски и балкански идентитет може да се дефинише као синтеза различитих културних и друштвених утицаја. Нажалост, и данас има доста искључивости у сагледа-

вању тог питања. Сматрам да цео овај простор треба да се развија у духу синтеза вредности западног либералног, демократског друштва, западних традиција, али и оних великих тековина руске цивилизације које се огледају у руској књижевности, уметности, музици и осталим областима нарочито духовног стваралаштва. Свака црно-бела слика или опредељивање може бити погубно по овај део простора. У складу са оваквим размишљањем наш пројекат *Сусрет цивилизација на Балкану* нисмо случајно тако насловили и проследили УНЕСКО, јер управо у том контексту желимо да разговарамо о Балкану, зато што не мора сваки такав сусрет да буде трагичан.

ЦИВИЛИЗОВАЊЕ БАЛКАНА БОМБАМА

- **Да ли је на овим просторима, после свега, могућ цивилизован расплет?**

– Ја сам у погледу таквог цивилизованог расплета скептик. Балкан желе да цивилизују војном силом. Када и где су авиони, тенкови, бомбе учинили било шта племенито? Ја не верујем у војна средства, силу као начин решавања проблема, цивилизовања! Верујем у дух, у цивилизацију, културу. Мислим да је то једини начин за препород једног простора као што је југоисточна Европа. На крају, овде је могућа коегзистенција различитих културних вредности. До сада је било тешко, али учинимо напор да то остваримо. Сврха ових наших скупова и јесте у томе да ми као историчари, проучавањем прошлости, дамо шира тумачења како би се неки процеси боље разумели. Као интелектуалци имамо и обавезу да дамо скроман допринос бољем разумевању народа око нас, југоисточне Европе и Европе у целини.

- **Да ли су интелектуалци у минулом, блиском нам времену заказали?**

– То је велико питање. Данас у Европи нема оне врсте интелектуалаца који су били носиоци оног великог духа просвећене, либералне, демократске Европе. Нема протеста, нема залагања за слободу народа, слободу појединца! Чини ми се да има превише „послушних" интелектуалаца, да постоји велика кооперативност интелектуалаца и политичких лидера на Западу. Нема више великих слободних умова попут **Сартра**, **Гарибалдија**, **Манћинија**... Мислим да је изгубљена она доза неопходног критичког мишљења интелектуалаца у односу на политику својих влада и кабинета. Додатна отежавајућа околност је и извесни патронат Америке над Европом што, на неки начин, угрожава изворне, велике темеље европске цивилизације. То може да буде највећи изазов за европску цивилизацију и за јединство Европе и европског духа. Сматрам да је јединствена Европа племенит идеал, који би био обогаћен свим разликама и особеностима њених народа. Ту видим и југоисточну Европу, односно Балкан. Али не сматрам да та јединствена Европа треба да се ствара НАТО пактом и силом!

ДУГА

ДОДАТАК

1. КРАЈИНА У БРОЈКАМА

Источна Славонија, Западни Срем и Барања
Површина: 2.500 km²
Број становника: 135.800

Банија
Површина: 3.456 km²
Број становника: 82.406

Кордун
Површина: 2.306 km²
Број становника: 51.000

Лика
Површина: 4.808 km²
Број становника: 48.389

Северна Далмација
Површина: 3.450 km²
Број становника: 87.000

Западна Славонија
Површина: 508 km² (под контролом СВК)
Број становника: 29.000

Укупно:
Површина: 17.028 km²
Број становника: 433.595

Подаци Главног штаба Српске војске Крајине, јун 1993.

ОПШТИНЕ У РСК:

1. Бели Манастир
2. Бенковац
3. Војнић
4. Вргинмост
5. Вуковар
6. Глина
7. Грубишно Поље
8. Грачац
9. Даљ
10. Дарувар
11. Двор
12. Дрниш
13. Доњи Лапац
14. Книн
15. Кореница
16. Костајница
17. Крњак
18. Мирковци
19. Обровац
20. Окучани
21. Пакрац
22. Петриња
23. Плашки
24. Подравска Слатина
25. Слуњ
26. Српска општина Задар
27. Цапраг
28. Тења

УРЕЂЕЊЕ РСК:

– Република Српска Крајина је парламентарна република заснована на начелу деобе власти на законодавну, извршну и судску. Устав је врховни закон државе.

– Главни град РСК је Книн.

ЛИЧНОСТИ:

Председници РСК:
– Милан Бабић
– Горан Хаџић
– Милан Мартић

Председници Скупштине РСК:
– Миле Паспаљ
– Бранко Војница
– Рајко Лежајић

Председници Владе РСК:
– Милан Бабић
– Здравко Зечевић
– Ђорђе Бјеговић
– Борислав Микелић
– Милан Бабић

Команданти Главног штаба СВК:
– генерал Ратко Младић (командант Книнског корпуса)
– генерал Миле Новаковић
– гененерал Милан Челекетић
– генерал Миле Мркшић

КОМАНДАНТИ КОРПУСА:

Српска војска Крајине је 3. јануара 1993. имала шест корпуса:

1. 7. далматински (Книн) – потпуковник Милан Ђилас
2. 11. лички (Кореница) – пуковник Милан Шупут
3. 21. кордунашки (Војнић) – пуковник Чедо Булат
4. 39. банијски (Петриња) – пуковник Слободан Тарбук
5. 18. западно-славонски (Окучани) – пуковник Милан Челекетић
6. 11. славонско-барањски (Вуковар) – пуковник Богдан Сладојевић
7. 105. ваздухопловна бригада (Удбина) – потпуковник Ратко Допуђа

СМЕНЕ:

1. Пуковника **Ђиласа** у септембру 1993. замењује пуковник **Слободан Вукосављевић**; њега замењује пуковник **Боро Познановић**, да би на крају, на то место дошао пуковник **Васо Козомара**.

2. Пуковник **Шупут** остаје до губљења Медачког џепа (1993). На његово место бива постављен пуковник **Стево Шево** и остаје до краја.

3. У септембру 1994. постављен је пуковник **Вељко Босанац**, а усред *Олује* враћа се пуковник **Чедо Булат**.

4. Пуковника **Тарбука** мења пуковник **Илија Исак**, а њега пуковник **Станко Летић**, да би се на крају, у чину генерал-мајора вратио **Слободан Тарбук**.

5. Пуковника **Челекетића**, који је промовисан у команданта СВК, мења пуковник **Лазо Бабић**, који губи и корпус и Западну Славонију 1. 5. 1995.

6. Пуковника **Сладојевића** мења пензионисани генерал-мајор **Душан Лончар**, који издваја корпус из СВК и ништа не чини у време *Олује*.

Сваки корпус имао је пет бригада. Уочи *Олује* Српска војска Крајине имала је 52.000 војника (без Славонско-барањског корпуса).

У априлу 1995. у Слуњу је формиран Корпус за специјалне намене. Командант је био генерал **Милорад Ступар**.

ОРУЖАНЕ АКЦИЈЕ ХРВАТСКЕ ВОЈСКЕ:

21. 6. 1992. *Љето* – Миљевачки плато
22. 1. 1993. *Масленица* – Масленица
9. 9. 1993. *Медачки џеп* – Медачки џеп
1. 5. 1995. *Бљесак* – Западна Славонија
4. 8. 1995. *Олуја* – западни део РСК

ХРОНОЛОГИЈА РАТА

Приūремио: **Тедор Емер**

1990. ГОДИНА

- *7. јануар*: Тројица малолетника провалила у православни Храм Пресвете Богородице у Шибенику, узели заставу Српске православне цркве и запалили је.
- *15. јануар*: Секретаријат за правосуђе и управу Социјалистичке Републике Хрватске одобрио је упис СКД *Зора* у регистар друштвених организација.
- *30. јануар*: У Доњем Лапцу одржан скуп о политичком организовању српског народа. Скупом руководио члан Српске академије наука и уметности др Јован Рашковић, неуропсихијатар. Закључено је да се оснује политичка странка која ће бити повезана са сличном странком у Србији.
- *2. фебруар*: У Книну одржан митинг *За Југославију*.
- *11. фебруар*: У Војнићу одржана Оснивачка скупштина Југославенске самосталне демократске странке (ЈСДС). За председника изабран мр Миле Дакић, за потпредседнике Милан Вујновић и Мирко Зорић, а за генералног секретара Вукашин Зорић.
- *15. фебруар*: У Карловцу одржан скуп Срба. Пре и после скупа, дошло до физичких сукоба у Церовцу и по слуњским брдима.
- *17. фебруар*: У Книну одржана Оснивачка скупштина Српске демократске странке (СДС). За председника изабран Јован Рашковић.
- *18. фебруар* у Загребу основан огранак ЈСДС-а.
- *24. фебруар*: У Загребу председник Хрватске демократске заједнице др Фрањо Туђман, генерал ЈНА у пензији, рекао: „Независна Држава Хрватска није била само пука квислиншка творба и фашистички злочин, већ и израз повијесних тежњи хрватског народа."
- *26. фебруар*: У Србу основан месни одбор СДС-а.
- *4. март*: На Петровој гори одржан митинг српског народа.
- *7. март*: У Ријеци одржана оснивачка скупштина Народне радикалне странке, као огранка те београдске странке, чији је председник угледни адвокат **Вељко Губерина**.
- *9. март*: У Загребу **Јован Рашковић** представио Српску демократску странку. Формиран загребачки одбор ове странке.
- *17. март*: У Топуском основано Српско културно друштво *Сава Мркаљ* (СКД *Сава Мркаљ*). За председника изабран **Миле Боснић**. Договорено је да се покрену новине *Српски глас*.
- *24. март*: У Глини основан општински одбор СДС-а.
- *25. март*: У Илоку на српском гробљу оштећено 17 споменика.

- *31. март*: У Сплиту, на зидовима православног храма, исписане пароле: „Православни, губите се" и „Курвини синови".
- *10. април*: У Книну прихваћена Одлука о закључивању договора о удруживању општина далматинског подручја и оснивању координационог тела. Био је то почетак српског самоорганизовања.
- *20. април*: У Книну одржан предизборни митинг комуниста и социјалиста.
- *22. април*: Први круг вишестраначких избора у Социјалистичкој Републици Хрватској. Највећи број гласова добила Хрватска демократска заједница (ХДЗ).
- СДС победила у Книну (83% гласова), Грачацу и Доњем Лапцу и добила пет посланичких места у Сабору Хрватске. Српски представници хрватском Сабору су: **Јован Опачић**, **Душан Зеленбаба**, **Радослав Тањга**, **Ратко Личина** и **Душан Ергарац**.
- На листи Савеза комуниста хрватске странке демократских промјена (СКХСДП) који су постали чланови Сабора било је и двадесет четворо Срба.
- *6. мај*: Одржан други круг вишестраначких избора у Хрватској. Победио ХДЗ, на челу с **Фрањом Туђманом**, освојивши 41,5 одсто гласова.
- *18. мај:* У Бенковцу нападнут **Мирослав Млинар**, председник месног одбора СДС-а. Након овог догађаја, руководство СДС-а замрзнуло односе са Сабором Хрватске.
- *6. јун*: Скупштина општине (СО) Книн препоручила формирање заједнице општина Сјеверне Далмације и Лике.
- *10. јун*: У Вуковару основан општински одбор СДС-а.
- *27. јун*: У Книну формирана Заједница општина Сјеверне Далмације и Лике. Чиниле су је општине Книн, Обровац, Бенковац, Доњи Лапац, Грачац и Титова Кореница.
- *1. јул*: На Далматинском Косову, код цркве Лазарице, проглашена Заједница општина Сјеверне Далмације и Лике.
- *3. јул*: Радници Секретаријата унутрашњих послова Книн обавестили савезни и републички СУП да не прихватају понуђене нове (старе) симболе, тј. шаховницу.
- Привремено Предсједништво Заједнице општина Сјеверне Далмације и Лике упутило позив свим општинама с већинским српским становништвом да се прикључе овој заједници.
- *5. јул*: У Книн стигли представници СУП-а Шибеник да убеде милицију да прихвати нове хрватске симболе. Народ и радници СУП-а Книн, које предводи **Милан Мартић**, на митингу дају подршку својој милицији. Одлучено је да се одбаце сви притисци да се у Книн уведу нови хрватски симболи. Шаховница, пре свих.
- *14. јул*: Почели Дани српске културе у Книнској Крајини, који су трајали до 28. јула.
- *25. јул*: У Србу одржан Велики српски сабор. Усвојене Декларација о суверености и аутономији српског народа и Одлука о формирању Српског националног вијећа.
- Сабор Хрватске одлучио да шаховница буде државни симбол Републике Хрватске.
- *27. јул*: У Окучанима формиран општински одбор СДС-а.

- *8. август*: Скупштина Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ) усвојила амандмане на Устав, по којима је у држави уведен вишестраначки систем.
- *10. август*: У Винковцима запаљена књижара, власништво једне Српкиње.
- *13. август:* Председник Председништва СФРЈ **Борисав Јовић** примио делегацију Срба из Книна.
- *16. август*: Српско национално вијеће одлучило да се распише плебисцит о аутономији и да се одржи 19. августа.
- *17. август*: Министарство унутрашњих послова (МУП) Хрватске послао полицајце у више српских општина Северне Далмације и Лике да одузму оружје резервног састава милиције и онемогуће припреме и спровођење првог српског плебисцита. Срби одговорили подизањем барикада на прилазним путевима.
- Пре подне председник СО Книн **Милан Бабић**, зубар из Книна, прогласио ратно стање због учесталих хрватских напада на српски народ и завођења државног терора, а увече негирао да је то урадио.
- *19–20. август*: Одржан српски плебисцит о аутономији: за је гласало 756.549 писаних бирача, против 172 и било је 60 неважећих листића.
- *20/21. август*: У Дрнишу планирано растурање српских барикада око Книна, али је већина милиционера одбило извршење задатка.
- *20. август*: МУП Хрватске дао отказе книнским милиционерима **Милану Мартићу**, **Мирку Ченићу** и **Николи Амановићу**.
- У Доњем Лапцу разговарали **Јосип Болковац**, министар полиције Хрватске и **Милан Бабић**.
- *27. септембар*: Због покушаја да се премести наоружање Територијалне одбране (ТО) из милицијских станица на Банији, почели српски немири. Специјалне јединице МУП-а Хрватске ухапсиле више од 300 Срба. Срби из Петриње склањају се у касарну ЈНА. Овакво стање траје до 30. септембра.
- *30. септембар*: Српско национално вијеће, на основу плебисцита, прогласило српску аутономију.
- У Загребу формирана Радна група Сабора Републике Хрватске за израду пројекта културне аутономије Срба у Хрватској. У састав су изабрани такозвани представници урбаних Срба **Симо Рајић**, **др Драго Роксандић**, **др Јово Бамбурач**, **Ђуро Затезало**, **Ђорђе Прибићевић**, **Мирослав Туђман** и други.
- *3. октобар*: Блокирани сви путеви према Книну.
- *22. октобар*: У манастиру Крупа код Обровца састали се представници Територијалне одбране Обровца, Книна, Бенковца, Доњег Лапца, Грачаца и СДС-а.
- *21. децембар*: Српско национално вијеће и Привремено предсједништво Заједнице општина Сјеверне Далмације и Лике прогласили Српску аутономну област Крајину и усвојили Статут САО Крајине.
- *22. децембар*: Сабор усвојио Устав којим је српски народ у Хрватској стављен у позицију националне мањине.

- *26. децембар*: Статут Српске аутономне области Крајина усвојиле скупштине општина Книн, Доњи Лапац, Грачац, Обровац, Бенковац, Кореница и Војнић.
- Скупштина Словеније прогласила самосталност Словеније.

1991. ГОДИНА

- *4. јануар*: Извршно вијеће САО Крајине формирало Секретаријат унутрашњих послова (СУП) Крајине. За секретара именован **Милан Мартић**.
- У Загребу основано Вијеће за заштиту уставног поретка Републике Хрватске.
- *7. јануар*: у Шидским Бановцима формирано Српско национално вијеће за Славонију, Барању и Западни Срем.
- *8. јануар*: Председник САО Крајине **Милан Бабић** обавестио Сабор Хрватске и Владу да представници крајинских општина неће долазити у Загреб.
- *9. јануар*: Председништво СФРЈ наредило расформирање свих паравојних формација у Југославији. Хрватска и Словенија одбиле да спроведу ову одлуку.
- *10. јануар*: Српско национално вијеће и Извршно вијеће САО Крајине подржали наредбу Председништва СФРЈ да се разоружају све паравојне формације.
- *12. јануар*: Извршно вијеће и Предсједништво СО Обровац затражили заштиту ЈНА због хапшења петорице грађана српске националности у Карину.
- Почела концентрација хрватске полиције на границама САО Крајине. На неколико места дошло до отварања пушчане ватре између хрватске полиције и српских сеоских стража.
- *17. јануар*: МУП Хрватске наредио да сви полицајци морају да потпишу изјаву о лојалности ако желе да добију плату. То је био начин да се Срби полицајци масовно отпусте с посла.
- У Шибенику ухапшена екипа Радио-телевизије Београд (**Крсте Бијелић**, **Тефик Зујовић** и **Дамјан Попадић**). Ухапшени и адвокати **Радомир Кужет**, **Милан Дупор** и **Саво Штрбац**.
- *21. јануар*: У неколико кордунашких села организован референдум за издвајање из општина Карловац и Дуга Реса.
- Становници Окучана се, после референдума, издвојили из општине Нова Градишка и припојили општини Пакрац.
- *22. јануар*: Органи безбедности ЈНА ухапсили **Ђуру Дечака** због илегалног увоза оружја у Хрватску.
- *23. јануар*: Савезни секретаријат за народну одбрану (ССНО) саопштио да ће ЈНА разоружати све паравојне формације ако то одмах не учине власти у Хрватској.
- Председник Србије **Слободан Милошевић** у Београду разговарао са председником и потпредседником Српског националног вијећа, **Миланом Бабићем** и **Милом Дакићем**.
- *24. јануар*: Војне власти у Хрватској ухапсиле више лица осумњичених да су наоружавали паравојне формације.

- Председник Хрватске **Фрањо Туђман** на седници Владе изјавио да ће Сабор суспендовати све савезне прописе.
- *25. јануар*: Председништво СФРЈ наредило демобилизацију резервног састава милиције у Хрватској.
- На београдској телевизији емитован филм о илегалном увозу оружја у Хрватску, који је организовао **Мартин Шпегељ**, министар одбране Републике Хрватске.
- У Београду разговарале делегације Србије и Хрватске, које су предводили **Милошевић** и **Туђман**.
- Српско национално вијеће Славоније, Барање и Западног Срема упутило захтев **Слободану Милошевићу** да сви Срби остану у једној држави.
- Собрање Македоније усвојило Декларацију о независности Републике Македоније.
- *26. јануар*: У Борову Насељу пронађен убијен **Звонко Остојић**, крунски сведок из филма о увозу оружја у Хрватску.
- Министар унутрашњих послова Хрватске **Јосип Бољковац** изјавио: „Ми ћемо употријебити сва средства и оружје и Срби више никада у Хрватској неће бити оно што су били док буде нас."
- *28. јануар*: **Мартин Шпегељ** изјавио да Хрватска неће спровести Одлуку Председништва СФРЈ од 9. јануара о расформирању паравојних формација.
- *31. јануар*: Војни суд у Загребу издао налог за привођење **Мартина Шпегеља** због илегалног увоза оружја.
- У Сплиту најављено формирање усташке младежи.
- *1. фебруар*: Једанаест заступника српске националности из Далмације, Лике, Кордуна, Баније и из Славоније повукло се из Сабора Хрватске.
- Председник Председништва СФРЈ **Борисав Јовић** телеграмом обавестио **Фрању Туђмана** да ће се у спровођењу Наредбе Председништва Југославије ићи до краја.
- *2. фебруар*: У Книну одржан протестни митинг због угрожености српског народа у Хрватској.
- *3. фебруар*: У Госпићу одржан протестни митинг због угрожености српског народа у Хрватској.
- У општини Вргинмост организован референдум о прикључењу САО Крајини.
- *4. фебруар*: У Карловцу српски станови обележени крстићима.
- *5. фебруар*: **Фрањо Туђман** одговорио на телеграм **Борисава Јовића**, истакавши да **Мартин Шпегељ** може одговарати само хрватској Влади.
- *8. фебруар*: У Београду заседало Председништво Југославије. Представник Хрватске није дошао, а представник Словеније напустио седницу.
- *12. фебруар*: МУП Хрватске покушао да успостави полицијску станицу на Плитвицама, али је то спречено.
- *15. фебруар*: Хрватски полицајци окупирали Плитвице. Секретар СУП-а Крајине **Милан Мартић** затражио да одмах напусте подручје Коренице. Када је то исто затражило Председништво Југославије, полиција се повукла.

- *16. фебруар*: У Доњем Лапцу усвојена Декларација о положају и правима српског народа у Хрватској.
- *17. фебруар*: У Карловцу спречено одржавање српског протестног митинга.
- *18. фебруар*: У Карловцу ухапшени активисти СДС-а **Момир Лазић** и **Никола Вучинић**.
- *19. фебруар*: У Книну одржан српски митинг.
- *21. фебруар*: Сабор Хрватске усвојио Резолуцију о раздруживању Републике Хрватске и СФР Југославије и донео одлуку да у Хрватској не важе савезни закони, с образложењем да нису у складу с Уставом Хрватске.
- *25. фебруар*: **Милан Бабић** говорио пред Комисијом за људска права Уједињених нација (УН) у Женеви.
- *26. фебруар*: Српско национално вијеће Славоније, Барање и Западног Срема усвојило Декларацију о суверености аутономији српског народа.
- Војни тужилац ЈНА подигао оптужницу против министра одбране Хрватске **Мартина Шпегеља** за кривично дело оружане побуне.
- *28. фебруар*: Српско национално вијеће и Извршно вијеће САО Крајине усвојили Резолуцију о раздруживању Републике Хрватске и САО Крајине која остаје у Југославији.
- **Јован Рашковић** се преселио у Београд.
- На седници СО Книн одлучено да се прекине с уплаћивањем основног пореза на промет Републици Хрватској.
- У Плашком одржан збор Срба. Одлучено да се месна заједница Плашки издвоји из општине Огулин и прикључи САО Крајини.
- *1. март*: Представници Српског националног вијећа Славоније, Барање и Западног Срема на конференцији у Новом Саду обелоданили Декларацију о проглашењу САО Крајине Славоније, Барање и Западног Срема.
- *2. март*: Сукоб хрватске полиције и српског народа у Пакрацу. Због овог насиља, одржане бројне демонстрације у српским општинама, а посебно у Пакрацу и Двору на Уни. Истога дана у Пакрац ушле и јединице ЈНА, а интервенисало је и Председништво Југославије. Хрватски полицајци се повукли, али оставили пустош у згради СО Пакрац и у владичанском двору. По неким тврдњама, ово је почетак хрватско-српског рата.
- *3. март*: У хрватском селу Кијево код Книна хрватски цивили напали аутомобил у којем су били предсједник Извршног вијећа СО Книн **Вељко Поповић** и председник Вијећа удруженог рада **Небојша Мандинић**.
- У Карловцу одржан протестни скуп српских интелектуалаца с Баније, Кордуна, из Горског Котара и Беле Крајине (историјска област у југоисточној Словенији, погранична са Хрватском са градићима Чрномељем, Метликомом и Семичем, оп.а).
- *4. март*: У Пакрацу боравили чланови Председништва СФРЈ **Стипе Месић**, **Ненад Буђин** и **Богић Богићевић**, савезни секретар за унутрашње послове **Петар Грачанин**, министар унутрашњих послова Хрватске **Јосип Болковац** и начелник Штаба 5. војне области генерал-потпуковник **Симеон Прашчевић**.

- *5. март*: Полиција САО Крајине уклонила барикаде које су поставили Хрвати из села Кијево.
- Хрватски специјалци запосели мост на Сави код Јасеновца.
- *6. март*: У Загребу **Фрањо Туђман** најавио формирање Збора народне заштите.
- Председник хрватске Владе **Јосип Манолић** упутио протестну ноту председнику Владе Србије у којој се одбацују ставови Владе Србије о догађајима у Пакрацу.
- Успостављена директна аутобуска линија Јањево–Загреб.
- Председник Хрватске странке права **Доброслав Парага** доставио службени захтев Сабору Хрватске да се посмртни остаци поглавника **Анте Павелића** из Мадрида пренесу у Загреб.
- *7. март*: У Дарувару експлозивом разнесен киоск *Политике*.
- Форум Срба Беле Крајине, Горског Котара, Кордуна, Баније, Покупља и Жумберка истакао да Војна крајина никада није била хрватска земља.
- У Сплиту формирана странка Независна Држава Хрватска.
- *11. март*: Патријарх Српске православне цркве господин Павле посетио је Пакрац.
- *14. март:* Председништво СФРЈ, после тродневне расправе, одбило предлог Штаба врховне команде ЈНА о подизању борбене готовости. Против су гласали **Јанез Дрновшек**, **Васил Тупурковски**, **Стјепан Месић** и **Богић Богићевић**.
- Срби окупљени код зграде СО Вргинмост тражили забрану ношења симбола шаховнице у овој општини.
- Делегација СДС-а Славоније, Барање и Западног Срема преговарала са **Фрањом Туђманом** у Загребу.
- *15. март*: Председник СО Синь **Јерко Вукас** разговарао у Книну са **Миланом Бабићем**.
- *16. март:* У Грачацу формирана нова странка: Српска демократска странка Крајине (СДС Крајине).
- Члан Председништва СФРЈ **Стипе Месић** изјавио: „Ова земља мора бити савез суверених држава".
- *17. март*: Просветни радници САО Крајине у Книну закључили да је званични језик у САО Крајини српско-хрватски.
- *18. март*: СО Книн, на основу Резолуције о раздруживању Републике Хрватске и САО Крајине, донео Одлуку о примјени закона и других прописа на подручју САО Крајине. То је значило да се у САО Крајини примењују закони и прописи савезне државе и САО Крајине. На том заседању донета је и Одлука о одвајању од Републике Хрватске.
- На ванредној седници СО Книн **Милан Бабић** изјавио да ће САО Крајина признати Републику Хрватску ако Хрватска призна САО Крајину.
- *19. март*: Све општине САО Крајине потврдиле Резолуцију о раздруживању са Републиком Хрватском.
- *21. март*: **Милан Бабић** рекао да ће Срби Крајине ићи својим путем.
- *26. март*: Европска заједница објавила декларацију у којој је речено да уједињена и демократска Југославија има најбоље шансе да се интегрише у Европу.

- У Загребу амерички парламентарци, који су дошли у организацији Хелсиншке комисије за људска права, разговарали с представницима Срба из Хрватске.
- У Загребу завршена истрага против **Жељка Ражнатовића Аркана**, **Душана Бандића**, **Зорана Стефановића** и **Душана Царића**, које је оптужница теретила за припремање оружане побуне у Хрватској.
- *28. март*: У Сплиту одржан први од шест најављених састанака председника југословенских република.
- *29. март*: СО Книн позвала у Книн председника Србије **Слободана Милошевића**.
- *31. март*: Специјалци МУП-а Хрватске напали српске положаје на Плитвицама. На српској страни страдао је **Рајко Вукадиновић**, а на хрватској полицајац **Јосип Јовић**. По многим тумачењима, био је то почетак хрватско-српског рата.
- У Борову Селу прихваћена одлука о присаједињењу Славоније, Барање и Западног Срема Србији.
- *1. април*: Извршно вијеће САО Крајине донело одлуку о присаједињењу САО Крајине Србији и о расписивању референдума.
- *6. април*: Специјалци МУП-а Хрватске поновили напад на српски Пакрац.
- *12. април*: Извршно вијеће САО Крајине расписало референдум српског народа за присаједињење Србији, датум одржавања: 12. мај.
- *16. април*: У Карађорђеву се састали **Слободан Милошевић** и **Фрањо Туђман**.
- *30. април*: У Книну одржана конститутивна седница Скупштине САО Крајине. За председника изабран посланик из Глине **Велибор Матијашевић**.
- *2. мај*: Срби Борова Села одбили напад припадника МУП-а Хрватске. Том приликом погинуло 13 хрватских специјалаца.
- Убијен командир хрватске полицијске станице у Полачи код Бенковца.
- *3. мај*: Хрватске власти у Задру допустиле уништење око 350 српских кућа и локала. Акција је названа „кристална ноћ".
- *5. мај*: **Фрањо Туђман** у Трогиру позвао хрватски народ на побуну против ЈНА.
- *6. мај:* ХДЗ организовао демонстрације против ЈНА у Сплиту.
- ХДЗ почео да прикупља потписе за ускраћивање боравка члановима СДС-а у Шибенику: **Јовану Рашковићу**, **Бранку Поповићу** и **Марку Добријевићу**.
- У Творници електрода и феролегура у Шибенику затражено да радници српске националности потпишу документ о лојалности Хрватској.
- *9. мај*: Председништво СФРЈ донело Одлуку о постављању јединица ЈНА између територије с већинским српским становништвом и осталих делова Хрватске.
- *12. мај*: Организован референдум у Крајини о присаједињењу Србији.
- *19. мај*: У Хрватској одржан референдум о отцепљењу Хрватске од Југославије.
- *28. мај*: На стадиону Ногометног клуба *Загреб* извршена смотра Збора народне гарде Хрватске.
- *29. мај:* Скупштина САО Крајине изабрала прву Владу, председник **Милан Бабић**, министар унутрашњих послова **Милан Мартић**; проглашен Статут САО Крајине.
- *1. јун*: Загребачки *Вјесник* објавио да је случај **Млинар** режирао **Јован Рашковић** и да је **Млинар** добровољно глумио жртву коју кољу.

- *17. јун*: Хрватска странка права усвојила Липањску повељу у којој се тражи обнова Независне Државе Хрватске, чије су источне границе линија Суботица–Земун–Дрина– Санџак– Бока Которска.
- *21. јун*: Државни секретар Сједињених Америчких Држава **Џејмс Бејкер** на крају посете СФРЈ изјавио да Америка подржава целовиту и демократску Југославију.
- *24. јун*: У Бањој Луци потписан Договор о привредној, политичкој и културној сарадњи САО Крајине и Заједнице општина Босанске Крајине.
- *25. јун*: Хрватска и Словенија прогласиле државну независност.
- *26. јун*: Специјалци МУП-а Хрватске продрли у Глину. Српске снаге извршиле напад на полицијску станицу.
- Савезно извршно веће објавило Наредбу о забрани успостављања републичких граничних прелаза унутар територија СФРЈ. Савезни СУП и ЈНА задужени за спровођење наредбе.
- *27. јун*: Јединице ТО Словеније напале јединице и касарне ЈНА. Почео краткотрајан рат у коме је ЈНА претрпела знатне губитке.
- Скупштина САО Крајине допунила Владу Крајине на седници у Босанском Грахову. **Милан Мартић** постављен за министра одбране, што он није прихватио. То је почетак свих потоњих неспоразума између **Мартића** и **Бабића**.
- У Босанском Грахову одржана заједничка седница скупштина САО Крајине и Босанске Крајине. Усвојена декларација о уједињењу.
- *1. јул*: Под притиском Европске заједнице, Председништво СФРЈ изабрало **Стјепана Месића** за председника (он ће на овој дужности бити до 5. децембра).
- *4. јул*: Хрватске полицијске снаге ушле преко подручја Вргинмоста у Топуско.
- *6. јул*: Хрватске оружане снаге напале српско становништво у Старој Тењи.
- *18. јул*: Председништво СФРЈ донело одлуку о повлачењу ЈНА из Словеније.
- *22. јул*: Хрватске оружане снаге покушале да окупирају Плашки, али су одбијене.
- *27. јул*: Српске снаге протерале снаге МУП-а Хрватске из Глине.
- *1. август*: **Фрањо Туђман** позвао Хрвате да буду спремни на општи рат.
- Отпочеле борбе у Даљу, Ердуту, Осијеку, Дарди, Вуковару и Крушеву.
- *3. август*: У Даљу хрватске оружане снаге извршиле злочин над српским цивилним становништвом.
- *4. август*: На Шарчевом раскршћу код Крњака убијена тројица хрватских полицајаца.
- *17. август*: У Мирковцима хрватске оружане снаге напале Србе.
- *20. август*: Влада САО Крајине донела Одлуку да се успостави јединствен систем Територијалне одбране (ТО) Крајине – Оружане снаге Крајине, као део јединственог система оружаних снага СФРЈ. За команданта ТО, по функцији, именован је **Милан Бабић**, за заменика **Милан Мартић**, а за првог начелника Штаба **Илија Ђујић**, генерал ЈНА у пензији.
- *21. август*: Тенковске јединице Книнског корпуса ЈНА стигле у непосредну близину Задра. Из Београда наређено обустављање даљег напредовања.
- Јединице Новосадског корпуса ЈНА ушле у Бели Манастир.

- *22. август*: У Грубишном Пољу, Пакрацу и Дарувару хрватске оружане снаге извршиле злочине над Србима.
- Хрватске оружане снаге ушле у неколико села општине Цапраг на Банији и том приликом убиле 15 српских цивила.
- *23. август*: Јединице ЈНА и ТО ослободиле село Кијево код Книна (хрватски Аламо). Акцију је планирао потпуковник **Ратко Младић**, а спровео потпуковник **Славко Лисица**.
- ЈНА и ТО Славоније и Барање ослободиле Барању и стигле до Осијека.
- *1. септембар*: Ратно ваздухопловство ЈНА запленило авион угандске компаније с товаром оружја за Хрватску. Ухапшен организатор тог посла **Антон Кикаш**.
- *3. септембар*: Представници 12 земаља Европске заједнице договорили се у Хагу да бивши министар Велике Британије лорд **Питер Карингтон** буде координатор мировне конференције о Југославији.
- Воде се борбе око Масленичког моста.
- *4. септембар*: У Госпићу хрватске оружане снаге починиле злочин над Србима: убијале, спаљивале, вешале на бандере.
- *5. септембар*: **Папа Јован Павле II** позвао католике да се моле за спас Хрватске.
- *7. септембар*: У Хагу почела Међународна конференција о Југославији.
- *9. септембар*: У Босанској Отоци ухапшен **Милан Мартић**. Хрватска захтевала његово изручење, али је Мартић уз посредовање ЈНА пуштен и пребачен у Книн.
- *11. септембар*: Вођене борбе око Скрадина и Масленичког моста.
- *13. септембар*: Хрватске оружане снаге код Карловца заробиле генерала ЈНА **Милана Аксентијевића** и групу официра.
- *15. септембар*: Код Госпића погинуо **Ђорђе Божовић Гишка**, командант формације Српске добровољачке гарде.
- *21. септембар*: На Коранском мосту код Карловца хрватска полиција масакрирала 13 резервиста ЈНА.
- *25. септембар*: Савет безбедности УН изгласао Резолуцију 713, којом је уведен ембарго на испоруке оружја за подручје Југославије.
- *3. октобар*: Председништво СФРЈ прогласило непосредну ратну опасност.
- *4. октобар*: У Хагу саопштен договор да се проблем Срба САО Крајине решава у Поткомитету за националне мањине.
- Хрватска артиљерија први пут тукла Војнић.
- *5. октобар*: Вођене борбе у близини Осијека, Нове Градишке, Сиска, Пакраца и Дубровника.
- Са Кордуна отишла Лозничка бригада ЈНА.
- *8. октобар*: Сабор Хрватске донео Одлуку о раскиду државотворне везе с Југославијом и прогласио државну самосталност Хрватске.
- Проглашена потпуна самосталност Републике Словеније. ЈНА добила десет дана да се повуче.
- *13. октобар*: На Кордун дошла Зајечарска бригада ЈНА.

- *16. октобар*: Хрватска влада дала рок ЈНА да се повуче с њене територије до 10. новембра.
- Председник Крајине **Милан Бабић** потписао Указ о проглашењу Закона о оснивању Привредне коморе Крајине.
- *18. октобар*: У Хагу предложена декларација о Југославији, према којој се републике СФРЈ сматрају сувереним и међународно признатим државама.
- *29. октобар*: Министри иностраних послова Европске заједнице одлучили да уведу економске санкције Србији ако до 4. новембра не прихвати предлоге лорда **Питера Карингтона**.
- *2. новембар*: Формиране три кордунашке бригаде (2. за Војнић, 3. за Слуњ, 4. за Вргинмост).
- *3. новембар*: Хрватске снаге протерале Србе из 18 села у Западној Славонији.
- *4. новембар*: Касарна ЈНА Логориште у Карловцу евакуисана уз губитке: 26 мртвих и 67 рањених војника.
- *5. новембар*: У Хагу одржан састанак чланова Конференције о Југославији. Том приликом понуђена је четврта верзија документа под радним називом Одредбе споразума за конвенцију о будућем устројству Југославије, у којој се предвиђало да Југославија буде заједничка држава равноправних република од оних република које желе да остану у њој. **Слободан Милошевић** одбио да прихвати понуђени документ с образложењем да се не може сложити са укидањем Југославије потезом пера.
- *8. новембар*: Министри Европске заједнице одлучили да Југославији уведу санкције.
- *9. новембар*: Председништво СФРЈ упутило захтев Савету безбедности о хитном упућивању мировних снага у Југославију.
- *18. новембар*: Влада Крајине прогласила одлуку по којој се снаге међународне заједнице могу разместити само на линије разграничења.
- После вишемесечних борби, јединице ЈНА заузеле Вуковар.
- *21. новембар*: Амерички амбасадор **Ворен Цимерман** приписао ЈНА и Србији одговорност за кризу у Југославији.
- У Книну Скупштина САО Крајине сменила председника **Велибора Матијашевића** и изабрала **Милу Паспаља**.
- *23. новембар*: У Женеви **Слободан Милошевић**, **Фрањо Туђман** и **Вељко Кадијевић** договорили прекид рата и дали сагласност на документ познат под именом Венсов план*****.
- *27. новембар*: Савет безбедности прихватио Резолуцију 727 на основу захтева Владе Југославије о слању мировних снага у Југославију.
- *28. новембар*: Код Цетинграда погинуо командант 2. кордунашке бригаде потпуковник **Томислав Ранковић**, који се залагао за стварање аутохтоне крајинске војске, а противио шверцу и корупцији.
- *2. децембар*: Савет министара Европске заједнице одлучио да економске санкције буду уведене само Србији и Црној Гори.

- *5. децембар*: Хрватски Сабор опозвао **Стјепана Месића** из Председништва Југославије. Месић је тада рекао: „Мислим да сам обавио задатак. Југославије више нема!"
- *18. децембар*: Министарски савет Европске заједнице усвојио Декларацију о критеријумима за признавање нових држава по принципима гарантовање права етничким и националним групама и мањинама у складу са обавезама прописаним у оквиру Конференције о европској безбедности и сарадњи, поштовање неповредивости свих граница, које могу бити мењане само мирољубивим путем и заједничким договором и Европска заједница неће признати оне ентитете који су настали као резултат агресије.
- *19. децембар*: Уставотворна скупштина САО Крајине у Книну усвојила Устав и прогласила Републику Српску Крајину (РСК). Први председник **Милан Бабић**.
- *20. децембар*: Премијер СФРЈ **Анте Марковић** поднео оставку.
- *23. децембар*: Немачка признала Словенију и Хрватску.
- *26. децембар*: Хрватске оружане снаге из правца Карловца кренуле у офанзиву према Турњу и Каменском са циљем да се пробију кроз Утињску долину до Вргинмоста и Војнића. Борбе су вођене три дана. Погинуо велики број хрватских војника.

1992. ГОДИНА

- *3. јануар*: У Сарајеву потписан Споразум о ангажовању снага Уједињених нација (УН) у Југославији.
- *8. јануар*: Савет безбедности Уједињених нација прихватио Резолуцију 727 о слању претходнице међународних снага у Југославију.
- **Слободан Милошевић** упутио отворено писмо **Милану Бабићу**. (**Бабић** је одговорио јавно 12. јануара.)
- *13. јануар*: Ватикан признао Хрватску и Словенију.
- *15. јануар*: Европска заједница признала Словенију и Хрватску.
- *17. јануар*: Свети архијерејски сабор Српске православне цркве објавио саопштење о праву српског народа на самоопредељење.
- *27. јануар*: Преговори представника РСК и **Марка Гулдинга** (лични изасланик генералног секретара УН Сајруса Венса и подсекретар Уједињених нација, оп.а) у Книну завршени без договора.
- *30. јануар*: У Београду почела тродневна седница такозваног крњег Председништва СФРЈ, представника Србије и Крајине. **Милан Бабић** и његова влада нису дали сагласност на Венсов план. Уместо **Бабића**, сагласност је 2. фебруара дао председник Скупштине Крајине **Миле Паспаљ**.
- Председник Русије **Борис Николајевич Јељцин** најавио да ће Русија признати Словенију и Хрватску.
- *3. фебруар*: У Книну одржан збор подршке **Милану Бабићу** због одбијања да потпише Венсов план.

- *4. фебруар*: **Бутрос Бутрос Гали**, генерални секретар УН, изјавио да на територији под заштитом УН неће важити хрватски закони.
- *5. фебруар*: Политичко вођство скупштина општина Војнић и Грачац подржало Венсов план.
- Крајинска полиција у Удбини ометала учеснике састанка СДС-а који су заступали тезу да Венсов план треба прилагодити српској страни.
- *6. фебруар*: У Грачацу о Венсовом плану разговарали представници СДС-а Крајине и ЈНА, које је предводио генерал **Ратко Младић**.
- Влада Крајине поделила територију на четири административна округа: Севернодалматински, Лички, Кордунашки и Банијски.
- *7. фебруар*: **Бутрос Бутрос Гали** изјавио да се трупе УН неће повући из заштићених зона Крајине док се не нађе политичко решење, да распоред ових снага неће прејудицирати политичко решење, да подручја под заштитом УН неће бити под законима Хрватске, да ће снаге УН штитити локално становништво пре и после демилитаризације.
- *9. фебруар*: Скупштина Републике Српске Крајине у Глини безусловно прихватила Венсов план. Наговештено смењивање и **Милана Бабића**. Скупштини присуствовали и **Бранко Костић**, **Југослав Костић** и генерал **Благоје Аџић**.
- *10. фебруар*: На седници владе у Книну договорено да **Милан Бабић** објави условно прихватање Венсовог плана. Он, уместо тога, наметнуо одлуку о референдуму на коме ће се одлучити о прихватању/неприхватању Венсова плана.
- **Др Јован Рашковић** поновио идеју о културној аутономији Срба у Хрватској.
- *12. фебруар*: **Милан Бабић** затражио да Уједињене нације уведу протекторат над Крајином.
- *13. фебруар*: Војна полиција ЈНА у Книну затворила **Богољуба Бјелановића Роду**, члана Главног одбора СДС-а Крајине, зато што је напустио положај из протеста према поступцима ЈНА познатим по команди: заузми па врати.
- Из Книна ЈНА и крајинска полиција почеле масовно да враћају добровољце који су дошли из Србије.
- *15. фебруар*: Београдски дневни лист *Вечерње новости* најавио одлазак са функције Милана Бабића цитирајући изјаве Миле Паспаља и Душана Јовића: „Книнска скупштина и најављени референдум Крајишника о прихватању Венсовог плана обична су лакрдија којом се Срби у Крајини додатно збуњују."
- *16. фебруар*: **Миле Паспаљ** сазвао у Глини седницу Скупштине Крајине. Према званичним изјавама, већина посланика изјаснила се за смењивање **Милана Бабића** и Владе Крајине.
- *17. фебруар:* У Београду **Милан Бабић** на конференцији за штампу изјавио да је скупштинска седница одржана у Глини неуставна и нелегална.
- *18. фебруар*: У Книну заседала Скупштина Крајине која је подржала **Милана Бабића**. Усвојен његов предлог да Скупштина пређе у стално заседање. Одлучено је и да се одложи заказани референдум.

- Министар полиције **Милан Мартић** објавио Наредбу бр. 1834/1 којом се повлаче добровољци с територије Крајине.
- *21. фебруар*: Савет безбедности УН усвојио Резолуцију 743 којом се одобрава почетак мировне мисије у Југославији и формирање УНПРОФОР-а.
- У Книну заседала крајинска скупштина. Том приликом осуђен је став **Бранка Костића**, који је у Глини тражио безусловно прихватање Венсовог плана.
- *26. фебруар*: Крајинска скупштина на заседању у Борову Селу сменила председника Републике **Милана Бабића** и Владу **Ристе Матковића**. За председника Републике изабран је **Горан Хаџић**, магационер Пољопривредне задруге у Пачетину, а за мандатара за састав нове владе **Здравко Зечевић**, агроном из Бенковца.
- *28. фебруар*: Хрватска војска на широком фронту напала залеђе Задра и Шибеника. На обе стране било мртвих и рањених.
- *29. фебруар*: Уставни суд Крајине у Книну поништио све одлуке и амандмане скупштине којом је председавао **Миле Паспаљ** у Борову Селу.
- *1. март*: Група муслимана у Сарајеву на Башчаршији пуцала на српске сватове. Убијен отац младожење **Никола Гардовић**, рањен православни свештеник **Раденко Миковић** и спаљена српска застава.
- У Голубићу код Книна прослављен почетак рада Школе за полицију Крајине. Присуствовали су, поред осталих, **Сејдо Бајрамовић** и **Југослав Костић** из Београда, **Горан Хаџић** и **Милан Мартић**.
- Влада **Здравка Зечевића** сменила директора Српске РТВ Книн **Лазара Мацуру** и за новог директора поставила **Бранка Марјановића**.
- Босански Срби прогласили отцепљење од Босне и Херцеговине, прогласили Устав и формирали Владу.
- Снаге УН почеле да преузимају одговорност за заштићена подручја Крајине.
- *2. март*: У Београду, пред групом кордунашких генерала, **Миле Паспаљ** рекао да је Југославија признала Крајину, да он поседује такав документ, али да је то тајна.
- *5. март*: У београдским новинама *Политика експрес* објављен чланак да Скупштина Србије мења Устав, у коме пише и ово: „Српски народ у крајинама не може да буде обухваћен Законом о праву народа на самоопредељење".
- *21. март*: Скупштина Крајине, под председништвом **Миле Паспаља**, заседала у Книну.
- *1. април*: На загребачки аеродром *Плесо* слетео први страни путнички авион, из Русије.
- *4. април*: Велика народна скупштина Српске области Славоније, Барање и Западног Срема усвојила Одлуку о проглашењу Статута Српске области Славоније, Барање и Западног Срема.
- *6. април*: Европска заједница признала државу Босну и Херцеговину.
- *7. април*: На Палама проглашена Српска Република Босна и Херцеговина.
- Сједињене Америчке Државе признале Словенију, Хрватску и Босну и Херцеговину.

- *11. април*: У Книну, **Милан Бабић** и председница СДС-а Крајине **Љубица Шолаја** сукобили се око формирања Српске војске Крајине. Бабић предлагао оснивање гарде.
- *12. април*: На книнском Косову, код цркве Лазарице, формиран Пук Српске војске Крајине *Петар Мркоњић*. За команданта постављен **Раде Чубрило**, за начелника Штаба **Стево Четник**, за начелника безбедности **Душан Стоисављевић**, за начелника позадине **Рајко Илић**, за начелника пропаганде **Милан Стојановић**. Богослужење и посвету заставе обавио кнински свештеник протојереј **Никола Шкрбић**.
- *16. април*: Европска заједница наредила повлачење свих оружаних састава из Босне и Херцеговине до 28. априла.
- *17. април*: Америчка дипломатија осудила Србију за рат у Босни.
- *18. април*: Припадник УНПРОФОР-а у Глини силовао малолетницу.
- *19. април*: Вођене жестоке борбе код Ласиње на Купи.
- *22. април*: У Вељуну се сукобили војници УНПРОФОР-а и српски борци јер су плавци изјавили да су дошли да штите хрватски народ.
- *28. април*: У Београду проглашена Савезна Република Југославија.
- *29. април*: Главни одбор СДС-а Крајине сменио председницу **Љубицу Шолају** и изабрао **Милана Бабића**.
- Претходна два дана на книнском ратишту погинуло девет српских бораца и убијено десет Срба у селу Црно код Задра.
- *4. мај*: Председништво Југославије прогласило Одлуку о повлачењу ЈНА из Босне и Херцеговине у року од 15 дана.
- *12. мај*: Крајинска влада увела ванредно стање због појаве хрватских диверзантских тројки.
- *15. мај*: Савет безбедности изгласао Резолуцију 752 о погоршању ситуације у Босни и Херцеговини. У Тузли муслиманска група напала колону војника ЈНА, која се повлачила за Србију и том приликом убијено је, по незваничним подацима, више од 200 војника.
- 9. Зајечарска бригада авионом *Кикаш* напустила територију Крајине. У току ратовања на Кордуну имала је 57 мртвих и 120 рањених војника.
- *18. мај*: Савет безбедности изгласао Резолуцију 753 којом се даје препорука за пријем Хрватске у УН.
- Савет безбедности изгласао Резолуцију 754 којом се даје препорука за пријем Словеније у УН.
- У Книну заседала крајинска скупштина, којој су присуствовали **Јован Рашковић** и **Милан Бабић**. Усвојена Декларација о политичким циљевима Републике Српске Крајине.
- *19. мај*: ЈНА напустила Крајину.
- *23. мај*: Словенија, Хрватска и Босна и Херцеговина примљене на заседању Генералне скупштине у чланство УН.

- *27. мај:* У Сарајеву експлозивна направа усмртила 16 и ранила више од 100 људи који су стајали у реду за хлеб.
- *29. мај*: Генерал **Сатиш Намбијар**, командант УНПРОФОР-а боравио у Книну.
- *30. мај*: Савет безбедности својом Резолуцијом 757 увео санкције Савезној Републици Југославији.
- *15. јун*: **Добрица Ћосић** изабран за првог председника Савезне Републике Југославије (СРЈ).
- *16. јун*: На Топличким косама, недалеко од Топуског, тешко рањен председник СО Вргинмост **Дмитар Обрадовић**. Умро је у болници на Петровој гори.
- *21. јун:* Хрватске оружане снаге извршиле агресију на међуречје Крке и Чиколе (Миљевачки плато), иако је то подручје било под заштитом УН. Заробљено је па убијено 48 српских војника.
- *23. јун*: Хрватска артиљерија тукла Книн.
- *30. јун*: Савет безбедности усвојио Резолуцију 762 о такозваним ружичастим зонама у Хрватској. Од Републике Хрватске затражено да повуче војску на положаје пре 21. јуна и обустави војне акције на подручју под заштитом УН.
- У Бенковцу, у стану **Рајка Лежајића**, припадници званичне крајинске власти батинали **Милана Бабића** и **Рајка Лежајића**.
- *4. јул*: Министар унутрашњих послова Крајине **Милан Мартић** осудио појаве сепарације Кордуна и Баније од осталих делова Крајине после састанка руководстава општина Кордуна и Баније у Глини.
- *12. јул*: УНПРОФОР преузео гаранције за границу на Кордуну између Крајине и Хрватске
- *21. јул*: У Београду разговарали **лорд Питер Карингтон**, **Горан Хаџић**, **Добросав Вејзовић**, министар иностраних послова и пуковник **Стојан Шпановић**. Карингтон је нагласио да је за Крајину предвиђен специјални статус у складу са документима усвојеним у Хагу. Његов заменик **Герд Аренс** тврдио је да је Хрватска спремна да Србима понуди ширу аутономију.
- *28. јул*: У Београду умро **Јован Рашковић**.
- Пробијен Коридор према Србији, од Модриче до Брчког.
- *6. август:* У Београду Српска академија наука и уметности организовала симпозијум о злочинима у савременом рату.
- *7. август:* Савет безбедности усвојио Резолуцију 769 којом се заводи ембарго на увоз и извоз све робе између СР Југославије и света и о проширењу састава УНПРОФОР-а.
- *18. август*: Крајинска влада именовала Државну комисију за ратне злочине и злочине геноцида.
- *26. август*: У Лондону почела конференција о бившој Југославији уз учешће 40 делегација. Присуствовала и делегација Крајине коју је предводио **Здравко Зечевић**.
- *14. септембар*: Савет безбедности усвојио Резолуцију 776 о подршци Лондонској конференцији.

- *22. септембар*: Генерална скупштина УН замрзла чланство СРЈ.
- *30. септембар*: У Женеви **Добрица Ћосић** и **Фрањо Туђман** потписали Декларацију, а гаранти су били **Дејвид Овен** и **Сајрус Венс**. Декларација је гарантовала неповредивост постојећих граница осим оних које настану мирним путем и преговорима. Састанку је присуствовао и **Слободан Милошевић**, али није ништа потписао.
- *5. октобар*: Крајинска скупштина одбила верификацију Извештаја председника **Горана Хаџића** о учешћу на преговорима у Лондону.
- *16. октобар*: Формирана Српска војска Крајине (СВК).
- *31. октобар*: Скупштине РС и РСК усвојиле заједничку декларацију о војном савезу.
- *4. новембар*: Хрватски парламент усвојио Закон о заштити Републике Хрватске од терористичких активности.
- *9. новембар*: Прекинут коридор код Брчког.
- *19. новембар*: У Книну вођени преговори са **Сајрусом Венсом** и **Робертом Овеном**. Крајинску делегацију су чинили **Здравко Зечевић**, **Милан Мартић**, **Боро Мартиновић** и нови министар иностраних послова **Слободан Јарчевић**.
- Хрватски војници код Земуника Горњег убили **Мирка Суботића** (33) и његову снаху **Достану** (22).
- *21. новембар*: Код Брчког погинуо новинар **Душан Тепшић** (30), секретар за информисање при Министарству за унутрашње послове Крајине.
- *1. децембар*: Званично формирана Српска војска Крајине.
- *14. децембар*: У Загребу, пред својим станом, убијен **Милан Кривокућа** родом из Утиње, Србин, синдикални лидер железничара у Хрватској.
- *29. децембар*: Хрватски парламент завршио расправу о подели Хрватске на жупаније са више од 400 општина.

1993. ГОДИНА

- *6. јануар*: Председник СРЈ **Добрица Ћосић** рекао да Србима предстоје политичка и војна капитулација или рат с најмоћнијим државама, да је за српски народ само година 1915. била гора од 1993. године.
- *17. јануар*: У Војнићу убијен **Ђуро Ђукица Ерор**.
- *22. јануар*: Напад хрватске војске на заштићену зону Равних Котара и пределу од Сиња ка Врлици.
- Хрватске снаге у заседи између Грачаца и Малог Алана убиле 22 полицајца Крајине.
- *24. јануар*: Начелник Генералштаба Војске Југославије генерал **Живота Панић** затражио од УН повлачење хрватске војске из Равних Котара, истакавши да ће, у противном, СРЈ упутити Крајини сву могућу помоћ.
- *25. јануар*: Савет безбедности усвојио Резолуцију 802 којом осуђује Хрватску због агресије на Равне Котаре.
- *29. јануар*: Објављен податак да је у хрватском нападу у Равним Котарима погинуло 60 српских војника, а рањена 142 и више од 400 цивила.

- По другим подацима, у операцији Масленица убијено је око 490 Срба, бораца и цивила, док их је око 15.000 протерано ка Бенковцу и Книну.
- *12. фебруар*: **Здравко Зечевић** преузео и функцију министра одбране после смене пуковника **Стојана Шпановића**.
- *15. фебруар*: **Милан Мартић** изјавио да је **Стојан Шпановић** нерегуларно смењен.
- Влада Крајине, на предлог **Милана Мартића**, именовала **Давида Растовића** за директора Српске радио-телевизије Книн.
- *17. фебруар*: Делегација Крајине у којој су били **Горан Хаџић**, **Миле Паспаљ** и **Слободан Јарчевић** отпутовала у Њујорк.
- *19. фебруар*: Савет безбедности усвојио Резолуцију 807 о привременом продужетку мандата УНПРОФОР-а у Хрватској и Босни и Херцеговини.
- *22. фебруар*: Савет безбедности усвојио Резолуцију 808 о формирању Међународног суда за кривично гоњење лица одговорних за кршење међународног хуманитарног права.
- *1. март*: **Горан Хаџић**, **Миле Паспаљ** и **Слободан Јарчевић** преговарали у Женеви.
- *18. март:* У Београду **Горан Хаџић** сменио **Здравка Зечевића**, а за новог мандатара одредио **Ђорђа Бјеговића**.
- *19. март*: Хрватске оружане снаге запоселе Мосеч.
- *28. март*: Скупштина Крајине прихватила одлуку **Горана Хаџића** о ускраћивању мандата **Здравку Зечевићу** и давању мандата **Ђорђу Бјеговићу**.
- *31. март:* Савет безбедности усвојио Резолуцију 815 којом прејудицира политичко решење за Крајину, супротно смислу Венсовог плана. У овом документу први пут је недвосмислено написано да УНПА зоне представљају интегралне делове Хрватске. Ово је значило и крај Венсовог плана.
- **Фрањо Туђман** изјавио да је ова резолуција велика победа хрватске политике.
- Продужен мандат УНПРОФОР-а.
- *3. април*: Хрватска артиљерија гранатирала Обровац.
- *30. април*: **Горан Хаџић** отпутовао у Женеву.
- *14. мај*: У Београду сазвана заједничка седница скупштина Србије, Црне Горе, Српске и Крајине. Тема расправе био је Венсов план. Посланици Српске и Крајине се нису одазвали због могућности прегласавања.
- *16. мај:* У Книн, пред зграду Владе и Главног штаба, дошли тенкисти с два тенка и осам оклопних транспортера. Тражили смењивање **Горана Хаџића** и **Мила Паспаља**.
- *17. мај*: У Книну боравио високи комесар за ратне злочине Канађанин **Вилијам Фенрик**. Био је гост Владе и Државне комисије за ратне злочине и злочине геноцида Крајине.
- *25. мај*: Савет безбедности усвојио Резолуцију о оснивању Међународног суда за бившу Југославију.
- *5. јун*: Седница Скупштине Крајине у Петрињи. Расправа о профанисаној теми уједињења с Републиком Српском. Барањци су тражили смену **Миле Паспаља**.

- *6. јун*: **Фрањо Туђман** у Пекингу рекао да је добио сагласност да се свим средствима обрачуна с побуњеним Србима.
- У Книну, на тврђави, отворена изложба слика **Милића Станковића** (Милића од Мачве).
- *19. јун*: **Фрањо Туђман** примио више десетина Срба који живе у Хрватској, претежно пензионисаних политичара и генерала.
- У Крајини почео референдум о спајању Крајине и Републике Српске.
- *20. јун*: У Крајини завршен референдум о припојењу Републике Српске Крајине Републици Српској.
- *23. јун*: Исплаћена плата војницима Крајине, која је у просеку износила око 3.500.000 динара (тога дана једна немачка марка вредела је на црној берзи 900.000 динара).
- Скупштина Крајине верификовала резултат референдума.
- *24. јун*: На Свилаји погинуо пуковник **Драган Тањга**, начелник Штаба Далматинског корпуса.
- У Книну представљена књига песама **Миће Јелића Грновића** *Крајина моја судбина*.
- *28. јун*: Код цркве Лазарице, на Далматинском Косову, централна прослава Видовдана.
- *30. јун*: Савет безбедности усвојио Резолуцију 847 о продужењу мандата УНПРОФОР-а у Хрватској.
- *2. јул*: Хрватска артиљерија гранатирала Обровац и Карин.
- *14. јул*: Кордунашко-банијски шинобус наишао код Глине на подметнуте противтенковске мине. Погинуле две особе, 14 људи теже, а 20 лакше рањено.
- *15. јул*: Потписан такозвани Ердутски споразум*. Потписали га са крајинске стране **Слободан Јарчевић**, министар иностраних послова, а са хрватске **Ивица Мудринић**, министар саобраћаја и веза. Споразумом је одређено да снаге Унпрофора преузму контролу на Масленици и Перучи.
- Хрватска артиљерија тукла Кореницу.
- *18. јул*: Од подметнуте мине на глинском водоводу погинуле четири особе, међу којима и **Велибор Матијашевић**, бивши председник Скупштине САО Крајине.
- *1. август*: Крајинска артиљерија тукла Масленички мост, Земуник и брану Перучу.
- *4. август*: Хрватска артиљерија тукла Кореницу са око 60 граната.
- *5. август*: У Муљави, Петрова гора, боравили **Радован Караџић**, **Горан Хаџић, Миле Паспаљ** и **Момчило Крајишник**.
- *11. август:* Просечна плата службеника у влади Крајине била је 200.000.000 динара (вредност једног бокса бољих цигарета).
- *20. август:* На книнској тврђави почео десетодневни први Кнински позоришни фестивал. Уз бројне уметнике и позоришта из Србије, учествује и бањалучко позориште. Идејни творац и директор је избегли загребачки глумац Милан Плећаш**.

- *5. септембар*: У Книну једно јаје коштало 30.000.000 динара (на црном тржишту једна ДМ плаћала се 350.000.000 динара).
- *7. септембар*: Хрватска артиљерија тукла Дрниш. Убијено више цивила.
- *9. септембар*: Хрватске оружане снаге извршиле агресију на српска села у јужној Лици (*Медачки џеп*). Убијено је око 80 Срба.
- *10. септембар:* Хрватска артиљерија тукла Војнић, крајинска артиљерија узвратила ватром на Карловац.
- *12. септембар*: Крајинска војска лансирала пројектил земља–земља у близину Велике Горице.
- *13. септембар*: Крајинска артиљерија тукла Карловац.
- *14. септембар*: На подручју Вргинмоста оборен хрватски авион МИГ-21.
- *17. септембар*: Хрватска артиљерија тукла околину Книна и Бенковац. Убијена два детета.
- *18. септембар*: Хрватска страна предала српској страни у Лици лешеве 51 цивила, убијених у Медачком џепу.
- *19. септембар:* Хрватска терористичка група на подручју Глине убила двојицу српских бораца.
- *26. септембар*: У Великој Кладуши проглашена Аутономна Покрајина Западна Босна. **Фикрет Абдић** једногласно изабран за председника Уставотворне скупштине.
- 28. септембар: У Београду промовисана брошура *Крвави септембар у Лици* **Миле Дакића** и **Свемира Поповића**.
- **Алија Изетбеговић** наредио увођење војне управе у западној Босни.
- **Фрањо Туђман** дао ултиматум Генералној скупштини УН да у року од 48 сати усвоји хрватске захтеве или да се снаге УНПРОФОР-а повуку из Хрватске.
- *29. септембар:* **Миле Паспаљ** изјавио у Београду да је разговарао са **Слободаном Милошевићем** који је обећао да ће Србија бранити Крајину у случају хрватске агресије.
- *30. септембар*: Савет безбедности усвојио Резолуцију 869 којом је продужен мандат УНПРОФОР-а у Хрватској и Босни и Херцеговини.
- *4. октобар:* Савет безбедности усвојио Резолуцију 871 која обједињава све претходне резолуције.
- *10. октобар:* Скупштина Крајине донела Декларацију о одбацивању Резолуције 871.
- *14. октобар:* У Книну боравио **патријарх Павле**. Домаћин је био **Милан Бабић**. Из крајинског политичког врха није било никога. На улицама Книна било је око 30.000 људи.
- У Книну, на тврђави, отворена изложба Историјског музеја Србије из Београда *Балкански ратови*, коју су приредили **Ђорђе Митровић** и **Вељко Ђ. Ђурић**.
- *16. октобар*: Скупштина Крајине усвојила Платформу за преговоре с Хрватском. **Горан Хаџић** и **Миле Новаковић** одбили да присуствују под изговором да не желе суд без аргумената.

- *22. октобар*: У Београду **Фикрет Абдић** и **Радован Караџић** потписали прекид непријатељстава између Аутономне Покрајине Западне Босне и Републике Српске.
- Код Оточца хрватске власти испоручиле српској страни лешеве 15 цивила и војника убијених у агресији на Равне Котаре.
- На Плитвицама заседала Скупштина Крајине. Усвојен закључак о покретању одговорности за губитак Медачког џепа.
- *2. новембар*: У Ослу, Норвешка, преговарали **Горан Хаџић** и **Хрвоје Шаринић**.
- *3. новембар:* **Фрањо Туђман** понудио Србима локалну и културну аутономију у котаревима Книн и Глина.
- *11. новембар:* Хрватске снаге гранатирале Бенковац. Погинуло двоје Срба, а четворо рањено.
- *25. новембар:* Книн облепљен плакатима нове странке Српске партије социјалиста Крајине (СПС).
- *27. новембар:* Телевизија Београд почела с јаком медијском кампањом у прилог **Милана Мартића**.
- *9. децембар:* У Книну, у Дому војске и милиције, промотивни скуп **Милана Мартића**, кандидата за председника Републике.
- *12. децембар*: У Крајини одржани први вишестраначки избори. Највише посланичких мандата освојио СДС Крајине. Одржани су и избори за председника Крајине.
- **Бабићев** штаб објавио да је он добио 51 одсто гласова, што је било довољно да буде проглашен за победника.
- *14. децембар:* Изборни штаб **Милана Мартића** одбио да призна резултате избора за председника републике. Републичка изборна комисија прихватила приговор **Мартићевог** штаба и поништила изборе у осам јединица и заказала други круг избора.
- *16. децембар:* После нове деноминације динара, када је брисано шест нула, једна ДМ на црном тржишту вредела 220.000 динара.
- *23. децембар:* Радио Београд најавио нову деноминацију динара од 1. јануара 1994. Овога пута избрисано је девет нула.
- *25. децембар*: У Карловцу минирана зграда Горњокарловачке епархије.
- *29. децембар:* Влада Крајине забранила рад Српске РТВ у Книну.
- Републичка изборна комисија најавила други круг председничких избора за 23. јануар. На листи: кандидат СДС-а Крајине **Милан Бабић** и независни кандидат **Милан Мартић**.
- *30. децембар*: На црном тржишту у Книну једна ДМ коштала 1.000.000.000 динара, а у Београду тог дана после подне пет милијарди. Инфлација у СРЈ протекле године 1.165 милијарди.

1994. ГОДИНА

- *3. јануар*: У Книну почела с радом телевизија под државном контролом како би деловала у прилог **Милана Мартића**.
- *7. јануар*: После деноминације, највредније новчаница од 10.000 динара. Једна ДМ вреди 30.000 динара.
- Крајинске снаге из састава 21. кордунашког корпуса и јединице **Фикрета Абдића** водиле жестоке борбе са снагама 5. муслиманског корпуса око Пећиграда и Мале Кладуше.
- *10. јануар*: Почео самит НАТО-а у Бриселу.
- *19. јануар*: министри иностраних послова Хрватске и СРЈ **Мате Гранић** и **Владислав Јовановић** потписали Заједничку изјаву о отварању југословенског представништва у Загребу и хрватског уреда у Београду до 15. фебруара.
- *20. јануар*: У Книну одржан промотивни скуп **Милана Мартића**.
- У Грачацу на скупу говорили **Ђорђе Бјеговић** и **Петар Шкундрић** у корист **Милана Мартића**. На Банији су говорили **Будимир Кошутић** и **Радован Караџић**, у Вуковару **Брана Црнчевић** и **Милорад Вучелић**. Сви су подржали Милана Мартића.
- *23. јануар*: Одржан други круг избора за председника Крајине. После силне медијске подршке из Србије, Републичка изборна комисија прогласила победу **Милана Мартића**.
- *24. јануар*: Југославија најавила увођење супер динара.
- *1. фебруар*: **Војислав Шешељ**, председник СРС-а и **Милан Бабић**, председник СДС-а Крајине, потписали протокол о коалицији.
- *12. фебруар:* У Книну заседала Конститутивна скупштина Крајине. За председника изабран **Бранко Војница** из СРС-а, за потпредседнике **Марко Атлагић** и **Милан Ерњаковић**.
- *28. фебруар*: Авиони НАТО пакта оборили пет крајинских авиона изнад босанске територије после напада на муслиманску фабрику оружја у Травнику.
- *2. март*: У Вашингтону потписан Муслиманско-хрватски пакт.
- *6. март*: Почеле оштре борбе у Лици.
- *17. март*: **Милан Мартић** дао мандат за састав нове крајинске владе **Борислави Микелићу.**
- *18. март:* У Вашингтону створена Муслиманско-хрватска федерација у Босни и Херцеговини, а потом конфедерација ове федерације с Хрватском.
- *20. март:* **Фрањо Туђман** изјавио да су права Срба у Хрватској испод нивоа политичких права Албанаца на Косову.
- Другог дана заседања крајинске скупштине у Книну, **Ђорђе Бјеговић** поднео оставку.
- *22. март:* У Загребу, у амбасади Руске федерације, почели хрватско-крајински преговори. Крајинску делегацију су чинили **Слободан Јарчевић**, **генерал Миле Новаковић** и **адмирал Душан Ракић**.

- *29. март:* Хрватско-крајински преговори у Загребу завршени Споразумом о примирју.
- *31. март:* Савет безбедности усвојио Резолуцију 908 о повећању броја припадника УНПРОФОР-а и поштовању интегритета Републике Хрватске и Босне и Херцеговине.
- *26. април*: Савет безбедности усвојио Резолуцију 914 о повећању особља Унпрофора за 6.500 војника, 150 војних посматрача и 275 цивилних полицајаца.
- *17. мај:* Руски **патријарх Алексеј II** на Палама.
- *20. мај:* У Книну, на тврђави, отворена изложба поклоњених слика, чији су аутори уметници из Србије. Представљене и књиге *Манастир Крка* **Слободана Милеуснића** и *Српска Крајина*, *историјски темељи и настанак* **Мила Дакића**, прва књига штампана у Книну.
- *26. мај:* У Београду представљена књига *Српска Крајина, историјски темељи и настанак* **Миле Дакића**.
- *3. јун:* **Боривоје Рашуо**, министар информисања Крајине, упутио писмо **Милану Мартићу** у којем га оптужује за кршење Устава и Закона о штампи.
- *4. јун:* У Бенковцу отворена изложба *Иконопис Равних Котара*, коју су приредили **Милорад Савић** и **Никола Кусовац**.
- **Милан Мартић** отпутовао у Женеву.
- *8. јун*: У Книну, на тврђави, представљена књига *Свети Спас* у Цетини **Вељка Ђурића Мишине**.
- *9. јун*: На извору Цетине, недалеко од Цркве Свети Спас, одржан народни збор и постављена биста владике далматинског **Никодима Милаша**.
- *14. јун*: **Боривој Рашуо**, министар информисања, обавестио писмом **Милана Мартића** да неће учествовати у протоколу током припрема за боравак америчког амбасадора **Питера Галбрајта** у Книну.
- **Галбрајт** боравио у Книну. Србима понудио ограничену аутономију, што је руководство Крајине одбило.
- **Фрањо Туђман** посетио Сарајево.
- **Радован Караџић** у Москви разговарао с **Андрејем Козирјевим**, министром иностраних послова Русије.
- *16. јун*: Служба за информисање крајинског МУП-а издала саопштење за јавност о хапшењу 148 лица осумњичених за разна кривична дела, убиства, пљачке и крађе.
- *17. јун*: У јутарњим сатима, у Топуском убијен **Синиша Лончар Парага**, истакнути борац Кордуна и командант јединице *Црни пантери*.
- *22. јун*: Русија потписала Партнерство за мир, документ који је иницирала Америка.
- *28. јун*: У Книну, на тврђави, отворена изложба *Солунски фронт*.
- На Далматинском Косову прослављен Видовдан. Присуствовало око 7.000 Срба. Говорили **Милан Мартић** и **владика Лонгин**. Потом освећен и откривен споменик *Српски гуслар*, рад вајара **Ђорђа Јовановића**.

- *1. јул*: Вођене тешке борбе између снага 5. корпуса и војске **Фикрета Абдића**.
- *2. јул*: Хрватске власти организовале своје избеглице да ометају рад УНПРОФОР-а у Хрватској.
- Крајинска скупштина изгласала неповерење председнику Окружног суда у Книну **Ристи Матковићу**, блиском сараднику Милана Мартића.
- *4. јул*: На Плитвицама формиран крајински Савез новинара. За председника изабран **Давор Лукач**.
- *15. јул*: У Загребу **Фрањо Туђман** дочекао турског председника **Сулејмана Демирела**.
- *18. јул*: Хрватски парламент усвојио документ којим тражи пуну власт у ружичастим зонама.
- *20. јул*: Скупштина Крајине расправљала о пакету војних закона.
- *23. јул*: У Београду формирана Југословенска удружена левица (ЈУЛ).
- *27. јул*: Руски министар одбране генерал **Павел Грачов** посетио СРЈ.
- *3. август*: Крајинска влада разматрала ситуацију у вези са притисцима на Србе у Босни. Влада Србије доставила ултимативно писмо руководству босанских Срба.
- *4. август*: На Плитвицама крајинска скупштина донела Одлуку о уједињењу са Републиком Српском, на основу резултата референдума од 21. јуна 1993.
- Влада Србије донела Одлуку о прекиду свих економских веза са Републиком Српском.
- *5. август*: **Борислав Микелић** изјавио да је одлука крајинске скупштине о уједињењу са Српском преурањена.
- У Книну разговарали **Хрвоје Шаринић**, **Борислав Микелић** и **Милан Бабић**.
- *16. август*: Авион који је возио оружје за 5. муслимански корпус оборен код Ћорковаче.
- *18. август*: На ванредном заседању крајинске Скупштине, председник Скупштине **Бранко Војница** дао подршку руководству Српске и критиковао ставове и поступке руководства Србије.
- *19. август*: **Слободан Милошевић** примио председнике општина Баније, Лике и Кордуна. Том приликом изјавио: „Уосталом, за све вас има овде места."
- 20. август: На Книнској тврђави отпочео други Кнински позоришни фестивал*.
- *26. август:* У Топуском одржано саветовање просветних радника Крајине. Говорили и **Борислав Микелић** и **владика горњокарловачки Никанор**.
- Скупштина Србије усвојила План контакт-групе о Босни. **Зоран Ђинђић** предложио склапање конфедеративног уговора СРЈ и РС.
- *27. август*: У Српској организован Референдум о прихватању или одбијању Плана контакт-групе.
- Скупштина Србије усвојила План контакт-групе за Босну и Херцеговину.
- *30. август*: У Борову Селу киднапован министар унутрашњих послова Крајине **Илија Пријић**.
- *1. септембар*: У Книну, на тврђави, завршно вече Книнског позоришног фестивала.

Изведена представа *Свети Георгије убива аждаху*. Представе гледало преко 10.000 посетилаца.

- *7. септембар*: У Книну разговарали крајинско руководство и специјални посредници **Дејвид Овен** и **Торнвалд Столтенберг** о отварању ауто-пута.
- Главни штаб Војске Крајине издао саопштење да ће се испитати околности убиства српских војника у Бојни, недалеко од Велике Кладуше.
- *20. септембар*: Влада Крајине најавила смењивање директора агенције *Искра* **Здравка Јанковића**. Покренуто и питање смене председника Скупштине **Бранка Војнице**.
- *2. октобар:* У Крајини се појавио летак с потписом **Ивана Миласа**, министра унутрашњих послова Хрватске, којим се српски народ позива да прихвати државу Хрватску.
- *4. октобар*: На Плитвицама почело међународно саветовање Развој природних, антрополошких и друштвених наука у западним српским земљама.
- *5. октобар*: Ступиле на снагу одлуке о делимичном укидању санкција Југославији (отварање београдског аеродрома, линија Бар–Бари, културна размена и спорт). У Београд стигао **Виталиј Чуркин**, изасланик руског председника.
- *14. октобар*: У Топуском почео дводневни симпозијум географа и историчара из Крајине, Српске и Југославије. *Географија и историја српских земаља*, у организацији крајинског Министарства просвете. Саорганизатори: Филозофски факултет у Петрињи, Министарство за везе са Србима изван Србије у Београду и Представништво Владе Крајине у Београду.
- *25. октобар*: Крајинска скупштина изгласала неповерење председнику **Бранку Војници**. Потпредседници **Милан Ерњаковић** и **Марко Атлагић** поднели оставке. За новог председника изабран **Рајко Лежајић**, за потпредседнике **Борислав Богуновић** и **Ђорђе Богуновић**.
- *27. октобар*: **Борислав Микелић** разговарао с представницима Хрватске на загребачком аеродрому.
- *1. новембар*: У Бањој Луци почело заседање Сабора Српске православне цркве. Разговарало се о српским расколима. Осуђена блокада Српске.
- На бихаћком ратишту почела српска контраофанзива.
- *3. новембар*: У Книну преговарале делегација Хрватске (Хрвоје Шаринић) и Крајине (**Милан Мартић**, **Милан Бабић**, **Борислав Микелић** и генерал **Миле Новаковић**).
- Хрватско-муслиманске снаге заузеле Купрес.
- Боривој Рашуо, министар информисања, поднео оставку.
- *8. новембар*: У Загребу преговарали представници Хрватске и Крајине.
- *10. новембар*: Заседала крајинска скупштина. Расправљало се о преговорима с Хрватском и реконструкцији Владе.
- Министар унутрашњих послова **Илија Пријић** оптужио многе за шверц и криминал.
- Снаге босанских Срба избиле у предграђе Бихаћа.

- *14. новембар*: **Борислав Микелић** преговарао с представницима Хрватске у Загребу.
- *16. новембар*: На Петрову гору се срушио хеликоптер крајинске војске. Погинуо пилот, копилот тешко повређен.
- *18. новембар*: У Вуковару одржана седница крајинске Владе.
- *19. новембар*: Крајинска скупштина на седници у Вуковару сменила министра унутрашњих послова **Илију Пријића**.
- Савет безбедности изгласао Резолуцију 958 којом се НАТО-у даје дозвола да, на захтев УНПРОФОР-а, туче положаје у Крајини.
- *21. новембар*: Авиони НАТО-а тукли аеродром на Удбини (авиони су припадали војскама Америке, Енглеске, Француске и Холандије). Погинули су **Бранко Јерковић** и **Дарко Галовић**, а тешко рањени **Ратко Бјелобаба**, **Ђуро Егић**, **Жељко Узелац** и **Жељко Иванишевић**.
- *22. новембар*: Војници са бихаћког ратишта упали у канцеларије председника општине Книн **Драге Ковачевића** и министра **Милана Бабића** и демолирали намештај.
- Светске информативне агенције јавиле да је Бихаћ пред падом.
- *23. новембар*: У Београду разговарали **Слободан Милошевић**, **Јасуши Акаши**, специјални изасланик генералног секретара Уједињених нација и **Милан Мартић**.
- *25. новембар*: Авиони НАТО-а бомбардовали ракетне положаје крајинске војске на Шамарици.
- Генерал Војске Републике Српске **Манојло Миловановић** позвао 5. муслимански корпус на предају.
- *26. новемба:* Руски министар иностраних послова **Андреј Козирјев** код **Слободана Милошевића**.
- *29. новембар*: Хрватски сабор расправљао о судбини Бихаћа.
- *1. децембар*: У Книну крајинска скупштина расправљала о безбедносној ситуацији и о преговорима с Хрватском (отварање ауто-пута, водоснабдевање, нафтовод и електропривреда).
- *2. децембар*: Снажни артиљеријски напади на Велику Кладушу. Снаге 21. кордунашког корпуса подржавају нападе јединица **Фикрета Абдића**.
- Снаге ХВО-а напредују према Босанском Грахову. Босански Срби одустали од заузимања Бихаћа.
- У Загребу **Хрвоје Шаринић** и **Борислав Микелић** потписали Споразум о економској сарадњи.
- *10. децембар*: Хрватске снаге наставиле напредовање према Грахову и висовима Динаре.
- *14. децембар*: Током претходних десет дана у Болницу *Свети Сава* у Книну допремљено 240 тешких рањеника с подручја Босанског Грахова. Посебно тешке губитке имала Студентска бригада.
- У Книну војни историчар из Београда **Милорад Прелевић** говорио о Церској битки 1914. године. Уследио богат културно-уметнички програм.

- *17. децембар*: Јединице **Фикрета Абдића**, потпомогнуте од 21. кордунашког корпуса, заузеле Велику Кладушу.
- *19. децембар*: Отворен ауто-пут Загреб–Окучани–Липовац.
- *21. децембар*: На Палама и у Сарајеву бивши председник САД **Џими Картер** у преговорима између српске и муслиманске стране посредовао код српске стране да не уништи 5. муслимански корпус.
- У Осијеку, у Радићевој улици, минирана православна црква.
- Отворен ауто-пут кроз Западну Славонију.
- *25. децембар*: Хрватска артиљерија тукла Босанско Грахово.
- *27. децембар*: **Јасуши Акаши** затражио од **Милана Мартића** да уклони српске симболе са ауто-пута.

1995. ГОДИНА

- *4. јануар*: У Сплиту Хрватска странка права обележила 35. годишњицу смрти **Анте Павелића**.
- У Вргинмосту почело уређивање резиденције **Милана Мартића**.
- *12. јануар*: Хрватска отказала гостопримство УНПРОФОР-у, закључно са 31. мартом 1995. године.
- У Загребу **Борислав Микелић** разговарао с **Хрвојем Шаринићем**.
- *13. јануар*: Савет безбедности продужио суспензију санкција Југославији за наредних 100 дана.
- *14. јануар*: Пети муслимански корпус у контраофанзиви заузео село Клокот код Бихаћа.
- *17. јануар*. У емисији Хрватске телевизије *ТВ парламент* **Мате Гранић** и **Гојко Шушак** запретили Крајини.
- *21. јануар*: Крајинска влада именовала 27 чланова Просвјетног савјета.
- *30. јануар*: У Книну боравили представници Плана Z-4 (Загреб-4). Српску страну заступали **Милан Мартић**, **Борислав Микелић**, **Милан Бабић**, **Лазар Мацура** и **Рајко Лежајић**. Они су одбили да приме план од америчког амбасадора **Питера Галбрајта** док не добију гаранције да се УНПРОФОР неће повући из Хрватске.
- **Фрањо Туђман** изјавио да Хрвати и Срби у Хрватској не могу бити две равноправне стране.
- *1. фебруар*: Питер Галбрајт изјавио: „Јасно је да међународна заједница не жели у Хрватској кипарски синдром."
- *8. фебруар*: У Книну ванредна седница крајинске Скупштине о Плану Z-4. На предлог **Милана Мартића**, и уз подршку **Милана Бабића**, Скупштина је аплаузом прихватила став да се План Z-4 не узме у разматрање.
- *11. фебруар*: У Книну формирано Друштво за неговање традиција ослободилачких ратова Србије 1912–1918. За председника изабран **Миле Дакић**, за потпредседнике **Милојко Будимир** и **Свемир Поповић**.
- *15. фебруар*: У Книну одржана конститутивна седница Просвјетног савјета Крајине.

- **Војислав Шешељ**, председник СРС-а, смењио **Радета Лесковца**, а овај прогласио одвајање радикала Крајине од централе у Београду.
- *16. фебруар*: У Дому војске Крајине у Книну одржана промоција Социјалистичке партије Србије за Крајину. Из Београда дошли: **Михајло Марковић**, **Петар Шкундрић** и **Смиља Аврамов** (сви родом из Крајине). На питање да ли ће Југославија признати Хрватску у авнојевским границама, одговорио је **Михајло Марковић**: „Нико у Србији и СРЈ нема смелости да то учини. Такав би одмах морао напустити власт."
- *20. фебруар*: Формиран Савјет народне одбране Републике Српске и Републике Српске Крајине.
- *23. фебруар*: У Белом Манастиру почео научни скуп *Барања — српска земља*. Сала декорисана грбом Крајине и сликом **Слободана Милошевића**. Неко је приговорио, па је донесена и слика **Милана Мартића**.
- *24. фебруар*: Муслимански 5. корпус поново изненадио Баницје и Кордунаше, наневши им тешке губитке: више мртвих, рањених и заробљених српских бораца.
- *2. март*: У Книну завршено заседање крајинске Скупштине на којој је затражена смена председника Владе **Борислава Микелића**.
- *3. март*: **Милан Мартић** затражио смену премијера **Борислава Микелића**, оптужујући га за шверц, корупцију и лично богаћење.
- *6. март:* **Слободан Милошевић** примио руководство Крајине.
- *7. март:* **Милан Мартић** на ТВ Книн рекао да **Борислав Микелић** мора да оде.
- *8. март:* У Книну боравили представници Међународног трибунала за ратне злочине.
- У Книну одржана седница крајинске скупштине. Најављене смене **Борислава Микелића** није било. Изабрана двојица министара **Слободан Перић** за унутрашње послове, и **Драго Ковачевић** за информисање.
- *10. март:* **Милан Мартић** сазвао Врховни савјет одбране. Његовом позиву нису се одазвали **Борислав Микелић**, премијер, и **Раде Тањга**, министар одбране. Новоименовани министар унутрашњих послова није позван на седницу јер му је **Мартићева** група забранила улазак у Министарство.
- *12. март*: **Фрањо Туђман** изјавио да ће Унпрофор остати и даље у Хрватској.
- *16. март*: **Милан Мартић** забранио да новоименовани министар унутрашњих послова **Слободан Перић** улази у просторије свога Министарства.
- Хрватска артиљерија отворила ватру по српским положајима јужно од Дрниша.
- *19. март:* Ухапшен министар одбране Крајине **Раде Тањга**, али је убрзо пуштен на слободу.
- *21. март*: У Бијељини организован симпозијум на којем су учествовали представници музејско-архивских установа Српске, Крајине и Југославије.
- *30. април*: На загребачком аеродрому *Плесо* разговарали представници хрватске и крајинске власти. Договорено отварање ауто-пута за 1. мај.
- *1. мај:* Хрватске оружане снаге напале Западну Славонију (операција *Бљесак***)**. Срби кренули у егзодус.

- ТВ *Београд* је вест о нападу објавила у осамнаестом минуту другог Дневника, после извештаја о првомајским прославама широм Србије.
- Артиљерија војске Републике Српске није испалила ниједну гранату на хрватске положаје с друге стране Саве.
- *23. мај*: Власти СРЈ деци осмог разреда основне школе из Книна нису дозволиле да пређу границу. Основци су кренули да се упознају с историјским знаменитостима Србије.
- *28. мај:* Крајинска скупштина сменила председника Владе **Борислава Микелића** и подржала План уједињења Српске и Крајине, који је израдила заједничка комисија.
- *30. мај:* У Книну заседали посланички клубови који су предложили новог премијера.
- Источна Славонија, Барања и Западни Срем формирали Координацију. За председника изабран **Горан Хаџић**. Циљ отцепљење од Крајине.
- *1. јун:* У Книну преименован Дом пензионера. Ново име Хотел *Спас*.
- У Бијељини састанак највиших руководстава Српске и Крајине. Разговарало се о уједињењу. Обе делегације истицале потребу за хитним уједињењем, али је иза тога дошло до наглог обрта дискусије и расположења.
- У Книну завршено преуређење зграде гимназије у резиденцију председника Републике.
- *2. јун*: Босански Срби код Бање Луке оборили амерички авион Ф-16.
- *4. јун*: Почела хрватска офанзива на сектор Динаре.
- *5. јун*: Народ из Цивљана и Цетине избегао у Книн.
- Хрватске снаге заузеле Црни Луг, недалеко од Босанског Грахова.
- *6. јун:* У Книну командант УНПРОФОР-а **Бернар Жанвије** разговарао са представницима Војске Крајине.
- *12. јун:* **Милан Бабић** одређен за мандатара крајинске Владе.
- *16. јун*: Крајинска скупштина једногласно одлучила да се уједини са Српском.
- *18. јун*: Експлодирао војни авион при слетању на аеродром у Удбини.
- *19. јун:* Нови командант крајинске војске генерал Миле Мркшић мобилисао све шофере запослене у министарствима Крајине.
- У СР Југославији у току масовна мобилизација Срба крајинског порекла. Њих више хиљада укључено у војску. Само на слуњском полигону налази се око 3.000 ових људи.
- *20. јун*: **Карл Билт** преузео функцију **Дејвида Овена**, који је поднео оставку због непринципијелних поступака међународне заједнице на Балкану.
- *28. јун*: На Видовдан, на војном полигону код Слуња, формиран Корпус специјалних намјена Војске Крајине. Најснажније наоружање из осталих јединица издвојено је за ову војну формацију. Корпус дефиловао пред челним личностима и пред више хиљада посетилаца.
- *30. јун*: Генерал **Ратко Младић** изјавио да једва чека сусрет с Немцима у Босни.
- *3. јул*: **Милан Мартић** примио у Книну **Карла Билт**а и **Торнвалда Столтенберга**.

- *4. јул*: Заказана ванредна седница крајинске Скупштине у Мирковцима. У општини Двор проглашено ратно стање.
- УНПРОФОР упозорио на гомилање хрватске војске на личком и далматинском ратишту. Примећено гомилање хрватске војске на Динари.
- **Милан Мартић** примио председнике политичких странака у Крајини.
- *5. јул*: Хрватска артиљерија тукла Босанско Грахово.
- *6. јул:* У Книну, на тврђави, отворена 13. Книнска ликовна манифестација.
- *11. јул:* Војска Српске заузела Сребреницу.
- Хрватска војска заузела планину Шатор у Западној Босни.
- *12. јул*: Крајинска скупштина није одржана у Мирковцима јер је појединим посланицима онемогућен улаз у Источну Славонију.
- **Борислав Микелић** оштро критиковао **Милана Бабића** због смањивања броја министара. По **Микелићу**, то је била концентрација власти у кругу Книњана. На кампању уједињења са Српском, он гледа као на бацање прашине у очи народу да се прикрије срамота пада Западне Славоније.
- *13. јул*: Муслиманске снаге 5. корпуса упале иза српских положаја на слуњском подручју и убиле једног Србина, а заробиле седморицу.
- *14. јул*: На Банији убијен **Никола Велебит**, девизни инспектор Министарства финансија Крајине.
- *18. јул:* Полиција у Војнићу хапсила дезертере и упућивала их на положаје на Динари.
- *20. јул*: Хрватска запретила нападом на Крајину ако Срби угрозе Бихаћ.
- *22. јул:* Погинула четворица бораца 11. кордунашке бригаде у борби с Петим муслиманским корпусом.
- **Фрањо Туђман** и **Алија Изетбеговић**, под притиском САД, у Сплиту потписали протокол о сарадњи.
- *25. јул*: Хрватска артиљерија снажно тукла Босанско Грахово. Више мртвих и рањених.
- У Загребу одржана ванредна седница Сабора, тобоже због ребаланса буџета.
- Сазвана ванредна седница крајинске скупштине за 27. јул у Топуском.
- У Великој Кладуши донета Одлука да се убрзо прогласи Република Западна Босна.
- Хрватске снаге изненадиле Србе на Динари и убиле четворицу српских бораца, а седморицу раниле.
- Међународни суд за ратне злочине у Хагу подигао оптужнице против **Радована Караџића**, **Ратка Младића** и **Милана Мартића**.
- **Атиф Дудаковић**, командант 5. муслиманског корпуса, изјавио да Бихаћ неће пасти.
- *26. јул*: У Книну, на тврђави, представљен нови број листа *Војска Крајине*.
- Жестоке борбе око Босанског Грахова.
- У Далматинском корпусу крајинске војске проглашена општа мобилизација.
- **Фикрет Абдић** прогласио Републику Западну Босну.

- *27. јул:* Хрватске снаге заузеле Босанско Грахово.
- Крајинска скупштина у Топуском изабрала нову Владу, коју је саставио **Милан Бабић**.
- Хрватске снаге овладале подручјем Гламоча.
- *30. јул*: **Патријарх Павле** боравио у Глини, где је служио парастос жртвама усташког злочина 1941. године, а потом освештао спомен-плоче на којима су уклесана 1.564 имена Срба убијених у глинској цркви. Затим је отпутовао у Книн.
- Грађани Книна топло поздравили долазак **Капетана Драгана**.
- У Книну **Јасуши Акаши** преговарао с руководством Крајине.
- У Книну генерал **Ратко Младић** одржао конференцију за штампу.
- Хрватска артиљерија тукла село Стрмицу, надомак Книна.
- **Радован Караџић** наредио контраофанзиву на Грахово и Гламоч, под командом генерала **Манојла Миловановића**.
- *1. август*: Представнички дом САД изгласао Одлуку о укидању ембарга на увоз оружја босанским муслиманима.
- Хрватски радио објавио лажну вест да су побуњени Срби артиљеријом тукли Госпић.
- Муслимански 5. корпус уништио три тенка крајинске војске, а један тенк заробио.
- *2. август*: Најављени преговори делегација Хрватске и Крајине у Женеви. **Фрањо Туђман** условио преговоре пуштањем нафтовода и пруге преко Книна.
- Крајинска влада одредила **Миливоја Војновића** да у Женеви преговара с хрватском страном. **Милан Мартић** одредио своје преговараче који ће с министром иностраних послова *Војиновићем* путовати у Женеву: **Илију Пријића**, саветника председника Републике, генерала **Милета Новаковића** и **Лазара Мацуру**, председника Одбора за међународне односе Скупштине Крајине.
- Главни штаб крајинске војске демантовао вести хрватског радија о гранатирању Госпића. Навече хрватска телевизија објавила општу опасност за град Карловац.
- *3. август:* Хрватска телевизија анкетирала хрватску јавност о нападу на Крајину. За напад се определило 73 одсто анкетираних.
- За 10 сати заказани хрватско-српски преговори у Женеви, уз посредништво **Торнвалда Столтенберга**.
- *4. август*: У 5 сати хрватске оружане снаге напале Крајину. Била је то операција под шифрованим именом *Олуја***.**
- **Фрањо Туђман** упутио позив Србима да се предају.
- Из 11. кордунашке бригаде погинула четворица бораца.
- Хрватски авион тукао споменик на Петровој гори, али циљеве није погодио.
- Медији у Србији нису објавили да је Хрватска напала Крајину.
- **Милан Бабић** из Београда више пута позивао **Милана Мартића** да не ракетира Загреб.
- **Милан Мартић** потписао акт о повлачењу из Крајине под насловом *Одлучујемо*.
- *5. август:* У 12.30 Хрватске оружане снаге без борбе ушле у Книн.

- Српски медији лансирали лажне вести о нападу на Осијек и Винковце и о заузимању села Нуштар.
- *6. август:* Медији у Србији истицали сукоб **Караџића** и **Младића**, а штуро, при крају информативног програма, извештавали о догађајима из Крајине. Све радио-станице у Србији емитовале забавни програм.
- Борци 11. кордунашке бригаде напредовали у правцу Карловца.
- Без знања Штаба кордунашког корпуса, *Оркан* (самоходни вишецевни ракетни систем 262мм М-87, оп.а.) пребачен у Српску преко моста између Двора и Босанског Новог.
- Кроз Српску иду колоне у којима је око 250.000 избеглих Крајишника.
- *7. август*: У Топуском одржан састанак Штаба 21. кордунашког корпуса и представника цивилног и полицијског сектора.
- Хрватски генерал **Петар Стипетић** позвао команданта Кордунашког корпуса пуковника **Чеду Булата** и затражио безусловну капитулацију.
- *9. август*: Недалеко од Глине потписана предаја 21. кордунашког корпуса. Документ су потписали: хрватски генерал **Петар Стипетић**, министар унутрашњих послова **Тошо Пајић**, пуковник **Чедо Булат**, командант Кордунашког корпуса, и потпуковник **Драган Ковачић**, командант 11. кордунашке бригаде.
- *10. август:* **Борис Јељцин** примио **Слободана Милошевића** у Москви.
- *12. август:* Хрвати из околине Бање Луке упућени да населе Банију и Кордун. Интензивно насељавање Вргинмоста и Војнића почело 17. августа.
- *12. новембар:* У Ердуту потписан Основни споразум о Области Источне Славоније, Барање и Западног Срема, тзв. Ердутски споразум*****.** Потписници: **Хрвоје Шаринић** и **Милан Милановић**. Овај документ потписали и **Питер Галбрајт**, амбасадор САД у Хрватској, и **Торнвалд Столтенберг**, посредник Уједињених нација.
- *21. новембар:* У Дејтону, САД, постигнут Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини, који је потписан у Паризу 12. децембра. У њему се није говорило о судбини Републике Српске Крајине и протераном српском народу.

ВЕНСОВ ПЛАН

- Венсов план је био мировни план о којем је преговарао бивши амерички државни секретар **Сајрус Венс** у новембру 1991. током рата у Хрватској. У то време, Венс је био специјални изасланик генералног секретара УН. План је осмишљен да спроведе примирје, демилитаризује делове Хрватске који су били под контролом крајишких Срба и Југословенске народне армије (ЈНА), на начин да оружје буде ускладиштено у магацинима по систему „двоструког кључа" које би штитиле мировне снаге Уједињених нација („плави шлемови") које би биле распоређене на целој њеној територији док се воде политички разговори чиме би био сачуван статус кво на српским просторима. Планом би био омогућен повратак избеглица и створени повољни услови за преговоре о трајном политичком решењу сукоба који је настао као последица распада Југославије.

- Венсов план састојао се од два споразума. Први споразум, познат као Женевски споразум су потписали југословенски министар одбране генерал **Вељко Кадијевић**, председник Србије **Слободан Милошевић** и хрватски председник **Фрањо Туђман** у Женеви 23. новембра 1991. године. С обзиром на то да тада није постигнут споразум о прекиду ватре, даљи преговори су довели до Споразума о имплементацији 2. јануара 1992. године. Споразум о имплементацији, који су потписали генерал-пуковник **Андрија Рашета** и хрватски министар одбране **Гојко Шушак** у Сарајеву, у Босни и Херцеговини, довео је до дугорочног прекида ватре под надзором Заштитних снага Уједињених нација (УНПРОФОР). Странке нису у потпуности спровеле остале главне одредбе Венсовог плана.

КНИНСКИ ПОЗОРИШНИ ФЕСТИВАЛ

- По идеји загребачког глумца, Дивосељанина пореклом, **Милана Плећаша**, на книнској Тврђави од 20. до 30. августа одржан је први Кнински позоришни фестивал на коме су учествовали бројни глумци из Београда, као и бањалучко позориште. За десет дана, представе је гледало чак око 15.000 гледалаца. Њих седам стотина је седело, а исто толико стајало сваке вечери. Фестивал је ујединио завађене градску и републичку власт, а на Тврђаву је довео „унпрофорце": Французе, Италијане, Пољаке, Кенијце који нису крили своје одушевљење чињеницом да је и оружје пред Талијом устукнуло и ућутало... Овацијама су награђени **Мира Бањац**, **Данило Лазовић**, а посебно одушевљење публика је исказала **Петру Краљу** за бравурозно извођење монодраме *Живео живот Тола Манојловића*.

- После фестивала, на фону идеје о оснивању Книнског народног позоришта, крајем октобра и почетком новембра 1993. године, после опсежне аудиције, седморо најбољих је уписано на Факултет драмских уметности у Београду у класи професора **Предрага Бајчетића**. Најпознатији из те тзв. „книнске класе" је глумац **Јово Максић**.

- Следеће, 1994. број учесника Книнског позоришног фестивала се увећао. Придружило се и крагујевачко позориште. Интересовање книнске публике било је несмањено.

- А идеја **Милана Плећаша** је била да то заправо буде фестивал српских тврђава које су од изузетног значаја за српску историју кроз векове. Тврђаве, као српска спона између свих српских простора.

ЕРДУТСКИ СПОРАЗУМ

- Темељни споразум о подручју источне Славоније, Барање и западног Срема (познатији под називом „Ердутски споразум") потписан је у Ердуту (српска страна) и у Загребу (хрватска страна) 12. новембра 1995. године. Њиме је предвиђено покретање процеса мирне реинтеграције источне Славоније, Барање и западног Срема у уставно-правни поредак Републике Хрватске.

- Споразум је за хрватску страну потписао шеф кабинета председника Републике Хрватске **Хрвоје Шаринић**, а српску страну заступао је министар иностраних послова СР Југославије **Милан Милутиновић**. Споразум су припремили и у њему посредовали амерички амбасадор у Хрватској **Питер Галбрајт** и потпредседник Међународне конференције у бившој Југославији **Торнвалд Столтенберг**. Потписивању споразума о мирној реинтеграцији претходио је договор хрватског председника **Фрање Туђмана** и председника Србије **Слободана Милошевића** у Дејтону, где се под окриљем САД одвијала мировна конференција о Босни и Херцеговини.

- Споразумом је предвиђен прелазни период у трајању од једне до две године у оквиру кога би подручје Источне Славоније, Барање и Западног Срема било под административним надзором Уједињених нација (УН). Током тог периода УН је требало да оснује вишенационалну полицију, спроведу демилитаризацију и организују локалне изборе. Чак седам, од укупно четрнаест, одредаба Споразума односило се на различите аспекте заштите људских права.

- За спровођење Споразума била је задужена мисија Уједињених нација УНТАЕС (Прелазна управа за источну Славонију, Барању и западни Срем) која је инаугурисана Резолуцијом 1037. Савета безбедности УН-а од 15. јануара 1996. године.

- На основу Споразума основане су две организације Срба у Хрватској, и то: Заједничко веће општина и Српско народно вијеће.

КО ЈЕ КОМАНДОВАО ЈНА 1991. ГОДИНЕ?

На челу ЈНА био је **Вељко Кадијевић**, Хрват по мајци, рођен у Хрватској, ожењен Хрватицом. Његови замјеници били су Хрват **Јосип Грегорић** и Словенац **Стане Бровет**. Начелник Генералштаба био је Србин, **Благоје Адић**.

Од свих хрватских генерала у ЈНА, тада је на хрватску страну прешло мање од 25 посто, док је преко 75 посто хрватских генерала остало у ЈНА до краја рата у Вуковару.

У вријеме битке за Вуковар главни командант штаба Централне команде у Београду био је Хрват **Андрија Силић**, главни командант Ратног ваздухопловства био је Хрват **Звонко Јурјевић** (који је баш тада замијенио Хрвата **Антона Туса**), главни командант Југославенске ратне морнарице Хрват **Божидар Грубишић**, главни командант Центра високих војних школа у Београду био је Хрват **Иван Радановић**, главни командант Командно-штабне академије Хрват **Томислав Бјондић**, главни командант Војне академије у Београду Хрват **Мате Пехар**, док је нешто прије рата у Вуковару **Александар Васиљевић** (поријеклом Бугарин) преузео КОС од Хрвата **Миливоја Павичевића**, који је и даље остао у ЈНА. Командант Прве армије која је кренула у деблокаду своје касарне у Вуковару био је **Александар Спировски**, Македонац.

Од Титове смрти реално најутецајнија особа у Југославији био је премијер. Све троје премијера након Титове смрти су били Хрвати. 1991. предсједник Предсједништва СФР Југославије био је Хрват **Стипе Месић**, премијер Хрват **Анте Марковић**, министар ванјских послова Хрват **Будимир Лончар**, начелник Службе безбједности Хрват **Здравко Мустач**…

Мислав Хорват

СРЕДЊОВЕКОВНИ ДОКУМЕНТИ О СРБИМА У КРАЈИНАМА

О етничкој припадности становништва Балканског полуострва у антици и средњем веку, историчари се не слажу. Неки сматрају да је најстарије становништво Балкана словенско (с племенским именима: Илири, Трачани, Скордици…), а други изричито тврде да су Словени стигли на Балкан тек у шестом и седмом столећу после Христа. Занемарујући ове недоумице, погледаћемо шта пише у сачуваним документима о нешто каснијем времену – средњем веку. Она сведоче о присуству Срба на територијама српских крајина – данас у саставу Републике Хрватске, много пре појаве Турака на Балканском полуострву.

Срби се помињу у време кад, у тим документима, нема помена о Хрватима, нити о хрватским државама. Помињу се у деветом столећу само Срби и словенска племена, а од кнежевина: Славонска и Далматинска. Ни у владарским титулама нема помена о Хрватској. Кнез Борна, за кога званична историја Југославије пише да је хрватски кнез, означава се само кнезом Гудушчана и Тимочана, или касније, кнезом Приморске Далмације. (Значи, био је кнез у Србији, па кад је прешао на територију под влашћу Франака, постављен је за кнеза Приморске Далмације – не Хрватске Далмације, како кривотвори историја у Југославији). Тој Далмацији је припојена Либурнија, али опет се не спомињу ни Хрвати ни Хрватска. Ова чињеница не би била спорна да литература и историографија југословенске државе (1918–1990), није преовлађујуће писала о присуству Срба у Панонији, Банији, Кордуну, Лици и Далмацији, као последици њиховог досељавања из Србије, Македоније и Црне Горе, и то по освајању Балкана од стране Турака у четрнаестом, петнаестом и каснијим столећима.

Истовремено, и у енциклопедијске одреднице се уселила ова неутемељена тврдња о тако касном доласку Срба на подручје западног Балкана. А кад је реч о досељавању Словена у шестом и седмом столећу, југословенска литература се (често) и енциклопедије (редовно) не ослањају на историјска документа. Тако, *Енциклопедија лексикографског завода* у Загребу не говори о Србима кад је реч о том досељавању на Балкан. Њене одреднице, углавном, садрже да су се на Балкан, у шестом и седмом столећу, „доселили Словени и Хрвати". Оне не објашњавају како је у тој словенској маси, тако рано, искристалисан идентитет Хрвата, а не и Срба – мада су Срби, одувек, били бројнији од Хрвата. Очигледно, у питању је извесна произвољност, или намера да се у

неко давно време одређена територија прогласи поседом једне нације, мада то, ни делимично, како смо навели, не поткрепљују сачувана документа тога времена. Проф. **Реља Новаковић**, истраживач античке и средњовековне историје Срба, упозорава на могућа огрешења о науку:

Тражећи одговор на оваква и слична питања, истраживач, у недостатку савремених извора, може да западне у опасност да решења тражи домишљањем, при чему се обично руководи логиком и схватањима свога времена. [1]

Овог пута ћемо се ослободити потребе за домишљањем о прошлости Срба и Хрвата и ослонићемо се само на позната и верификована документа – са циљем да видимо да ли су Срби у српским крајинама становници тек после турске инвазије на Балкан, или су тамо живели и неколико столећа раније.

СРЕДЊОВЕКОВНА ДОКУМЕНТА О СРБИМА НА ТЕРИТОРИЈИ ДАНАШЊЕ ХРВАТСКЕ

1. Ајнхардов летопис – девето столеће

Летопис се односи на време између 818. и 823. године. Моћна франачка држава је господарила великим делом Панониje. Против франачке власти, подигао је устанак у Славонији кнез **Људевит Посавски**. Овај историјски догађај су југословенски историчари коментарисали на основу схватања свог времена – што шкоди науци, како нас упозорава **проф. Р. Новаковић**. Они су славонске устанике и **кнеза Људевита** прогласили Хрватима, мада Ајнхардов летопис, уопште, не спомиње Хрвате. Описујући ово време, франачки хроничар **Ајнхард** пише да је **цар Лудвик** позвао у **Херистал** све народне прваке 818. године, нешто пре **Људевитовог** устанка. У попису племенских првака, нема спомена о представнику Хрвата, нити се спомињу Хрвати. На скуп је позван **Људевит**, као господар Доње Панониje – а не као господар Хрвата. У исто време, потоњи кнез Далмације **Борна** је позван код франачког цара у својству **кнеза Гудускана**. Ни он се не спомиње као хрватски вођа и уз његово име нема помена о Хрватима, или хрватској држави. Супротно овако недвосмисленом историјском извору, историографија двадесетог столећа **Борну** третира као Хрвата, а Кнежевину Далмацију преименује у „Приморску Хрватску", или „Далматинску Хрватску". [2]

1. *Проф. Реља Новаковић, Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво, Историјски институт у Београду, 1977, стр. 7.*
2. *Проф. Реља Новаковић, Балтички Словени у Београду и Србији, Народна књига, Београд, 1985, стр. 8. и 9.*

(Занимљиво је, овакав третман Кнежевине Далмације и **кнеза Борне** у југословенској историјској литератури правда се позивом на Аjнхардов летопис – мада у њему, како смо видели, нема помена о Хрватима. Тако, **Владимир Ћоровић** наводи да су на државном сабору у Херисталу, те 818. године, **цара Лудвига** „поздравили неки хрватски изасланици" [3], мада то Аjнхард није записао, а **проф. Реља Новаковић** је исцрпно анализирао зашто се Хрвати не спомињу у овом Франачком летопису).

Аjнхардов летопис не спомиње ни представнике Срба у Херисталу, али бележи да Срби живе јужно од реке Саве и у данашњој Лици. То је година 822. И **Ћоровић** то овако записује:

Бежећи испред Франака, Људевит је, прича франачки аналист, пребегао Србима „за који се народ казује да заузима велики део Далмације". [4]

Нико од наших историчара не расправља о овој чињеници – да Срби насељавају Далмацију у деветом столећу, и то њен велики део, а да се она проглашава хрватском државном територијом. Да је у питању неопростив пропуст, сведочи и нелогичност око **кнеза Борне**. За њега се каже да је Хрват, а влада том српском земљом у Далмацији – коју наши историчари прекрштавају у „Приморску Хрватску". А ако **Борна** влада земљом коју насељавају Срби, зар је могуће да је он Хрват, а не Србин? Ово је питање још занимљивије зато што записи из почетка деветог столећа потврђују да је **Борнин** ујак српски племић!

Што значи да је и **Борнина** мајка Српкиња.

Проф. **Реља Новаковић** је био на прагу да реши ову загонетку о раној распрострањености Срба на западу Балкана следећим закључком:

„Ако, по причању Аjнхардовом, смемо да наслутимо да су Срби, којима је Људевит пребегао 822. године, становали негде у области Срба, а можда и нешто западније, онда бисмо, узимајући у обзир и Паганију, Захумље, Травунију, а можда и Босну, могли рећи да је првобитно језгро српске државно-племенске заједнице настало у западном делу континенталне Далмације." [5]

Држећи се података у Аjнхардовом летопису, **проф. Новаковић** проналази територије насељене Србима, где се склонио **Људевит Посавски** и на којима се сукобио с франачким подаником кнезом Далмације **Борном**:

„Сасвим, међутим, другачије звучи када ове Аjнхардове Србе замислимо на подручју које је за све време било или непосредно укључено у описана збивања или се налазило негде у близини. Врло је вероватно да је на том подручју један део племена био противан политици коју је Борна водио, као франачки штићеник.

3. Владимир Ћоровић, Историја Срба, Зограф, Ниш, 2001, стр. 83.
4. Исто, стр. 84
5. Проф. Реља Новаковић, Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво, Историјски институт у Београду, 1977, стр. 60.

Људевит је можда то знао и када је из свог средишта отишао међу Србе, вероватно долином Глине или Уне, могао је покушати да уклањањем противника у новој средини учврсти своје позиције. Он је такав подухват могао да предузме само на подручју које је добро познавао и где је још од раније имао известан број својих опробаних присталица, док би такав потез негде у средишту Босне, или још источније, био раван безумљу… Сасвим, међутим, другачије звучи кад под том српском земљом разумемо подручје недалеко од границе Панонији, негде, рецимо, од Плитвичких језера према Србу, или дубље према Лици, или према Уни и Сани. Та српска земља није морала бити просторно мала чим **Ајнхард** каже да је **Људевит** убио једног од њихових кнезова. Најпре ће бити да је реч о више жупанија." [6]

Ајнхардов летопис још једном потврђује присутност Срба у западним деловима Балкана, тамо где су власт држали Франци. Видели смо да на сабору у Херисталу (818) представници Срба нису били, али су позвани на сабор у Франкфурту (822):

„Ајнхард спомиње на сабору у Франкфурту изасланике ових народа: Абодрита, Сораба, Вилаца, Бохема, Мораваца, Преденеценатa и Авара."

[7]Ни овог пута се не спомињу Хрвати, мада су Франци тада владали делом Далмације, Ликом, Кордуном, Банијом, Славонијом, Барањом и Сремом. Пошто су представници Срба (Сораба) позвани на сабор у Франкфурту, очигледно је да су Срби живели у овим покрајинама, или у некима од њих. Овај историјски документ с франачког двора, мада не објашњава све детаље тадашњих збивања, неоспорно потврђује да су Срби живели у наведеним подручјима (данас у саставу Републике Хрватске) и да су неутемељене тврдње којима се присуство Срба у овим крајевима приписује њиховом досељавању од 15. до 19. столећа.

2. Цар Константин Порфирогенит: О управљању државом (ДАИ)

Расправљајући о овом документу, проф. **Реља Новаковић** каже да његове делове историчари различито тумаче – често се не слажу. Посебно је у њему нејасно где се тачно простирала Хрватска а где Србија, где су тачне границе српских, а где хрватских насеобина. Ово је још нејасније кад **Порфирогенит**, као и неки други средњовековни хроничари напишу: „Срби, које зову и Хрватима", или „Хрвати, које зову и Србима". Оно што нас интересује – насеобине Срба на територијама данашње Хрватске – неоспорно је. **Порфирогенит**, у 34. глави свога списа, наводи:

„Земља Травуњана и Конављана је једна: тамошњи становници воде

6. Проф. Реља Новаковић, Где се налазила Србија од VII до XII века, Историјски институт, Београд, 1977, стр. 33.
7. Исто, стр. 36.

порекло од некрштених Срба, који су ту живели од оног архонта који је пребегао цару Ираклију из некрштене Србије, до српског архонта Властимира. Овај архонт Властимир даде својој кћерци за мужа Крајину, сина Белоја, жупана Травуније." [8]

Овде проф. **Новаковић** обавештава да **Порфирогенит** наводи да су у Паганији (Неретвљанска област) насељени Срби и да Пагани држе острва: Корчулу, Мљет, Хвар, Брач, Вис и Ластово. Паганија је постала узрок размирица Србије и Хрватске у време **Порфирогенита**, када ће Хрватска да се шири на рачун Србије и да запоседне и раније речене српске области: Лику, Крбаву и Гацко. Тако ће границе Хрватске стићи, реком Уном, до Ливна и реке Цетине, што подвлачи и **Порфирогенит**. [9]

Овај податак о Србима у Далмацији, на отоцима, у Лици, Крбави и Гацку (у десетом столећу), не даје за право оним историчарима који наводе да се из ових области иселио само хрватски народ пред турском најездом у 15. и 16. столећу. Ако су Турци из овог краја прогнали становништво, онда је оно било и српско.

3. Хрватски историчар Натко Нодило: Становници Дубровника су Срби

Крајем деветнаестог столећа је хрватски историчар **Натко Нодило** проучавао национални састав становништва западног Балкана, па је своје мишљење изнео и о Дубровчанима. Он у овом граду не налази ни Хрвате ни хрватски језик. Дословно пише:

„У Дубровнику, ако и не од првог почетка, а оно од памтивијека, говорило се српски; како код куће, тако у јавном животу и у опћини, а српски је био и расправни језик." [10]

4. Срби Дубровника (римокатолици) о хрватском плану за истребљење Срба, XIX век

Дубровчани су у 19. веку били свесни да Аустрија спроводи план да Србе римокатолике преведе у хрватску нацију. Они су се томе опирали и преко новина упозоравали римокатолике да не прихвате ову антисрпску подвалу. Водећи дубровачки интелектуалци су уочавали да ова аустријска политика подразумева и терор над Србима најширих размера.

Њега је требало да спроводе Хрвати из Загреба и Загорја, с придобијеним католицима међу Србима у Далмацији, Дубровнику, Херцеговини, Босни, Славонији и другим српским крајевима.

8. Исто, стр. 34. и 35.
9. Исто, стр. 76.
10. Натко Нодило: Први летописци и давна хисториографија дубровачка, Југославенска академија знаности и умјетности, Загреб, 1883, свеска 65, стране од 65. до 128.

Дубровчанин **Лука Војиновић** је преко српских дубровачких новина, у чланку 1897, тачно предвидео хрватски геноцид над Србима, спроведен у великим размерама у Другом светском рату. Пророчки је написао:

„Срби преко Дрине! И та се лозинка слијепо слуша и слушаће се до оног усудног дана који мора да дође, кад ће један велики катаклизам оборити све умјетне ограде, или… или, јаох, порушити и пошљednje бедеме народне српске зграде и тада ће — Хрвати бити задовољни!" [11]

5. Ватиканска документа о Србима у Далмацији – пре турских освајања Србије

Српски епископ **Никодим Милаш** је, на основу средњовековних докумената и радова италијанских и хрватских историчара, забележио да је у XIV столећу српски краљ Босне **Твртко** преселио у Далмацију, која је била ретко насељена, десетине хиљада Срба:

„Далматинска кроника биљежи да је 1371. године Твртко преселио у Далмацију много српског народа, и да су заузели и утврдили се у бреговитим странама. За 1373. годину, Фарлати спомиње да је тог народа било толико на граници Босне, спремна за пријелаз у Далмацију, да су на себе обратили пажњу и папе, јер су били досељеници православне вјере… Од Твртковa времена, Книн постаје српски град." [12]

Стицајем историјских догађаја, Далмација је изгубила ово српско становништво – бежало је пред Турцима у петнаестом столећу, склањајући се чак и у Италију. Далмација је била поново насељавана у XVII и XVIII столећу. И тада, у Далмацију, долазе Срби православне вере из: Лике, Херцеговине и Босне. О овом досељавању је прикупио податке **Марко Јачов** у ватиканским архивама.[13]

6. Подаци о Србима у Срему, Барањи и Војводини – од X до XIV столећа

Директор Архива Србије **Јован Пејин** је објавио књигу о српском становништву у Панонији (која захвата и делове данашње Хрватске) и о српским православним црквама од деветог до четрнаестог столећа – значи, много пре него што су Турци почели освајање Балканског полуострава.

Ова чињеница сведочи да су Срби староседалачко становништво и да ће их, као такве, покорити азијски Мађари у X столећу после Христа. **Пејин** то објашњава:

11. Српске новине: Дубровник, број 35, 1897. године.
12. Никодим Милаш, Православна Далмација, Београд, Сафарис, 1989.
13. Предраг Драгић Кијук, Цатена Мунди, Ибарске новости, Краљево и Матица исељеника Србије, Београд, 1992.

„Захваљујући хришћанским Словенима у Панонији, 1001. године, Мађари, за владе Стевана Првога прихватају хришћанство и ударају темеље држави која ће одиграти значајну улогу у историји овог дела Европе. Успостављање мађарске државе, спречило је развој српских држава у Банату, Срему, Барањи и Срему и њихово уједињење са средишним српским областима. Једино је Срем, повремено, улазио у састав српске средњовековне државе за време краља Драгутина Немањића (1284–1316), а према неким изворима и за време цара Душана Немањића (у четрнаестом столећу)." [14]

Пејин наводи да су већ тада Мађари све крајеве насељене Србима звали на свом језику Расзуорсуаг – што значи: Србија. У време турских освајања део Срба из планинских предела Балкана бежи у Мађарску. **Пејин** то бележи овако:

„Доласком балканских Срба у Подунавље, дошло је до њиховог мешања са српским старинцима… Причају се исте приче и певају исте песме. Јунаци који су живели у Подунављу, које знамо из Вукових песама, кроз десетерац, постају јунаци и придошлих Срба, а јунаци новодошлих Срба, такође кроз десетерац, постају блиски странцима. Православна црква одиграла је велику улогу у стварању брзог стапања једнородног народа у целину." [15]

7. Сведочанства аустријског државника о Србима староседеоцима у Славонији

Аустријски државник гроф **Јохан Кристијан Бартенштајн**, саветник царице **Марије Терезије** – 18. столеће, потврђује чињеницу да су Срби у Хрватској и Славонији староседелачко становништво:

„А већ су цар **Рудолф II** и цар **Матија**, као краљеви Угарске, нашли били право (признајући да су Грци или Власи /Срби/, који у оним крајевима станују, обадвема краљевинама: Славонији и Хрватској, итекако помогли тиме што су Турке задржали од даљег упадања у ону прву) да им најснажније осигурају уживање свега онога што су год за њихова доба имали, ако би то лежало у једној или другој од ових двеју краљевина." [16]

Овде је све јасно – аустријски цареви и мађарски краљеви сведоче да су Срби бранили Славонију од Турака у 16. столећу и да су одгађали турска освајања и сад, кад је Славонија ослобођена – крај 17. столећа, признају им власништво над бившом имовином – и у Славонији и у Хрватској.

14. Јован М. Пејин, Срби и Мађари, НИП Комуна, Кикинда, 1996, стр. 10.
15. Исто, стр. 12.
16. Јохан Христоф Бартенштајн, Кратак извештај о стању расејаног многобројног Илирског народа по Царским и Краљевским наследничким земљама, Штампарија Јерменског манастира у Бечу, 1866, стр. 54.

Гроф Бартенштајн демантује да је већина данашњих Срба на територијама северне Србије (Војводине), Мађарске и Хрватске пореклом од оних Срба који су из Србије дошли под вођством свог патријарха **Арсенија Чарнојевића** 1690. године. **Бартентштајн**, тиме, понавља да је већинско српско становништво у овим крајевима староседелачко. То чини на занимљив начин – Аустрија је одлучила да се награде сви Срби који су у овој сеоби дошли са својим патријархом, али то државни органи нису могли да спроведу, јер је био у питању незнатан број породица, у односу на староседелачке, међу којима су се дошљаци изгубили. Ево тог описа **Бартенштајна**:

„Одмах године 1701, хтедоше уклонити митрополита са границе и наредити му стан у Сент Андреји, више Будима, и доказати да **Леополдова** обећања припадају само оним породицама које су прешле овамо с митрополитом **Чарнојевићем**, а које би, после дванаест година, тешко било пронаћи." [17]

Бартенштајн сведочи да су у осамнаестом столећу сви становници Славоније Срби – једни су православни, а други такође православни, али признају римског папу за свог поглавара (унијати):

„Још се једна разлика појављује код граничара у том – што су једни од њих унијати, други пак нису. У ове последње (православне) броје се особито Вараждинци и у Славонији становници у Земунском срезу, а насупрот – остатак је мешовит, и у Градишчанском срезу наћи ћеш далеко више унијата, него ли неунијата." [18]

8. Аустријски цар о Србима као староседеоцима Славоније

У време **Леополда II**, Хрвати су покушавали да српске крајеве ставе под власт хрватских феудалаца у Аустрији. Срби су тражили да се одржи аутономија – и даље независне од мађарских и хрватских феудалаца, па су одржали свој Сабор у Темишвару 1790. године. **Леополд II** је послао поруку Сабору Срба и посведочио да су Срби староседеоци Славоније, Срема и Бачке. Ево те поруке:

„Што се мене тиче, држим да је српски народ, и пре рата с Турцима, живео у Срему, Славонији и Бачкој, а приликом рата, једнодушно у поновном освајању истих предела, учествовао, те и сад тамо живи, па да, стога, на те земље и највише права има."

17. Исто.
18. Исто, стр. 33

Срби су од 15. до 19. столећа имали своју самоуправу потчињену једино аустријском цару. Простирала се на територијама Републике Српске Крајине (успостављене од 1991. до 1995), а простирала се и на друга подручја – чак до Арада у Румунији.

СТАТИСТИЧКИ ПОДАЦИ О СРБИМА У АУСТРИЈИ У XIX СТОЛЕЋУ

1. **Павле Јосиф Шафарик** је 1840. године написао у Словенском народопису да је у Аустрији 2.590.000 православних Срба. То су биле области: Далмација, Лика, Кордун, Банија, Славонија, Барања, Срем, Мађарска и Војводина. У исто време, Хрвата је у Аустрији било само 1.153.000, иако је **Шафарик** у ову бројку унео и Србе католике. Тада, Срби католици нису знали да ће се њихови потомци, заиста, убрајати у хрватску нацију, па ће Срби од двадесетог столећа бити једини народ на свету који неће имати ниједног католика.

2. Руски професор **Пипин** и пољски **Спасевич** разврстали су Србе православне вере у Аустрији (како их је набројао **Шафарик**) на следећи начин:

а) Војводина и Банат 532.000
б) Славонија и Славонска војна граница 738.000
в) Хрватска и Хрватска војна граница 629.000
г) Јужна Крањска (данас Словенија) 40.000
д) Истра и Мађарско приморје 254.000
ђ) Далмација 391.000

Укупно православних Срба у Аустрији: 2.584.000

Брахели, бечки професор статистике, упоређује Србе и Хрвате у Аустрији:

ХРВАТИ
а) У цивилној и војној Хрватској 625.000
б) У Хрватској војној граници 480.000
в) У Крањској 17.583
г) У Истри и Кварнеру 88.343
д) У Мађарској 71.962
ђ) У Војводини 2.860
е) У Аустрији 6.460
ж) У Моравској 720
з) У војсци 36.000
Укупно Хрвата у Аустрији 1.329.000

СРБИ

а) У Далмацији 378.676
б) У Војводини 384.046
в) У Славонији 222.062

Аутор: ***Слободан Јарчевић***

ПРИЈЕ 27 ГОДИНА РУЉА ЈЕ УНИШТИЛА СВЕ СРПСКО У ЗАДРУ

Index. hr (2. 5. 2018.)

На данашњи дан, прије 27 година (2. 5. 1991. оп.а.), у Задру су опљачкани, разбијени и порушени десеци објеката у власништу Срба. Око двије тисуће људи оборужано камењем, палицама и ватреним оружјем тог дана уништавало је српску имовину.

Уз допуштење тједника *Новости*, у цијелости преносимо њихов чланак из 2010. године, насловљен *Kristallnacht – Zagar 1991*.

KRISTALLNACHT – ЗАДАР 1991.

Сан и политику **Фрање Туђмана** о етнички чистој држави на јединствен су начин у Хрватској осјетили грађани Задра. Мјесецима прије почетка отворених ратних сукоба и свакодневног бомбардирања града, Задранима српске националности свакодневно је давано до знања да су у свом граду постали непожељни. Големи притисак кулминирао је празничног **2. свибња (маја, оп.а) 1991**. године када се невиђена количина мржње сручила на Задар.

У послијеподневним сатима почела је незапамћена оргија улицама града. Махнита руља – према неким процјенама Задром се размиљело више од двије тисуће људи – оборужана палицама, камењем, али и ватреним оружјем, демолирала је и пљачкала угоститељске, трговачке и остале објекте у власништву Срба. По узору на нацистичку Њемачку и уништавање жидовске имовине, и у Задру је обрачун са Србима отпочео Кристалном ноћи. И то усред бијела дана.

ВИШЕ ОД 130 УНИШТЕНИХ ОБЈЕКАТА

– Нешто прије 17 сати кренула је група грађана негдје са подручја Гаженице према средишту града и почела демолирати имовину грађана српске националности, а први им је на удару био локал *Путник*. Како се кретала, група је постајала све бројнија и на крају се претворила у запјењену масу која се дивљачки иживљавала. Међу њима је био повелик број полицајаца, дакако униформираних и наоружаних, који су викали: „Ајмо момци, брже мало с тим!" – испричао нам је **Ђуро Кресовић**, који је у то вријеме био шеф Казненог одјела Опћинског суда у Задру.

– Када данас анализирам те догађаје, све је упућивало на злочин толиких размјера. Тједнима раније Срби су у Задру и околици били изврнути страховитим застрашивањима. Људе су звали телефоном и пријетили им, на улицама су им довикивали, добивали су пријетећа писма на кућне адресе у којима је писало „или се поклони или се уклони", а у потпису је без срама стајало „ХДЗ". Масовно су их отпуштали с посла, тјерали су их из кућа и станова, чак су и дјеци у школама пријетили. Чинило се све како би се изазвао страх који ће резултирати одласком. У зградама су били именовани некакви надгледници који су стално мотрили на „сумњиве". Ускоро су почела појединачна бацања експлозива у куће и локале – каже **Кресовић** тврдећи да су послије сваке такве акције починитељи уредно подносили извјештаје у полицијске станице.

– Задарској Кристалној ноћи и свему прије и послије ње претходиле су озбиљне припреме у просторијама локалних подружница ХДЗ-а. Мјесецима раније сачињавани су пописи кућа и осталих објеката које треба порушити – тврди **Кресовић**.

Дан послије Кристалне ноћи, 3. свибња (маја, оп.а), наш суговорник прошетао је опустошеним градом којим су и даље харали појединци, износећи из трговина, кафића и ресторана све што се још могло однијети. Ноћ раније пљачкало се колективно и нескривено, а опустошени су бројни објекти, како приватни тако и они у власништву тадашњих подузећа из Србије: ЈАТ-а, АВИС-а, *Бека*, *Меркура*, *Клуза*, *Југотурса*, *Бетекса*, *Петра Велебита*, *Обуће*, *Фрушке горе*, *Југобанке*, ЦИК-а, *Стандарда*, *Симпа*, *Војводине*… Прецизних података о имовини задарских Срба уништеној тог 2. свибња 1991. наравно нема. Према некима, ријеч је о деведесетак објеката, док **Кресовић** наводи да их је свакако више од 130. Тврди да је једна осигуравајућа кућа начинила попис од 136 демолираних објеката.

Ђуро Кресовић је недуго послије тога смијењен с мјеста руководитеља судског Казненог одјела и деградиран у обичног суца. Убрзо је изгубио и то радно мјесто и потјеран је са суда. Напосљетку је и он са супругом морао напустити Задар. Избјегли су у Барању. Данас живе у једном сеоцету у Шибенско-книнској жупанији и судски се боре за повратак атрактивног земљишта у Светом Петру.

КОНОБАРИЦЕ ПОД ШАНКОМ

Власник једног познатог угоститељског локала на задарском полуотоку, који је желио остати анониман, такође је закључио како је списак имовине у власништву задарских Срба био припреман тједнима прије свибња. Штовише, каже, власници су унапријед били упозорени што их чека.

– Међутим, човјек једноставно не жели вјеровати да ће баш он страдати јер, на концу, мислио сам, зашто би мене итко дирао када никада никоме нисам учинио ништа нажао. Нажалост, преварио сам се. У тренутку када

се све одигравало нисам био ни у граду ни у свом локалу, али до детаља знам што се и како догодило. У једном је тренутку десетак људи дошло до дијела града гдје се налазио мој локал. Били су предвођени једном женском особом (име и презиме познато редакцији). Она је у руци држала попис на којему су били објекти предвиђени за рушење. Упрла је прстом у мој што је значило – уништити! Багра је нахрупила и једноставно почела разбијати све што јој се нашло на путу. Конобарице су се стиснуле испод шанка и чекале да лудило прође – каже наш суговорник, који ни након тога није хтио отићи из свога града.

– Полицију нисам алармирао јер од тога не би било никакве користи, већ бих вјероватно на себе навукао додатни бијес разуларене масе и саме полиције. С друге стране, полиција се сама никада није јавила. Не, до дана данашњега није ме је контактирала. Је ли и када сачинила некакав записник о уништењу локала, стварно не знам, али знам да моју изјаву нитко није узео нити је разговарао са дјевојкама које су радиле у ресторану. Не знам какав би записник о увиђају уопће могао бити без изјава свједока и власника. Али дајте, будимо паметни, о чему ми причамо и какву правду можемо очекивати када знамо да је дан касније свемоћни **Владимир Шекс**, коментирајући задарску Кристалну ноћ, јавно на телевизији изјавио како је ријеч о оправданом револту грађана Задра – закључује наш суговорник.

Као израван повод Кристалној ноћи представљено је убојство **Франка Лисице**, младића који је раније убијен у селу Полачи покрај Задра. Према службеној верзији, **Лисицу** су у једном сукобу убили побуњени Срби, али многи данас двоје у точност службеног извјештаја.

НИЈЕ ПОМОГАО НИ БАРЈАК

Било како било, тај је догађај искориштен као окидач за исказивање гњева Задрана те их нагнао на осветнички поход градом, који није мимоишао ни кафић *Амбасадор* у дијелу града који се зове Реља, у власништву **Мирка Арчабе**. Тај угледни грађанин, директор задарске подружнице осјечке тврtке ИПК, тог је дана био на првомајском дружењу с колегама у Осијеку. Са собом је имао и документацију о нетом завршеном реновирању кафића.

– *Амбасадор* сам отворио два дана раније и било је потребно испечатирати још неке папире о обављеним атестима. Имао сам намјеру документе прослиједити на печатирање, но речено ми је да то неће бити потребно јер ми је објект управо демолиран. Упозорили су ме да би вјероватно био сачуван да сам у њему извјесио хрватску заставу и поставио грб са шаховницом. Нисам у то баш вјеровао, али с обзиром на то да је био осигуран, добио сам одштету и ускоро сам га поновно уредио и отворио па, понукан пријашњим сугестијама, на врата сам поставио заставу са шаховницом.

Међутим, она ту није дуго била јер је један дан наишао полицајац **Анте Икић**, једноставно је скинуо и узео – каже **Арчаба**. И овај је Задранин, поријеклом из оближњег села Кашића, у липњу 1991. с обитељи морао отићи из Задра. И дан-данас из Београда судски тражи поврат куће и локала.

Колико год *Кристална ноћ* представљала кулминацију дотадашњег притиска на локалне Србе, она је у ствари била упозорење што ће им се тек догађати у скорој будућности. **Кресовић**, који располаже читавим низом докумената везаних уз догађаје у Задру тијеком деведесетих година, напомиње да је уништавање имовине настављено и дан касније, 3. свибња, а из дана у дан све су чешће почели страдавати и људи.

– Велик број људи напустио је Задар већ сљедећег дана, а касније су одласци постали све учесталији. Они Срби који су одлучили остати суставно су малтретирани. Многе су изводили из кућа, неке купили по улицама и везаних их очију одвозили у циглану крај Нина. Ту су их испитивали и подвргавали тортурама, а онда их ноћу, опет везаних очију, често измучене, искрцавали у Кожинским борима. Онако престрављени, најчешће су шћућурени у грмљу чекали јутро како би схватили гдје се налазе. Све су то били страховити притисци и застрашивања, али се нажалост, ни на томе није стало. Десетак је Задрана тих дана убијено, минирано је и запаљено мноштво кућа и вјерујте ми када кажем, нитко никада за то није одговарао. Међутим, жељени је ефект постигнут. Из града Задра, без околице, побјегло је или протјерано око 80 одсто Срба. Некада их је ту живјело око 20 тисућа, а према подацима УНПРОФОР-а 1995. било их је тек двије тисуће – каже **Кресовић**.

СЛУЧАЈ ЗАКЉУЧЕН 2002.

И уистину, за уништених 90, 100 или 130 објеката у Задру никада нитко није одговарао. Подсјећамо, *Кристални дан* почео је у послијеподневним сатима и одвијао се пред очима тисућа Задрана, па тако и оних који брину о закону. На жупанијском Државном одвјетништву у Задру рекли су нам да спис о том догађају немају нити су га имали, већ је за такав деликт мјеродавно општинско Државно одвјетништво, те додали да је „прошло јако пуно времена и да се данас у тим институцијама баве рецентним стварима, а не далеком прошлошћу". Послије вишедневног тражења из општинског Државног одвјетништва поручили су нам како су успјели ископати податак да се записник о догађају ипак налази у жупанијском одвјетништву. На концу, сам жупанијски државни одвјетник **Иван Галовић**, који ту дужност обнаша од почетка деведесетих па је на том мјесту био и у инкриминирано вријеме, рекао нам је сљедеће: „Нажалост, ваше се стрпљење није исплатило јер је читав случај прослијеђен у Сплит у којем су 1992. године формирани тадашње Војно тужитељство и Војни суд."

Из жупанијског Државног одвјетништва у Сплиту, послије укупно девет

дана тражења, напокон смо добили тражени податак: „Војно тужитељство 1992. године примило је из Задра предмет о почињеном казненом дјелу уништења и оштећења туђе имовине о непознатом починитељу, а случај је послије десет година, 2002. закључен."

Другим ријечима, за задарску Кристалну ноћ, када је 2. свибња 1991. демолирано и опљачкано више од стотину угоститељских и трговачких радњи усред једнога великога града, нитко није крив.

ТКО ЛИ ЈЕ ОНО ИМАО ТОЛИКИ ЕКСПЛОЗИВ?

Ђуро Кресовић наводи да је у ужем дијелу Задра порушено 470 кућа у власништву Срба.

– Тај податак дао ми је покојни члан Комисије за попис срушених кућа Јосип Клобучар и тај записник и данас негдје мора постојати – тврди **Кресовић**, чврсто увјерен како толики број срушених кућа може бити једино резултат високе државне политике, односно Министарства унутарњих послова и Министарства обране. Јер за рушење толиких објеката у једном граду потребне су големе количине експлозива и експлозивних направа над којима нетко има контролу, а знамо да су њима располагали само МУП и Министарство обране.

– Посједујем документ, односно записник с једног саслушања на Општинском суду у Биограду (посл. бр. П-560/04), у предмету у којем власник срушене куће тужи Републику Хрватску, а тијеком којега је изјаву дао **Љубомир Барешић**, који се представио као тадашњи помоћник главног инспектора обране РХ. Он дословно каже: „Минирања и паљења чинила су се особама православне вјере, а постојале су организиране групе које су то радиле, а то су били припадници Хрватске војске у одорама" – пишу *Новости*.

Р. И.

СРБИН, ПРВА ВУКОВАРСКА ЖРТВА

„МОЈ ЈЕ ОТАЦ У ВУКОВАРУ УБИЈЕН У ЛИПЊУ 1991. САМО ЗАТО ШТО ЈЕ СРБИН"

JUTARNJI LIST (27. 10. 2018.)

Јован Јаковљевић имао је 51 годину када је 29. липња (јуна, оп.а) 1991. године мучки убијен у својој кући у Вуковару, на тадашњем Тргу Славије бб, у улици која се данас зове Ватиканска. Било је то прво убојство у самоме Вуковару 1991. године, а које се може подвести под заједнички називник ратног сукоба између Хрвата и Срба, иако се службено за почетак борбених дјеловања у овом граду узима 25. коловоз (август, оп.а) 1991. године. Његове убојице, као и наручитељи убојства до данас нису приведени правди, а **Слободан Јаковљевић** (50), Јованов син, који данас има година готово колико и његов отац у тренутку смрти, његова мајка **Зорка** и пет година млађи брат **Зоран** још увијек чекају епилог истраге.

– Мој је отац убијен само зато што је био Србин и к тому Србин који је у Вуковару нешто значио с обзиром на то да је био пословођа на одјелу спорта у *Велепромету* па је био познат у ногометним и ловачким круговима, не само у Вуковару него на подручју цијеле Југославије. Никоме није правио проблеме, нити је он имао до тада било каквих проблема, а на крају су му без суда пресудили наши сусједи. Његово убојство била је порука Србима да немају више што тражити у Вуковару, али је послужило и као начин да се ствари у нашем граду додатно закухају – увјерен је **Слободан Јаковљевић**, који и данас живи у Вуковару и не одустаје од потраге за истином о смрти свога оца.

МАЛО СЕ ГОВОРИ, МАЛО СЕ ПИШЕ

О Србима који су у Вуковару и његовој околици убијени или нестали до 25. коловоза (августа, оп.а), односно до 18. студенога (новембра, оп.а) 1991. године, када је пала обрана града, у хрватској се јавности врло мало и врло ријетко говори и пише. На ту су чињеницу протеклих тједана указивали представници српске заједнице у Вуковару, оглашавајући се поводом просвједа који је најавио, а потом и организирао вуковарски градоначелник **Иван Пенава**, незадовољан учинковитошћу полиције и ДОРХ-а (Државно

одвјетништво Републике Хрватске, оп.а) на процесуирању ратних злочина над Хрватима у Вуковару.

Челници локалног СДСС-а, као и **Срђан Милаковић**, вуковарски доградоначелник из редова српске заједнице, у том су смислу п(р)озивали **Пенаву** „због селективног приступа жртви", сматрајући да би такав просвјед имао смисла „када би се на њему говорило и о 50-60 Срба који су у Вуковару и околици убијени у љето 1991. године". На просвједу у Вуковару, одржаноме 13. листопада (октобра, оп.а) 2018, могле су се чути мучне и трагичне исповијести хрватских бранитеља и цивила о страхотама и тортурама које су проживјели у логорима у Србији, о силовањима која су доживјели, и то од људи које су познавали, о неуспјешној потрази за њиховим најмилијима који су негдје убијени и до данас се воде као нестали. Никоме то није било угодно за слушати, па тако ни члановима обитељи убијених Срба јер они, како нам каже **Јаковљевић**, знају какав је то осјећај.

– У основи сматрам да је просвјед такве врсте потребан и то би било у реду да је било без фиге у џепу, да није било једнострано и политички. Фига у џепу је и у Музеју града Вуковара и у Фрањевачком самостану гдје нема имена никог од 43 убијених Срба у Вуковару, што је број оних чије је убојство или нестанак пријављен. Волио бих да све то није играно с фигом у џепу, али цијело вријеме је тако, а с тиме се може играти само онај коме нитко за столом не недостаје. Па, ваљда је величина побједника да призна и своје пропусте и грешке. Али, не! Како да ја одем на тај просвјед или како одати почаст невино убијенима на Овчари, а што би било логично јер знам што то значи тим обитељима, када се мене ставља у негативан контекст свега – пита се **Јаковљевић**, чија обитељ на вуковарском подручју вуче коријене од прије 400 година.

– Ми нисмо у Вуковар ушли на тенку. Овдје смо више од 400 година – каже.

Мајка му је, пак, поријеклом са задарског подручја, гдје се њена обитељ **Маринковић** спомиње од 1801. године, а тамо су дошли с Велебита. Данас је један од ријетких припадника српске заједнице у Вуковару којем је убијен члан обитељи и који је спреман о томе јавно говорити.

– Раније су иступали и други, али људи су се једноставно разочарали и уморили. Да не говорим како су због тога знали имати и проблема што на радним мјестима, што међу својим сусједима – објашњава **Јаковљевић**, који је у тренутку убојства свога оца имао 23 године.

– Сви смо ми видјели да се нешто куха, да се нешто догађа, али опет мислили смо да неће баш тако ескалирати. Ипак, није нам било угодно када су наши сусједи преко пута на кату своје недовршене куће поставили митраљеско гнијездо, али опет размишљали смо да је то некакво тренутно лудило и да ће се ствари смирити – присјетио се **Јаковљевић** љета 1991, а онда нам испричао што се догодило на дан убојства његовог оца.

СРБИ ПРИМАЛИ ПРИЈЕТЊЕ

– Била је субота. Тата је тог послијеподнева пратио једног пријатеља који нам је био у гостима и када је изашао из куће, видио је како на Славији, испод водоторња, стоји група око 20 наоружаних цивила. У то се вријеме знало да су неки на чудне начине добили оружје, а већина њих су били вуковарски клошари. Неки од њих тада су прошли крај њега и тата их је питао што се догађа. Један му је одговорио: „Чут' ћеш, Јово". Он се вратио у кућу, сви смо били унутра, сјећам се да је била нека кошаркашка утакмица навечер и након што је она завршила, почели смо се спремати на спавање, кад се око 23 сата чуло неко рондање по дворишту, а онда је нетко довикнуо: „Јово, изађи ван, полиција је" – присјећа се **Јаковљевић**.

Његов је отац помислио да је можда нетко провалио у трговину у којој је био пословођа, па им је из куће одговорио да је сада касно и нека дођу ујутро.

– Тада је нетко извана повикао: „Не, излази ван или ћемо кућу дигнути у зрак!" Замислите како смо се осјећали. Тата је потом кренуо према улазним вратима која су била са дворишне стране и када је откључао браву и упалио свјетло, само се чуо рафал. Након тога чуо се топот и бјежанија, а он је остао лежати мртав главом окренут према подруму. Тако смо га нашли мајка, брат и ја. Дошла је хитна помоћ, полиција, направљен је очевид, фотографирали су све, стављали су му парафинске рукавице да утврде је ли и он пуцао, учињена је обдукција и када су нам сутрадан предали тијело, ми смо се спакирали и с његовим тијелом отишли у његово родно село Негославце, тамо га сахранили и више се нисмо враћали кући – испричао нам је **Јаковљевић** и додао да су и при изласку из Вуковара на контролном пункту имали проблеме с групом наоружаних цивила која је претресала њихове аутомобиле и погребно возило.

– До убојства мог оца неки вуковарски Срби су примали пријетеће позиве и поруке, минирани су неки српски локали, тјерали су људе с посла, а његово убојство била је порука да те пријетње нису безазлене. То је тренутак када су људи у Вуковару почели бити убијани. То је прво убојство у Вуковару са било које стране. Службено је рат у Вуковару почео 25. коловоза (августа, оп.а), а ја сам већ небројено пута на пуно мјеста питао колико је Хрвата цивила настрадало у Вуковару до тог датума, колико је хрватске имовине уништено, минирано и запаљено до тог датума.

Кад је ријеч о вуковарском подручју, прије Јаковљевићева убојства догодио се масакр над хрватским полицајцима у Борову Селу те четири убојства Срба, три у Бршадину и један у Сотину. Укупно је, према подацима које **Слободан Јаковљевић** има, закључно са 25. коловозом, убијено или нестало 23 припадника српске националне мањине, а након тога, закључно са 17. коловоза (августа, оп.а), још њих 20.

– Према нашим информацијама, реалан број је вишеструко већи, али

бројни људи то се из страха никада нису усудили пријавити. Доста Срба, цивила, у Вуковару је остало и за вријеме борбених акција, скривали су се заједно с Хрватима у склоништа и подруме, а неки од њих су од тамо одвођени према одређеним пописима те потом стријељани код жељезничке станице и испред вртића у Борову Насељу. Судбина 12 људи са пописа од 43, који су одведени из својих домова, и данас је непозната. Моја прича заправо је готово иста као и приче осталих обитељи – истакнуо је **Јаковљевић**, чија обитељ није успјела остварити чак ни право на одштету по очевој полици животног осигурања коју је имао у Кроација осигурању.

– Мајка је 10. 7. 1991. година отишла у Вуковар одјавити оца с обзиром на то да је био мртав, па је одмах предала и захтјев за одштету, који није ријешен јер је убрзо почео рат. Након мирне реинтеграције водили смо спор са Кроација осигурањем и изгубили га зато што нисмо имали оригиналну полицу. Као да је они у Загребу нису имали!

„ОЧЕРУПАНИ ПРЕДМЕТ"

Јаковљевић је још у вријеме процеса мирне реинтеграције кренуо у акцију проналаска починитеља и наручитеља убојства његова оца. Прво је од пријелазне полиције тражио одговоре о томе што је утврђено очевидом и истрагом 1991. године.

– Тада сам схватио да тај предмет никада није озбиљно стављен на стол да се расвијетли и разријеши. Одговорено ми је да немају ништа, да је све у рату уништено, изгорјело. Но, ја сам се наставио интересирати, јер сам знао да вуковарска полиција није радила крвне деликте у то вријеме, него осјечка, и сви документи били су у Осијеку. Годинама сам тражио и успио извући тај „очерупани" предмет из осјечке полиције, а он сада стоји у Загребу у ДОРХ-у код **Јурице Илића** већ седам година и ништа се не догађа.

– Ишао сам и до Стразбура, али ништа нисам ријешио. Испоставило се да 1991. није било никакве истраге и да је полиција тек након мирне реинтеграције обавила разговоре са одређеним људима. Значи, није било интереса, а мислим да и данас нема интереса да се разријеши то убојство, као и сва остала убојства Срба у Вуковару и цијелој Хрватској. То је мој дојам и не може ме нитко увјерити у супротно – увјерен је **Јаковљевић**, који ипак не кани одустати.

– Желим да се питање његова убојства помакне са мртве точке. Да се нађе налогодавац и извршитељи, иако се то зна. Знало се од првог дана, као и за остале убијене. Не занима ме хоће ли тај добити још који чин или повластицу због тога или ће робијати. Само желим да се то убојство ријеши и да се наш статус ријеши. Ја срећем убојице мога оца кад год сам у граду и знам који су то људи, а то зна и полиција. Знају то и **Фред Матић**, **Стјепан Сучић** и **Иван Грујић**, с којима сам неколико пута о томе разговарао. Питам се како **Томислав Мерчеп** никада није ништа упитан за Вуковар,

а овдје је био шеф параде? У Клубу дизача утега људи су струјом паљени, у старој клаоници, која је данас видиковац, не може никада ништа бити лијепо, јер тамо пуно душа лута...

– Желим да се то ријеши, да истина изађе на видјело, да мене као Србина овдје не гледају као чудо само зато што сам Србин. Па и ја сам страдао. У овој држави су и жртве рангиране, а ја говорим о српским цивилним жртвама рата прије почетка, а онда и након почетка рата. Ми немамо никакав статус. Желим говорити само о чињеницама и да се ствари колико год тешке биле поредају кронолошки и да се више толико не лаже о Вуковару – истакнуо је **Јаковљевић**, којем говоримо како код дијела хрватских страдалника у Вуковару влада мишљење да приче о убијеним Србима нису у толикој мјери точне, као и да је ипак ријеч о знатно мањем броју страдалих у односу на Хрвате. Такве прича чине га још тужнијим.

– Никада нисам спорио нити ћу спорити чињеницу која се догодила. За оно што се догодило на Овчари мало је и милијун година робије, али ако ћемо говорити о бројкама, онда нећемо говорити о људима, него о јабукама и крушкама. Тако нешто може изговорити онај тко није никога изгубио или онај тко је свој губитак дебело наплатио. Пуно је релевантнија ствар да се у Вуковару о жртвама, посебно цивилнима, не прича с фигом у џепу и да се те жртве кронолошким редом убојства и нестанка поредају – рекао је **Јаковљевић**, који је прочитао и изјаве неких хрватских страдалника да желе да се утврди истина за сваког убијеног Вуковарца, без обзира на националност...

– Они који то кажу лажу. Зашто нас никада нитко није позвао да сједнемо и разговарамо на ту тему? Овако испада да Хрвати којима се догодило исто што и нама немају исти проблем као ми. Ти који тако причају, нека кажу кад је **Слободан Јаковљевић** убијен као цивил, а кад је његова обитељ почела примати некакву мировину. Кад требају добити паре, онда се испостави да је њихов убијени члан био припадник нечега да би они остварили права. Како је ријешен статус цивилних жртава рата у Хрватској? Никако. Па, тако ни цивилних жртава Хрвата, ако нису ријешили по некој другој основи. Зашто је то тако? Морало би се ријешити и Србима. Питао сам **Матића**, **Сучића** и **Грујића** што требамо направити да добијемо статус цивилне жртве рата. Слијегали су раменима. Не занима ме толико материјално, колико статус. Постављам питање у чему је разлика између Хрвата убијеног на Овчари и мог оца? У томе да мој отац тамо ономе на Овчари није ништа крив и друга ствар мој отац је цивил, а колико их је убијених на Овчари било цивила, а њихове обитељи примају војне мировине – казао је **Јаковљевић**, који истиче како ни код политичких представника Срба у Хрватској њихова мука није тема.

– Знате како је, кад немате проблем, то вас и не жуља. Не живите с тиме. Гледајте, ја сам члан СДСС-а, али и у својој, српској, заједници сам прошао

свашта. Лажи, преваре... Изиграни смо. Ја се заправо Хрватима не чудим, јер оно за што су криви дебело скривају испод тепиха, то се у ДОРХ-у држи на дну ладице, али политичка елита која се труди представљати Србе ме разочарала. Кад сте чули да је **Милорад Пуповац**, кад већ прима паре да заступа Србе у овој држави, рекао нешто озбиљно о жртвама у Вуковару? Не желим ничију жртву миноризирати, али **Пуповац** кад прича, он прича о *Бљеску*, *Олуји*, *Медачком џепу*..., никада се није ухватио Вуковара. Ни Србе не боли ако нису директно страдали. Зашто се не прича о страдавању Срба на подручју Хрватске 1991, прије почетка рата? Срби су убијани у Вуковару, Осијеку, Винковцима, Задру... Ја бих се овдје могао о томе на мегафон дерати док не цркнем и нитко ме неће чути – разочаран је **Јаковљевић**, који не гаји наду да ће се то икада ријешити.

Проводе се извиди. Десетљећима...

– То се неће никада ријешити, али ја немам право одустати. Моје су кости иструнуле на гробљу у Негославцима, моја крв је остала на том бетону у тој кући, на тим степеницама. Убили су онога тко је мене створио и то само зато што је Јово, зато што је Србин – закључио је наш суговорник.

На наш упит о овим убојствима и нестанцима, из ДОРХ-а су нам одговорили како „Жупанијско државно одвјетништво у Загребу има у раду спис у вези са нестанком цивилних особа српске националности односно пријављен је нестанак цивилних особа српске националности у раздобљу од 10. липња (јуна, оп.а) до 13. коловоза (августа, оп.а) 1991."

„У вези са тим је у тијеку провођење извида од стране Равнатељства полиције, Службе за ратне злочине. Тијеком досадашњих извида обављени су разговори с великим бројем особа, а такође је већи број особа испитан у Државном одвјетништву у својству свједока те је прикупљена одређена документација. Додајемо и да у односу на страдавање особа српске националности у мјесецима који су претходили окупацији града Вуковара, односно до 18. студенога (новембра, оп.а) 1991, поступа и Жупанијско државно одвјетништво у Вуковару, и то у предметима против непознатих починитеља, односно у сурадњи с полицијом у тијеку су потребни извиди ради откривања починитеља тих казнених дјела. До сада није утврђен идентитет починитеља због чега се, у сурадњи са полицијом, и надаље подузимају све потребне радње у циљу њихова откривања. О појединостима извида Државно одвјетништво, сукладно законским ограничењима, не може давати информације", одговорили су из ДОРХ-а.

Никола Паштковић

ЗАКЉУЧАК

КРАЈИНА КОЈА НЕКАД БЕЈАШЕ

Ратови на југословенском простору вођени деведесетих година XX века у средиште пажње ставили су штампане и електронске медије. Професија ратног извештача тражила је много одрицања, нерава и храбрости. Из данашње перспективе видимо да су њихови написи, репортаже, коментари били и остали важно сведочанство времена. **Гордана Јанићијевић** је обилазила ратом захваћене области некадашње Републике Српске Крајине, примећивала, разумела и у причу преточила људске судбине и ратне страхоте, осликала политичке и војне структуре државе у настајању и испратила њене остатке (Славонско-барањску област) на путу мирне реинтеграције. Њени извештаји, опажања, интервјуи са значајним личностима цивилне и војне провенијенције преточени у књигу незаобилазно су сведочанство једног времена које је прохујало оставивши дубоке ожиљке, о једном простору који више никада неће бити исти, и народу који живи далеко од родног краја. Посебно место у књизи заузима њен одлазак марта 1992. године у Винковце, на „другу страну" распламсалог фронта. За младу новинарку одлазак „иза непријатељске линије" био је значајан догађај, за читаоце храбар и невероватан чин, а за историчаре путоказ и потврда да се и у „оно" време могла и морала слушати „друга страна".

Значајно сведочанство времена су и извештаји и укључења дописника и извештача из Крајине 4. августа 1995. године у тренуцима док је хрватски општи напад на западни део Крајине био у пуном јеку. Директна укључења у програм Радио *Политике* сведоче о драматичности догађаја у опседнутој Крајини и степену информисаности београдске јавности. Њихово објављивање је један од најзначајнијих доприноса ове монографије.

Књига ће постати незаобилазно штиво за све оне који желе да знају и разумеју шта се збивало на подручју које је улазило у оквире Републике Српске Крајине.

CONCLUSION

THE PLACE THAT USED TO BE KRAJINA

During the wars fought in former Yugoslavia in the 1990s both print and electronic media became the very centre of attention. Being a professional war reporter demanded tremendous sacrifice, fortitude, and courage. From today's perspective it is clear that their feature stories, articles and commentaries were, and still are, a crucial testament to the times. Gordana Janicijevic-Potpara travelled throughout the war-torn territory that used to be the Republic of Serbian Krajina, perceived, understood, and found words to shape people's fate and horrors of war into stories, painted a picture of political and military structures of an emerging state, and followed its remnants (the region of Eastern Slavonia and Baranja) on the path of peaceful reintegration. Her reports, observations, interviews with prominent civilian and military figures, now turned into a book, represent an indispensable testimony to a time that went by leaving deep scars, to a region that will never be the same, and to a people living away from their homeland. A special place in the book belongs to events of March 1992, when she went to Vinkovci, to the „opposite side" of the raging frontline. For a young female reporter, going „behind the enemy lines" was a formidable adventure; for the readers, an act of incredible bravery; and for historians, a milestone and confirmation that the voice of the „other side" had to be heard even then.

Furthermore, these timeswere significantly witnessed through accounts and live communications by correspondents reporting from Krajina on 4th August 1995, in moments when an all-encompassing attack launched by Croatian forces on the western part of Krajina was in full swing. Live broadcasts on Radio Politika testified to the dramatic events in besieged Krajina and to the level of information available to the Belgrade public. Having those published represents one of the major contributions of this monograph.

This book will become an essential read for anyone who wishes to learn and understand the events that transpired in the region that once formed the Republic of Serbian Krajina.

ГОРДАНА ЈАНИЋИЈЕВИЋ

Рођена 22. августа 1959. године у Смедереву.

Завршила је Пету београдску гимназију и студирала на Правном факултету у Београду. Новинарством се бавила од 1985. године.

КАРИЈЕРА

• 1985 –1990. новинар и водитељ у *Студију Б*.

• 1990–1997. РТВ *Политика* (уредник и шеф деска и на радију и на телевизији; добијала награде; 1995. године ушла у књигу *Who is who* (независно издање), као један од стотину најбољих новинара у Србији, највише због најслушанијег ноћног контакт-програма у Србији *Строго поверљиво* у коме су гостовале све најзначајније личности културно-политичко-друштвене елите Србије уз обиље документарних записа са свих актуелних догађаја и ратишта).

У овом периоду провела укупно преко годину дана на ратиштима извештавајући за РТВ *Политика*, али и пишући за НИН, ДУГУ, *Политику експрес*, *Новине сербске*, *Свет*...

• 1997–1999. Члан Извршног одбора Независног удружења новинара Србије.

• 1997–2001. Магазин ДУГА

• 2001–2003. Радио *Политика*

• 2003–2010. Телеком Србија

• 2010–2012. *Правда*

• Од 2012. ради као слободни новинар.

• 2016–2020. Волонтирала у Волонтерском сервису Звездара тако што је обучавала пензионере за рад на рачунару.

• 2018–2019. Организовала шест изложби *Нове косовскометохијске фреске Славка Поткаре*: Дом синдиката, Парохијски дом Храма Светог Саве, Никшић, Херцег-фест, Михољска превлака, крипта Храма Христовог Васкрсења у Подгорици.

• 2020–2021. урадила 146 ауторских тв емисија *Српски св(ој)ет* на Националној ИН4С телевизији;

КОНКРЕТНО:

– више хиљада новинских текстова;

– око три хиљаде радијских ауторских емисија (1985–2003);

– око 200 документарних емисија и интервјуа на ТВ *Политика, као и* 146 емисија *Српски св(ај)ет* на Националној ИН4С телевизији;

– Монографија о монтерима у Телекому (прва те врсте на Балкану);

– Књига записа са ратишта *Крајина која некад бејаше* (супервизија: Институт за савремену историју);

– Од гимназијских дана бавила се разним видовима хуманитарног рада;

– Емисија *„С оне стране дуге2* о аутистичној деци из школе *Антон Скала* била представник РТВ *Политика* на међународном телевизијском такмичењу у Бару и заузела друго место...

Гордана Јанићијевић преминула је 16. јула 2024. године.

УМЈЕСТО ПОГОВОРА

ГОРДАНА ЈАНИЋИЈЕВИЋ ЈЕ СВЈЕДОЧЕЋИ ИСТИНУ КАО РАТНИ ИЗВЈЕШТАЧ ПРЕПЈЕШАЧИЛА ЧИТАВУ РЕПУБЛИКУ СРПСКУ КРАЈИНУ

НИКО У БЕОГРАДУ НИЈЕ БИО СВЈЕСТАН ШТА СЕ ДЕШАВА У КНИНУ И ВУКОВАРУ

• *Гордана Јанићијевић је једина жена која је у улози новинара у континуитету у вријеме ратних дешавања извјештавала са свих српских ратишта, а највише из Републике Српске Крајине. Професионална знатижеља надвладала је страх од свих опасности.*

Разговарао: Трифко Ћоровић

Новинарку Гордану Јанићијевић гледаоци у новије вријеме памте као уредницу култне емисије *Српски св(иј)ет* која је у 146. издању до прошле године емитована на националној телевизији ИН4С. Назив ове емисије као да је био магнет за политичаре како домаће тако и стране, па је синтагма српски св(иј)ет добила неку сасвим другу конотацију.

Међутим, многи не знају да је Гордана Јанићијевић једина жена која је у вријеме ратних дешавања извјештавала са свих српских ратишта, а највише из Републике Српске Крајине. Професионална знатижеља надвладала је страх од свих опасности.

У разговору за *Српско коло* Гордана описује како јој је Божја воља предодредила судбину у којој је била свједок многих дешавања везаних за опстанак и пропаст Републике Српске Крајине. Све оно што је доживљавала ревносно је биљежила и сакупила у рукопису још увијек необјављене књиге *Крајина која некад бејаше*.

– Истина је да сам књигу написала, али је објавила нисам. Благослов за рад на књизи добила сам давне 1996. од блаженопочившег патријарха Павла. Питала сам га када ће књига изаћи, рекао ми је: „Када дође вријеме." Тако се ја тјешим 26 година.

• **Како се уопште десило да се усред рата нађете у Републици Српској Крајини?**

– У вријеме распада земље и почетка рата, радила сам у РТВ Политика. И, вјероватно, као деведесет одсто људи, појма нисам имала шта се заправо дешава. Постојала је ТВ Београд, није било много снимака са терена, били су углавном фоно извјештаји. Мој зет је био на вуковарском ратишту

и два мјесеца нисмо имали никакву информацију да ли је уопште жив. Двоје дјеце, беба и старији син, који је имао мало више од годину дана, плаче и зове оца. Ја се погубила. И одлучила сам да покренем све везе и одем у Вуковар. Била је недјеља вече. У уторак сам била у Вуковару са групом америчких новинара које је довео **Дејан Караклајић**. У Вуковару – ниједно цијело дрво. Код фамозне Циглане – 140 лешева чека на обдукцију. И дванаесторо дјечјих лешева. Тада сам упознала дивног **проф. др Зорана Станковића**. И то је био тај преломни тренутак када сам имала дуг разговор са самом собом. Ако сам новинар – треба да будем новинар коме је мјесто на терену. Треба да пишем и извјештавам о ономе шта се догађа и што видим. На дан проглашења РСК, на Св. Николу 1991. била сам у Петрињи да видим своју једину „везу" преко Дрине – породицу моје другарице **Маре Чучковић** из Доње Бачуге код Петриње. Водила ме је једна сјајна жена, Хрватица, удата за Србина. И, тако је почело. Зет је, хвала Богу био у Ернестинову, на другој линији.

• Какви су били Ваши први утисци?

– Ја сам ратом била шокирана. Срби су били потпуни дилетанти. Тотални. Нико у Београду није био свјестан шта се дешава на пар стотина километара даље. Ни политичари, а камоли обичан свијет. Није постојала реална слика, нити је, чини ми се, био дефинисан политички циљ и одговарајућа стратегија. Вјеровало се у некакву Југославију које фактички, није било ни прије, а поготово послије Титове смрти. Медији су били недопустиво неспособни и инертни. Један од ријетких који је препознао сву озбиљност ситуације и потребу да се дође до што више информација са ратом захваћених терена био је тадашњи директор Политике **Живорад Жика Миновић**. То је човјек захваљујући коме је написана бар трећина моје књиге. Он ми је био најзначајнија подршка. Не могу да се пожалим ни на тадашњег уредика **Александра Тијанића** који ми ниједном није направио проблем да останем дуже од предвиђеног рока. Чак се дешавало да због неког догађаја прекида програм да би пуштао мој извјештај.

• Да ли је по Вашем мишљењу било слоге у Крајини имајући у виду да је ратна несрећа спојила многе људе и њихове судбине?

– Управо је то највећи српски усуд. Ја сам била шокирана када сам схватила колики анимозитет и у таквим условима постоји између Личана и Далматинаца, па Личана и Кордунаша. Некако су ми Банијци били најблажи. У самом Книну, па фактички и у цијелој РСК, постојао је латентни сукоб између **Бабића** и **Мартића**. Славонија и Барања су физички биле далеко, па су и тамо имали, додуше, блаже сукобе. **Паспаљ** није био дорастао функцији која му је допала... У све њихове сукобе, уплитала се српска ДБ и „досољавала", али и кадрирала и сада долазимо до другог српског усуда – лоших и неспособних, полтронски настројених кадрова. Нажалост, прошло је 30 година од рата, а лоше кадрирање имамо и данас.

• **Које сте све личности срели у Крајини?**

– Многе. Неке домаће сам поменула, али било је много странаца који су нас „мирили". Нећу их помињати јер о њима пишем, а и др **Милан Гулић** је многе од њих назначио у рецензији. Поменућу један детаљ. Из Београда сам заказала интервјуе са градоначелником Осијека Златком Крамарићем и сутрадан са тадашњим осјечким жупаном Бранимиром Главашем. Из вуковарског прес центра ме довезу до моста на Драви, ту ме сачека возач г. Крамарића, инкогнито уђем у Осијек, урадимо добар интервју, вратим се у Вуковар и спремам за сутрашњи са Главашем. Те ноћи ухапсе градоначелника Вуковара **Славка Докмановића**, Главаш одмах побјегне и ја останем без интервјуа...

• **Можете ли нам изнијети неке своје личне утиске о њима?**

– Генерално, ми смо од тих странаца очекивали мир и рјешење. Крајње наивно. Мислим да нисмо имали појма о новој геостратешкој прерасподјели сфера утицаја послије рушења Берлинског зида. Испоставило се да су били лицемјери са задатком. Да, упознала сам оца садашњег генералног секретара НАТО-а **Јенса Столтенберга Торнвалда**. И он је био у некој мировној мисији. Срела сам и Венса и Овена. Поставила сам неко конкретно питање, нису ми одговорили, устала сам и рекла да нисам задовољна одговором и замало да избије дипломатски скандал. Послије конференције за штампу буквално ме ходником данашње Палате Србија јурио **Миодраг Перишић**, тадашњи савјетник **Добрице Ћосића**. Био је и бисер са амбасадором САД у Загребу **Питером Галбрајтом**. Често је долазио у Книн и новинари, као новинари, уз осмијех псовали су га свјетски. Послије двије–три године, у једном тренутку је течно проговорио српскохрватски. Многима није било пријатно.

• **Ко је на Вас оставио најпозитивнији утисак?**

– Портпарол УН **Филип Арнолд**. Пошто сам често боравила у Вуковару у вријеме реинтеграције много ми је помагао. Умро је у међувремену.

• **Припремили сте пуно новинарских прилога. Шта би издвојили као најупечатљивије тренутке?**

– Боравак у Винковцима 13. марта 1992. на преговорима о размјени заробљеника. Скинула сам текст са траке и направила га у форми драме. Топло препоручујем, ако се књига, једног дана, појави. Али, ја не бих била ја, када не бих издвојила и најневјероватнији догађај у цијелој мојој новинарској каријери. И зове се Најневероватнија ратна прича. То тек препоручујем.

• **Каква је била комуникација са ЈНА? Да ли сте имали сусрете са паравојним формацијама?**

– Имала сам заиста сјајну сарадњу са ЈНА. И у Београду и на терену. Знате, женско на ратишу! Сви су се трудили да ми максимално помогну. Била сам у Брушкој у кампу за обуку **Капетана Драгана**, а у Обровцу сам

била на ручку код Арканових јединица. На менију је био, шта би друго, до војнички пасуљ. Срела сам у Бенковцу и **Оливера Мандића**, ПР Арканових јединица. Они су сви формално били под командом Територијалне одбране.

• **Да ли је било цензуре?**

– Само сам једном доживјела праву цензуру. На Тргу републике у Београду, био је митинг подршке **Милану Бабићу**. Прочитано је и писмо подршке попа Ђујића. Онда је Милошевићев кабинет звао Жику Миновића, а он одмах Радио Политику. Моје колеге не признају да се то чуло са наших таласа. Онда је тај дио исјечен са магнетоскопа што је готово немогућа мисија.

• **Да ли сте имали неке непријатне ситуације током рада на терену?**

– Пар пута сам била у небраном грожђу. Због необиљеженог пута, замало да уђемо у Осијек. Онда смо се ноћу враћали из Хан Пијеска и умакли за длаку, па смо носили хуманитарну помоћ за вријеме бомбардовања Пала... А када је пробијен коридор послије оне трагедије бањалучких беба, била сам у конвоју цистерни са бензином и нафтом и било је довољно да само неко преко Саве испали рафал у једну цистерну.

• **Да ли су Крајишници до сада знали да искажу неку врсту захвалности за Ваш рад?**

– О томе уопште нисам размишљала. Упознала сам много драгих људи са којима сам и данас у контакту и то је сасвим довољно. Радила сам свој посао.

• **Какав је био Ваш новинарски пут након пада Крајине, да ли Вам је репортерски стаж у ратним условима донио неке бенефите?**

– Како тада, тако и сада. Била хонорарац, и сада чекам да наставимо емитовање Српског св(ај)ета. Била подстанар, остала подстанар. Од око 33 године колико радим, имам уписаних 18,5 и пензија ће бити социјала, па ћу, ако ме здравље послужи, радити док сам жива. Просто, проблем је у мени. Нисам умјела да се „снађем", да уђем у неку партију будем послушна, а не своја, а не волим ни кафане, ни кланове, полтроне...

• **Српски св(ај)ет је синтагма која је данас у региону означена као неки великосрпски пројекат. Шта је Ваш српски свијет?**

– Национална ИН4С тв је почела са емитовањем на Видовдан 2022. Српски св(ај)ет је емитован викендом и водио га је колега **Вељa Чупић**. Он је мало тврђе национално опредијељен. Ја сам почела да радим радним данима 15. септембра и главни и одговорни уредник **Гојко Раичевић** ми је дао потпуну слободу. Српски свијет сам доживјела као прилику да радим на „увезивању" Срба из региона, али и дијаспоре. Бавила сам се свим темама које су биле мање-више забрањене, а спадају у српски идентитет, културу сјећања, забрањене истине о Србима, језику, писму... Дола-

зили су људи усред короне из Бање Луке, Источног Сарајева, Новог Сада, Крагујевца, Пала, цијеле Црне Горе. Јављали су се гледаоци из Мелбурна, Торонта, Чикага, са Флориде, из Европе... Урадила сам 146 емисија од сат и 45 минута и једном паузом од пет минута. Било је бар 130 различитих гостију. Показали смо да нисмо ксенофобични па нам је гост, и то сјајан, био покојни (раметли) **Муамер Зукорлић**, **Горан Шарић**... Просто, оваква емисија је нама Србима баш неопходна јер се деценијама гомилају неријешени проблеми и некаква наша попустљивост и снисходљивост. Дакле, српски свијет је све што је српско: лијепо, ружно, проблем, рјешење... И никада нисам дозволила да се Срби међусобно блате. У мом српском свијету нема позиције и опозиције. Тога има на свим другим каналима. Морамо да радимо на успостављању, његовању и поштовању институција система уз, како сам већ рекла – најквалитетније могуће кадрове.

• Из Вашег угла како изгледа перспектива Срба у региону?

– Положај Срба у цијелом региону је баш тежак. Без обзира на нашу добру вољу, на помоћ, мирољубивост. Нажалост, наше комшије су и даље у реторици деведесетих, макли нису. На мржњи према нама се добијају избори и правдају привредни не неуспјеси, него дебакли. Трагично је што је и обичан свијет увучен у то врзино коло мржње и безизлаза. Била бих срећна да сам већи оптимиста, али нама, због свјетског прегруписавања моћи, тек предстоје проблеми и притисци. Ја се надам, уз Божју помоћ, да би неко зло могло и да нас мимоиђе.

ПОРИЈЕКЛО

– Одрасла сам у старој, честитој српској породици у Умчарима. Прадједа је погинуо на Солунском фронту, дјед је био за краља тако сам ја у породици слушала другачију причу од оне званичне. Комунисти су нас послије рата ојадили и мислим да се никада нисмо опоравили. Управо дјед ми није дозволио да одем на оснивачку скупштину нове Демократске странке јер је на њеном челу био **Драгослав Мићуновић** о коме је **дјед Костадин** имао ружно мишљење. Заправо, имао је информације о којима ја нисам имала појма. Опет, старином, татини су крајем 18. вијека дошли из Црне Горе. Од Васојевића су. Мамини су од Бјелопавлића са Слапа. Наш предак **Јосип Павићевић** био је игуман Острога, подигао је Доњи манастир, био Његошев духовник и мијењао га је у црквеним пословима када је владика био ван Црне Горе. Е, када саберете све ове гене, ваљда сам све ово морала да радим. Само што би било лакше да сам била мушкарац.

ЕСЕЈИ УГУШИЛИ ЖИВУ СЛИКУ

• **Како је изгледао новинарски живот у ратним околностима у Крајини?**

– За домаће новинаре и дописнике београдских медија – је све било уобичајено. Осим што су постали ратни извјештачи. У Книн су долазили новинари РТС-а, Јединства, Побједе, ТВ Нови Сад... и ја. Они су добијали аутомобиле, ја нисам возач, па сам путовала аутобусом док су саобраћали, а послије сам се сналазила. Наши новинари су писали есеје, а хрватски дописник из Госпића, рецимо, у једној руци држи микрофон у другој кишобран, јер пада снијег. Извјештај – минут и по. Норма. Наши имају покривалицу и расписаног новинара који чита свој есеј. Па чак и да није постојала намјера, да сам рецимо ја сједала у некој евровизијској размјени, у Бриселу, рецимо, о ситуацији у Госпићу прије бих узела новинарку са сликом са лица мјеста.

РАЗБОЉЕЛА САМ СЕ НА РАЧИ

• **Какав је Ваш поглед на злочиначку акцију Олуја и гдје сте били у тренутку кад се она дешавала?**

– Била сам буквално болесна. Прва смо екипа која је била на Рачи када је стигло чело колоне. До посљедњег тренутка нисам вјеровала да Крајине више нема. Једна од посљедњих телефонских веза између Книна и Београда била је она између мене и дописника *Политике* **Милана Четника**. Налазио се у склоништу у подруму Прес центра. Десетак дана касније, у мом ноћном програму Строго повјерљиво пустила сам му тај разговор. Испоставило се да он појма није имао шта се дешава ни у граду ни у Крајини. Разговарала сам са много избјеглица. Једна од најстрашнијих прича је да је ћерка од Петриње возила мртву мајку на сувозачевом сједишту. Да се не лажемо, Хрвати сами никада не би могли да изведу *Олују*.

КОГА БРИГА ЗА ЕСНАФСКА ПИТАЊА

• **Били сте члан УО НУНС. Како би оцијенили медијску слику у Србији и да ли еснафска удружења штите струку на прави начин?**

– Ушла сам у ту причу 1997. да покушам да оснујемо синдикат новинара јер се оба удружења нису бавила положајем новинара, колективним уговором, заштитом права новинара. Тада нисам знала да је **Бранислав Чанак** из синдиката *Независност* то право прибавио својој организацији и бавио се само бенефитима. Еснафска питања га нису занимала. Нису нам уплаћивали стаж, чак ни хонораре. Тада је дефинитивно почео суноврат новинарства. Критеријуми су пали одласком старе гарде уредника,

нових није било, јер су уредници извршавали наређења надређених, а не учили младе новинаре занату. Од тада па до данас новинарством се може бавити коме год то падне на ум. Дно дна!

КРАЈИНА КОЈА НЕКАД БЕЈАШЕ – ТРАГ У ВРЕМЕНУ

Гордана Јанићијевић је објаснила да је послије *Олује* почела да прикупља текстове са намјером да их сабере у књигу – траг о времену.

– Један од најдивнијих људи, и врхунски новинар **Драган Влаховић**, покојни, нажалост, једини је коме сам испричала шта намјеравам. Рекао ми је да нисам свјесна у шта се упуштам, али ме је охрабрио и подстицао све вријеме. Добила сам благослов од патријарха Павла. Потреба за једном таквом књигом је настала јер сам нешто истраживала о животу у поробљеној Србији за вријеме Великог рата када су скоро сви способни мушкарци, међу њима и мој **прадједа Петар** (није се вратио), били на фронту и када су заправо жене биле те које су четири године одржавале Србију, радиле уз своје и све мушке послове и скоро ништа о свему томе нисам нашла. Нешто о томе сам нашла у *Коренима* и у књизи *Туђинче* хиландарског монаха оца **Јована** (**Радојичића**), иначе мог Умчарца. Сматрала сам да ја треба да направим микс ратних и позадинских дешавања у Крајини у то ратно вријеме. Првобитно, књигу сам насловила *Крајина које више нема*, али је тај исти наслов, неколико година касније, пишући рецензију за неку књигу на ову тематику, дао **Вања Булић**.

Српско коло – број 74, март 2022. године

АМАНЕТ

Београд, 10. март 2025. године

Мада су нам се током живота у више наврата преплитали путеви са ауторком ове књиге Горданом Јанићијевић никада нисам званично и непосредно радио. Међутим, повезала нас је блискост тема којима се бавила њена емисија *Српски св(иј)ет* и листа који и данас уређујем *Српско коло*. Еснафска солидарност подразумијева да колегама изађеш у сусрет кад је потребан нечији контакт, па и да подијелиш неке информације и професионална искуства, како би крајњи медијски садржај био што квалитетнији на опште задовољство.

Гордана је била јако вриједна. Толико да је имала двије ауторске емисије седмично. По природи, била је веома студиозна и детаљно се припремала за сваког госта. Када су теме њених емисија биле оне које су бар дјелимично обрађене у *Српском колу* наши разговори трајали су сатима. У једном од њих сам сазнао за њен рукопис који је деценијама стајао у фиоци. Многима га је нудила, али једноставно, није било суђено да га публикује.

С обзиром да се читав свој радни вијек бавим припремом за штампу, понудио сам јој помоћ и охрабрио је да не одустаје. Гордана ми је тако 26. марта 2022. године послала првобитну верзију рукописа. Имала је свијест да он није у потпуности уједначен. Предложио сам јој да текст лекторише Драгана Бокун, што се вишеструко показало исправним. Наиме, Драгана, која је рођена и одрасла у Славонији, била је веома драгоцјен сарадник, не само због правописних, него и због других исправки у садржају.

Послије неког времена Гордана је била јако срећна што напокон испред себе има кориговану књигу обликовану у електронском облику, али је након новог ишчитавања сматрала да читаоцима недостају нека објашњења. Рекла је да жели рукопис допунити и најавила да ће јој за то требати више времена. Пратиле су је бројне бриге. Имала је здравствених проблема, ауторска емисија коју је тако посвећено уређивала се угасила, касније је стигло и рјешење о мизерној пензији, недостојној за преживљавање, а камоли за пристојну и мирну старост. С времена на вријеме смо се чули, нисам је пожуривао.

Због приватних обавеза био сам ван земље када ми је 10. јуна 2024. године у 2 часа и 23 минута стигао мејл сљедеће садржине:

Драги мој Трифко, коначно је готово!

... дакле, добра вест је да сам рукопис завршила, а лоша да ћеш морати поново да радиш прелом јер сам, поготово у другом делу дописивала, појашњавала, прецизирала.

Ових дана, а можда већ сутра идем у болницу, на другу операцију. Пошто се никада не зна, за „Не дај Боже", ако ми се нешто деси, имаш потпуну слободу да објавиш књигу и немаш ни према коме никакву обавезу.

Још једном Ти се извињавам што се све отегло бескрајно и захваљујем Ти се на стрпљењу, разумевању и доброј вољи да ми помогнеш.

Срећно и свако добро.

Гордана Јанићијевић

Ова порука ме је јако обрадовала, јер се наслућивало да ће рад на књизи започет 26. марта 2022. године ускоро бити приведен крају. Прије Видовдана књига је била довршена. Гордани се јако журило. Жељела је да буде одштампана прије 4. августа. Рекао сам јој да то није баш реално. У жељи да нађемо што повољнију цијену договорили смо се да на више адреса пошаљемо упит за штампање. У разговорима би ми некад причала како замишља промоцију књиге. И онда – шок. Тридесет шест дана (16. јула 2024. године) након што ми је послала финалну верзију рукописа, стигла је тужна вијест да се Гордана преселила на неко боље мјесто. Четири дана раније смо разговарали и планирали...

Први пут сам се срео са тежином свега онога што носи ријеч – аманет. Остало ми је да нађем начин да га испуним. Након разговора са рецензентом и пријатељем др Миланом Гулићем обратио сам се др Небојши Кузмановићу директору Архива Војводине са молбом да помогне штампање ове књиге и добио потврдан одговор са образложењем „народ је жељан истине". На томе сам му неизмјерно захвалан.

Ова књига је свједочанство изузетне вриједности, не само због чињенице да је ауторка била велики професионалац, већ и због тога што је у тадашњу Републику Српску Крајину отишла чистог срца биљежећи стварност и држећи се ријечи мајке Јевросиме која савјетује свога Марка: „Немој сине говорити криво, ни по бабу ни по стричевима, већ по правди Бога истинога" .

Гордана је била веома задовољна књигом, одабрала је и корице. Због њене изненадне смрти и немогућности да чујемо њене импресије, једино чиме је садржај допуњен јесте овај поговор и исповијест коју је испричала за *Српско коло*.

Непроцјењива је штета што није дочекала своје животно дјело – ову књигу која остаје као мали, али трајан споменик не само на једну честиту жену и њен рад, него и на све оне часне припаднике „седме силе" који се „нису снашли", већ су у трагању за истином оставили и тијело и душу.

Трифко Ћоровић

САДРЖАЈ

Благослов патријарха Павла	5
Посвета	7
Ратни извештач	9
Предговор – Ванвременско свједочанство	11
Уместо увода	15
„Ако предам оружје – дабогда ме њиме убили”	17
Овако је све почело	19
Вуковар	21
Чеде и ује	25
Шеста личка поново у акцији	26
Слобода – изнад свега	29
Сусрет са Ратком Младићем	32
Манастир Крка: Молитва за православне и све остале	34
Дрниш: „Жетве је много, посленика мало”	38
Винковци: ДРАМА	40
Најневероватнија ратна прича	51
Глина: Бог воли победнике	53
Опозиција „разбила” ХДЗ	54
Коридор: Живот побеђује смрт	56
Купа – међа	58
Примирје трајало педесет година	59
Петриња: Чекају лекаре, воду, струју, мир... Годоа	61
Затвор – спас од рата	63
Цазинска Крајина: Да ли ће историја да се понови?	65
Тешко Нигеријцу Србин бити	67
Било куда – УНПРОФОР свуда	68
Западна Славонија: Срби страдају и у миру	73
Приједор: Страх од – мира	77
Банија у јесен: Рај за романтичне	78
Војнић: Избори што пре!	79
Крњак: Тако близу, а тако далеко!	81
Слуњ: У миру ратују са Унпрофором	83
Плашки: Живот у ружичастом	86
Година прва: Помозимо Вуковару!	89
Барања	91
Поново рат: „Книнце” у акцији	94
Жене и рат: Љубав и рат	96
Судбине: Глумчева најзначајнија рола	98
Хичкок би позавидео Книну	100

Дивосело, опет! 104
„Ми вјерујемо у свјетску мудрост” 106
Избори у Крајини ко Ђекна: А кад ће – не зна се! 115
У ишчекивању „другог полувремена” 121
„Залуд смо овај рат водили!” 127
Паспаљијада 135
Страх од „ноћних” избора 141
„У Книну је освануо ведар и сунчан дан...” 144
Разговор дуг 400 километара 147
Крајина у изборним круговима 152
Да ли ће се срести Мартић и Туђман? 154
Комбинатори и комбинације 158
Бора Чорба: Власт је погана категорија 160
Спорт и култура у РСК: „Наоружани” стрпљењем 167
„Мало морген, господине Дегорицијa!” 169
Брчко: Гранате, рафали, цвеће... 172
Крајина између мира и рата 179
План Z-4 184
Барања у миру: „Последња оаза” и друге приче 186
Почетак краја 191

ОЛУЈА 192
„Пут којим је Крајина побјегла од себе саме” 206
Арсеније Чарнојевић је био аматер: Дани ужаса 207
Арсеније Чарнојевић је био аматер: Пут ужаса – Отрежњење 210
По(р)ука 213
Post festum 214
Таман смо мислили да смо на дну, кад оно – живи песак 216
Вуковар: Круг се затворио 220
На свом огњишту – најбоље и најсигурније 232
Успостављање међусобног поверења 235
Вуковарски вакуум 239
Интелектуалци су лако поткупљива роба 247
После Туђмана – потоп 254
Чисто националне државе нису могуће 258
Велика свињарија је овај рат 261
Вуковар је жртвован 268
Избегличка разгледница из Србије 276
С(ве) П(о) С(таром): Крајине више нема 280
„Паметни су ћутали, будале говориле, лопови крали...” 281
Избеглички безизлаз 292
Исус Христос је био први избеглица 296

Сваких тридесет година мењамо пасоше 302
Да ли је Туђман Божја награда или казна за Хрвате? 310
Селективна хашка правда 347
Уместо епилога: Коначно остварени закључци Берлинског конгреса 357

ДОДАТАК 365
Крајина у бројкама 367
Хронологија рата 371
Ко је командовао ЈНА? 406
Средњовековни документи о Србима у крајинама 407
Прије 27 година руља је уништила све српско у Задру 417
Прва вуковарска жртва (био је мој отац) 423

ЗАКЉУЧАК 428
Conclusion 429
Биографија 430

УМЈЕСТО ПОГОВОРА 433
Интервју Гордана Јанићијевић: Нико у Београду
није био свјестан шта се дешава у Книну и Вуковар 435
Аманет 442

ГОРДАНА ЈАНИЋИЈЕВИЋ
КРАЈИНА КОЈА НЕКАД БЕЈАШЕ

Издавачи
Архив Војводине
Нови Сад, Жарка Васиљевића 2А
www.arhivvojvodine.org.rs
Удружење грађана *Култура без граница*
Београд, Виноградски венац 24

За издаваче
др Небојша Кузмановић,
директор Архива Војводине,
Трифко Ћоровић,
председник УГ *Култура без граница*

Лектура
Драгана Бокун

Припрема за штампу
Студио *Хум*, Барајево
www.hum.rs

Штампа
САЈНОС, Нови Сад

Тираж
300 примерака

ISBN 978-86-6178-199-5

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

323.1(=163.41)(497.5)
821.163.41-92

ЈАНИЋИЈЕВИЋ, Гордана, 1959-2024
Крајина која некад бејаше / Гордана Јанићијевић. - Нови Сад : Архив Војводине ; Београд : Удружење грађана Култура без граница, 2025 (Нови Сад : Сајнос). - 443 стр. : ауторкина слика ; 24 cm. - (Библиотека Посебна издања / Архив Војводине)

Тираж 300. - Стр. 11-14: Ванвременско свједочанство / Милан Гулић. - Биографија: стр. 430-431. - Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-6178-199-5 (АВ)

а) Република Српска Крајина - Политичке прилике

COBISS.SR-ID 165001481